

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ДУДКО СЕРГІЙ ГРИГОРОВИЧ

УДК 373.5.091.39:614:001.8](043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
НАУКОВІ ОСНОВИ МОДЕЛЮВАННЯ ЗДОРОВ'ЯРОЗВИВАЛЬНОГО
СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

С. Г. Дудко

Полтава – 2025

АНОТАЦІЯ

Сергій Дудко. Наукові основи моделювання здоров'ярозвивального середовища закладу загальної середньої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Житомирський державний університет імені Івана Франка. – Житомир, 2025.

Дисертація «Наукові основи моделювання здоров'ярозвивального середовища закладу загальної середньої освіти» є комплексним дослідженням, у межах якого системно вивчені проблеми здоров'язбереження у закладах загальної середньої освіти України та обґрунтовано наукові основи логіко-функціонального моделювання здоров'ярозвивального середовища ЗЗО у цілісності методологічного (логіко-семіотичного), теоретичного (змістово-технологічного) і моніторингового (діагностувально-оцінного) конструктів.

Аналіз провідних актуальних аспектів здоров'язбережувальної педагогіки й технологічного забезпечення відповідного освітнього середовища дозволив виокремити низку суперечностей, що об'єктивно існують у сучасній теорії і практиці наук про освіту на національному рівні (між світовими тенденціями розуміння здоров'я людини в контексті цілей сталого розвитку суспільства та недостатнім урахуванням потреби моделювання новітнього здоров'ярозвивального простору вітчизняних закладів освіти; вимогами гуманістично-компетентнісної освітньої парадигми до здоров'ярозвивального середовища закладу загальної середньої освіти та можливостями реалізації здоров'язбережувальних засад Концепції Нової української школи в обставинах воєнного стану); на регіонально-громадському рівні (між соціальною необхідністю моделювання закладів загальної середньої освіти як осередків

здоров'язбереження та реалізацією цього завдання в діяльності громад, регіональних органів управління освітою, педагогічних колективів, батьків; положеннями сучасних освітніх нормативно-правових документів і реальними можливостями громад та управлінських команд закладів освіти ЗЗСО забезпечити якісні педагогічні умови функціонування здоров'язривального середовища закладів); на інституційному рівні (між декларуванням важливості оновлення здоров'язбережувальних компетентностей суб'єктів освітнього середовища на засадах цілей сталого розвитку та реальним станом нормативно-правового і навчально-методичного забезпечення взаємодії вчителів і учнів; доцільністю виокремлення й деталізування здоров'язривальних чинників освітнього середовища у формі логіко-функціональної моделі та відсутністю науково обґрунтованих підходів до такого моделювання).

У дисертації обґрунтовано та системно досліджено питання здоров'язбереження в закладах загальної середньої освіти України як соціально-педагогічну проблему та предмет дослідження вітчизняних і зарубіжних учених; визначено, що в традиціях української системи освіти та в науках про освіту поетапно склалися засади дослідження ЗЗСО і питань здоров'язбереження: філософські; методологічні й теоретико-методичні основи формування валеологічної культури і здоров'язбережувальної компетентності дітей і молоді, розвиток у них ціннісного ставлення до здоров'я; формування культури здоров'я та здорового способу життя; теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів до організації здоров'язбережувального середовища; застосування здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти; розвивальні технології здоров'язбереження учнів та студентів; виховання гігієнічних навичок, дизайн простору, інклюзивність тощо.

Обґрунтовано методологічні та теоретичні основи моделювання освітнього середовища ЗЗСО на засадах здоров'язбереження в руслі гуманістично-компетентної освітньої парадигми, Цілей сталого розвитку ООН,

Концепції Нової української школи, до яких віднесено: децентралізацію й демократизацію управління та фінансування освіти; деідеологізацію та зміну мети й змісту гуманітарного аспекту освіти; поетапну розробку стандартів у змісті початкової та основної школи; прагнення до самоврядування ЗЗСО; скасування монополії держави на створення програм і підручників; надання першочергової уваги викладанню державною мовою; забезпечення свободи педагогічної творчості. За таких обставин моделювання визначено як: основу розроблення нової теорії; метод наукового дослідження; механізм накреслення перспектив розвитку ЗЗСО.

Представлено структуру логіко-функціональної моделі здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО, яку побудовано на сучасному баченні організації освітнього процесу, та яка містить інформування членів суспільства про основні проблеми сталого розвитку, формування світогляду, що базується на засадах сталості, стійкого обміну потоками речовини, енергії, інформації між етносом та його етносоціоприродним довкіллям. Доведено на підставі обґрунтованих методологічних засад побудови здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО, необхідного для здорового та безпечного життя учнів як однієї з глобальних цілей освіти сталого розвитку, потребу моделювання такого середовища – новітнього, комфортного, безпечного, гуманного, природовідповідного, громадоцентричного, інклюзивного.

Розроблено змістово-технологічні аспекти моделювання ЗРОС управлінськими командами експериментальних ЗЗСО, втілено їх у відповідних педагогічних умовах. Розглянуто ЗРОС як автономне освітнє середовище локального характеру, в якому створено еталонну систему впливів і умов формування особистості, а також можливостей (внутрішніх, зовнішніх) для особистісного розвитку.

Розроблено змістово-технологічне забезпечення моделювання здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО управлінськими командами

експериментальних ЗЗСО, втілено їх у відповідних педагогічних умовах. Окреслено необхідність для формування ЗРОС у закладах освіти створити методичні спільноти вчителів-предметників; у стратегіях розвитку ЗЗСО відобразити цільові установки, згідно яких метою кожного закладу в руслі науково-методичної проблеми обрано збереження духовно-морального, фізичного, психічного та соціального здоров'я здобувачів освіти, формування в них відповідального ставлення до власного життя; актуалізовано ситуацію успіху, коли заклад формує адекватну самооцінку здобувача, повагу до досягнень інших людей, вміння ставити перед собою реальні цілі й досягати їх та разом із цим – почуття гідності, усвідомлення себе як творця власного життя, свідоме ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності.

Для забезпечення ефективності запропонованої логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО на методично-розмножувальних засадах упроваджено зміст методичного семінару, проведеного управлінськими командами закладів проводили з учителями всіх освітніх галузей.

Розроблено та експетементально перевірено авторську модельну навчальну програму інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)», спрямовану на реалізацію загальної мети базової середньої освіти, компетентнісного потенціалу й вимог до обов'язкових результатів навчання, що їх мають отримати учні, яка отримала гриф і рекомендацію МОН України щодо впровадження в освітньому процесі ЗЗСО. Систематизовано методику вдосконалення модельних програм, виокремлено типи, види і зразки новітніх здоров'язбережувальних технологій у діяльності педагогічних колективів.

Визначено методику організацій та проведення уроків безпеки для учнів 5-6 класів як новітню здоров'язбережувальною технологією в обставинах воєнного стану. Представлено рекомендації облаштування класів безпеки, які мають стати своєрідними центрами ЗРОС.

За результатами експериментальної роботи надано рекомендації із забезпечення якісного моделювання ЗРОС у ЗЗСО на інституційному, регіонально-громадському та місцевому рівнях середньої освіти.

Окреслено прогностичні напрями розвитку досліджуваної проблеми.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів полягає у тому, що:

– *уперше* проведено комплексний огляд наукової проблеми здоров'язбереження особистості в освітньому середовищі ЗЗСО в єдності її соціально-педагогічних аспектів та в руслі ідей гуманістично-компетентнісної парадигми освіти в суспільстві сталого розвитку; теоретично обґрунтовано концепцію моделювання здоров'язвивального середовища закладу загальної середньої освіти в умовах функціонування Нової української школи – новітнього, комфортного, безпечного, гуманного, природовідповідного, громадоцентричного, інклюзивного; запропоновано логіко-функціональну модель ЗРОС ЗЗСО у системній цілісності та взаємозумовленості методологічного (логіко-семіотичного), теоретичного (змістово-технологічного) й моніторингового (діагностувально-оцінного) конструктів; розроблено зразки нормативно-правового (стратегія, статут, здоров'язбережувальні проєкти, положення про заклад освіти) і змістово-технологічного (модельна програма, посібник, матеріали методичного семінару для вчителів, рекомендації з добору технологій та методів) забезпечення суб'єктів педагогічної взаємодії – адміністративних команд, педагогічних працівників, учнів та їхніх батьків, представників громадськості; систематизовано педагогічні умови моделювання ЗРОС ЗЗСО та здійснено прогностичне обґрунтування перспектив упровадження авторської моделі такого середовища в діяльності органів управління освітою різних рівнів;

– *уточнено*: сутність ключових понять дослідження «здоров'язбереження», «здоров'язбереження учнів», «здоров'язвивальне середовище закладу загальної середньої освіти», «здоров'язбережувальна

компетентність»; структуру, зміст, форми, технології формування і розвитку здоров'язберезувальної компетентності вчителя, здоров'язберезувальної компетентності учня;

– подальшого розвитку набуло наукове розуміння здоров'ярозвивальної сутності сучасного ЗЗСО в забезпеченні здоров'я суб'єктів освітнього процесу, зумовлене особливостями його функціонування як цілісної багаторівневої системи, що впродовж тривалого часу істотно впливає на психічний та фізичний розвиток особистості, відповідає критеріям санітарного та епідеміологічного добробуту й медичного обслуговування, має інклюзивний дизайн приміщень, сучасну матеріально-технічну базу, у якому всі учасники освітнього процесу мають доступ до здорової їжі та питної води, збалансованого харчування; ознакою такого середовища є гуманні відносини, позбавлені булінгу та насильства.

Практичне значення одержаних результатів полягає у створенні навчально-методичного забезпечення впровадження логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО: методичних матеріалів для навчання вчителів усіх освітніх галузей; авторської модельної програми навчального курсу «Здоров'я, безпека та добробут (інтегрований курс)» для учнів 5-6 класів; посібника «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю»; зразків нормативно-правових документів ЗЗСО (статут, стратегія розвитку на 5 років, положення про якість освіти, освітні проекти тощо). За результатами дослідження надано рекомендації керівникам ЗЗСО та іншим органам освіти, учителям, шкільним психологам, батькам, органам громадського управління щодо забезпечення діяльності закладів освіти на засадах моделювання освітнього середовища відповідно обраної для реалізації проблеми розвитку.

Зміст освіти та технології здоров'язбереження (формування соціальної компетентності та громадянської позиції; розвиток ключових компетентностей учителів і учнів; організація фізкультурно-оздоровчої роботи; інтеграція знань на засадах освіти сталого розвитку; тренінги щодо

попередження насильства та антибулінгової політики; ортобіотичне самоіміджування; організація лікувально-профілактичних заходів; уроки серед природи, дні в довкіллі, зелені класи) можуть бути застосовані для розвитку в суб'єктів освіти компетентностей, необхідних для здорового та безпечного життя; сприяння ухваленню їхніх рішень щодо власного здоров'я, його збереження та розвитку; комплексності фізичної культури та посилення рухової активності.

Ключові слова: моделювання, освітнє середовище, здоров'язбереження, гуманістично-компетентісна освітня парадигма, логіко-функціональну модель, модельна програма, управлінська команда, здоров'язрозвивальне освітнє середовище, методологія, освіта сталого розвитку, здоров'я, здобувачі освіти, педагогічні працівники.

ABSTRACT

Serhii Dudko. Scientific Foundations for Modeling a Health-Promoting Environment in General Secondary Education Institutions. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. – Zhytomyr Ivan Franko State University. Zhytomyr, 2025.

The dissertation is comprehensive research that substantiates the theoretical and practical aspects of creating a modern health-promoting environment of the institution as a space of harmonious interaction of external and internal factors of the educational process.

To achieve the objectives, the research is characterized as a socio-pedagogical problem and the subject of research by domestic and foreign scientists; it is found that in the traditions of the Ukrainian education system and in the sciences of education, the principles of study of on general secondary education institution and health issues have been gradually developed:

philosophical; methodological and theoretical-methodical foundations for the formation of valeological culture and health-promoting competence of children and youth, development of their value attitude to health; formation of a culture of health and healthy lifestyle; theoretical and methodological foundations of professional training of future teachers to organize a health-promoting environment; application of health-promoting approaches in educational institutions; developmental approaches for pupils' and students' health; education of hygiene skills, space design, inclusiveness, etc.

The positive trends in the reform of general secondary education substantiate the need for the GSEI (general secondary educational institution) to operate in line with the humanistic-competency based education paradigm, the UN Sustainable Development Goals, and the Concept of the New Ukrainian School, which include: decentralization and democratization of education management and financing; de-ideologization and change in the purpose and content of the humanitarian aspect of education; gradual development of standards in the content of primary and basic school; the desire for self-government of the GSEI; abolition of the state monopoly on the creation of programs and textbooks. In such circumstances, modeling is defined as: the basis for the development of a new theory; a method of scientific research; a mechanism for outlining the prospects for the development of GSEI.

The model of health-promoting environment of GSEI proposed in the research is interpreted as a non-linear, logically structured reflection of pedagogical reality, designed to replace the idea of the ideal image of the research object with its extrapolation by means of the chosen subject on the basis of modern methodology in the process of research activity. The methodological foundations of the research include the normative and educational requirements for the modern understanding of GSEI, its place and purpose in the education system in general and the realization of the goals of pupils' health promotion – in particular, the recognition in the National Strategy of State Youth Policy until 2030 of health development, the formation of healthy lifestyle skills, social and pedagogical attention to physical culture, healthy eating culture and personal psychohygiene as

one of the priority areas.

The pedagogical humanistic and competent essence of a sustainable educational environment, which is based on broad interdisciplinary knowledge based on a comprehensive vision of the conditions for the development of the personality of those enrolled in education, which ensure the health, stability and efficiency of the existence of modern civilization on the basis of the integrity of the natural environment, economic viability and social justice for present and future generations is identified.

The structure of the logical and functional model of the health-promoting environment of GSEI is presented, which is based on the modern vision of the organization of the educational process and includes informing members of society about the main problems of sustainable development, forming a worldview based on the principles of sustainability, sustainable exchange of flows of matter, energy, information between the ethnos and its ethno-socio-natural environment.

The need to model the health-promoting environment as modern, comfortable, safe, humane, nature-based, community-centered, inclusive is proved based on sound methodological principles of creating a health-promoting environment of general secondary education institutions, which is necessary for a healthy and safe life of pupils as one of the global goals of sustainable development education.

It is noted that the formation of a healthy lifestyle of teachers and pupils depends on a properly modeled educational environment and the need for the management team of an educational institution to regulate and make efforts to organize an environment that will not only preserve health but also develop it; the importance of the management team's foresight to include in the educational process cross-cutting themes of healthy eating, the benefits of physical activity, sports, rules of environmental behavior for sustainable development of society is emphasized; as well as on preparing an action plan to combat bullying, according to which a series of trainings would be conducted with all participants in the

educational process on violence prevention and anti-bullying policy; enabling teachers to improve their professional health competence through benchmarking on the development of healthy lifestyle skills, integration of health knowledge in the study of all subjects of the curriculum.

The specifics of the conceptual modeling of the health-promoting educational environment of the GSEI in the activities of its management team, public and pedagogical community are clarified, the author's reference logical and functional model of the health-promoting environment of the GSEI, focused on the implementation of the principles of sustainable development education, its reflection in the postulates of the humanistic-competency based education paradigm, current legislative and regulatory acts is developed.

The methodological (logical and semiotic) construct of the model takes into account scientific approaches; types of modeling (logical and semiotic, organizational and functional, structural and prognostic); phenomenological ideas; the theoretical (content and technological) construct of the model reflects the complex of tasks of the modeling subjects: management team (modeling of the GSEI environment on the basis of sustainable development goals; reorientation of the educational process to health promotion; development of programs for mental, physical, spiritual, moral, social health of pupils; subject-subject interaction with parents, teachers, the public on the core values of health; readiness for public administration of education by persons with special needs); teaching staff (study of international and domestic regulatory documents; formation of professional and health-promoting competence; mastering the health developing foundations of the subject area; building relationships devoid of bullying and violence; readiness to use health-promoting approaches; systematic self-education activities, search for effective pedagogical technologies, development of model programs); as well as school students (realization of the right to equal access to education; implementation of modeling programs with health-promoting content of education; formation of a culture of health and appropriate lifestyle; promotion of medical

monitoring of one's own health; national life-affirming understanding of a healthy lifestyle).

The monitoring (diagnostic and evaluation) construct provides for the implementation of such monitoring functions as stating diagnostics; diagnostics of the quality of the educational environment by criteria and indicators; gradual systematization of data in experimental groups; final evaluation of the set of indicators; diagnostic actions such as questioning of the environmental subjects, expert assessments, test control, systematic analysis of medical examination data, oral and written survey of pupils, dialogic control of teachers, parents, the public; criteria, indicators (the quality of pedagogical conditions provided by the management team, the state of teachers' professional and health-promoting competence, the formation of pupils' health promoting competence) and the levels of health-promoting educational environment – high, sufficient, medium, low.

The content and technological aspects of modeling a health-promoting educational environment by the management teams of experimental GSEI are developed and implemented in appropriate pedagogical conditions.

The health-promoting educational environment is considered as an autonomous educational environment of a local type, in which a reference system of influences and conditions for the formation of personality, as well as opportunities (internal, external) for personal development is created.

Modeling algorithm of health-promoting educational environment by management teams of general secondary education institutions is determined, in particular, the regulatory and legal aspect of the work of these teams is focused on the principles of the School of Health Promotion; introduction of operational changes to the charters of institutions, the main tasks of which are defined as follows: comprehensive development of the child as a personality, his or her inclinations, abilities, talents, professional self-determination, formation of universal morality, assimilation of knowledge about nature, human, society and economy, environmental education, physical improvement, protection of human

rights, preservation of health of school students and school staff.

The necessity to create methodological communities of subject teachers in educational institutions is outlined; in the strategies for the development of the GSEI, the targets should be reflected, according to which the goal of each institution in the mainstream of the scientific and methodological problem is to preserve the spiritual, moral, physical, mental and social health of school students, to form a responsible attitude to their own lives; the situation of success when the institution forms an adequate self-esteem of the student, respect for the achievements of other people, the ability to set realistic goals and achieve them, and at the same time – a sense of dignity, awareness of oneself as the creator of one's own life, a conscious attitude to one's health and the health of other citizens as the highest social value is actualized.

To ensure the effectiveness of the proposed logical and functional model of the health-promoting educational environment of general secondary education institutions, the content of the methodological seminar conducted by the management teams of institutions with teachers of all educational fields was introduced on a methodological and multiplicative basis. The necessity of using multimedia, interactive resources, methods of modeling situations and communication to activate the cognitive activity of person enrolled in education at all stages of the educational process: during outreach, practical classes and training in safety classes was determined.

The methodology for improving model programs is systematized, types, forms and samples of the latest health-promoting techniques in the activities of teaching staff are identified.

The author's model curriculum for the integrated course «Health, Safety and Well-Being. Grades 5-6 (integrated course)», aimed at realizing the general goal of basic secondary education, competence potential and requirements for mandatory learning outcomes to be achieved by pupils, which received the approval and recommendation of the Ministry of Education and Science of Ukraine for

implementation in the educational process of general secondary education is developed.

The methodology for organizing and conducting safety lessons for pupils in grades 5-6 as the latest health-promoting techniques in martial law is defined.

Recommendations for the equipping of safety classes, which should become a kind of center for healthy lifestyle education, are presented.

The proposed technological map and program of research and experimental work, including the introduction of pedagogical conditions, scientific and methodological support in the form of the author's model program of the course «Health, Safety and Well-Being (integrated course)» for pupils of grades 5-6 and relevant health-promoting techniques and methods, and tested their effectiveness during a formative experiment in experimental schools is implemented. Based on the factor analysis of data from a survey of the public, parents of pupils, and teachers, the modeled pedagogical conditions of the GSEI were also determined to be effective, in particular, the building of humane relationships devoid of bowling and violence, and the development and timely updating of teaching and learning resources, inclusive space design.

Based on the results of the experimental work, recommendations to ensure high-quality modeling of a health-promoting educational environment in general secondary education institutions at the institutional, regional, public and local levels of secondary education are made.

It is noted that the study does not exhaust the proposed problem; the prospects for its study include: adaptation of the reference model to other aspects of the GSEI environment; the possibility of using the proposed programs and approaches at the next stages of modeling the newest environment of educational institutions for high school pupils.

The scientific novelty of the research results is that:

– for the first time a comprehensive review of the scientific problem of personal health-promoting in the educational environment of general

secondary education in the unity of its socio-pedagogical aspects and in line with the ideas of the humanistic-competent paradigm of education in a society of sustainable development is carried out; the concept of modeling the health-promoting environment of a general secondary education institution in the conditions of functioning of the New Ukrainian School – the newest, comfortable, safe, humane, nature-based, community-centered, inclusive – is theoretically substantiated; a logical and functional model of the health-promoting environment of a general secondary education institution in the systemic integrity and interdependence of methodological (logical and semiotic), theoretical (content and technological) and monitoring (diagnostic and evaluation) constructs is proposed; samples of regulatory (strategy, charter, health-promoting projects, regulations on educational institution) and content and technological (model program, manual, materials of methodological seminar for teachers, recommendations for the selection of technologies and methods) support for the subjects of pedagogical interaction – administrative teams, pedagogical staff, pupils and their parents, members of the public authorities are proposed; pedagogical conditions for modeling the health-promoting environment of a general secondary education institution are systematized and provided a prognostic justification for the prospects of implementing the author's model of such an environment in the activities of educational authorities at various levels;

– it was clarified: the essence of the key concepts of the study «health promoting», «health promoting of pupil», «health-promoting environment of a general secondary education institution», «health-promoting competence»; structure, content, forms, technologies of formation and development of health-promoting competence of the teacher, health-promoting competence of the pupil;

- it was further developed the scientific understanding of the health-promoting essence of the modern of a general secondary education

institution in ensuring the health of the subjects of the educational process, due to the peculiarities of its functioning as an integral multilevel system that for a long time significantly impacts the mental and physical development of the individual, meets the criteria of sanitary and epidemiological well-being and medical care, modern material and technical base, in which all participants of the educational process have access to healthy food and drinking water, and a balanced diet; a sign of such an environment is humane relationships, free from bullying and violence.

The practical significance of the achieved results is in the creation of educational and methodological support for the implementation of the logical and functional model of health-promoting educational environment of the GSEI: methodological resources for training teachers of all educational fields; author's model program of the training course «Health, Safety and Well-Being (integrated course)» for pupils of grades 5-6; the manual «Safety Lessons in General Secondary Education Institutions: Tips for Teachers»; samples of regulatory documents of the GSEI (charter, 5-year development strategy, regulations on the quality of education, educational projects, etc.). Based on the results of the research, recommendations are made to the heads of general secondary educational institutions and educational establishments, teachers, school psychologists, parents, and public authorities to ensure the activities of educational institutions on the basis of modeling the educational environment in accordance with the developmental problem chosen for implementation.

The content of education and health-promoting education technologies (formation of social competence and civic position; development of key competencies of teachers and pupils; organization of physical education and recreation; integration of knowledge on the basis of sustainable development education; training on violence prevention and anti-bullying policy; orthobiotic self-image; organization of medical and preventive measures; outdoors classes, days in the outdoor environment, green classrooms) are recommended for the development of competencies necessary for healthy and safe life; promotion of

their decision-making regarding their own health, its preservation and development; the complexity of physical culture and increased physical activity.

Keywords: modeling, educational environment, health promotion, humanistic-competency based education paradigm, logical and functional model, management team, health-promoting educational environment, methodology, sustainable development education, health, persons enrolled in education, teaching staff.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА
Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографії та посібники

1. Дудко С. Г. Реалізація поглядів Г. С. Сковороди на здоровий спосіб життя у сучасному закладі загальної середньої освіти. Розвиток гуманістичних ідей у неперервній освіті: від Григорія Сковороди до сучасного педагога новатора: монографія / ред. Н. І. Білик. Полтава, Київ: ПАНО ім. М. В. Остроградського, 2023. Розд. 1. С. 176–190. DOI: 10.33272/M2023-1.

2. Дудко С. Г. Теоретичні засади здоров'язбережувального середовища в аспекті освіти сталого розвитку. Сучасні підходи до забезпечення сталого розвитку: монографія / за ред.: В. Смачило, О. Несторенко. Катовіце: Університет технологій, 2023. С. 361–371. DOI: 10.54264/M020.

3. Дудко С. Г., Жданюк Л. О., Ярошенко Т. І. Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю: електрон. навч.-метод. посіб. Полтава: ПАНО, 2023. 44 с.

Статті у наукових виданнях, що включені до наукометричних баз Scopus,

Web of Science Core Collection

4. Riznyk V., Kulko V., Lebedyk L., Dudko S., Strelnikov V. Innovative methods in the design of the pedagogical process, based on constructive efficiency. *Revista Conrado*. 2024. № 20(97). P. 332–338. Recuperado a partir de <https://conrado.ucf.edu.cu/index.php/conrado/article/view/3664>.

5. Rybalko P., Lebedyk L., Dudko S., Strelnikov V., & Khomenko L. Strategies for motivating students to participate in academic and additional educational activities to improve their competencies. *Interacción Y Perspectiva*. 2024. № 14(3). P. 830–838. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11205570>.

6. Kapiton A., Kononets N., Mokliak V., Onipko V., Dudko S., Pylypenko V., Sokil A. Biometric technology of personal recognition. *Revista on line de Política e Gestão Educacional, Araraquara*. V. 28, n. 00, P. e023015, 2024. DOI: <https://doi.org/10.22633/rpge.v28i00.19390>. Disponível em: <https://periodicos.fclar.unesp.br/rpge/article/view/19390>. Acesso em: 20 jun. 2024.

Статті у наукових фахових виданнях України

7. Дудко С. Г. Актуальність формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвиваючої компетентностей учнів 5-6 класів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*: наук. зб. 2021. № 41. С. 229–242. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/41-1-37>.

8. Дудко С. Г. Формування здоров'язбережувальної компетентності як напрям реалізації цілей сталого розвитку. *Витоки педагогічної майстерності*. 2021. № 27. С. 96–101. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2021.27.247053>.

9. Дудко С., Гуз К., Кононец Н. Актуальні проблеми визначення рівня розвитку особистості. *Імідж сучасного педагога*. 2021. № 3 (198). С. 101–105. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-3\(198\)-101-105](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-3(198)-101-105).

10. Дудко С. Компетентність керівника закладу загальної середньої освіти у формуванні безпечного та здоров'язбережувального освітнього середовища. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. № 1. С. 56–62. DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.2.9>.

11. Дудко С. Г. Професійні компетентності педагогічних працівників у формуванні здоров'язбережувальної та здоров'ярозвиваючої компетентностей учнів. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2022. № 1 (41). С. 135–141. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-1-20>.

12. Дудко С. Г. Теоретичні засади компетентнісного підходу в освітньому процесі загальноосвітнього закладу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2022. № 88. С. 75–79. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.88.15>.

13. Дудко С. Г. Теоретичні аспекти здоров'язбережувальної діяльності в умовах освітнього закладу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та*

перспективи. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2022. № 89. С. 53–57.
DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.11>

14. Дудко С. Г. Особливості формування здоров'язберезувальної та здоров'язрозвивальної компетентностей учнів 5-6 класів в освітніх галузях Державного стандарту базової середньої освіти. *Освіта та педагогічна наука*. 2022. № 3 (181) С. 3–13. (Index Copernicus). DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3\(181\)-3-13](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3(181)-3-13).

15. Дудко С. Г. Сучасні підходи до формування здоров'язберезувальної та здоров'язрозвивальної компетентностей учнів базової середньої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки)*. 2023. № 1 (355). С. 80–87. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1\(355\)-80-87](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1(355)-80-87).

16. Дудко С. Г. Методологія здоров'язбереження здобувачів освіти закладу загальної середньої освіти в контексті сучасних наукових поглядів. *Освіта та педагогічна наука*. 2023. № 3 (184). С. 44–55. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-3\(184\)-44-55](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-3(184)-44-55).

17. Дудко С. Моделювання освітнього середовища в професійно-педагогічній діяльності вчителя. *Українська професійна освіта = Ukrainian professional education*. 2024. № 15. С. 93–99. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312208>.

18. Дудко С. Парадигмальне моделювання середовища українських закладів загальної середньої освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2024. № 4 (217). С. 42–46. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-4\(217\)-42-46](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-4(217)-42-46).

19. Дудко С. Технологічні засади моделювання здоров'язрозвивального середовища сучасного закладу освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. №4 (138). С. 384–397. DOI: [10.24139/2312-5993/2024.04/384-397](https://doi.org/10.24139/2312-5993/2024.04/384-397).

20. Дудко С. Методичні аспекти моделювання здоров'язрозвивального середовища сучасного закладу освіти. *Українська професійна освіта = Ukrainian*

Professional Education. 2024. № 16. С. 127–133. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.16.314318>.

21. Dudko S. Formation of health-saving competence in a general secondary education institution. *Природничка освіта та наука*. 2024. Вип. 4. С. 34–38. DOI: <https://doi.org/10.32782/NSER/2024-4.05>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

22. Дудко С. Г., Ярошенко Т. І., Калініченко І. О., Водолазська Т. В. Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. Полтава. ПАНУ, 2024. 24 с. URL: <https://mon.gov.ua>

23. Дудко С. Г. Формування здоров'язбережувальних компетентностей в процесі впровадження здоров'язбережувальних технологій. *Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.*: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 28–29 січня 2022 року). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2022. С. 67 – 71.

24. Дудко С. Г. Особливості застосування здоров'язбережувальних технологій в процесі формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей. *Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук*: Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (18-19 лютого 2022 р., м. Одеса). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2022. С. 26–129.

25. Дудко С. Г. Теоретичні аспекти моделювання здоров'ярозвивального освітнього середовища. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах*: Матеріали V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (13-14 червня 2024 р., м. Дніпро). Дніпро, Україна. 2024. С. 67–69.

26. Дудко С. Г., Дудко Л. М. Цілісність змісту освіти як умова збереження здоров'я учнів. *Технології інтеграції змісту освіти*: зб. наук. пр. Всеукр. кругл. стіл, м. Полтава. 17 квіт. 2019 р. Полтава, 2019. С. 37–43.

27. Дудко С. Г. Дидактичні засади формування здоров'язбережувального життєствердного образу світу учнів загальної середньої освіти. Матеріали всеукраїнського освітнього форуму «Зміст освіти та освітні практики Нової української школи» / Упоряд.: В. В. Зелюк, В. Р. Ільченко, О. О. Буйдіна. Полтава: ПОШПО, 2021. 255 с.

28. Дудко С. Г. Роль здоров'язбережувального середовища в освітньому процесі ЗЗСО. *Освітній менеджмент: успішні практики й виклики в контексті розбудови НУШ*: матеріали міжрег. наук.-практ. інтернет-конф., (Полтава, 19 квіт. 2023 р.) / за заг. ред. С.В. Королюк, О.В. Касьянової. Полтава : ПАНУ, 2023. 94 с.

29. Дудко С. Г. Формування компетентностей з безпечної поведінки школярів ЗЗСО. Матеріали II всеукр. наук.-практ. конф., Тернопіль, (01 берез. 2024 р.) / за заг. ред. О. М. Петровський, В. С. Мисик та ін. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2024. С. 117-122.

30. Дудко С. Г. Педагогічні умови здоров'язбережувальної та здоров'язрозвивальної компетентностей в освітньому середовищі ЗЗСО. Матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф., (17 травня. 2024 р. м. Одеса) / за заг. ред. В. В. Ягоднікової. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2024. С. 101 – 107.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

31. Дудко С. Г., Ткаченко А. С. Освітня програма підвищення кваліфікації «Впровадження реформи шкільного здорового харчування в закладах загальної середньої освіти». Полтава. ПАНУ, 2024. 14 с. URL: <https://pano.pl.ua/wp-content/uploads/2024/09/Prohrama-khachuvannia.docx>.

32. Дудко С. Г. Дудко Л. М. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів у закладах загальної середньої освіти. *Постметодика*. 2022. № 1–2. С. 5–9.

33. Дудко С. Г., Жданюк Л. О., Ярошенко Т. І. Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю до 2022/23 навчального року: електрон. навч.-метод. посіб. Полтава: ПАНУ, 2022. 34 с.

34. Дудко С. Г. Формування безпечних умов перебування учнів в ЗЗСО в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуацій. *Постметодика*. 2023. № 2-3. С. 13–18.

35. Стратегія розвитку освіти Полтавської області на 2023-2027 роки / В. В. Зелюк (кер. роб. групи), В. Полторак, Є. Кончаковський, І Долина, С. Дудко та ін. Полтава : ПАНУ, 2024. 48 с.

36. Дудко С. Г. Дайджест. «Круглий стіл» «Наука, освіта, ідеологія: пам'ять як культурний код і чинник розвитку нації», присвячений відзначенню Днів науки і Європи в Україні та Дня музеїв. *Постметодика*. 2024. № 2. С. 83 – 89.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ABSTRACT.....	8
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА	18
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	27
ВСТУП	28
РОЗДІЛ 1 ЗБЕРЕЖЕННЯ І РОЗВИТОК ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (ЗЗСО) ЯК ПРОБЛЕМА НАУК ПРО ОСВІТУ	44
1.1. Нормативно-правові засади і тенденції реформування загальної середньої освіти та ЗЗСО як її типової ланки	44
1.2. Здоров'язбережувальна діяльність українських ЗЗСО в руслі гуманістично-компетентнісної парадигми освіти	67
1.3. Здоров'язрозвивальне середовище ЗЗСО як соціальна і педагогічна проблема.....	92
Висновки до першого розділу	114
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗЗСО НА ЗАСАДАХ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ.....	117
2.1. Здоров'язрозвивальне освітнє середовище ЗЗСО як новітній простір культури здоров'язбереження особистості.....	117
2.2. Алгоритми моделювання освітнього середовища ЗЗСО з урахуванням сучасних наукових підходів	137
2.3. Моделювання ЗРОС ЗЗСО в руслі Цілей сталого розвитку та завдань Нової української школи	172
Висновки до другого розділу	198

**РОЗДІЛ 3 ПЕДАГОГІЧНА СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА КОНСТРУКТІВ
ЛОГІКО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ЗДОРОВ'ЯРОЗВИВАЛЬНОГО
СЕРЕДОВИЩА ЗЗСО 204**

3.1. Структура логіко-функціональної моделі здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО 204

3.2. Діяльність управлінських команд ЗЗСО з реалізації завдань побудови здоров'ярозвивального освітнього середовища..... 218

3.3. Роль учителя в реалізації моделі здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО..... 237

Висновки до третього розділу 258

**РОЗДІЛ 4 МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ТА НОВІТНІ
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛІ
ЗДОРОВ'ЯРОЗВИВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА |
ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ 263**

4.1. Методика розробки авторської модельної програми навчального курсу зі здоров'язбереження для учнів 5 класу основної школи 263

4.2. Характеристика модельної програми інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» для учнів 6 класу..... 285

4.3. Типи, види і зразки новітніх здоров'язбережувальних технологій для реалізації моделі ЗРОС ЗЗСО 303

Висновки до четвертого розділу 333

**РОЗДІЛ 5 РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ
МОДЕЛІ ЗДОРОВ'ЯРОЗВИВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА
У ПРАКТИКУ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ..... 338**

5.1. Програма дослідно-експериментальної роботи з упровадження моделі здоров'ярозвивального освітнього середовища закладу загальної середньої освіти та результати констатувальної стадії дослідження 338

	26
5.2. Динаміка показників сформованості здоров'язберезувальної компетентності суб'єктів освітнього процесу на формувальній стадії експериментальної роботи.....	375
5.3. Підсумкове узагальнення результатів експериментальної роботи	398
5.4. Рекомендації щодо впровадження результатів дослідження в системі освіти і державно-громадського управління України.....	413
Висновки до п'ятого розділу	438
ВИСНОВКИ.....	444
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	453
ДОДАТКИ	521

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

СО – система освіти

ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти

ЗРОС – здоров'язрозвивальне освітнє середовище

НУШ – Нова українська школа

ЦСР – цілі сталого розвитку

ДсанПіН – державні санітарні правила і норми

ПЗК – професійно-здоров'язбережувальна компетентність вчителя

ЗК – здоров'язбережувальна компетентність учня

ЕГ – експериментальна група

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасні цивілізаційні процеси соціальних перетворень, динамічні зміни культурно-історичних умов, новітні погляди на наукові концепції сталого розвитку суспільства і системи освіти як основи такого розвитку, технологічний прогрес з його перевагами й парадоксами аж до можливого знищення людства військово-технічними засобами зумовили появу протиріч – між діяльністю людства і природою, між особистістю й культурою, між небезпекою і благополуччям людей. Це підтверджено дослідженнями ЮНІСЕФ та Інституту Геллопа, які свідчать про негативний вплив пандемії на психічне здоров'я дітей і молоді, що відчують страх і невпевненість у завтрашньому дні через уведення карантинів, закриття шкіл, порушення розпорядку дня, ведення воєнних дій. Переважна більшість країн світу спостерігають обмежену картину стану здоров'я підлітків, відрив життя дітей від друзів, шкільних класів та ігор як ключових елементів дитинства, що веде до значних порушень соціального, фізичного, психічного здоров'я (близько одного із семи дітей віком від 10 до 19 років (13%) мають діагностовані психічні розлади, а це 89 млн. хлопців і 77 млн. дівчат). Зазначене є підтвердженням того, що система освіти сьогодні потребує істотного оновлення підходів до здоров'язбереження і культури здоров'я, парадигмального переосмислення ролі та значення освітнього середовища в розвитку кожного члена соціуму – від народження до зрілого віку, впродовж усього життя. У нашій країні ситуацію загострюють обставини ведення військових дій та умови воєнного стану.

Сучасні ідеї гуманістично-концептуального оновлення й демократизації суспільства та освіти на засадах здоров'язбереження проголошені в Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, Національній стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища в новій українській школі, Національній молодіжній стратегії до 2030 року, Концепції безпеки

закладів, у Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 24.02.2023 року № 174-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі на 2023 рік», листі Міністерства освіти і науки України «Про рекомендований порядок дій на випадок виникнення загроз соціального та воєнного характеру» № 1/12583-22 від 25.10.22 року. У цих документах акцентовано на необхідності побудови в Новій українській школі середовища, зорієнтованого на гуманну взаємодію всіх суб'єктів освітнього процесу для забезпечення педагогічних умов ефективної дії здоров'язберезувальних і здоров'ярозвивальних чинників. Особливо це стосується закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) як найбільш поширених і типових освітніх осередків, у яких молоді покоління та представники професійних спільнот учителів перебувають значну частину часу, що зумовлює увагу до проблематики моделювання та реалізації здоров'ярозвивальних чинників середовища кожного такого закладу.

Зазначене завдання є частково вирішеним у наукових доробках та досвіді вітчизняних і зарубіжних учених з теорії моделювання (В. Міхєєв, А. Уйюмов, та ін.); загальної теорії систем (Р. Акофф, Л. Берталанфі, В. Лекторський, В. Садовський, У. Ешбі та ін.); синергетики (І. Добронравова, І. Пригожин, Г. Хакен та ін.); педагогічної інноватики (К. Ангеловські, В. Бобрицька, Л. Подимова, С. Степанов, А. Субетто та ін.); теорії проєктування освітніх систем і педагогічного проєктування (Н. Алексеєва, В. Дудченко, М. Лазарєв, Є. Лодатко, М. Поташник та ін.); теорії професійної компетентності (Л. Кравченко, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, П. Хоменко та ін.); управлінської діяльності в освіті (М. Афанасьєв, В. Бондар, О. Мороз, В. Оніпко, В. Пікельна, С. Сисоєва, О. Цокур та ін.). Концептуальну побудову педагогічних моделей обґрунтували М. Бахтін, М. Каган, А. Буров та Є. Квятковський, Н. Киященко.

Проблематику компетентнісної освіти здобувачів різних категорій

висвітлюють у своїх працях Т. Атрощенко, О. Дубасенюк, І. Кубенко, В. Луговий, Л. Паращенко, Н. Поліщук, О. Проценко та ін. Інтерпретації змісту феномену «здоров'я» дають науковці С. Горденко, Б. Долинський та В. Борщенко, Л. Ізбаш, Ю. Ліснєвська, О. Пахолок, Н. Сидорчук, Ю. Танасійчук та ін. Питання здоров'язбереження учнівської молоді розглядають вітчизняні педагоги О. Безкопильний, Т. Бережна, І. Мезенцева, О. Павлович, Ю. Грицай, С. Бірюк, О. Литвиненко, Б. Долинський, В. Борщенко, Н. Завидівська, О. Іонова та ін.

У науковій літературі існують різні підходи до формування та розвитку здоров'язбережувального освітнього середовища: антропологічні, філософські, соціальні, педагогічні, психологічні, психофізіологічні та ін. Загальні питання формування і розвитку здоров'язбережувального освітнього середовища учнівської та студентської молоді розкривають учені Т. Бережна, Н. Бишевець, М. Братко, Г. Васянович, Е. Заредінова, В. Іваненко, О. Кабацька, І. Карліщук, В. Кутасевич, Г. Мешко, В. Мірошник, Ю. Мосейчук, Л. Рибалко, П. Рибалко, Л. Руденко, Т. Сергєєва та інші; водночас аспектам здоров'ярозвивального освітнього середовища Нової української школи поки що належної уваги не надано.

Значну кількість учених нині цікавить розвиток інноваційної діяльності в освіті, формування інноваційного освітнього середовища, використання в освітньому процесі інноваційних технологій, застосування сучасних здоров'язбережувальних технологій у закладах середньої освіти, створення інноваційного освітнього середовища в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців та ін. У подібних контекстах проблему досліджують С. Васильєва, Т. Гриб, І. Зрибнєва, Г. Ляхович, Н. Онищенко, Т. Пятничук, О. Радченко, Р. Романюк, І. Самохвалова, П. Хоменко, О. Цюняк, О. Шапран та ін. Учені А. Апішева, К. Варивода, Г. Васянович, Л. Малинівська, І. Мельник, Г. Мешко, О. Обозова, Т. Цюман та інші науковці й педагоги-практики розглядають питання безпеки учнів та студентів у освітньому середовищі,

проблеми діагностики його психологічної безпеки, роль закладу освіти, педагогічних працівників, викладачів, учителів у формуванні безпечного освітнього середовища, основні завдання педагогів зі створення безпечного здоров'язбережувального середовища закладів освіти, аспекти управління процесом формування здоров'язбережувального освітнього середовища.

Низка вчених зосереджує увагу на розкритті питань розвитку здоров'я учнів закладу загальної середньої освіти; до них відносимо Т. Бережну, О. Ващенко, В. Вітюк, І. Волкову, М. Єфремову, Н. Лещій, Г. Мешко, Т. Осадченко, Л. Сливку, Н. Черв'якову, О. Язловецьку та ін.; пояснюючи загальні питання побудови та функціонування здоров'язбережувального середовища закладів середньої і вищої освіти, його зміст, структуру, принципи та умови реалізації, вони пропонують методи, сутність і зміст здоров'язбережувальних технологій у системі освіти учнівської молоді; здійснюють класифікацію та впровадження здоров'язбережувальних технологій в освітній процес закладів освіти, розглядають основні компоненти здоров'язбережувальних технологій в освітньому середовищі ЗЗСО.

Отже, вітчизняними та зарубіжними дослідниками з'ясовано провідні актуальні аспекти здоров'язбережувальної педагогіки й технологічне забезпечення відповідного освітнього середовища. Проте в нинішніх обставинах розвитку системи освіти України виокремлюємо низку суперечностей, що об'єктивно існують у сучасній теорії і практиці наук про освіту

на національному рівні між:

– світовими тенденціями розуміння здоров'я людини в контексті цілей сталого розвитку суспільства та недостатнім урахуванням потреби моделювання новітнього здоров'ярозвивального простору вітчизняних закладів освіти;

– вимогами гуманістично-компетентної освітньої парадигми до здоров'ярозвивального середовища закладу загальної середньої освіти та

можливостями реалізації здоров'язбережувальних засад Концепції Нової української школи в обставинах воєнного стану;

на регіонально-громадському рівні між:

– соціальною необхідністю моделювання закладів загальної середньої освіти як осередків здоров'язбереження та реалізацією цього завдання в діяльності громад, регіональних органів управління освітою, педагогічних колективів, батьків;

– положеннями сучасних освітніх нормативно-правових документів і реальними можливостями громад та управлінських команд закладів освіти ЗЗСО забезпечити якісні педагогічні умови функціонування здоров'язрозвивального середовища закладів;

на інституційному рівні між:

– декларуванням важливості оновлення здоров'язбережувальних компетентностей суб'єктів освітнього середовища на засадах цілей сталого розвитку та реальним станом нормативно-правового і навчально-методичного забезпечення взаємодії вчителів і учнів;

– доцільністю виокремлення й деталізування здоров'язрозвивальних чинників освітнього середовища у формі логіко-функціональної моделі та відсутністю науково обґрунтованих підходів до такого моделювання.

Отже, у контексті реалізації завдань побудови Нової української школи в обставинах воєнного стану в країні виникла потреба оновлення підходів до моделювання освітнього середовища ЗЗСО на здоров'язбережувальних засадах, що має на меті новітнє врахування всіх необхідних педагогічних умов, чинників ризику для суб'єктів освітнього процесу, забезпечення динамічного розвитку їхньої професійно-здоров'язбережувальної та здоров'язбережувальної компетентностей. Соціальна значущість проблеми, її теоретична і практична розробленість, виявлені об'єктивні суперечності зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **«Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища закладу загальної середньої освіти».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідної теми «Професійна підготовка майбутніх фахівців в умовах ступеневої освіти» (ДР № 0110U002274) кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка. Тему роботи затверджено на засіданні кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 12 від 26 грудня 2024 р.).

Мета дослідження полягає в системному вивченні проблеми здоров'язбереження у закладах загальної середньої освіти України та обґрунтуванні логіко-функціональної моделі здоров'язривального середовища ЗЗСО у цілісності методологічного (логіко-семіотичного), теоретичного (змістово-технологічного) і моніторингового (діагностувально-оцінного) конструктів.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати соціально-педагогічні аспекти проблеми здоров'язбереження особистості в освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти у науковій літературі та педагогічній практиці.

2. Обґрунтувати методологічні та теоретичні основи моделювання освітнього середовища ЗЗСО на засадах здоров'язбереження.

3. Визначити сутність та зміст здоров'язривального середовища закладу загальної середньої освіти.

4. Теоретично обґрунтувати концепцію моделювання здоров'язривального середовища закладу загальної середньої освіти.

5. Розробити та експериментально перевірити авторську модель здоров'язривального середовища ЗЗСО як відображення новітнього простору культури здоров'язбереження суб'єктів освітнього процесу.

6. Розробити змістово-технологічне забезпечення моделювання здоров'язривального середовища ЗЗСО управлінськими командами

експериментальних ЗЗСО, їхнє втілення у відповідних педагогічних умовах.

7. Здійснити прогностичне обґрунтування перспектив впровадження авторської моделі здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО.

Об'єкт дослідження – заклад загальної середньої освіти як типове середовище в системі освіти України.

Предмет дослідження – наукові засади та змістово-технологічні аспекти моделювання здоров'ярозвивального середовища закладу загальної середньої освіти.

Концепція дослідження ґрунтується на розумінні можливостей моделювання здоров'ярозвивального середовища кожного закладу засобами діяльності управлінської команди та громадсько-педагогічних спільнот (батьків, учителів, представників громад), результатом якої стануть: ефективні педагогічні умови здоров'язбереження, сформована на якісному рівні професійно-здоров'язбережувальна компетентність педагогів та здоров'язбережувальна компетентність учнів початкових і 5-6 класів, які навчаються в руслі ідей гуманістично-компетентнісної освітньої парадигми та Концепції Нової української школи.

У зазначеному контексті розуміємо здоров'ярозвивальне середовище ЗЗСО як освітній простір, у якому в атмосфері формування культури здоров'я, екології здоров'я, дотримання цілісної (холістичної) формули здорового способу життя всіма суб'єктами освітнього процесу виникає можливість забезпечити відповідні умови та оперативно вносити зміни в довкілля, спосіб власного життя педагогів та учнів, використовуючи розроблене навчально-методичне забезпечення, поєднуючи новітні технології розвитку особистості, поетапно прогнозуючи очікувані результати освітніх впливів.

Вищезазначене передбачає обґрунтування основних ідей дослідження на різних рівнях: методологічному, теоретичному, практичному.

Методологічний концепт ґрунтується на сучасних підходах: загальнонаукових (феноменологічний, акмеологічний, системний,

культурологічний); конкретно-наукових (середовищний, особистісний, компетентнісний); практико-технологічних (діяльнісний, інтегративний).

Феноменологічний підхід – употужнює реалізацію мети дослідження ідеями: цілісності духовного, фізичного, психічного здоров'я та розвитку особистості; формування культури здоров'я як соціально-педагогічного компонента загальної культури людини; досягнення здорового способу життя і закріплення його цінностей у життєдіяльності учнів і вчителів; *акмеологічний* – забезпечує комплексне ставлення до цілісності суб'єктів (учня і вчителя), коли індивідні, особистісні та суб'єктно-діяльнісні характеристики вивчаються в усіх взаємозв'язках та опосередкуваннях для сприяння досягненню вищих рівнів здоров'язбереження; *системний* – передбачає цілісність та взаємодію здоров'ярозвивальних чинників ЗЗСО, обраних для комплексної реалізації здорового способу життя, коли системність моделювання ЗРОС полягає у взаємопогоджених компетентностях здоров'язбереження, сформованих у дітей і вчителів, які забезпечують необхідний рівень їхньої працездатності, моралі та духовності; *культурологічний* – пояснює зв'язок людини з культурою здоров'язбереження, розглядає феномен культури стрижнем розуміння особистості, її свідомості й життєдіяльності, культуротворчості та саморозвитку, як методологічна основа моделювання середовища ЗЗСО дозволяє тлумачити здоров'ярозвивальну освіту узагальненою культурою в єдності її аксіологічного, діяльнісного та особистісно-творчого компонентів.

У конкретно-науковому контексті проблеми *середовищний підхід* розглядається як засіб пізнання й розвитку особистості у просторі взаємодій із середовищем, яке водночас перетворюється на засіб діагностики, проєктування і продукування освітнього результату – здорового способу життя; *аксіологічний* – розглядає моделювання здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО у спрямуванні діяльності закладу на гуманістичний розвиток особистості учня і вчителя, за якого кожний учасник процесу є активним, мотивованим суб'єктом досягнення здорового способу життя, його цінностей як сутнісних

характеристик особистості; *особистісний* – ґрунтується на послідовному ставленні до учня і вчителя як до особистості, самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта освітньої взаємодії, сприяє реалізації природного потенціалу кожного суб'єкта як творця самого себе, здатного обирати моральні орієнтири життєзбереження та розвитку; *компетентнісний* – спрямовує розвиток в учнів і вчителів досвідченості в життєвій сфері здоров'язбереження, що означає здатність застосовувати зразки успішної діяльності в життєвих ситуаціях для досягнення конкретних практичних цілей, діяти в різних обставинах задля збереження власного здоров'я, здоров'я інших людей, природи.

У практико-діяльнісному сенсі діяльнісний підхід зумовлює спрямованість освітнього процесу на розвиток компетентностей здоров'язбереження та наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування досвіду самоосвіти й командної роботи; інтегративний – спрямовує на розширення уявлень учнів про здоровий спосіб життя завдяки збагаченню змісту всіх освітніх галузей відповідним матеріалом; координує вплив суб'єктів, що виховують (педагогів, батьків, медичних працівників, ін.) як у навчальний, так і в позанавчальний час, сприяє застосуванню діалогічних аспектів освіти, які мотиваційно спрямовані на здоровий спосіб життя.

Теоретичний концепт дослідження до провідних орієнтирів концептуально-проблемного моделювання здоров'язвивального середовища конкретного ЗЗСО як феноменологічних ідей долучає сукупність феноменів, що становлять логіко-семіотичну основу проблеми («здоров'я», «здоров'язбереження», «культура здоров'я», «здоровий спосіб життя», «ціннісне ставлення до здоров'я», «цілі сталого розвитку») та інструментарій моделювання (логіко-семіотичне (парадигмальне); організаційно-функціональне; структурно-прогностичне), об'єднаний поняттям «здоров'язбереження», що уможливорює адекватне визначення педагогічних

умов, критеріїв, показників та рівнів сформованості професійно-здоров'язбережувальної компетентності вчителів і здоров'язбережувальної компетентності учнів – компонентів здоров'язбережувальних знань, умінь, мотивів, досвіду діяльності.

Практичний концепт відповідно розроблених управлінськими командами ЗЗСО нормативно-правових документів (новітніх статутів, стратегій розвитку на 5 років, положень стосовно визначення якості освіти, проєктів здоров'язбереження, ін.), організаційно-функціонального інструментарію реалізації педагогічних умов і авторського навчально-методичного забезпечення передбачає: запровадження педагогіки партнерства учасників освітнього процесу; застосування комплексу здоров'язбережувальних технологій (медико-гігієнічних, фізкультурно-оздоровчих, еколого-рекреаційних, безпекових, навчання здоров'ю, ін.) для учнів 5-6 класів з відповідними тренінгами; обладнання та функціонування класів безпеки як центрів здоров'ярозвивального середовища; реалізацію завдань освіти осіб з особливими потребами; інклюзивний дизайн простору; упровадження якісного та здорового харчування; зорієнтованість на відсутність проявів дискримінації, булінгу та шкідливих звичок дітей і дорослих у середовищі закладу.

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань використано комплекс **методів дослідження**:

– *загальнонаукових*: контент-аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, зіставлення, конкретизація, класифікація та систематизація – для розробки методології та поняттєво-термінологічного інструментарію дослідження;

– *конкретно-наукових*: теоретичного й структурно-функціонального моделювання – для розробки схеми логіко-функціональної моделі та технологічної карти дослідно-експериментальної роботи, системи критеріїв і показників професійно-здоров'язбережувальної компетентності вчителів та здоров'язбережувальної компетентності учнів; системний, термінологічний, ретроспективний, структурно-логічний аналіз – для окреслення особливостей

здоров'язвивального середовища ЗЗСО як цілісного суспільного, освітнього та культурного феномену, опрацювання джерел з проблеми здоров'язбереження та культури здоров'я;

– *емпіричних*: спостереження, опитування (інтерв'ю, анкетування), експертні оцінки, ретроспективний аналіз власного досвіду роботи – для експериментальної перевірки результативності сконструйованої еталонної моделі ЗРОС ЗЗСО; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, підсумковий) для з'ясування ефективності моделі, моніторингу планових результатів;

– *статистичних*: критерії $W_{\text{емп}}$ Вілкоксона-Манна-Уїтні та $T_{\text{емп}}$ Крамера-Уелча, факторний аналіз, графічна презентація результатів педагогічного експерименту – для з'ясування достовірності й надійності отриманих кількісних та якісних показників експериментальної роботи.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів полягає у тому, що:

– *уперше* проведено комплексний огляд наукової проблеми здоров'язбереження особистості в освітньому середовищі ЗЗСО в єдності її соціально-педагогічних аспектів та в руслі ідей гуманістично-компетентнісної парадигми освіти в суспільстві сталого розвитку; теоретично обґрунтовано концепцію моделювання здоров'язвивального середовища закладу загальної середньої освіти в умовах функціонування Нової української школи – новітнього, комфортного, безпечного, гуманного, природовідповідного, громадоцентричного, інклюзивного; запропоновано логіко-функціональну модель ЗРОС ЗЗСО у системній цілісності та взаємозумовленості методологічного (логіко-семіотичного), теоретичного (змістово-технологічного) й моніторингового (діагностувально-оцінного) конструктів; розроблено зразки нормативно-правового (стратегія, статут, здоров'язбережувальні проєкти, положення про заклад освіти) і змістово-технологічного (модельна програма, посібник, матеріали методичного семінару для вчителів, рекомендації з добору

технологій та методів) забезпечення суб'єктів педагогічної взаємодії – адміністративних команд, педагогічних працівників, учнів та їхніх батьків, представників громадськості; систематизовано педагогічні умови моделювання ЗРОС ЗЗСО та здійснено прогностичне обґрунтування перспектив упровадження авторської моделі такого середовища в діяльності органів управління освітою різних рівнів;

– *уточнено:* сутність ключових понять дослідження «здоров'язбереження», «здоров'язбереження учнів», «здоров'ярозвивальне середовище закладу загальної середньої освіти», «здоров'язбережувальна компетентність»; структуру, зміст, форми, технології формування і розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителя, здоров'язбережувальної компетентності учня;

– *подальшого розвитку набуло* наукове розуміння *здоров'ярозвивальної сутності сучасного ЗЗСО* в забезпеченні здоров'я суб'єктів освітнього процесу, зумовлене особливостями його функціонування як цілісної багаторівневої системи, що впродовж тривалого часу істотно впливає на психічний та фізичний розвиток особистості, відповідає критеріям санітарного та епідеміологічного добробуту й медичного обслуговування, має інклюзивний дизайн приміщень, сучасну матеріально-технічну базу, у якому всі учасники освітнього процесу мають доступ до здорової їжі та питної води, збалансованого харчування; ознакою такого середовища є гуманні відносини, позбавлені булінгу та насильства.

Практичне значення одержаних результатів полягає:

– у створенні навчально-методичного забезпечення впровадження логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО: методичних матеріалів для навчання вчителів усіх освітніх галузей; авторської модельної програми навчального курсу «Здоров'я, безпека та добробут (інтегрований курс)» для учнів 5-6 класів; посібника «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю»; зразків нормативно-правових документів ЗЗСО (статут, стратегія

розвитку на 5 років, положення про якість освіти, освітні проекти тощо). За результатами дослідження надано рекомендації керівникам ЗЗСО та іншим органам освіти, учителям, шкільним психологам, батькам, органам громадського управління щодо забезпечення діяльності закладів освіти на засадах моделювання освітнього середовища відповідно обраної для реалізації проблеми розвитку.

Зміст освіти та технології здоров'язбереження (формування соціальної компетентності та громадянської позиції; розвиток ключових компетентностей учителів і учнів; організація фізкультурно-оздоровчої роботи; інтеграція знань на засадах освіти сталого розвитку; тренінги щодо попередження насильства та антибулінгової політики; ортобіотичне самоіміджування; організація лікувально-профілактичних заходів; уроки серед природи, дні в докiллі, зелені класи) можуть бути застосовані для розвитку в суб'єктів освіти компетентностей, необхідних для здорового та безпечного життя; сприяння ухваленню їхніх рішень щодо власного здоров'я, його збереження та розвитку; комплексності фізичної культури та посилення рухової активності.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Ліцею № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради (довідка № 01-22/522 від 14.10.2024); КЗ «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №24 Полтавської міської ради Полтавської області» (довідка № 208 від 14.10.2024); КЗ «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №11 Полтавської міської ради Полтавської області» (довідка № 447 від 30.10.2024); Гімназії №25 Полтавської міської ради (довідка № 01-27/500 від 15.10.2024); Спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів №5 з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного циклу ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка № 01-07/503 від 14.10.2024); Карлівського ліцею №4 Карлівської міської ради, Голобородьківської гімназії Карлівської міської ради (довідка № 01-26/824 від 15.10.2024); Березотіцької класичної гімназії Лубенської міської ради

Лубенського району Полтавської області, Вищебулатинської гімназії Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області, Опорного закладу «Калайдинцівський ліцей» Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області, Опорного закладу «Засульський ліцей Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області», (довідка № 01-15/729 від 14.10.2024); Райгородського ліцею Райгородської сільської ради Вінницької області (довідка № 239 від 20.12.2024); Липинського ліцею Підгайцівської сільської ради Луцького району Волинської області (довідка № 02-/08-02 від 6.01.2025); Ліцею №4 імені В'ячеслава Чорновола Южненської міської ради Одеського району Одеської області (довідка № 24 від 13.01.2025).

Особистий внесок здобувача. Представлені в дисертаційній роботі наукові положення одержані автором самостійно. Особистий внесок в опублікованих у співавторстві працях полягає в тому, що: у статті [9] проаналізовано сутність терміну «особистість», його місце в педагогіці, формування особистості в умовах побудови Нової української школи, стан розробленості у вітчизняній науці критеріїв визначення сформованості предметних і ключових компетентностей учнів, обґрунтовано зміст формування здоров'язбережувального образу світу учнів; розроблено [22] зміст, види діяльності та очікувані результати модельної навчальної програми «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти; надані рекомендації [3] щодо створення кабінетів безпеки та проведення щотижневих уроків безпеки; у статті [26] визначено необхідність упровадження інтегрованих уроків при організації здоров'язбережувального освітнього середовища; охарактеризовано [31] можливості здорового учнівського харчування та очікувані результати; у праці [35] сформовано стратегічні цілі безпечного та комфортного освітнього середовища в закладі освіти; представлені [32] здоров'язбережувальні технології, що сприяють формуванню здоров'язбережувальної компетентності учнів; у праці [6] проаналізовано низку алгоритмів та зображень, що широко використовуються в

системах безпеки для розпізнавання людей; у статті [4] подано поглиблений аналіз сучасного виміру поняття «педагогічна технологія», який є ключовим елементом у розробці ефективних освітніх стратегій; у роботі [5] досліджено взаємозв'язок між залученням здобувачів освіти до навчання, позакласних заходів та розвиток їхніх навичок критичного мислення.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні положення та результати дисертаційної роботи обговорено та представлено на:

міжнародних конференціях – «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI століття» (Львів, 2022), «Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук» (Одеса, 2022); «Роль науки і освіти в сталому розвитку» (Катовіце, 2023), «Ways of Science Development in Modern Crisis Conditions» (м. Дніпро, 2024);

всеукраїнських конференціях – «Зміст освіти та освітні практики Нової української школи» (Полтава, 2021), «Новітні підходи до управління в закладах загальної середньої освіти: виклики воєнного стану та повоєнного відновлення» (Полтава, 2022), «Інтеграція змісту освіти в профільній школі» (Полтава, 2019), «Гуманістичні ідеї Григорія Сковороди як джерело розвитку наукового потенціалу педагогічного працівника у системі неперервної освіти» (Полтава, 2022), «Лише той Учитель, хто живе так, як навчає» (Полтава, 2023), «Мережа шкіл новаторства України: розвиток професійної компетентності керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників у контексті реалізації післядипломної освіти» (Полтава, 2021, 2022, 2023), «Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності: перспективи та рішення (Тернопіль, 2024), «Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи розвитку» (Одеса, 2024), «Правові, економічні, соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу» (Полтава, 2024);

конференціях, круглих столах, семінарах регіонального рівня: «Рухаємося до НУШ разом» (Полтава, 2021), «Формування лідерської компетентності в

школі: досвід Полтавської обласної мережі шкіл лідерської освіти» (Полтава, 2021), «Стратегічні пріоритети розвитку освіти в Полтавській області» (Полтава, 2022), «Освітній менеджмент: успішні практики й виклики в контексті розбудови НУШ» (Полтава, 2023), «Наука, освіта, ідеологія: пам'ять як культурний код і чинник розвитку нації» (Полтава, 2024);

на засіданні: кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка (Житомир, 2024); спеціальної дослідницької групи «Філософія лідерства в освіті» Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського (Полтава, 2021, 2022, 2023).

Положення і результати **кандидатської дисертації** на тему «Дидактичні засади формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи» зі спеціальності 13.00.09 «Теорія навчання» було захищено в 2015 році в Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка; її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Основні наукові положення дисертаційної роботи опубліковано в 36 наукових і навчально-методичних працях (23 одноосібних), серед яких: 1 стаття у колективній зарубіжній монографії, 1 у колективній вітчизняній монографії, 1 навчальний посібник (у співавторстві), 3 статті у виданнях, індексованих у наукометричній базі Web of science та Scopus (1 у Scopus, 2 у WoS), 15 статей у фахових наукових виданнях України (14 одноосібних), 3 праці методичного характеру (у співавторстві), 12 публікацій у збірниках матеріалів конференцій та інших виданнях (4 у співавторстві).

Структура й обсяг дисертації. Дослідження складається зі вступу, 5 розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (536 найменувань), 19 додатків на 197 сторінках. Повний обсяг роботи становить 717 сторінку, з них 398 сторінок основного тексту. Дисертація містить 24 таблиці та 29 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ЗБЕРЕЖЕННЯ І РОЗВИТОК ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (ЗЗСО) ЯК ПРОБЛЕМА НАУК ПРО ОСВІТУ

У розділі розглянуто нормативно-правові засади і тенденції реформування загальної середньої освіти та ЗЗСО як її типової ланки; розкрито здоров'язбережувальну діяльність українських ЗЗСО в руслі гуманістично-компетентнісної парадигми освіти; охарактеризовано здоров'ярозвивальне середовище ЗЗСО як соціальну і педагогічну проблему.

1.1. Нормативно-правові засади і тенденції реформування загальної середньої освіти та ЗЗСО як її типової ланки

Україна з 1991 року успадкувала від СРСР потужну розгалужену освітню систему з передовою на той час інфраструктурою. У перші роки незалежності фактично проходило екстенсивне використання матеріально-технічних, кадрових і організаційних ресурсів попередньої системи загальної середньої освіти та її пристосування до потреб незалежної держави, відбувався тривалий процес розробки, затвердження та імплементації нових законодавчих і методологічних засад цієї ланки освіти (Закони України «Про освіту» (1991, 2017) та «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про загальну середню освіту» (1996), Державна національна програма «Освіта» (1993), Національна доктрина розвитку освіти (2002), Національна стратегія розвитку освіти (2013), а також похідні нормативні документи щодо організації навчально-виховного (освітнього) процесу, управління галуззю тощо)¹.

¹ Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті. Київ : Шкільний світ, 2001. 24 с.

Законодавча база, що регулює розвиток здоров'я та здоров'язбереження учнів в Україні, охоплює низку нормативно-правових актів, які забезпечують право дітей на здоров'я та створюють умови для безпечного і здорового освітнього процесу. Основним чинником цієї законодавчої бази з 1996 року є Конституція України:

– стаття 3: гарантує право кожної людини на життя, здоров'я та безпеку;

– стаття 53: визначає право на освіту, а також на безпечні умови для навчання та розвитку².

Реформування загальної середньої освіти України в перше десятиліття незалежності (1991-2001) можна охарактеризувати як перехідний період, своєрідний місток між авторитарною парадигмою освіти, що відходила в минуле, і демократичною та особистісно зорієнтованою, котра відкрила нові горизонти розвитку цієї основи суспільства. Позитивною тенденцією реформування освіти цього періоду є розроблення нормативної бази галузі з урахуванням громадсько-педагогічної думки³. Так результатом спільної інтенсивної праці Міністерства народної освіти УРСР і науково-педагогічної, учительської спільноти став Закон України «Про освіту» 1991 р., де освіту проголошено пріоритетною сферою соціально-економічного розвитку суспільства на засадах гуманізму, демократії, національної самосвідомості, взаємоповаги між народами. У Законі України «Про освіту» 2017 р., конкретизовано основні принципи освіти: гуманістичність, демократичність, доступність та рівність умов для повної реалізації здібностей, таланту, всебічного розвитку; пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей над політичними й класовими інтересами; органічний зв'язок із національною історією, культурою; незалежність системи освіти від політичних, громадських і релігійних організацій; світський та науковий

²Закон України «Про прийняття Конституції України і введення її в дію» від 28 червня 1996 року № 254/96-ВР.

³ Bobrytska V. I., Reva T. D., Beseda N. A., Filippova L. V. (2020). Approaches to cultivating healthy behaviours in tertiary students: Systemic review. *European Journal of Educational Research*. October. Vol. 9. Iss. 4. P. 1649–1661.

характер освіти; інтеграція з наукою, виробництвом і міжнародною освітою; гнучкість та практичність освіти; еквівалентність державного управління й громадського самоврядування; безперервність освіти⁴.

Цей документ як конгломерат творчості українських освітян та учених став першим національним законом у незалежній державі; упродовж 1993-2003 рр. він зазнавав змін і доповнень. Після прийняття Закону України «Про освіту» І з'їзд педагогічних працівників України (1991 р.) для його реалізації схвалив Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття»), яку було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. У програмі визначено її мету – забезпечення розвитку освіти як пріоритетного засобу розбудови української держави, а також стратегічні завдання реформування освіти: відродження й розбудова національної системи освіти; виведення освіти в Україні на рівень освіти розвинутих країн світу; подолання монопольного становища держави в освітній сфері; формування багатоваріантної інвестиційної політики в галузі. У руслі розглядуваної проблеми варто зацентувати увагу на підрозділі «Загальна середня освіта», у якому конкретизовано загальні завдання, напрями, шляхи та принципи реформування. Документ кардинально змінював структуру шкільної освіти: від однотипної до різнотипної; відповідно відкривалася можливість здобувати загальну середню освіту в триступеневій системі загальноосвітніх навчально-виховних закладів: початковій школі (І ступінь), основній школі (II ступінь), старшій школі (III ступінь). Крім того, було узаконено функціонування різних типів загальноосвітніх навчально-виховних закладів: школи нового типу (гімназії, ліцеї, спеціальні заклади для обдарованих дітей, школи (класи) із поглибленим вивченням окремих предметів, навчально-виховний комплекс, недільні, приватні школи тощо), загальноосвітні школи-інтернати, зорієнтовані на спеціалізовану поглиблену підготовку з технічного,

⁴ Закон України «Про освіту» від 05.09.2017. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017, № 38-39. 380 с.

гуманітарного, спортивного, художньо-естетичного та інших напрямів, а також можливості відкриття при цих школах окремих класів для обдарованих дітей. Програма була актуальною й довгоочікуваною, адже в ній визначено педагогічні засади реформування галузі, пріоритети й стратегію розвитку освіти в Україні на найближчі роки та перспективу XXI століття (створення життєздатної системи безперервного навчання та виховання з метою досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливості постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального й культурного потенціалу як найвищої цінності нації)⁵.

З 1990 року в Україні відбулося кілька важливих етапів реформування загальної середньої освіти, спрямованих на модернізацію системи, адаптацію до вимог часу та інтеграцію з міжнародними стандартами. Ось ключові моменти і зміни, які сталися за цей період:

– націоналізація освіти: після здобуття незалежності в 1991 році однією з перших реформ була зміна змісту освіти, спрямована на відновлення української національної ідентичності; у школах почали активно вивчати українську мову, літературу, історію України; викладання російської мови зменшилось, а в деяких школах були введені класи з інтенсивним вивченням української мови;

– зміна програм та підручників: вперше було розроблено нові навчальні програми, які відповідали українським історичним та культурним реаліям; виникла потреба в нових підручниках, що враховували національні традиції та сучасні освітні вимоги;

– зміни в структурі освіти: було введено 12-річну середню освіту (9 класів основної та 3 роки старшої школи), однак ця реформа виявилася частково непослідовною та не була повністю реалізованою в усіх регіонах України.

⁵ Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») від 3 листопада 1993 р. № 896.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2000 року № 1717 у 2001 році розпочався поступовий перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання, який передбачав розвантаження учнів упродовж кожного навчального року, створення умов для зміцнення їхнього здоров'я; оновлення змісту освіти; перехід на компетентніший підхід до організації навчального процесу. Контроль якості загальної середньої освіти здійснювали в процесі державної підсумкової атестації та поточного оцінювання знань 2006 року в Україні введено зовнішнє незалежне оцінювання, результати якого враховують при вступі до вищих навчальних закладів. Його проводить Український центр оцінювання якості освіти. 6 грудня 2017 в державі створено Державну службу якості освіти, яка здійснює інституційний аудит закладів загальної середньої освіти⁶.

Дискусії щодо змісту навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, переорієнтації на здобуття компетентностей, розвантаження планів і програм тривають усі роки незалежності України; загальна середня освіта перебуває у стані перманентного реформування. 2000 року було здійснено спробу перейти на 12-річний термін навчання; з цього ж року в школах України діє 12-бальна шкала (система) оцінювання навчальних досягнень учнів. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти було затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 13.04.2011 р. №329⁷. За вибором закладу освіти оцінювання могло здійснюватися за 12-бальною шкалою або за власною шкалою оцінювання, але в такому разі заклад освіти визначав правила переведення оцінок до системи оцінювання, обумовленої законодавством.

⁶ Про Державну службу якості освіти України / Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2018 р. № 168.

⁷ Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти. Наказ МОН України від 13.04.2011 р. № 329.

Нині результати навчання в початковій школі зазвичай оцінюють вербально. У 1-2 класах оцінювання навчальних досягнень учнів виражають вербальною оцінкою (оцінювальним судженням). У 3-4 класах за вибором закладу освіти учні можуть отримувати вербальні або рівневі оцінки, які можуть виражатися як усно, так і письмово⁸.

Вербальне оцінювання виражається словами: «має значні успіхи», «демонструє помітний прогрес», «досягає результату за допомогою дорослих», «потребує уваги і допомоги». Рівневе оцінювання розподіляється за чотирма рівнями та позначається буквами: «початковий» (П), «середній» (С), «достатній» (Д), «високий» (В). Рівневе оцінювання передбачає гнучкий перехід від вербального оцінювання у початковій школі до бального на базовому освітньому ступені. Оцінювання результатів навчання учня з особливими освітніми потребами в закладах освіти здійснюється згідно із загальними критеріями оцінювання та з урахуванням індивідуального навчального плану. Об'єктом оцінювання у системі загальної середньої освіти є результати повсякденної навчальної роботи учнів на уроках і вдома.

Оцінювання здійснюється на основі результатів таких видів перевірки:

- усної (індивідуальне, групове та фронтальне опитування);
- письмової (самостійні та контрольні роботи, тестування);
- графічної (робота з діаграмами, схемами, контурними картами);
- практичної (виконання різних видів експериментальних досліджень і навчальних проєктів, робота з біологічними об'єктами, виготовлення виробів).

У 12-тибальній системі оцінювання розрізняють 4 (чотири) рівні навчальних досягнень учнів:

⁸ Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти. Наказ МОН України від 13.07.2021 р. № 813.

– перший рівень – початковий (1-3 бали). Відповідь учня фрагментарна, характеризується початковими уявленнями про предмет вивчення;

– другий рівень – середній (4-6 балів). Учень відтворює основний навчальний матеріал, здатний виконувати завдання за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної діяльності;

– третій рівень – достатній (7-9 балів). Учень знає істотні ознаки понять, явищ, зв'язки між ними, вміє пояснити основні закономірності, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням). Відповідь учня правильна, логічна, обґрунтована, хоча їй бракує власних суджень;

– четвертий рівень – високий (10-12 балів). Знання учня є глибокими, міцними, системними; учень вміє застосовувати їх для виконання творчих завдань, його навчальна діяльність позначена вмінням самостійно оцінювати різноманітні ситуації, явища і факти, виявляти й відстоювати особисту позицію⁹.

При визначенні рівня навчальних досягнень учнів враховуються:

– характеристики відповіді: правильність, логічність, обґрунтованість, цілісність;

– якість знань;

– сформованість загальнонавчальних та предметних умінь і навичок;

– рівень володіння розумовими операціями: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, робити висновки тощо;

– вміння виявляти проблеми та розв'язувати їх, формулювати гіпотези;

– самостійність оцінних суджень.

⁹ Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти. Наказ МОН України від 13.04.2011 р. № 329.

Після завершення учнями кожного ступеня освіти: початкової (у 4 класі), базової середньої (у 9 класі) чи повної загальної середньої освіти (в 11 (12) класі) здійснюється державна підсумкова атестація.

Результати річного оцінювання та державної підсумкової атестації відображаються у свідоцтві досягнень, що видається учневі щороку при переведенні його на наступний рік навчання. Ця система оцінювання виявилася ефективною та закріпилася в середній освіті на тривалий період.

У 2000-х роках Україна почала інтегруватися в міжнародну освітню спільноту. Одним із важливих кроків став процес підготовки до вступу в різні європейські організації, що вимагало адаптації освітніх стандартів. Було ініційовано введення більш гнучкої системи оцінювання, розвитку критичного мислення учнів, запровадження нових форм оцінювання, таких як зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО). Зокрема, в програмі «Здоров'я нації» на 2002-2011 рр. (2002 р.) йшлося про необхідність розробки та запровадження системи дієвої просвіти населення в напрямі активізації соціальних орієнтацій на здоровий спосіб життя (ЗСЖ) на основі усвідомлення престижу здоров'я, залучення здобувачів освіти до активних занять фізичною культурою і спортом для збереження здоров'я та довголіття. Висловлені тези підтверджують, що реалізація основних положень програми залежить не лише від органів державного управління, ЗЗСО, але й від стратегій поведінки самої людини.

У 2000-х роках в старших класах середніх шкіл були введені профільні напрямки навчання (гуманітарні, природничі, технічні, економічні), що дозволяло старшокласникам більш глибоко спеціалізуватися в обраних дисциплінах. Почалась комп'ютеризація шкіл та введення інноваційних технологій у навчальний процес, але цей процес не був рівномірним, адже багато сільських шкіл залишалися без доступу до новітніх здоров'язбережувальних технологій.

Державний стандарт базової і повної середньої освіти (2004 р.) конкретизував вимоги до освіченості учнів і випускників основної та старшої

школи, гарантії держави у її досягненні. Він охопив базовий навчальний план, загальну характеристику інваріантної і варіативної складових змісту базової та повної середньої освіти, державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. Виконання вимог Державного стандарту стало обов'язковим для всіх навчальних закладів, що надавали загальну середню освіту¹⁰.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів у Державному стандарті було подано за галузевим принципом у семи освітніх галузях: мови і літератури, суспільствознавство, естетична культура, математика, природознавство, здоров'я і фізична культура, технології, що стали органічним продовженням змісту відповідних освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти. Зміст освітньої галузі структурували й реалізували в системі відповідних навчальних предметів та курсів, програми яких затверджувало МОН України, наприклад, «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)», «Здоров'я, безпека та добробут. 7-9 класи (інтегрований курс)», «Фізична культура. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти.

У Державному стандарті було подано за галузевим принципом у семи освітніх галузях: мови і літератури, суспільствознавство, естетична культура, математика, природознавство, здоров'я і фізична культура, технології, що стали органічним продовженням змісту відповідних освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти. Зміст освітніх галузей структурували й реалізували в системі відповідних навчальних предметів та курсів, програми яких затверджувало МОН України, наприклад, змістом освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» передбачалося надання учням загальних знань і формування вмінь збереження власного здоров'я як важливого компонента загальнолюдської культури; зміцнення навичок здорового способу життя; оволодіння способами розвитку фізичних якостей

¹⁰ Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Постанова КМУ, № 24 від 14.01.2004 року.

та удосконалення морфологічних і функціональних можливостей, формування основних життєво важливих рухових вмінь і навичок; сприяння збереженню життя учнів, володіння раціональними прийомами запобігання порушень стану здоров'я; дій у надзвичайних ситуаціях і надання першої допомоги, що реалізувалося предметами навчального плану «Основи здоров'я» та «Фізична культура».

Основна школа забезпечувала базову загальну середню освіту, разом із початковою стала фундаментом загальноосвітньої підготовки, формувала в учнів готовність до вибору й реалізації шляхів подальшого здобуття освіти. Зміст освіти на цьому ступені було визначено спільним для всіх учнів; особистісно орієнтований підхід мав забезпечити варіативність методик організації навчання залежно від пізнавальних здібностей, а також через факультативні курси¹¹.

У старшій школі навчання переважно стало профільним. У зв'язку з цим зміст освіти і вимоги до його засвоєння диференціювали за трьома рівнями: обов'язкові результати навчання, визначені Державним стандартом, профільний, зміст якого визначали програми, затверджені МОН, та академічний, за програмами якого вивчали дисципліни, тісно пов'язані з профільними предметами (наприклад, фізика у хіміко-біологічному профілі), а також здійснювали загальноосвітню підготовку учнів, які не визначилися щодо напрямку спеціалізації (фізична культура, біологія і екологія у освітній галузі «Здоров'я і фізична культура»). Таким чином, базовий навчальний план основної і старшої школи охоплював дві складові: інваріантну та варіативну; інваріантна складова передбачала дотримання всіма навчальними закладами, що надавала загальну середню освіту, єдиних вимог до загальноосвітньої підготовки учнів; варіативну складову було спрямовано на забезпечення індивідуальної зорієнтованості змісту освіти.

¹¹ Дубасенюк О. А., 2012. Теоретико-технологічні засади впровадження особистісно орієнтованого підходу у професійнопедагогічній підготовці майбутнього вчителя. *Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід* : монографія ; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 14–40.

Під час складання типових навчальних планів для учнів спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв і колегіумів дозволявся перерозподіл між освітніми галузями до 15 відсотків навчального часу, визначеного інваріантною частиною Базового навчального плану. Змістове наповнення освітніх галузей інваріантної складової визначали Державним стандартом. Змістове наповнення варіативної складової формувалося навчальним закладом з урахуванням особливостей регіону, типу закладу, індивідуальних освітніх потреб учня.

В основній школі навчальні години варіативної складової використовували головним чином для загальноосвітньої підготовки учнів, індивідуальних занять та консультацій, факультативного навчання.

У старшій школі, у тому числі в сільських однокласних школах, де створювалися різнопрофільні навчальні групи учнів, за рахунок варіативної складової здійснювали профільне навчання. Години цієї складової могли використовуватися також для вивчення предметів за вибором учнів, факультативних занять тощо¹².

На основі Базового навчального плану МОН України розробило типові навчальні плани для загальноосвітніх навчальних закладів; у цих навчальних планах було визначено перелік навчальних предметів і курсів, відповідно до змісту освітніх галузей, кількість годин, відведених на їх вивчення у кожному класі. Типові навчальні плани відображали різні варіанти структурування, інтеграції та розподілу навчального змісту за роками навчання в межах годин, визначених Базовим навчальним планом. На основі типових навчальних планів навчальні заклади складали робочі навчальні плани, в яких конкретизували варіативна складова освіти з урахуванням особливостей організації навчально-виховного процесу¹³.

¹² Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня від 20 квітня 2018 р. № 405.

¹³ Про типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/2002-2004/2005 навчальні роки. Наказ МОН України № 342 від 25.04.2001 р.

У 2008 році було проведено всеохопне зовнішнє незалежне оцінювання, яке засвідчило організаційну спроможність утілювати великомасштабні системні реформи; це суспільно значуща і масштабна подія в українській освіті мала стратегічний характер.

Проведенню зовнішнього незалежного оцінювання передувала системна робота багатьох людей та інституцій: розроблення нормативно-правового забезпечення; великомасштабна інформаційно-роз'яснювальна робота з учасниками тестувань, педагогічною та батьківською громадськістю; розроблення змісту тестових завдань, створення зошитів, їх тиражування; формування мережі пунктів тестування на базі загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів забезпечення підвезення учасників на пункти тестування і з пунктів тестування; підготовка кадрів; організація громадського контролю за проведенням зовнішнього незалежного оцінювання. Результати зовнішнього оцінювання засвідчили, що випускники загальноосвітніх навчальних закладів, які брали участь у тестуванні, засвоїли навчальний матеріал переважно на середньому та достатньому рівнях навчальних досягнень¹⁴.

Важливе значення для розвитку природничо-математичної освіти мала участь школярів 4-х та 8-х класів України у міжнародному порівняльному дослідженні якості природничо-математичної освіти TIMSS-2007, що дала можливість:

- виміряти рівень навченості учнів 4-х та 8-х класів з математики та природничих дисциплін;
- порівняти його з результатами однолітків з інших країн;
- виявити проблемні питання у природничо-математичній освіті;
- визначити нові завдання, розв'язання яких сприятиме вдосконаленню навчального процесу.

¹⁴ Про затвердження Порядку проведення зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти. Наказ МОН України № 33 від 24.01.2008 р.

Міністерством освіти України спільно з Академією педагогічних наук було розроблено заходи щодо створення системи моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти та участі України у міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти; передбачено аналіз стану впровадження моніторингових досліджень в Україні, вивчення та узагальнення відомостей про вже наявні моніторингові дослідження, що здійснюються у країні на різних рівнях та про агенції, що їх реалізують.

У 2010-х роках було відновлено план по введенню 12-річної школи, однак система освіти не змогла повністю реалізувати ці зміни через економічні та організаційні труднощі. Проте 2010 року, у зв'язку з неготовністю до впровадження профільного навчання у старшій школі, було внесено зміни до Закону «Про загальну середню освіту», згідно з яким Україна повернулася до 11-річного терміну навчання у загальноосвітніх навчальних закладах.

У рамках децентралізації в Україні було передано більшу частину повноважень з управління освітою на місцеві органи влади, що дозволило зробити систему більш гнучкою та адаптованою до місцевих потреб.

Шляхи реформування освітньої галузі, зокрема середньої ланки, були відображені в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр., ухваленій 3-м Всеукраїнським з'їздом працівників освіти (жовтень 2011 р.) та затвердженій відповідним Указом Президента України. У 2014-2015 рр. з'явилися різні варіанти документів (концепції, «дорожня карт», проекти нових редакцій законів про освіту, про загальну середню освіту та ін.), що започаткували новітній етап реформування загальної середньої освіти. Ініціативні групи реформаторів освіти виступили за 12-річний термін навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, застосування зовнішнього незалежного оцінювання при переході на різні рівні навчання у школі, повний перехід старшої школи на профільну підготовку, забезпечення рівного доступу до освіти шляхом легалізації та

спрощення процедури сімейного, індивідуального, екстернатного навчання тощо¹⁵.

Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014 р.) для української системи загальної середньої освіти відкрилися євроінтеграційні перспективи: перебудова в напрямі дотримання євростандартів (12-річний термін навчання, 10-місячний навчальний рік, старша профільна школа, обов'язковість державних іспитів для випускників), переймання європейських принципів освіти (автономія, децентралізація, дерегуляція, зростання ролі громадського сектору).

Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 682 від 16.08.2010 «Про удосконалення медичного обслуговування учнів загальноосвітніх навчальних закладів» стверджено, що в навчальних закладах повинна працювати система медичного обслуговування, яка включає проведення медичних оглядів, профілактичних заходів, а також забезпечення лікування учнів¹⁶.

Закон України «Про охорону здоров'я» (2012) окреслив основи охорони здоров'я, зокрема щодо дітей та підлітків, акцентував важливість профілактики, моніторингу здоров'я та лікувально-оздоровчих заходів¹⁷.

Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (2017 р.) встановлено гарантії для учнів з особливими освітніми потребами, що передбачають створення спеціальних умов для їх навчання та розвитку, а також забезпечення медичних послуг¹⁸.

Одним із документів, що регулюють питання формування здорового способу життя нових поколінь стала Постанова Кабінету Міністрів України № 148 від 18.02.2016 р. «Про затвердження Державної цільової соціальної

¹⁵ Удод О. А., 2021. Середня освіта в Україні. Загальна середня освіта в Україні (1991-2020). *Енциклопедія історії України*: Додатковий том. Кн. 1: А–Я ; Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України. Інститут історії України. Київ : В-во «Наукова думка», 773 с.

¹⁶ Про удосконалення медичного обслуговування учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 682 від 16.08.2010.

¹⁷ Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України від 16 жовтня 2012 р. № 5460-VI.

¹⁸ Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. Закон України № 2249-VIII від 19.12.2017.

програми «Молодь України» на 2016-2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України. Нормативно-правовий документ основним засобом формування ЗСЖ молоді визначає просвітницькі (соціальні, освітні) заходи, спрямовані на популяризацію та утвердження здорового і безпечного способу життя та культури здоров'я. Це своєю чергою передбачало застосування кращих досягнень світової та європейської практики та нормативно-правового забезпечення вітчизняної національної політики щодо формування здорового способу життя¹⁹ та реалізації здоров'язбережувальної політики в освітній сфері.

У вересні 2016 року МОН представило концепцію «Нова українська школа»; 14 грудня на засіданні Кабінету Міністрів України її було затверджено. З 1 вересня 2016 року в рамках Концепції НУШ було змінено всі навчальні програми для учнів 1-4 класів. Метою впровадження змін стало розвантаження й оновлення програм. Серед нововведень зафіксовано такі: за рекомендацією МОН, виправлення та написи в зошитах учнів вчителі повинні робити олівцем, а не червоною ручкою; планували зняти вимогу перевірки читання на швидкість, натомість учителі мали розвивати усвідомлене читання. Ці доходи мали сприяти фізичному (уникнення перевантажень) та психологічному здоров'ю учнів.

У 2016 році започаткування реформи «Нова українська школа» передбачало радикальні зміни в навчальному процесі та оновлення шкільної освіти. Основними напрямками реформи стали:

– освітні стандарти та програми: впровадження компетентнісного підходу до навчання, зорієнтованого на розвиток не лише знань, але й навичок та вмій учнів;

– інклюзивна освіта: створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти;

¹⁹ Мельничук І. М., 2015. Нормативно-правове забезпечення національної політики щодо формування здорового способу життя. *Філософія, методологія, психолого-педагогічні аспекти формування культури здоров'язбереження* : збірник матеріалів регіональної наук.-практ. конф. Тернопіль : ТДМУ, с. 40–44.

– модернізація навчальних планів: заміна традиційних підходів до викладання на більш інноваційні методи, зокрема інтерактивні та проєктні методи навчання;

– підвищення кваліфікації вчителів: активна робота над підвищенням професійної кваліфікації вчителів, підготовка нових навчальних програм для педагогів;

– зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) стало обов'язковим для випускників шкіл, що значно змінило систему вступу до вищих навчальних закладів, забезпечило прозорість і об'єктивність оцінювання знань²⁰.

В основу концепції «Нової української школи» закладено свободу й відповідальність, як основні принципи системи освіти. Згідно цієї концепції планувалися зміни в початковій школі та профільній освіті старшокласників. Для старшокласників було запропоновано вибір двох напрямків академічного (навчання з орієнтацією на університет) та професійного (навчання, зорієнтоване на здобуття першої професії).

Концепція «Нова українська школа» стала інноваційною цільовою програмою розвитку загальної середньої освіти, що передбачала трансформацію змісту, організації освітнього процесу, дидактико-методичного забезпечення, підходів до оцінювання освітніх результатів у напрямі посилення особистісної орієнтації освіти, її розвивального, компетентнісного, демократичного характеру²¹. Нині нова українська школа має створити атмосферу закладу, де діти навчатимуться критично мислити, не будуть боятись висловлюватись, де будуть прислухатись до їхніх думок. Вихована в таких умовах особистість стане відповідальним, креативним громадянином України. Концепція декларувала наступність усіх ланок освіти й характеризувалася подовженням терміну навчання в середній школі, запровадженням компетентнісно зорієнтованих стандартів, наданням

²⁰ Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року від 14 грудня 2016 р. № 988-р.

²¹ Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради. 2017, № 38-39, ст. 380. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2126-IX від 15.03.2022 р.

можливості за бажанням учня змінювати освітні та професійні напрями підготовки, створенням такої моделі загальної середньої освіти, яка дозволяє поєднувати здобуття загальної середньої освіти зі здобуттям професії²². Щоб утілити новації у школі, необхідно було позбавитись низки стереотипів (недостатня зорієнтованість змісту шкільної освіти на формування в учнів умінь використовувати отримані знання в житті, практичній діяльності; недосконала матеріально-технічна база, система загальнодержавного моніторингу якості освіти, обмеженість фінансування тощо). Перевагами нової школи мали стати: забезпечення належного інтелектуального, емоційного, фізичного розвитку учнів, виховання їх як національно свідомої, патріотично налаштованої, вільної, демократичної, соціально активної та здорової особистості. З огляду на це, освітній процес мав бути зорієнтований на формування в учнів природничонаукового і гуманітарного світогляду, наукового стилю мислення, здатності до інноваційної діяльності, готовності до соціальної адаптації, неперервної освіти впродовж життя²³. У рамках цієї моделі заклад освіти максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму.

Завдяки реформі Нової української школи від 27 жовтня 2016 почались зміни, які суттєво впливають на середовище кожного ЗЗСО, завданням якого стає не просто дати знання здобувача середньої освіти, а підготувати його до реального життя, сформувати ключові компетентності, допомогти сформувати вміння вести здоровий спосіб життя, підтримувати високий рівень здоров'я, навчити дбайливо ставитись до свого здоров'я та здоров'я інших; саме з такими вміннями учневі буде набагато легше пристосуватись до самостійного життя. Щоб реалізувати ці завдання, необхідна системна та планомірна робота всіх учасників освітнього процесу. Питання збереження

²² Ляшенко О. І., 2016. Пріоритети розвитку української школи в умовах реформування освіти. *Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Серія: Педагогічна. Кам'янець-Подільський, Вип. 22, с. 39–42.

²³ Там само, С. 39–42.

здоров'я є дуже актуальним, оскільки під час невдало організованого освітнього процесу здоров'я учнів погіршується, організм виснажується, а успішність падає. Сучасні наукові (Ю. Бойчук²⁴, О. Васічкина²⁵, О. Волошин²⁶, О. Волошин²⁷, В. Горащук²⁸, В. Горащук²⁹, В. Горащук³⁰, В. Гіжевський³¹, С. Свириденко³², М. Солопчук³³) дослідження виокремлюють чинники, що негативно впливають на здоров'я учнів під час навчання: неправильно підібрані педагогічні методики; неврахування вікових особливостей під час освітнього процесу; недостатність медичного контролю зі сторони школи; сильна завантаженість учнів; недоліки у системі фізичної культури; порушення санітарно-гігієнічних вимог у процесі організації навчання; проблеми із формуванням культури здорового способу життя; неврахування психолого-педагогічних умов навчання; недостатня освіченість педагогів та батьків у питаннях збереження та зміцнення здоров'я дітей³⁴.

Враховуючи системні освітні зміни, ми бачимо, що школа починає турбуватись про те, чи зможе учень сформувати навички здорового способу

²⁴ Бойчук Ю. Д., 2008. *Еколого-валеологічна культура: теоретико-методологічні аспекти* : монографія. Суми : Університетська книга, 357 с.

²⁵ Васічкина О. В., Смоляр В. О., 2007. Здоровий спосіб життя як складова життєвої компетентності учнів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків : ХДАДМ (ХХІІІ), №11, с. 221–225.

²⁶ Волошин О. Р., 2007. Здоровий спосіб життя – через школу нового типу. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Харків : ХДАФК, Вип. 11. С. 13–15.

²⁷ Волошин О. Р., 2018. Проблема реалізації здоров'язберігаючих ідей в освітньому процесі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, Вип. 5К (86), с. 66–69.

²⁸ Горащук В. П., 2000. Концептуальні основи формування культури здоров'я школяра. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* / Ред. кол.: Б. І. Холод (голов. ред.), О. Я. Савченко, О. І. Ляшенко, А. М. Федяєва та ін. Київ : НМЦВО, Вип. 28, с. 206–213.

²⁹ Горащук В. П., 2002. Теоретичні підходи до формування культури здоров'я школярів. *Зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного інституту ім. П. Д. Осипенко (Педагогічні науки)* : у 2-х ч. Ч. 2. Бердянськ, с. 128–136.

³⁰ Горащук В. П., 2004. *Теоретичні і методологічні засади формування культури здоров'я школярів* : автореф. дис. ... докт. пед. наук. Харків, 40 с..

³¹ Гіжевський В., 2002. Формування здорового способу життя серед підлітків і молоді. *Соціально-педагогічні проблеми сучасної середньої та вищої освіти в Україні*. Житомир : ЖДПУ, с. 179–182.

³² Свириденко С., 2002., Соціально-педагогічний аспект формування здорового способу життя. *Соціально-педагогічні проблеми сучасної середньої та вищої освіти в Україні*. Житомир : ЖДПУ, с. 189–191.

³³ Солопчук М. С., Заїкін А. В., Солопчук Д. М., 2006. Сучасні вітчизняні та зарубіжні підходи до формування здорового способу життя школярів. *Педагогіка, психологія та медикобіологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків-Донецьк : ХДАДМ (ХХІІІ), №10, с. 233–235.

³⁴ Про підсумки розвитку загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти у 2008/2009 навчальному році та завдання на 2009/2010 навчальний рік: Інформаційно-аналітичні матеріали до підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України від 26 серпня 2009 року. Київ. 2009. 162 с.

життя, чи зуміє безпечно пристосуватись і використовувати набуті знання в реальному житті. Все більш важливими стають, здоров'я та здоровий спосіб життя учнів, їхня здоров'язбережувальна компетентність, а для того, щоб сформувати цю компетентність, актуальними є різнопланові здоров'язбережувальні технології, впроваджені всіма працівниками закладів загальної середньої освіти.

За Законом України «Про освіту» (2017), основним і найбільш типовим видом середніх навчальних закладів є середня загальноосвітня школа трьох ступенів:

- перший – початкова школа (забезпечує початкову загальну середню освіту);
- другий – основна школа (забезпечує базову загальну середню освіту);
- третій – старша школа (забезпечує повну загальну середню освіту).

Цим законом встановлені вимоги до забезпечення здоров'я учнів, їхнього розвитку та безпеки під час навчального процесу, визначено принципи доступу до якісної освіти, що першочергово включають здоров'я та психологічний комфорт учнів на всіх ступенях загальної середньої освіти.

Закладом освіти, основним видом діяльності якого є освітня діяльність у сфері загальної середньої освіти, що проводиться на певному ступені загальної середньої освіти, за умови наявності відповідної ліцензії, виданої в установленому законодавством порядку, визначено заклад загальної середньої освіти (ЗЗСО). Згідно законодавства діє ЗЗСО на підставі статуту, який затверджується засновником або уповноваженим ним органом. ЗЗСО можуть створювати у своєму складі класи (групи) з вечірньою (заочною), дистанційною формою навчання, класи (групи) з поглибленим вивченням окремих предметів, спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами. Незалежно від підпорядкування, типів і форми власності ЗЗСО можуть мати у своєму складі структурні підрозділи, в тому числі філії, інтернати з частковим або

повним утриманням здобувачів освіти, також і за рахунок засновника; для здійснення статутної діяльності можуть на договірних засадах об'єднуватися з іншими юридичними особами, створюючи освітні, освітньо-наукові, наукові, освітньо-виробничі та ін. об'єднання, кожен із учасників якого зберігає статус юридичної особи. ЗЗСО може входити до складу освітнього округу, а також мати статус опорного ³⁵.

Здобуття повної загальної середньої освіти забезпечують: початкова школа – заклад освіти I ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що надає початкову освіту; гімназія – заклад середньої освіти II ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що надає базову середню освіту; ліцей – заклад середньої освіти III ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що надає профільну середню освіту. Початкова школа, гімназія і ліцей можуть функціонувати як окремі юридичні особи або як структурні підрозділи іншого закладу освіти (зокрема закладу загальної середньої освіти I-II, II-III чи I-III ступенів)³⁶.

Здобуття повної загальної середньої освіти забезпечують також: спеціальна школа – ЗЗСО для дітей, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку; санаторна школа – ЗЗСО з відповідним профілем для дітей, які потребують тривалого лікування; школа соціальної реабілітації – ЗЗСО для дітей, які відповідно до рішення суду потребують особливих умов виховання; навчально-реабілітаційний центр – ЗЗСО для дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку. Ці заклади освіти можуть мати один чи декілька рівнів загальної середньої освіти. Положення про такі заклади освіти затверджуються Кабінетом Міністрів України. ЗЗСО є юридичною особою та має форми власності: статус державного має ЗЗСО, заснований на державній формі власності; статус комунального має ЗЗСО, заснований на комунальній

³⁵ Закон України «Про освіту»: чинне законодавство станом на 1 березня 2018 р. (офіц. текст). Київ : Паливода А.В., 2018. 128 с.

³⁶ Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017, № 38-39. 380 с. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2126-IX від 15.03.2022 р.

формі власності; статус приватного має ЗЗСО, заснований на приватній формі власності; статус корпоративного має ЗЗСО, заснований кількома суб'єктами різних форм власності на засадах державно-приватного партнерства, особливості управління яким визначаються засновницьким договором і статутом, у якому, зокрема, можуть визначатися питання управління рухомим і нерухомим майном³⁷. Сучасні Державні санітарні норми і правила (ДСанПіН) визначають вимоги до умов навчання учнів, зокрема до освітнього середовища, фізичного навантаження, організації харчування, проведення уроків фізичної культури та інших аспектів, які безпосередньо впливають на здоров'я школярів.

Постанова Кабінету Міністрів України № 877 від 13.09.2017 «Про затвердження Порядку забезпечення дітей і підлітків гарантованим рівнем медичних послуг» як нормативно-правовий акт державного значення регулює питання забезпечення учнів медичними послугами в освітніх закладах, зокрема проведення профілактичних оглядів та заходів щодо боротьби з інфекційними захворюваннями.

Наказ Міністерства освіти і науки України № 818 від 01.08.2019 «Про затвердження Порядку організації та проведення освітнього процесу в умовах карантину» містить рекомендації щодо забезпечення здоров'я учнів у випадку епідемічних загроз, визначає норми для організації дистанційного навчання в разі пандемій або епідемій.

Відповідно актуальної нормативної бази сьогодні здоров'язбереження учнів ЗЗСО відповідає таким тенденціям:

- Національна парадигма сталого розвитку України (2012 р.);
- Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки (2012 р.);

³⁷ Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017, № 38-39. 380 с. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2126-IX від 15.03.2022 р.

- створення безпечного освітнього середовища, яке мінімізує ризики для здоров'я;
- оздоровчі заходи, що проводяться в школах (фізична культура, спорт, здорове харчування);
- медичний супровід учнів, зокрема регулярні медичні огляди, обстеження, консультації з лікарями;
- проведення профілактичних заходів, спрямованих на попередження захворювань та підтримку психічного здоров'я дітей;
- забезпечення право учнів на безпечне та здорове навчання;
- покладення відповідальності на органи освіти та охорони здоров'я за створення відповідних умов для розвитку здобувачів загальної середньої освіти.

Концептуальні наукові орієнтири здоров'язбережувальної освітньої діяльності в ЗЗСО визначені такими державними нормативними документами:

- Концепція неперервної валеологічної освіти в Україні (1994 р.);
- Концепція національного виховання (1996 р.);
- Концепція освіти «рівний-рівному» щодо здорового способу життя молоді України (1999 р.);
- Концепція неперервного валеологічного виховання та освіти в Україні (1999 р.);
- Концепція валеологічної освіти педагогічних кадрів (2001 р.);
- Концепція розвитку охорони здоров'я населення України (2001 р.);
- Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді (2004 р.);
- Концепція наукового забезпечення розвитку охорони здоров'я України у 2012 році (2008 р.);
- Загальнодержавна програма «Здоров'я 2020: український вимір» (2011 р.);

– Концепція проєкту Загальнодержавної цільової соціальної програми «Формування здорового способу життя молоді України» на 2013-2017 роки (2013 р.);

– Проєкт Концепції формування нової системи охорони здоров'я (2014 р.);

– Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років (2015 р.) та ін.

Відповідно до нормативно-правових документів, які конкретизують концептуальні наукові орієнтири здоров'язбережувальної діяльності, одним із ключових стратегічних завдань загальної середньої освіти є створення здоров'язбережувального освітнього середовища, що сприятиме вихованню в учнів відповідального ставлення до власного здоров'я як до найвищої індивідуальної та суспільної цінності.

Трансформація сучасного українського суспільства, породжена активною євроінтеграцією, детермінує необхідність зміни векторів соціальної політики держави в напрямі збереження, зміцнення та примноження здоров'я здобувачів освіти. Про це йдеться у Загальнодержавній програмі «Здоров'я 2020: український вимір», де засобами досягнення анонсованої мети визначено:

– розроблення та впровадження новітніх технологій мінімізації чинників ризику захворювань та створення сприятливого для здоров'я середовища на основі даних наукових досліджень;

– розроблення стратегії з питань формування усвідомленого та відповідального ставлення населення до власного здоров'я та особистої безпеки;

– оптимізація організації та механізму фінансування системи надання медичної допомоги, спрямованої на розв'язання реальних потреб населення, запровадження солідарного принципу фінансування;

– проведення та застосування результатів сучасних інноваційних наукових розробок з обов'язковим створенням ефективної системи впровадження результатів таких розробок у практику охорони здоров'я (взаємодія зі зворотним зв'язком);

– проведення наукових досліджень зі збереження та зміцнення здоров'я здобувачів шляхом первинної профілактики захворювань, вивчення негативного впливу чинників ризику та соціальних детермінант на здоров'я та шляхів його мінімізації.

Загалом нормативно-правова база України щодо сприяння здоров'язбереженню учнів і студентів налічує близько 200 документів, з яких приблизно 65% вітчизняних. Вона є досить розгалуженою, адже регулює медичний, валеологічний, освітянський, просвітницький, рекреаційний, реабілітаційний, фізкультурний напрями соціальної державної політики щодо зміцнення та збереження здоров'я молоді на основі формування здорового способу життя.

1.2. Здоров'язбережувальна діяльність українських ЗЗСО в руслі гуманістично-компетентнісної парадигми освіти

За означенням, прийнятим XX сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО, освіту розглядають як процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, у ході якого вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання. Освіта, на думку С. Гончаренка, – це духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховного впливу, шліфування, тобто формування образу людини; при цьому головним є не обсяг знань, а поєднання останніх з особистісними якостями, вміннями самостійно розпоряджатися своїми знаннями³⁸. В освіті завжди присутній як формальний аспект, тобто духовна діяльність або

³⁸ Гончаренко С. У., 1997. Український педагогічний словник [гол. ред. С. Головка]. Київ: Либідь, 373 с.

духовна здатність, так і матеріальний, тобто зміст освіти, а навчання розглядають цілеспрямованим процесом передачі та засвоєння знань, умінь навичок і способів пізнавальної діяльності людини³⁹.

Середню освіту як соціальне явище нині розуміють у кількох аспектах: як систему, що її забезпечує (освітній менеджмент); як процес засвоєння індивідом узагальненого суспільного досвіду, норм, цінностей; здобуття знань (та інших кінцевих продуктів процесу освіти) її здобувачами (процес опанування освіти учнями); як професійний рівень тих, хто реалізує її завдання (вчителі, психологи, персонал ЗЗСО); як форму (очна, дистанційна), за якою учні опановують програмовий матеріал; як цінність (притаманна окремій людині, що її опанувала; суспільству, що відображає рівень освіченості його членів, характеризує його людський потенціал; соціально-економічній структурі – навчальному закладу, що характеризує його спрямованість)⁴⁰. Кожному з цих аспектів освіти властиві відповідні об'єкти і взаємозв'язки, різна глибина їх відображення, тому середню освіту виражають різними моделями, які відображають як окремі її складники розгляду, так і їх сукупності, формуючи й виокремлюючи сутнісні чинники як неповторні проблеми розвитку кожного конкретного закладу. Гуманістично-компетентнісне усвідомлення системи освіти загалом, закладає теоретико-методологічний фундамент, забезпечує необхідні науково-методичні умови побудови оригінальних зразків навчання й освіти на сучасному етапі розвитку концепції українського ЗЗСО⁴¹.

Подальший розгляд проблеми дослідження зумовлює введення нами низки понять, необхідних для побудови керівництвом (менеджментом) ЗЗСО концептуальної моделі такого середовища закладу, в якому культивуватиметься здоровий спосіб життя.

³⁹ Гончаренко С. У., 1997. *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь, 373 с.

⁴⁰ Іонова О. М., Лукьянова Ю. С., 2009. Здоров'язбереження особистості як психолого-педагогічна проблема. С. С. Єрмакова, ред. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : наукова монографія ; Харків : ХДАДМ (ХХІІ), № 1, с. 69–72.

⁴¹ *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*: Бібліотека з освітньої політики. В: О. В. Овчарук, ред. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.

Система освіти (СО) – цілісна скінчена множина об'єктів (елементів) і відношень (взаємозв'язків) між ними, що виділені з середовища суспільства за ознакою їх належності до реалізації парадигмальних цілей освіти. Отже, функціонування системи освіти відбувається передовсім у зовнішньому середовищі, що включає інші системи суспільства, які не входять до освітніх структур⁴². Зовнішнє середовище – це все те, що не входить до системи освіти, однак серед його об'єктів є такі, які не лише мають вплив на функціонування системи, але й на які ця система впливає сама. Іншими словами, з деякими складниками зовнішнього середовища система освіти тим або іншим чином пов'язана (може бути пов'язаною); тому в навколишньому середовищі необхідно виділити відповідне його підсередовище, яке оточує ЗЗСО, з об'єктами якого заклад безпосередньо взаємопов'язаний. Конкретне середовище ЗЗСО – це та сукупність об'єктів і взаємозв'язків між ними (з їхніми властивостями), що не входять до системи освіти, зміна властивостей яких може змінювати стан чи властивості⁴³, які можуть змінюватись під впливом усієї системи або окремого закладу⁴⁴.

Як суттєві складники внутрішнього середовища ЗЗСО виділимо: систему управління навчальним закладом, що забезпечує цілеспрямоване функціонування і розвиток навчального закладу; учнівський компонент, який становить склад і якості контингенту навчального закладу; педагогічний колектив, методами і засобами якого здійснюється навчально-виховний процес, зорієнтований на реалізацію завдань моделювання здоров'ярозвивального середовища закладу загальної середньої освіти і результати реалізації цієї моделі.

⁴² Вознюк О. В., Дубасенюк О. А., 2009. *Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід* : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 684 с.

⁴³ Вітвицька С. С., 2017. Середовищний підхід у педагогічній підготовці магістрів освіти до професійно-педагогічної діяльності. Оновлення змісту форм та методів навчання і виховання в 2017. *Зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. РДГУ, №5(58), с. 177–179.

⁴⁴Тянчук Т., 2019. Інноваційне освітнє середовище формування професійної компетентності майбутніх кваліфікаційних робітників. *Науковий вісник Інституту професійної освіти України. Професійна педагогіка*, № 1(18), с. 131–136.

Учені⁴⁵ пропонують орієнтовану модель системи освіти (рис. 1.1).

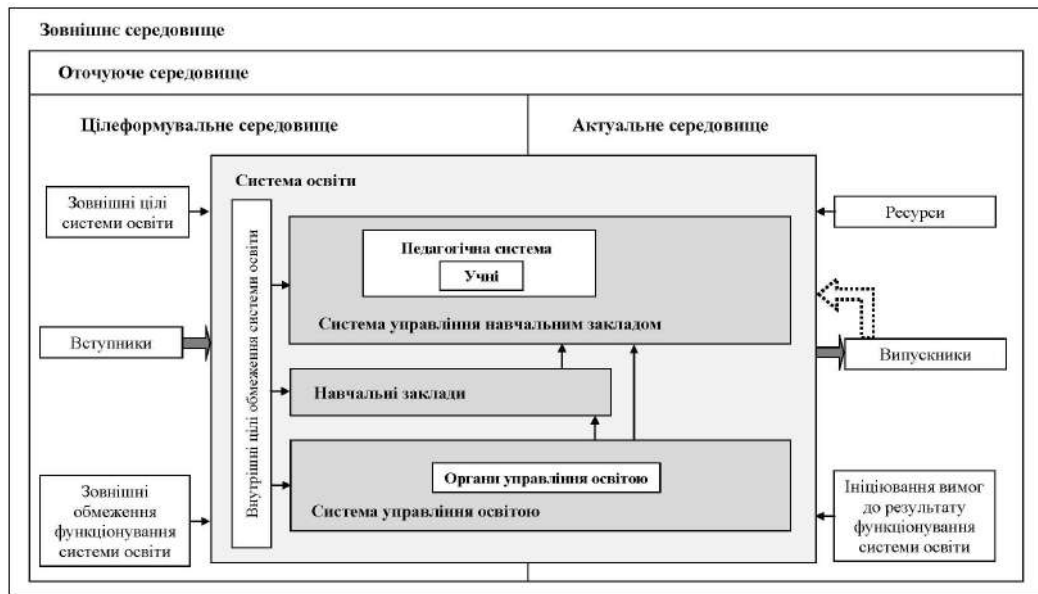

Рис. 1.1. Модель будови системи освіти та її оточення

Отже, у складі ЗЗСО можна виділити: управлінський складник, який утворюють організаційні структури управління навчальним закладом і який визначає та задає специфіку організації навчання та виховання в руслі обраної проблеми, що створена в ЗЗСО; нормативний складник, який об'єднує законодавчо-правове і нормативно-інструктивне забезпечення, що регулює процеси навчання, виховання і освіти на рівні обраного ЗЗСО (в тому числі, навчальні плани і програми); учнівський компонент, що відображує склад контингенту навчального закладу; цільовий складник, що зумовлює мету і завдання функціонування ЗЗСО як здоров'ярозвивального середовища; психолого-педагогічний складник, який утворюють технології, методи і засоби навчальної діяльності і який характеризує та задає специфіку навчально-виховного процесу, що здійснюється в ЗЗСО; ресурсний складник, котрий становлять кадрові (вчителі, викладачі, вихователі, керівники, допоміжний персонал навчального закладу), енергетичні та фінансові спроможності навчального закладу, а також система основних фондів і

⁴⁵ Биков В. Ю., 2010. Відкрите навчальне середовище та сучасні мережні інструменти систем відкритої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*, №. 9, с. 9–15.

засобів навчання та оснащення навчального закладу, засоби забезпечення їх придатності, безпечного використання та вдосконалення ⁴⁶.

Аналіз нормативної бази дослідження свідчить, що нині, не зважаючи на складні соціально-економічні умови, українська система загальної середньої освіти продовжує реформуватися, спираючись на вітчизняний та зарубіжний досвід, що, безумовно, сприяє інтеграції до європейського освітнього простору. До позитивних гуманістичних тенденцій періоду реформування шкільної освіти можна віднести: децентралізацію й демократизацію управління і фінансування освіти; деідеологізацію та зміну мети й змісту гуманітарного аспекту освіти; розробку стандартів змісту шкільної освіти; прагнення до самоврядування шкіл; скасування монополії держави на створення програм і підручників; надання першочергової уваги викладанню державною мовою; забезпечення свободи для педагогічної творчості.

Вибір управлінською командою (менеджментом) оригінальної моделі ЗЗСО неможливий без урахування вимог гуманістично-компетентної парадигми до демократизації освіти як на мікрорівні, так і на макрорівні, які передбачають лібералізацію всієї системи педагогічної діяльності. Стосовно зазначеного необхідно враховувати низку ознак, притаманних демократичній системі освіти: роздержавлення школи, ліквідація існуючої в країні монополії на освіту та перехід до суспільно-державної системи, де особистість, суспільство й держава є партнерами; децентралізація управління освітою, чітке розмежування між центром, регіональними та місцевими органами управління з максимальною передачею на місця функцій управління, в тому числі і в ЗЗСО; участь місцевої влади і місцевої громадськості як в управлінні ЗЗСО через відповідні місцеві органи, так і безпосередньо в його діяльності; залучення додаткових місцевих ресурсів для розвитку, пробудження інтересу

⁴⁶ Тянчук Т., 2019. Інноваційне освітнє середовище формування професійної компетентності майбутніх кваліфікаційних робітників. *Науковий вісник Інституту професійної освіти України. Професійна педагогіка*, № 1(18), с. 131–136.

до проблематики ЗЗСО в місцевій спільноті, виховання на цій основі освітньої громадськості; самостійність ЗЗСО у виборі стратегії власного розвитку, цілей, змісту, організації та методів роботи, їх юридична, фінансова та економічна самостійність; доступність освіти для всіх, незалежно від соціального становища, статі, расової, національної, релігійної належності; відкритість системи; право батьків та учнів на участь в управлінні ЗЗСО; право вчителів на творчість, на власний педагогічний почерк, на свободу вибору освітніх концепцій, технологій, підручників і навчальних посібників, методів оцінювання навчальної діяльності учнів, на участь в управлінні ЗЗСО ⁴⁷.

Можливості конструювання управлінською командою ЗЗСО моделі освітнього процесу безпосередньо корелюються із суспільним запитом в Україні щодо індивідуалізації освітніх послуг. Фактично принцип індивідуалізації є одним з базових для демократизації педагогічної діяльності на основі гуманістично-компетентнісної парадигми освіти; в Україні спостережено тенденцію до індивідуалізації навчання, спрямованої на вирішення проблем гуманізації освіти, що призводить до перебудови системи загальної середньої освіти і розробки засад, зорієнтованих на створення умов для становлення особистості учня як самостійного та свідомого громадянина демократичного суспільства, що дбає про власне здоров'я і благополуччя оточення. Такими засадами є: принцип *усвідомленої перспективи* («зроби себе сам»), згідно якого кожний має можливість брати активну участь у власній освіті для здорового способу життя, знання про який автоматично стануть затребуваними, а не нав'язаними жорсткими межами навчального плану, посилять мотивацію навчання й ефективність набутих компетентностей; принцип *гнучкості системи освіти*, згідно якого зміст навчання, шляхи засвоєння знань і формування компетентностей

⁴⁷ Береза В., 2015. Демократизація суспільних відносин як головна умова функціонування політичної освіти і просвітництва. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія*, вип. 37, с. 10–17.

здоров'язбереження відповідають потребам та рівневі розвитку особистості; *принцип динамічності системи освіти*⁴⁸, пов'язаний зі здатністю системи освіти швидко реагувати на зміни в економіці, інформаційних зрушеннях у результаті науково-технічного прогресу⁴⁹; *принцип індивідуального навчання*, реалізація якого призводить до виникнення в ЗЗСО атмосфери співтворчості, що сприяє поліпшенню якості сприйняття інформації учнями і становленню відповідних проблемі аспектів професійної майстерності вчителів⁵⁰. Реалізація цих принципів має сприяти індивідуалізації моделі ЗЗСО та демократизації освітнього процесу в ньому відповідно концептів гуманістично-компетентнісної парадигми освіти, які сприяють тлумаченню провідних понять досліджуваної проблеми з урахуванням методологічних можливостей феноменологічного наукового підходу.

Поліпредметний аналіз наукової літератури засвідчив, що феномен «здоров'я» досліджують різні науки: філософія, медицина, біологія, екологія, економіка, етнологія, культурологія, психологія, педагогіка тощо, і тому він має значну кількість дефініцій; його зміст постійно наповнюється різними смисловими відтінками залежно від науки, яка його досліджує. До того ж, автори різних тлумачень здоров'я використовують безліч критеріїв, що правильніше і точніше характеризують, з їхньої точки зору, сутність здоров'я; звідси, «здоров'я» вважаємо багатоплановим та багатовимірним явищем системного характеру, інтегративною категорією дослідження⁵¹. Оскільки саме феномен «здоров'я» налічує близько 300 визначень, а його дослідження є актуальним для науковців, то його тлумачать як обумовлений

⁴⁸ Bobrytska V. I., Krasylnykova H. V., Beseda N. A., Krasylnykov S. R., Skyrda T. S., 2024. Artificial intelligence (AI) in Ukrainian Higher Education: a Comprehensive Study of Stakeholder Attitudes, Expectations and Concerns. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*. January Vol. 23. № 1, p. 400–426.

⁴⁹ Bobrytska V. I., Reva T. D., Protska S. M., Chkhalo O. M., 2020. Effectiveness and Stakeholders' Perceptions of the Integration of Automated E-Learning Courses into Vocational Education Programmes in Universities in Ukraine. *International Journal of Learning, Teaching, and Educational Research*. May Vol. 19, № 5, p. 27–46.

⁵⁰ Коростіянець Т., 2011. Індивідуалізація вищої освіти як чинник становлення особистості громадянина демократичного суспільства. *Наукові записки КДПУ*. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, вип. 101, с. 154–158.

⁵¹ Khomenko P. V., Kharchenko Natalia V., Shaparenko Inna Ye., Terzi Olena O., 2023. The essence and role of physical medicine and rehabilitation. *Acta Balneologica*. T. LXV, № 4(176), p. 263–266.

багатьма чинниками⁵². У сучасній науковій літературі виділяють соматичне, фізичне, психічне, сексуальне, етичне, духовне здоров'я тощо⁵³; в нашому дослідженні спираємося на поширене розуміння, надане у статуті ВООЗ: здоров'я є станом повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутністю хвороб або фізичних вад⁵⁴.

Водночас сучасні вчені стверджують, що сучасна концепція здоров'я, розроблена робочою групою ВООЗ, дещо по-іншому трактує цей феномен: «Здоров'я – це ступінь здатності індивіда чи групи, з одного боку, реалізувати свої прагнення і задовольняти потреби, а з іншого – змінювати середовище чи кооперуватися з ним; тому здоров'я розглядається як ресурс, а не мета життя»⁵⁵. Як бачимо, в розумінні ВООЗ здоров'я як феномен містить три основні складові. В українській науці закріпився чотирьохкомпонентний склад здоров'я: фізичне здоров'я, психічне здоров'я, соціальне здоров'я, духовне здоров'я, які взаємообумовлені; на базі фізичного здоров'я розвивається соціальне здоров'я, а на основі фізичного й соціального формується психічне і, як вершина, духовне здоров'я людини⁵⁶. Світова наука (услід за нею й українська) передбачає цілісний погляд на здоров'я як на феномен, що інтегрує названі чотири складові (фізичну, психічну, соціальну, духовну); всі вони є невіддільними, тісно взаємопов'язаними і в сукупності визначають стан здоров'я людини⁵⁷.

⁵² Бермудес Д. В., 2021. Формування культури здоров'я студентської молоді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* : зб. наук. праць ; О. В. Тимошенка ред. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, вип. 1(129), с. 11–14.

⁵³ Кібальник О. Я., Томенко О. А., 2010. Оздоровчий фітнес. *Теорія та методика викладання* : навч.-метод. посіб. Суми : вид-во Сум. ДПУ, 204 с.

⁵⁴ Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я. Документ 995_599. Прийнятий від 22.07.1946.

⁵⁵ Галімска І. І., 2018. Формування культури здоров'я молоді засобами фізичного виховання. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Педагогічні науки*, вип. 173, с. 177–181.

⁵⁶ Єжова О. О., 2010. Феномен культури здоров'я в педагогічних дослідженнях. *Наука і освіта* : зб. наук. праць. Одеса : Південний науковий центр НАПН України, № 6, с.79–83.

⁵⁷ Вакуленко О. В., 2017. *Теоретико-методологічні засади формування здорового способу життя. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження* : колективна монографія ; Ю. Д. Бойчука ред. Харків : вид. Рожко С. Г., с. 301–308.

Сучасна наука розглядає феномен здоров'я як: вищу універсальну, першочергову цінність для людини та суспільства; право людини; системну якість; динамічний стан фізичного, духовного, психологічного, інтелектуального, соціального благополуччя⁵⁸; ⁵⁹. При цьому більшість учених сходяться на думці, що найголовніша роль у збереженні, формуванні здоров'я та розширенні резервних можливостей організму належить самій людині. Ключовим напрямом у зміцненні здоров'я має бути свідома, цілеспрямована робота самої людини з розширення функціональних можливостей, прийняття на себе відповідальності за власне здоров'я, коли здоровий спосіб життя стає звичкою⁶⁰.

Феноменологічний аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що здоров'я учнів – поняття багатопланове. Це гармонійне поєднання фізичного, психічного, духовного і соціального складників як результат самодисципліни, самопізнання, самореалізації на основі стійкої потреби бути здоровим. Більшу частину доби учні проводять у школі, тому основним завданням ЗЗСО є не тільки навчати, сформувати певні уміння та навички, розвинути творчий потенціал, а й максимально зберегти здоров'я школярів ⁶¹. Значна роль у здоров'язбереженні підростаючого покоління та формуванні цінності здоров'я належить зокрема вчителів фізичної культури, який досконало знає здоров'язбережувальні технології, різні засоби, методи й форми рухової активності та здатний формувати позитивне ставлення школярів до занять фізичною культурою й організувати

⁵⁸ Чаплигін В. П., Терещенко В. І. 2018. Методолого-теоретичні засади формування здорового способу життя студентів засобами фізичного виховання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, вип. 5 (99), с. 171–173.

⁵⁹ Shmyhol I., Hrytsai N., Onipko V., 2021. Problems of overweight and obesity among students at general secondary educational institutions. *JOURNAL OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORT*. 2021. Vol. 21, p. 2901–2907. Article number 385. DOI: 10.7752/jpes. s5385.

⁶⁰ Самокиш І. 2017. Значення способу життя у зміцненні здоров'я та розширенні функціональних резервів студентської молоді. *Здоров'я людини: теорія і практика* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції ; О. О. Єжової ред. Суми : Сумський державний університет, с. 135–142.

⁶¹ Ващенко О. 2017. Методологічні засади підготовки майбутнього вчителя до використання здоров'язбережувальних освітніх технологій в навчально-виховному процесі навчальної школи. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Рівне : РДГУ, вип. 17 (60), с. 240–244.

їхнє здорове дозвілля⁶²; у сучасному ЗЗСО існує значний потенціал для вирішення завдань, пов'язаних із збереженням здоров'я учнів шляхом створення здоров'язбережувального освітнього середовища та формування культури здоров'я учнів⁶³.

В. Чаплигін та В. Терещенко, услід за С. Присяжнюк, вважають, що: фізичне здоров'я пов'язується наукою з індивідуальними особливостями анатомічної будови тіла, фізіологічними функціями організму, рівнями фізичного розвитку його органів і систем, відсутністю хвороб і інше; психічне здоров'я виявляється в індивідуальних особливостях реагування людини на різні життєві ситуації, вірогідність стресів, афектів, що обумовлюється особливостями характеру людини, її мисленням; соціальне здоров'я – наслідок відносин особистості в різних структурних одиницях соціуму – сім'ї, навчальних закладах, місцях праці, відпочинку, що виявляється в її станах задоволення, захищеності або незахищеності, на що діють різні впливи (економічні політичні, духовні, соціальні), притаманні головним сферам суспільного життя; духовне здоров'я невіддільне від загальної духовної культури особистості, впливу на неї освіти, науки, мистецтва, етики, релігії, ставлення до сенсу життя⁶⁴; ⁶⁵. Ці види здоров'я тісно пов'язані й становлять спільний інтегрований комплекс розуміння феномену «здоров'я»⁶⁶.

⁶² Капранова Г. В., 2009. Упровадження здоров'язберігаючих технологій в педагогічний процес загальноосвітніх шкіл промислового регіону. *Медико-екологічні та соціально-гігієнічні проблеми збереження здоров'я дітей в Україні* : зб. тез доп. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 10-11 верес. 2009 р. Київ, с. 144–147.

⁶³ Безкопильний О. О., 2020. *Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності в основній школі: теорія та методика* : монографія. Черкаси : ЧНУ імені Б. Хмельницького, 552 с.

⁶⁴ *Сучасні соціальні технології в освіті*, 2018. : колективна монографія ; Сейко Н. ред. Житомир : Видавець О. О. Євенок, 332 с.

⁶⁵ *Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання*, 2016. : монографія ; О. А. Дубасенюк ред. Житомир : вид-во Рута, 400 с.

⁶⁶ Чаплигін В. П., Терещенко В. І., 2018. Методолого-теоретичні засади формування здорового способу життя студентів засобами фізичного виховання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, вип. 5 (99), с. 171–173.

У сучасній літературі можна зустріти також інші інтерпретації змісту феномену «здоров'я», які дають науковці: С. Горденко⁶⁷, Б. Долинський та В. Борщенко⁶⁸; Л. Ізбаш⁶⁹, Ю. Лісневська⁷⁰, О. Пахолок⁷¹, Ю. Танасійчук зі співавторами⁷² та ін. Вагомим для дослідження є погляд С. Горденко, яка, услід за В. Оржеховською, пропонує тлумачення фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я⁷³. До сфери фізичного здоров'я вчені включають такі чинники, як індивідуальні особливості анатомічної будови тіла, перебігу фізіологічних функцій організму в різних умовах спокою, руху, довкілля, генетичної спадщини, рівня фізичного розвитку органів і систем організму. До сфери психічного здоров'я відносять індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини, наприклад, збудженість, емоційність, чутливість. Психічне життя індивіда складається з потреб, інтересів, мотивів, стимулів, установок, цілей, уявлень, почуттів тощо⁷⁴. Психічне здоров'я пов'язане з особливостями мислення, характеру, здібностей. Усі ці складові й чинники обумовлюють особливості індивідуальних реакцій на однакові життєві ситуації, вірогідність стресів, афектів. Соціальне здоров'я пов'язане з економічними чинниками⁷⁵,

⁶⁷ Горденко С. І., 2012. Педагогічні умови ефективного формування здорового способу життя учнівської молоді. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, вип. 27, с. 65–70.

⁶⁸ Долинський Б. Т., Борщенко В. В., 2020. Здоров'язбережувальна парадигма в педагогічному процесі вищої школи. *Формування компетентності індивідуального збереження: теорія і практика в освітніх процесах* : монографія. Київ : Майстерні магістеріуму, ч. III., с. 122–134.

⁶⁹ Ізбаш Л. М., 2015. Структура та компоненти культури здоров'я особистості. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, № 11, с. 131–135.

⁷⁰ Лісневська Ю. О., 2022. Орієнтація держави на здоров'я особистості під час війни як передумова збереження національної безпеки України. *Молодий вчений модерну – фундамент розвитку освіти, науки та бізнесу в Україні* : мат-ли III Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., (м. Дніпро, 22 червня 2022 р.). Дніпро : КЗВО «ДАНУ» ДОР», с. 39–44.

⁷¹ Пахолок О. О., 2014. *Феномен здоров'я в соціокультурному вимірі* : автореф. дис. канд. соціологічних наук, спец. 612.00.01. – теорія та історія соціології ; НАН України ; Ін-т соціології. Київ, 16 с.

⁷² Танасійчук Ю. М., Бойко Ю. С., Соколенко Л. С., 2022. Проблеми формування культури здорового способу життя студентів закладів вищої освіти. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*, № 1 (6), с. 339–350.

⁷³ Там само, с. 65–70.

⁷⁴ Лаврова Л. В., Морозова В. В., Музирова В. О., Мікулак Н. М., 2002. Школа здоров'я як основна умова розвитку здорової особистості. *Теорія і практика особистісно орієнтованої освіти*: мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. Запоріжжя, с. 293–296.

⁷⁵ Бурлакова Т. Л., 2013. Соціальні та педагогічні умови формування культури здоров'я молодших школярів у навчально-виховному середовищі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. Луганськ : ЛНУ, № 2 (251), ч. II., с. 107–114.

стосунками індивіда зі структурними одиницями соціуму – сім'єю, організаціями, з якими створюються соціальні зв'язки, праця, відпочинок, побут, соціальний захист, охорона здоров'я, безпека існування тощо; на нього впливають міжетнічні стосунки, вагомість різниці у прибутках різних соціальних прошарків суспільства, рівень матеріального виробництва, техніки і технологій, їх суперечливий вплив на здоров'я взагалі⁷⁶. Духовне здоров'я залежить від духовного світу особистості, зокрема, складових духовної культури людства – освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики. Свідомість людини, її ментальність, життєва самоідентифікація, ставлення до сенсу життя, оцінка реалізації власних здібностей і можливостей у контексті власних ідеалів і світогляду – все це обумовлює стан духовного здоров'я індивіда.

У науках про освіту склалися *феноменологічні засади* дослідження проблеми здоров'язбереження: філософські; методологічні й теоретико-методичні основи формування валеологічної культури⁷⁷ і здоров'язбережувальної компетентності здобувачів освіти, становлення в них ціннісного ставлення до здоров'я⁷⁸; формування культури здоров'я⁷⁹; теоретичні й методичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців із організації здоров'язбережувального середовища; застосування здоров'язбережувальних технологій⁸⁰ у закладах освіти; технології і методики здорового способу життя⁸¹; науково-теоретичні засади

⁷⁶ Лук'янова О. М., 2001. Медико-соціальні аспекти збереження здоров'я дітей, забезпечення їхнього гармонійного фізичного та інтелектуального розвитку. *Журнал АМН України*, т.7, №3, с. 408–417.

⁷⁷ Каратаєв В. В., 2001. Поняття «культура здоров'я» у шкільному курсі «Валеологія». *Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка*, № 9, с. 31–40.

⁷⁸ Погорелова О., Подгорна О., 2015. Філософія здоров'я як розділ загальнофілософського знання: досвід компаративного дослідження. Перспективи. *Філософія, політологія, соціологія*, № 1, с. 85–91

⁷⁹ Кучерявий О. Г., 2011. Культура здоров'я як цілісна властивість особистості й складова частина її загальної культури. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*, № 9-103, с. 121–126.

⁸⁰ Здоров'язберігаючі технології в освіті. URL: <http://osvita.ua/school/technol/3650>.

⁸¹ Ананьїн В., Горлинський В., 2022. Розвиток ідеї екзистенційної безпеки у філософії постмодерну. *Мультиверсум. Філософський альманах*, №1 (175), с. 35–51.

здоров'язбереження школярів⁸² та студентів⁸³; виховання гігієнічних навичок⁸⁴; тощо. Феномен «здоров'язбереження»⁸⁵, а також синонімічні категорії «збереження здоров'я»⁸⁶, «охорона здоров'я», «зміцнення здоров'я», «здоров'язбережувальна або здоров'яспрямована діяльність»⁸⁷ та ін. достатньо часто використовують у вітчизняних наукових працях⁸⁸; водночас, на думку вчених⁸⁹, термін «здоров'язбереження»⁹⁰ поки що не має однозначного визначення⁹¹. У педагогічному аспекті⁹² процес здоров'язбереження особистості – це таке навчання й виховання, що не наносить прямої або опосередкованої шкоди здоров'ю учнів, створює безпечні й комфортні умови перебування дітей у школі⁹³, забезпечує індивідуальну траєкторію навчання й виховання дитини, запобігання стресів, перевантаження, втоми вихованців і тим самим сприяє збереженню й зміцненню здоров'я школярів⁹⁴. О. Безкопильний підкреслює: «Поняття «здоров'язбереження» розглядаємо як спеціально організований процес,

⁸² Сливка Л. В., 2015. Створення здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу як умова забезпечення евристичної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 9 (53), с. 423–429.

⁸³ Кузнецова О., 2017. Педагогічні умови формування готовності студентів до використання оздоровчих технологій у процесі фізичного виховання і життєдіяльності. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія : Педагогіка. Тернопіль : ТНПУ, № 3, с. 59–67.

⁸⁴ Пастухова Н. Л., Садовниченко Ю. О., М'ясоєдов В. В., 2018. Здоров'язбережувальні аспекти педагогічних технологій. В: *Сучасні здоров'язбережувальні технології* : монографія / за заг. ред. Ю. Д. Бойчука ; ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Харків, с. 350–360.

⁸⁵ Гриценко Л., 2002. Формування навичок здорового способу життя у дітей та підлітків. *Практична психологія та соціальна робота*, № 5, с. 53–56.

⁸⁶ Данилова Г., 2001. Соціально-терапевтична функція освіти як чинник забезпечення здоров'я суспільства. *Рідна школа*, № 1, с. 12–15.

⁸⁷ Науменко Ю. В., 2005. Здоров'язбережувальна діяльність школи. *Педагогіка*, №6, с. 37–44.

⁸⁸ Оржеховська В. М., 1997. Здоровий спосіб життя як пріоритетна цінність у вихованні дітей і підлітків. *Цінності освіти і виховання* : наук.-метод. зб. Київ, с. 188–191.

⁸⁹ Сидорчук Н. Г., 2023. Проблеми професійного здоров'я суб'єктів освітнього процесу. В: *Соціально-педагогічні засади підготовки фахівців в умовах освітніх трансформацій* ; кол. авт.: Антонова О. Є., Вознюк О. В., Дубасенюк О. А. та ін. Житомир : вид. ЖДУ ім. Івана Франка, с. 233–263.

⁹⁰ Іонова О. М., Лукьянова Ю. С., 2009. Здоров'язбереження особистості як психолого-педагогічна проблема. В: *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : наукова монографія ; С. С. Єрмакова ред. Харків : ХДАДМ (ХХІІІ), № 1, с. 69–72.

⁹¹ Цимбалюк С. Сучасні підходи до характеристики терміна «здоров'я». *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2016. № 4. С. 88–94.

⁹² *Здоров'язберігаючі технології у навчальному закладі*, 2009. В: О. Колонькова, О. Литовченко упоряд. Київ : Шкільний світ, 128 с.

⁹³ Зоріна М. О., 2010. Сутнісна характеристика та актуальність поняття «здоров'язберігаючі технології». *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : зб. наук пр. В: В. І. Євдокимова, О. М. Микитюка ред. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, вип. 33, с. 64–69.

⁹⁴ Там само., с. 69–72.

побудований на науково обґрунтованих нормах роботи та відпочинку, спрямований на збереження здоров'я, що включає фізкультурно-оздоровчі, санітарно-гігієнічні, лікувально-профілактичні та освітні заходи життєдіяльності людини»⁹⁵. В. Ткаченко під терміном «здоров'язбереження» розуміє «процес навчання й виховання в дитини навичок здорового способу життя, створення комфортних і безпечних умов перебування учнів в освітньому закладі, запобігання перевантаженню, стресам, втомі, сприяння зміцненню здоров'я дитини»⁹⁶; В. Оніпко визначає «здоров'язбереження» як педагогічний феномен, що характеризує системну спрямованість зусиль усіх суб'єктів освітнього процесу на забезпечення фізичного, духовного, психічного й соціального благополуччя дитини⁹⁷.

У літературі існують також подібні наукові позиції. Проаналізувавши роботи різних авторів, Л. Малишева дійшла висновку: поняття «здоров'язбереження» сучасними науковцями тлумачиться як процес, що сприяє формуванню, зміцненню і збереженню здоров'я учнів у закладах загальної середньої освіти⁹⁸. З погляду низки авторів, здоров'язбережувальна педагогіка передбачає передачу знань, умінь і навичок, які сприяють формуванню уяви про здоров'язбереження, гармонійне поєднання духовного та фізичного розвитку, що допоможе надалі учасникам педагогічного процесу охороняти і зберігати як своє власне здоров'я, так і здоров'я оточуючих людей⁹⁹. У цій науковій позиції для нас важливим є саме розвивальний аспект здоров'язбереження.

⁹⁵ Безкопильний О. О., Матусевич А. М., 2017. Здоров'язбережувальна компетентність як важлива складова професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи і основній школі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки*, вип. 3, с. 107–111.

⁹⁶ Ткаченко В. В., 2015. *Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до використання здоров'язбережувальних технологій у дитячих оздоровчих таборах* : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 ; Кіровоград. держ. пед. ун-т імені Володимира Винниченка. Кіровоград, 20 с.

⁹⁷ Оніпко В. В., 2018. Розвиток творчої індивідуальності майбутнього вчителя природничих дисциплін. XXIV Каришинські читання. *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі*. Полтава : ПП «Астроя», с. 232–234.

⁹⁸ Малишева Л., 2017. Феномени здоров'я та здоров'язбереження молоді в контексті сучасних наукових поглядів. *Педагогічний часопис Волині*. №4(7), с. 18–23.

⁹⁹ Помещикова І. П., Чуча Ю. І., Ломан С. Л., 2020. Здоров'язбережувальні компетентності учнівської та студентської молоді. *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор та одноборств у закладах вищої освіти*. Збірник статей XV наук. конф., (м. Харків, 12 лютого 2020 р.). Харків : ХДАФК, с. 124–128.

Ефективність процесу формування, зміцнення і збереження здоров'я всіх учасників освітнього процесу ЗЗСО залежить від рівня і якості суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх структурних елементів середовища освіти. З цієї позиції В. Оніпко пропонує розглядати організацію здоров'язбережувальної роботи в закладах освіти як паралельний зустрічний процес, з одного боку, передачі здоров'язбережувального досвіду від педагогів до учнів і, з іншого боку, як процес активного сприйняття учнями вказаних знань із подальшим формуванням відповідних здоров'язбережувальних навичок і вмінь¹⁰⁰. На наш погляд, це визначення наближає нас до розуміння сутності здоров'язвивальної діяльності ЗЗСО.

Як бачимо, основний акцент у наведених вище визначеннях робиться на тому, що в ЗЗСО існує спеціально організований педагогічний процес, спрямований на формування, зміцнення і збереження здоров'я учнів. Водночас учені наголошують, що поняття «здоров'язбереження» не обмежується уявленнями про зміцнення лише соматичного (тілесного) здоров'я учнів; важливого значення надається збереженню психічного, духовного та соціального здоров'я здобувачів середньої освіти. Це вимагає створення в ЗЗСО особливої комфортної атмосфери, яка б відкрила кожній дитині позитивний простір особистісного зростання в інтелектуальній, духовній та соціальній сферах¹⁰¹; ¹⁰², що також розширює розуміння середовища закладу як здоров'язвивального простору¹⁰³.

У науковій літературі існує феномен «здоров'язбережувальна або здоров'язпрямована діяльність» – діяльність, «спрямована на формування,

¹⁰⁰ Оніпко В., Япринець Т., Антоненко А., 2023. Загальнокультурна ключова компетентність як основа підготовки майбутніх фахівців. *Українська професійна освіта=Ukrainian professional education*, вип. 14, с. 81–89.

¹⁰¹ Ващенко О., Свириденко С., 2006. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі. *Здоров'я та фізична культура*, №8, с. 1–6.

¹⁰² Ващенко О., Свириденко С., 2010. Здоров'язберігаючі технології в загальноосвітніх навчальних закладах. *Директор школи*, № 20, с. 12-20.

¹⁰³ Ващенко О. М., Бережна Т. І., 2016. Формування здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу: теоретичний аспект. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, вип. 20 (1), с. 77–89.

збереження та зміцнення здоров'я дітей, підлітків та молоді...»¹⁰⁴. Це визначення не має однозначного тлумачення; на думку Н. Завидівської, «здоров'язбережувальна діяльність – це поєднання характеристик (знання, вміння їх застосовувати та навички як діяти, покладаючи відповідальність винятково на себе, з урахуванням особистісних принципів, позиції, потреб), які визначають рівень або ступінь можливостей особистості до свідомого продовження років здорового життя»¹⁰⁵. Н. Кравчук переконує: «сутність терміну «здоров'язбережувальна діяльність» полягає в тому, що він характеризує вид діяльності людини, яка спрямована на формування, збереження та зміцнення здоров'я як свого власного, так і інших людей, формування культури здоров'я, екології здоров'я, цілісної (холістичної) формули здорового способу життя, а також здатність вносити зміни в довкілля, спосіб власного життя та оточуючих людей, використовуючи та поєднуючи оптимальні методи навчання і виховання та вміння прогнозувати очікуваний результат»¹⁰⁶. О. Мондич стверджує, що здоров'язбережувальна діяльність ґрунтується на інтеграції знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень особистості, спрямованих на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення¹⁰⁷.

При цьому дослідники наголошують, що основна роль у здоров'ярозвивальній діяльності ЗЗСО відводиться грамотній організації освітнього процесу: «Кожен педпрацівник має працювати за моделлю здоров'язбережувального середовища, найбільш значущими компонентами

¹⁰⁴ Кабацька О. В., 2020а. Вивчення підходів до роботи викладачів закладу вищої освіти в напрямку здоров'язбереження студентів. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків, вип. 63, с. 60–68.

¹⁰⁵ Завидівська Н. Н., 2018. Педагогічні новації у системі фізкультурної освіти студентів: концепт здоров'язбережувального навчання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. Фізична культура і спорт*: зб. наук. праць ; В: О. В. Тимошенка ред. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, вип. 3 К (97), с. 213–217.

¹⁰⁶ Кравчук Н. П., 2016. Здоров'язбережувальна діяльність та її функції в процесі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Наукова думка сучасності і майбутнього* : збір. статей учасників другої практично-пізнавальної інтернет-конф., (м. Дніпропетровськ, 25-30 квіт. 2016 р.). Дніпропетровськ : Видавництво НМ, с. 25–28.

¹⁰⁷ Мондич О., 2021. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців – вчителів початкової школи. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Педагогічні науки. Ізмаїл, вип. 56, с. 182–192.*

якої є: створення комфортних умов навчання (розклад уроків, перерв, режимні моменти); використання оздоровчих методик, які регулюють рухову активність і прийоми реабілітації розумової і фізичної працездатності»¹⁰⁸.

Іншим значущим феноменом дослідження обраної проблеми є культура здоров'я – напрям у педагогіці, що вивчає теорію й розробляє практику формування, збереження і зміцнення здоров'я людини, компонент загальної культури особистості. У сучасних умовах культура здоров'я функціонує як складна динамічна система й всебічно впливає на виховання особистості¹⁰⁹. У науковій літературі «культуру здоров'я» розглядають як невід'ємний компонент загальнолюдської культури, яка характеризується свідомим ставленням до свого здоров'я, веденням здорового способу життя, піклуванням про власне здоров'я й здоров'я оточуючих. При цьому культура здоров'я здобувачів середньої освіти передбачає наявність в особистості необхідних знань, умінь та навичок з питань зміцнення та збереження здоров'я, характеризується способом життя, тобто такою ситуацією, коли отримані знання й уміння застосовуються на практиці у повсякденному житті з метою оздоровлення та всебічного розвитку особистості¹¹⁰.

Феномен «культура здоров'я» досліджується різними науками; у філософських, педагогічних та соціологічних працях його розглядають відповідно до предмету і завдань дослідження філософії, педагогіки і соціології відповідно. Зокрема, філософські дослідження простежують витоки культури здоров'я із загальної культури людства і розглядають культуру здоров'я як її складову. В соціології основний акцент ставиться на прийнятті того, що

¹⁰⁸ Марченко К. О., 2017. Здоров'язберігаючі аспекти сучасного уроку. *Формування здоров'язбережувальних компетентностей сучасної молоді: реалії та перспективи* : збірник наук. праць Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої Всесвітньому Дню цивільної оборони та Всесвітньому Дню охорони праці (м. Полтава, 27-28 квітня 2017 р.). Упоряд. і ред.: В. П. Титаренко, А. М. Хлопов. Полтава : ПНПУ, с. 115–116.

¹⁰⁹ Кошель А. П., Кошель В. М., 2020а. Здоровий спосіб життя як ціннісна складова формування культури здоров'я майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Формування компетентності індивідуального здоров'язбереження: теорія і практика в освітніх процесах* : монографія. Київ : Майстерні магістеріуму, ч. I., с. 33–42.

¹¹⁰ Бермудес Д. В., 2021. Формування культури здоров'я студентської молоді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* : зб. наук. праць ; О. В. Тимошенко ред. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, вип. 1(129), с. 11–14.

формування культури здоров'я людини відбувається в процесі активної взаємодії всіх учасників розвитку і становлення особистості. Культуру здоров'я вчені визначають як систему штучно створених засобів для регуляції психофізичних сил людини і вважають, що рівень культури здоров'я проявляється у здатності людини управляти своїми життєвими силами, забезпечувати їх самовідновлення. Саме в соціологічних дослідженнях учені використовують переважно діяльнісний підхід¹¹¹ та пропонують розвивальне тлумачення простору життєдіяльності людини.

У вітчизняних педагогічних працях дослідники основної уваги надають можливості формування культури здоров'я особистості в освітньому процесі, тому й тлумачать цю культуру як систему знань, умінь, навичок, які характеризуються і проявляються в способі життя і ставленні до власного здоров'я та здоров'я інших. Близькою до педагогічного трактування культури здоров'я є думка валеологів: «культура здоров'я – це динамічний стереотип мислення, поведінки та діяльності, який сприяє збереженню і зміцненню здоров'я людини та визначає дбайливе ставлення до здоров'я оточуючих»¹¹². Д. Соколенко, А. Халайцян та інші вчені вважають, що культура здоров'я – це важливий компонент загальної культури людини, що виражається в системі цінностей, знань, потреб, умінь, навичок формування, збереження і зміцнення здоров'я. Рівень культури здоров'я визначається знанням резервних можливостей організму (фізичних, психічних, духовних) і вмінням правильно їх використовувати¹¹³; ¹¹⁴. С. Горденко наголошує, що культура здоров'я характеризується високим рівнем культури поведінки стосовно власного здоров'я та здоров'я оточуючих. На думку науковиці, культура здоров'я включає не тільки певну систему знань про здоров'я, а й

¹¹¹ Єжова О. О., 2010. Феномен культури здоров'я в педагогічних дослідженнях. *Наука і освіта* : зб. наук. праць. Одеса : Південний науковий центр НАПН України, № 6, с.79–83.

¹¹² Там само, с.79–83.

¹¹³ Соколенко Д. С., 2010. Культура здорового способу життя у студентів педагогічних вузів та стан її сформованості. *Культура здоров'я* : зб. наук. праць; С. В. Шмалей ред. Херсон, с. 116–119.

¹¹⁴ Халайцян А. П., 2014. Культура здоров'я особистості як складова частина її фізичної культури. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, № 3, с. 79–84.

відповідну поведінку щодо його збереження і зміцнення, тому вона входить до системи найважливіших людських цінностей¹¹⁵. Вчена переконує, що культура здоров'я, з одного боку – це інтегративна якість особистості, з іншого – це показник її вихованості; культуру здоров'я вона розглядає як засіб загальної культури особистості, що забезпечує певний рівень знань, умінь і навичок з питань формування, відтворення, зміцнення здоров'я та характеризується високим рівнем культури поведінки стосовно власного здоров'я і здоров'я оточуючих. Учена впевнена: від рівня культури здоров'я людини залежить збереження й відтворення її власного здоров'я, тому цей феномен входить до системи найважливіших людських цінностей¹¹⁶.

Вважаючи, що культуру здоров'я компонентом загальної культури людини, обумовлений матеріальним і духовним середовищем життєдіяльності суспільства, що виражається в системі цінностей, знань, потреб, умінь і навичок з формування, збереження й зміцнення її здоров'я, В. Горащук високий рівень культури здоров'я людини характеризує її гармонійним спілкуванням з природою й оточуючими людьми¹¹⁷. С. Баштан та Т. Шапкіна переконують: культура здоров'я молоді – багатоплановий феномен, що охоплює принципи здорового способу життя, екологічну грамотність, знання й раціональне використання можливостей свого організму, вміле застосування народних методів оздоровлення, пропаганду медико-валеологічних знань і свідчить про прагнення особистості до самовдосконалення. Для нашого дослідження вагомим є те, що критеріями культури здоров'я розглядаються соціальна відповідальність, медико-валеологічна грамотність, фізичне здоров'я, психічне здоров'я, спосіб життя, творча активність особистості¹¹⁸. Заслуговує на окрему увагу також науковий

¹¹⁵ Горденко С. І., 2012. Педагогічні умови ефективного формування здорового способу життя учнівської молоді. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*: зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, вип. 27, с. 65–70.

¹¹⁶ Там само, с. 65–70.

¹¹⁷ Горащук В. П., 2003. *Формування культури здоров'я школярів (теорія та практика)* : монографія. Луганськ : Альма-матір, 376 с.

¹¹⁸ Баштан С., Шапкіна Т. 2019. Проблема формування культури здоров'я студентів у педагогічній теорії. *Освітологічний дискурс*, № 3-4(26-27), с. 61–72.

факт, що В. Бабич під культурою здоров'я школяра розуміє інтегровану якість особистості, яка виявляється в її мотиваційній, теоретичній і практичній підготовці до формування, збереження та зміцнення свого здоров'я в усіх його аспектах (духовному, психічному й фізичному) та розумінні здоров'я як цінності¹¹⁹; ¹²⁰.

Як бачимо, розглядаючи феномен «культура здоров'я», вчені перераховують найбільш суттєві (з їхньої точки зору) його компоненти чи складові; натомість для нашого дослідження визначальною є позиція В. Мойсеюк, що вважає: «Культура здоров'я – це не тільки сума знань, обсяг відповідних умінь і навичок, але й здоровий спосіб життя гуманістичної орієнтації. Рівень культури здоров'я визначається знанням резервних можливостей організму (фізичних, психічних, духовних) і вмінням правильно їх використовувати¹²¹.

З аксіологічних позицій у науковій літературі виділяють кілька ознак розгляду культури здоров'я як педагогічної, психологічної й соціальної проблеми. Як педагогічна проблема, цінність культури здоров'я є об'єктом громадянського виховання, а саме – способом організації життєдіяльності особистості, значущістю й актуальністю цієї проблеми у контексті здорового способу життя. Психологічними аспектами проблеми є мотиви, стимули, потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, поведінка. Як соціальна проблема, культура здоров'я є чинником культурного засвоєння дійсності і стосується відчуттів, емоцій, ідей, є найважливішим елементом загальної культури, сферою духовної діяльності людини, моральної свідомості, оцінок¹²².

Світова наука, на думку вчених, розробила цілісний погляд на культуру здоров'я особистості як феномен, що інтегрує принаймні чотири її сфери або складові: фізичне здоров'я, психічне здоров'я, соціальне здоров'я, духовне

¹¹⁹ Бабич В. І., 2006. *Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до формування культури здоров'я школярів* : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 314 с.

¹²⁰ Бабич В. І., 2022. *Модель реформування культури здоров'я учнів в сучасних умовах шкільної освіти*. URL: http://alma-mater.luguniv.edu.ua/magazines/elect_v/NN9/10bviuso.pdf.

¹²¹ Мойсеюк В. П., 2012. *Сучасні підходи до феномену культури здоров'я*. Тернопіль: Богдан, 125 с.

¹²² Оржеховська В. М., 2007. Педагогіка здорового способу життя. *Основи здоров'я та фізична культура*, № 4, с. 20–22.

здоров'я. Л. Ізбаш розглянула зміст кожної складової й їх взаємозв'язок і взаємовплив у формуванні цілісності поняття «культура здоров'я»¹²³. Фізичне здоров'я є найважливішою складовою культури здоров'я людини та характеризує біологічний стан організму. Психічне здоров'я передбачає здатність жити в любові і гармонії з собою та навколишнім світом. Соціальне здоров'я характеризується комфортним самопочуттям особистості серед оточення. Духовне здоров'я передбачає наявність ідеалу здорової особистості, життєві цінності, працездатність, творчу активність, відповідальність за свої вчинки¹²⁴. Цю думку підтримує А. Халайцян, зазначаючи, що сформованість культури здоров'я особистості визначається рівнем розвитку здоров'я, здоров'язбережувальних методик особистості, вмінням берегти й покращувати здоров'я своє і оточуючих та сприймати його як найвищу цінність. Культура здоров'я особистості сприяє формуванню особистості як повноцінного члена суспільства, пристосованого до життя в такому середовищі та здатного пристосовуватись до змін соціуму¹²⁵.

Дещо незвичайну та оригінальну структуру культури здоров'я запропонували дослідники В. Горащук та Т. Єрмакова. До елементів, що входять до структури культури здоров'я, вони віднесли: культуру здорового способу життя; культуру використання досвіду, накопиченого людством; культуру самопізнання; культуру врахування суспільних відносин та екології, природного й соціального середовища; культуру встановлення узгодженості й гармонії в триєдиному естві: тілі, розумі й емоціях; культуру фізичну; культуру спілкування з лікарем; культуру реалізації генетичного потенціалу організму; культуру спортивно-орієнтовану^{126,127}. На

¹²³ Ізбаш Л. М., 2015. Структура та компоненти культури здоров'я особистості. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, № 11, с. 131–135.

¹²⁴ Там само, с. 131–135.

¹²⁵ Халайцян А. П., 2014. Культура здоров'я особистості як складова частина її фізичної культури. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, № 3, с. 79–84.

¹²⁶ Горащук В. П., 2004. *Теоретичні і методологічні засади формування культури здоров'я школярів* : автореф. дис. ... докт. пед. наук. Харків, 40 с.

¹²⁷ Єрмакова Т., 2015. Формування культури здоров'я учнів як складова частина педагогічного процесу в школі. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*, № 17, с. 96–100.

можливостях розвитку культури здоров'я як специфічної сфери діяльності, яка закликає об'єднати зусилля медиків, вихователів, учителів, усіх, хто готовий взяти участь у цьому процесі, щоб у реальних умовах допомогти людям формувати, зберігати і зміцнювати духовне, психічне і фізичне здоров'я, наголошує А. Кириленко¹²⁸; ¹²⁹; ¹³⁰. Саморозвиток культури здоров'я учнівської молоді може сприяти формуванню здорового, безпечного й плідного способу життя. Навчання здорового способу життя має бути системним і сприяти гармонійному розвитку психологічних здібностей учнівської молоді; воно не зводиться до періодичного інформування здобувачів освіти із питань збереження здоров'я, а має передбачати комплекс систематичних заходів, спрямованих на забезпечення здорового способу життя¹³¹. Безперервність шкільної освіти з питань культури здоров'я забезпечить цілісність, глибину і послідовність формування особистості учня; тому педагогів необхідно підводити до розуміння сутнісної характеристики дефініції «культура здоров'я» через духовний аспект, самовиховання, саморозвиток і самореалізацію¹³².

Зі сказаного вище можна дійти висновку, що забезпечення ціннісного ставлення до здоров'я, потреби в раціональному формуванні, збереженні та зміцненні власного здоров'я учнів упродовж життя має стати цільовим орієнтиром моделі середовища ЗЗСО; тому вважаємо необхідним надати характеристику феномену «ціннісне ставлення до здоров'я» за матеріалами наукової літератури.

Під ціннісним ставленням до здоров'я О. Матвієнко та Д. Мороз розуміють «системну й динамічну психічну якість особистості, що

¹²⁸ Кириленко С., 2003. Розвиток педагогічних технологій формування культури здоров'я старшокласників. *Рідна школа*, № 11, с. 50–55.

¹²⁹ Кириленко С. В., 2004а. Проблема формування культури здоров'я в історії теоретичної думки та в сучасній практиці. *Педагогіка і психологія*. Вісник АПН України, №1(42), с. 48–56.

¹³⁰ Кириленко С. В., 2004б. *Соціально-педагогічні умови формування культури здоров'я старшокласників*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 ; Інститут проблем виховання АПН України, Київ, 240 с.

¹³¹ Галімска І. І., 2018. Формування культури здоров'я молоді засобами фізичного виховання. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія : Педагогічні науки, вип. 173, с. 177–181.

¹³² Горашук В. П., 2003. *Формування культури здоров'я школярів (теорія та практика)* : монографія. Луганськ : Альма-матір, 376 с.

формується на основі ціннісно-мотиваційної сфери та сукупності знань про здоров'я, яке відображається у свідомо обраному способі життя. Ціннісне ставлення до здоров'я формується у процесі становлення особистості як цілісної системи, пов'язаної з усвідомленням свого місця, ролі, функцій у професійній діяльності, у суспільстві, в колективі»¹³³. Л. Міхеєва під ціннісним ставленням до здоров'я розуміє «систему відносин суб'єкта до свого здоров'я, яка є регулятором його активності в сфері здоров'я на основі усвідомлення його цінності, позитивного ставлення і готовності докладати певних зусиль для його відновлення, збереження та примноження»¹³⁴. Проведений дослідницею аналіз наукових джерел засвідчив, що ціннісне ставлення до здоров'я належить до пріоритетних аксіологічних орієнтацій кожної людини.

Таким чином, у процесі створення концептуальної моделі здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО має бути передбачено, по-перше, виховання соціально-ціннісних мотивів будь-якої діяльності (навчальної, ігрової, суспільно-корисної тощо), спрямованої на зміцнення і збереження здоров'я; по-друге, розвиток організаторських навичок (організованості, відповідальності, взаємодопомоги тощо); по-третє, розвиток навичок самовиховання (самоорганізації, самореалізації, корекції вчинків, визначення своєї позиції в житті); по-четверте, формування позитивних моральних якостей громадянина, працівника, сім'янина (прагнення до фізичного, духовного вдосконалення, здорового способу життя, подолання шкідливих звичок)¹³⁵.

Такі стратегічні орієнтири діяльності ЗЗСО стосуються, в першу чергу, навчальних занять з учнями; у позакласній роботі процес розвитку культури

¹³³ Матвієнко О. В., Мороз Д. В., 2018. Ціннісне ставлення до здоров'я як педагогічна категорія. *Молодий вчений*, № 1(53), с. 348–353.

¹³⁴ Міхеєва Л. В., 2021. Шляхи формування у старшокласників ціннісного ставлення до власного здоров'я. *Психологічні травелогі*, № 1, с. 115–125.

¹³⁵ Кабацька О. В., 2020б. До питання створення здоров'язбережувального освітнього середовища в закладі вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, Харків, 12 грудня 2019 р., вид. Харків : Мітра, с. 176–180.

здоров'я школярів продовжується через участь у акціях, тренінгах, вікторинах, тематичних вечорах, які присвячені питанням збереження і зміцнення здоров'я; здійснення профілактичних і фізкультурно-оздоровчих заходів; участь у всеукраїнських акціях; проведення семінарів з батьками з питань виховання здорової дитини в сім'ї та статевого виховання; тісна співпраця з місцевими медпрацівниками та представниками влади¹³⁶; ¹³⁷; ¹³⁸. Змістові основи формування культури здоров'я учнів включають блок загальних основ здорового способу життя (змісту знань та їх практичного застосування в галузі збереження і зміцнення здоров'я, цінностей здоров'я), що невід'ємно пов'язаний з психологічними основами формування мотивації до здорового способу життя¹³⁹. За таких обставин, розвиток культури здоров'я учнів передбачає, перш за все, забезпечення їх відповідними знаннями з питань здоров'я, за допомогою яких формується уявлення про значення здоров'я в житті кожної людини, відповідальне ставлення до його збереження, а також знаннями оздоровчих технологій, їх застосування у практичній діяльності та веденні здорового способу життя¹⁴⁰.

У науковій літературі знаходимо багато тлумачень феномену здорового способу життя. На думку Н. Ясінської, він має розглядатися у співвідношеннях тріади: здоров'я – здоровий спосіб життя – культура здоров'я, тому вчена вважає, що формування позитивного ставлення до власного здоров'я та позитивної мотивації на здоровий спосіб життя – це цілеспрямований процес сприяння дітям в усвідомленні ними здоров'я як найвищої життєвої цінності, переконання у потребі дбати про своє здоров'я

¹³⁶ Киселиця О. М., Богданюк А. М., Гауряк О. Д., Гуліна Л. В., 2022. Педагогічні умови створення здоров'язберігаючого середовища в сучасній школі. *Інноваційна педагогіка*, вип. 44, т. 3, с. 75–78.

¹³⁷ Bobrytska V. I., Krasylnykova H. V., Ladohubets N. V., Vorona L. I., Lysokon I. O., 2023. Involvement of stakeholders in the transformation of educational services via taking advantage of extra-curriculum educational activities in the settings of education reform. *International Journal of Educational Methodology*, № 9(1), p. 107–122. DOI: <https://doi.org/10.12973/ijem.9.1.107>

¹³⁸ Olefirenko T., Bobrytska V., Batechko N., Reva T., Chhalo O., 2021. Involving University Stakeholders in Upgrading the Fostering of Students' Readiness to Embark on a Career. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*. April 2021. Vol. 20, № 4, p. 152–171. DOI: <https://doi.org/10.26803/ijlter.20.4.9>

¹³⁹ Кошель А. П., Кошель В. М., Міненко А. О., 2020b. Здоровий спосіб життя як ціннісний складник формування культури здоров'я майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, вип. 77, с. 122–127.

¹⁴⁰ Там само, с. 75–78.

шляхом дотримання правил здорового способу життя, включення у процеси розвитку індивідуальних можливостей та здібностей¹⁴¹. На думку Ю. Таймасова, розуміння здорового способу життя розглядається як один із пріоритетних напрямків розвитку системи освіти. Значущість формування цінностей здорового способу життя обумовлена необхідністю збереження і примноження здоров'я людей і вдосконалення їхнього фізичного, психічного, соціального й духовного благополуччя. Добре самопочуття, фізична працездатність є умовою і базисом для розкриття творчого потенціалу особистості. Від того, наскільки ефективно вдається сформувати і закріпити спрямованість на здоров'язбереження в молодому віці, залежить у майбутньому спосіб життя молоді людини, стан її здоров'я, отже, її благополуччя і задоволеність життям¹⁴². О. Литвиненко зі співавторами стверджують, що здоровий спосіб життя – це дії, звички, певні обмеження, пов'язані з оптимальною якістю життя, яка охоплює соціальні, розумові, духовні, фізичні компоненти та, відповідно, із зниженням ризику розвитку захворювань. Здоровий спосіб життя поєднує все, що сприяє виконанню людиною професійних, суспільних і побутових функцій в оптимальних для здоров'я умовах і виражає орієнтованість особистості в напрямі формування, збереження і зміцнення як індивідуального, так і суспільного здоров'я¹⁴³.

У здоровому способі життя А. Кошель та В. Кошель вбачають такий спосіб життєдіяльності, що відповідає генетично обумовленим типологічним особливостям людини і конкретним умовам її життя, спрямований на розвиток, збереження і зміцнення здоров'я та повноцінне виконання людиною її соціально-біологічних функцій. Здоровий спосіб життя – це

¹⁴¹ Ясінська Н. В., 2018. Формування мотивації на здоровий спосіб життя школярів в умовах інноваційного освітнього середовища. *Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації*: матеріали круглого столу; упоряд. Н. А. Поліщук. Луцьк: ВІППО, с. 29–31.

¹⁴² Таймасов Ю. С., Турчинов А. В., Пашинський П. П., 2017. *Здоров'язбереження як об'єкт наукового пізнання. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження*: колективна монографія; за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Видавць Рожко С. Г., 488 с.

¹⁴³ Литвиненко О. М., Адаменко О. О., Борецька Н. О., 2018. Фізична культура як засіб формування здорового способу життя студентської молоді у вищому навчальному закладі. *Молодий вчений*, № 4(56), с. 283–286.

науково обґрунтований, найбільш раціональний і оптимальний у конкретних умовах та усвідомлений особистістю як життєва необхідність спосіб життєдіяльності, спрямований на розв'язання таких завдань: гармонійний розвиток особистості, створення сприятливих умов для найбільш повної реалізації життєвих планів і потреб, підтримка високої працездатності й відповідного життєвого тону, забезпечення ефективної навчально-трудової діяльності та соціальної активності, висока якість фізичного й психічного здоров'я¹⁴⁴; ¹⁴⁵. Таким чином розглядаємо здоровий спосіб життя як взаємодію, взаємозалежність усіх аспектів існування: фізичного, інтелектуального, емоційного, соціального, морального, особистісного; як етап повного фізичного, психічного, соціального здоров'я та добробуту; як умову гармонійного життя та щастя, діяльність особистості в напрямі зміцнення індивідуального і суспільного здоров'я.

1.3. Здоров'ярозвивальне середовище ЗЗСО як соціальна і педагогічна проблема

На сучасному етапі розвитку і модернізації системи освіти України відбувається перехід і переорієнтація від традиційної парадигми освіти, що базується на передачі знань, умінь та навичок учням, до навчання на гуманістично-компетентнісній основі, де в центрі освітнього процесу ЗЗСО знаходяться учні й учитель як рівноправні партнери¹⁴⁶; ¹⁴⁷, ¹⁴⁸. Компетентнісно зорієнтована освіта бере свій початок у США з поч. 60-х рр. ХХ ст., хоча передумови цього процесу можна прослідкувати ще в середині

¹⁴⁴ Кошель А. П., Кошель В. М., 2020а. Здоровий спосіб життя як ціннісна складова формування культури здоров'я майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Формування компетентності індивідуального здоров'язбереження: теорія і практика в освітніх процесах* : монографія. Київ : Майстерні магістеріуму, ч. I., с. 33–42.

¹⁴⁵ Омельченко С. О., 2007. *Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків* : монографія. Луганськ: Альма-матер, 352 с.

¹⁴⁶ Вітвицька С. С., 2003. *Основи педагогіки вищої школи*. Київ : Центр навчальної літератури, 316 с.

¹⁴⁷ Єршова Л., 2018. Трансформація системи цінностей учнівської і студентської молоді в контексті реформування вітчизняної професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, №16, с. 162–168.

¹⁴⁸ *Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід 2012.* : монографія ; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : вид. ЖДУ ім. І. Франка, 436 с.

1920-х років. До кінця XX століття ці ідеї підхопили науковці європейських країн (Великобританії, Німеччини, Франції та ін.)¹⁴⁹. В останні десятиліття проблемами гуманістично-компетентнісної парадигми освіти займаються відомі міжнародні організації, такі як ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Організація європейського співробітництва та розвитку, Міжнародний департамент стандартів тощо¹⁵⁰. У нашій країні в рамках цієї парадигми, котру можна розглядати основою стратегії сталого розвитку моделі системи освіти загалом, запроваджується концепція Нової школи як нормативно визначена модель ЗЗСО. Сучасні українські вчені вважають: «Нова українська школа визначає три взаємопов'язаних компоненти: 1. Навчання учнів на засадах компетентнісного підходу. 2. Масова підготовка вчителів. 3. Створення середовища, сприятливого для безпеки, здоров'я, соціалізації та самореалізації дітей та підлітків»¹⁵¹.

У рішенні колегії комітету з фізичного виховання та спорту МОН України зазначено, що в країні набуває особливого значення діяльність, спрямована на формування здоров'я дітей та учнівської молоді, розвиток в учнів стійкої мотивації до збереження свого здоров'я, фізичного розвитку та фізичної підготовленості, гармонійного розвитку природних здібностей та психічних якостей, використання засобів фізичного виховання в організації здорового способу життя підростаючого покоління – майбутнього держави¹⁵². В Указі Президента України «Про невідкладні заходи щодо покращення здоров'я дітей» підкреслено, що метою забезпечення додержання конституційних гарантій з охорони дитинства, реалізації права дітей на

¹⁴⁹ Локшина О., 2007. Розвиток компетентнісного підходу в освіті Європейського Союзу. *Шлях освіти*, № 4, с. 16–21.

¹⁵⁰ Овчарук О. В., 2004. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики*; під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К. І. С.», с. 5–14.

¹⁵¹ Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. та ін., 2022. *Нова українська школа: формування соціальної і здоров'язбережувальної компетентностей у 5-6 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу*: навч.-метод. посіб. Київ: Видавництво «Алатон», 232 с.

¹⁵² Рішення колегії комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України «Стан фізичного виховання та шляхи модернізації у дошкільних навчальних закладах, закладах загальної середньої освіти, закладах професійної освіти та закладах вищої освіти». Протокол № 6 від 06 липня 2018 р. f

безпечне для життя і здоров'я середовище, збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління є:

– створення у закладах освіти безпечного середовища, організація здорового, раціонального та безпечного харчування учнів та вихованців, поширення знань і навичок здорового харчування;

– формування позитивного ставлення підростаючого покоління до фізичної культури і спорту як складової збереження і зміцнення їх здоров'я, запровадження сучасної методології організації уроків фізичного виховання, підвищення рухової активності учнів та вихованців під час освітнього процесу;

– проведення ефективних інформаційних кампаній, спрямованих на протидію поширенню серед дітей та підлітків звичок, небезпечних для фізичного або психічного здоров'я¹⁵³.

В Указі Президента України «Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі» зазначено, що учні мають оволодіти знаннями, вміннями, навичками, способами мислення стосовно:

– формування індивідуальних характеристик поведінки та звичок, що забезпечують необхідний рівень життєдіяльності, достатній рівень фізичної активності та здорове довголіття;

– усвідомлення важливості здорового способу життя та гармонійного розвитку, високої працездатності, духовної рівноваги, збереження та поліпшення власного здоров'я;

– усвідомлення цінності життя та здоров'я, власної відповідальності та спроможності зберегти та зміцнити здоров'я, підвищити якість свого життя¹⁵⁴.

¹⁵³ Про невідкладні заходи щодо покращення здоров'я дітей. Указ Президента України № 894/2019 від 07.12.19 року.

¹⁵⁴ Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. Указ Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020.

Водночас підкреслимо: в умовах модернізації освіти проблема здоров'язбереження набуває глобального характеру. Недотримання режиму дня, здорового способу життя (зниження рівня рухової активності, шкідливі звички, нераціональне харчування та ін.), погана екологія сприяють погіршенню здоров'я учнівської молоді; саме тому важливим завданням педагогів є прищеплення учням знань про формування та розвиток здоров'язберезувальної та здоров'ярозвивальної компетентності, уміння використання її в повсякденному житті.

Міжнародна організація ЮНІСЕФ та Інститут Геллапа в першому півріччі 2021 року провели дослідження впливу пандемії (COVID-19) на стан психічного здоров'я молоді у 21 країні світу. Було досліджено, що в країнах де відбувалася пандемія (а це майже у сьому світі) значна кількість дітей – учасників освітнього процесу на різних рівнях здобуття освіти постраждали від оголошення карантину та фактичного закриття шкіл, що призвело до порушень розпорядку дня учнів та студентів. За результатами звіту 13% усіх дітей та підлітків віком 10-19 років мають психічні розлади. Як наслідок більшість учнівської та студентської молоді відчують страх, тривогу, біполярний розлад, депресію, розлади харчування та невпевненість у завтрашньому дні тощо. У доповіді зазначається, що такі симптоми істотно шкодять здоров'ю, освіті та майбутньому дітей. Такі проблеми психічного здоров'я відповідно до звіту впливають і світову економіку. Так, оновлений аналіз Лондонської школи економіки, засвідчує світові економічні щорічні збитки через проблеми з психічним здоров'ям в сумі 387,2 млрд доларів на рік, а витрати на психічне здоров'я по всьому світу становлять 2,1% від загальної суми, витраченої на охорону здоров'я загалом (звіт ЮНІСЕФ <https://www.unicef.org/reports/state-worlds-children-2021>). Отже, стан психічного здоров'я молоді в усьому світі становить значну соціальну проблему. Часткове вирішення цієї проблеми ми покладаємо на впровадження в ЗЗСО здоров'ярозвивального середовища, яке забезпечує

формування відповідних здоров'язбережувальних та здоров'язрозвивальних компетентностей вчителів та учнів.

Нами вже зазначено, що, незважаючи на те, що термін «здоров'язбереження» науковці С. Гаркуша¹⁵⁵, О. Іонова, Ю. Лук'янова¹⁵⁶, Н. Хольченкова¹⁵⁷ та інші часто використовують у своїх працях, він досі не має однозначного тлумачення; більшість учених розглядають здоров'язбереження як педагогічний процес. І хоча змістове наповнення в цих трактуваннях відрізняється, головну увагу дослідників акцентовано на тому, що здоров'язбереження як педагогічний процес спрямоване на збереження, розвиток і зміцнення здоров'я учнів, розвиток у них мотивації дотримання здорового способу життя; усвідомлення відповідальності щодо власного здоров'я та здоров'я навколишнього середовища¹⁵⁸. О. Іонова та Ю. Лук'янова, розглядаючи здоров'язбереження в педагогічному аспекті, вважають: «здоров'язбереження – це процес навчання й виховання, що не наносить прямої або опосередкованої шкоди здоров'ю учнів, створює безпечні й комфортні умови перебування дітей у школі, забезпечує індивідуальну освітню траєкторію дитини, запобігання стресів, перевантаження, втоми вихованців і тим самим сприяє збереженню й зміцненню здоров'я школярів»¹⁵⁹. При цьому авторки впевнені, що забезпечення здоров'язбереження учнів у процесі навчання вимагає розв'язання комплексу завдань, які торкаються як матеріального, кадрового забезпечення, так і організаційно-змістового наповнення й стосуються змін

¹⁵⁵ Гаркуша С. В., 2014. *Формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використанні здоров'язбережувальних технологій: теоретико-методичний аспект* : монографія. Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 392 с.

¹⁵⁶ Іонова О. М., Лук'янова Ю. С., 2009. *Здоров'язбереження особистості як психолого-педагогічна проблема*. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наукова монографія ; за ред. С. С. Єрмакова. Харків : ХДАДМ (ХХІІІ), № 1, с. 69–72.

¹⁵⁷ Хольченкова Н. *Підходи до інтерпретації поняття «Здоров'язбережувальна компетентність» в умовах реформування системи освіти України*. URL: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova9/subor/Kholchenkova.pdf>

¹⁵⁸ Гаркуша С. В., 2014. *Формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використанні здоров'язбережувальних технологій: теоретико-методичний аспект* : монографія. Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 392 с.

¹⁵⁹ Там само, с. 69–72.

змісту освіти та форм і методів її здійснення¹⁶⁰. Н. Мацола та Л. Щур переконані, що здоров'язбереження як педагогічний процес спрямоване на збереження і зміцнення здоров'я здобувачів освіти, формування мотивації на дотримання здорового способу життя, свідомого, відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих. Тобто, здоров'язбереження в освітньому процесі – це діяльність, спрямована на збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я його суб'єктів; воно є результатом впливу педагогічних чинників освітнього процесу на здоров'я його учасників¹⁶¹.

Розглядаючи здоров'язбереження як педагогічний процес, спрямований на збереження, розвиток і зміцнення здоров'я учнів, формування в них мотивації на дотримання здорового способу життя, Н. Хольченкова акцентує на аспектах свідомого, відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих¹⁶²; подібний акцент на збереження, розвиток і зміцнення здоров'я учнів знаходимо в праці Т. Ткачук та О. Нікіфорова, де під здоров'язбереженням дослідники розуміють вирішення освітніх завдань із урахуванням стану їх здоров'я з метою його збереження і, по можливості, зміцнення. Здоров'язбереження, на їх переконання, з одного боку, є частиною освітнього процесу, а з іншого – умовою, яка забезпечує реалізацію освітніх програм на основі збереження здоров'я учасників освітнього процесу та самореалізації учнів¹⁶³. Як бачимо, тут уже з'являється аспект розвитку здоров'я; а на думку науковців Л. Лаврової, Н. Мікулак, В. Савченко, – це процес діяльнісного збереження й зміцнення здоров'я,

¹⁶⁰ Іонова О. М., Лукьянова Ю. С., 2009. Здоров'язбереження особистості як психолого-педагогічна проблема. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : наукова монографія ; за ред. С. С. Єрмакова. Харків : ХДАДМ (ХХІІІ), № 1, с. 69–72.

¹⁶¹ Мацола Н., Щур Л., 2017. Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності школярів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, вип. 5 К (86), с. 197–200.

¹⁶² Хольченкова Н. М., 2017. Роль та місце позашкільної освіти у формуванні здоров'язбереження учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів* : ЧНПУ, № 144, с. 314–319.

¹⁶³ Ткачук Т., Нікіфоров О., 2011. Принципи та критерії здоров'язбереження учнів. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика* : зб. наук. праць. Київ, с. 22–231.

спрямований на підвищення ціннісного ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих на основі знань та навичок про збереження здоров'я й усвідомлення власної відповідальності за нього¹⁶⁴; С. Замрозевич-Шадріна, Л. Вікторов, та Д. Єфімов поглиблюють наукову позицію усвідомленням того, що метою здоров'язбереження є розумне ставлення до свого здоров'я, фізичної та психічної культури, загартування організму, організація праці й відпочинку, недопущення шкідливих звичок¹⁶⁵. Як бачимо, здоров'язбереження сучасними науковцями тлумачиться як процес, що сприяє формуванню, зміцненню і збереженню здоров'я учнів у ЗЗСО; у наведених вище та інших трактуваннях поняття «здоров'язбереження» багато спільного, але нам більше імпонує визначення, надане Н. Хольченковою¹⁶⁶.

Збереження і зміцнення здоров'я учнівської молоді є одним з головних завдань школи, сім'ї та громадськості, яке регламентується і забезпечується державними нормативно-правовими документами; учені підкреслюють, що шкільні роки є головними і значущими в житті людей, створюючи передумови для розвитку організму і особистості учня. Проте за час навчання в школі учні не лише отримують знання, вони «втрачають» своє здоров'я¹⁶⁷. Сучасна наука розглядає здоров'я як складний феномен глобального значення, вважає його однією із найвищих суспільних цінностей, явищем системного характеру, що постійно змінюється і залежить від різноманітних чинників.

На етапі модернізації системи освіти в Україні важливим стратегічним освітнім завданням є формування соціально активної, фізично і психічно здорової та духовно багатой особистості через залучення молодого покоління

¹⁶⁴ Лаврова Л., Мікулак Н., Савченко В., 2015. Здоров'язбереження як глобальна проблема людства і обов'язкова умова успішного розвитку, навчання та виховання сучасного молодого покоління. *Джерело*, № 25-28, с. 3–6.

¹⁶⁵ Замрозевич-Шадріна С. Р., Вікторова Л. В., Єфімов Д. В., 2022. Проблема здоров'язбереження здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. *Інноваційна педагогіка*, вип. 43, т. 1, с. 105–109.

¹⁶⁶ Хольченкова Н. Підходи до інтерпретації поняття «Здоров'язбережувальна компетентність» в умовах реформування системи освіти України. URL: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Vernatova9/subor/Kholchenkova.pdf>

¹⁶⁷ Курилюк Ю. І., 2018. Соціально-педагогічне забезпечення здоров'язберігаючої діяльності учнів загальноосвітньої школи. *Молодий вчений*, № 3.3(55.3), с. 93–96.

до ведення здорового способу життя, здоров'язбережувальної діяльності, формування культури здоров'я¹⁶⁸. У педагогічній літературі підкреслюється важливість та необхідність отримання учнями знань про здоров'я, які необхідні їм для формування вмінь і навичок здоров'язбереження, для усвідомлення важливості здоров'я, здорового способу життя, формують здатність і готовність особистості контролювати стан фізичного здоров'я, своєчасно й адекватно реагувати на його погіршення¹⁶⁹.

У низці джерел дослідники не лише надають трактування поняття «здоров'я», а й розкривають його види, показники, чинники, що впливають на стан здоров'я, мотивацію учнів до збереження і зміцнення здоров'я. Т. Редько, Н. Авдєєнко вважають, що в сучасному розумінні здорова людина – та, яка «будує» своє здоров'я, розвиває його самостійно: ефективно справляється зі стресами, уміє попереджати й вирішувати конфлікти, ухвалює відповідні рішення, у першу чергу щодо себе самої, самовизначається в навколишньому світі, не просто пристосовується до існуючих зовнішніх умов, а осмислено їх перебудовує, тим самим покращуючи своє й суспільне здоров'я. Виходячи з такого розуміння здорової людини, вчені вважають, що здоров'я – це самостійне, багатопланове та багатофункціональне явище, яке вимагає не стільки збереження, скільки цілеспрямованого розвитку, саморозвитку й виступає як важливе завдання кожного навчального закладу¹⁷⁰. Тому, розглядаючи показники здоров'я особистості учня (фізичного, психічного, духовного, соціального), вони пропонують такі визначення: показниками фізичного здоров'я є індивідуальні особливості анатомічної будови тіла, досконале (за нормою) фізіологічне функціонування організму в різних умовах спокою,

¹⁶⁸ Малишева Л., 2017. Феномени здоров'я та здоров'язбереження молоді в контексті сучасних наукових поглядів. *Педагогічний часопис Волині*, №4(7), с. 18–23.

¹⁶⁹ Куртова Г., Рибалко П., Красілов А., 2018. Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності фахівців аграрного сектору у процесі фізичного виховання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 4(78), с. 100–111.

¹⁷⁰ Редько Т. М., Авдєєнко Н. В., 2014. Здоров'язрозвивальні технології у фізичному вихованні студентів ЗВО. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів : ЧНПУ, вип. 118 (2), с. 197–199.

руху, довкілля, генетичної спадщини, рівень фізичного розвитку органів і систем організму¹⁷¹. Водночас показниками психічного здоров'я розглядають індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини. Психічне життя індивідів складається з цілей, потреб, інтересів, мотивів, стимулів, уяви, почуттів тощо, а психічне здоров'я пов'язане з особливостями мислення, характеру, здібностей людини. Показники духовного здоров'я – духовний світ особистості, сприйняття духовної культури людства, освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики.

Свідомість людини, її ментальність, життєва самоідентифікація, ставлення до сенсу життя, оцінка реалізації власних здібностей і можливостей у контексті власних ідеалів і світогляду – все це обумовлює стан духовного здоров'я. Показники соціального здоров'я пов'язані з економічними чинниками, стосунками індивіда з структурними одиницями соціуму (сім'єю, організаціями), з якими створюються соціальні зв'язки: праця, відпочинок, побут, соціальний захист, охорона здоров'я, безпека існування тощо. У загальному сенсі соціальне здоров'я детерміноване характером і рівнем розвитку, які притаманні головним сферам суспільного життя в певному середовищі – економічній, політичній, соціальній, духовній¹⁷². Ці складові тісно взаємопов'язані та в сукупності визначають стан здоров'я людини.

Одним із показників стану здоров'я є самозбережувальна поведінка – практична реалізація свідомого ставлення людини до свого здоров'я як соціальної цінності, спрямованість поведінки на покращення здоров'я, його профілактику, ведення здорового способу життя. Соціальними індикаторами самозбережувальної поведінки як показника здоров'я на рівні індивіда та соціальної групи можуть бути: самооцінка здоров'я; цінність здоров'я та місце в системі цінностей різних груп населення; задоволеність здоров'ям,

¹⁷¹ Літвінова Т. В., 2017. Сутність дефініції «соціальне здоров'я». *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. Бердянськ : БДПУ, с. 33–37.

¹⁷² Поташнюк І. В., 2010. Основи формування культури здоров'я учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*, №4, с. 49–52.

що перебуває в тісній взаємодії із задоволенням (якістю) життя; наявність знань та умінь щодо формування, збереження та покращення здоров'я; ведення здорового способу життя та безпосередня поведінка людини під час захворювання чи стресу¹⁷³.

Порівняльний аналіз літератури у процесі вивчення проблеми дослідження (С. Гозак¹⁷⁴, Р. Карпюк¹⁷⁵, А. Кіндзера¹⁷⁶, А. Мандзюк¹⁷⁷, Ю. Павлова¹⁷⁸ та ін.) свідчить – на розвиток здоров'я учнівської молоді впливають чинники середовища, які вчені умовно розділяють на дві групи: об'єктивні та суб'єктивні. До першої групи відносять: екологічні (забруднення навколишнього середовища, що негативно впливає на стан здоров'я та ведення здорового способу життя); соціально-виховні (зумовлюють види, форми участі та відповідальність різних ланок соціально-економічних структур у формуванні, збереженні та зміцненні здоров'я учнів, фінансування такої роботи і забезпечення нормативних умов для навчальної діяльності); освітньо-виховні (забезпечують формування життєвого пріоритету здоров'я, виховання мотивації на здоровий спосіб життя і навчання методам, засобам і способам досягнення здоров'я, а також умінню проводити пропагандистську роботу в цьому напрямі)¹⁷⁹; культурологічні (пов'язані з формуванням культури здоров'я, організацією дозвілля, популяризацією питань здоров'я і здорового способу життя); медичні

¹⁷³ Дікова-Фаворська О. М., 2020. Здоров'язберігаюча складова навчання в умовах карантину. *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення* : матеріали між нар. наук.-практ. інтернет конф., (м. Київ, 28-29 травня 2020 р.) ; уклад. : О. Ю. Дикий та ін. Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, с. 423–424.

¹⁷⁴ Гозак С., Слізарова О., Парац А., 2016. Динаміка рухової активності міських учнів середнього шкільного віку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 3, с. 93–104.

¹⁷⁵ Карпюк Р., 2011. Соціальне здоров'я студентської молоді в умовах трансформації українського суспільства. *Молодь і ринок*, № 1, с. 28–32.

¹⁷⁶ Кіндзера А., Боднар І., Сороколіт Н., 2017. Характеристика рівня добової рухової активності школярів 5-9 класів. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*: зб. наук. праць. Гол. ред. В. М. Костюкевич, № 4, с. 176–180.

¹⁷⁷ Мандзюк А. Б., Пелешин Р. М., 2017. Фактори, які визначають рухову активність учнів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, Вип. 5 К (86), с. 187–192.

¹⁷⁸ Павлова Ю. 2015. Рухова активність, харчування та якість життя молоді. *Спортивний вісник Придніпров'я*, № 2, с. 136–141.

¹⁷⁹ Чорна Т. В., 2013. Формування культури здоров'я школярів у сфері дозвілля. *Наука і освіта*, №4, с. 222–224.

(спрямовані на діагностику стану здоров'я, розробку рекомендацій щодо здорового способу життя, ефективну профілактику, медичний контроль за станом здоров'я школярів)¹⁸⁰; сімейні (пов'язані зі створенням умов для здорового способу життя в сім'ї та орієнтацією кожного з її членів на здоров'я, дотримання й здійснення здорового способу життя в сім'ї).

До суб'єктивних чинників розвитку здоров'я належать: недостатня рухова активність учнів; пропаганда позитивного впливу занять фізичною культурою на здоров'я, ведення здорового способу життя; ефективність залучення школярів до занять спортом; наявність бажання займатися фізичною культурою і спортом; належна інформованість батьків і дітей про сучасні оздоровчі технології, засоби зміцнення й збереження здоров'я, активного дозвілля, різноманітного використання можливостей фізичної культури і спорту в сімейному вихованні; дотримання режиму дня, раціональне харчування, відсутність шкідливих звичок (паління, вживання алкоголю, наркотичних речовин) тощо (С. Гозак¹⁸¹, Г. Грибан¹⁸², Г. Грибан¹⁸³, В. Гузь¹⁸⁴, С. Гуменюк¹⁸⁵). При цьому в закладах освіти часто відсутній моніторинг здоров'я дітей, в організації навчального процесу не враховується динаміка показників фізичного розвитку і захворюваності учнів; не проводиться експертиза програм, планів, технологій з точки зору їх впливу на здоров'я школярів; відсутній механізм проведення цієї експертизи та рекомендації щодо проведення аналізу уроку¹⁸⁶. Таким чином, Ф. Вайнер

¹⁸⁰ *Формування здорового способу життя*, 2018. Навчально-методичні рекомендації. Авт. колект. Т. Андріученко, О. Вакулєнко, В. Волков, Н. Дзюба, В. Коляда, Н. Комарова, І. Пеша, Н. Тілікіна (кер. авт. колект. О. Вакулєнко). Київ : ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 100 с.

¹⁸¹ Гозак С. В., 2012. Вплив чинників навчального процесу на показники здоров'я школярів. *Довкілля та здоров'я*, № 3, с. 17–20.

¹⁸² Грибан Г. П., 2008. *Вплив фізичних вправ на розумову та інтелектуальну діяльність студентів* : монографія. Житомир : Рута, 121 с.

¹⁸³ Грибан Г. П., 2009. *Життєдіяльність та рухова активність студентів*. Житомир : Рута, 593 с.

¹⁸⁴ Гузь В. В., Жейнова С. С., 2018. Здоров'язбережувальні технології як чинник збереження здоров'я дітей та молоді. *Сучасні здоров'язбережувальні технології* : монографія ; за заг. ред. Ю. Д. Бойчука. Харків : Оригінал, с. 343–348.

¹⁸⁵ Гуменюк С. В., 2013. Здоров'язберігаючі технології в системі освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, вип. 26, с. 55–57.

¹⁸⁶ Волошин О. Р., 2018. Проблема реалізації здоров'язберігаючих ідей в освітньому процесі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, вип. 5К (86), с. 66–69.

визначає низку суперечностей в організації педагогічного процесу з точки зору збереження і зміцнення здоров'я дітей:

– організаційно-педагогічні:

– між потребою учнів та їхніх родин, вимогами держави в збереженні та зміцненні здоров'я учнів у школі й негативною динамікою фізичного стану дітей;

– між декларуванням у державному масштабі прав дітей на повноцінне дитинство і здоров'язатратністю сучасної освіти;

– між вимогами Державних санітарних правил і норм до організації навчально-виховного процесу в освітніх установах і реальним станом умов навчання і здоров'я учнів;

– педагогічні:

– між наявністю значного досвіду реалізації різноманітних підходів до збереження здоров'я дітей в освітніх установах і відсутністю ефективного підходу до реалізації функції збереження і зміцнення здоров'я учнів;

– між необхідністю створення педагогічних умов для надання істотного впливу на спосіб життя учнів та збереження їх здоров'я в процесі навчання в зв'язку зі зростанням кількості хворих дітей і відсутністю теоретико-методичної бази для здійснення цієї діяльності;

– між рівнем компетентності педагогів у вирішенні питань збереження здоров'я і завданнями, які перед ними ставить суспільство;

– між необхідністю враховувати в освітньому процесі рівень здоров'я й адаптивні можливості дітей, запобігати негативному впливу навчального процесу на здоров'я дітей і відсутністю програм експертизи освітніх технологій, навчальних планів і програм з точки зору їх впливу на здоров'я учнів;

– між необхідністю відстеження динаміки показників фізичного розвитку і захворюваності учнів та відсутністю необхідних для управління

навчальним процесом програм моніторингу здоров'я дітей в освітніх установах¹⁸⁷.

Н. Башавець, розглядаючи проблему формування здоров'язбережувальної компетентності учнівської молоді, виявила суперечності трьох рівнів:

1) на концептуальному рівні сучасної освіти: між об'єктивною потребою людини у гарному здоров'ї як найвищій загальнолюдській цінності і недостатній спрямованості навчальних програм на формування здоров'язбережувальної компетентності;

2) на соціально-педагогічному рівні: між потребами у вихованні здорового покоління і недостатнім рівнем усвідомлення учням власної відповідальності за стан свого здоров'я; між соціальним замовленням суспільства на збереження здоров'я громадян і недостатнім залученням до цього процесу належним чином підготовлених фахівців;

3) на науково-методичному рівні: між потребами суспільства у фахівцях, здатних кваліфіковано здійснювати здоров'язбережувальну діяльність, і недостатньою розробленістю концептуальних теоретико-методичних засад їх підготовки згідно з сучасними вимогами до кваліфікації професійних кадрів¹⁸⁸.

Як нами вже зазначено, в умовах реформування базової середньої освіти пріоритет здоров'язбережувального аспекту в сучасній системі освіти України вбачаємо в тому, що в Концепції Нової української школи, Державному стандарті базової середньої освіти розпочато роботу базової школи за новими освітніми стандартами на компетентнісній основі, передбачену Законом України «Про освіту» на 2022 рік. Базова середня освіта поділяється на два цикли: перший, адаптивний (5-6 класи) та другий, базове предметне навчання (7-9 класи), що дають змогу враховувати вікові та

¹⁸⁷ Вайнер Е. Н., 2004. Формування здоров'язберегаючого середовища в системі загальної освіти. *Валеологія*, № 1, с.21–26.

¹⁸⁸ Башавець Н. А., 2019. Проблема формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури, спорту та реабілітації. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки*. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, вип. 1(157), с. 7–11.

індивідуальні особливості розвитку і потреби учнів, а також забезпечити просування індивідуальними освітніми траєкторіями¹⁸⁹; ¹⁹⁰. На основі компетентнісного підходу визначено вимоги до обов'язкових результатів навчання; підкреслено, що компетентності не можуть бути сформовані в межах однієї галузі чи дисципліни, вони не вимірюються, тому в систему освіти запроваджено поняття «результат навчання», який характеризується рівнем знань, умінь та навичок учнів¹⁹¹.

У Державному стандарті базової середньої освіти (2020) визначено вимоги до результатів навчання учнів з дев'яти основних галузей, серед яких є «Соціальна і здоров'язбережувальна», «Здоров'я і фізична культура». Для кожної освітньої галузі визначено мету, компетентнісний потенціал, обов'язкові результати навчання учнів, рекомендовану, мінімальну та максимальну кількість навчальних годин за циклами навчання (5-6, 7-9 класи)¹⁹². Метою соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі є розвиток особистості учня, який здатний до самоусвідомлення, гармонійної соціальної й міжособистісної взаємодії, спрямованої на збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, дбає про безпеку, виявляє підприємливість та професійну зорієнтованість для забезпечення власного і суспільного добробуту¹⁹³.

Навчальні предмети, які реалізують освітню галузь «Соціальна і здоров'язбережувальна», мають бути спрямовані на розвиток в учнівства ключових, предметних і наскрізних компетентностей, сприятливих для здоров'я, безпеки, добробуту, успішної соціалізації та самореалізації особистості; завданням ЗЗСО є сприйняття учнівством цінності життя і

¹⁸⁹ Концепція Нової української школи. Концептуальні засади реформування середньої школи. Пройшла громадські слухання та ухвалена рішенням колегії Міністерства освіти України 27.10.2016 року.

¹⁹⁰ Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Постанова КМУ. № 24 від 14.01.2004 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/2452/

¹⁹¹ Ткачук О. Г., 2019. *Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 ; Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, Київ, 274 с.

¹⁹² Державний стандарт базової середньої освіти від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>

¹⁹³ Там само.

здоров'я та набуття ними ключових і наскрізних компетентностей. Ці компетентності забезпечують досягнення узагальнених результатів, визначених державним стандартом¹⁹⁴. Навчання за освітньою галуззю «Соціальна і здоров'язбережувальна» реалізується через обов'язковий інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут»¹⁹⁵.

Як вважають О. Мехед, С. Рябченко, Г. Жара, в сучасному суспільстві нагальною є соціальна проблема, пов'язана з низьким рівнем здоров'я української молоді, що потребує детального аналізу його стану, пошуку та впровадження нових підходів до формування ціннісних орієнтацій молодих людей щодо власного здоров'я та питань його збереження¹⁹⁶.

О. Волошин зазначає: «сучасна загальноосвітня школа не забезпечує компенсацію типового для сучасних дітей стану фізіологічної та психологічної незрілості. У роботі школи необхідно констатувати наявність такої провідної проблеми – протиріччя між потребою учнів та їхніх родин, вимогами держави в збереженні й зміцненні здоров'я учнів у школі й негативною динамікою фізичного стану дітей. Навчання та виховання дитини має набути здоров'язбережувального й оздоровчого характеру, але ні шкільні меблі, ні підручники та зошити, ні шкільна екологія, ні навіть шкільна фізична культура не несуть того потенціалу оздоровлення, який допоміг би школяру бути здоровим»¹⁹⁷.

Вимоги ж до обов'язкових результатів навчання учнів із соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі передбачають, що учень:

¹⁹⁴ Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. та ін., 2022. *Нова українська школа: формування соціальної і здоров'язбережувальної компетентностей у 5-6 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентного підходу* : навч.-метод. посіб. Київ : Видавництво «Алатон», 232 с.

¹⁹⁵ Там само, 232 с.

¹⁹⁶ Мехед О. Б., 2020а. Підготовка майбутніх вчителів біології та основ здоров'я до соціально-педагогічної діяльності з метою популяризації здорового способу життя. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК. Серія : Педагогічні науки, № 7 (163), с. 115–119.

¹⁹⁷ Волошин О. Р., 2018. Проблема реалізації здоров'язберігаючих ідей в освітньому процесі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, вип. 5К (86), с. 66–69.

– турбується про особисте здоров'я та безпеку, уникає факторів ризику, реагує на фактори і діяльність, що становить загрозу для власного і суспільного життя, здоров'я, добробуту;

– визначає альтернативи, прогнозує наслідки, приймає рішення для власної безпеки та безпеки інших осіб, здоров'я і добробуту;

– усвідомлює цінність та дотримується здорового способу життя, аналізує та оцінює наслідки і ризики для здоров'я і суспільства;

– виявляє підприємливість та поводить етично для поліпшення здоров'я, безпеки і добробуту власного та інших осіб¹⁹⁸.

Основною метою освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» визначено: розвиток здоров'язбережувальної компетентності шляхом набуття учнями навичок збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього, розвитку фізичної культури особистості та готовності до дій в умовах надзвичайних ситуацій та захисту України¹⁹⁹. Завданнями цієї освітньої галузі є:

– поглиблення в учнів знань про власне здоров'я, фізичний розвиток, необхідність ведення здорового способу життя, безпечну поведінку, фізичну культуру особистості, взаємозв'язок організму людини з навколишнім природним середовищем;

– формування в учнів знання про здоров'я і безпеку, здоровий і безпечний спосіб життя, фізичну культуру;

– підвищення рівня рухової активності;

– створення мотивації учнів щодо дбайливого ставлення до власного здоров'я, занять фізичною культурою, вдосконалення фізичної, соціальної психічної й духовної складових здоров'я;

– усвідомлення учнями цінності життя і здоров'я, значущості здорового і безпечного способу життя та фізичної культури;

– збагачення власного досвіду учнів щодо збереження здоров'я;

¹⁹⁸ Державний стандарт базової середньої освіти від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>

¹⁹⁹ Там само.

- розширення функціональних можливостей організму учня шляхом цілеспрямованого розвитку природних здібностей, основних фізичних якостей;
- підготовка молоді до забезпечення власної безпеки та безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу, до служби у Збройних Силах та інших військових формуваннях²⁰⁰.

Як бачимо, в цих завданнях закладено не лише здоров'язбережувальний, а також і здоров'ярозвивальний аспект, що має стати одним із основних при моделюванні освітнього середовища ЗЗСО. Процес формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей учнів досить складний та тривалий; як один із варіантів, С. Кондратюк та Г. Праженик пропонують виділити у цьому процесі три етапи. Перший етап спрямовано на знайомство учнів із основними поняттями та уявленнями з метою формування елементарних знань про компоненти здорового способу життя; знання про елементарні правила збереження і зміцнення здоров'я; виконання норм здоров'язбереження; мотивацію до ведення здорового способу життя.

Другий етап формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей учнів має бути спрямований на поглиблене вивчення й усвідомлення основ здорового способу життя та розв'язання таких завдань: розширення уявлень про основи здоров'язбереження; досягнення свідомого виконання елементарних правил збереження та зміцнення здоров'я; формування практичних знань, умінь, навичок, необхідних у повсякденному житті. На третьому етапі відбувається закріплення знань, умінь і навичок збереження та зміцнення здоров'я, їх подальше вдосконалення щодо формування вміння зберігати здоров'я та закріплення звичкою з метою повсякденного використання; вирішуються завдання: досягнення систематичності та стабільності, автоматичне застосування правил збереження здоров'я; практичне виконання оздоровчих

²⁰⁰ Державний стандарт базової середньої освіти від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>

заходів; забезпечення варіативного використання правил здорового способу життя залежно від конкретних умов середовища²⁰¹.

Власний підхід до формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей пропонує М. Зубалій. На думку вченого, формування таких компетентностей передбачає набуття учнями досвіду збереження, зміцнення здоров'я та дбайливого ставлення до нього, розвиток особистої фізичної культури, що досягається при виконанні таких завдань:

- набуття знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, фізичну культуру, фізичні вправи, взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним оточенням;

- формування та розвиток навичок базових загальнорозвивальних рухових дій; розвиток активної мотивації дбайливо ставитися до власного здоров'я і займатися фізичною культурою, удосконалювати фізичну, соціальну, психічну і духовну складові здоров'я;

- виховання потреби у здоров'ї, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до здорового способу життя; розвиток умінь самостійно приймати рішення щодо власних учинків;

- набуття власного здоров'язбережувального досвіду з урахуванням стану здоров'я;

- використання в повсякденному житті досвіду діяльності, спрямованої на збереження здоров'я, діяльності для власного здоров'я та здоров'я інших людей²⁰²; ²⁰³.

Проведений нами аналіз наукової літератури та дослідження вище зазначених дефініцій дає можливість трактувати поняття «здоров'язбережувальна компетентність» – як здатність суб'єктів освіти до

²⁰¹ Кондратюк С. М., Праженик Г. Л., 2014. Педагогічні умови формування у молодших школярів здоров'язбережувальної компетентності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, № 9 (43), с. 101–108.

²⁰² Зубалій М., 2013. Складові здорового способу життя. *Завуч*, № 20, с. 28–29.

²⁰³ Bobrytska V. I., Reva T. D., Beseda N. A., Filippova L. V., 2020. Approaches to cultivating healthy behaviours in tertiary students: *Systemic review. European Journal of Educational Research*. October 2020. Vol. 9. Iss. 4, p. 1649–1661.

застосування набутих під час освітнього процесу здоров'язбережувальних знань, умінь, ставлень, цінностей, поглядів, особистого здоров'язбережувального життєвого досвіду та готовність до втілення в життя власної здоров'язбережувальної поведінки, способу життя, що впливає на збереження та розвиток власного здоров'я і здоров'я інших людей, до покращення якості власного життя та життя суспільства загалом; така компетентність здобувачів освіти має міжпредметний характер, її розвиток відбувається при опануванні всіх загальноосвітніх галузей та предметів.

Молодіжна політика в Україні, з точки зору Т. Редько та Н. Авдєєнко, є одним із пріоритетних напрямів державної політики та пов'язана з пошуком оптимальних шляхів розв'язання проблеми збереження, розвитку і зміцнення здоров'я населення, зокрема, молоді. Орієнтація учнівської молоді тільки на здоров'язбереження є правильною як у стратегічному, так і в методологічному відношенні ²⁰⁴. Наприклад, учні 5-6 класів – це школярі підліткового віку, який характеризується інтенсивним зростанням усього організму: збільшенням росту організму, маси тіла, збільшенням сили м'язів, розвитком серцево-судинної системи, збільшенням серця та легень. І хоча існують певні відмінності у фізичному розвитку хлопчиків та дівчаток, у пізнішому віці ці відмінності нівелюються та приходять у норму для підлітків старшого віку. Засновуючись на цьому, необхідно говорити не тільки про здоров'язбереження учнів, але і його розвиток та зміцнення.

Нині вчені звертають увагу на здоров'ярозвивальні технології, які створюють найбільш сприятливі умови для розвитку та зміцнення здоров'я учнів. Т. Редько визначає здоров'ярозвивальну технологію як педагогічну діяльність, що по-новому будує відносини між освітою і вихованням, вкладаючи їх у рамки життєзабезпечувального процесу, спрямованого на збереження і примноження здоров'я учасників цього процесу. Саме назва «здоров'ярозвивальні технології» підкреслює розвивальний, формувальний

²⁰⁴ Редько Т. М., Авдєєнко Н. В., 2014. Здоров'ярозвивальні технології у фізичному вихованні студентів ЗВО. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт.* Чернігів : ЧНПУ, вип. 118 (2), с. 197–199.

потенціал та функції освіти»²⁰⁵. Цей аспект освітнього процесу ЗЗСО нами буде розглянуто у розділі 4 дослідження.

Отже, у підсумку системного аналізу нормативно-правових документів, праць провідних українських дослідників, інших матеріалів доходимо висновку: у вітчизняному досвіді державотворення, надбаннях соціальних наук, наук про освіту та педагогіки існують аспекти, які вможливають тлумачення середовища ЗЗСО як здоров'язбережувального та здоров'ярозвивального (гуманістично-компетентнісні стандарти, відображені в Концепції Нової української школи; Стандарт базової середньої освіти; низка концепцій наукових колективів та окремих учених; відповідні методичні розробки та рекомендації, ін.).

У науках про освіту склалися засади дослідження проблеми здоров'язбереження: філософські; методологічні й теоретико-методичні основи формування валеологічної культури і здоров'язбережувальної компетентності дітей і молоді, розвиток у них ціннісного ставлення до здоров'я; формування культури здоров'я здорового способу життя; теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів до організації здоров'язбережувального середовища; застосування здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти; науково-теоретичні засади здоров'язбереження школярів та студентів; виховання гігієнічних навичок тощо (Г. Даниленко, Т. Єфімова, Т. Меркулова²⁰⁶; Т. Денисовець, О. Квак²⁰⁷; О. Дубогай, М. Євтушок²⁰⁸; Г. Куртова²⁰⁹).

²⁰⁵ Редько Т. М., 2015. Здоров'ярозвивальні технології в процесі фізичного виховання студентів педагогічних університетів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*, вип. 129 (3), с. 271–274.

²⁰⁶ Даниленко Г. М., Єфімова Т. Б., Меркулова Т. В., 2009. Гігієнічні проблеми впровадження здоров'яформуючих програм серед школярів. *Актуальні питання гігієни та екологічної безпеки України: збірка тез доп. наук.-практ. конф.* Київ, с. 113–115.

²⁰⁷ Денисовець Т. М., Квак О. В., 2020. Значення фізичної культури у формуванні здорового способу життя студентів у закладах вищої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, вип. 2 (122), с. 51–55.

²⁰⁸ Дубогай О., Євтушок М., 2008. Зміст та результативність шкільної інноваційної діяльності в системі здоров'язберігаючих технологій. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : зб. наук. пр. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, т. 1, с. 36–40.

²⁰⁹ Куртова Г. Ю., Іванов Д. М., 2008. Здоровий спосіб життя як пріоритетна цінність виховання сучасних дітей та молоді. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету*, вип. 55, с. 168–170.

На засадах феноменологічного розуміння вчені визначають «здоров'язбереження» як педагогічний феномен, що висвітлює системну спрямованість зусиль усіх суб'єктів освітнього процесу ЗЗСО на забезпечення фізичного, духовного, психічного й соціального благополуччя учнів, на ефективність процесу формування, зміцнення і збереження здоров'я всіх учасників в умовах суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх його структурних елементів²¹⁰. З цієї позиції розглядають організацію діяльності ЗЗСО як паралельний зустрічний процес передачі здоров'язбережувального досвіду від педагогів до учнів та активного сприйняття здобувачами освіти вказаних знань із подальшим формуванням відповідних здоров'язбережувальних і здоров'язрозвивальних компетентностей (М. Єфремова²¹¹; Т. Мостіпака, С. Вітвицька²¹²; Т. Павлюк²¹³). Це передбачає створення в ЗЗСО особливої комфортної атмосфери, позитивного простору особистісного зростання в інтелектуальній, духовній та соціальній сферах, який можна тлумачити як здоров'язрозвивальне середовище закладу освіти.

На підставі інтерпретацій змісту феномену «здоров'я» вченими В. Бабич, С. Горденко, Б. Долинським, В. Борщенко, Л. Ізбаш, Ю. Ліснєвською, В. Мойсеюк, В. Оніпко, О. Пахолок, Ю. Танасійчуком та ін. з'ясовано, що в сучасній науковій літературі виділяють соматичне, фізичне, психічне, сексуальне, етичне, духовне здоров'я тощо; розглядаючи феномен здоров'я як стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб або фізичних вад, науковці сходяться на думці, що найголовніша роль в збереженні, формуванні здоров'я та розширенні резервних можливостей належить самій людині; що ключовим напрямом у

²¹⁰ Грицай Ю. О., 2012. Використання здоров'язберігаючих технологій в навчальній діяльності школярів : навч. посіб. Миколаїв, 181 с.

²¹¹ Єфремова М., 2018. Особливості розвитку здоров'язбережувальної компетентності у процесі фізичного виховання учнів основної школи. *Science and Education a new Dimension. Pedagogy and Psychology*. VI (69), Issue: 165, p. 61–64.

²¹² Мостіпака Т. П., Вітвицька С. С., 2014. Проблема формування здоров'язбережувальної компетентності у контексті сталого розвитку. *Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Житомир, 22-23 травня 2014 р.) / За ред. О. А. Дубасенюк, В. А. Ковальчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 406–410.

²¹³ Павлюк Т. Г. *Здоров'язбережувальні компетентності на уроках основ здоров'я*. URL: <https://vseosvita.ua/library/brosura-zdorovazberezuvalni-kompetentnosti-na-urokahosnov-zdorova-283956.html>

зміцненні здоров'я має бути свідома, цілеспрямована робота особистості з розширення функціональних можливостей організму, прийняття на себе відповідальності за власне здоров'я, коли здоровий спосіб життя стає звичкою²¹⁴. Феномен «культура здоров'я» розглядають як складник загальнолюдської культури, яка характеризується свідомим ставленням до свого здоров'я, веденням здорового способу життя, піклуванням про власне здоров'я й здоров'я оточуючих; при цьому культура здоров'я учня передбачає наявність в особистості необхідних здоров'язбережувальних компетентностей, характеризується відповідним способом життя – ситуацією, коли отримані знання й уміння застосовуються на практиці в повсякденному житті з метою оздоровлення та всебічного розвитку особистості^{215, 216}.

Для сучасного ЗЗСО розвиток культури здоров'я – це специфічна сфера діяльності, яка передбачає об'єднання зусиль вихователів, учителів, медиків, батьків, усіх, хто готовий взяти участь у цьому процесі, щоб в реальних умовах середовища формувати, зберігати і зміцнювати духовне, психічне і фізичне здоров'я учнів, озброївши їх відповідними знаннями з питань здоров'я, сформувавши певне уявлення про значення здоров'я у житті кожної людини, відповідальне ставлення до його збереження, а також знаннями оздоровчих технологій, специфікою їх застосування у практичній діяльності та ведення здорового способу життя^{217, 218}.

Феномен «здоровий спосіб життя» (дії, звички, певні обмеження, пов'язані з оптимальною якістю життя, яка охоплює соціальні, розумові, духовні, фізичні компоненти, запобігання ризикові розвитку захворювань)

²¹⁴ Мельник Ю. В., Свячена С. М., 2002. *Організація здорового способу життя в школі та формування культури здоров'я учнів початкових класів* : навч.-метод. посіб. для керівників навч. закл., учителів, вихователів, практик психологів, соціальних працівників Харків : ХДПУ, 210 с.

²¹⁵ Ляхова І. М., 2019. Формування культури здоров'я учнів (теоретичний і здоров'я формувальний аспекти). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, вип. 7, с. 54–59.

²¹⁶ Мельник О., 2005. Системний підхід до формування культури здоров'я учасників навчально-виховного процесу. *Початкова школа*, №4, с. 57–62.

²¹⁷ Мельник Ю. Б., 2004. Особливості формування культури здоров'я: модель культури здоров'я особистості учня. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, №11, с. 37–46.

²¹⁸ Мельник Ю. Б., 2003. Формування культури здоров'я учнів як важлива складова роботи практичного психолога. *Практична психологія та соціальна робота*, №2-3, с. 126–132.

поєднує в середовищі все, що сприяє реалізації суспільних і побутових функцій в оптимальних для здоров'я умовах, спрямовує особистість у напрямі формування, збереження і зміцнення як індивідуального, так і суспільного здоров'я, тобто розвивальна функція розглядається як взаємодія всіх аспектів життя – фізичного, інтелектуального, емоційного, соціального, морального, особистісного²¹⁹, як стан повного фізичного, психічного, соціального здоров'я та добробуту, як умова гармонійного життя та щастя; як усвідомленість відповідних цінностей²²⁰.

Висновки до першого розділу

У розділі розглянуто нормативно-правові засади і тенденції реформування загальної середньої освіти та ЗЗСО як її типової ланки; розкрито здоров'язбережувальну діяльність українських ЗЗСО в руслі гуманістично-компетентнісної парадигми освіти; охарактеризовано здоров'язвивальне середовище ЗЗСО як соціальну і педагогічну проблему.

У процесі систематичного аналізу джерел з'ясовано, що середню освіту в педагогіці представлено як окремими складниками її розгляду, так і в їх сукупності, з виокремленням суттєвих чинників для кожного конкретного закладу. Розробляючи системно-проблемну модель ЗЗСО з увиразненням основного аспекту (науково-методичної проблеми) діяльності, учені й педагоги-практики враховують загальноновизнані підходи: необхідність переосмислення цільових орієнтацій освітнього процесу зі знаннево центрованих на плюралістичні, що здатне забезпечити ефективність професійної діяльності освітнього менеджменту і педагогів, яке відбувається у вітчизняній системі освіти на засадах гуманістично-компетентнісної парадигми; функціонування особистісно-професійних засад освітнього простору ЗЗСО як своєрідного життєвого простору, що відображає

²¹⁹ Жабокрицька О. В., 2004. *Педагогічні умови виховання основ здорового способу життя підлітків у позакласній діяльності* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання», Київ, 20 с.

²²⁰ Здоровий спосіб життя. Українська Вікіпедія. Доступно: https://uk.wikipedia.org/wiki/Здоровий_спосіб_життя.

особливості й ціннісні орієнтації сучасного закладу загальної середньої освіти в руслі Концепції Нової української школи. До позитивних тенденцій гуманістично-компетентнісного реформування шкільної освіти віднесено: децентралізацію й демократизацію управління і фінансування освіти; деідеологізацію та зміну мети й змісту гуманітарного аспекту освіти; розробку стандартів у змісті шкільної освіти; прагнення до самоврядування ЗЗСО; скасування монополії держави на створення програм і підручників; надання першочергової уваги викладанню державною мовою; забезпечення свободи педагогічної творчості.

У вітчизняних нормативно-правових документах значної уваги надано ЗЗСО з урахуванням чинників системного управління (дієвий педагогічний гуманізм, соціально-економічні, правові, загальнопрофесійні знання і вміння; ключові компетентності, що забезпечують особистісно зорієнтоване спілкування та педагогічну фасилітацію; соціальний інтелект, соціально-психологічну толерантність та відповідальність; педагогічну рефлексію, організованість; сенсомоторні здібності), відповідні принципи ефективного менеджменту організації (об'єктивної та суб'єктивної новизни; цілісності та гнучкості освітнього середовища; активності та внутрішньої мотивації суб'єктів; особистісного самовизначення).

Першочергово до методологічних засад дослідження належать нормативно-освітні вимоги стосовно сучасного розуміння ЗЗСО, його місця і призначення в системі освіти загалом і реалізації завдань здоров'язбереження учнів – зокрема. У Національній стратегії державної молодіжної політики 2030 року одним із пріоритетних напрямів визначено здоров'я: формування навичок здорового способу життя, розвиток та збереження фізичної культури, культури здорового харчування та психогігієни; також зазначено, що учнівська молодь є активною, амбіційною, підприємливою, орієнтованою на високі досягнення; у шкільний період відбувається визначення сфери професійних інтересів, спроби взаємодії із системою врядування, суспільними інститутами, тому актуальним є створення можливостей для

здобувачів середньої освіти бути конкурентоспроможними, брати участь у житті суспільства, свідомо, з повною віддачею сил робити внесок у подальший його розвиток. Тому важливим є здоров'язбереження як педагогічний процес, спрямований на зміцнення здоров'я учнів, формування їхньої мотивації на дотримання здорового способу життя, свідомого, відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я довколишніх. Здоров'язбереженням у освітньому процесі розглядається діяльність, спрямована на підтримання та зміцнення фізичного і психічного здоров'я його суб'єктів.

В атмосфері формування культури здоров'я, екології здоров'я, дотримання цілісної (холістичної) формули здорового способу життя виникає здатність педагогів вносити зміни в довкілля, спосіб власного життя та учнів, використовуючи та поєднуючи оптимальні методи навчання і виховання та вміння прогнозувати очікуваний результат освітніх впливів.

Отже, методологічною основою здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО є гуманістично-компетентнісна парадигма освіти та відповідна їй парадигмальна модель – Концепція Нової української школи, сутність якої полягає у створенні позитивної ситуації для сприйняття й адекватного реагування суб'єктів освіти на виклики соціального середовища, першочергово на потребу здоров'язбереження.

До провідних методологічних орієнтирів концептуально-проблемного розуміння середовища конкретного ЗЗСО належить сукупність феноменів, що становлять логіко-семіотичну основу проблеми дослідження – здоров'я, здоров'язбереження, культура здоров'я, здоровий спосіб життя, ціннісне ставлення до здоров'я.

Зміст цього розділу дослідження відображений у працях автора [152; 154; 156; 159; 160; 166; 167; 171; 172; 174; 180; 528].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗЗСО НА ЗАСАДАХ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ

У розділі охарактеризовано здоров'ярозвивальне освітнє середовище ЗЗСО як новітній простір культури здоров'язбереження учнів, учителів, усіх суб'єктів освітнього процесу; запропоновано алгоритми моделювання освітнього середовища ЗЗСО з урахуванням сучасних наукових підходів; обґрунтовано напрями і засоби концептуального моделювання новітнього здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО.

2.1. Здоров'ярозвивальне освітнє середовище ЗЗСО як новітній простір культури здоров'язбереження особистості

Актуальність проблеми формування та розвитку здоров'ярозвивального освітнього середовища (ЗРОС) закладу загальної середньої освіти не викликає нині сумнівів. Це пов'язано з потребою суспільства сприяти впровадженню здоров'язбережувальної освіти як процесу взаємодії суб'єктів освітнього процесу, результатом якого є засвоєння знань, умінь, навичок, системи цінностей і культури здоров'я його учасників²²¹, а також із тим, що значну частину свого життя (від дошкільного віку до юності) учні проводять в освітньому середовищі школи, яке має сприяти їхньому розвитку.

У науковій літературі розглядаються різні аспекти формування та розвитку здоров'язбережувального освітнього середовища сучасної особистості: антропологічні, філософські, соціальні, педагогічні, психологічні,

²²¹ Бережна Т., Мезенцева І., Павлович О., 2022. Проблема забезпечення здоров'язбереження суб'єктів освітнього середовища вищої школи. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Редактори-упорядники М. Пантук та ін. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», вип. 52, т. 1, с. 168–174.

психофізіологічні та ін.²²²; ²²³; ²²⁴. Загальні питання формування та розвитку здоров'язберезувального освітнього середовища учнівської та студентської молоді розкривають учені: Т. Бережна²²⁵; ²²⁶, Н. Бишевец²²⁷, М. Братко²²⁸, Г. Васянович²²⁹, Е. Заредінова²³⁰, В. Іваненко²³¹, О. Кабацька²³², І. Карліщук²³³, В. Кутасевич²³⁴, Г. Мешко²³⁵, В. Мірошник²³⁶, Ю. Мосейчук²³⁷, Л. Рибалко²³⁸,

²²² Мирончук Н. М., 2015. Ціннісне ставлення до себе та інших як основа життєвого самоздійснення особистості. *Формування особистості в освітньо-виховному середовищі навчального закладу: проблеми і пошуки*: зб. наук. праць, №2, с. 82–85.

²²³ Осадчий І. Г., 2013. *Спрямований розвиток освітніх систем : теорія, технологія, практика* : монографія. К. : Інформатодор, 436 с.

²²⁴ Рибалко Ю. В., 2012. Компетентнісний підхід у науково-педагогічній літературі. *Педагогіка вищої та середньої школи*, вип. 35, с. 385–394.

²²⁵ Бережна Т. І., 2017. Модель здоро'язберезувального середовища загальноосвітнього навчального закладу: структура і критерії. *Педагогіка здоров'я* : зб. наук. праць VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 7-8 квітня 2017 р.) : [в 2-х т.]. Ред. колегія : С. М. Шкарлет [та ін.]. Чернігів, т. 1, с. 59–67.

²²⁶ Бережна Т., Мезенцева І., Павлович О., 2022. Проблема забезпечення здоров'язбереження суб'єктів освітнього середовища вищої школи. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Редактори-упорядники М. Пантюк та ін. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», вип. 52, т. 1, с. 168–174.

²²⁷ Бишевец Н. Г., Денисова Л. В., Усиченко В. В., 2018. Організація здоров'язбезпечуючого навчального середовища студентів в умовах інформатизації освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. Чернігів, вип. 151, т. 1, с. 25–29.

²²⁸ Братко М., 2015. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу. *Наукові записки Державного педагогічного університету ім. В. Винченка. Серія : Педагогічні науки*. Київ, вип. 135, с. 67–72.

²²⁹ Васянович Г., 2017. Роль педагога у формуванні безпечного освітнього середовища у вищому навчальному закладі. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогіка*, вип. 4, с. 86–94.

²³⁰ Заредінова Е. Р. Освітнє середовище вищого навчального закладу: наукові підходи до трактування структури. *Вісник нац. авіац. ун-ту. Серія : Педагогіка. Психологія*. 2017. Вип. 2(11). С. 54–58.

²³¹ Іваненко В. В., Непша О. В., Суханова Г. П., Ушаков В. С. 2020. Особливості формування здоров'язберезувального середовища на заняттях із фізичного виховання в закладах вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*, вип. 21, т. 2, с. 210–214.

²³² Кабацька О. В., Шуба Л. В., Шуба В. В., 2020с. Здоров'язберезувальне освітнє середовище у закладі вищої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, вип. 5(125), с. 85–89.

²³³ Карліщук І. І., 2020. Актуальність створення здоров'язберезувального освітнього середовища в контексті проблеми аксіологічного простору закладу вищої освіти. *Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євро євроінтеграції*: матер. Міжнар. наук.-метод. конф. (м. Суми, 29-30 травня 2020 р.). Суми : Сум. ДУ імені А. С. Макаренка, с. 22–24.

²³⁴ Кутасевич В. Д., 2018. Сучасні підходи до створення здоров'язберезувального освітнього середовища в школі. *Формування інноваційного здоров'язберезувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації* : матеріали круглого столу. Луцьк : ВІППО, с. 32–38.

²³⁵ Мешко Г. М., 2016. Управління процесом створення здоров'язберезувального освітнього середовища в загальноосвітньому навчальному закладу. *Педагогічний альманах*, вип. 32, с. 195–200.

²³⁶ Мірошник В. І., Мішустіна В. С., Мехед О. Б., 2021. Створення здоров'язрозвивального освітнього середовища як складова екологічної освіти в контексті збалансованого розвитку. *Збереження біологічного, ландшафтної різноманіття та історико-культурної спадщини в контексті збалансованого розвитку* : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (до 15-річчя створення Мезинського національного природного парку) (м. Чернігів, 22-24 квітня 2021 р.). Чернігів : Десна Поліграф, с. 186–187.

²³⁷ Мосейчук Ю. Ю., 2019. Розвиток здоров'язберегаючого середовища у закладі вищої освіти: методологічні та практичні аспекти. *Інноваційна педагогіка*, вип. 9, т. 2, с. 77–80.

²³⁸ Рибалко Л. М., 2020. Формування здоров'язберезувального освітнього середовища засобами фізичної культури. *Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту різних груп населення* : мат-ли XX Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених. Суми : Сум. ДПУ імені А. С. Макаренка, с. 87–91.

П. Рибалко²³⁹, Л. Руденко²⁴⁰, Т. Сергєєва²⁴¹, П. Хоменко²⁴² та інші; водночас тлумаченню освітнього середовища як здоров'язрозвивального простору поки що належної уваги не надано.

Останнім часом багатьох учених цікавить розвиток інноваційної діяльності в освіті, формування інноваційного освітнього середовища, підвищення якості освіти на інноваційній основі, використання в освітньому процесі інноваційних технологій, застосування сучасних здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти, створення інноваційного освітнього середовища в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, формування інноваційного середовища післядипломної педагогічної освіти та ін. У подібних контекстах проблему досліджують С. Васильєва²⁴³, Т. Гриб²⁴⁴, І. Зрибнєва²⁴⁵, Г. Ляхович²⁴⁶, Н. Онищенко²⁴⁷, Т. Пятничук²⁴⁸, О. Радченко²⁴⁹, І. Самохвалова²⁵⁰, О. Цюняк²⁵¹, О. Шапран²⁵² та

²³⁹ Рибалко П. Ф., Гриб Т. Г., 2020. *Упровадження здоров'язберегаючого середовища в роботу ЗВО – турбота про здоров'я студентів* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 23-24 квітня 2020 р.). Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, с. 261–264.

²⁴⁰ Руденко Л. А., 2019. Актуалізація здоров'язбережувального аспекту освітнього процесу. *Науковий вісник Львівської академії*. Серія : Педагогічні науки, вип. 5, с. 218–223.

²⁴¹ Сергєєва Т. П., Халайджі С. В., 2019. Комплексний підхід до формування здоров'язбережувального освітнього середовища у технічному ЗВО. *Педагогіка й сучасні аспекти фізичного виховання* : зб. наук. праць V Міжнародної науково-практичної конференції (17-18 квітня 2019 р.) ; за заг. ред. Ю. О. Долинного. Краматорськ : ДДМА, с. 8–19.

²⁴² Хоменко П. В., Фастівець А. В., 2024. Впровадження здоров'язбережувальних технологій у закладах вищої освіти на засадах педагогічного моделювання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 6(140), с. 52–62.

²⁴³ Васильєва С. О., Агаркова Н. О., 2021. Інноваційні технології навчання в освітньому процесі закладів вищої військової освіти. *Соціальні аспекти військово-професійної діяльності сектора безпеки і оборони: виклики сьогодення* : мат-ли I Міжнар. наук.-практ. конф. Харків : НАНГУ, с. 259–261.

²⁴⁴ Гриб Т. О., Клименко Т. Г., 2020. Інноваційне освітнє середовище навчального закладу вищої освіти як об'єкт наукового аналізу. *Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку*. Матеріали II Міжнар. наук. конф., (м. Дніпро, 27-28 березня 2020 р.). Дніпро : СПД «Охотнік», ч. I, с. 34–35.

²⁴⁵ Зрибнєва І. П., 2021. Інноваційне середовище як необхідний інституціональний базис забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів інноваційного підприємства на основі оціночних результатів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Ужгород : УжНУ, вип. 35, с. 95–100.

²⁴⁶ Ляхович Г., Біланинець В., 2021. Концептуальні підходи до розуміння інноваційної діяльності у сфері освіти. *Інновації в освіті: перспективи розвитку* : мат-ли I Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Тернопіль, 20 травня 2021 р.). Тернопіль : ЗУНУ, с. 85–88.

²⁴⁷ Онищенко Н. П. Вплив освітнього середовища вищої школи на формування готовності майбутніх вчителів до інноваційної виховної діяльності. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 31. Т. I. С. 133–138.

²⁴⁸ Пятничук Т., 2019. Інноваційне освітнє середовище формування професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, № 1 (18), с. 131–136.

²⁴⁹ Радченко О. Я., 2020. Інноваційні технології як складова освітнього середовища сучасного закладу освіти. *Актуальні проблеми управління закладами освіти в контексті стратегії модернізації освітньої галузі* : колективна монографія. За загл. ред. В. П. Кравця, Г. М. Машко. Тернопіль : ТНГУ ім. В. Гнатюка, с. 70–83.

ін. Учені А. Апішева²⁵³, К. Варивода²⁵⁴, Г. Васянович²⁵⁵, Л. Малинівська²⁵⁶, І. Мельник²⁵⁷, Г. Мешко²⁵⁸, О. Обозова²⁵⁹, О. Соцька²⁶⁰, Т. Цюман²⁶¹ та інші розглядають питання психологічної безпеки здобувачів та студентів в освітньому середовищі; проблеми діагностики психологічної безпеки освітнього середовища; принципи забезпечення психологічної безпеки в здоров'язбережувальному освітньому середовищі; ролі закладу освіти, педагогічних працівників, викладачів, учителів у формуванні безпечного освітнього середовища; основні завдання педагогів зі створення психологічно безпечного здоров'язбережувального середовища закладів освіти; проблематику управління процесом формування такого освітнього середовища.

Низка вчених зосереджують увагу на розкритті питань розвитку здоров'я учнів закладу загальної середньої освіти; до них відносимо: Т. Бережну²⁶²,

²⁵⁰ Самохвалова І. Ю., 2020. Інноваційні напрями фізкультурної освіти студентів. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 23-24 квітня 2020 р.). Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, с. 34–36.

²⁵¹ Цюняк О. П., 2019. Інноваційне освітнє середовище як чинник професійного ставлення майбутніх магістрів початкової освіти. *Інноваційна педагогіка*, вип. 14, т. I, с. 175–178.

²⁵² Шапран О. І., Шапран Ю. П., 2010. Створення інноваційного освітнього середовища в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, № 9, с. 108–110.

²⁵³ Апішева А. Ш., 2017. Психологічний супровід безпеки освітнього середовища вищого навчального закладу. *Соціальна робота в сучасному суспільстві: тенденції, виклики, перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Полтава, 28 лютого 2017 р.). Київ : Університет «Україна», с. 7–9.

²⁵⁴ Варивода К. С., 2017. Психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх вчителів до створення психологічно безпечного освітнього середовища. *Молодий вчений*, № 9.1, с. 17–20.

²⁵⁵ Васянович Г., 2017. Роль педагога у формуванні безпечного освітнього середовища у вищому навчальному закладі. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогіка*, вип. 4, с. 86–94.

²⁵⁶ Малинівська Л. І., 2015. Педагогічні умови формування культури безпечної поведінки у студентів. *Молодий вчений*, № 2(17), с. 64–67.

²⁵⁷ Мельник І., 2020. Проблема вивчення психологічного складника здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів: системний підхід. *Освітологічний дискурс*, № 3 (30), с. 235–253.

²⁵⁸ Мешко Г. М., 2017. Формування здоров'язбережувального освітнього середовища як аспект діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород : Говерла, вип. 1 (40), с. 157–161.

²⁵⁹ Обозова О. О., 2011. Психологічна безпека освітнього середовища. *Психолог*, № 10(442), с. 3–6.

²⁶⁰ Соцька О. П., Борисюк І. Ю., Дімідова Н. Ю., 2021. Проблеми діагностики психологічної безпеки освітнього середовища. *Інноваційна педагогіка*, вип. 35, с. 175–180.

²⁶¹ Цюман Т. П., Бойчук Н. І., 2018. *Кодекс безпечного освітнього середовища* : метод. посіб. Київ, 58 с.

²⁶² Бережна Т. І., Рассамахин С. Г., 2013. Формування здоров'язбережувального середовища у загальноосвітньому навчальному закладі. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Казаріна. Серія «Валеологія. Сучасність і майбутнє»*. Харків, вип. 15. с. 144–148.

О. Ващенко²⁶³, В. Вітюк²⁶⁴, І. Волкову²⁶⁵, М. Єфремову²⁶⁶, Н. Лещій²⁶⁷, Г. Мешко²⁶⁸, Т. Осадченко²⁶⁹, Р. Романюк²⁷⁰, Л. Сливку²⁷¹; ²⁷², Н. Черв'якову²⁷³, О. Язловецьку²⁷⁴ та ін. Науковці пояснюють загальні питання побудови та функціонування здоров'язбережувального середовища закладів середньої та вищої освіти, його зміст, структуру, принципи та умови реалізації; з'ясовують методи, сутність і зміст здоров'язбережувальних технологій у системі фізичного виховання учнівської молоді; здійснюють класифікацію та впровадження здоров'язбережувальних технологій в освітній процес закладів освіти; розглядають основні види і компоненти здоров'язбережувальних технологій в освітньому середовищі ЗЗСО.

²⁶³ Ващенко О. М., 2014. Методика організації здоров'язбережувального освітнього середовища початкової школи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* Гол. ред. І. В. Козубовська. Ужгород : Говерла, вип. 32, с. 34–36.

²⁶⁴ Вітюк В. В., 2018. Підготовка педагогів до створення здоров'язбережувального освітнього середовища у системі післядипломної освіти. *Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації* : матеріали круглого столу ; упор. Н. А. Поліщук. Луцьк : ВПШО, с. 8–12.

²⁶⁵ Волкова І. В., 2020. Здоров'язбережувальні технології організації освітнього середовища. *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення* : матеріали між нар. наук.-практ. інтернет конф., (м. Київ, 28-29 травня 2020 р.) ; уклад. О. Ю. Дикий та ін. Луцьк : СНУ ім. Лесі Українки, с. 408–409.

²⁶⁶ Єфремова М. М., 2019. Сучасні підходи у формуванні здоров'язбережувального освітнього середовища в процесі фізичного виховання учнів основної школи. *Інноваційна педагогіка*, вип. 16, т. 2, с. 59–62.

²⁶⁷ Лещій Н. П., 2019. Здоров'язбережувальне середовище освітньо-реабілітаційного центру для дітей зі складними порушеннями розвитку. *Інноваційна педагогіка*, вип. 15, т. 1. с. 105–109.

²⁶⁸ Мешко Г. М., 2016. Управління процесом створення здоров'язбережувального освітнього середовища в загальноосвітньому навчальному закладу. *Педагогічний альманах*, вип. 32, с. 195–200.

²⁶⁹ Осадченко Т. М., Цибульська В. В., 2017. *Компонентний склад здоров'язбережувального середовища початкової школи.* Зб. матеріалів V Всеукр. конф. молодих учених «Наукова молодь – 2017» (м. Київ, 14 грудня 2017 р.) ; за ред. О. М. Спіріна та А. В. Яцишин. К. : ІТЗН НАПН України, с. 56–60.

²⁷⁰ Романюк Р. К., Жила Т. А., Соколюк Л. Й. та Гульчевський В. І., 2021. Технології формування здоров'язбережувальної компетентності здобувачів освіти. В: *Priority directions of science and technology development.* Abstracts of the 5th International scientific and practical conference. SPC-Sciconf.com.ua, Kyiv, Ukraine, p. 881–887.

²⁷¹ Сливка Л. В., 2014. Організація здоров'язберегаючого середовища молодшого школяра: теоретичні й практичні аспекти. *Гірська школа українських Карпат*, № 11, с. 44–47.

²⁷² Сливка Л. В., 2015. Створення здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу як умова забезпечення евристичної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 9 (53), с. 423–429.

²⁷³ Черв'якова Н. І., 2019. Педагогіка партнерства як основа формування інноваційного освітнього середовища нової української школи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки*, № 1(324), ч. II, с. 287–294.

²⁷⁴ Язловецька О. В., 2021. Проектування і створення здоров'язбережувального освітнього середовища закладу загальної середньої освіти. *Взаємодія духовного і фізичного виховання в ставленні гармонійно розвиненої особистості.* Зб. ст. за матеріалами VIII Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф., (м. Слов'янськ-Краматорськ, 25-26 березня 2021 р.) ; за ред. В. М. Пристинського, Т. М. Пристинської. Слов'янськ, с. 272–279.

У ході системного аналізу літератури з'ясовано, що вченими в руслі середовищного наукового підходу використовуються такі поняття, як «освітнє середовище», «здоров'язбережувальне освітнє середовище», «інноваційне освітнє середовище» та ін., багатоманітність трактувань яких пов'язано із різноманітними науковими позиціями дослідників щодо проблеми освітніх середовищ різних видів (типів)²⁷⁵. У основі поняття «здоров'язбережувальне освітнє середовище» однією з основних вихідних категорій є термін «освітнє середовище» як предмет вивчення багатьох наук – філософії, соціології, антропології, психології, педагогіки та ін. Підтримуємо тлумачення цього феномену в світлі Указу Президента України «Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі», де зазначено, що «формування безпечного та здорового освітнього середовища сприятиме кращій реалізації інтелектуального, фізичного, соціального та емоційного розвитку учнів, їх потенціалу, а також матиме позитивний вплив на стан громадського здоров'я, економіки та демографії в цілому в Україні. Учні та педагогічні працівники потребують такого стану освітнього середовища, в якому вони відчуватимуть фізичну, психологічну, інформаційну та соціальну безпеку, комфорт і благополуччя»²⁷⁶.

Із зазначеного вище робимо висновок, що педагогічна категорія «освітнє середовище» в науці поки що не має однозначного тлумачення; в більшості сучасних досліджень це поняття трактується з позицій взаємодії особистості з довкіллям, представленої сукупністю різних умов: соціальних, культурних, а також спеціально організованих психолого-педагогічних²⁷⁷.

Зазвичай, визначення цього складного явища не дають його повної сутнісної характеристики; у тому чи іншому тлумаченні поняття вчені

²⁷⁵ Вітвицька С. С., 2017. Середовищний підхід у педагогічній підготовці магістрів освіти до професійно-педагогічної діяльності. *Оновлення змісту форм та методів навчання і виховання в 2017*. Зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. РДГУ, №5(58), с. 177–179.

²⁷⁶ Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. Указ Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020.

²⁷⁷ Сфремова М. М., 2017. Теоретичні аспекти формування здоров'язбережувального освітнього середовища загальноосвітньої школі. *Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини* : матеріали І міжнар. інтернет-конференції, присвяченої 70-річчю факультету фізичного виховання (м. Одеса, 11-12 жовтня 2017 р.) ; ред. : О. Я. Чебикін, П. Б. Джуринський (та ін.). Одеса, с. 127–130.

виділяють одну або декілька істотніших, з їхньої точки зору, ознак освітнього середовища. Нами узагальнено найбільш виразні з таких позицій (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Результати систематизації поглядів українських учених
на зміст поняття «освітнє середовище»**

Автори	Назва праці	Зміст поняття
<i>М. Братко</i>	Братко М. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу. <i>Наукові записки Державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія : Педагогічні науки. Київ, 2015. Вип. 135. С. 67–72.</i>	загальний, сукупний, об'єднаний, інтегральний, цілісний чинник розвитку і становлення особистості, що відіграє значну роль у модифікації її поведінки, яка розгортається внаслідок запланованих і незапланованих впливів середовища, взаємодії особистості з його складовими. якість освітнього середовища; визначається його здатністю забезпечувати всім суб'єктам освітнього процесу можливості для задоволення освітніх потреб, особистісного розвитку, саморозвитку.
<i>Е. Заредінова</i>	Заредінова Е. Освітнє середовище вищого навчального закладу: наукові підходи до трактування структури. <i>Вісник національного авіаційного університету. Серія : Педагогіка. Психологія. Київ, 2017. Вип. 2 (11). С. 54–58.</i>	системне, інтегроване утворення, що є чинником, системою умов, можливостей, ресурсів для всіх суб'єктів освітнього процесу, спрямованих на реалізацію певних функцій сучасної вищої школи.

Продовження таб. 2.1

Т. Бережна, Н. Карленко	Бережна Т., Карленко Н. Формування здоров'я-збережувального освітнього середовища: обґрунтування стратегії. <i>Рідна школа</i> . 2017. № 9–10. С. 96–99.	природне та штучно створене соціокультурне оточення людини, що охоплює зміст і різні види засобів освіти, спрямовані на забезпечення продуктивної діяльності вчителя й учнів, здійснює управління розвитком особистості, створюючи сприятливі для цього умови.
Л. Зеленська, О. Попова, О. Шарапова	Зеленська Л., Попова О., Шарапова О. Створення освітнього середовища в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання для ефективного формування правової культури майбутніх поліціантів. <i>Інноваційна педагогіка</i> . 2020. Вип. 24. Т. 1. С. 173–179.	сукупність умов та обставин, що впливають на функціональне й просторове об'єднання суб'єктів освітнього процесу, між якими встановлюються тісні різнопланові групові взаємозв'язки й реалізуються особистісні, навчально-професійні та професійні потреби, інтереси й здібності.
О. Соцька, І. Борисюк, Н. Дімідова	Соцька О., Борисюк І., Дімідова Н. Проблеми діагностики психологічної безпеки освітнього середовища. <i>Інноваційна педагогіка</i> . 2021. Вип. 35. С. 175–180.	спеціально створене предметне й соціокультурне оточення, яке містить різні види умов і засобів здобуття освіти, способи забезпечення продуктивної діяльності;

Продовження таб. 2.1

		<p>є складною системою, яка поєднує інтелектуальні, культурні, методичні, організаційні, технічні ресурси й становить сукупність матеріальних, просторово-предметних і міжособистісних відносин.</p>
<i>О. Мондич</i>	<p>Мондич О. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців – вчителів початкової школи. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія : Педагогічні науки. Ізмаїл : ІДГУ, 2021. С. 182–192.</p>	<p>сукупність умов і впливів, в тому числі і людських, які оточують учня, це простір і умова повноцінного життя всього шкільного колективу. В педагогічному сенсі середовище – це життєвий простір учня, який активно чи пасивно впливає на його свідомість, почуття, вчинки, ставлення; таке освітнє середовище формує у учнів позитивну мотивацію на здоровий спосіб життя, забезпечує формування та розвиток навичок збереження та зміцнення здоров'я.</p>

Як бачимо з аналізу даних таблиці 2.1, учені вважають: освітнє середовище, – по-перше загальним, об'єднаним, цілісним чинником розвитку та становлення особистості, що відіграє значну роль у модифікації її поведінки, яка розгортається внаслідок запланованих і незапланованих впливів, якість якого визначається його здатністю забезпечувати всім суб'єктам освітнього процесу можливості для задоволення освітніх потреб, особистісного розвитку та саморозвитку²⁷⁸; науковці переважно розуміють під освітнім середовищем сукупність умов та обставин, що впливають на функціональне й просторове об'єднання суб'єктів освітнього процесу, між якими встановлюються тісні різнопланові групові взаємозв'язки й реалізуються особистісні, навчально-професійні та професійні потреби, інтереси й здібності²⁷⁹.

По-друге, низка вчених тлумачать освітнє середовище як спеціально створене предметне й соціокультурне оточення здобувачі освіти, яке містить різні види умов і засобів здобуття освіти, способи забезпечення продуктивної діяльності; як складну систему, яка поєднує інтелектуальні, культурні, методичні, організаційні, технічні ресурси й становить сукупність матеріальних, просторово-предметних і міжособистісних відносин²⁸⁰; як системне, інтегроване утворення, що є взаємодією умов, можливостей, ресурсів для всіх суб'єктів освітнього процесу, спрямованих на реалізацію певних функцій сучасної освіти²⁸¹. По-третє, під освітнім середовищем ЗЗСО розглядають природне та штучно створене соціокультурне оточення людини, що охоплює зміст і різні види засобів освіти, спрямовані на забезпечення продуктивної діяльності вчителя й учнів, здійснює управління розвитком

²⁷⁸ Братко М., 2015. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу. *Наукові записки Державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія : Педагогічні науки*. Київ, вип. 135, с. 67–72.

²⁷⁹ Зеленська Л. Д., Попова О. В., Шарапова О. В., 2020. Створення освітнього середовища в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання для ефективного формування правової культури майбутніх поліціантів. *Інноваційна педагогіка*, вип. 24, т. 1, с. 173–179.

²⁸⁰ Соцька О. П., Борисюк І. Ю., Дімідова Н. Ю., 2021. Проблеми діагностики психологічної безпеки освітнього середовища. *Інноваційна педагогіка*, вип. 35, с. 175–180.

²⁸¹ Заредінова Е. Р., 2017. Освітнє середовище вищого навчального закладу: наукові підходи до трактування структури. *Вісник нац. авіац. ун-ту. Серія : Педагогіка. Психологія*, вип. 2(11), с. 54–58.

особистості, створюючи сприятливі для цього умови і впливи, в тому числі й людські, які забезпечують повноцінне життя кожного учня та всього шкільного колективу²⁸²; в педагогічному сенсі середовище розуміють як життєвий простір учня, який активно чи пасивно впливає на його свідомість, почуття, вчинки, ставлення, формує у учнів позитивну мотивацію на здоровий спосіб життя, забезпечує формування та розвиток навичок збереження та зміцнення здоров'я²⁸³.

Отже, у визначенні поняття «освітнє середовище» існує спільне розуміння необхідності дослідження освітнього простору ЗЗСО як чинника та комплексу умов розвитку всіх його суб'єктів; використовуючи поняття «освітнє середовище», більшість сучасних учених підкреслюють, що навчання, виховання і розвиток учнів відбуваються не тільки під впливом спрямованих зусиль педагогів, а також залежать від індивідуально-психологічних особливостей здобувачів освіти, які істотно детерміновані соціально-культурними умовами, предметно-просторовим оточенням, характером міжособистісної взаємодії й іншими складниками середовища²⁸⁴.

Водночас аналіз психолого-педагогічної літератури уможливорює висновок, що освітнє середовище сучасного навчального закладу неповною мірою реалізує функції збереження та зміцнення здоров'я учнів. Ця негативна тенденція пов'язана з низкою економічних, екологічних, соціальних проблем у суспільстві (і насамперед – з військовими діями на території України). Не потрібно забувати і про такі фактори, як: емоційний дискомфорт у класі, школі; перевантаженість учнів навчальним матеріалом; недостатнє порозуміння між учителем та учнями; низький рівень рухової активності як у навчальний, так і у позанавчальний час; слабка мотивація

²⁸² Бережна Т., Карленко Н., 2017. Формування здоров'язбережувального освітнього середовища: обґрунтування стратегії. *Рідна школа*, № 9-10, с. 96–99.

²⁸³ Мондич О., 2021. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців – вчителів початкової школи. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Педагогічні науки*. Ізмаїл, вип. 56, с. 182–192.

²⁸⁴ Іваненко В. В., Непша О. В., Суханова Г. П., Ушаков В. С., 2020. Особливості формування здоров'язбережувального середовища на заняттях із фізичного виховання в закладах вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*, вип. 21, т. 2, с. 210–214.

ведення здорового життя, формування культури здоров'я; організація правильного та раціонального вільного часу, харчування та багато інших чинників, які так чи інакше впливають на якість освітнього середовища. Н. Хольченкова вважає, що головними ознаками, які свідчать про подібну ситуацію, є зниження рухової активності школярів, синдром хронічної втоми, емоційне та психологічне перенавантаження, та головне – небажання вчитися²⁸⁵. Тому важливим завданням ЗЗСО є створення такого освітнього середовища, яке буде спрямованим на розвиток здорового способу життя учнів²⁸⁶, формування в них свідомого ставлення до свого життя, а також забезпечить безпечні й нешкідливі умови навчання й виховання, які сприяють формуванню гармонійно розвиненої, фізично досконалої особистості з відповідальним ставленням до власного здоров'я та здоров'я оточуючих²⁸⁷.

На підставі вивчення проблеми щодо здоров'язбереження, О. Мехед²⁸⁸, О. Язловецька²⁸⁹, слідом за В. Вітюк²⁹⁰, доходять висновку: освітнє середовище, що базується на принципах збереження і розвитку здоров'я вихованців та стимулювання позитивних процесів фізичного, інтелектуального, психічного, духовного розвитку дитини, отримало назву

²⁸⁵ Хольченкова Н. М., 2017. Роль та місце позашкільної освіти у формуванні здоров'язбереження учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки*. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : ЧНПУ, № 144, с. 314–319.

²⁸⁶ Кутасевич В. Д., 2018. Сучасні підходи до створення здоров'язбережувального освітнього середовища в школі. *Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації* : матеріали круглого столу. Луцьк : ВІППО, с. 32–38.

²⁸⁷ Khomenko P. V., Shostak Ye.Yu., Novik S.M., Petryshyn O. V., Fastivetz A. V., 2021. Health-saving factors of youth responsibility formation at physical training and recreational establishments. *Acta Balneologica*. Т. LXIII, № 2(164), с.110–114.

²⁸⁸ Мехед О. Б., 2020а. Підготовка майбутніх вчителів біології та основ здоров'я до соціально-педагогічної діяльності з метою популяризації здорового способу життя. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія : Педагогічні науки. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, № 7 (163), с. 115–119.

²⁸⁹ Язловецька О. В., 2021. Проектування і створення здоров'язбережувального освітнього середовища закладу загальної середньої освіти. *Взаємодія духовного і фізичного виховання в ставленні гармонійно розвиненої особистості*. Зб. ст. за матеріалами VIII Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф., (м. Слов'янськ-Краматорськ, 25-26 березня 2021 р.) ; за ред. В. М. Пристинського, Т. М. Пристинської. Слов'янськ, с. 272–279.

²⁹⁰ Вітюк В., 2019. Підготовка педагогів до формування здоров'язбережувального освітнього середовища в умовах неперервної освіти. *Залучення учнів до здорового способу життя та популяризація варіативних модулів навчальної програми з фізичної культури через всеукраїнський проект «JuniorZ»* : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф., (м. Луцьк, 15-16 квітня 2019 р.) ; уклад.: О. Ю. Дикий. Луцьк : Волинський ІППО, С. 22 – 26.

«здоров'язбережувальне», а показниками його якості в системі освіти є динаміка здоров'я учнів, рівень навченості та вихованості. У цих позиціях учених знаходимо потребу тлумачити здоров'язбережувальне середовище ЗЗСО саме як здоров'ярозвивальне.

Поняття «здоров'язбережувального освітнього середовища» як шкільного розвивального середовища, що забезпечує культуру здоров'я, було обґрунтоване на конференції Європейської Мережі шкіл сприяння здоров'я («Школа сприяння здоров'ю – внесок у справу освіти, охорони здоров'я та демократії»²⁹¹, що проходила 1-5 травня 1997 р. у Салоніках – Халкідіках, Греція²⁹². Надалі це поняття тлумачиться вченими з різних галузей науки залежно від поставлених ними цілей та завдань дослідження.

Проведений нами системно-проблемний аналіз психолого-педагогічної літератури²⁹³ виявив: здоров'язбережувальне освітнє середовище ЗЗСО – складне явище, тому серед учених не існує спільної точки зору в трактуванні цього поняття, розумінні його структури, функцій, методів, етапів формування (побудови), критеріїв оцінки та основних показників ефективності функціонування²⁹⁴. У загальному розумінні здоров'язбережувальне освітнє середовище ЗЗСО тлумачиться через дотримання санітарно-гігієнічних норм, повітряного та світлового режимів, тощо у всіх сферах організації життєдіяльності дитини в освітньому закладі. Провідним завданням ЗЗСО вважають забезпечення кваліфікованої турботи про зміцнення і збереження фізичного і психічного здоров'я дітей, а також актуальними – розвиток культури здоров'я (щоб дитина могла піклуватись про своє здоров'я, фізичний розвиток, потрібно виробити в неї свідоме ставлення до життя як до найвищого дару природи, пріоритету здоров'я як

²⁹¹ Про прилучення до міжнародного проекту ЄМШСЗ. Наказ Мінохорони здоров'я та Міносвіти України від 07.02.1995 р. за № 25/31.

²⁹² Бережна Т., Карленко Н., 2017. Формування здоров'язбережувального освітнього середовища: обґрунтування стратегії. *Рідна школа*, № 9-10, с. 96–99.

²⁹³ Ковальова О. В., Цапко А. М., Прокоф'єва О. О., Грищенко С. В., 2022. Здоров'язбереження в освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*, № 1 (349), ч. 1, с. 165–174.

²⁹⁴ Коцур Н., 2012. Формування здоров'язбережувального простору в загальноосвітніх навчальних закладах. *Рідна школа*, № 11, с. 60–65.

найважливішої людської цінності і здорового способу життя як чинника збереження та зміцнення її здоров'я)²⁹⁵.

Якщо освітнє середовище – є простором, у якому створені такі умови, за яких дитина може усвідомити цінність свого здоров'я, оволодіти способами його збереження і навчитися способам саморегуляції, що дозволять їй зберегти здоров'я²⁹⁶, то під поняттям «здоров'язбережувальне середовище ЗЗСО» розуміють не лише сукупність відповідних умов (гігієнічних, медичних, психологічних, педагогічних), а й застосування активних форм і методів навчання, спрямованих на збереження й зміцнення здоров'я учасників навчально-виховного процесу, наявність позитивної психологічної атмосфери під час навчальних занять, обізнаність педагогів і учнів зі способами збереження здоров'я і дотримання ними здоров'язбережувальної поведінки, вироблення в педагогів ціннісного ставлення до власного здоров'я і здоров'я школярів, що можна тлумачити як здоров'язрозвивальні чинники такого середовища.

О. Язловецька визначає здоров'язбережувальні перспективи освітнього середовища ЗЗСО як сукупність певних компонентів, які у поєднанні й взаємодії сприяють формуванню в учнів ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, свідомого прагнення до ведення здорового способу життя; це можливо лише у спільній діяльності всіх учасників освітньої взаємодії (вчителів, учнів, батьків, педагогічних та медичних працівників, адміністрації закладу тощо)²⁹⁷.

²⁹⁵ Кутасевич В. Д., 2018. Сучасні підходи до створення здоров'язбережувального освітнього середовища в школі. *Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації* : матеріали круглого столу. Луцьк : ВШПО, с. 32–38.

²⁹⁶ Карюк Н. В., Ярошук Л. І., 2020. Моделювання здоров'язбережувального освітнього середовища закладу освіти як основи розвитку соціально активної особистості. *Професіоналізм, інновації, творчість – основа розвитку потенціалу учителя Нової української школи*: матеріали форуму інновацій (м. Луцьк, 05 червня 2020 р.). Луцьк : Волинський ІІПО, с. 100–111.

²⁹⁷ Язловецька О. В., 2021. Проектування і створення здоров'язбережувального освітнього середовища закладу загальної середньої освіти. *Взаємодія духовного і фізичного виховання в ставленні гармонійно розвиненої особистості*. Зб. ст. за матеріалами VIII Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф., (м. Слов'янськ-Краматорськ, 25-26 березня 2021 р.) ; за ред. В. М. Пристинського, Т. М. Пристинської. Слов'янськ, с. 272–279.

Попередню думку підтверджують позиції ряду вчених. І. Карліщук вважає, що здоров'язбережувальне освітнє середовище – це середовище, яке, інтегруючи певну сукупність умов (гігієнічні, медичні, психолого-педагогічні, організаційні, навчально-виховні, управлінські тощо), буде забезпечувати збереження здоров'я всіх суб'єктів освітнього процесу, а також популяризувати і пропагувати ідеали здорового способу життя як засобу досягнення фізичного, емоційного, інтелектуального і духовного комфорту²⁹⁸. Подібною думки дотримується Л. Сливка²⁹⁹.

О. Мехед³⁰⁰ актуалізує аксіологічний потенціал середовища ЗЗСО, у якому створюються такі умови, за яких учень може усвідомити цінність свого здоров'я, оволодіти способами його збереження і навчитися способам саморегуляції, що дозволять йому зберегти здоров'я. Л. Рибалко³⁰¹ здоров'язбережувальне освітнє середовище конкретизує сукупністю об'єктивних зовнішніх умов освітнього процесу з його матеріальним і навчальним забезпеченням, чинників та соціальних об'єктів, що забезпечують формування, зміцнення та збереження здоров'я молодого покоління. О. Мондич³⁰² вважає, що освітнє середовище – це життєвий простір учня, який активно чи пасивно впливає на його свідомість, почуття, вчинки, ставлення; таке середовище формує в учнів позитивну мотивацію на здоровий спосіб життя, забезпечує розвиток навичок збереження та зміцнення здоров'я.

²⁹⁸ Карліщук І. І., 2020. Актуальність створення здоров'язбережувального освітнього середовища в контексті проблеми аксіологічного простору закладу вищої освіти. *Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євро євроінтеграції*: матер. Міжнар. наук.-метод. конф. (м. Суми, 29-30 травня 2020 р.). Суми : Сум. ДУ імені А. С. Макаренка, с. 22–24.

²⁹⁹ Сливка Л. В., 2018. *Педагогіка здоров'язбереження* : посібник для самостійної роботи магістрів спеціальності «Початкова освіта». Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 29 с.

³⁰⁰ Мехед О. Б., Рябченко С. В., Тюпіна Н. В., 2020. Створення здоров'язбережувального освітнього середовища у контексті інклюзивного навчання. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія : Педагогічні науки. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, № 7 (163), с. 96–100.

³⁰¹ Рибалко Л. М., Пермяков О. А., Синиця Т. О., Остапов А. В., Йопа Т. В., 2020. Організація здоров'язбережувального середовища в закладі вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. праць. Гол. ред. А. В. Сущенко. Запоріжжя : КПУ, вип. 69, т. 3, с. 106–110.

³⁰² Мондич О., 2021. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців – вчителів початкової школи. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Серія: Педагогічні науки. Ізмаїл, вип. 56, с. 182–192.

Для нашого дослідження цінною є праця Г. Мешко³⁰³, у якій з'ясовано: здоров'язбережувальне освітнє середовище – це середовище, яке спеціально створюється в системі освіти та охоплює комплекс певних умов і здоров'язбережувальних технологій, що використовуються навчальним закладом та спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я учнів, на покращення їх настрою та самопочуття, функціонування стану організму, підвищення адаптаційних можливостей та формування мотивації на здоровий спосіб життя.

На цій підставі розуміємо, що ЗЗСО зі здоров'язбережувальним середовищем – це спеціально змодельована педагогічна система, у якій існують: постійна діагностика стану здоров'я учнів; методики забезпечення психолого-медико-соціального супроводу учнів на кожному віковому етапі; установка на формування здорового способу життя дітей; ефективна корекційна й реабілітаційна робота; методики включення учнів у здоров'язбережувальну діяльність³⁰⁴, а також комплексна програма розвитку провідних видів здоров'я дітей. У такому сенсі це середовище вже можемо розглядати як перший етап моделювання інноваційного здоров'язрозвивального середовища ЗЗСО³⁰⁵, що стане новітнім простором НУШ.

Зазначимо, що так чи інакше всі вчені підкреслюють необхідність забезпечення збереження і зміцнення здоров'я учнів при моделюванні освітнього середовища закладу освіти та в багатьох випадках – створення для цього необхідних умов (педагогічних, дидактичних, управлінських, інших). Водночас більшість науковців наполягають, що при створенні здоров'язбережувального освітнього середовища потрібно надавати перевагу

³⁰³ Мешко Г. М., Мешко О. І., 2020. Формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища в закладі вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*, вип. 2(47), с. 100–104.

³⁰⁴ Аксьонова О. П., 2007. Визначення здоров'язберігаючих і здоров'яформуючих педагогічних технологій у моделі школи сприяння здоров'ю. *Сучасні проблеми науки та освіти : матеріали Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції*. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, с. 251–254.

³⁰⁵ Сироватко О., 2009. Підходи до формування здоров'язбережувального середовища в закладах освіти. *Директор школи*, № 38 (566), с. 19–25.

закономірностям гармонійного розвитку і саморозвитку особистості; аналізові як суб'єктивних, так і об'єктивних чинників, що сприяють збереженню здоров'я та здоровому способу життя³⁰⁶, акцентуючи саме здоров'ярозвивальні аспекти освітнього простору.

1. Ретроспективно-порівняльний аналіз представлених вище визначень здоров'язбережувального освітнього середовища та інших наукових позицій доводить, що вчені при розкритті цієї дефініції закладають у неї різні критерії (підстави); проте багато хто з них вважає, що створення освітнього середовища ЗЗСО неможливе без забезпечення умов для формування здоров'язбережувальної компетентності учнів і вчителів відповідно вимог здоров'язбережувальної освіти (Лісневська Н.³⁰⁷, Вознюк О.³⁰⁸, Грибан Г.³⁰⁹, Дубасенюк О.³¹⁰, Н. Карюк³¹¹, В. Кутасевич³¹², О. Мехед³¹³, Г. Мешко³¹⁴, Л. Рибалко³¹⁵, Н. Сидорчук³¹⁶, Ситняківська С.³¹⁷ та ін.).

³⁰⁶ Мірошник В. І., Мішустіна В. С., Мехед О. Б., 2021. Створення здоров'ярозвивального освітнього середовища як складова екологічної освіти в контексті збалансованого розвитку. *Збереження біологічного, ландшафтного різноманіття та історико-культурної спадщини в контексті збалансованого розвитку* : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (до 15-річчя створення Мезинського національного природного парку) (м. Чернігів, 22-24 квітня 2021 р.). Чернігів : Десна Поліграф, с. 186–187.

³⁰⁷ Лісневська Н. В., 2021. Підготовка майбутніх вихователів до міжособистісної взаємодії під час створення здоров'язбережувального середовища в закладах дошкільної освіти. *Вісник*, № 1, с. 163.

³⁰⁸ Вознюк О. В., Дядюк В. В., 2021. Творчість як вирішальний чинник здоров'я учасників освітнього процесу. *Магістр медсестринства*, № 1(25), с. 77–85.

³⁰⁹ Грибан Г. П., Гарлінська А. М., Солодовник О. В., Ткаченко П. П., Скорий О. С., Пантус О. О., Пилипчук П. Б., 2022. Формування культури здорового способу життя здобувачів закладів вищої освіти засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, вип. 6 (151), с. 42–47.

³¹⁰ Дубасенюк О. А., 2017. Духовно-моральне здоров'я педагога та його вплив на формування світогляду та здорового способу життя учнів. *Педагогіка здоров'я* : зб. наук. праць VII Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Чернігів, 7-8 квітня 2017 р.) : [в 2 т.] / ред. колегія : С. М. Шкарлет [та ін.]. Чернігів, т. 1, с. 225–230.

³¹¹ Карюк Н. В., Ярошук Л. І., 2020. Моделювання здоров'язбережувального освітнього середовища закладу освіти як основи розвитку соціально активної особистості. *Професіоналізм, інновації, творчість – основа розвитку потенціалу учителя Нової української школи: матеріали форуму інновацій* (м. Луцьк, 05 червня 2020 р.). Луцьк : Волинський ППО, с. 100–111.

³¹² Кутасевич В. Д., 2018. Сучасні підходи до створення здоров'язбережувального освітнього середовища в школі. *Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації* : матеріали круглого столу. Луцьк : ВШПО, с. 32–38.

³¹³ Мехед О. Б., Рябченко С. В., Жара Г. І., 2019. Аналіз факторів, що впливають на формування здорового способу життя молоді. *Вісник Національного університету «Ченігівський колегіум імені Т. Г. Шевченка»*. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів, вип. 3 (159), с. 262–266.

³¹⁴ Мешко Г. М., 2017. Формування здоров'язбережувального освітнього середовища як аспект діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород : Говерла, вип. 1 (40), с. 157–161.

³¹⁵ Рибалко Л. М., 2022. Рухова активність як складова здорового способу життя. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*, № 3(351), с. 60–69. DOI: [https://doi.org/10.12958/22272844-2022-3\(351\)-60-69](https://doi.org/10.12958/22272844-2022-3(351)-60-69).

Зазначене свідчить про необхідність істотного оновлення розуміння здоров'ярозвивальних чинників та ознак освітнього середовища ЗЗСО, до яких відносимо на підставі раніше обраних міжнародних і вітчизняних освітніх документів: новітність освітніх середовищ як одну з цілей сталого розвитку суспільства; природовідповідність, світоглядну зорієнтованість на культуру здоров'я; життєстверджувальність; комфортність; безпечність; інклюзивність з універсальним дизайном; відсутність ризиків, особливо в умовах воєнного стану; налаштованість на доброзичливе ставлення до дітей і батьків.

Основна роль у здоров'ярозвивальній діяльності ЗЗСО відводиться належній організації освітнього процесу, в рамках якого кожен педпрацівник має працювати за моделлю ЗРОС, найбільш значущими компонентами якої є: створення комфортних умов (розклад уроків, перерв, режимні моменти); використання оздоровчих методик, які регулюють рухову активність, прийомів реабілітації розумової й фізичної працездатності³¹⁶. Важливим є також урахування тісного взаємозв'язку педагогів та управлінської команди закладу з учнями, батьками, медичними працівниками, практичними психологами, соціальними педагогами, всіма тими, хто бере участь у збереженні й зміцненні здоров'я дітей.

Процес трансформації здоров'язбережувального середовища ЗЗСО у ЗРОС розуміємо як комплекс змін традиційної системи, спрямованих на підвищення ефективності діяльності щодо збереження і зміцнення життєздатності учнів і педагогів, з метою вдосконалення їхньої внутрішньої картини здоров'я на засадах культури здоров'я і здорового способу життя, коли в ході моделювання освітнього простору враховують закономірності

³¹⁶ Сидорчук Н. Г., Гордієнко О. А., Марущак О. А., 2024. Збереження та зміцнення здоров'я молодших школярів засобами рухових ігрових технологій. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, № 118, с. 27–50.

³¹⁷ Ситняківська С. М., Літяга І. В., 2024. Формування соціального здоров'я учнів в умовах війни. *Pedagogical sciences*, с. 352–353.

³¹⁸ Фастівець А., 2024. *Теорія і практика підготовки фахівців з фізичної терапії та ерготерапії у процесі вивчення природничих дисциплін*. Дис. д.пед.н. за спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. ПНПУ імені В. Г. Короленка, Полтава, 612 с.

розвитку і саморозвитку людини; суб'єктивні та об'єктивні чинники, що сприяють або перешкоджають збереженню здоров'я; самоосвіту, самоорганізацію і самоконтроль при збереженні здоров'я; самовдосконалення, самокорекцію і самоорганізацію вчинків і дій під впливом суспільства, розвитку науки, культури; усвідомлення власних здібностей і можливостей, переваг і недоліків своєї діяльності зі здоров'язбереження³¹⁹; ³²⁰. При цьому освітній процес має бути здоров'язберігальним, здоров'яформувальним, здоров'язміцнювальним, спрямованим на розвиток цілісної компетентності здорового способу життя особистості³²¹.

Отже, тлумачимо здоров'ярозвивальне середовище закладу загальної середньої освіти як освітній простір, у якому в атмосфері формування культури здоров'я, екології здоров'я, дотримання цілісної (холістичної) формули здорового способу життя всіма суб'єктами освітнього процесу виникає можливість забезпечити відповідні умови та оперативно вносити зміни в довкілля, спосіб власного життя педагогів та учнів, використовуючи та поєднуючи новітні технології, методи навчання і виховання, поетапно прогножуючи очікувані результати освітніх впливів.

Оскільки українські вчені поки не дійшли спільної думки до трактування понять «мета» та «завдання» здоров'ярозвивального освітнього середовища, акцентуємо низку значущих для цього визначення наукових позицій:

– головною метою ЗРОС є забезпечення здобувачів середньої освіти НУШ високим рівнем соціального, фізичного, психічного і духовно-

³¹⁹ Вітюк В. В., 2018. Підготовка педагогів до створення здоров'язбережувального освітнього середовища у системі післядипломної освіти. *Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації* : матеріали круглого столу ; упор. Н. А. Поліщук. Луцьк : ВІППО, с. 8–12.

³²⁰ Кутасевич В. Д., 2018. Сучасні підходи до створення здоров'язбережувального освітнього середовища в школі. *Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації* : матеріали круглого столу. Луцьк : ВІППО, с. 32–38.

³²¹ Мехед О. Б., Рябченко С. В., Тюпіна Н. В., 2020. Створення здоров'язбережувального освітнього середовища у контексті інклюзивного навчання. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки*. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, № 7 (163), с. 96–100.

морального здоров'я; засвоєння ними знань, умінь і навичок з формування, збереження і зміцнення як власного здоров'я, так і здоров'я оточення; орієнтація на ведення здорового способу життя; формування у них здоров'язбережувальної компетентності; виховання культури здоров'я³²²;

– провідним завданням ЗРОС є занурення учня в особливо організований життєвий простір, у якому формується звичка до здорового способу поведінки, що забезпечує його комфортне перебування і в освітньому закладі, і в родинному середовищі, і серед дитячого колективу поза закладом освіти³²³;

– до змісту ЗРОС відносять: організацію освітнього процесу; сприятливий психологічний фон (спілкування педагогів з учнями); методи та форми освіти; санітарно-гігієнічні умови; руховий режим учнів; раціональне харчування; виховання культури взаємодії з довкіллям; навчально-методичне забезпечення здоров'язбережувальної роботи; підготовку педагогічних працівників до застосування здоров'язбережувальних технологій, методик, методів та прийомів³²⁴; ³²⁵.

Створення ЗРОС у ЗЗСО передбачає вирішення таких завдань: формування команди з усіх учасників освітнього процесу (керівників, педагогів, психологів, медиків, батьків, учнів тощо), що взаємодіє з керівними органами й організаціями (вертикальні зв'язки) та іншими зацікавленими партнерами – місцевими громадськими об'єднаннями, науковими організаціями тощо (горизонтальні зв'язки); усвідомлення цілей здоров'язбережувальної діяльності в НУШ; організація моніторингу, поточного контролю й оцінювання результатів як інструменту підвищення

³²² Чечурін Ю., 2020. *Створення здоров'язберігаючого освітнього простору у вищих навчальних закладах*. Науково-методична інтернет-конференція, присвячена дню заснування Дніпровського базового медичного коледжу. Дніпро, с. 140–143.

³²³ Цимерман І., 2019. *Створення здоров'язбережувального освітнього середовища в закладі дошкільної освіти. Формування в закладі освіти компетентності екологічної грамотності та здорового життя* : матеріали III Всеукр. наук.-пед. інтернет-конф., (м. Суми, 20 листопада 2019 р.) ; за заг. ред. В. М. Успенської. Суми : ФОП Цьома, с. 136–142.

³²⁴ Бережна Т., 2016. *Моделювання здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу: обґрунтування структури і критеріїв*. *Рідна школа*, № 1, с. 37–42.

³²⁵ Поташнюк І. В., 2012. *Теоретичні і методичні засади застосування здоров'язбережувальних технологій навчання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах*: дис.... докт. наук: 13.00.02. Київ, 507 с.

якості освітнього процесу; моделювання складників освітнього процесу відповідно до вікових закономірностей розвитку учнів³²⁶; впровадження модельних здоров'язбережувальних програм і технологій; побудова освітнього процесу на гуманістичних принципах взаємоповаги педагогів та учнів, розвитку комунікативних зв'язків і партнерства; формування ціннісного ставлення до здоров'я, культури здоров'я у всіх структурах ЗЗСО; вдосконалення соціального партнерства в системі «педагог-учень-батьки»; забезпечення ефективного медичного обслуговування, системний моніторинг показників здоров'я. Відповідально змодельоване здоров'ярозвивальне середовище ЗЗСО зорієнтоване на реалізацію суб'єктами освітнього процесу своєї активності в різних видах діяльності, зацікавленість учителів в успіхах учнів, дружньою емоційною атмосферою та духовним розвитком.

2.2. Алгоритми моделювання освітнього середовища ЗЗСО з урахуванням сучасних наукових підходів

У контексті обраної проблеми дослідження не викликає заперечення, що поглиблене моделювання систем освіти не лише розвиває теорію побудови і функціонування цих систем, але й дозволяє практично з'ясувати такі істотні їх властивості, які визначально впливають на якісні характеристики ЗЗСО, дозволяють сформулювати вимоги до провідних освітніх процесів з урахуванням актуальних досягнень науки і практики (методів і засобів традиційного навчання та інформаційно-комунікаційних технологій, е-дистанційних освітніх технологій, прогресивних психолого-педагогічних методів навчання і виховання, тощо).

У педагогічній науці доведено, що засобами моделювання вдається звести вивчення складного до простого, небаченого й невідчутного до видимого й відчутного, незнайомого до знайомого тощо, тобто зробити будь-

³²⁶ Шапран О. І., 2011. Наукові підходи до педагогічного моделювання інноваційної підготовки майбутнього вчителя. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»* : зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, № 21, с. 315–318.

яке явище дійсності доступним для пізнання. Як зазначають відомі вчені³²⁷, саме моделювання дає змогу об'єднати емпіричне та теоретичне в педагогічному дослідженні, поєднати в процесі вивчення педагогічного об'єкта експеримент з побудовою логічних конструкцій та наукових абстракцій³²⁸. Використання моделювання в науках про освіту дає можливість детально проаналізувати та оцінити основні етапи освітнього процесу, його елементи та поведінку суб'єктів; така діяльність завжди спрямована на побудову «ідеальної моделі», завдання якої – оптимізувати процес навчання, підвищити його результативність. Тому моделювання в освіті вже тривалий період розглядають як систему поглядів і дій опосередкованого пізнання за допомогою штучних і природних об'єктів, які зберігають деякі особливості конкретного об'єкта дослідження та створюють можливість репрезентувати цей об'єкт у конкретних внутрішніх і зовнішніх взаємопов'язаних відношеннях з метою отримати про нього нові знання³²⁹.

Розробляючи системну модель ЗЗСО з увиразненням здоров'язбереження як основного аспекту науково-методичної діяльності, потрібно враховувати загальноновизнані в сучасній науці особливості: наукові істини перестали сприйматися як абсолютні та тлумачаться як інструменти здобуття нових знань; наука пізнає світ засобом створення моделей – цілісних відображень об'єкта в ідеальній формі, забезпечених набором наукових понять (категорій); сучасна наука має модельність як інтегральну якість – жодний метод емпіричних або теоретичних досліджень не може бути реалізований без наявності моделі як цілісного уявлення про предмет дослідження³³⁰; реалізація пізнавальних функцій науки призводить до

³²⁷ Сухіх А. С., 2018. *Здоров'язбережувальне використання програмно-апаратних засобів учнями 5-9 класів у закладах загальної середньої освіти* : монографія. Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики. Кривий Ріг : Видавничий відділ Криворізького національного університету, том XVI. – вип. 2(45) : спецвипуск «Монографія у журналі», 250 с.

³²⁸ Тютюнник М., 2012. *Теоретичні аспекти моделювання як методу наукового дослідження*. Вип. 96. Серія «Педагогічні науки». Чернігів : Ред-вид. центр ЧНПУ, 270 с.

³²⁹ Осадчий І. Г., 2016. Педагогічне моделювання: що важливо знати педагогу? *Народна освіта*. Вип. 1, с. 60–68.

³³⁰ Бех І., 2003. Психологічний супровід особистісно орієнтованого виховання. *Початкова школа*, №3, с.5–10.

створення моделей об'єкта, технологій та конкретних методик діяльності; моделі й технології можна передавати іншим суб'єктам діяльності, методики поширювати, попередньо адаптувавши до нових умов³³¹; ³³².

Отже, моделювання в науках про освіту сьогодні розглядається в різних аспектах. Використання парадигмального моделювання у створенні сучасних схем (моделей) ЗЗСО дозволяє реалізувати істотні зв'язки між компонентами системи освіти, прогнозувати перспективні напрями її розвитку тощо. До моделювання звертаються тоді, коли неможливо одразу приступити до пізнання сутності об'єкта та не існує умов для безпосереднього оволодіння ним; педагогічний зміст моделі виявляється в тому, що вона дозволяє виокремити актуальні та перспективні завдання освітнього процесу, виявити, вивчити та науково обґрунтувати умови можливого зближення між вірогідними, очікуваними та бажаними змінами об'єкта³³³.

Комплексний аналіз масиву різнопланових джерел дослідження свідчить, що проблему моделювання нині розглядають представники різних наукових напрямів, насамперед, теорії моделювання (В. Штофф та ін.); загальної теорії систем (Р. Акофф, Л. Берталанфі, В. Садовський, У. Ешбі та ін.); синергетики (І. Пригожин, Г. Хакен та ін.); теорії інформації (А. Братко, І. Мелік-Гайказян, Д. Чернавський та ін.), загальної та педагогічної інноватики (К. Апгеловські, А. Кочетов, А. Субетто та ін.); теорії проєктування освітніх систем і педагогічного проєктування (В. Дудченко, В. Лазарєв, Є. Лодатко, М. Поташник та ін.); теорії професійної компетентності (Л. Кравченко, О. Овчарук, О. Пометун та ін.); управлінської діяльності в освіті (В. Бондар, В. Бобрицька, О. Мороз, В. Оніпко, В. Пікельна, С. Сисоєва, О. Цокур та ін.). Більш детально питання

³³¹ Бех І. Д., 2003б. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. *Виховання особистості* : у 2-х кн. Кн. 2: Київ : Либідь, 338 с.

³³² Бех І. Д., 2003с. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. *Виховання особистості: навч.-метод. посіб.*: у 2 кн. Кн. 2. Київ : Либідь, 344 с.

³³³ Павлютенков Є. М., 2008. Моделювання в системі освіти (у схемах і таблицях). *Б-ка журн. «Управління школою»*. Вип. 7(67), Харків : Вид. група «Основа», 128 с.

моделювання в педагогічних дослідженнях висвітлене в роботах С. Архангельського, Ю. Конаржевського і багатьох інших дослідників; при концептуальній побудові педагогічних моделей варто користуватися працями М. Бахтіна, В. Беспалька, М. Кагана, А. Бузова та Є. Квятковського, Н. Киященко, видатними досягненнями психолого-педагогічної думки (В. Біблер, Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Теплов та ін.).

Підсумком проведеного аналізу є низка висновків стосовно того, що моделювання в педагогіці припускає побудову й вивчення моделей реально існуючих предметів і явищ та конструйованих об'єктів для визначення або поліпшення їх характеристик, раціоналізації способів їх побудови, управління ними тощо³³⁴. Застосування в дослідженнях моделей об'єктів пізнання лежить в основі педагогічного моделювання; дослідниками по-різному трактуються питання освітнього моделювання і проєктування³³⁵. Модель у педагогіці – це створена або обрана дослідником система, відтворювальна для мети пізнання характеристик (компоненти, елементи, етапи розвитку, властивості, відносини, параметри) досліджуваного об'єкта, яка внаслідок цього перебуває з ним у такому відношенні заміщення і схожості, що її дослідження слугує опосередкованим способом отримання знання про цей об'єкт і ті дані, що однозначно перетворюються в інформацію про об'єкт пізнання та допускають експериментальну перевірку³³⁶; ³³⁷. Склад моделі залежить від мети роботи та має забезпечити можливість простежити будь-які сторони або характеристики об'єкта дослідження³³⁸, у даному випадку – здоров'язривального середовища ЗЗСО.

³³⁴ Вознюк О. В., 2012. *Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика*: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 708 с.

³³⁵ Єжова О. В., 2014. Класифікація моделей в педагогічних дослідженнях. *Наукові записки КДПУ*. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти ; ред. Величко С. П. [та ін.]. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, вип. 5, ч. 2, с. 202–207.

³³⁶ Кловак Г. Т., 2003. *Основи педагогічних досліджень* : навч. посіб. Чернівці, 260 с.

³³⁷ Хоменко П. В., Денисенко Є., 2023. Гуманітарно-педагогічне моделювання розвитку професійної компетентності майбутніх офіцерів. *Імідж сучасного педагога*, №4(211), с. 21–28.

³³⁸ Лодатко Є. О., 2010. *Моделювання педагогічних систем і процесів* : монографія. Слов'янськ : СДПУ, 148 с.

Незаперечним вважаємо факт глибшого проникнення в сутність об'єкта дослідження за допомогою моделі обраного об'єкта як аналітичного чи графічного опису того, що розглядається в конкретному педагогічному дослідженні. Класичне педагогічне моделювання орієнтується на лінійну екстраполяцію в майбутні процесів, які відбуваються в обраний час, однак переважна більшість педагогічних процесів є нелінійними, що обумовлено можливістю несподіваних змін. В. Вихор, розглядаючи нелінійні моделі в педагогіці, акцентує увагу на тому, що хоча в науках про освіту вже давно використовують поняття моделі, проте досі спостережено прагнення дослідників будувати жорсткі лінійні моделі, для яких передбачено єдиний шлях розвитку. Однак система освіти має справу з людськими відносинами, що мають у край нелінійний характер, саме нелінійність педагогічних процесів робить принципово ненадійними й недостатніми їх прогнози – екстраполяції від наявного, існуючого до нового, незвичного, нестандартного³³⁹.

У дослідженні, присвяченому використанню парадигмального моделювання діяльності вчителів, А. Семенова³⁴⁰ розробляє теоретичні та методичні засади застосування парадигмального моделювання в освітньому просторі (середовищі) як відкритій нелінійній системі, що самоорганізується, на ґрунті постнекласичної методології. Вчена обґрунтовує переосмислення цільових орієнтацій освітнього процесу зі знаннево центрованих на плюралістичні, здатні забезпечити ефективність професійної діяльності вчителів; розглядає роль та функціонування вчителя як суб'єкта освітнього простору ЗЗСО, що відображає особливості й ціннісні орієнтації сучасного педагога, переконливо доводить перспективність використання парадигмального моделювання в педагогічних дослідженнях, зокрема,

³³⁹ Вихор В. Г., 2013. Моделювання підготовки майбутніх учителів до управління навчальною діяльністю учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*, вип. 108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_2_108_24.

³⁴⁰ Семенова А. В., 2009. *Теоретичні та методичні засади застосування парадигмального моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів* : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» ; ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 42 с.

пов'язаних із професією вчителя. Нею визначено організаційно-методичні засади такого виду моделювання, що реалізуються в моделях-концептах: прогностичній, особистісно-професійній; функціональній схемі моніторингу; процесуальній моделі освітнього маршруту учня; інтеграційній моделі освітнього середовища тощо. Першочергової уваги в дослідженні надано моделі системного управління ЗЗСО (інтеграційна модель освітнього простору), яка опирається на чинники системного управління (дієвий педагогічний гуманізм, соціально-економічні, правові, загально-професійні знання і вміння; знання, уміння та здібності, що забезпечують особистісно орієнтоване спілкування та педагогічну фасилітацію; соціальний інтелект, наднормативну професійно-педагогічну активність; соціально-психологічну толерантність; педагогічну рефлексію, організованість; соціальну відповідальність, сенсомоторні здібності) вчителя та відповідні принципи ефективного менеджменту організації (об'єктивної і суб'єктивної новизни; цілісності та гнучкості освітнього середовища; активності та внутрішньої мотивації суб'єктів; особистісного самовизначення)³⁴¹. Ці аспекти можуть бути використані нами як вимоги до здоров'язрозвивального середовища ЗЗСО з точки зору діяльності педагогічної спільноти (колективу).

Теоретичний аналіз джерел дослідження свідчить, що в побудові освітніх дослідницьких моделей зазвичай використовують технології конструктів та концептів. Конструкти – це уявлення, які дослідник може визначити змістовно та виміряти за допомогою певної кількості індикаторів, концепти – це загальні положення, утворені з використанням конструктів. Основна вимога до моделі – це її «адекватність, тобто відповідність реальній дійсності, суттєвим властивостям об'єкта»³⁴².

Предметом моделювання може вважатися частина об'єкта моделювання, його окрема якість (властивість) або сукупність якостей

³⁴¹ Семенова А. В., 2009. *Теоретичні та методичні засади застосування парадигмального моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів* : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» ; ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 42 с.

³⁴² *Енциклопедія освіти*, 2008. / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 1040 с.

(властивостей), яку (які) виокремлює наука, системно описуючи (пояснюючи, проєктуючи) реальний об'єкт. Саме тому модель здоров'язрозвивального середовища ЗЗСО має містити низку науково обґрунтованих субмоделей (конструктів) для відповідності, повноти й системності відображення проблеми (у нашому випадку в діяльності адміністрації, учнів та персоналу); характеризується така модель елементним складом, структурою як формою зв'язку елементів, функціями елементів і цілого, єдністю внутрішнього і зовнішнього середовища ЗЗСО, законами розвитку (функціонування) ЗЗСО і його складових.

Нами враховано той факт, що зазвичай учені виділяють два аспекти моделювання в середній освіті: 1) моделювання як зміст, який учні повинні засвоїти; 2) моделювання навчальних дій та засобів навчання. У визначенні етапів проведення педагогічного моделювання думки сучасних науковців різняться. Так, А. Сухіх³⁴³ пропонує етапи розбудови педагогічної моделі: перший (змістовий) – формулювання мети та завдань педагогічного моделювання, виявлення умов здійснення моделювання, конкретизація чинників моделі; другий (формальний) – математичний аналіз результатів вимірів; третій – змістова інтерпретація отриманих даних.

Узагальнюючи підходи науковців до етапів проведення педагогічного моделювання, О. Шапран³⁴⁴ переконує, що найбільш поширеною в сучасній психолого-педагогічній літературі є така послідовність його проведення: 1) входження в процес і вибір методологічних засад для моделювання, якісний опис предмета дослідження; 2) обґрунтування завдань моделювання; 3) конструювання моделі з уточненням залежності між основними елементами досліджуваного явища, визначення параметрів об'єкта і критеріїв оцінки змін цих параметрів, вибір методик діагностики; 4) дослідження валідності

³⁴³ Сухіх А. С., 2018. *Здоров'язбережувальне використання програмно-апаратних засобів учнями 5-9 класів у закладах загальної середньої освіти* : монографія. Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики. Кривий Ріг : Видавничий відділ Криворізького національного університету, т. XVI, вип. 2(45) : спецвипуск «Монографія у журналі», 250 с.

³⁴⁴ Шапран Ю. Педагогічне моделювання у процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя біології. *Рідна школа*. 2012. № 12. С. 39–43.

моделі; 5) використання моделі в педагогічному експерименті; 6) змістова інтерпретація результатів моделювання. Моделювання педагогічних процесів, на думку С. Мельник³⁴⁵, складається з етапів, серед яких необхідними є такі: постановка мети розв'язання педагогічної проблеми за допомогою моделі; визначення основних компонентів педагогічної системи, які становлять її сутність; виявлення об'єктивно існуючих взаємозв'язків між компонентами системи; переведення компонентів системи на абстрактну мову (символіку); вибір способів зображення моделі та її побудова.

Незважаючи на те, що кількість етапів побудови моделі у різних учених якісно відрізняється, зазвичай технологічна послідовність моделювання передбачає: 1) визначення конкретних завдань моделювання, виділення основних чинників впливу на досліджуваний об'єкт, наукових підходів та принципів досягнення цілей; 2) виявлення функціональних характеристик складників моделі, встановлення між ними різноманітних зв'язків; 3) вибір траєкторії процесу розвитку моделі (встановлення педагогічних умов); 4) перенесення результатів дослідження на оригінал, перевірка результатів дослідження. Відповідно до позиції Л. Вішнікіної³⁴⁶, моделювання допомагає систематизувати знання про досліджуване явище або процес, вказує шляхи до більш цілісного опису, визначає зв'язки між компонентами, відкриває можливості створення більш цілісної класифікації, робить наочним та глибоким за своєю суттю досліджуваний процес чи явище.

Якщо засновуватися на значенні моделі для нашого теоретико-експериментального дослідження, то принципово важливим вважаємо твердження В. Маслова³⁴⁷: «Модель – це логічний результат абстрактного узагальнення практичного досвіду, а не прямий результат експерименту».

³⁴⁵ Мельник С. В., 2006. Моделювання діяльності інноваційного навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю. *Рідна школа*, №4, с. 25–29.

³⁴⁶ Вішнікіної Л., 2008. Педагогічне моделювання як засіб проектування освітніх процесів. *Імідж сучасного педагога*, №7-8(86-87), с. 80–84.

³⁴⁷ Маслов В. І., 2008. Моделювання у теоретичній і практичній діяльності в педагогіці. *Післядипломна освіта в Україні*, № 1, с. 3–9.

Таким чином, модель можна сприймати у двох значеннях: у широкому, коли йдеться про певне спрощення дійсності, її ідеалізацію; та у вузькому, коли хочуть зобразити досліджуване явище за допомогою іншого, більш вивченого, яке легше зрозуміти. Отже, структурно-освітня модель виконує декілька функцій: визначає компоненти, які становлять систему; схематично відображає зв'язки і взаємозалежності між компонентами всередині самої моделі; є інструментом для порівняльного вивчення різних ознак процесу, обраного як предмет дослідження.

Логікою методолого-теоретичного аналізу джерел роботи також визначено, що актуальними для нашого дослідження є праці вчених стосовно технологій моделювання³⁴⁸. Так, Т. Гуменюк пропонує при створенні моделі забезпечити: визначення цілей і конкретних завдань моделювання, збір, систематизацію й обробку інформації відносно сформульованих завдань; виділення основних чинників; побудова моделі в руслі обраних завдань; перетворення моделі відповідно до соціально-педагогічних умов і виділених чинників; відбір оптимальних варіантів отриманих результатів; розробку комплексу рекомендацій для зміни досліджуваного об'єкта³⁴⁹. С. Касярум пропонує алгоритм створення освітньої моделі: постановка завдань і визначення властивостей досліджуваного оригіналу; констатація ускладнень або неможливості дослідження оригіналу в природному вигляді; вибір моделі, яка достатньо фіксує істотні властивості оригіналу і досить легко піддається дослідженню; дослідження моделі відповідно до поставленої мети; перенесення результатів дослідження на оригінал; перевірка цих результатів³⁵⁰. Зазвичай розробка механізмів моделі проходить у три етапи: виявлення функціональних характеристик усіх компонентів моделі (зміст, організація, особливості організації діяльності вчителів та учнів у нових

³⁴⁸ Гончаренко С. У., 2008. *Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям*. Київ – Вінниця: Вінниця, 278 с.

³⁴⁹ Гуменюк Т. Б., 2010. Моделювання в педагогічній діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 13 : Проблеми трудової та професійної підготовки, Вип. 7, с. 66-72.

³⁵⁰ Касярум С. О. 2008. Моделювання змісту навчального матеріалу. *Педагогічний альманах* : зб. наук. праць, №3, с. 49–54.

умовах); вибір оптимального рішення для досягнення мети (ступінь самостійності учнів, характер їх діяльності, характер використовуваних учителями методів навчання, види і форми занять); вибір траєкторії процесу розвитку моделі (в першу чергу, вибір умов, що сприяють побудові здоров'язбережувального середовища ЗЗСО). Отже, кількість етапів побудови й реалізації освітньої моделі в різних учених якісно відрізняється, хоча алгоритми моделювання є подібними та дозволяють спроєктувати модель формування здоров'язбережувального середовища ЗЗСО, яка відповідає гуманістично-компетентнісній освітній парадигмі та концепції Нової української школи.

Моделювання ЗРОС ЗЗСО зумовлює врахування методологічного й технологічного інструментарію, низки сучасних підходів: загальнонаукових (феноменологічний, акмеологічний, системний, культурологічний); конкретно-наукових (середовищний, особистісний, компетентнісний); практико-технологічних (діяльнісний, інтегративний).

Феноменологічний підхід у дослідженні обраної проблеми забезпечує виділення та тлумачення низки понять («здоров'я», «здоровий спосіб життя», «культура здоров'я», «здоровий розвиток дитини»), що усвідомлені тими неперехідними гуманістичними зразками, які тривалий час регулюють соціальні механізми забезпечення здорового духовно, психологічно, фізично та інтелектуального суспільства. Оскільки відомо, що основи здоров'я суспільства закладаються в дитячому віці, то на засадах феноменологічного підходу, зокрема його історико-педагогічного та глобалізаційного аспектів, акцентовано положення Статуту Всесвітньої організації здоров'я (ВООЗ) стосовно того, що здоров'я є станом повного фізичного, душевного та соціального добробуту, а не лише відсутністю хвороб та фізичних дефектів. Здоровий розвиток дитини є світовим чинником першорядної важливості; здатність жити гармонійно в мінливих умовах середовища є основною

умовою такого розвитку³⁵¹. У Європі право на здоров'я закріплене в Європейській соціальній хартії (у статті 11), яка зобов'язує європейські держави вживати заходів щодо зміцнення здоров'я та забезпечення медичною допомогою у разі хвороби. У статті 17 зазначено, що діти мають право на належний соціальний, правовий та економічний захист³⁵². Визначення поняття «здоров'я» у Преамбулі Статуту ВООЗ, в Європейській соціальній хартії не є вичерпним та досконалим, тому як уточнення наводимо деякі трактування, взяті з інших джерел. В. Гузь та С. Жейнова вважають, що здоров'я можна охарактеризувати як динамічний стан організму, який відзначається повним фізичним, інтелектуальним, психічним, духовним і соціальним благополуччям і залежить від способу життя людини³⁵³. О. Савченко³⁵⁴ під поняттям здоров'я розуміє складну й одночасно динамічну категорію. Науки про освіту розглядають поняття здоров'я у широкому розумінні, що включає такі складові, як духовне, психічне, фізичне та соціальне здоров'я. Ці складові, взаємодіючи, взаємовпливаючи, інтегруючись, створюють здоров'я людини як цілісність і як цінність.

У 2003 році Всесвітня Організація Охорони Здоров'я (ВООЗ) визначила стратегічні напрями поліпшення здоров'я та розвитку дітей і підлітків; у додатку №1 «Практичні дії для охорони здоров'я дітей і підлітків за етапами з моменту народження до віку 19 років» зазначено, що пріоритетним напрямом для здійснення практичних дій у підлітковому віці (до 19 років) є сприяння здоровому розвитку та способові життя, що

³⁵¹ Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я. Документ 995_599, чинний, поточна редакція. Прийнятий від 22.07.1946.

³⁵² *Європейська соціальна хартія (переглянута)*. Документ 994_062, чинний, поточна редакція – редакція від 07.09.2016.

³⁵³ Гузь В. В., Жейнова С. С. 2018. *Здоров'язбережувальні технології як чинник збереження здоров'я дітей та молоді. Сучасні здоров'язбережувальні технології* : монографія ; за заг. ред. Ю. Д. Бойчука. Харків : Оригінал, с. 343–348.

³⁵⁴ Савченко О. Я. Реформування шкільної освіти і реалізація її оздоровчої функції. *Шлях освіти*. 2002. № 1. С. 2–6.

включає: відповідний раціон харчування; регулярне фізичне навантаження; гігієну порожнини рота; відтермінування початку статевого життя³⁵⁵.

Наша держава долучилася до сприйняття і розвитку проблематики здоров'я: 11 листопада 2020 р. на засіданні уряду України було схвалено Національну стратегію державної молодіжної політики до 2030 року, де одним із пріоритетних напрямів є здоров'я: формування навичок здорового способу життя, розвиток та збереження фізичної культури, культури здорового харчування та психогігієни. Також у стратегії зазначено, що молодь є найбільш активною, амбіційною, підприємливою та зорієнтованою на високі досягнення. У шкільний період відбуваються визначення сфери професійних інтересів, а також перші спроби взаємодії із системою врядування, суспільними інститутами, тому метою стратегії обрано створення можливостей для молоді, яка проживає в Україні, мати конкурентоспроможність, брати участь у житті суспільства, робити свідомий внесок кожного громадянина у подальший розвиток суспільства³⁵⁶. Отже, поняття «здоров'я» має незаперечний сенс як невід'ємний феномен існування кожного суспільства й особистості в ньому.

У цьому ж сенсі здоров'язбереження як процес, спрямований на зміцнення здоров'я людей, формування мотивації на дотримання здорового способу життя, свідомого, відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я довколишніх, має в своїй основі діяльність, спрямовану на збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я суб'єктів, тобто може розглядатися результатом впливу чинників освітнього процесу на збереження здоров'я його суб'єктів^{357; 358}.

³⁵⁵ Стратегічні напрями поліпшення здоров'я та розвитку дітей та підлітків. *Всесвітня організація охорони здоров'я*. WHO/FCH/CAN/02.21. 38 с.

³⁵⁶ *Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року*. Указ Президента України № 94/2021 від 12 березня 2021 року.

³⁵⁷ Бобрицька В. І., 2020. Національні пріоритети виховання молоді для орієнтирів здорового способу життя. *Методологія неперервної освіти та наукового дослідження* : монографія ; за ред. Н. М. Рідей, Е. В. Лузік. Київ : ТОВ ЦП «Компринт», с. 425–450.

³⁵⁸ Шурхал І. А., 2015. Компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності учнів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, вип. 5 К (61), с. 280–282.

Завдання здоров'язбереження в закладах загальної середньої освіти найчастіше покладають на вчителів; педагоги всіх освітніх галузей мають володіти здоров'язбережувальними технологіями, щоб залучати учнів до відповідної діяльності, до оволодіння знаннями про здоров'язбережувальні засоби формування, збереження та зміцнення здоров'я, вміння застосовувати їх у повсякденному житті, забезпечувати набуття культурно-оздоровчого досвіду³⁵⁹.

Учені (О. Кабацька³⁶⁰; В. Осадчий³⁶¹) наголошують на зміні ролі вчителя, який зважаючи на соціальну природу здоров'я, має вплив на процес здоров'язбереження на різних рівнях: на макрорівні – від його дій щодо власної вакцинації, виявлення небезпечних для суспільства захворювань залежить не лише його здоров'я, а й здоров'я учнів; на мезорівні, де об'єктом здоров'язбережувальних практик є групи та спільноти, оскільки саме вчитель, будучи суб'єктом середовища, є відповідальним за погіршення (покращення) умов праці, здоровий спосіб життя, поширення (запобігання) хвороб, а також психологічний клімат у трудовому колективі та позитивну взаємодію з іншими групами (учні, батьки, працівники інших підрозділів закладу освіти); на макрорівні важливим є індивідуальне здоров'я вчителя, як фізичне так і психічне, що залежить від того, яких позитивних здоров'язбережувальних практик педагог дотримується, не вдаючись до девіантних форм і стилів життя, що згубно впливають на здоров'я людини³⁶². Тут доцільно увиразнити³⁶³

³⁵⁹ Безкопильний О. О., 2020. *Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності в основній школі: теорія та методика* : монографія. Черкаси : ЧНУ імені Б. Хмельницького, 552 с.

³⁶⁰ Кабацька О. В., 2010. Методика формування культури здоров'я старшокласників у позакласній роботі. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Херсон : ХДУ, вип. 56, с. 192–198.

³⁶¹ Осадчий В. В., Василюк О. М., 2022. Здоров'язбережувальна компетентність сучасного викладача іноземної мови як важлива складова професійної компетентності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, вип. 63, с. 106–115.

³⁶² Щербань Л., 2001. Взаємозв'язок фізичного і духовного виховання. *Педагогічна газета*, № 5(83), с. 3.

³⁶³ Кравченко Л., Оніпко В., 2023. Сучасні концепції підготовки викладачів професійної освіти: педагогічна підтримка та фасилітація. *Українська професійна освіта = Ukrainian professional education*, вип. 14, с. 9–18.

сучасний ідеал вчителя як наставника, фасилітатора, який має спрямувати свою професійну діяльність на здоров'язбереження учнів.

Проведений аналіз наукових досліджень проблеми здоров'язбереження як педагогічного процесу уможлиблює розуміти під терміном «здоров'язбереження учнів» – цілеспрямовану, усвідомлену, мотивовану природовідповідну діяльність адміністрації ЗЗСО, вчителів, батьків, громадськості щодо збереження фізичного, психічного, духовно-морального та соціального здоров'я здобувачів освіти як ціннісної основи для самореалізації освітньої активності в здоров'язрозвивальному освітньому середовищі.

Таким чином, феноменологічний науковий підхід забезпечує в дослідженні проблеми усвідомлення кращих непересічних зразків здоров'язбереження й відповідного розвитку особистості в історичній ретроспективі та в світлі соціокультурних вимог сучасності.

Акмеологічний підхід розглядаємо як базисний узагальнювальний інструментарій, що передбачає сукупність принципів, прийомів, методів наукового дослідження, які дозволяють вивчати й вирішувати наукові та практичні проблеми моделювання здоров'язрозвивального середовища ЗЗСО в обсязі їх реального онтологічного буття. В основі акмеології як науки лежать ідеї про унікальність і цінність людського життя, здатність людини до творчості й самовдосконалення³⁶⁴. Сутність акмеологічного підходу вбачаємо у вивченні особистості учня і вчителя як цілісних феноменів у єдності комплексу її ознак (індивід, особистість, індивідуальність, суб'єкт життєдіяльності)³⁶⁵; орієнтації людини на постійний саморозвиток і самовдосконалення, мотивації високих досягнень, прагнення високих результатів, життєвих успіхів; організації творчої діяльності особистості на всіх етапах її неперервної освіти, створення необхідних умов для

³⁶⁴ Антонова О. Є., 2007. *Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів* : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 472.

³⁶⁵ Антонова О. Є., 2015. Акмеологічний підхід до визначення сутності обдарованості. *Проблеми освіти*, № 84, с. 36–40.

самореалізації її творчого потенціалу³⁶⁶. В. Петрухін³⁶⁷ підкреслює, що акмеологічний підхід є одним із прогресивних і перспективних для сучасної школи. Услід за Н. Сидорчук він наголошує: «Суть акмеологічного підходу полягає у здійсненні комплексного дослідження й відновлення цілісності суб'єкта, що проходить ступінь зрілості, коли його індивідні, особистісні та суб'єктно-діяльнісні характеристики вивчаються в єдності, в усіх взаємозв'язках та опосередкуваннях для того, щоб сприяти досягненню його вищих рівнів, на які може піднятися кожний»³⁶⁸.

Науковці³⁶⁹ та педагоги-практики досліджують педагогічну акмеологію, обираючи предметом її вивчення професійне становлення, досягнення особистістю вершин у педагогічній діяльності, шляхи професійного вдосконалення³⁷⁰. Вітчизняні вчені А. Євтух, А. Скорик³⁷¹. у своїх дослідженнях обґрунтовують акмеологічну модель професійної успішності вчителя та визначають такі її компоненти: установка на професійно-особистісне зростання, здатність до самопізнання, актуалізація здатності до розвитку, здатність до самореалізації. Дослідження вчених³⁷² доводить вплив акмеологічного підходу у становленні професійної успішності вчителя на всі аспекти його життєдіяльності, потреби, зміну мотивів, ціннісних орієнтирів, визначає гуманістичну спрямованість особистості та є джерелом підтримки сталості професійної успішності педагога впродовж усього професійного шляху, що пояснює високу

³⁶⁶ Антонова О. Є., 2011. Акмеологічний підхід до визначення сутності педагогічної обдарованості. *Акмеологія – наука XXI століття* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. / за ред. В. О. Огнев'юка. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, с. 17–22.

³⁶⁷ Петрухін В., 2009. Акмеологія та підвищення якості освіти. *Відкритий урок : розробки, технології, досвід*, № 3, с. 42–44.

³⁶⁸ Сидорчук Н. Г., 2017. Акмеологічний підхід як ключовий принцип розвитку особистості. *Неперервна освіта: акмеологічні студії (Педагогічні науки. Психологічні науки)*, №1, с. 14–20.

³⁶⁹ Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В., Антонова О. Є., 2003. *Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності* : монографія. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 193 с.

³⁷⁰ Sydorчук N., 2022. Acmeological principles of professional training of future teachers. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*. Vol. 3(110), p. 200–214.

³⁷¹ Євтух А. Б., Скорик А. В., 2020. Акмеологічний підхід до становлення професійної успішності майбутнього вчителя. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. № 7(163), с. 8–13.

³⁷² Вітвицька С. С., 2012. Акмеологічний підхід до педагогічної підготовки магістрів освіти. *Інтелектуальна та творча обдарованість: спільне та відмінне* : мат-ли круглого столу (23 січня 2012 р., м. Київ). Київ : ТОВ «Інформаційні системи», с. 114–119.

продуктивність та емоційну комфортність його професійної педагогічної діяльності.

Становлення акмеологічної моделі професійної успішності вчителя відбувається більш результативно у процесі застосування акметехнологій³⁷³; ³⁷⁴. Акметехнології науковці³⁷⁵ визначають через сукупність засобів, спрямованих на розкриття внутрішнього потенціалу особистості, розвитку властивостей і якостей, що сприяють досягненню високого рівня особистісно-професійного розвитку³⁷⁶. Одночасно акметехнології розглядають³⁷⁷ як інтегровану систему, яка реалізується через технологію проектування і впровадження освітніх програм професійно-педагогічної підготовки³⁷⁸, технологію управління організації освітнім процесом, технології формування духовно-моральних якостей та успішного навчання особистості, акмеологічного супроводу освітнього процесу³⁷⁹.

Системний підхід з точки зору педагогічної науки досліджують І. Андрощук, В. Беспалько, Ю. Бех, І. Підласий, М. Костюченко, В. Луговий, В. Маслов, О. Семенов, П. Хоменко, Ю. Шабанова та ін. Науковці описують основні складники системної моделі формування ключових компетентностей учасників освітнього процесу, до яких належить здоров'язберезувальна компетентність, спрямованість системного підходу на розкриття цілісності педагогічних об'єктів у освітньому середовищі, їхньої мети, змісту, єдиної теоретичної картини.

³⁷³ Дубасенюк О. А., 2015. Акмеологічний підхід як стратегічний орієнтир особистісно-орієнтованої педагогічної освіти. *Проблеми освіти*, № 84, с. 25–31.

³⁷⁴ Дубасенюк О. А., Вознюк О. В., 2011. *Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 114 с.

³⁷⁵ Сотська Г., 2017. Акмеологічний підхід у педагогічній освіті України. *Digital Library NAES of Ukraine*, № 1, с. 387–397.

³⁷⁶ Сидорчук Н. Г., 2014. Розвиток акмеологічної науки як одна із умов підвищення якості освіти. *Інновації в освіті: інтеграція науки і практики* : зб. наук.-метод. праць. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, с. 321–335.

³⁷⁷ Вознюк О. В., Дубасенюк О. А., Костюшко Ю. О., Осадчук Н. П., Сидорчук Н. Г., 2020. *Теорія і практика професійної акмеології* : монографія. Житомир : Вид-во ПП «Євро-Волинь», 392 с.

³⁷⁸ Лях Г. М., 2014. *Практичні основи акмеологічної компетентності вчителя* : метод. посіб. Бердянськ, 39 с.

³⁷⁹ Дубасенюк О., Сидорчук Н., 2022. Наукові засади вдосконалення особистості майбутнього педагога та його готовності до морального виховання учнів початкової школи. *Нові технології навчання*, № 96, с. 60–67.

У наукових дослідженнях термін «система» використовується в різних трактуваннях. В українському педагогічному словнику існує таке визначення цього терміну: «Система – це комплекс елементів, що знаходяться у взаємодії, це різноманіття об'єктів разом з відношеннями між об'єктами та їх атрибутами»; термін «системний підхід» в цьому ж джерелі подається як «напряму у спеціальній методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем»³⁸⁰.

Системний підхід як методологічний напряму у науці, як методологічний інструментарій (сукупність принципів, прийомів, методів і моделей дослідження складних систем) розглядає М. Костюченко³⁸¹. Основними поняттями системного підходу дослідник вважає склад системи, структурність, ієрархічність, цілісність, замкнутість, відкритість, динамічність, наявність певної організації. У своїй науковій праці цей підхід учений відносить до другого рівня методології та надає йому місце між філософською і конкретно-науковою методологією, проте зазначає, що системний підхід є також головним компонентом того рівня методології, до якого відносять методики і техніки дослідження.

Ю. Шабанова³⁸² акцентує, що в педагогічній науці системний підхід спрямовується на виявлення цілісності педагогічних об'єктів, дослідження в них різноманітних типів зв'язків та об'єднання їх у спільну теоретичну картину. Вчена наголошує, що будь-яку пізнавальну діяльність можна розглядати як систему, а до її складових відносити процес та продукт пізнання, мету пізнання, умови, в яких вона перебуває і зрештою сам суб'єкт пізнання.

³⁸⁰ Гончаренко С. У., 2011. *Український педагогічний енциклопедичний словник*. 2-ге вид., доп. і випр. Рівне : Волинські обереги, 519 с.

³⁸¹ Костюченко М. П., 2018. Системний підхід у науці та в педагогічних дослідженнях. Ч. 2. *Онтологія систем. Педагогіка, психологія і соціологія*, № 1(22), с. 45–51.

³⁸² Шабанова Ю. О., 2014. *Системний підхід у вищій школі: підруч. для студ. магістратури*; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. Донецьк: НГУ, 120 с.

Важливість системного підходу І. Андрощук³⁸³ пояснює орієнтацією процесу освіти на розкриття цілісності його компонентів, механізмів, виявлення різноманітних типів зв'язків складних процесів і їх об'єднання у єдину цілісну картину; В. Химинець³⁸⁴ у своїх дослідженнях представляє системний підхід «як спосіб наукового пізнання та практичної діяльності, що вимагає розгляду частин у нерозривній єдності з цілим».

На підставі зазначеного, в дослідженні обраної проблеми системний підхід зумовлює цілісність практичної діяльності ЗЗСО, спрямованої на комплексну реалізацію завдань формування здорового способу життя суб'єктів освітнього середовища. Системність полягає у взаємопогоджених знаннях, уміннях та навичках здоров'язбереження, сформованих в учнів, які забезпечують необхідний рівень їхньої працездатності, моралі та духовності³⁸⁵. Саме тому кожному вчителю доцільно знати основні положення фізіології, психології людини, соціології та інших суміжних дисциплін, які в сукупності дозволять оволодіти професійно-здоров'язберезувальною компетентністю, реалізувати необхідні здоров'язберезувальні освітні технології щодо свідомого ставлення до власного здоров'я і прояву такого ставлення у відповідних позитивних вчинках і діях учнів³⁸⁶; ³⁸⁷.

Культурологічний підхід в освіті тривалий час є об'єктом дослідження педагогів та науковців. серед яких В. Аніщенко, Г. Балл, Ю. Бойчук, П. Васильєва, В. Гриньова, К. Гнатовська, В. Лозова, В. Медінцев,

³⁸³ Андрощук І. В., 2016. Наукові підходи до підготовки майбутніх вчителів технологій як суб'єктів педагогічної взаємодії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, вип. 54, с. 14–19.

³⁸⁴ Химинець В.В., 2010. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота, -вип. 19, с. 243-247

³⁸⁵ Ващенко О., 2010а. *Виховання у школярів здорового способу життя. Психолого-педагогічні основи гуманізації виховання і навчання*: зб.наук. праць. Рівне : Тетіс, с. 340–341.

³⁸⁶ Бережна Т., 2016. Моделювання здоров'язберезувального середовища загальноосвітнього навчального закладу: обґрунтування структури і критеріїв. *Рідна школа*, № 1, с. 37–42.

³⁸⁷ Грицай Н. Б., Кирильчук О. О., 2021. Реалізація інтегративного підходу у вивченні природничих предметів у старшій школі. *Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук в контексті вимог Нової української школи*. Збірник тез доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф., (20 травня 2021 р.). Рівне : РДГУ, с. 124.

О. Падалка³⁸⁸ та ін. В їхніх дослідженнях знаходимо методологічні та концептуальні положення культурологічного підходу, принципи формування освітнього процесу, підготовки педагогів, місце виховного процесу в контексті цього підходу.

В. Гриньова³⁸⁹ акцентує увагу на тому, що культурологічний підхід може розглядатися залежно від цілей у контексті філософської, культурної, психологічної, педагогічної антропології, історії культури й мистецтвознавства; в окремих дослідженнях він може тяжіти галузей наук, в інших – безпосередньо реалізуватися в педагогічній науці. Вчена доводить, що культурологічний підхід як методологічна позиція об'єднує аксіологічний, діяльнісний й індивідуально-творчий аспекти культури, зосереджується на людині як суб'єкті культури, який об'єднує в собі всі «старі» сенси культури та одночасно виявляє нові; у цьому дотичність культурологічного й феноменологічного підходів.

Розглядати культуру як систему моделей пропонують вітчизняні психологи та педагоги Г. Балл і В. Медінцев³⁹⁰; учені обґрунтували модельну інтерпретацію культури й особистості як її індивідуального модусу. Науковці вважають, що людська культура формується зі складових буття людини, які включені у діяльність і свідомо або неусвідомлено використовуються нею для збереження та відтворення таких її компонентів як цілі, засоби, способи, результати тощо, а отже, культура забезпечує репродуктивно-нормативну й діалогічно-творчу функції людських індивідів, спільнот і людства загалом.

Особливого значення культурологічному підходові при підготовці педагогічних кадрів надає К. Гнатівська³⁹¹, на думку вченої завдяки йому закладається поняття толерантності, що передбачає формування

³⁸⁸ Аніщенко В., Падалка О., 2013. Культурологічний підхід у професійній підготовці вчителя. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, № 6, с. 103–107.

³⁸⁹ Гриньова В. М., Подберезський М. К., 2012. *Культурологічний підхід. Наукові підходи до педагогічних досліджень* : колективна монографія / Ю. Д. Бойчук, М. П. Васильєва, В. М. Гриньова [та ін.] ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. В. І. Лозової]. Харків : Апостроф, с. 81–126.

³⁹⁰ Балл Г. О., Медінцев В. О. Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи. *Горизонти освіти*. 2011. № 3. С. 7–14.

³⁹¹ Гнатівська К. С., 2020. Культурологічний підхід як засіб формування толерантності майбутніх фахівців. *Гірська школа українських Карпат*, № 23, с. 96–100.

різноманітних культурних і виховних компетентностей, формує основи взаємовідносин та спілкування між людьми з різноманітними традиціями, життєвими принципами орієнтованих на діалог культур особистостей. В. Аніщенко та О. Падалка прирівнюють культурологічний підхід до методологічної основи сучасної педагогічної науки й освіти та вважають цей підхід надзвичайно важливим у становленні освітньої системи. Виходячи з такої думки, науковці доходять висновку, що методологічна основа культурологічного підходу має на меті використовувати феномен культури у якості основного показника при поясненні явищ і процесів з наукової точки зору. За їхніми позиціями культурологічний підхід також є методом проєктування суб'єктно-орієнтованої освіти, яка дає можливість формулювати трактування освіти як процесу оволодіння культурою, зміст освіти як узагальнену культуру, творчість і комунікацію – як способи саморозвитку й самореалізації, і все це має спрямовуватися на розвиток та цілісне перетворення здобувача освіти на саморозвинену особистість³⁹².

Аксіологічний аспект цього підходу вважаємо органічно притаманним сучасній педагогіці, оскільки він зорієнтований на людину як найвищу соціальну цінність. Аксіологія – наука про цінності, вчення про природу духовних, моральних, естетичних та інших цінностей, їх зв'язок між собою, із соціальними, культурними чинниками та особистістю людини³⁹³. Сутність аксіологічного аспекту моделювання здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО полягає у спрямуванні діяльності закладу на гуманістичний розвиток особистості учня і вчителя; при цьому кожний учасник процесу розглядається активним ціннісно-мотивованим суб'єктом діяльності й найважливішим завданням – розкриття його цінностей як сутнісних характеристик особистості³⁹⁴; ³⁹⁵. Аксіологія не лише проголошує людину

³⁹² Аніщенко В., Падалка О., 2013. Культурологічний підхід у професійній підготовці вчителя. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, № 6, с. 103–107.

³⁹³ *Аксіологія*. Українська Вікіпедія. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Аксіологія>.

³⁹⁴ Фрицюк В. А., 2017. Методологічні підходи до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього фахівця. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*, № 6, с. 160–167.

найвищою цінністю суспільства і самоціллю суспільного розвитку, але й дозволяє вивчати явища (у тому числі й педагогічні) з точки зору закладених у них можливостей задоволення потреб людини³⁹⁶, у нашому випадку – забезпечення і розвитку здоров'я та здорового способу життя усіх суб'єктів освітнього середовища ЗЗСО.

Отже, культурологічний підхід у пізнанні освітнього середовища зумовлений об'єктивним зв'язком людини з культурою як системою цінностей; цей науковий підхід розглядає феномен культури здоров'я стрижнем розуміння людини, її свідомості і життєдіяльності, культуротворчості та саморозвитку³⁹⁷. Сутність культурологічного підходу полягає у вивченні світу людини в контексті її культурного існування, в аспекті того, чим світ є для людини, яким сенсом він для неї наповнений. Як методологічна основа моделювання середовища ЗЗСО, культурологічний підхід дозволяє трактувати освіту узагальненою культурою в єдності її аксіологічного, діяльнісного та особистісно-творчого компонентів. Як методологічна основа педагогічної культури він передбачає розгляд феномену культури здоров'я в діяльності вчителя як провідного в розумінні й поясненні учня як особистості, його свідомого ставлення до навколишнього середовища і власного здоров'я; проголошує людину найвищою цінністю суспільства і самоціллю суспільного розвитку.

Середовищний підхід розглядається вченими як засіб пізнання й розвитку особистості учня і вчителя та є системою змодельованих взаємодій із середовищем, яке водночас перетворюється на засіб діагностики, проєктування і продукування виховного результату – культури здоров'я і здорового способу життя³⁹⁸; ³⁹⁹. Середовищний підхід вимагає від учителя і

³⁹⁵ Винничук Р. В., 2023. *Система професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі на аксіологічних засадах*: Дис. д-ра пед. н. :13.00.01 та 13.00.04 ; Полт. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 608 с.

³⁹⁶ Вітвицька С. С., 2015. Аксіологічний підхід до виховання особистості майбутнього вчителя. *Креативна педагогіка*. Вінниця : Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки, вип. 10, с. 63–67.

³⁹⁷ Винничук Р. В., 2018. Аксіологічний та культурологічний підходи як аспекти методології сучасної підготовки фахівців у вищій школі. *Молодий вчений*, № 2.2(54.2), с. 93–96.

³⁹⁸ Кравченко Л. М., 1996. *Професійна діагностика у системі післядипломного підвищення кваліфікації вчителя*: дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 224 с.

керівника ЗЗСО розуміння того, що спосіб життя кожної людини формується в результаті її взаємодії із оточенням⁴⁰⁰. На засадах середовищного підходу вченими і педагогами-практиками неодноразово з'ясовано, що сучасне типове середовище ЗЗСО не відповідає необхідним умовам здоров'язбереження, що є наслідком значного обсягу навчального навантаження, нераціональної організації навчально-виховного процесу, неефективного використання застарілих методів та прийомів на тлі технологічного прогресу в усіх сферах людської життєдіяльності, високого темпу та ритму сучасного життя; також існуючі умови недостатньо ефективні щодо гармонійного розвитку особистості учня, формування, збереження та зміцнення його здоров'я⁴⁰¹. Головними ознаками, що свідчать про таку ситуацію, є зниження рухової активності школярів, синдром хронічної втоми, емоційне та психологічне перенавантаження та небажання вчитися⁴⁰².

Саме тому нині однією з ключових проблем кожного ЗЗСО є підвищення ефективності навчання, яке необхідно розглядати з погляду здоров'язбереження. Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури, нормативних документів свідчить: орієнтація на здоров'язбереження закладена на рівні особистісних результатів оволодіння учнями основною освітньою програмою та передбачає формування ціннісних орієнтацій здобувачів освіти на здоровий спосіб життя і становлення компетентності протистояти негативним зовнішнім впливам. Це стає можливим, якщо знання й уміння дітей щодо збереження власного здоров'я, а також засновані на них дії здоров'язбереження формуються як в освітньому

³⁹⁹ Лодатко Є. О., 2007. Моделювання освітніх систем в контексті ціннісної орієнтації соціокультурного простору. *Вісник Черкаського університету*. Серія : Педагогічні науки, вип. 112, Черкаси, с. 32–40.

⁴⁰⁰ Ващенко О. М., Бережна Т. І., 2016. Формування здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу: теоретичний аспект. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, вип. 20 (1), с. 77–89.

⁴⁰¹ Лозинський В., 2008. *Техніки збереження здоров'я*. Київ : Главник, 160 с.

⁴⁰² Хольченкова Н. М., 2017. Роль та місце позашкільної освіти у формуванні здоров'язбереження учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Серія : Педагогічні науки. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : ЧНПУ, № 144, с. 314–319.

процесі загалом, так і під час вивчення окремих шкільних предметів⁴⁰³. При цьому здоров'язрозвивальна організація навчання передбачає, насамперед, урахування динаміки працездатності учнів упродовж уроку, навчального дня, тижня, року, що запобігає розумовому стомленню й перевантаженню⁴⁰⁴.

На підставі аналізу негативних і позитивних чинників здоров'язбереження в середовищі ЗЗСО вченими з'ясовано, що для ефективного впровадження в педагогічну практику здоров'язрозвивальних ідей необхідна конкретизація ролі вчителя у вигляді середовищних змін:

– ставлення вчителя до учнів: педагог має повністю приймати учня таким, яким він є, і на цій основі намагатися зрозуміти, які його особливості, схильності, вміння та здібності, який можливий шлях розвитку;

– світогляду вчителя, його ставлення до себе, свого життєвого досвіду стосовно усвідомлення власних почуттів, переживань з позиції проблеми здоров'язбереження;

– ставлення вчителя до завдань педагогіки оздоровлення, яка передбачає не лише досягнення дидактичних цілей, а й розвиток учнів з максимально збереженим здоров'ям⁴⁰⁵ та відповідними перспективами.

Специфіка дослідження методології проблеми є багатоаспектною, тому що вона охоплює широке коло медико-біологічних, педагогічних, психологічних, соціальних та інших наук, що визначають різні погляди й підходи до аналізованого явища, організацію та технології⁴⁰⁶. Саме тому відсутній спільний погляд на проблему та безліч тлумачень основного

⁴⁰³ Безкопильний О. О., 2020. *Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності в основній школі: теорія та методика* : монографія. Черкаси : ЧНУ імені Б. Хмельницького, 552 с.

⁴⁰⁴ Іонова О. М., Лукьянова Ю. С., 2009. Здоров'язбереження особистості як психолого-педагогічна проблема. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : наукова монографія ; за ред. С. С. Єрмакова. Харків : ХДАДМ (ХХІІІ), № 1, с. 69–72.

⁴⁰⁵ Федоренко Ю. В., 2017. Здоров'язберігаюче середовище молодшого школяра. *Формування здоров'язбережувальних компетентностей сучасної молоді: реалії та перспективи* : зб. наук. праць Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої Всесвітньому Дню цивільної оборони та Всесвітньому Дню охорони праці (м. Полтава, 27-28 квітня 2017 р.). Полтава : ПНПУ, с. 134–136.

⁴⁰⁶ Лупаренко С. Є., Попов О. І., Потейко П. І., Суханова Л. А., 2010. Сутність, види та особливості здоров'язберігаючих технологій у дітей в умовах сучасного навколишнього середовища. *Гігієна населених місць*, №55, с. 382–386.

феномену, його змісту і структури⁴⁰⁷. Ретроспективний аналіз феномену «розвиток здоров'я» свідчить, що це складне й неоднозначне поняття, яке містить різні дефініції: здоров'я; культура здоров'я; здоровий спосіб життя; формування здорового способу життя; культура здорового способу життя; умови формування, зміцнення і збереження здоров'я; здоров'язбережувальні технології та інші; тому виняткового значення надаємо *особистісному науковому підходові*⁴⁰⁸; ⁴⁰⁹. Концептуальні основи особистісного підходу в освітній галузі висвітлені багатьма науковцями (І. Бех, М. Боришевський, М. Лукьянова, В. Крижанівська, О. Леонт'єв, М. Опольська, С. Рубінштейн, П. Хоменко, І. Якиманська, С. Яценко та ін.).

У педагогічній практиці при застосуванні особистісного підходу в освітньому процесі розвиваються такі особистісні якості як здатність до самостійного вибору, розвиток власних природних і соціально-набутих можливостей, уміння рефлексувати та оцінювати власні успіхи й невдачі, а отже, збагачувати свій суб'єктивний досвід, виявляти сильні сторони своєї особистості, розвивати відповідальність. Отже, головною особою в середовищі ЗЗСО при особистісному підході є не лише учень, а й учитель, завдання якого при такій організації освітнього процесу полягає у виявленні здібностей кожного здобувача освіти та їх розвитку. Вітчизняні вчені визначають три складові особистісного підходу, серед яких: розуміння, прийняття, визнання; при цьому розуміння зосереджується навколо внутрішнього світу особистості; прийняття – як позитивне ставлення до будь-яких проявів характеру учня, а визнання – як усвідомлення ним власної індивідуальності.

⁴⁰⁷ Безкопильний О. О., 2020. *Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності в основній школі: теорія та методика* : монографія. Черкаси : ЧНУ імені Б. Хмельницького, 552 с.

⁴⁰⁸ Бабич В. І., 2022. *Модель реформування культури здоров'я учнів в сучасних умовах шкільної освіти*. URL: http://alma-mater.luguniv.edu.ua/magazines/elect_v/NN9/10bviuso.pdf.

⁴⁰⁹ Базильчук В., Базильчук О., Мозолюк О., 2023. Формування культури здоров'я у школярів засобами фізичної культури як пріоритетний напрямок в освітньому середовищі. *Physical culture and sport: scientific perspective*, №2, с. 130–134.

Таким чином, учені акцентують увагу не на формуванні особистості із заданим змістовим матеріалом, а на створення саме умов для повноцінного виявлення і, відповідно, розвитку особистісних здібностей здобувачів освіти. У зазначеному контексті С. Яценко⁴¹⁰ у своїх дослідженнях дійшла висновку, що «особистість» – визнання конкретного носія образу-себе-в бутті, який поєднує одинично унікальне «Я» людини і буття взагалі»; «особистісно орієнтоване навчання» – педагогічне спрямування процесу суб'єкт-суб'єктної взаємодії учня та вчителя з метою реалізації індивідуального творчого потенціалу учня у поєднанні з розвитком професійних, фахових, особистісних якостей педагога; «педагогічні умови особистісно орієнтованого навчання» – наявність сукупності різнопланових зовнішніх та внутрішніх чинників, необхідних і достатніх для виникнення і функціонування особистісно орієнтованої педагогічної системи». Ю. Огарь⁴¹¹ визначає в умовах Нової української школи особистісне навчання як засіб саморозвитку учня та вдосконалену технологію навчання, що сприяє не лише розвиткові мисленнєвих здібностей, а й інтелекту учнів та всієї сукупності розумових здібностей, стратегій, ефективності формування предметних компетентностей; звертає увагу дослідників на складові особистісної освіти, серед яких називає аксіологічний, когнітивний, діяльнісно-творчий, особистісний компоненти. Для нашого дослідження серед цих компонентів виділяємо саме когнітивний компонент, який забезпечує учнів системою наукових знань про людину, культуру, природу, ноосферу як основи культури здоров'я особистості.

Отже, особистісний підхід спрямований на особистість учня як ключову в ЗРОС ЗЗСО, ставить його у центр освітніх впливів; цей підхід ґрунтується на послідовному ставленні педагога до вихованця як до особистості,

⁴¹⁰ Яценко С. Л., 2015. Сутнісні аспекти особистісно орієнтованої освіти. *Проблеми освіти* : наук.-метод. зб. ; Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, №. 85, с. 116–122.

⁴¹¹ Огарь Ю. В., 2019. Особистісно орієнтоване навчання як засіб саморозвитку учня в умовах нової української школи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, №67, с. 187–192.

самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта виховної взаємодії; він акцентує на індивідуальному ставленні до учнів як до особистостей, які є відповідальними і свідомими суб'єктами власної здоров'язберезувальної діяльності; сприяє реалізації природного потенціалу учня і вчителя, формуванню системи особистісних цінностей, що є запорукою самореалізації, здатності обирати моральні орієнтири здорового способу життя впродовж тривалого періоду⁴¹²; ⁴¹³.

Компетентнісний підхід у дослідженні зорієнтовує роботу, згідно з реформою МОН України щодо Нової української школи, на перелік компетентностей, яких набувають учні, закріплений Законом України «Про освіту» з урахуванням Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей впродовж життя (Європейський парламент і Рада Європейського Союзу 17 січня 2018 р. схвалили Рамкову програму оновлених ключових компетентностей для навчання впродовж життя). Проблематику компетентнісної освіти здобувачів різних категорій розглядають у своїх дослідженнях вчені: Т. Атрощенко⁴¹⁴, І. Кубенко⁴¹⁵, В. Луговий⁴¹⁶, Т. Мостіпака⁴¹⁷, Л. Паращенко⁴¹⁸, Н. Поліщук⁴¹⁹,

⁴¹² Атаманчук Н. М., 2007. Розвиток самосвідомості на ранніх етапах онтогенезу. *Психолого-педагогічні аспекти розвитку особистості в сучасному світі*: зб. наук. праць, с. 3–8.

⁴¹³ Мирончук Н. М., 2015. Ціннісне ставлення до себе та інших як основа життєвого самоздійснення особистості. *Формування особистості в освітньо-виховному середовищі навчального закладу: проблеми і пошуки*: зб. наук. праць, №2, с. 82–85.

⁴¹⁴ Атрощенко Т. О., 2021. Інноваційна компетентність майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти: теоретичні та методичні площини. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, № 75, т. 1, с. 50–54.

⁴¹⁵ Кубенко І. М., 2010. Що таке компетентність і як її розуміють в світі. *Додаток до електронного журналу «Теорія та методика управління освітою»*, № 1, с. 1–13.

⁴¹⁶ Луговий В. І., 2009а. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні. *Педагогіка і психологія*, № 2, с. 13–25.

⁴¹⁷ Мостіпака Т. П., 2017. Роль здоров'язберігаючої компетентності педагога в умовах сучасного освітнього простору. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Бердянськ : БДПУ, вип. 3, с. 32–39.

⁴¹⁸ Паращенко Л. І., 2004. Технологія формування ключових компетентностей у старшокласників: практичні підходи. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики*; під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К. І. С.», с. 71–84.

⁴¹⁹ Поліщук Н. А., 2019. Підвищення компетентності педагогічних працівників з питань упровадження здоров'язберезувальних технологій. *Педагогічний пошук*, № 2(102), с. 23–28.

І. Помещикова⁴²⁰, О. Проценко⁴²¹, М. Радченко⁴²² та інші. Нам імпонує позиція вчених стосовно того, що компетентісно зорієнтована освіта посилює результативний компонент, наповнює мету, зміст, процес, мотивацію, результати навчання і виховання реалістичним смислом, зорієнтованим на здоров'язбережувальну компетентність як інтегроване відображення загального рівня освіченості⁴²³. Т. Мокієнко вважає, що «компетентність ґрунтується на знаннях і вміннях, але ними не вичерпується, обов'язково охоплюючи особистісне ставлення до них людини, а також її досвід, який дає змогу ці знання «вплести» в те, що вона вже знала, та її спроможність збагнути життєву ситуацію, у якій вона зможе їх застосувати. Кожна компетентність побудована на поєднанні пізнавальних ставлень і практичних навичок, знань і вмінь, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, тобто всього того, що можна мобілізувати для активної дії»⁴²⁴.

Незалежно від різного тлумачення ключових компетентностей особистості, для цивілізованих країн спільними вважаються вміння, необхідні для реальної життєдіяльності, професійні, вміння і досвід застосовувати знання, отримання інформації, поновлення знань та продовження навчання, самоосвіти, соціальні та комунікативні вміння, вміння спілкуватися, вирішувати проблеми та конфлікти, працювати в команді, відчувати відповідальність тощо⁴²⁵. Детальне пояснення знаходимо в роботі «Компетентнісний підхід у сучасній освіті»: «Ключові компетентності – це багатовимірне утворення, що належать до загальногалузевого змісту освітніх стандартів та є спеціально

⁴²⁰ Помещикова І. П., Чуча Ю. І., Ломан С. Л., 2020. Здоров'язбережувальні компетентності учнівської та студентської молоді. *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор та одноборств у закладах вищої освіти*. Збірник статей XV наук. конф., (м. Харків, 12 лютого 2020 р.). Харків : ХДАФК, с. 124–128.

⁴²¹ Проценко О., Юрочко С., 2015. Інноваційна компетентність педагога: зміст і структура. *Молодь і ринок*. № 5(124), с. 51–55.

⁴²² Радченко М. І., 2017. Шляхи формування інноваційної компетентності студентів. *Вісник Національного авіаційного університету*. Серія: Педагогіка. Психологія. Київ : НАУ, № 11, с. 112–116.

⁴²³ Там само, с. 124–128.

⁴²⁴ Мокієнко Т. В., 2017. Сутність значення компетентнісного підходу в системі вищої освіти. *Науково-методичні основи компетентнісного підходу до підготовки здобувачів вищої освіти* : матеріали 48-ї науково-методичної конференції викладачів і аспірантів. Полтава: РВВ ПДАА, с. 198–200

⁴²⁵ Там само, с. 198–200

структурованим комплексом якостей особистості, що дають змогу ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах і які роблять внесок у розвиток якості суспільства та особистого успіху, що можуть бути застосованими в багатьох життєвих сферах. Ключові компетентності становлять основний набір найзагальніших понять, які мають бути деталізованими в комплексі знань, умінь, навичок, цінностей і відношень за навчальними галузями та життєвими сферами учнів; за своїм характером вони є наскрізними і їх необхідно досягати в процесі навчання через усі без винятку предмети»⁴²⁶.

У концепції Нової української школи ключові компетентності визначаються як такі, яких кожен учень потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх упродовж усього життя⁴²⁷.

Серед ключових компетентностей (уміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, ін.) у Державному стандарті 2011 року, наприклад, виокремлено підприємницьку та здоров'язбережувальну компетентності, а також цю компетентність віднесено до предметних (літературна, мистецька та ін.) компетентностей. При цьому наголошено: здоров'язбережувальна компетентність як ключова формується на міжпредметному рівні шляхом оволодіння предметними компетентностями з урахуванням специфіки предметів та пізнавальних можливостей учнів основної школи, а на предметному – в результаті засвоєння змісту предметів освітньої галузі й оволодіння учнями відповідними компетенціями⁴²⁸.

⁴²⁶ Овчарук О. В., 2004. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*: бібліотека з освітньої політики ; під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К. І. С.», с. 5–14.

⁴²⁷ *Концепція Нової української школи*, 2016. Концептуальні засади реформування середньої школи. Пройшла громадські слухання та ухвалена рішенням колегії Міністерства освіти України 27.10.2016 року.

⁴²⁸ *Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти*. Документ 1392-2011-п, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.09.2020, підстава – 143-2020-п.

Аналіз комплексу психолого-педагогічних джерел свідчить: поняття «компетентність» та «компетенція» не ідентичні. Ми згодні з твердженням М. Волікової⁴²⁹, М. Каленик⁴³⁰, М. Леонтян⁴³¹, О. Трифонової⁴³² та ін. про те, що поняття «компетенція» є більш вузьким, воно співвідноситься з конкретними видами діяльності й використовується для визначення знань, умінь, необхідних для ефективного використання дій. Компетентність же формується із окремих компетенцій, однак до них не зводиться. Н. Завидівська⁴³³ виділяє п'ять груп здоров'язбережувальних компетенцій: компетенції, засновані на психофізіологічних можливостях організму людини; компетенції, засновані на можливості людини виконувати ті чи інші завдання, тобто на здатності до навчання; компетенції, засновані на вимогах та психофізіологічних особливостях майбутньої професійної діяльності; компетенції, засновані на вмінні використовувати засоби фізичної культури; компетенції, засновані на необхідності вдосконалювати свої здоров'язбережувальні знання і прагнення до збереження власного здоров'я впродовж усього життя. Також учена робить висновок, що поняття «компетентність» є ширшим, а поняття «компетенція» – конкретним і вужчим, заснованим переважно на вимогах, а не на конкретному результаті.

Компетентнісний підхід передбачає формування у вчителів і в учнів компетентності як досвідченості в життєвій сфері здоров'язбереження, що означає розвиток здатності практично діяти, застосовувати досвід успішної діяльності в різних життєвих ситуаціях для досягнення конкретних практичних цілей; цей підхід спрямовує розвиток здатності особистості практично діяти в

⁴²⁹ Волікова М. М., 2019. Сутність понять «компетенція» та «компетентність» в науковому дискурсі. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, вип. 5(161), с. 37–43.

⁴³⁰ Каленик М. В., 2010. Поняття компетенція, компетентність, навчальні досягнення учнів з фізики. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. Кіровоград, вип. 90, с. 117–120.

⁴³¹ Леонтян М. А., 2012. *Поняття «компетенція» і «компетентність» у теорії освіти*. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер. : Педагогіка, т. 188, вип. 176, с. 73–75.

⁴³² Трифонова О. С., 2010. Домінанти визначення сутності понять «компетенція» і компетентність». *Наука і освіта*, № 8, с. 108–111.

⁴³³ Завидівська Н. Н., 2016. Особливості класифікації компетенцій здоров'язбереження у системі фізичного виховання студентської молоді. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*, вип. 139 (2), с. 63–67.

різних обставинах задля збереження власного здоров'я, здоров'я інших людей, природи, він тісно пов'язаний з особистісним і середовищним підходами, оскільки ґрунтується на особистості учня та може бути реалізованим і перевіреном учителем тільки в процесі виконання конкретним учнем певного комплексу дій (О. Дубасенюк⁴³⁴, Л. Зданевич⁴³⁵, Л. Капаєва⁴³⁶, В. Каплінський⁴³⁷) в рамках змодельованого з ЗЗСО здоров'ярозвивального середовища, в основі якого знаходиться усвідомлення феноменів «здоров'я», «культура здоров'я», «здоровий спосіб життя», «цінності здорового способу життя» та ін.

Діяльнісний підхід у дослідженні відносимо до практико-технологічних підходів. Науковці та педагоги-практики відмічають вплив цього підходу на учнів у процесі засвоєння ними предметних компетентностей і формування їх як особистостей. Так, М. Шмир⁴³⁸ підкреслює вплив діяльнісного підходу на внутрішню активність особистості, яка пробуджується завдяки змісту і методам, що організовуються особливим чином; В. Фрицюк⁴³⁹ розуміє діяльнісний підхід як таку організацію навчання, за якої учень «діє з позиції активного суб'єкта пізнання, у нього цілеспрямовано формуються навчальні вміння стосовно саморозвитку, планування етапів діяльності, її виконання і регулювання, самоконтролю готовності до тривалого саморозвитку, аналізу й оцінки результатів власної діяльності». Ю. Зубцова доводить: головна ідея діяльнісного підходу полягає в тому, що ефективність особистісного розвитку може здійснюється лише в процесі активної діяльності, яка має

⁴³⁴ Дубасенюк О. А., Вознюк О. В., 2011. *Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 114 с.

⁴³⁵ Зданевич Л., 2015. Реалізація компетентнісного підходу як одного з інструментів професійної підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі. *Педагогічний дискурс*, №18, с. 90–96.

⁴³⁶ Капаєва Л. М., 2017. Науково-педагогічна система забезпечення компетентнісного підходу до підготовки здобувачів вищої освіти. *Науково-методичні основи компетентнісного підходу до підготовки здобувачів вищої освіти*. Матеріали 48-ї науково-методичної конференції викладачів і аспірантів. Полтава : РВВ ПДАА, в. 25–28.

⁴³⁷ Каплінський В. В., 2016. *Загальнопедагогічна компетентність учителя: особливості, складники, шляхи формування* : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 154 с.

⁴³⁸ Шмир М. Ф., 2020. *Дидактичні основи реалізації діяльнісного підходу в процесі підготовки вчителя іноземної мови* : дис. д-ра пед. наук : 13.00.09 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Кременець ; Тернопіль, 496 с.

⁴³⁹ Фрицюк В. А., 2017. Методологічні підходи до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього фахівця. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*, № 6, с. 160–167.

передбачати розвиток умінь і навичок особистості на практиці; вчена зазначає: «Діяльність є рушійною силою пізнання та розвитку людського суспільства, структуру якої складають потреба, мета, мотив, дії, предмет, засоби та результат»⁴⁴⁰.

Діяльнісний підхід почали застосовувати в освітньому процесі з першого року впровадження НУШ; у Концепції Нової української школи зазначено, що, починаючи з початкової школи, освітній процес ЗЗСО має будуватися через діяльність, застосовуючи ігрові, моделювальні методи навчання як у класі, так і поза його межами. У Державному стандарті початкової освіти передбачено організацію освітнього процесу через застосування діяльнісного підходу на інтегрованій основі, переважно через ігрові методи на першому циклі навчання (1-2 класи), а в другому циклі (3-4 класи) – на інтегровано-предметній основі, що свідчать також про роль інтегративного наукового підходу в спільній практико-технологічній цілісності.

Вчитель закладу загальної середньої освіти має володіти методикою застосування діяльнісного підходу при здійсненні педагогічної діяльності. В Україні проводилася підготовка таких педагогів, що було затверджено на законодавчому рівні Розпорядженням Кабінету Міністрів України №988-р від 14.12.2016 «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року»⁴⁴¹. До навчання українських учителів доєднався фонд The LEGO Foundation (королівство Данія) (Наказ МОН № 1454 від 26.12.2018 р.).

Метою проєкту по залученню фонду The LEGO Foundation стало сприяння розвитку якості української освіти через всебічний розвиток особистості, набуття учнем компетентностей, необхідних для навчання впродовж життя; формування педагога-фасилітатора, який змінює власні

⁴⁴⁰ Зубцова Ю. Є., 2022. Генеза методології діяльнісного підходу в освіті. *Інноваційна педагогіка*, вип. 48, т. 1, с. 27–31.

⁴⁴¹ Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року від 14 грудня 2016 р. № 988-р.

традиційні педагогічні підходи та методи роботи. Діяльнісна основа взаємодії вчителя і учня в навчанні через гру мала забезпечити можливість стати творчими, всебічно розвиненими, адже такий підхід до навчання характеризується високою мотивацією, радісною, активною участю, надбанням змістовного та соціально-інтерактивного досвіду⁴⁴².

У контексті проблеми цього дослідження підготовлений учитель має усвідомлювати діяльнісний підхід як методологічну основу розбудови системи розвивального навчання, адже при такій організації роботи учень не отримує знання в готовому вигляді, а здобуває їх сам у процесі власної пізнавальної діяльності; у співдружності з інтегративним підходом створюється ситуація поєднання можливостей різних предметів освітньої програми для формування здоров'язберезувальних компетентностей та ключових умінь⁴⁴³. При застосуванні методик діяльнісного підходу на уроці створюється проблемна ситуація, для розв'язання якої виникає необхідність у проблемному діалозі; цей діалог спонукає учнів до формування нових компетентностей і саморозвитку. Таким чином, діяльнісний підхід – це спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей та наскрізних умінь особистості; застосування теоретичних знань на практиці; формування здібностей до самоосвіти й командної роботи; успішна інтеграція в соціумі та самореалізація.

Отже, поняття «діяльнісний підхід» у пропонованому дослідженні можна розглядати за трьома збалансованими напрямками: 1) діяльнісний характер освіти (активний, самостійний, перетворювальний), коли процес навчання є осягненням предметно-практичних та розумових дій; 2) розвивальна спрямованість освітнього середовища на особистісний розвиток учня і вчителя, який характеризує становлення особистості, її «саморозвиток» у процесі діяльності в предметному світі, при цьому не просто індивідуальної, а спільної, колективної; 3) особливості реалізації

⁴⁴² Parker R., Tomsen B.S., 2019. Learning through play at school. Billund : LEGO Foundation, 76 p.

⁴⁴³ Антонова О. Є., Поліщук Н. М., 2016. *Підготовка вчителя до розвитку здоров'язберезувальної компетентності учнів* : монографія. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 248 с.

(організація й управління) завдань діяльнісного підходу в освіті як цілеспрямованість, мотиваційна обумовленість, самостійна або керована взаємодія з середовищем, коли відбувається розв'язання суперечностей між репродуктивним і творчим пізнанням, раніше засвоєною інформацією і її новою порцією тощо⁴⁴⁴; ⁴⁴⁵.

Інтегративний науковий підхід, конкретизуючи положення діяльнісного підходу, для реалізації завдань формування здорового способу життя учнів пропонує три напрями: перший спрямовується на розширення уявлень про здоровий спосіб життя за умови збагачення змісту всіх освітніх галузей і навчальних предметів відповідним матеріалом; другий координує вплив суб'єктів, що виховують (педагогів, батьків, медичних працівників, ін.) з метою формування в учнів здорового способу життя як у навчальний, так і в позанавчальний час; третій напрям має бути спрямований на застосування сукупності відповідних методів і форм взаємодії суб'єктів середовища. Одні з них (бесіди, розповіді, проблемні ситуації, ін.) реалізують діалогічний аспект взаємодії, який забезпечує мотиваційну спрямованість на здоровий спосіб життя; інші (фізичні вправи, ігри, забави, рольові ігри, свята тощо) передбачають включення учнів у конкретну практичну роботу зі збереження і зміцнення свого здоров'я.

На необхідності застосування інтегративного підходу в освітньому процесі наголошує Т. Засекіна⁴⁴⁶, котра доводить, що інтегративний підхід є методологічною основою інтеграції знань і вмінь та ефективним засобом формування цілісності й неперервності змісту освіти, звертає увагу на стандарти середньої освіти НУШ, які визначають інтегративний підхід як провідний у формуванні змісту освіти. Учена розглядає інтегративний підхід як ефективний засіб інтеграції знань, змісту, діяльності, організаційних форм та інтегративних технологій навчання, відмічаючи, що інтегративний підхід є

⁴⁴⁴ Мартинова Р. Ю., 2019. Види дидактичних моделей процесу навчання. *Наука і освіта*, № 4, с. 15–22.

⁴⁴⁵ *Діяльнісний підхід*. Українська Вікіпедія. 2022. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

⁴⁴⁶ Засекіна Т. М., 2020. *Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика*: монографія. Київ : Педагогічна думка, 400 с.

умовою цілісної освіти, де в свідомості особистості учня об'єднуються взаємовідносини «себе і суспільства, себе і природи»⁴⁴⁷.

Інтегративний підхід реалізується під час занять пошуково-дослідницькою роботою, у процесі якої існують широкі можливості його поєднання з діяльнісним, системним, особистісним підходами, забезпечення педагогічних умов якісного освітнього процесу. І. Дутчак доводить ефективність інтегративного підходу тим, що вчителі, займаючись пошуково-дослідницькою роботою, застосовують методи дослідження, які сприяють формуванню дослідницьких вмінь, навичок, уявлень про стратегію пізнавальної діяльності учнів, прищеплює зацікавленість до навчальних і наукових досліджень. Дослідниця наголошує на застосуванні інтегративного підходу до пошуково-дослідницької роботи для тісної взаємодії педагога-наставника й учня-дослідника та розроблення моделі дотримання наступності в реалізації розвивальної корекції освітнього процесі⁴⁴⁸. Н. Грицай, О. Кирильчук обґрунтовують можливості реалізації інтегративного підходу під час проведення інтегрованих уроків та позакласних заходів, що формує в учнів цілісне сприйняття світу, розуміння природних явищ, розкриття своїх потенційних можливостей та зацікавленості в пізнанні світу й оточуючого довкілля. У дослідженнях науковців розкрито вплив інтегративного підходу на формування в учнів цілісної наукової картини світу, що є однією з вимог НУШ до формування сучасної особистості.

Для нашого дослідження важливими є наукові напрацювання ефективності впливу інтегративного підходу на рівень знань, умінь та досвіду здорового способу життя, фізичного розвитку та фізичної підготовленості до освітнього процесу учнів ЗЗСО, проведені С. Кондратюк, котра пропонує власну модель інтегративного бачення формування в

⁴⁴⁷ Там само, 400 с.

⁴⁴⁸ Дутчак І. Г., 2023. Інтегративний підхід до пошуково-дослідницької роботи. *Scientific notes of junior academy of sciences of Ukraine*, № 1(26), p. 52.

молодших школярів засад здорового способу життя, які в педагогічній науці ґрунтуються на принципах єдності свідомості й поведінки; спрямованості керівників закладу освіти до ініціативності та самостійності; єдності вимог і координації дій усіх суб'єктів освітнього процесу⁴⁴⁹. Дослідниця розробила відповідні методичні рекомендації й доводить, що, реалізуючи завдання з упровадження інтегративного підходу в освітній процес ЗЗСО щодо формування в школярів здорового способу життя, можливо забезпечити ціннісну орієнтацію всієї шкільної команди, включаючи батьків, на збереження і зміцнення здоров'я учнів та змінити їхнє пасивне ставлення до цієї проблеми⁴⁵⁰. Ряд учених (Г. Грибан, А. Гарлінська, О. Солодовник, П. Ткаченко, О. Скорий, О. Пантус) рекомендують упровадження програм, при використанні яких можна реалізувати інтегративний підхід як засіб розробки та впровадження фізкультурно-оздоровчих технологій, спрямованих на формування культури здорового способу життя здобувачів освіти⁴⁵¹; ⁴⁵². Такі програми передбачають інтеграцію основ педагогіки, психології, анатомії, фізіології, культурології та мають сприяти технологіям фізкультурно-оздоровчої спрямованості, активної участі здобувачів освіти в освітньому процесі.

Отже, провідною методологічною основою побудови моделі здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО є гуманістично-компетентнісна парадигма освіти та відповідна їй парадигмальна модель Нової школи, сутність якої полягає у створенні ситуації сприйняття й адекватного реагування суб'єктів освітнього середовища на цілеспрямовано змодельовані впливи. Методологічним підґрунтям є визначені вище наукові підходи до

⁴⁴⁹ Кондратюк С. М., 2003. *Інтегративний підхід до виховання у молодших школярів здорового способу життя*: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія та методика виховання; Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 245 с.

⁴⁵⁰ Там само, 245 с.

⁴⁵¹ Грибан Г. П., Тимошенко О. В., 2013. Формування фізкультурно-оздоровчих компетентностей у студентів вищих навчальних закладів. *Фізичне виховання у сучасній школі*, № 6(88), с. 30–34.

⁴⁵² Грибан Г. П., Гарлінська А. М., Солодовник О. В., Ткаченко П. П., Скорий О. С., Пантус О. О., Пилипчук П. Б., 2022. Формування культури здорового способу життя здобувачів закладів вищої освіти засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, вип. 6 (151), с. 42–47.

формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, що зумовлює культивування дієвої позиції особистості з метою власного становлення й розвитку, самовдосконалення, морального і духовного здоров'я; передбачає цілісність у практичній діяльності всіх ланок ЗЗСО, що спрямована на комплексну реалізацію феномену здорового способу життя; забезпечує розвиток інтересів, задатків, здібностей, обдарувань і досвіду кожного учня; сприяє тому, що в процесі творчої активності формуються навички здоров'язбережувальної поведінки, провідним чинником якої є ціннісне ставлення до здоров'я.

Сучасна наука має модельність як інтегральну якість (жодний метод емпіричних або теоретичних досліджень не може бути реалізований без наявності моделі як цілісного уявлення про предмет дослідження). Педагогічний сенс такої моделі виявляється в тому, що вона дозволяє виділити актуальні та перспективні завдання освітнього процесу, виявити, вивчити та науково обґрунтувати умови можливого зближення між вірогідними, очікуваними та бажаними змінами модельованого об'єкта. За таких обставин моделювання може визначатися як: основа розроблення нової теорії; метод наукового дослідження; механізм визначення перспектив розвитку ЗЗСО виконувати функції: нормативну, систематизувальну, конкретизувальну, пізнавальну. Ці аспекти будуть деталізовані в підрозділі 3.1 роботи.

2.3. Моделювання ЗРОС ЗЗСО в руслі Цілей сталого розвитку та завдань Нової української школи

Нагальною потребою розбудови українського суспільства нині стає формування системи цінностей, складової культурного світобачення кожного громадянина, яка не залежала б від економічного розвитку, зміни політичної влади, у якій би захист і збереження природи, турбота про людину, її здоров'я й дотримання її прав вважались такими ж важливими, як і саме

життя. Актуальність представленого дослідження обумовлюється усвідомленням необхідності змін в освітній парадигмі України щодо формування сталого розвитку суспільства, що сьогодні вже є стратегічним завданням усієї світової спільноти⁴⁵³. Постає проблема створення сталих освітніх середовищ та організації такої моделі навчання, в основу якої мають закладатися широкі міждисциплінарні знання, що базуватимуться на комплексному баченні розвитку особистості учня, які в подальшому змогли б забезпечити здоров'язбереження, стабільність і ефективність існування сучасної цивілізації на засадах цілісності природного оточення, економічної життєздатності та соціальної справедливості для нинішніх і майбутніх поколінь. Отже, виникає необхідність переорієнтації вітчизняної освіти на цілі сталого розвитку, в яких важливою складовою визначено якісну освіту. У запроваджених Державних стандартах початкової та базової середньої освіти і базових навчальних планах набуття ключових компетентностей відбувається з урахуванням засад сталого розвитку суспільства⁴⁵⁴; ⁴⁵⁵; ⁴⁵⁶. Національна стратегія розбудови безпечного й здорового освітнього середовища в Новій українській школі⁴⁵⁷ також розроблена на підтримку Цілей сталого розвитку, проголошених ООН (резолуція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року № 70/1) і підтриманих Україною відповідно до Указу Президента України від 30 вересня 2019 року № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»⁴⁵⁸. Поняття сталого розвитку в його сучасному значенні було сформульовано в доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку (Комісія

⁴⁵³ Аналіз державних стратегічних документів щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року, 2017. Аналітична доповідь. Київ : Інститут суспільно-економічних досліджень. Київ : Інститут суспільно-економічних досліджень, 84 с.

⁴⁵⁴ Державний стандарт початкової освіти: Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87.

⁴⁵⁵ Державний стандарт початкової освіти. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України № 688 від 24.07.2019 р.

⁴⁵⁶ Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Постанова КМУ. № 24 від 14.01.2004 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/2452/

⁴⁵⁷ Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. Указ Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.07.2021).

⁴⁵⁸ Там само.

Брутланд) у 1987 році, згідно якої Сталий розвиток розглядається як такий, що забезпечує збалансоване вирішення соціально-економічних завдань, а також проблем сприятливого навколишнього середовища та природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення потреб сучасного та наступних поколінь людства⁴⁵⁹.

Вітчизняні й зарубіжні науковці (О. Огнев'юк, С. Клепко, М. Романенко, А. Урсул, А. Уолс, М. Вільямс та ін.) наголошують на місії освіти при формуванні засад сталого розвитку, на її функціональному призначенні, змістовому наповненні, результативності. Освіта для сталого розвитку – це сучасний підхід до організації освітнього процесу, який включає інформування членів суспільства про основні проблеми сталого розвитку, формування світогляду, що базується на засадах сталості, етносу, який забезпечує стійкий обмін потоками речовини, енергії, інформації між етносом та його етносоціоприродним довкіллям (К. Гуз, В. Ільченко, А. Толстоухов, С. Стоян, М. Данилевський, Ф. Рауч, Ч. Рідман, Р. Штайнер, Д. Тілбурі, Ф. Вайнерт та ін.), переорієнтацію навчання з передачі знань на формування ключових компетентностей⁴⁶⁰, орієнтацію на порушення та практичне розв'язання місцевих проблем.

Аналіз праць дослідників людської природи та буття свідчить, що стійкий чи нестійкий розвиток суспільства може характеризувати його модель світу – життєствердна, агресивна або деструктивна (Е. Фромм, М. Попович та ін.). Розглядаючи такі тлумачення термінології у сфері сталого розвитку як «освіта для сталого розвитку», «освіта в інтересах сталості», «освіта у сфері сталого розвитку» або «навчання сталості», розгорнуто наукову дискусію щодо синтезу та подальшої еволюції цих понять. До цієї дискусії долучилися П. Фішер, Дж. Хекл, Б. Джіклін, Е. Макадамс, І. Памберг, О. Хмелевська та ін. Зокрема, О. Хмелевська,

⁴⁵⁹ Пометун О. І., 2015. Педагогічні засади освіти для сталого розвитку в Українській школі. *Український педагогічний журнал*, №1, с. 171–182.

⁴⁶⁰ Бібік Н. М., 2019. Суперечності процесу запровадження компетентнісного підходу в освітню практику. *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи: тези доп. I Всеукр. наук.-практ. конф.*, (м. Київ, 30 вер. 2019 р.) Київ : Педагогічна думка, с. 8–11.

розглядаючи освіту для сталого розвитку як ключовий інструмент сталості, зосереджує увагу на розвиткові таких освітніх ідей: переорієнтація функціонального та предметного поля освіти; дизайн компетенцій; запровадження трансформаційної педагогіки; підтримка освітніх агентів; удосконалення координації та інтеграції; оновлення змісту освітніх реформ; створення сталих освітніх середовищ⁴⁶¹.

Питання щодо формування людини з відповідальним ставленням до здоров'я як до найвищої особистісної та суспільної цінності розглядається вітчизняними та зарубіжними науковцями досить тривалий час; проблема здоров'я учнів ЗЗСО, розглянута з позицій людини й сталого розвитку суспільства, визначена істотною для шкільної освіти⁴⁶². Концепція Цілей сталого розвитку сприяла виокремленню стратегії освіти для сталого розвитку, яка передбачає формування компетентностей, що дадуть людству можливість робити наш світ безпечнішим, здоровішим і процвітаючим, тим самим підвищуючи якість життя. Рухаючись до цієї мети, у 2015 році на саміті ООН надано підтримку переходу на засади сталості через реалізацію Цілей сталого розвитку (ЦСР) на період до 2030 року, де освіту сформульовано як самостійну ціль, а всі інші Цілі сталого розвитку (ЦСР) та їх завдання також взаємодіють з освітою. Задля використання потенціалу освіти для досягнення кожної із ЦСР у 2017 році ЮНЕСКО розроблено рекомендації⁴⁶³, які мають наблизити реалізацію окреслених цілей. У 2016 році Україна розробила національну систему для ЦСР, до якої увійшли 86 завдань та 172 індикатори; в ній для освіти відведено 7 завдань та 11 індикаторів⁴⁶⁴.

⁴⁶¹ Хмелевська О. М., 2018. Освіта для сталого розвитку: зміст та інституції. *Демографія та соціальна економіка*, №1, с. 29–42.

⁴⁶² Пометун О. І., 2015. Педагогічні засади освіти для сталого розвитку в Українській школі. *Український педагогічний журнал*, №1, с. 171–182.

⁴⁶³ *Аналіз державних стратегічних документів щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року*, 2017. Аналітична доповідь. Київ : Інститут суспільно-економічних досліджень, 84 с.

⁴⁶⁴ *Цілі Сталого Розвитку: Україна*, 2017. Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Взято з https://issuu.com_docs_sdgs_nationalreportua_web (дата звернення: 20.07.2021).

Розробляючи модель розвивального середовища закладу, адміністративна команда ЗЗСО має орієнтуватися на втілення засад освіти сталого розвитку в освітній процес та його відображення в законодавчих і нормативних актах. У Національній стратегії середовища в Новій українській школі законотворець, проводячи аналіз сучасного стану такого середовища та питань, які потребують вирішення, виокремлює існуючі проблеми щодо здоров'я учнів та вказує на недостатній рівень ефективності освіти, яка забезпечує соціальний і здоров'язбережувальний компоненти навчання, медіа- та цифрову грамотність учнів, що мають сприяти безпечній життєдіяльності, збереженню та зміцненню здоров'я, веденню здорового способу життя, безпечній комунікації. Це дає нам змогу дійти висновку про недостатнє формування компетентностей в освітньому процесі, які б забезпечували учням збереження та зміцнення як власного здоров'я, так і здоров'я оточення та визнання цієї проблематики на державному рівні. На необхідності розвитку здоров'язбережувального складника освіти наголошено в цілях реалізації Національної стратегії, де зазначено, що зміст освіти та методики навчання мають розвивати в учнів компетентності, необхідні для здорового та безпечного життя; сприяти ухваленню учнями рішень щодо власного здоров'я, його збереження та дотримання здорового способу життя; сприяти комплексності фізичної культури та посилення рухової активності; підвищувати рівень фізичної активності учнів шляхом формування та реалізації комплексного підходу до фізичного розвитку в закладах освіти, що передбачає навчальні заняття з фізичної культури, загальну рухову активність учнів, широке залучення працівників закладів освіти, батьків та місцевих громад до фізичної активності. Також у названих стратегічних цілях прогнозовано розбудову здоров'язвивального складника освіти через систему здорового харчування, культуру харчування та правильних харчових звичок, передбачено забезпечити учнів їжею та напоями, які відповідають сучасним принципам здорового харчування,

рекомендаціям Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міністерства охорони здоров'я України, а працівники закладів освіти мають сприяти розвитку відповідних компетентностей учнів. Отже, необхідність формування здоров'язбережувальної компетентності учнів ЗЗСО має налаштовувати управлінську команду закладу на забезпечення умов, необхідних для здорового та безпечного життя, що одночасно сприятимуть досягненню глобальних цілей сталого розвитку.

Відповідно моделювання ЗРОС залежить від типу закладу освіти та інших чинників, хоча існують загальні уявлення щодо створення освітнього середовища: врахування інфраструктури, матеріально-технічної бази закладу, організація відповідно обраної колективом науково-методичної проблеми діяльності педагогів, відбір і використання необхідних технологій тощо. Процес моделювання ЗРОС ЗЗСО визначаємо як комплекс новітніх змін традиційної системи, спрямованих на підвищення ефективності діяльності щодо збереження і зміцнення культури здоров'я учнів і педагогів у взаємозв'язку з корекцією їхньої картини здоров'я. Спираємося на позиції сучасних учених⁴⁶⁵, які виявили, що основою для моделювання ЗРОС може бути: зміст освіти (стандарт освіти, навчальний план, модельні навчальні програми для забезпечення освітнього процесу, система знань учнів про збереження свого здоров'я, здоров'я свого роду, народу, довкілля); матеріально-технічне забезпечення; навчально-методичне забезпечення; міжособистісні відносини суб'єктів освітнього процесу; стан фізичного та психологічного здоров'я учнів та педагогічних працівників; рівень професійної компетентності педагогів; цілісність оздоровлювальних впливів та стабільність результатів^{466; 467; 468}. Ці компоненти ЗРОС можна назвати матеріально-технічним, соціальним і змістово-технологічним забезпеченням.

⁴⁶⁵ Ільченко В. Р., 2011а. Дидактичні умови здоров'язбережувального навчального середовища. *Теоретичні та методичні основи організації здоров'язбережувального навчального середовища загальноосвітньої школи та ВНЗ*: зб. наук. праць. Полтава: Полтавський НПУ, вип. 3, с. 42–45.

⁴⁶⁶ Мешко Г. М., 2017. Формування здоров'язбережувального освітнього середовища як аспект діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород*: Говерла, вип. 1 (40), с. 157–161.

Матеріально-технічний компонент ЗЗСО охоплює інфраструктуру навчального закладу, акцентує на відповідності матеріально-технічної бази наявним державним санітарно-гігієнічним нормам і правилам, на створенні зон відпочинку, дизайні та естетиці інтер'єру; соціальний компонент зумовлюють особливості соціального середовища проживання (макросоціальні умови), специфічні чинники самого освітнього середовища: функції, вікові, статеві, етнічні особливості суб'єктів (мікросоціальні умови); змістово-технічний компонент передбачає використання різнопланових освітніх технологій, ефективних методів і форм освітньої діяльності⁴⁶⁹.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить: моделювання ЗРОС ЗЗСО має реалізовуватися з визначенням напрямів діяльності педагогів: оцінка ситуації і виявлення пріоритетних проблем, що впливають на формування здоров'я учнів; розробка плану заходів, спрямованих на профілактику захворювань і забезпечення оптимального розвитку учнів; забезпечення організаційно-гігієнічних умов здійснення освітнього процесу; валеологізація навколишнього середовища; реалізація особистісного та діяльнісного підходів до виховання й навчання; навчання всіх педагогічних працівників здоров'язбережувальним технологіям; формування здоров'язбережувальної компетентності учнів; діагностика й моніторинг стану фізичного та психічного здоров'я школярів і вчителів, оптимізація діяльності медичної та психологічної служб; застосування в освітньому процесі сучасних здоров'язбережувальних технологій, методик, методів і прийомів; залучення батьків учнів до участі у здоров'язбережувальній діяльності; організація моніторингу ефективності здоров'язбереження в закладі освіти⁴⁷⁰.

⁴⁶⁷ Онішко В. В., 2018. Розвиток творчої індивідуальності майбутнього вчителя природничих дисциплін. XXIV Каришинські читання. *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі*. Полтава : ПП «Астроя», с. 232–234.

⁴⁶⁸ Онішко В., Япринець Т., Антоненко А., 2023. Загальнокультурна ключова компетентність як основа підготовки майбутніх фахівців. *Українська професійна освіта=Ukrainian professional education*, вип. 14, с. 81–89.

⁴⁶⁹ Бережна Т., Карленко Н., 2017. Формування здоров'язбережувального освітнього середовища: обґрунтування стратегії. *Рідна школа*, № 9-10, с. 96–99.

⁴⁷⁰ Язловецька О. В., 2021. Проектування і створення здоров'язбережувального освітнього середовища закладу загальної середньої освіти. *Взаємодія духовного і фізичного виховання в ставленні гармонійно*

У досвіді українських учених знаходимо комплексні програми створення здоров'язбережувального освітнього середовища в ЗЗСО, переважно спрямовані на безпечні й нешкідливі умови для освіти учнів; застосування здоров'язбережувальних технологій навчання і виховання учнів, валеологічних технологій педагогічної взаємодії; спрямування діяльності шкільної психологічної служби на збереження і зміцнення здоров'я учнів і професійного благополуччя вчителів; постійний моніторинг здоров'язбережувального процесу; координація діяльності закладу і зусиль сім'ї зі створення умов для забезпечення здоров'я учнів⁴⁷¹; ⁴⁷²; водночас констатуємо, що переважна більшість таких програм розрахована на формувальний вплив на здоров'я учнів та не враховує потреб інших учасників освітніх процесів, які забезпечують якість розвивальних взаємодій⁴⁷³. Так, у роботі кожного педагогічного колективу ЗЗСО з формування (створення) освітнього середовища на засадах розвитку здоров'я передбачено цілеспрямовану діяльність школи зі збереження і зміцнення здоров'я учнів⁴⁷⁴; створення безпечних і нешкідливих умов навчання і виховання⁴⁷⁵; формування культури здоров'я особистості учня, підвищення рівня його стресостійкості⁴⁷⁶; також – забезпечення організаційно-гігієнічних умов здійснення освітнього процесу; реалізація принципів здоров'язбережувальної педагогіки на практиці;

розвиненої особистості. Зб. ст. за матеріалами VIII Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф., (м. Слов'янськ-Краматорськ, 25-26 березня 2021 р.) ; за ред. В. М. Пристинського, Т. М. Пристинської. Слов'янськ, с. 272–279.

⁴⁷¹ Веселовський А. П., Редчиць В. О., Веселовська О. М., 2017. Сучасні напрямки професійної підготовки вчителя фізичного виховання у світлі вимог сьогодення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, вип. 5 К, с. 63–66.

⁴⁷² Мешко Г. М., 2017. Формування здоров'язбережувального освітнього середовища як аспект діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород : Говерла, вип. 1 (40), с. 157–161.

⁴⁷³ Воронцова Т. В., Пономаренко В. С., 2007. *Навчання здоровому способу життя на основі життєвих навичок*. Київ : Просвіта, 246 с.

⁴⁷⁴ Носко М. О., Гаркуша С. В., Воеділова О. М., 2014. *Здоров'язбережувальні технології у фізичному вихованні* : монографія. Київ : СПД Чалчинська Н.В., 300 с.

⁴⁷⁵ Омельченко Л. П., Омельченко Л. В., 2008. *Здоров'ятворча педагогіка*. Харків : Вид. група «Основа», 176 с.

⁴⁷⁶ Там само, 160 с.

навчання здорового способу життя та виховання культури здоров'я учнів⁴⁷⁷; моніторинг стану фізичного та психічного здоров'я школярів, вплив здоров'язберезувальних факторів та результативності діяльності школи щодо охорони здоров'я учнів⁴⁷⁸; оптимізація діяльності медичної та психологічної служб школи чи систематична пропаганда здорового способу життя, фізичне виховання, а також організацію активного дозвілля учнів⁴⁷⁹; ⁴⁸⁰.

Напрямами діяльності ЗЗСО переважно обрані ті, які можуть забезпечити комплекс заходів щодо реалізації здоров'ярозвивального освітнього середовища: створення безпечного для здоров'я учнів шкільного простору; діяльність закладу щодо організації здоров'язберезувального освітнього середовища освіти в галузі здоров'я; використання в освітньому процесі педагогічних технологій і технік, спрямованих на розвиток фізично-, психічно-, соціально-, духовно здорового учня⁴⁸¹. Чинники освітнього простору ЗЗСО (забезпечення організаційно-гігієнічних умов освітнього процесу; утвердження пріоритету грамотного піклування про здоров'я учнів⁴⁸²; навчання педагогічних працівників здоров'язберезувальних технологій⁴⁸³; реалізація принципів здоров'язберезувальної педагогіки на практиці; навчання здоров'ю та виховання культури здоров'я учнів⁴⁸⁴; моніторинг стану фізичного та психічного здоров'я школярів, вплив

⁴⁷⁷ Измалкова О. О., Колесник К. А., 2012. Формування здоров'язберезувальної поведінки в дитини. *Основи здоров'я*, № 10(22), с. 27–29.

⁴⁷⁸ Каплінський В., Сидорук А., 2008. Фізичне самовдосконалення старшокласників в як педагогічна проблема. *Фізична культура, спорт та фізична реабілітація в сучасному суспільстві: зб. наук. праць*. Вінниця, с. 31–35.

⁴⁷⁹ Мехед О. Б., Рябченко С. В., Тюпіна Н. В., 2020. Створення здоров'язберезувального освітнього середовища у контексті інклюзивного навчання. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки*. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, № 7 (163), с. 96–100.

⁴⁸⁰ Хрипко І. В., Кириченко В. М., 2017. Основні напрямки збереження та зміцнення здоров'я школярів та студентської молоді. *Інтеграційні питання сучасних технологій, спрямованих на здоров'я людини*. Зб. наук. праць. Харків : Видавець ФОП А. М. Панов, вип. 1, с. 47–50.

⁴⁸¹ Сливка Л. В., 2014. Організація здоров'язберезувального середовища молодшого школяра: теоретичні й практичні аспекти. *Гірська школа українських Карпат*, № 11, с. 44–47.

⁴⁸² Омельченко Л. П., Омельченко Л. В., 2008. *Здоров'ятворча педагогіка*. Харків : Вид. група «Основа», 176 с.

⁴⁸³ Кійло О. І., 2009. Шляхи впровадження проектної технології як ефективного засобу формування культури здоров'я школярів. *Завуч*, №34, с. 7–12.

⁴⁸⁴ Кириленко С. В., 2004а. Проблема формування культури здоров'я в історії теоретичної думки та в сучасній практиці. *Педагогіка і психологія. Вісник АПН України*, №1(42), с. 48–56.

здоров'язберезувальних факторів та результативності діяльності закладу щодо охорони здоров'я учнів⁴⁸⁵; оптимізація діяльності медичної та психологічної служб школи; попередження «шкільних хвороб», «шкільних стресів»; залучення батьків учнів до участі в шкільній програмі «Здоров'я»⁴⁸⁶ при цьому набувають розвивального характеру і змісту.

У інших дослідженнях знаходимо доповнення: валеологізація навколишнього середовища; навчання педагогічних працівників здоров'ярозвивальних технологій та формування здоров'язберезувальної компетентності учнів; діагностика і моніторинг стану фізичного та психічного здоров'я школярів, оптимізація діяльності медичної та психологічної служб школи; застосування в освітньому процесі сучасних здоров'язберезувальних технологій, методик, методів і прийомів; залучення батьків учнів до участі в здоров'язберезувальній діяльності⁴⁸⁷, що посилюють розвивальну сутність освітнього середовища.

Формування та створення (моделювання) ЗРОС ЗЗСО залежить першочергово від обізнаності, кваліфікованості, зацікавленості, адміністративної команди і педагогічного колективу, рівня їхньої здоров'язберезувальної компетентності, налаштованості на взаємини з батьками та громадою. За таких обставин ознаками ефективного середовища стануть: оптимальне поєднання методів, форм, засобів освіти, їх відповідність віковим особливостям здобувачів; дослідження впливу нових навчально-методичних засобів на здоров'я учнів; дотримання режиму рухової активності, поєднання рухового і статичного навантаження; забезпечення емоційно

⁴⁸⁵ Носко М. О., Гаркуша С. В., Воєділова О. М., 2020. Аналіз науково-педагогічних досліджень проблеми формування здорового способу життя людини. *Вісник національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія : педагогічні науки. Чернігів, № 7(163), с. 120–129.

⁴⁸⁶ Вітюк В., 2019. Підготовка педагогів до формування здоров'язберезувального освітнього середовища в умовах неперервної освіти. *Залучення учнів до здорового способу життя та популяризація варіативних модулів навчальної програми з фізичної культури через всеукраїнський проект «JuniorZ»* : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф., (м. Луцьк, 15-16 квітня 2019 р.) ; уклад.: О. Ю. Дикий. Луцьк : Волинський ІІПО, с. 22 – 26.

⁴⁸⁷ Язловецька О. В., 2021. Проектування і створення здоров'язберезувального освітнього середовища закладу загальної середньої освіти. *Взаємодія духовного і фізичного виховання в ставленні гармонійно розвиненої особистості*. Зб. ст. за матеріалами VIII Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф., (м. Слов'янськ-Краматорськ, 25-26 березня 2021 р.) ; за ред. В. М. Пристинського, Т. М. Пристинської. Слов'янськ, с. 272–279.

сприятливої атмосфери закладу; формування в учнів та їхніх батьків культури здоров'я⁴⁸⁸; ⁴⁸⁹ як вагомого складника загальної культури особистості.

До основних, на наш погляд, здоров'ярозвивальних характеристик освітнього середовища ЗЗСО варто віднести: усвідомлення всіма суб'єктами навчально-виховного процесу (адміністрацією навчального закладу, педагогами, батьками та ін.) цінності здоров'я власного і вихованців. Здоров'ярозвивальними та здоров'яформувальними мають бути зміст освіти, форми, методи й засоби її реалізації, а також умови, в яких здійснюється освітній процес; позитивне ставлення до освітнього процесу всіх його учасників; ефективність педагогічної взаємодії внаслідок емоційного благополуччя її учасників; сприятливий вплив освітнього процесу на розвиток фізичного і психічного здоров'я його учасників; задоволення потреб суб'єктів освітнього процесу щодо довіри і захищеності від психологічного насилля⁴⁹⁰; ⁴⁹¹; ⁴⁹². Перераховані компоненти дадуть позитивний результат зі збереження, зміцнення й формування здоров'я учнів, якщо вони будуть використовуватися комплексно; тільки такий підхід створює реальне підґрунтя для створення й реалізації моделі здоров'ярозвивального освітнього середовища ЗЗСО.

При моделюванні ЗРОС ЗЗСО управлінська команда має враховувати низку педагогічних, організаційних, фінансових, ресурсних та інших умов, серед яких виділяємо: визнання важливості проблеми, пов'язаної зі збереженням та зміцненням здоров'я як учнів, так і вчителів; кожна людина, що працює в ЗЗСО, має нести відповідальність за вирішення питань

⁴⁸⁸ Мехед О. Б., 2020а. Підготовка майбутніх вчителів біології та основ здоров'я до соціально-педагогічної діяльності з метою популяризації здорового способу життя. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК. Серія : Педагогічні науки, № 7 (163), с. 115–119.

⁴⁸⁹ Стрельников В. Ю., 2015. Емоційний складник здоров'язберігаючого навчального середовища. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* / за ред. Г. М. Арзютова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, вип. (56) 15, с. 343–347.

⁴⁹⁰ Корольова Н. Ю., 2019. Педагогічні проблеми навчання студентів дисципліні «Фізичне виховання в сучасних умовах». *Науковий вісник Льотної академії. Серія : Педагогічні науки*. Зб. наук. праць. Гол. ред. Т. С. Плачинда. Кропивницький : ЛА НАУ, вип. 5, с. 150–154.

⁴⁹¹ Руденко Л. А., 2019. Актуалізація здоров'язбережувального аспекту освітнього процесу. *Науковий вісник Льотної академії. Серія : Педагогічні науки*, вип. 5, с. 218–223.

⁴⁹² Сливка Л. В. 2015. Створення здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу як умова забезпечення евристичної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 9 (53), с. 423–429.

здоров'язбереження, без чого неможливе визнання пріоритету здоров'я; забезпечення позитивного педагогічного та психологічного впливу кожного вчителя на своїх учнів під час освітнього процесу; формування як в учнів, так і в педагогів здоров'язбережувальних компетентностей; проведення моніторингу впливу ЗРОС на рівень володіння здоров'язбережувальною компетентністю, стан фізичного, психічного, соціального, духовно-морального здоров'я учнів і вчителів; збереження та зміцнення здоров'я завдяки використанню оздоровчих засобів (фітобару, спортивного залу, басейну, медичної діагностики, психологічного розвантаження тощо); спрямованість змісту освіти та навчально-методичного забезпечення на формування здоров'язбережувальної компетентності учня; зміцнення здоров'я учнів засобами дидактично адаптованої матеріально-технічної бази закладу; застосування в освітньому процесі сучасних здоров'ярозвивальних технологій⁴⁹³, моделей, методик, методів і прийомів; підвищення готовності педагогів до реалізації завдань ЗРОС; активізація співпраці з батьками, громадою, медичними працівниками, проведення постійного моніторингу стану фізичного здоров'я (Т. Бережна⁴⁹⁴, В. Вітюк⁴⁹⁵, Л. Рибалко⁴⁹⁶; Хоменко, Фастівець⁴⁹⁷; О. Язловецька⁴⁹⁸; Khomenko, Shostak, Novik, Petryshyn, Fastivetz⁴⁹⁹).

⁴⁹³ *Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі*, 2019. : колективна монографія / [Рибалко Л. М., Гриньова М. В., Дяченко-Богун М. М., Оніпко В. В. та ін.] ; за заг. ред. Л. М. Рибалко. Тернопіль : Осадца В.М., с. 53–94 с.

⁴⁹⁴ Бережна Т. І., 2017. Модель здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу: структура і критерії. *Педагогіка здоров'я* : зб. наук. праць VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 7-8 квітня 2017 р.) : [в 2-х т.]. Ред. колегія : С. М. Шкарлет [та ін.]. Чернігів, т. 1, с. 59–67.

⁴⁹⁵ Вітюк В., 2019. Підготовка педагогів до формування здоров'язбережувального освітнього середовища в умовах неперервної освіти. *Залучення учнів до здорового способу життя та популяризація варіативних модулів навчальної програми з фізичної культури через всеукраїнський проект «JuniorZ»* : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф., (м. Луцьк, 15-16 квітня 2019 р.) ; уклад.: О. Ю. Дикий. Луцьк : Волинський ІППО, с. 22–26.

⁴⁹⁶ Рибалко Л. М., 2020. Формування здоров'язбережувального освітнього середовища засобами фізичної культури. *Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту різних груп населення* : мат-ли XX Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених. Суми : Сум. ДПУ імені А. С. Макаренка, с. 87–91.

⁴⁹⁷ Хоменко П. В., Фастівець А. В., 2024. Впровадження здоров'язбережувальних технологій у закладах вищої освіти на засадах педагогічного моделювання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 6(140), с. 52–62.

⁴⁹⁸ Язловецька О. В., 2021. Проектування і створення здоров'язбережувального освітнього середовища закладу загальної середньої освіти. *Взаємодія духовного і фізичного виховання в ставленні гармонійно розвиненої особистості*. Зб. ст. за матеріалами VIII Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф., (м. Слов'янськ-

У процесі моделювання ЗРОС ЗЗСО враховуються такі *принципи* (основні правила, норми, вимоги до змісту, форм, методів роботи, які забезпечують суб'єктне залучення вчителів і учнів до процесу розвитку здоров'язбережувальної компетентності): гуманізму⁵⁰⁰, дитиноцентризму, природовідповідності, культуровідповідності, превентивності, системності, діяльності, опосередкованості в набутті позитивного соціального досвіду, відкритості, технологізації, а також принципи пріоритету дієвої турботи про здоров'я учнів і педагогів, триєдиного уявлення про здоров'я (фізичне, психічне і духовно-моральне); безперервності й наступності; суб'єкт-суб'єктної взаємодії; відповідності свідомості й організації освіти віковим особливостям учнів; комплексності використання профілактичних і оздоровчих технологій; безперервності профілактичних і оздоровчих заходів; максимального охоплення оздоровчими заходами всіх суб'єктів освітнього процесу; переважного використання немедикаментозних засобів оздоровлення, простих і доступних технологій; інтеграції програм профілактики й оздоровлення в освітній процес; дотримання в освітньому закладі санітарно-гігієнічних вимог, що регламентують забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя (Т. Бережна⁵⁰¹; Т. Бережна⁵⁰²; В. Вітюк⁵⁰³; О. Язловецька⁵⁰⁴).

Краматорськ, 25-26 березня 2021 р.) ; за ред. В. М. Пристинського, Т. М. Пристинської. Слов'янськ, с. 272–279.

⁴⁹⁹ Khomenko P. V., Shostak Ye.Yu., Novik S.M., Petryshyn O. V., Fastivetz A. V., 2021. *Health-saving factors of youth responsibility formation at physical training and recreational establishments. Acta Balneologica*. Т. LXIII, № 2(164), p.110–114.

⁵⁰⁰ Балл Г. О., 2008. *Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах)*: Видання друге, доповнене. Житомир: ПП «Рута», Видавництво «Волинь», 232 с.

⁵⁰¹ Бережна Т., І. 2014. Здоров'язбережувальні педагогічні технології – важлива складова здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені М. Гоголя*. Сер. : Психолого-педагогічні науки. Ніжинськ : НПУ, № 2, с. 35–39.

⁵⁰² Бережна Т. І., 2017. Модель здоро'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу: структура і критерії. *Педагогіка здоров'я* : зб. наук. праць VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 7-8 квітня 2017 р.) : [в 2-х т.]. Ред. колегія : С. М. Шкарлет [та ін.]. Чернігів, т. 1, с. 59–67.

⁵⁰³ Вітюк В. В., 2018. Підготовка педагогів до створення здоров'язбережувального освітнього середовища у системі післядипломної освіти. *Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації* : матеріали круглого столу ; упор. Н. А. Поліщук. Луцьк : ВІППО, с. 8–12.

⁵⁰⁴ Язловецька О. В., 2021. Проектування і створення здоров'язбережувального освітнього середовища закладу загальної середньої освіти. *Взаємодія духовного і фізичного виховання в ставленні гармонійно*

Моделювання ЗРОС ЗЗСО неможливе без урахування потреби поєднання видів і форм діяльності всіх членів педагогічного колективу: організації освітнього процесу відповідно психологічного та фізіологічного впливу на організм учнів; контролю за виконанням санітарно-гігієнічних норм організації освітнього процесу; нормування навчального навантаження та профілактику перевтоми учнів і вчителів; медико-психологічного-педагогічного моніторингу стану здоров'я, фізичного і психічного здоров'я учнів та педагогічних працівників; розробки та реалізації програм із формування навичок ведення здорового способу життя та профілактики шкідливих звичок; діяльності служби психологічної допомоги вчителям та учням в подоланні стресів, стану тривоги; сприяння гуманному ставленню до кожного учня, забезпечення доброзичливих взаємовідносин учнів і вчителів; організації та контролю збалансованого харчування; заходів, що сприяють збереженню та зміцненню здоров'я вчителів та учнів, створення умов для їх гармонійного розвитку⁵⁰⁵.

Отже, інноваційна модель ЗРОС ЗЗСО уможлиблює: педагогічному колективу – реалізувати освітню мету через гуманістично-компетентнісну парадигму освіти, соціально-педагогічні ініціативи, створення умов для соціалізації учнів; учням – самовизначитися, самовдосконалитися, самореалізовуватися в різноманітних видах оздоровлювальної діяльності; батькам – брати участь у роботі ЗЗСО в ролі активних рівноправних суб'єктів освітнього процесу, а також у розробці фінансово-економічного механізму підтримки освітніх ініціатив; управлінцям – моделювати мету і зміст, сучасні методи управління інноваційним ЗЗСО; громадськості – брати участь у створенні цілісного ЗРОС ЗЗСО, реалізуючи ідею «здорова дитина – здорова родина – здорова нація – успішна держава».

розвиненої особистості. Зб. ст. за матеріалами VIII Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф., (м. Слов'янськ-Краматорськ, 25-26 березня 2021 р.) ; за ред. В. М. Пристинського, Т. М. Пристинської. Слов'янськ, с. 272–279.

⁵⁰⁵ Ващенко О., Свириденко С., 2010. Здоров'язберігаючі технології в загальноосвітніх навчальних закладах. *Директор школи*, № 20, с. 12–20.

Моделюючи здоров'ярозвивальне середовище ЗЗСО, у його складі виділяємо; управлінський компонент (організаційні структури управління навчальним закладом, які визначають та задають специфіку організації навчання й виховання в руслі проблеми побудови здоров'ярозвивального середовища); нормативну складову (законодавчо-правове і нормативно-інструктивне забезпечення, що регулює процеси навчання, виховання і освіти, в тому числі навчальні плани і програми); учнівський компонент, який утворює контингент ЗЗСО; цільовий компонент (цілі функціонування ЗЗСО як здоров'ярозвивального середовища); психолого-педагогічну складову, яку утворюють технології, методи і засоби навчальної діяльності і яка характеризує та задає специфіку навчально-виховного процесу; що здійснюється в ЗЗСО; ресурсну складову, яку становлять кадрові (вчителі, викладачі, вихователі, керівники гуртків, допоміжний персонал закладу), енергетичні і фінансові спроможності закладу, а також систему основних фондів й засобів навчання та оснащення, технології забезпечення їх придатності, безпечного використання і розвитку.

Пропонована в дослідженні модель здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО (деталізовано – в розділі 3) є нелінійним, логіко-структурованим відображенням педагогічної дійсності, покликаним замістити в процесі дослідницької діяльності уявлення про ідеальний образ об'єкта дослідження з його екстраполяцією засобами обраного предмета на засадах сучасної методології. Водночас у моделі врахованим те, що недоліком сучасної нормативної бази є відсутність серед ключових компетентностей оновленого Державного стандарту базової середньої освіти здоров'язбережувальної компетентності⁵⁰⁶, хоча серед вимог до обов'язкових компетентностей та результатів навчання здобувачів освіти, які слугують вимірним індикатором компетентнісного підходу⁵⁰⁷, під час реалізації таких освітніх галузей як

⁵⁰⁶ Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Постанова КМУ. № 24 від 14.01.2004 року.

⁵⁰⁷ Бібік Н. М., 2004. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики*. Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К. І. С.», с. 45–50.

«Природнича освітня галузь», «Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь», «Фізкультурна освітня галузь» передбачено формування базових знань, розвиток умінь і ставлень щодо власної безпеки, здоров'я, добробуту та безпеки і здоров'я інших осіб.

У зазначеному стандарті для кожної освітньої галузі описано мету та групи загальних результатів. Так, метою соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі є формування соціальної компетентності та інших ключових компетентностей, активної громадянської позиції, підприємливості, розвиток самостійності через особисту ідентифікацію, застосування моделі здорової та безпечної поведінки, збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, добробуту та сталого розвитку. Формування засад здоров'язбереження здійснюється у процесі реалізації освітньої галузі «Фізкультурна освітня галузь» реалізується навчальним предметом «Фізична культура» та технологіями організації фізкультурно-оздоровчої роботи освітнього закладу. Нині суспільна функція фізичного виховання та його основна мета полягають у вихованні всебічно розвиненої, фізично здорової особистості. Із запровадженням нових державних стандартів початкової, базової середньої освіти й нових навчальних планів, реалізації Національної стратегії розбудови безпечного й здорового освітнього середовища в Новій українській школі, зокрема переорієнтації освіти на цілі освіти сталого розвитку (ОСР), постає необхідність забезпечення ЗЗСО підручниками і методичними посібниками з усіх освітніх галузей відповідно до оновленого змісту загальної середньої освіти, передусім основної школи, на реалізацію ідей ОСР без збільшення їх фактологічного змістового наповнення, зокрема шляхом інтеграції знань учнів на засадах ОСР з усіх предметних галузей основної школи. Завдання і зміст підручників мають дати можливість учням оволодіти термінологічно-поняттєвим апаратом ОСР, розвивати під час освітнього процесу фундаментальне структурне мислення учнів (1-9 класи) щодо формування здоров'язбережувальної компетентності та такого способу життя, який був би основою довготривалого ощадливого гармонійного

розвитку людства⁵⁰⁸. Нова філософія освіти, нова політика, нові моральні імперативи, які об'єднують економічну, соціальну, здоров'язбережувальну та екологічну платформи для збалансованого вирішення актуальних проблем суспільства мають стати основою змісту діяльності управлінської команди ЗЗСО, а формування та реалізація учнями здоров'язбережувальних компетентностей – необхідною умовою здорового й безпечного життя та сприяння досягненню закладом глобальних цілей сталого розвитку, проголошених ООН.

Міжнародні та вітчизняні нормативно-правові документи в галузі освіти спрямовують на необхідність цілісності позицій щодо формування здоров'язбережувальної компетентності в ЗРОС ЗЗСО, засвідчують потребу в новому розумінні педагогами ролі здоров'я в організації освітнього процесу, оцінці його результативності. У випускника, в якого сформована здоров'язбережувальна компетентність, збагачується комплексний розвиток особистості на засадах сталого розвитку суспільства. Актуальність здоров'язбережувальних цілей сучасної освіти потребує подальшого розвитку через впровадження в освітній процес сучасних здоров'ярозвивальних технологій, розбудову на засадах сталості новітніх освітніх середовищ.

Євроінтеграція України як держави спонукала до реформування освітньої галузі та побудови Нової української школи. Ці зміни у сфері освіти вимагають від керівника ЗЗСО опанування оновлених управлінських та професійних компетентностей; він має бути лідером закладу, тому розгляд питання управлінської компетентності керівника сьогодні є актуальним. Навчальним закладам надано автономію, що посилює відповідальність керівників шкіл, спонукає їх до професійного зростання та набуття професійних компетентностей. Як нами вже зазначено серед переліку управлінських та професійних функцій, пов'язаних із реалізацією завдань

⁵⁰⁸ Ільченко В. Р., 2011b. Модернізація змісту загальної середньої освіти України на засадах освіти для сталого розвитку: начерк експериментального дослідження. *Постметодика*, № 5, с. 16–17.

НУШ, є здоров'язбережувальна діяльність та професійні функції з розбудови безпечного і здорового освітнього середовища. Статтею 26 Закону України «Про освіту»⁵⁰⁹ передбачено, що керівник навчального закладу в межах наданих йому повноважень сприяє здоровому способу життя здобувачів освіти й працівників закладу та забезпечує створення безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування). Отже, кожен керівник ЗЗСО має розумітися на засадах здоров'язбережувальної діяльності освітнього закладу, що визначає актуальність цієї проблематики, особливо в контексті моделювання здоров'ярозвивального освітнього середовища.

Проблематика професійних компетентностей керівника закладу освіти неодноразово була предметом обговорення вітчизняних науковців. Формуванню професійних компетентностей керівника закладу освіти присвячені наукові дослідження І. Анохіної, І. Беха, В. Демчука, М. Євтуха, Г. Єльнікової, І. Зязюна, Л. Калініної, Л. Карамушки, Л. Кравченко, В. Маслова, Н. Ничкало, І. Підласого та інших учених. Питання зростання рівня професійної компетентності керівників, підвищення управлінської культури розглядається в багатьох дослідженнях зарубіжних науковців (Г. Емерсон, А. Файоль, Ф. Герцберг, А. Маслоу, Ф. Тейлор та ін.). У своїх наукових доробках учені визначають принципи діяльності керівника ЗЗСО, структурують орієнтовні моделі його функціональних компетентностей, серед яких належне місце посідають питання збереження під час освітнього процесу здоров'я учнів, формування засад здорового способу життя в новітньому освітньому середовищі.

Аналіз опрацьованих джерел дає можливість стверджувати, що проблемі компетентності керівників ЗЗСО щодо моделювання здоров'ярозвивального освітнього середовища належної уваги не надано, а ця тематика потребує детального аналізу та опрацювання. Тому на часі обґрунтування необхідності здоров'язбережувальної компетентності

⁵⁰⁹ *Про освіту* : Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

керівника ЗЗСО, розкриття напрямів, які сприятимуть її розвитку, що дасть можливість організувати освітній процес з розвитку здоров'язберезувальної компетентності школярів у новітньому освітньому середовищі закладу.

Розглядаючи питання управлінської компетентності керівника, науковці, психологи визначають у своїх працях концептуальні засади побудови змісту і структури орієнтовної моделі функціональної компетентності керівників освітніх закладів з урахуванням основних аспектів діяльності. Зокрема, В. Маслов⁵¹⁰ визначає систему принципів управлінської діяльності керівника ЗЗСО: інформаційного забезпечення, прогностичного планування, моделювання, зворотного зв'язку, роботи з кадрами, економічного господарювання, персональної відповідальності та колегіальності, гуманізації і психологізації тощо. Структуруючи орієнтовну модель функціональних компетентностей керівника закладу освіти науковець у складникові такої моделі визначає здоровий спосіб особистого життя, фізичне здоров'я, а в змісті функціональних компетентностей – знання нормативно-правових документів із питань охорони здоров'я учнів та працівників школи⁵¹¹. А. Міненко⁵¹², аналізуючи сутність здоров'язберезувальної діяльності в освітньому закладі, зазначає, що здоров'язберезувальна компетентність виявляється в проведенні профілактичних заходів і застосуванні здоров'язберезувальних технологій людьми, що знають закономірності процесу здоров'язбереження⁵¹³. Такими фахівцями, на наше переконання, мають бути всі члени управлінської команди та педагоги ЗЗСО.

⁵¹⁰ Маслов В. І., 2004. Наукові підходи до визначення змісту управлінської компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Підготовка керівника середнього закладу освіти*; за заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ, с. 53–61.

⁵¹¹ Кравченко Л. М., 2006. *Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти*: монографія. Полтава: Техсервіс, 420 с.

⁵¹² Міненко А. О., 2020. Технології науково-педагогічного співробітництва «Школа-заклад вищої освіти» для формування сучасного освітнього середовища для сприяння індивідуальному здоров'язбереженню учасників освітніх процесів. *Формування компетентності індивідуального здоров'язбереження: терія и практика в освітніх процесах*: монографія. Київ: Майстерні магістеріуму, ч. І, с. 24–32.

⁵¹³ Пікельна В. С., 2004. *Управління школою*: у 2 ч. Харків: Вид. гр. «Основа», 180 с.

Набуваючи компетентності в цьому напрямі, керівник ЗЗСО має звернути увагу на зміни в чинному законодавстві⁵¹⁴, висвітлені в ухвалених останніми роками Законах України «Про освіту», «Про повну загальну освіту». Закон України «Про освіту» визначає права та обов'язки здобувачів освіти щодо: спортивної, оздоровчої, культурної, просвітницької, наукової і науково-технічної діяльності тощо; безпечних та нешкідливих умов навчання, утримання і праці; захисту під час освітнього процесу від приниження честі та гідності, будь-яких форм насильства та експлуатації, булінгу (цькування), дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти; отримання соціальних та психолого-педагогічних послуг особою, яка постраждала від булінгу (цькування), стала його свідком або вчинила булінг (цькування). У законодавстві знаходимо визначення безпечного освітнього середовища без булінгу, його ознак. Так, безпечне освітнє середовище визначається як сукупність умов у закладі освіти, що внаслідок заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/ або моральної шкоди внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів або надання неякісних послуг із харчування шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема, шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин⁵¹⁵.

⁵¹⁴ Пікельна В. С., 1993. *Теорія та методика моделювання управлінської діяльності (школознавчий аспект)*: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Кривий Ріг, 374 с.

⁵¹⁵ *Про повну загальну середню освіту* : Закон України від 16 січня 2020 року № 463-IX. Дата оновлення: 08.08.2021.

Оскільки сучасний освітній заклад має забезпечити створення таких умов навчання, за яких усі учасники освітнього процесу матимуть однаковий доступ до освіти, у тому числі діти з особливими потребами, які також мають навчатися в дошкільних та загальноосвітніх закладах, доходимо висновку, що керівник ЗЗСО мусить мати відповідні професійні компетентності та сприяти створенню в закладі освіти інклюзивного середовища, універсального дизайну та розумного пристосування, що забезпечить безпечне, комфортне та здоров'язбережувальне освітнє середовище. Інклюзивне освітнє середовище в сучасному законодавстві визначається як сукупність умов, способів і засобів реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням потреб та можливостей⁵¹⁶. Американський архітектор Рон Мейс окреслив універсальний дизайн як такий, який можуть використовувати всі люди максимально (без необхідності адаптації або спеціального дизайну). Чинне законодавство універсальний дизайн у сфері освіти представляє як дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну. Зокрема, маємо зазначити, що Концепція НУШ розроблялася за принципами універсального дизайну. Беручи до відома розуміння цього терміну, маємо підсумувати, що такий підхід до освітнього простору стосується не тільки аспектів навчання, а й напрямів реформування публічного управління освітою осіб з особливими потребами.

Національну стратегію розроблено з урахуванням стратегічних документів Всесвітньої організації охорони здоров'я, зокрема Глобальної стратегії охорони здоров'я жінок, дітей і підлітків на 2016-2030 роки, розробленої на підтримку Цілей сталого розвитку, та відповідно до Конвенції ООН про права дитини. Так, розроблення Національної стратегії зумовлене

⁵¹⁶ *Про освіту* : Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

необхідністю побудови безпечного та здорового освітнього середовища в Новій українській школі для забезпечення прав дітей на освіту, охорону здоров'я, створення умов для надання учням якісних освітніх та медичних послуг. У Стратегії детально аналізується стан здоров'я школярів за опитуваннями, проведеними у 2018 році Українським інститутом соціальних досліджень імені Олександра Яременка, статистичними даними Міністерства охорони здоров'я України за 2017 рік, даними опитування Всесвітньої організації охорони здоров'я в рамках проєкту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» у 2018 році. Передбачається, що формування безпечного та здорового освітнього середовища сприятиме кращій реалізації інтелектуального, фізичного, соціального та емоційного розвитку учнів, їх потенціалу, а також позитивно вплине на стан громадського здоров'я, економіки та демографії в Україні загалом⁵¹⁷. Проблемою, яка потребує розв'язання в сучасному освітньому закладі, визначено низький рівень культури безпечної, здорової поведінки та ненасильницької взаємодії в дітей шкільного віку, інших учасників освітнього процесу, погіршення стану здоров'я учнів, недостатній рівень доступності, безпечності й комфортності умов шкільного навчання. В очікуваних результатах Стратегії передбачається, що заклади освіти відповідатимуть критеріям санітарного та епідеміологічного добробуту, матимуть сучасну матеріально-технічну базу для організації навчання, у тому числі формування здоров'язберезувальних компетенцій та забезпечення фізичної активності учнів; організація харчування в закладах освіти здійснюватиметься згідно із законодавством, усі учасники освітнього процесу матимуть доступ до здорової їжі та питної води, а матеріально-технічне забезпечення їдалень (харчоблоків) закладів освіти буде сучасним і спроможним забезпечити потреби в здоровому та збалансованому харчуванні учнів, педагогічних працівників, інших учасників освітнього процесу тощо. Щодо питань здорового харчування, то варто

⁵¹⁷ Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. Указ Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020. <https://zakon.rada.gov.ua>

вказати, що на державному рівні цим напрямом опікується перша леді Олена Зеленська. Останніми змінами в харчуванні українських школярів є вживання їжі без солі, цукру, без ковбасних виробів, до того ж усе має готуватися в пароконвекторах, тобто на пару. Євген Клопотенко розробив збірник рецептур для шкільного харчування з оновленими стравами. Харчування здійснюється за системою HASSP, яка є міжнародною системою перевірки якості приготування продуктів⁵¹⁸.

Захищеності, безпеці та емоційному комфорту в школах присвячені масштабні міжнародні проєкти і програми InnoSchool, TALIS (Teaching and Learning International Survey), «Доброзичливі до дітей школи» (ЮНІСЕФ), збереженням та зміцненням здоров'я дітей під час освітнього процесу опікується партнер цього проєкту ГО «Здоров Будь» з теми «Здорове шкільне харчування: огляд нововведень та очікувані результати» та ін. Вищезазначене вимагає від керівника освітнього закладу набувати відповідних компетентностей, звертаючись до наукових першоджерел, беручи участь у реалізації різноманітних міжнародних і всеукраїнських проєктів, адже в них закладено досвід, дослідження з проблеми, результати, напрями діяльності, методичні та дидактичні рекомендації, практичні напрацювання тощо.

Результативність щодо збереження стану здоров'я школярів, сформованого у ЗЗСО залежить від комплексного бачення управлінською командою шляхів розв'язання означеної проблеми. Йдеться про те, що, ідея цінності здоров'я учнів має бути усвідомленою всіма суб'єктами освітнього процесу (адміністрацією школи, педагогами, шкільними психологами, лікарями, обслуговуючим персоналом, батьками учнів, ін.); зміст освіти, форми, методи, прийоми і засоби, умови, в яких здійснюється навчання і виховання, повинні бути здоров'язберезувальними, здоров'яформувальними та здоров'ярозвивальними⁵¹⁹. Такий підхід створює реальне підґрунтя для

⁵¹⁸ Марковська М., 2022. *Що пропонують в оновленому меню*. <https://rozvytok-osvity.te.ua/>

⁵¹⁹ Сливка Л. В., 2015. Створення здоров'язберезувального середовища загальноосвітнього навчального закладу як умова забезпечення евристичної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 9 (53), с. 423–429.

ефективного моделювання та реалізації завдань здоров'ярозвивального освітнього середовища.

Керівництво закладу загальної середньої освіти має усвідомлювати, що в сучасному освітньому процесі можуть бути чинники ризику, які негативно впливають на здоров'я дітей. До таких належать: стресовість в адаптаційні періоди навчання, недостатній рівень професійної компетентності педагогічних працівників (особливо молодих учителів) із питань здоров'язбереження та зміцнення здоров'я вихованців, невідповідність у застосуванні методик та технологій віковим та функціональним особливостям розвитку дітей, нераціональна організація освітньої діяльності, невиконання елементарних санітарних та гігієнічних вимог до організації освітнього процесу, які також призводять до погіршення здоров'я дітей. Усе це переконує в необхідності запровадити здоров'язбережувальну діяльність, спеціальні заходи зі збереження та зміцнення здоров'я школярів, а отже, сформувати в керівника ЗЗСО відповідну управлінську компетентність моделювати новітнє здоров'ярозвивальне середовище.

Один з обов'язків керівника – сприяти здоровому способу життя здобувачів освіти та працівників закладу (стаття 26 Закону України «Про освіту»). Оскільки формування здорового способу життя школярів багато в чому залежить від правильно змодельованого освітнього середовища, керівникові закладу освіти необхідно докласти зусиль для організації такого середовища, яке буде не тільки зберігати здоров'я, а й розвивати його, у школярів будуть формуватися здоров'язбережувальна та здоров'ярозвивальна компетентності, а педагогічний колектив працюватиме над тим, щоб сформувати учня як особистість, здатну ухвалювати виважені рішення, усвідомлювати свою відповідальність за них, пізнавати себе й навколишній світ, турбуватися за власне здоров'я та здоров'я оточення, спроможну вибудувати активну життєву позицію на засадах здорового способу життя та любові до своєї родини, країни, всього українського народу, а отже, з національним життєствердним здоров'язбережувальним

образом світу. Як свідчить власний досвід автора роботи керівником ЗЗСО, здоров'я школярів безпосередньо залежить від правильно побудованого освітнього процесу, застосування здоров'язбережувальних методик та технологій здорового харчування, рухової активності учнів, правильного режиму активності та відпочинку, особливостей сімейного виховання. Тому вважаємо, що необхідно надати в підрозділі 3.3 увагу відповідним професійним компетентностям учителів, оскільки саме це є нагальною потребою сьогодення. Професійні компетентності – це ті напрями, за допомогою яких учителі обирають і виконують свою професійну діяльність⁵²⁰. Директор ЗЗСО має ознайомити кожного працівника закладу з вимогами нормативно-правових документів щодо виявлення ознак булінгу, іншого насильства та запобігання йому. У закладі розробляється, затверджується та оприлюднюється на сайті план заходів із протидії булінгу, відповідно до якого проводиться цикл тренінгів з усіма учасниками освітнього процесу щодо попередження насильства та антибулінгової політики. Керівник має подбати про наскрізне включення тем в освітньому процесі про здорове харчування, користь фізичної активності, спорту, правила екологічної поведінки задля сталого розвитку суспільства, спрямування учителів на підвищення власного професійного розвитку шляхом бенчмаркінгу з формування навичок здорового способу життя, інтеграції здоров'язбережувальної та екологічної компетентностей до викладання всіх предметів навчального плану.

Новітнє здоров'язрозвивальне середовище в умовах освітнього процесу початкової та основної школи – це освітнє середовище, безпечне для дітей обраних вікових категорій, що зберігатиме й розвиватиме всі складові здоров'я учасників освітнього процесу (фізичне, психічне, соціальне, духовно-моральне). Здоров'язрозвивальне освітнє середовище ЗЗСО годі забезпечити без: а) формування в дітей цілісних знань про дійсність як

⁵²⁰ Желєзнова Т. П., 2018. Теоретичне моделювання розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, вип. 137, с. 78–89.

підґрунтя розвитку здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей; б) доцільних педагогічних технологій та методів навчання, здатних задовольнити природний потяг учнів та учениць до пізнання дійсності; в) системи занять, що мінімізує статичне навантаження на школярів; г) матеріальної бази, що уможливило таку систему занять; г) інтегрального педагогічного простору, який передбачає взаємоузгоджену діяльність педагогів⁵²¹; ⁵²². Наприклад, сформоване в КЗ «Полтавській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів №24 Полтавської міської ради Полтавської області» здоров'ярозвивальне освітнє середовище має позитивні результати⁵²³: у закладі знижується кількість випадків травматизму, кількість учнів, хворих на короткозорість, сколіоз, психічні розлади, інші захворювання, загалом зменшується кількість учнів, які перебувають у спеціальних медичних групах для занять фізкультурою, є тенденція до підвищення якості знань учнів, що підтверджено результатами міських та обласних предметних олімпіад⁵²⁴; ⁵²⁵.

Отже, реформотворчі зміни у сфері освіти України потребують від керівництва та педагогічних працівників ЗЗСО нового бачення, у зв'язку з чим змінюються їхні ролі, функції й компетентності. Керівник ЗЗСО має виступати в ролі ефективного менеджера, діяльність якого залежить від його професійних компетентностей та природних здібностей⁵²⁶. Завдання організації здорового, безпечного, розвивального, інклюзивного освітнього середовища ЗЗСО має стати основою функцій керівника: він зобов'язаний забезпечити моделювання новітнього здоров'ярозвивального освітнього

⁵²¹ Дудко С., 2022а. Компетентність керівника закладу загальної середньої освіти у формуванні безпечного та здоров'язбережувального освітнього середовища. *Acta Paedagogica Volynienses*, № 1, с. 56–62.

⁵²² Дудко С., Г., 2022б. Професійні компетентності педагогічних працівників у формуванні здоров'язбережувальної та здоров'ярозвиваючої компетентностей учнів. *Педагогічні науки: теорія та практика*, № 1 (41), с. 135–141.

⁵²³ Дудко С. Г., 2021б. Формування здоров'язбережувальної компетентності як напрям реалізації цілей сталого розвитку. *Витоки педагогічної майстерності*, № 27, с. 96–101.

⁵²⁴ Дудко С. Г., 2021а. Актуальність формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвиваючої компетентностей учнів 5-6 класів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* : наук. збірник, №41, с. 229–242.

⁵²⁵ Там само, с. 58.

⁵²⁶ Там само, с. 59.

середовища, в якому формуватимуться здоров'язбережувальні компетентності учнів і вчителів, проходитиме зміцнення й збереження здоров'я здобувачів освіти, що допоможе їм стати всебічно розвиненими, вихованими й соціалізованими особистостями⁵²⁷.

Висновки до другого розділу

У розділі охарактеризовано здоров'ярозвивальне освітнє середовище ЗЗСО як новітній простір формування культури здоров'язбереження учнів, учителів, усіх суб'єктів освітнього процесу; запропоновано алгоритми моделювання освітнього середовища ЗЗСО з урахуванням сучасних наукових підходів; обґрунтовано напрями і засоби концептуального моделювання новітнього здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО.

Засобами системного теоретичного аналізу на основі усвідомлення необхідності змін в освітній парадигмі України щодо формування сталого розвитку суспільства з'ясовано, що стратегічним завданням передових систем освіти постає створення сталих освітніх середовищ та відповідних моделей, в основу яких закладені широкі міждисциплінарні знання, що базуються на комплексному баченні умов розвитку особистості здобувача освіти, котрі забезпечують здоров'язбереження, стабільність і ефективність існування сучасної цивілізації на засадах цілісності природного оточення, економічної життєздатності та соціальної справедливості для нинішніх і майбутніх поколінь. Побудова здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО означає сучасне бачення організації освітнього процесу, яке містить інформування членів суспільства про основні проблеми сталого розвитку, формування світогляду, що базується на засадах сталості, стійкого обміну потоками речовини, енергії, інформації між етносом та його етносоціоприродним довкіллям. На підставі обґрунтованих методологічних засад побудови здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО, необхідного для

⁵²⁷ Там само, с. 56–62.

здорового та безпечного життя учнів як однієї з глобальних цілей освіти стало розвинуто доведено потребу моделювання такого середовища – новітнього, комфортного, безпечного, гуманного, природовідповідного, громадоцентричного, інклюзивного. Під таким середовищем тлумачено освітній простір, у якому в атмосфері формування культури здоров'я, екології здоров'я, дотримання цілісної (холістичної) формули здорового способу життя всіма суб'єктами освітнього процесу виникає можливість забезпечити відповідні умови та оперативно вносити зміни в довкілля, спосіб власного життя педагогів та учнів, використовуючи та поєднуючи новітні технології, методи навчання і виховання, поетапно прогнозуючи очікувані результати освітніх впливів.

Розробляючи модель здоров'ярозвивального середовища закладу, управлінська команда ЗЗСО має орієнтуватися на втілення засад освіти стало розвинуто в освітній процес, його відображення в постулатах гуманістично-компетентнісної освітньої парадигми, законодавчих і нормативних актах – концепціях Нової української школи; оновлених ключових компетентностей для навчання впродовж життя; Цілей стало розвинуто ООН, а також державних стандартах підготовки вчителя (2019) та загальної середньої освіти (2020), де здоров'язбережувальна компетентність розглядається як здатність учня до застосування набутих під час освітнього процесу здоров'язбережувальних знань, умінь, ставлень, цінностей, способів мислення, поглядів, особистого здоров'язбережувального життєвого досвіду; готовність до втілення в життя власної здоров'язбережувальної поведінки, такого способу життя, який впливає на збереження та розвиток власного здоров'я і здоров'я інших людей, таким чином, впливаючи на якість власного життя та життя суспільства загалом, така компетентність здобувачів освіти має міжпредметний характер, формування її відбувається під час опанування всіх загальноосвітніх галузей та предметів, формується вона не лише через освітню галузь «Соціальна та здоров'язбережувальна», а й засобами всіх освітніх галузей навчального плану школи.

Проблемно-цільовий аналіз комплексу нормативно-правових джерел дослідження уможливив висновок, що із запровадженням нових державних стандартів початкової, базової середньої освіти, стандартів підготовки вчителя й нових навчальних планів, з реалізацією Національної стратегії розбудови безпечного й здорового освітнього середовища в Новій українській школі відбувається переорієнтація освіти на цілі сталого розвитку, постає необхідність втілення ідей цих документів, їх фактологічного змістового наповнення шляхом інтеграції знань учнів з усіх предметних галузей основної школи. Основами моделювальної діяльності при цьому є: інформаційне забезпечення, прогностичне планування, моделювання середовища, зворотного зв'язку, постійного навчання кадрів і персоналу, економічного господарювання, персональної відповідальності та колегіальності, гуманізації і психологізації всіх процесів тощо.

Важлива роль сучасного ЗЗСО щодо забезпечення здоров'я здобувачів освіти зумовлена також особливостями його функціонування як цілісної багаторівневої системи, яка впродовж тривалого часу істотно впливає на психічний та фізичний розвиток особистості; відповідає критеріям санітарного та епідеміологічного добробуту, має медичне обслуговування, здійснюване медичними працівниками, які входять до штату закладу або відповідних установ охорони здоров'я; сучасну матеріально-технічну базу для організації навчання, у тому числі формування здоров'язбережувальних компетентностей та забезпечення фізичної активності учнів і вчителів; усі учасники освітнього процесу мають доступ до здорової їжі та питної води, а матеріально-технічне обладнання їдалень є сучасним і спроможним забезпечити потреби в здоровому та збалансованому харчуванні учнів, педагогічних працівників, інших учасників освітнього процесу.

Дослідження ґрунтується на врахуванні методологічного й технологічного інструментарію низки сучасних підходів: загальнонаукових (феноменологічний, акмеологічний, системний, культурологічний); конкретно-наукових (середовищний, особистісний, компетентнісний);

практико-технологічних (діяльнісний, інтегративний). Зокрема, акмеологічний підхід полягає у здійсненні комплексного дослідження й відновлення цілісності суб'єкта (учня), що проходить ступінь зрілості, коли його індивідні, особистісні та суб'єктно-діяльнісні характеристики вивчаються в усіх взаємозв'язках та опосередкуваннях для сприяння досягненню вищих рівнів розвитку культури здоров'язбереження. Культурологічний підхід у загальнонауковій методології пізнання освітнього середовища зумовлений об'єктивним зв'язком людини з культурою здоров'язбереження як системою відповідних цінностей; розглядає феномен культури стрижнем розуміння людини, її свідомості і життєдіяльності, культуротворчості та саморозвитку; як методологічна основа моделювання середовища ЗЗСО дозволяє трактувати здоров'язвивальну освіту узагальненою культурою в єдності її аксіологічного, діяльнісного та особистісно-творчого компонентів. Аксіологічний аспект цього підходу спрямовує діяльність закладу на гуманістичний розвиток особистості учня і вчителя, за якого кожний учасник процесу є активним ціннісно-мотивованим суб'єктом діяльності щодо досягнення здорового способу життя, його цінностей як сутнісних характеристик особистості. Системний підхід забезпечує цілісність здоров'язвивальних чинників ЗЗСО, спрямованих на комплексну реалізацію здорового способу життя; системність моделювання полягає у взаємопогоджених педагогами компетентностях здоров'язбереження, сформованих у дітей, які забезпечують необхідний рівень їхньої працездатності, моралі та духовності.

Особистісний підхід належить до конкретно-наукових основ дослідження, спрямований на особистість учня, передбачає послідовне ставлення до учня як до особистості, самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта педагогічної взаємодії; враховує індивідуальні особливості учнів, вимагає ставлення до них як відповідальних і свідомих суб'єктів здоров'язбережувальної діяльності; сприяє реалізації природного потенціалу учня як творця самого себе, формуванню системи

особистісних цінностей, що відображають його творчу сутність і є запорукою самореалізації, здатності обирати моральні орієнтири життєзбереження та розвитку. Водночас компетентнісний підхід спрямовує формування в учнів досвідченості у життєвій сфері здоров'язбереження, що означає розвиток здатності практично діяти, застосовувати досвід успішної діяльності в різних життєвих ситуаціях для досягнення конкретних практичних цілей; цей підхід спрямовує розвиток здатності учнів і вчителів діяти в різних обставинах задля збереження власного здоров'я, здоров'я інших людей, природи, він тісно пов'язаний з особистісним і середовищним підходами, оскільки ґрунтується на особистості учня та може бути реалізованим і перевіченим учителем тільки в ході виконання ним певного комплексу дій у рамках змодельованого з ЗЗСО здоров'ярозвивального середовища, в основі якого знаходиться усвідомлення першочергово управлінською командою і педагогами феноменів «здоров'я», «культура здоров'я», «здоровий спосіб життя», «цінності здорового способу життя» та ін.

Діяльнісний та інтегративний підходи у рамках практико-технологічного компоненту зумовлюють спрямованість освітнього процесу на розвиток компетентностей здоров'язбереження та наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти й командної роботи, успішну інтеграцію в соціумі; інтегративний науковий підхід для реалізації завдань формування здорового способу життя учнів пропонує: спрямованість на розширення уявлень учнів про здоровий спосіб життя за умови збагачення змісту всіх навчальних предметів відповідним матеріалом; координованість впливів суб'єктів, що виховують (педагогів, батьків, медичних працівників, ін.) як у навчальній, так і в позанавчальній час; забезпечення застосування інтегративних програм, сукупності методів і форм діяльності, коли бесіди, розповіді, проблемні ситуації, ін. реалізують діалогічний аспект освіти, що передбачає мотиваційну спрямованість на здоровий спосіб життя (фізичні вправи, ігри,

забави, рольові ігри, свята тощо) та включення учнів у конкретну практичну роботу зі збереження і зміцнення свого здоров'я.

В освітньому закладі запроваджуються інтегративні проєкти та здоров'язбережувальні технології (функціонують спортивні секції та гуртки; середовища, які мотивують до активності – ігрові майданчики, спортивні майданчики, куточки для рухової активності в приміщеннях, доступ до спортивного обладнання під час перерв тощо); активне залучення батьків до питань планування фізичної активності, проведення спортивних заходів, аналізу даних медичних обстежень; партнерство з громадою (спортивними клубами, бібліотеками, соціальними підприємствами); профілактико-оздоровлювальна робота з медичними установами тощо.

Зміст цього розділу дослідження відображений у працях автора [152; 154; 156; 157; 159; 160; 164; 167; 168; 169; 170; 171; 172; 174; 180; 528; 535].

РОЗДІЛ 3

ПЕДАГОГІЧНА СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА КОНСТРУКТИВ ЛОГІКО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ЗДОРОВ'ЯРОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗЗСО

У розділі розкрито педагогічну сутність і структуру логіко-функціональної моделі здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО; охарактеризовано діяльність управлінських команд ЗЗСО з реалізації завдань побудови ЗРОС; обґрунтовано роль учителя в реалізації моделі здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО.

3.1. Структура логіко-функціональної моделі здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО

Формування в учнів ЗЗСО свідомого ставлення до здоров'я та дотримання засад здорового способу життя, збереження і зміцнення здоров'я кожного здобувача і вчителя визначено пріоритетним напрямом розвитку освітньої галузі в Україні. Оновлені Державні стандарти початкової та базової загальної середньої освіти акцентують створення умов для новітнього середовища формування здоров'язберезувальних компетентностей під час вивчення таких освітніх галузей, як «Фізична культура», «Соціальна та здоров'язберезувальна»⁵²⁸; ⁵²⁹. Водночас нами теоретично з'ясовано, що ефективний розвиток зазначених компетентностей відбуватиметься під час реалізації розвивальних завдань усіх освітніх галузей. Відтак у сучасних закладах освіти є досить нагальною проблема моделювання ЗРОС, адже головною і незмінною метою кожної школи впродовж усіх періодів розвитку вітчизняної освіти було й лишається завдання збереження здоров'я учнів та вчителів⁵³⁰.

⁵²⁸ Державний стандарт початкової освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 р. № 688

⁵²⁹ Державний стандарт базової середньої освіти від 30 вересня 2020 р. № 898.

⁵³⁰ Дудко С. Г., 2021а. Актуальність формування здоров'язберезувальної та здоров'ярозвиваючої компетентностей учнів 5-6 класів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових*

Проникнення в педагогічний контекст проблеми дослідження дало змогу з'ясувати, що теоретичні підходи до моделювання в освіті висвітлені в працях В. Арнольда, С. Гончаренка, В. Краєвського, В. Полонського, Р. Шеннона, В. Штоффа та ін.; моделі та моделювання професійної діяльності менеджера освіти та вчителя розглядаються в дослідженнях таких науковців, як Н. Волкова, К. Гнезділова, С. Касярум, Л. Кравченко, О. Пехота, В. Пікельна, Є. Смирнова та ін. Дослідниками запропоновано класифікацію функцій освітніх моделей: нормативна (змогу порівнювати явище (процес) з іншим, більш дослідженим); систематизувальна (уможливорює розгляд дійсності в сукупності явищ); конкретизувальна (забезпечує змогу розробити й обґрунтувати теорію); пізнавальна (спрямована на розгляд наукових та прикладних завдань конкретної моделі)⁵³¹. У руслі цієї наукової позиції для нашого дослідження нормативною основою буде модель Нової української школи; систематизувальною – сукупність традиційних вимог до ЗЗСО в суспільстві; конкретизувальні й пізнавальні чинники будуть відображені відповідно проблеми роботи в наступних її розділах.

У ході системно-проблемного аналізу сукупності наукових праць нами з'ясовано, що ідеальні (мисленнєві) моделі об'єктів, явищ, процесів використовуються в більшості педагогічних досліджень; за своєю метою педагогічні моделі диференціюють на структурно-системні, структурно-функціональні, програмно-цільові; виокремлюють також схематичні моделі та моделі-проекти. Під час розроблення моделей особлива увага звертається вченими не на визначення підструктур з погляду цілісної системи, а на пошук оптимальних зв'язків між ними. Для менеджменту (керівництва) ЗЗСО необхідною є побудова концептуальної моделі, яка враховує логіко-семантичні елементи – твердження та факти; структурно-функціональні

праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка : наук. збірник, №41, с. 229–242.

⁵³¹ Пікельная В. С., 1993. *Теория и методика моделирования управленческой деятельности (школоведческий аспект)*: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Кривой Рог, 374 с.

компоненти (технології, методики, методи і форми, етапи); причинно-наслідкові зв'язки, складниками яких є певні чинники навчально-виховного процесу⁵³²; у гуманітарній сфері, до якої належить освіта, подібні дослідження зазвичай потребують побудови концептуальної моделі та роботи з нею⁵³³. Тому для освітнього менеджменту, котрий розглядаємо як процес діяльності управлінської команди ЗЗСО, вагомим аспектом застосування моделювання є розроблення статуту, положення про функціонування навчального закладу, а з позицій проблеми дослідження – різних програм і навчально-тематичних планів; необхідною стане також модель професійних якостей учителя, його професіограми, методичної підготовки до реалізації парадигмальних і конкретизувальних (спрямованих на здоров'ярозвивальне середовище ЗЗСО) завдань освітнього закладу.

У конкретній логіко-функціональній моделі розробленого нами процесу функціонування ЗЗСО на методологічних засадах побудови здоров'ярозвивального середовища враховуємо, що в сучасній психолого-педагогічній літературі педагогічну модель визначають як штучно створену логічну, спеціальну знаково-символічну схему, яка використовується для відображення й відтворення в більш простому вигляді структури багатofакторного явища, безпосереднє вивчення якої дає нові відомості про освітнє середовище як об'єкт дослідження; як форму досліджуваної діяльності, коли з метою отримання відомостей про об'єкт експерименту досліджується не він сам, а спрощений образ – модель (І. Теплицький⁵³⁴); як відображення характеристик існуючої педагогічної системи в спеціально створеному об'єкті, що називається педагогічною моделлю (А. Іващенко⁵³⁵). У своїх педагогічних дослідженнях А. Іващенко акцентує: педагогічне

⁵³² Гнезділова К. М., Касярум С. О., 2011. *Моделі та моделювання у професійній діяльності викладача вищої школи* : навч. посіб. Черкаси : Видавець Чабанеко Ю. А., 124 с.

⁵³³ Кравченко Л., 2011. Компетентнісно-концентричний підхід до підготовки менеджера загальноосвітнього навчального закладу. *Педагогічні науки*. Зб. наук. праць. Полтава, с. 11–17.

⁵³⁴ Теплицький І. О., 2010. *Елементи комп'ютерного моделювання* : навч. посіб. Кривий Ріг : КДПУ, 264 с.

⁵³⁵ Іващенко А. В., 2018. Педагогічне моделювання формування готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації у позааудиторній роботі. *Соціум. Документ. Комунікація*. Зб. наук. статей. Серія «Історичні науки», № (5), с. 58–76.

моделювання є тим концептуальним засобом, котрий створює основу для модернізації теоретичних основ наук про освіту, робить можливою побудову нового теоретичного педагогічного знання на основі синтезу надбань різних наук та адекватно висвітлює педагогічні явища в умовах невизначеності, недостатньої цілісності й повноти⁵³⁶.

Із зазначеного доходимо висновку: надаючи свободу педагогічній діяльності, суспільство, держава, батьки мають право побачити якісний кінцевий результат – інтелектуально розвинену та фізично й духовно здорову особистість, тому в моделі ЗЗСО має бути враховано інформаційно-кореляційний супровід системи відповідної діяльності, метою якого є створення необхідних інформаційних умов для формування цілісних уявлень про стан функціонування здоров'ярозвивального освітнього процесу та кількісні зміни в здоров'ї дітей, які відбуваються під впливом обраних чинників, а сутність та вид такої моделі мають бути чітко усвідомленими як усіма представниками керівної команди (менеджментом ЗЗСО), так і кожним членом педагогічної спільноти (вчителі, психологи, персонал) та батьками.

Новітнє здоров'ярозвивальне середовище в умовах освітнього процесу початкової та основної школи – це освітнє середовище, безпечне для дітей обраних вікових категорій, що зберігатиме й розвиватиме всі складові здоров'я учасників освітнього процесу (фізичне, психічне, соціальне, духовно-моральне). Здоров'ярозвивальне освітнє середовище ЗЗСО неможливо забезпечити без⁵³⁷: а) формування в дітей цілісних знань про дійсність як підґрунтя розвитку їхніх здоров'язбережувальних компетентностей; б) доцільних педагогічних технологій та методів навчання, здатних задовольнити природний потяг учнів та учениць до пізнання дійсності; в) системи занять, що мінімізує статичне навантаження на школярів; г) матеріальної бази, що уможлиблює таку систему занять;

⁵³⁶ Іващенко А. В., 2018. Педагогічне моделювання формування готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації у позааудиторній роботі. *Соціум. Документ. Комунікація*. Зб. наук. статей. Серія «Історичні науки», № (5), с. 58–76.

⁵³⁷ Дудко С., 2022а. Компетентність керівника закладу загальної середньої освіти у формуванні безпечного та здоров'язбережувального освітнього середовища. *Acta Paedagogica Volynienses*, № 1, с. 56–62.

г) інтегрального педагогічного простору, який передбачає взаємоузгоджену діяльність педагогів⁵³⁸; ⁵³⁹.

На основі вивчення педагогічної, наукової, психологічної літератури, аналізу досліджень науковців, власного досвіду роботи нами встановлено такі педагогічні умови функціонування здоров'ярозвивального простору ЗЗСО як новітнього освітнього середовища:

1. Створення логіко-функціональної схеми моделі ЗРОС ЗЗСО у цілісності її конструктивів – методологічного (логіко-семіотичного); теоретичного (змістово-технологічного); моніторингового (діагностувально-оцінного).

2. Вивчення міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів щодо обраної проблеми, їх популяризація у експериментальних ЗЗСО.

3. Моделювання управлінськими командами ЗЗСО систем поетапного моніторингу ЗРОС.

4. Розробка та своєчасне оновлення навчально-методичного забезпечення процесу здоров'язбереження учнів у ЗРОС ЗЗСО, інклюзивний дизайн простору.

5. Виокремлення комплексу здоров'язбережувальних технологій та методів діяльності вчителів, персоналу, учнів і батьків.

6. Побудова гуманних відносин у ЗРОС ЗЗСО, позбавлених булінгу та насильства на суб'єкт-суб'єктних засадах.

Це зумовлює побудову управлінською командою ЗЗСО (директор школи, його заступники, керівники методичних спільнот із освітніх галузей, представники громади, батьків, медичні працівники) концептуальної моделі ЗРОС ЗЗСО, яка відображує цілісність середовища закладу на засадах вимог

⁵³⁸ Дудко С. Г., 2022б. Професійні компетентності педагогічних працівників у формуванні здоров'язбережувальної та здоров'ярозвиваючої компетентностей учнів. *Педагогічні науки: теорія та практика*, № 1 (41), с. 135–141.

⁵³⁹ Дудко С. Г., 2021б. Формування здоров'язбережувальної компетентності як напрям реалізації цілей сталого розвитку. *Витоки педагогічної майстерності*, № 27, с. 96–101.

сталого розвитку суспільства і потреб кожної особистості як суб'єкта розвитку культури здоров'я і здорового способу життя (рис. 3.1).

У структурі такої моделі виділяємо три взаємоузгоджені системно конструкти – методологічний (логіко-семіотичний); теоретичний (змістово-технологічний); моніторинговий (діагностувально-оцінний), які підпорядковані меті – створення новітнього здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО як простору гармонійної взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників освітнього процесу.

Методологічним (логіко-семіотичним) конструктом пропонованої моделі ЗРОС ЗЗСО передбачено:

1. Гуманістично-компетентнісна освітня парадигма (концепції: Нової української школи; Рамкова програма ключових компетентностей для навчання впродовж життя ЄС; Цілей сталого розвитку ООН); Державний стандарт загальної середньої освіти (2020).

2. Наукові основи – наукові підходи (загальнонаукові: феноменологічний, акмеологічний, системний, культурологічний; конкретно-наукові: середовищний, особистісний, компетентнісний; практико-технологічні: діяльнісний, інтегративний та *види моделювання* (логіко-семіотичне (парадигмальне); організаційно-функціональне; структурно-прогностичне).

3. Принципи (інтегрованості; єдності теорії і практики; природовідповідності; гуманізму; громадоцентричності; комфортності та безпечності; інклюзивності; відсутності ризиків).

4. Феноменологічні ідеї (цілісності духовного, фізичного, психічного здоров'я та розвитку особистості; формування культури здоров'я як соціально-педагогічного компонента загальної культури людини; досягнення здорового способу життя і закріплення його цінностей у життєдіяльності учнів і вчителів).

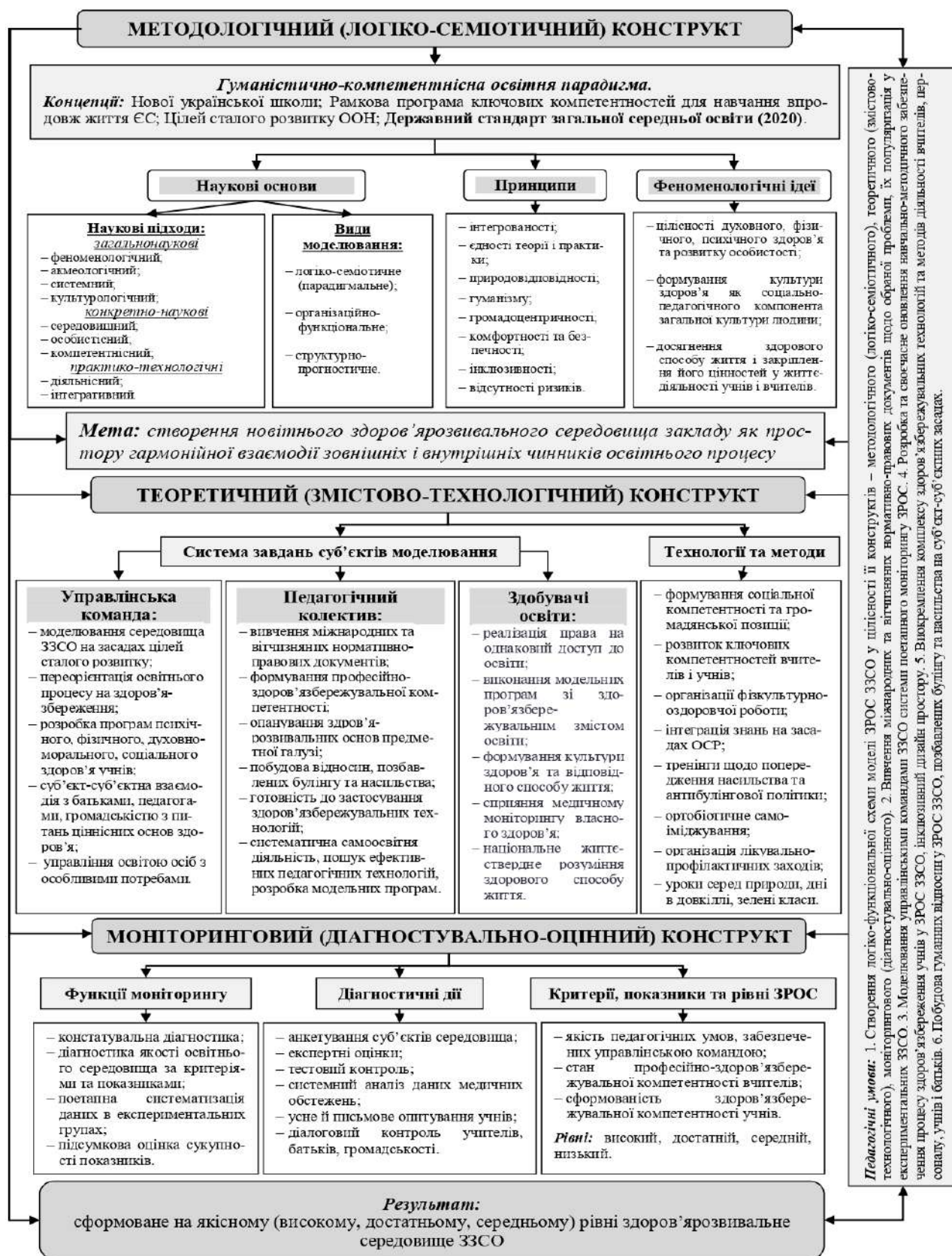

Рис. 3.1. Логіко-функціональна схема моделі здоров'язрозвивального середовища ЗЗСО

Адміністративна команда ЗЗСО має враховувати в процесі моделювання ЗРОС статтю 21 ЗУ «Про повну загальну середню освіту», у якій зазначено, що заклад освіти має створити безпечне освітнє середовище з метою забезпечення належних і безпечних умов навчання, виховання, розвитку учнів, а також сформувати в них гігієнічні навички та засади здорового способу життя⁵⁴⁰. Усі учні закладів освіти, незалежно від підпорядкування, типу й форми власності повинні мати медичне обслуговування, що здійснюється медичними працівниками, які входять до штату таких закладів освіти або відповідних закладів охорони здоров'я у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, а заклади охорони здоров'я спільно з органами управління освітою та органами охорони здоров'я щороку мають забезпечувати безоплатне проведення медичного огляду учнів, моніторити стан здоров'я, вживати лікувально-профілактичних заходів.

Важлива роль сучасного закладу загальної середньої освіти щодо забезпечення здоров'я здобувачів зумовлена також особливостями його функціонування як цілісної багаторівневої системи, що впродовж тривалого часу істотно впливає на психічний та фізичний розвиток особистості⁵⁴¹; ⁵⁴². Більш цілісні засади організації безпечного та здорового освітнього середовища закладені в Національній стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища в Новій українській школі, схваленій Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020. У вищезазначеному документі, окрім традиційної мети, стратегічних цілей та завдань, висловлено стурбованість сучасним станом розбудови безпечного і

⁵⁴⁰ *Про повну загальну середню освіту* : Закон України від 16 січня 2020 року № 463-ІХ. Дата оновлення: 08.08.2021.

⁵⁴¹ *Нові вимоги до компетентностей керівників шкіл в Україні*, 2018. : посібник для слухачів закладів післядипломної педагогічної освіти, керівників закладів загальної середньої освіти, здобувачів вищої освіти за спеціалізаціями «Управління навчальним закладом» та «Управління проектами» ; за заг. ред. О. М. Отич. Київ-Одеса, 74 с.

⁵⁴² Бойчук Ю. Д., 2008. *Еколого-валеологічна культура: теоретико-методологічні аспекти* : монографія. Суми : Університетська книга, 357 с.

здорового освітнього середовища та проблеми, які потребують вирішення (зокрема, щодо стану здоров'я учнів).

Отже, реформотворчі зміни у сфері освіти України потребують від керівництва та педагогічних працівників ЗЗСО нових підходів, у зв'язку з чим змінюються їхні ролі, функції й компетентності. Керівник ЗЗСО має виконувати роль ефективного менеджера, діяльність якого залежить від його професійних компетентностей, серед яких – здоров'язбережувальна, та здібностей до моделювання освітніх процесів і явищ⁵⁴³. Завдання організації здорового, безпечного, розвивального, інклюзивного освітнього середовища ЗЗСО відображені в теоретичному (змістово-технологічному) конструкті моделі, котрим передбачено систему завдань суб'єктів моделювання управлінської команди, педагогічного колективу, здобувачів освіти. Це має стати основою функцій керівника: він зобов'язаний забезпечити моделювання новітнього здоров'ярозвивального освітнього середовища, в якому формуватимуться відповідні компетентності учнів і вчителів, проходитиме зміцнення й збереження здоров'я здобувачів освіти, що допоможе їм стати всебічно розвиненими, вихованими й соціалізованими особистостями⁵⁴⁴.

Зосереджуючи зусилля на формуванні в учнів здорового способу життя в освітньому середовищі ЗЗСО, керівництво закладу освіти та всі педагогічні працівники мають забезпечити організацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу (методи, прийоми організації спільної діяльності вчителів, учнів, батьків, громадськості) задля розвитку в школярів мотивації до збереження здоров'я, ціннісного ставлення до здоров'я власного та навколишніх людей. Таким чином, у контексті розбудови здоров'ярозвивального освітнього середовища з метою формування здоров'язбережувальної компетентності учнів ЗЗСО важливим є розвиток ціннісних орієнтирів, культурного світобачення кожного здобувача освіти

⁵⁴³ Дудко С., 2022а. Компетентність керівника закладу загальної середньої освіти у формуванні безпечного та здоров'язбережувального освітнього середовища. *Acta Paedagogica Volynienses*, № 1, с. 56–62.

⁵⁴⁴ Там само, с. 59.

щодо захисту й збереження природи, природних ресурсів, усвідомлення екологічних засад суспільства, турботи про людину, необхідності побудови освітнього процесу ЗЗСО України на засадах освіти сталого розвитку суспільства, що натеper є стратегічним орієнтиром освіти всієї світової спільноти, яка забезпечує соціальний і здоров'язбережувальний компоненти навчання, медіа- та цифрову грамотність учнів, що можуть сприяти безпечній життєдіяльності, збереженню та зміцненню здоров'я, дотриманню здорового способу життя, безпечної комунікації⁵⁴⁵. Тому завданнями управлінської команди ЗЗСО в моделі визначено:

- моделювання середовища ЗЗСО на засадах цілей сталого розвитку;
- переорієнтація освітнього процесу на здоров'язбереження;
- розробка програм психічного, фізичного, духовно-морального, соціального здоров'я учнів;
- суб'єкт-суб'єктна взаємодія з батьками, педагогами, громадськістю з питань ціннісних основ здоров'я;
- готовність до публічного управління освітою осіб з особливими потребами.

Перед педагогічним колективом поставлено завдання:

- вивчення міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів;
- формування професійно-здоров'язбережувальної компетентності;
- опанування здоров'ярозвивальних основ предметної галузі;
- побудова відносин, позбавлених булінгу та насильства;
- готовність до застосування здоров'язбережувальних технологій;
- систематична самоосвітня діяльність, пошук ефективних педагогічних технологій, розробка модельних програм.

Здобувачі освіти в процесі набуття здоров'язбережувальних компетентностей у змодельованому ЗРОС матимуть можливості:

⁵⁴⁵ Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. Указ Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua>.

- реалізації права на однаковий доступ до освіти;
- виконання модельних програм зі здоров'язбережувальним змістом освіти;
- формування культури здоров'я та відповідного способу життя;
- сприяння медичному моніторингу власного здоров'я;
- досягнення національного життєствердного розуміння здорового способу життя.

Формування здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО може відбуватися за вищезазначених умов шляхом інтеграції змісту освіти на основі особистісно значущої системи знань про здоров'я та таких понять, як «самозбереження», «збереження свого роду, народу, довкілля», «здоровий спосіб життя», «усвідомлення значущості здоров'я у житті людини»⁵⁴⁶. При цьому важливим в освітньому процесі є застосування відповідного навчально-методичного забезпечення (екологічні панно, навчальні маячки, сенсорні хрести, методичні рекомендації щодо використання здоров'язбережувальних технологій, прийомів, включення спецкурсів до варіативної складової робочих навчальних планів тощо); використання форм, методів, прийомів і засобів здоров'язбережувальної діяльності (спецкурси, підручники, робочі зошити, щоденники досліджень, інтегровані уроки, заняття в «зеленому класі», на екологічній стежині, дні у довкіллі, зони відпочинку), що буде охарактеризовано в четвертому розділі дослідження.

Для цього в моделі ЗРОС ЗЗСО передбачено відповідні технології та методи:

- формування соціальної компетентності та громадянської позиції здобувачів освіти;
- розвиток ключових компетентностей вчителів і учнів;
- організації фізкультурно-оздоровчої роботи;
- інтеграції знань на засадах освіти сталого розвитку (ОСР);

⁵⁴⁶ Шатц П., Балакірева О. та ін., 2005. *Формування здорового способу життя молоді в Україні: національна модель «Молодь за здоров'я»*. Київ : Укр. ін.-т соц. досліджень, 130 с.

- тренінги щодо попередження насильства та антибулінгової політики;
- ортобіотичне самоіміджування;
- організація лікувально-профілактичних заходів;
- уроки серед природи, дні в довкіллі, зелені класи.

Експериментальну роботу з упровадження логіко-функціональної моделі здоров'язрозвивального середовища ЗЗСО в практику діяльності загальноосвітніх закладів Полтавщини нами розпочато в 2017 році, на першому етапі реалізації Концепції Нової української школи⁵⁴⁷. 2017-2022 роки вважаємо першим періодом існування ЗРОС як новітнього простору освіти, що відповідає ідеям гуманістично-компетентнісної освітньої парадигми, цілям сталого розвитку суспільства та положенням Концепції Нової української школи; перехід учнів початкової школи до основної розпочав наступний період ЗРОС та зумовив істотне вдосконалення процесу моделювання.

Новітньою ознакою цього етапу став воєнний стан у країні, який позначив гостро актуальною безпекову проблематику освітніх середовищ. Обрані нами для експериментального впровадження авторського бачення логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО загальноосвітні заклади Полтави (ліцей № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради, КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №24 Полтавської міської ради Полтавської області», КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №11 Полтавської міської ради Полтавської області», Гімназія №25 Полтавської міської ради, спеціалізована загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №5 з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного циклу ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району Полтавської області, Голобородьківська гімназія Карлівської міської ради), сформували відповідальні управлінські команди, до яких увійшли:

⁵⁴⁷ Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року від 14 грудня 2016 р. № 988-р.

директор ЗЗСО, заступник директора з початкових класів, заступник із основної школи, медичний працівник, представники батьків і громади, заступник директора школи із ресурсного забезпечення (усього по 7 осіб).

Гуманістично-компетентнісно зорієнтована концепція модернізації української освіти передбачає розробку такої моделі сучасного закладу, яка відповідає актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства і держави; пріоритетна серед них ціль – здоров'я підростаючого покоління, бо саме воно є важливим показником благополуччя суспільства. І хоча нині подеколи вважають, що основне завдання ЗЗСО – дати необхідну освіту, саме збереження здоров'я дітей є невіддільною складовою продуктивного освітнього процесу загалом і окремих його складових зокрема. Таке бачення вимагає створення оптимальних умов (гігієнічних, екологічних тощо) забезпечення освітнього процесу, завдяки яким у людини формується усвідомлене прагнення бути здоровою. Ще один не менш важливий аспект знаходимо в Концепції Нової української школи, де в розділі «Ключові компетентності для життя» відзначено екологічну грамотність і здорове життя, спрямовані на вміння розумно та раціонально «користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя»⁵⁴⁸.

Освітній простір ЗЗСО вважаємо багаторівневим соціокультурним об'єктом, тому в процесі моделювання ЗРОС виокремлювали певні рівні середовища, що могло бути здійсненим на основі етапної специфіки компонентів середовища, культурно-регіональних завдань та інших чинників; таке бачення ЗРОС також потребує залучення певних технологій як його засобів, що об'єднані в одну систему, і способів досягнення мети моделі. Умови діяльності ЗЗСО визначають ту частину реальності, у межах

⁵⁴⁸ Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року від 14 грудня 2016 р. № 988-р.

якої відбуваються трансляція соціокультурного досвіду та розвиток її суб'єктів – зону здоров'язбережувальної діяльності учнів і вчителів.

Таким чином, моделюється цілісний системний процес, пов'язаний з освітою, який відтворює зміст взаємовідносин між учасниками цього процесу. Зважаючи на те, що простір ЗЗСО – це динамічне поєднання суб'єктів освітнього процесу і систем їх відносин, у дослідженні розглядаємо ЗРОС кожного закладу як автономний освітній простір локального характеру, в якому створено систему впливів і умов формування особистості, а також можливостей (внутрішніх, зовнішніх), для особистісного розвитку. ЗРОС ЗЗСО, як нами вже зазначено, є тим цілісним об'єктом, складним за структурою, у якому формуються оптимальні координати здоров'язбережувальної діяльності в цільовому, змістовому, технологічному, методичному, ресурсному, результативно-оцінному аспектах. Окрім цього, модель враховує різноманітні компоненти, які мають психологічні чинники (соціально-психологічна структура педагогічного колективу, психологічний супровід і забезпечення освітнього процесу, специфічний соціально-психологічний мікроклімат громадського оточення тощо); зазначене вимагає від управлінської команди ЗЗСО моделювання ЗРОС як цілісного систематизованого, гармонійного та злагодженого процесу, який ґрунтується на змістових, технологічних та методичних основах, підкріплених першочергово нормативно-правовими документами закладу – концепцією розвитку, стратегією реалізації цієї концепції, оновленим Статутом, відповідними внутрішніми компонентами здоров'язбережувальних засобів і технологій.

У моніторинговому (діагностувально-оцінному конструкті моделі передбачено: функції моніторингу (констатувальна діагностика; діагностика якості освітнього середовища за критеріями та показниками; поетапна систематизація даних в експериментальних групах; підсумкова оцінка сукупності показників); діагностичні дії (анкетування суб'єктів середовища; експертні оцінки; тестовий контроль; системний аналіз даних медичних

обстежень; усне й письмове опитування учнів; діалоговий контроль учителів, батьків, громадськості); критерії, показники (якість педагогічних умов, забезпечених управлінською командою; стан професійно-здоров'язбержувальної компетентності вчителів; сформованість здоров'язбержувальної компетентності учнів); рівні ЗРОС (високий, достатній, середній, низький).

Ці характеристики стануть основою оцінки ефективності результату моделювання – сформованості на якісному (високому, достатньому, середньому) рівні здоров'язвивальному середовища ЗЗСО.

3.2. Діяльність управлінських команд ЗЗСО з реалізації завдань побудови здоров'язвивального освітнього середовища

Нормативно-правовий аспект роботи управлінських команд ЗЗСО зорієнтували на засадах Школи сприяння здоров'ю⁵⁴⁹, оцінюючи результати за такими типовими критеріями:

- активне сприяння формуванню самоповаги всіх здобувачів освіти, унаслідок чого кожен учень може зробити свій внесок в життя закладу;
- розвиток доброзичливих стосунків між учнями (один з одним), а також відносин між учнями та педагогічною спільнотою закладу в повсякденному житті;
- окреслення перед персоналом і здобувачами освіти соціальних завдань закладу;
- створення сприятливих умов, форм заохочення, спрямованих на залучення учасників освітнього процесу до творчих та інтелектуальних конкурсів;
- системна робота щодо поліпшення освітнього середовища;
- тісний зв'язок між педагогами, учнями, батьками і громадськістю;
- наступність між початковою та основною ланками з метою планування узгодженої програми здоров'язбереження;

⁵⁴⁹ Поташнюк І. В., 2006. *Школа сприяння здоров'ю: досвід роботи, перспективи розвитку* : навч. посіб. ; за ред. Р. З. Поташнюк, І. В. Поташнюк. Рівне ; Луцьк : Надстир'я, 226 с.

- активне сприяння здоров'ю всіх учасників освітнього процесу;
- визначальна роль педагогічної спільноти у формуванні усвідомленого прагнення всіх і кожного бути здоровими;
- визначення здорового харчування як одного з пріоритетів планування оздоровчих програм;
- використання можливостей громадських організацій та установ для підтримки пропаганди здорового способу життя;
- використання освітнього потенціалу структурних підрозділів закладу щодо активізації та підтримки оздоровчих програм (Додаток Г).

Управлінськими командами ЗЗСО було внесено оперативні зміни до статутів закладів; головною метою таких змін визначено всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння зумовленого суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення, захист прав людини, збереження здоров'я вихованців і працівників.

До завдань ЗЗСО віднесено:

- виховання громадянина України;
- виконання вимог Державних стандартів загальної середньої освіти, підготовка учнів до подальшої освіти й трудової діяльності;
- виховання в учнів поваги до Конституції України, прав і відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина;
- свідоме ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, зміцнення та розвиток фізичного, морально-психологічного й духовного здоров'я учнів;
- вияв та розвиток здібностей, обдарувань і талантів дітей; виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв,

державної та рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй;

- надання освітніх послуг понад державний мінімум;
- реалізація права учнів на вільне формування політичних і світоглядних переконань, захист прав дитини;
- соціальний та матеріальний захист творчо обдарованих, здібних дітей⁵⁵⁰.

Наприклад, ліцей № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради визначив аспекти відповідальності закладу перед особою, суспільством і державою за: безпечні умови освітньої діяльності; дотримання: Державних стандартів освіти⁵⁵¹; договірних зобов'язань з іншими суб'єктами освітньої, виробничої, наукової діяльності, у тому числі зобов'язань за міжнародними угодами; фінансової дисципліни.

Для забезпечення якісного ЗРОС було передбачено, що в експериментальних закладах створені та функціонують методичні кафедри (спільноти) вчителів-предметників, у роботі яких беруть участь науковці, викладачі закладів вищої освіти – Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Полтавського державного аграрного університету, Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтавського державного медичного університету: кафедри гуманітарних наук – української мови та літератури; зарубіжної літератури; іноземних мов; технічно-аналітичних наук; художньо-естетичних наук; суспільно-гуманітарних наук; початкової школи; фізичної культури і здоров'я; природничих наук; наукові товариства; методичне об'єднання вихователів груп подовженого дня; психологічна служба.

Освітній процес у визначених ЗЗСО заплановано здійснювати відповідно до комплексної освітньої програми, річного плану, в якому

⁵⁵⁰ Положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти Ліцею №14 «Здоров'я» Полтавської міської ради. 2023.

⁵⁵¹ Статут ліцею № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради (нова редакція) Полтава 2021.

конкретизовано перелік навчальних предметів (інтегрованих курсів), обов'язкових для вивчення, вибіркових (за вибором учнів) освітніх компонентів, зокрема, інтегрованих курсів, та кількість навчальних годин на тиждень (та/або кількість годин на навчальний рік). Учасниками освітнього процесу стали: учні; педагогічні працівники; інші працівники закладу освіти; батьки учнів (або особи, що їх замінюють); асистенти дітей (у разі їх допуску відповідно до вимог Закону України «Про повну загальну середню освіту»)⁵⁵²; ⁵⁵³.

Учні, педагогічні працівники та інші працівники ЗЗСО отримали право безкоштовно використовувати матеріальну, технічну та методичну базу закладу для проведення уроків, гуртків, позакласної та позашкільної роботи, а також для діяльності, спрямованої на розвиток фізичного, морально-психологічного та духовного здоров'я, організацію відпочинку.

Керівники закладів узяли на себе зобов'язання, серед яких:

- забезпечувати розроблення та виконання стратегії розвитку закладу;
- забезпечувати розроблення, затвердження, виконання та моніторинг виконання індивідуальної програми розвитку кожного учня;
- контролювати виконання педагогічними працівниками та учнями (учнем) освітньої програми, індивідуальної програми розвитку, індивідуального навчального плану;
- обґрунтовувати засади, створювати умови, усіляко сприяти формуванню культури здорового способу життя учнів та працівників закладу;
- створювати в ЗЗСО безпечне освітнє середовище (Додаток Ж);
- забезпечувати дотримання вимог щодо охорони дитинства, охорони праці, вимог пожежної безпеки та безпеки життєдіяльності;

⁵⁵² Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017, № 38-39. 380 с. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2126-IX від 15.03.2022 р.

⁵⁵³ Закон України про повну загальну середню освіту, 2020. № 31, 226 с.

– організувати харчування та сприяти медичному обслуговуванню учнів відповідно до законодавства⁵⁵⁴.

Відповідно типового Статуту ЗЗСО із ЗРОС, розробленого в рамках проблеми дослідження, педагогічні працівники закладів зобов'язані: дотримуватися принципів дитиноцентризму та педагогіки партнерства у відносинах з учнями та їхніми батьками; виконувати обов'язки, визначені Законом України «Про освіту», Законом України «Про повну загальну середню освіту», іншими актами законодавства, установчими документами закладу освіти, трудовим договором та їхніми посадовими обов'язками; забезпечувати єдність навчання, виховання та розвитку учнів, а також дотримуватися у своїй педагогічній діяльності інших принципів освітньої діяльності, визначених Законом України «Про освіту»; використовувати державну мову в освітньому процесі відповідно до вимог цього Закону; володіти навичками з надання домедичної допомоги дітям; постійно дбати свою професійно-здоров'язбережувальну компетентність.

Як бачимо з системного аналізу статутів експериментальних ЗЗСО, середовище цих закладів зорієнтоване на суб'єкт-суб'єктну взаємодію з батьками, педагогами, громадськістю з питань ціннісних основ здоров'я та культури здоров'язбереження. Ці аспекти відображені також у стратегіях розвитку на 2021-2026 рр. цих закладів, прийнятих на засіданнях педагогічних рад (Додаток Д).

Зазначені документи спрямовано в площину цінностей особистісного розвитку як педагогів, так і здобувачів освіти, варіативності й відкритості освітньої системи кожного закладу, що зумовлює модернізацію чинників, які впливають на якість освітнього процесу, змісту освіти, впровадження інноваційних підходів до навчання та виховання, забезпечення компетентнісного підходу й відповідних здоров'язбережувальних технологій до викладання та системи оцінювання з предметів, формування

⁵⁵⁴ Стратегія розвитку ліцею № 14 № «Здоров'я» Полтавської міської ради на 2021-2026 роки. 2021.

конкурентоспроможного випускника; а також – оптимізацію механізму управління закладом; формування в учасників освітнього процесу прагнення бути здоровим в усій багатоявленості цього терміну.

Діяльність ЗЗСО зі змодельованим ЗРОС було спрямовано на гармонійний розвиток здорової особистості у фізичній, духовній, психічній сфері, що передбачає насамперед створення комфортних умов для розвитку учня. Метою кожного закладу обрано збереження духовно-морального, фізичного, психічного здоров'я здобувачів освіти, формування в них відповідального ставлення до власного життя. Така педагогічна праця зумовлює необхідність використання здоров'язбережувальних освітніх технологій, що полегшують надбання нових знань, зберігаючи при цьому здоров'я здобувачів освіти та навчають використовувати їх у повсякденному житті.

У зв'язку із зазначеним педагогічний колектив на засадах акмеологічного наукового підходу реалізує ідею створення ситуації успіху в закладі як один з аспектів реалізації в освітньому процесі здоров'язбережувальної педагогічної технології. Завдання педагогічного колективу – допомогти учневі знайти саме той напрям діяльності, у якому він може розкрити свою індивідуальність. Отже, створюючи ситуацію успіху, заклад намагається формувати адекватну самооцінку, повагу до досягнень інших людей, вміння ставити перед собою реальні цілі й досягати їх; це забезпечує почуття гідності, усвідомлення себе творцем власного життя.

Наприклад, головною метою *Лицею № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради визначено*: всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство й виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення, захист прав людини; *завданнями ЗЗСО є*: виховання свідомого ставлення до свого

здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, зміцнення та розвиток соціального, фізичного, психологічного, духовно-морального здоров'я учнів⁵⁵⁵.

Ключовими перевагами пропонованої стратегії ЗЗСО обрано:

1. Системну роботу закладу, спрямовану на усвідомлене прагнення бути здоровими в усій багатовиявленості цього слова (фізичне, духовно-моральне, психічне, соціальне).

2. Утвердження ЗЗСО як осередку забезпечення нового змісту освіти (гуманізація, диференціація, інтеграція, науковість) шляхом застосування новітніх інформаційних технологій, педагогіки плюралізму і партнерства.

3. Автономність закладу у вирішенні основних питань побудови ЗРОС, розвитку різноманітних форм співпраці й партнерства, встановлення демократичних та гуманних взаємовідносин між учасниками освітнього процесу.

4. Здійснення загальнообов'язкової освіти в атмосфері вільного творчого навчання в поєднанні з набуттям практичних навичок здорового способу життя.

5. Орієнтація на створення ситуації успіху, завдяки якій формується особистість конкурентоспроможного випускника, здатного використовувати набуті знання в повсякденному житті, творчого, ініціативного, з чіткою громадянською позицією та культурою здоров'я.

6. Налагодження мережевих взаємодій з освітніми, медичними, громадськими організаціями, розвиток ЗЗСО як відкритої освітньої системи, методичного центру з питання побудови ЗРОС.

Місією такого закладу є: сприяння створенню умов для забезпечення якісної, сучасної, індивідуально зорієнтованої системи освіти відповідно до вимог суспільства, запитів особистості й потреб держави; забезпечення ефективного управління розвитком закладу освіти, формування здорової особистості, здатної до самореалізації та самовдосконалення, створення

⁵⁵⁵ Статут ліцею № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради (нова редакція) Полтава 2021.

власної моделі компетентного випускника, який не тільки отримує багаж знань, але конкурентоздатний, готовий до глобальних змін як у соціальному, так і в економічному житті, завдяки вмінням набувати та обробляти нову інформацію на науковому та соціальному рівні. Головним підґрунтям розвитку такої особистості є гармонія фізичного, психічного, духовно-морального та соціального здоров'я, розуміння ролі власного «Я» як в особистому житті, так і в навколишньому світі⁵⁵⁶.

Оскільки принципами побудови ЗРОС обрано єдність навчання, виховання та розвитку; академічну доброчесність; демократизм; академічну свободу; гуманізм; людиноцентризм; виховання на цінностях; розвиток інклюзивного освітнього середовища; прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; цілісність і наступність системи освіти, то основний постулат ЗРОС – простір цілеспрямованої взаємодії дорослих і дітей, що є джерелом розвитку й задоволення вищих потреб, умовою їх можливої реалізації, таким освітнім середовищем, у якому індивід самостверджується й самореалізується.

Ознаками такого середовища визначено:

- патріотизм;
- здоров'я, здоровий спосіб життя, екокультура;
- прозорість, толерантність, відкритість до діалогу;
- повага до особистості дитини й дорослого;
- відповідальність, чесність;
- рівні освітні можливості;
- колективізм, партнерство, дружба;
- турбота про себе, про інших людей, про суспільство;
- духовність і культура здоров'язбереження;
- ефективність та успішність;

⁵⁵⁶ Стратегія розвитку ліцею № 14 № «Здоров'я» Полтавської міської ради на 2021-2026 роки. 2021.

- висока моральність;
- спільна праця, взаємодопомога, довіра;
- професійність, безперервний розвиток педагога⁵⁵⁷.

Стратегії побудови ЗРОС ЗЗСО управлінськими командами спрямовано в площину цінностей особистісного розвитку, варіативності й відкритості освітньої системи закладу, що зумовило модернізацію чинників, які впливають на якість освітнього процесу, змісту освіти, форм і методи здоров'язбереження, внутрішнього та зовнішнього моніторингу якості знань здобувачів освіти та технології надання педагогами освітніх послуг, прийняття управлінських рішень щодо ефективності побудови такого середовища.

Стратегіями побудови ЗРОС ЗЗСО на засадах Школи сприяння здоров'ю (рух започатковано в Україні на засадах спільного наказу МОЗ і МОНУ №25/31 від 07.02.1995 р.) передбачено реалізацію комплексу методичних, матеріально-технічних та управлінських проєктів із визначенням шляхів їх реалізації; при цьому максимально враховані потреби учасників освітнього процесу (Додаток Д). Ураховано також, що початкова школа, поряд із традиційними цілями освітнього процесу на цьому етапі навчання формуванням базових знань, умінь та навичок забезпечує становлення життєвих навичок особистості здобувача освіти; стратегічним напрямом розвитку на цьому етапі є забезпечення таких умов, завдяки яким у кожного учня створюється установка, окреслена тезою: «Мені подобається вчитися. Школа – мій дім». Пріоритетне завдання початкової школи – створити умови, що допоможуть дитині, яка починає свій освітній шлях, повірити в те, що навчання може і повинне бути для неї успішним, цікавим та привабливим, що власне здоров'я необхідно зберігати з ранніх років, а також варто дбайливо ставитися до здоров'я людей, які тебе оточують.

⁵⁵⁷ Стратегія розвитку ліцею № 14 № «Здоров'я» Полтавської міської ради на 2021-2026 роки. 2021.

У середній ланці освіти, зокрема – в основній школі, необхідним є створення таких умов ЗРОС, що дозволяють розвивати комплекс навчальних та здоров'язбережувальних умінь і навичок, цінностей та мотивів набуття культури здоров'я, що сприяють активному залученню здобувачів освіти до життя школи і громади. Метою цього етапу є рання спеціалізація за обраним напрямом навчання, створення класів допрофільної підготовки, формування власних технологій здорової поведінки, вдосконалення навичок самостійної інтелектуальної діяльності, початок становлення світоглядної позиції особистості; на цьому етапі освіти створюються умови, що дозволять здобувачеві засвоїти засади технології створення ситуації успіху, зберігши при цьому позитивне ставлення до ЗЗСО як осередку творчості, креативності, пошуку, самопізнання й самореалізації. Призначення основної школи – розвиток функціональної грамотності здобувача освіти, формування основ здоров'язбережувальної компетентності, створення умов успішної життєдіяльності в суспільстві, впровадження системи допрофільної підготовки до мультипрофільного навчання.

Типовими завданнями ЗРОС визначених ЗЗСО на 2021-2026 роки обрано:

1. Формування безпечного та комфортного освітнього середовища для всіх учасників освітнього процесу, облаштованого відповідно до принципів розумного пристосування.
2. Збереження та зміцнення морального та фізичного здоров'я учасників освітнього процесу, мотивація до фізичної активності.
3. Створення психологічно комфортного середовища.
4. Засвоєння цінностей та необхідних для самореалізації здобувачів освіти життєвих компетентностей.
5. Створення умов для реалізації індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів.

6. Надання освітніх послуг через різні форми здобуття освіти згідно чинного законодавства (очна, дистанційна, сімейна, мережева, педагогічний патронаж).

7. Підтримка зразків екологічної поведінки, відповідального ставлення до енергоресурсів усіма учасниками освітнього процесу.

8. Запровадження педагогіки партнерства на засадах суб'єкт-суб'єктних відносин учасників освітнього процесу.

9. Облаштування інклюзивного освітнього простору; створення оптимальних умов для освіти осіб з особливими освітніми потребами (інклюзивне, індивідуальне навчання).

10. Створення умов для якісного та здорового харчування.

11. Запобігання будь-яким проявам дискримінації та булінгу⁵⁵⁸.

Отже, освітня діяльність у рамках ЗРОС ЗЗСО передбачає: формування основ наукового світогляду, пізнавальної активності; культури здоров'я та розумової праці, вироблення вмінь самостійно здобувати знання, застосовувати їх у практичній діяльності; виховання почуття любові до Батьківщини і свого народу як основи духовно-морального розвитку особистості, шанобливе ставлення до історичних пам'яток; набуття навичок самоврядування, соціальної активності й відповідальності в процесі практичної громадської діяльності, правової культури, вільного володіння державною мовою, засвоєння основ державного і кримінального права, активної протидії випадкам порушення законів та булінгу; залучення до активної екологічної діяльності, формування основ естетичної культури; гармонійний розвиток духовного, фізичного, соціального та психічного здоров'я; розвиток культури здорового способу життя як компонента загальної культури людини.

З метою впровадження нових освітніх технологій і форм організації освітнього процесу, формування в учнів усвідомленого прагнення бути

⁵⁵⁸ Стратегія розвитку ліцею № 14 № «Здоров'я» Полтавської міської ради на 2021-2026 роки. 2021.

здоровим у всій багатоявленості цього поняття, створення оптимальних умов для успішної самовизначення всіх учасників освітнього процесу, реалізації перспективного аспекту моделювання, що дасть змогу здобувачам стати успішними, пристосованими до життя, здатними критично мислити, позиціонувати власні ідеї, експериментальними ЗЗСО розроблено і скеровано до реалізації низку проєктів, а саме: «Школа – територія здоров'я», «Успіх – усвідомлений крок до майбуття», «Інтелект – пріоритет нової молоді формації» та ін. До прикладу, проєкт «Школа – територія здоров'я» покликаний сприяти утвердженню в житті дітей ідеї оздоровлення, сприяти створенню позитивних умов для розкриття інтелектуального і духовного потенціалу здобувачів освіти. Він орієнтований на пропаганду здорового способу життя і створення оптимальних умов для безпечного освітнього середовища. Цей проєкт в основу якого покладений компетентнісний підхід, може і повинен консолідувати зусилля педагогів, адміністрації закладу, медичних працівників і психологічної служби, самих здобувачів освіти та їхніх батьків щодо підтримки здорового способу життя і фізичного розвитку дітей. Метою проєкту визначено розробку комплексного підходу до збереження здоров'я усіх учасників освітнього процесу, створення умов, що сприяють формуванню необхідних для ЗРОС навичок здорового способу життя і здорової поведінки. Завданнями проєкту обрано:

1. Забезпечити культуру здоров'я (формування грамотності з питань здоров'я, практичне втілення потреби вести ЗСЖ, турбуватися про власне здоров'я); створити безпечний освітній простір (відсутність перевантажень; виконання санітарно-гігієнічних нормативів; використання здоров'язбережувальної технології в освітньому процесі).

2. Розробити і впровадити системний психологічний і соціальний супровід здобувачів освіти в ліцеї.

3. Організувати систему гурткової, позакласної і позашкільної роботи, спрямовану на усвідомлене прагнення бути здоровим.

4. Привернути увагу батьків до проблеми збереження здоров'я дітей як під час освітнього процесу, так і вдома⁵⁵⁹.

Очікуваними результатами подібних проєктів управлінські команди ЗЗСО зі ЗРОС визначають:

- збереження і зміцнення здоров'я школярів шляхом оволодіння навичками ЗСЖ, реалізації здоров'язбережних заходів;
- залучення 80% школярів до фізкультурно-спортивних секцій;
- покращення фізкультурно-масової роботи, організація активного відпочинку учнів, педагогів та батьків;
- збереження і зміцнення здоров'я педагогічних працівників, активне залучення їх до здоров'язбережувальних заходів;
- покращення показників динаміки здоров'я учнів;
- збереження контингенту учнів, віднесених до 1 і 2 груп здоров'я;
- зменшення кількості ризиків поведінки, небезпечної для здоров'я (куріння, алкоголь, психотропні наркотичні речовини);
- формування позитивного ставлення до закладу здоров'я дітей, батьків і педагогів завдяки системності роботи зі збереження і зміцнення здоров'я;
- удосконалення матеріально-технічної бази закладу (реконструкція антивандального майданчика, баскетбольної площадки, футбольного поля, придбання необхідного спортивного знаряддя, дооснащення медичного кабінету);
- підвищення професійної здоров'язбережувальної компетентності працівників закладу;
- співпраця з батьками щодо формування усвідомленого прагнення бути здоровим⁵⁶⁰.

Управлінські команди ЗЗСО зорієнтовують педагогічні колективи закладів постійно працювати над удосконаленням освітньої діяльності шляхом гнучкості, змін в освітній сфері та створення нових можливостей. Система

⁵⁵⁹ Стратегія розвитку ліцею № 14 № «Здоров'я» Полтавської міської ради на 2021-2026 роки. 2021.

⁵⁶⁰ Там само.

освітньої діяльності таких закладів не є замкнутою, на неї впливають зовнішні чинники – засновники, місцеві громади, освітня політика держави; вчителі плідно працюють над удосконаленням фахових компетентностей шляхом підвищення кваліфікації за різними галузями знань, зокрема на курсах підвищення кваліфікації, участі у вебінарах і тренінгах, семінарах та практикумах, самоосвіті; креативності, гнучкості у підходах до викладання, постійному саморозвитку та самовдосконаленню. Діяльність педагогічних колективів є зорієнтованою на здорову, всебічно розвинену особистість, створення оптимальних гігієнічних, екологічних та інших умов, що полегшують формування нових знань, зберігаючи при цьому здоров'я учнів; забезпечують кожній дитині можливість збереження здоров'я під час навчання, формують в неї необхідні знання, уміння та навички здорового способу життя, навчають використовувати їх у повсякденному житті.

Стратегія та процедура забезпечення якості освіти управлінської команди ЗЗСО зі ЗРОС базується на принципах *розвитку*, що виходить з необхідності динамічної побудови освітнього процесу відповідно до змін внутрішнього та зовнішнього середовища, аналізу даних та інформації про результативність освітньої діяльності; *партнерства*, що враховує взаємозалежність та взаємну зацікавленість суб'єктів освітнього процесу, відповідно до їхніх поточних та майбутніх потреб у досягненні ефективності ЗРОС; *обґрунтованого моніторингу* якості освіти для забезпечення безпечного і здорового освітнього середовища.

Відповідно до чинного законодавства в нормативних документах систематизовано основні складники безпечного освітнього середовища:

- безпечні й комфортні умови праці та навчання;
- відсутність дискримінації, булінгу(цькування) та насильства;
- створення інклюзивного й мотивувального простору.

Наш досвід роботи показує, що на сьогодні при формуванні безпечного освітнього середовища зосереджується більше уваги, чим в попередні роки, на освітньому середовищі позбавленого булінгу та насильства. В діючому

освітянському законодавстві⁵⁶¹ дано визначення булінгу та його ознакам, що відображається в нормативно-правових документах ЗЗСО.

Нами з'ясовано в ході системного аналізу документації ЗЗСО, що запобігання і протидія булінгу (цькуванню) передбачає:

– розроблення й оприлюднення правил поведінки здобувача освіти, а також плану заходів, спрямованих на запобігання і протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти;

– розроблення й оприлюднення порядку подання та розгляду (з дотриманням конфіденційності) заяв про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти;

– розроблення й оприлюднення порядку реагування на доведені випадки булінгу (цькування) в закладі освіти та відповідальності осіб, причетних до булінгу (цькування) тощо.

Ключовими завданнями в роботі з педагогами управлінськими командами визначено:

– створення атмосфери творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень проблем ЗРОС;

– постійне підвищення фахового рівня і професійної здоров'язбережувальної компетентності педагогічних працівників;

– формування в педагогів готовності до проходження сертифікації та застосування інноваційних здоров'язбережувальних технологій на різних рівнях;

– оволодіння педагогікою співпраці та співтворчості на принципах особистісно зорієнтованих суб'єкт-суб'єктних відносин;

– формування партнерських відносин зі здобувачами освіти, їхніми батьками, іншими працівниками ЗЗСО.

Оцінювання професійно-здоров'язбережувальної компетентності педагогічних працівників, охарактеризованої в підрозділі 4.2 роботи,

⁵⁶¹ Закон України «Про освіту» від 05.09.2017. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017, № 38-39. 380 с.

передбачає використання методів анкетування, спостереження та інтерв'ю, аналіз документації для збирання інформації і здійснюється членами управлінської команди ЗЗСО відповідно до розподілу посадових обов'язків із можливим залученням керівників предметних методичних об'єднань закладу. Спостереження за діяльністю педагогічних працівників включає також відвідування навчальних занять, огляд класних кімнат, спостереження за організацією взаємодії з учасниками освітнього процесу, в тому числі і з батьками.

Нормативно-правовими документами ЗЗСО передбачено, що педагогічний працівник має знати, що в законодавстві загальні вимоги, які забезпечують безпечне освітнє середовище закладу, регулюються Законом України «Про освіту»⁵⁶²; ⁵⁶³, «Про повну загальну середню освіту»⁵⁶⁴, Указом Президента України від 25 травня 2020 року №195/2020 «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі», відповідно до Конвенції ООН про права дитини, наказу МОН від 09.01.2019 №17 «Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів середньої освіти», Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу» від 18.02.2018 №2657-VIII.

Кожен педагогічний працівник використовує в освітній діяльності здоров'язбережувальні педагогічні технології, що сприяє формуванню в учнів здоров'язбережувальної компетентності, позитивного ставлення до здоров'я в усіх його проявах:

- розвиває культуру здоров'я, застосовуючи культурологічний та акмеологічний підходи;
- сприяє розвиткові екологічного мислення з використанням інструментарію інтегрованого підходу;

⁵⁶² Закон України «Про освіту» від 05.09.2017. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017, № 38-39. 380 с.

⁵⁶³ Закон України «Про освіту»: чинне законодавство станом на 1 березня 2018 р. (офіц. текст). Київ : Паливода А.В., 2018. 128 с.

⁵⁶⁴ Закон України про повну загальну середню освіту. 2020, № 31, 226 с.

– на основі діяльнісного підходу формує навички здорового способу життя;

– на підставі особистісного підходу розвиває світоглядні засади та досвід здоров'язбереження, які використовуватимуться здобувачами освіти впродовж життя.

Управлінські команди ЗЗСО для реалізації організаційного аспекту моделювання ЗРОС планують взаємодію зі спортивними школами, вищими навчальними закладами, громадськими організаціями міста щодо формування життєвих цінностей, серед пріоритетних із яких – здоров'я, для чого необхідними вважаємо: укладення договорів (угод) про співпрацю (співробітництво, спільну діяльність) з питання здоров'язбереження; планування спільних заходів, спрямованих на формування у здобувачів освіти ціннісного орієнтира – прагнення бути здоровим; профілактична робота щодо запобігання шкідливих звичок, впливу зовнішнього середовища на здобувача; оприлюднення результатів моніторингу (позитивний вплив заняття спортом у школах олімпійського резерву) на стан здоров'я здобувачів освіти, а також під час написання науково-дослідницьких робіт МАН; організація безбар'єрного простору (фізична можливість і зручність потрапляння до закладу освіти, фізична безпека під час пересування в ньому; можливість вільного отримання інформації про заклад освіти й освітні послуги, що надаються).

До ознак якісно організованого ЗРОС ЗЗСО віднесено:

– облаштування території, стан приміщень закладу, дотримання повітряно-теплого режиму, стан освітлення, прибирання приміщень, облаштування та утримання туалетів, дотримання питного режиму тощо;

– систему оцінювання здобувачів освіти (оприлюднення критеріїв, правил та процедур оцінювання навчальних досягнень, здійснення аналізу результатів навчання учнів, впровадження систем формувального оцінювання тощо);

– діяльність педагогічних працівників (формування та реалізація індивідуальних освітніх та здоров'язбережувальних траєкторій учнів, використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, розвиток освітнього партнерства в формуванні здорового способу життя тощо) (Додаток Е).

Для забезпечення ефективності запропонованої логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО розроблено зміст методичного семінару, котрий управлінська команда закладу проводить із педагогічними працівниками. Семінаром передбачено 5 лекційних, 2 лабораторних і 3 практичних заняття.

Лекцію з теми «Нормативно-правове забезпечення здоров'язрозвивального середовища ЗЗСО» присвячено вивченню таких питань:

1. Гуманістично-компетентнісна парадигма сучасної освіти: ідеї, наукові підходи, моделі систем освіти та навчальних закладів.

2. Сучасні міжнародні та вітчизняні концепції розвитку освітніх середовищ Нової української школи, Цілей сталого розвитку, оновлених ключових компетентностей, ін.

3. Державні стандарти підготовки вчителя (2019) та загальної середньої освіти (2020) про освітнє середовище.

4. Нормативні документи про розробку і впровадження модельних навчальних програм у Новій українській школі.

Відповідно цієї теми заплановано дві лабораторні роботи з вивчення нормативної бази проблеми, список джерел представлено в Додатку Ж.

Лекція 2 з теми «Компетентнісний підхід до розуміння сутності освітнього середовища ЗЗСО» має такий зміст:

1. Українські вчені про сутність компетентнісного підходу в загальній середній освіті.

2. Поняття «компетентність» та «компетенція» як об'єкт міжпредметних досліджень.

3. Ключові компетентності для освіти особистості впродовж життя.

4. Здоров'язбережувальна компетентність особистості в освітньому середовищі (Додаток З).

Лекція 3 «Поняття здорового способу життя як усвідомлення здоров'я найвищою життєвою цінністю» передбачає вивчення таких змістових аспектів:

1. Здоровий спосіб життя як ознака людської життєдіяльності.
2. Міжгалузевий науковий дискурс поняття «здоровий спосіб життя».
3. Практична та діяльнісна спрямованість здорового способу життя людини у різні вікові періоди.

4. Сучасна система заходів формування здорового способу життя учнівської молоді в Україні.

5. Поняття «цінність здорового способу життя», «культура здоров'я» (Додаток И).

Лекція 4 «Структура і зміст поняття «здоровий спосіб життя» містить такі питання:

1. Дотримання правил особистої гігієни та режиму харчування.
2. Режим праці та відпочинку; оптимальний руховий режим.
3. Відсутність шкідливих звичок, володіння методиками самоконтролю.
4. Культура міжособистісного спілкування; психофізична саморегуляція організму (Додаток К).

Лекцію 5 «Класифікація здоров'язбережувальних технологій за видами та етапами розвитку дитини» присвячено таким аспектам змісту:

1. Сутність поняття «здоров'язбережувальні освітні технології».
2. Види здоров'язбережувальних технологій відповідно новітньої класифікації освітніх галузей ЗЗСО.

3. Розподіл здоров'язбережувальних технологій за етапами розвитку здобувачів середньої освіти.

4. Технологія ортобіотичного самоіміджування вчителя в ЗРОС ЗЗСО⁵⁶⁵.

Отже, для забезпечення реалізації змодельованої на теоретичному рівні логіко-функціональної моделі ЗРОС у експериментальних ЗЗСО Полтавщини розроблено низку типових документів закладу (статутів, стратегій, положень, проєктів), які відображають умови і засоби здоров'язрозвивальної діяльності управлінських команд і педагогічних колективів. Зміну ролі вчителя в обставинах змодельованого ЗРОС буде деталізовано в наступному підрозділі роботи.

3.3. Роль учителя в реалізації моделі здоров'язрозвивального середовища ЗЗСО

Одним із пріоритетних напрямів діяльності Нової української школи є побудова безпечного та здорового освітнього середовища, в умовах переорієнтації якого питання збереження здоров'я учнів та формування їхньої здоров'язбережувальної компетентності залишається актуальним, адже, як нами вже зазначено і педагоги, і медики фіксують погіршення стану здоров'я учнів під час освітнього процесу⁵⁶⁶. Необхідність дослідження такої проблематики підсилюється переходом до другого етапу реформування НУШ та побудови відповідного йому новітнього середовища; водночас упровадження нового Державного стандарту основної школи в п'ятих класах загальноосвітніх закладів виявило, що серед ключових компетентностей у змісті цього документа здоров'язбережувальної компетентності ми не знаходимо. Досвід здоров'язбережувальної діяльності засвідчує одну з причин погіршення здоров'я учнів: не кожна дитина усвідомлює, що стан фізичного,

⁵⁶⁵ Дудко С. Г., 2022. Особливості застосування здоров'язбережувальних технологій в процесі формування здоров'язбережувальної та здоров'язрозвивальної компетентностей. *Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук* : збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції, (м. Одеса, 18-19 лютого 2022 р.). Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», с. 126–129.

⁵⁶⁶ Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. Указ Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020. URL:<https://zakon.rada.gov.ua>.

психічного, соціального та духовно-морального здоров'я становить спільний складник власного здоров'я, що підтверджує недостатній розвиток здоров'язбережувальної компетентності учнів, яка має сформуватися під час освітнього процесу за спільної безпосередньої діяльності учнів та педагогів. Формувати компетентності у дітей може виключно компетентний учитель. Нами доведено, що більш ефективно формування здоров'ярозвивального образу світу та здоров'язбережувальної компетентності учнів відбувається у відповідно зорієнтованому освітньому середовищі. Отже, розвиток професійної здоров'язбережувальної компетентності педагога у безпечному та здоровому освітньому середовищі, формування відповідних компетентностей учнів є актуальним для кожного вчителя.

Упроваджуючи засади Нової української школи, забезпечити розвиток у здобувачів освіти здоров'язбережувальної компетентності здатен компетентний учитель зі сформованими згідно із затвердженим Професійним стандартом ключовими та професійними компетентностями й функціями. Застосовуючи власну професійну здоров'язбережувальну компетентність та реалізуючи професійну функцію з організації безпечного і здорового освітнього середовища, використовуючи сучасні здоров'язбережувальні технології, педагоги мають цілісно вплинути відповідними методами на свідомість та поведінку учнів шляхом розвитку в них життєвих компетентностей, сприятливих для здоров'я і спрямованих на стійку мотивацію здорового способу життя, безпеки та гармонійний здоров'язбережувальний розвиток⁵⁶⁷. До того ж готовність педагогічного працівника до професійної педагогічної діяльності має виявлятися у його внутрішній активності, спрямованій на

⁵⁶⁷ Дудко С. Г., 2022б. Професійні компетентності педагогічних працівників у формуванні здоров'язбережувальної та здоров'ярозвиваючої компетентностей учнів. *Педагогічні науки: теорія та практика*, № 1 (41), с. 135–141.

подолання певних протиріч та творчу реалізацію професійних планів і програм⁵⁶⁸.

На важливості формування професійних компетентностей педагогів неодноразово наголошували вітчизняні та зарубіжні вчені В. Сидоренко, І. Смагін, В. Пелагейченко, О. Пометун, Дж. Равен, які розробили, вдосконалили й визначили ключові складники та вимоги з критеріями підвищення професійної компетентності вчителів. Так, В. Сидоренко⁵⁶⁹ розглянув термінологічну кореляцію базових понять компетентнісного підходу, зокрема «компетентність», «компетенція», «компетентний», «професіоналізм», здійснила кластерний аналіз професійно значущих компетентностей і компетенцій педагога в їх ієрархічному взаємозв'язку і взаємозумовленості. І. Смагін у своїх наукових доробках висвітлив нормативно-функційний підхід до розуміння професійної компетентності вчителя, розкрив її структуру, запропонував індикатори для виявлення складників зазначеної компетентності⁵⁷⁰. До проблематики компетентнісного підходу в освіті, сутності поняття «компетентність» та формування високорозвиненої особистості зверталися науковці Т. Байбара, Н. Бібік, О. Ващенко, Л. Ващенко, В. Ірхін, В. Ільченко, Я. Кодлюк, О. Локшина, О. Пометун, О. Савченко та ін. Шляхи і засоби формування здоров'язбережувальної компетентності в учнів та напрями здоров'язбережувальної діяльності учителів розкриваються у працях Н. Абаскалова, О. Алексеєва, І. Анохіна, Д. Вороніна, Т. Железної⁵⁷¹, Г. Мешко, В. Омельченко, В. Оніпко, Н. Тамарської, А. Цимбалару та ін.

⁵⁶⁸ Сидоренко В., 2016. Акмеологічні технології в освіті дорослих. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*, вип. 26 (36), с. 38–42.

⁵⁶⁹ Там само, с. 38–42.

⁵⁷⁰ Смагін І. І., 2017. Структура професійної компетентності педагога: нормативно-функціональний підхід. *Народна освіта*, № 3 (33), с. 4–9.

⁵⁷¹ Железнова Т. П., 2018. Теоретичне моделювання розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, вип. 137, с. 78–89.

Вітчизняні вчені⁵⁷², уточнюючи визначення здоров'язбережувальної компетентності учнів, пропонують шляхи її формування, зокрема, через компетентності педагогів у впровадженні здоров'язбережувальних технологій, розглядають питання побудови безпечного, здорового, а отже, здоров'язбережувального та здоров'ярозвивального освітнього середовища. На часі теоретичне обґрунтування важливості формування професійної здоров'язбережувальної компетентності педагогів ЗЗСО⁵⁷³, розкриття напрямів, які сприятимуть реалізації моделі здоров'ярозвивального середовища у частині завдання організувати освітній процес у закладі з формування здоров'язбережувальної компетентності учнів п'ятих-шостих класів основної школи.

У новому векторі освіти нашої держави незмінно одним із головних завдань освітньої політики є збереження та зміцнення здоров'я дітей. Тому підтримуємо думку вищезазначених науковців, що перспектива подальших досліджень полягає в емпіричному вивченні особливостей професійної компетентності вчителя закладу загальної середньої освіти. ЗЗСО та їхні керівники мають на основі нових наукових досліджень та чинного освітнього законодавства систематизувати ефективні методики, моделі та техніки, що допоможуть сформувати цілісну структуру професійних здоров'ярозвивальних якостей педагогічних працівників конкретного освітнього закладу. Завдання, які ставлять перед собою вчителі в роботі над формуванням в учнів стійкої мотивації до ведення ними здорового способу життя, компетентностей щодо збереження власного здоров'я та здоров'я оточуючих можуть бути вирішеними лише за умови комплексного використання педагогами різних методів та форм здоров'язбережувальної діяльності в освітньому процесі. Саме від зусиль та вмій педагога в нових

⁵⁷² Рибалко Л. М., 2019. Здоров'язбережувальні технології як педагогічна і соціальна проблема. *Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі* : колективна монографія ; за заг. ред. Л. М. Рибалко. Тернопіль : Осадці В. М., с. 8–29.

⁵⁷³ Дудко С. Г., 2021. Дидактичні засади формування здоров'язбережувального життєствердного образу світу учнів загальної середньої освіти. *Зміст освіти та освітні практики Нової української школи* : матеріали всеукраїнського освітнього форсайту ; упоряд.: В. В. Зелюк, В. Р. Ільченко, О. О. Буйдіна. Полтава : ПОППО, 255 с.

його ролях (ментор, фасилітатор, консультант, коуч тощо) залежить формування здоров'язберезувальної компетентності учнів та якість ЗРОС ЗЗСО. Усі професійні вміння та навички педагогічного працівника становлять його професійну компетентність. Вітчизняні педагоги та науковці визначають професійну компетентність педагога як інтегровану здатність особи здійснювати професійну педагогічну діяльність за нормативно визначеними функціями в межах вимог до професійної діяльності⁵⁷⁴.

Нормативно визначені функції передбачають обізнаність у широкій сфері наукових знань з урахуванням професійної спеціалізації, що передбачає необхідність знань основ педагогіки, психології, дитячої та вікової фізіології; теоретичних основ та сучасних досягнень науки з предмета, який вчитель викладає; знання основних нормативно-правових актів у галузі освіти. В. Сидоренко професійно-педагогічну компетентність сучасного педагога тлумачить як інтегральну характеристику особистості, що містить комплексне поєднання ґрунтовних, систематичних, поліфункціональних знань, професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій, акмеологічних інваріантів, зокрема спеціальних педагогічних здібностей, властивостей, особистісних якостей (темпераменту, інтелекту, нахилів, переконань, потреб, настанов) тощо, акмеологічної професійної позиції, які забезпечують професійний розвиток педагога шляхом формальної, неформальної, інформальної освіти, готовність здійснювати інноваційну високопродуктивну професійно-педагогічну діяльність у сучасних соціокультурних умовах; причому готовність педагога до професійно-педагогічної діяльності має проявлятися в його внутрішній активності долати певні протиріччя та творчі реалізації професійних планів і програм⁵⁷⁵. Професійно-педагогічна компетентність є складовою професіоналізму

⁵⁷⁴ Смагін І. І., 2017. Структура професійної компетентності педагога: нормативно-функціональний підхід. *Народна освіта*, № 3 (33), с. 4–9.

⁵⁷⁵ Сидоренко В., 2016. Акмеологічні технології в освіті дорослих. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики, вип. 26 (36), с. 38–42.

діяльності і професіоналізму особистості, тобто, інтегрованим показником діяльнісної та індивідуально-особистісної сфери вчителя, для якого важливо не стільки оволодіти системою професійно-особистісних знань, умінь і ставлень, скільки вміти майстерно мобілізувати їх у певній ситуації для творчо-продуктивного розв'язання завдань на рівні професійних стандартів⁵⁷⁶; ⁵⁷⁷.

У серпні 2024 року в Україні затверджено оновлений професійний стандарт, зокрема за спеціальністю «Вчитель закладу загальної середньої освіти»⁵⁷⁸. У професійному стандарті визначено дванадцять ключових компетентностей, серед яких ми бачимо і здоров'язбережувальну. Усі професійні компетентності об'єднані в трудові функції, одна з яких – участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища. Ці зміни в професійному законодавстві зобов'язують усіх без винятку вчителів закладу загальної середньої освіти до здоров'язбережувальної діяльності та діяльності з реалізації моделі здоров'язвивального освітнього середовища.

Формуючи власну здоров'язбережувальну компетентність як професійну, педагогічний працівник має звернути увагу на зміни в чинному законодавстві щодо питань здоров'язбереження під час освітнього процесу, які висвітлено в прийнятих останніми роками законах України «Про освіту», «Про повну загальну освіту». Закон України «Про освіту» визначає права та обов'язки здобувачів освіти, дає тлумачення безпечного освітнього середовища, булінгу та його ознак. Так безпечне освітнє середовище визначається як сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової, моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту

⁵⁷⁶ Сурмін Ю. П., 2006. *Майстерня вченого* : підручник для науковців. Київ : Навчально-методичний центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 302 с.

⁵⁷⁷ Романюк Р. К., 2021. *Підготовка вчителя біології профільної школи: теорія і практика* : монографія. Житомир : Вид. ООО Євенок, 400 с.

⁵⁷⁸ *Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»*. Наказ МОН від 29.09.2024 № 1225. URL: <https://mon.gov.ua>.

персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів або надання неякісних послуг із харчування шляхом фізичного або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації, поширення неправдивих відомостей тощо, пропаганди та агітації, у тому числі з використанням кіберпростору⁵⁷⁹.

Педагогічні працівники ЗЗСО мають ураховувати під час формування власної професійної здоров'язберезувальної компетентності ст. 21 Закону України «Про повну загальну середню освіту», у якій наголошується на створенні безпечного освітнього середовища, формуванні в учнів гігієнічних навичок та засад здорового способу життя, забезпеченні медичним обслуговуванням, забезпеченні проведення безоплатного медичного огляду учнів, моніторингу стану здоров'я, здійсненні лікувально-профілактичних заходів тощо⁵⁸⁰.

Як нами вже зазначено, завданнями реалізації сконструйованої логіко-функціональної моделі здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО для педагогічних працівників стало:

- вивчення міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів;
- формування професійно-здоров'язберезувальної компетентності;
- опанування здоров'ярозвивальних основ предметної галузі;
- побудова відносин, позбавлених булінгу та насильства;
- готовність до застосування здоров'язберезувальних технологій;
- систематична самоосвітня діяльність, пошук ефективних педагогічних технологій, розробка модельних програм навчальних курсів.

Для цілісного формування власної професійної здоров'язберезувальної компетентності педагогічному працівникові необхідно взяти до уваги засади організації безпечного та здорового освітнього середовища, викладені в

⁵⁷⁹ *Про освіту* : Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

⁵⁸⁰ *Про повну загальну середню освіту* : Закон України від 16 січня 2020 року № 463-IX. Дата оновлення: 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

Національній стратегії розбудови безпечного й здорового освітнього середовища в Новій українській школі, схваленої Указом Президента України від 25 травня 2020 р. № 195/2020. У стратегії, окрім традиційної мети, стратегічних цілей та завдань, аналізується сучасний стан розбудови безпечного й здорового освітнього середовища та проблем, які потребують вирішення, зокрема щодо стану здоров'я учнів. Зміст Національної стратегії висвітлює освітянській спільноті моніторинг стану здоров'я школярів; цю стратегію розроблено з урахуванням стратегічних документів Всесвітньої організації охорони здоров'я, зокрема Глобальної стратегії охорони здоров'я жінок, дітей і підлітків на 2016-2030 рр. підготовленої на підтримку Цілей сталого розвитку, та відповідно до Конвенції ООН про права дитини. Педагогічні працівники мають усвідомлювати, що завдання та результати впровадження Національної стратегії сприяють кращій реалізації завдань інтелектуального, фізичного, соціального та емоційного розвитку учнів, їхнього потенціалу, підвищенню рівня культури безпечної, здорової поведінки та ненасильницької взаємодії у дітей шкільного віку, інших учасників освітнього процесу, поліпшенню стану здоров'я учнів, відповідності закладів освіти критеріям санітарного та епідеміологічного добробуту, забезпеченості сучасною матеріально-технічною базою для організації навчання, у тому числі формуванню здоров'язбережувальних компетентностей та забезпеченню фізичної активності учнів; організації харчування в закладі освіти відповідно до потреби в здоровому та збалансованому харчуванні учнів⁵⁸¹. Щодо останнього зазначимо, що 1 січня 2022 р. завершився перехідний період упровадження реформи шкільного харчування. В оновленому меню обмежили кількість солі, цукру та жирів. Натомість мають збільшити кількість молока та кисломолочних продуктів, м'яса, риби, свіжих овочів і фруктів – усе має готуватися в пароконвекторах,

⁵⁸¹ Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. Указ Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.07.2021).

тобто на пару. Євген Клопотенко розробив збірник рецептур страв для шкільного харчування з оновленими стравами, яких у переліку понад 150. Проте автор на цьому різноманітті не зупиняється та презентує нові розробки, яких анонсовано більше чотирьохсот. Харчування здійснюється з урахуванням системи HASSP, яка є міжнародною системою перевірки якості приготування продуктів⁵⁸².

Отже, наявність професійних компетентностей учителя має пояснюватися обов'язковим зверненням до наукових та законодавчих першоджерел, у яких закладено досвід дослідження з проблеми, результати, напрями діяльності, методичні та дидактичні рекомендації, практичні напрацювання тощо. Професійна компетентність учителя є підвалиною його педагогічної майстерності, оскільки спрямованість і професійні знання становлять той кістяк високого професіоналізму в діяльності, який забезпечує цілісність системи, що самоорганізується⁵⁸³. Учительська професійна здоров'язбережувальна компетентність має сприяти розвитку відповідної компетентності учнів.

У педагогічній літературі зустрічаємо декілька наукових позицій щодо розуміння педагогічно-професійних компетентностей; зокрема, вітчизняні науковці (Л. Парашенко, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, Н. Бібік) пропонують вирізняти такі ключові компетентності, як навчальна (уміння вчитися), громадянська, загальнокультурна, інформаційна, соціальна, здоров'язбережувальна, які деталізуються в комплексі знань, навичок, цінностей, ставлень, здатностей за освітніми галузями та сферами життєдіяльності. Під здоров'язбережувальною компетентністю в освітньому процесі вчені розуміють характеристики, властивості особистості, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я. Формування цієї компетентності залежить від підходів

⁵⁸² Марковська М., 2022. *Що пропонують в оновленому меню*. URL : <https://rozvytok-osvity.te.ua>

⁵⁸³ *Педагогічна майстерність*, 2008. : підручник / за ред. І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос. Київ : СПД Богданова А. М., 376 с.

педагогічного колективу ЗЗСО до побудови освітнього середовища. Так О. Романова наголошує на створенні цілісної системи інтегрування оздоровчих освітніх технологій, коли об'єднання освітніх надбань, досягнень сучасної медицини та залучення громадських організацій створить основу формування здорового способу життя молоді⁵⁸⁴. Відомий український хірург М. Амосов стверджував, що у більшості хвороб винна не природа, не суспільство, а сама людина, яка найчастіше хворіє через лінощі та жадобу, а інколи й від нерозумності. Інтегруючи це положення до сучасної здоров'язбережувальної проблематики, можемо трактувати вислів ученого як гостру необхідність формування здоров'язбережувальної компетентності, яке проходить ефективно, коли під час освітнього процесу педагоги застосовують здоров'язбережувальні та здоров'язвивальні освітні технології⁵⁸⁵.

Як засвідчує практика роботи сучасного ЗЗСО, формуванню здоров'язбережувальної компетентності учнів шляхом застосування вчителями здоров'язбережувальних технологій надається багато уваги, адже загальноосвітні заклади впроваджують досвід мережі шкіл сприяння здоров'ю, вивчають та використовують передовий педагогічний досвід з упровадження здоров'язбережувальних технологій, проводять спортивно-масові заходи для популяризації здорового способу життя тощо.

У зв'язку з тим, що здоров'язбережувальну компетентність визначено інтегральним результатом усього навчального процесу, вчителі ЗЗСО використовують під час освітнього процесу здоров'язбережувальні технології. Упроваджуючи здоров'язбережувальні методики, освітні технології, методи та прийоми, педагоги на практиці застосовують кращі напрацювання як вітчизняних, так і вчених близького зарубіжжя в галузі

⁵⁸⁴ Романова О., 2015. Інноваційні технології (збереження здоров'я в освітніх закладах). *Сучасна школа України*, № 11, с. 4–7.

⁵⁸⁵ Беседа Н. А., 2019. Організаційно-методичні основи застосування здоров'язбережувальних технологій у закладі загальної середньої освіти. *Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі* : колективна монографія ; за заг. ред. Л. М. Рибалко. Тернопіль : Осадца В. М., с.147–171.

педагогіки та медицини. Повсякденно в межах змісту свого навчального предмета вчителі застосовують такі методики, як навчання в русі, використання сенсорних хрестів, екологічних панно, навчальні маячки, масажні килимки, парти-конторки. Здоров'язберезувальна діяльність продовжується за межами класних кімнат: уроки серед природи, запровадження днів у довкіллі, проведення уроків у зелених класах, які створені на територіях шкіл, робота учнів на екологічній стежині, перерви-прогулянки, обладнане спортивним знаряддям шкільне подвір'я, шкільні коридори з куточками відпочинку створюють середовище, де можна не лише набути предметних компетентностей, а й оздоровитися. Таким чином, у ЗЗСО існують можливості й досвід забезпечення цілісного здоров'ярозвивального впливу на дитячу особистість. Учителі дотримуються головної вимоги до здоров'язберезувального уроку – не менше 50% часу діти мають знаходитися у стані рухової активності (паузи здоров'я, рухові дидактичні ігри та різноманітні активні дії, пересування дітей у просторі класу, фізкультхвилинки).

Провідним результатом здоров'ярозвивальної діяльності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти стає формування в учнів основ здорового способу життя, коли учень застосовує набуті під час освітнього процесу складники відповідних компетентностей: знаннєвий здоров'ярозвивальний потенціал, уміння, ставлення, цінності, способи мислення, погляди, особистісний здоров'язберезувальний життєвий досвід, здатності до втілення в життя власної здоров'язберезувальної поведінки, до власного здорового способу життя, який впливає на збереження та розвиток власного здоров'я та здоров'я інших людей; таким чином покращується якість власного життя учнів та життя суспільства загалом. Формуючи здоров'язберезувальні компетентності, вчителі власним прикладом сприяють усвідомленню учнями цінності власного життя, відповідної поведінки, відносин з оточенням, засвоєнню ними свідомого ставлення до збереження здоров'я, гармонізацію особистих відчуттів із навколишнім

світом природи. Основою формування в здобувачів освіти здоров'язбережувальних компетентностей стають їхні потреби в розвитку свого здоров'я і здоров'я оточуючих, збереження свого роду, народу, довкілля, набуття життєвого досвіду ведення здорового способу життя, компетентності з контролю всіх складників здоров'я тощо.

Отже, в ході впровадження другого етапу Нової української школи формувати в учнів здоров'язбережувальну компетентність має компетентний учитель, який відповідає законодавчим педагогічним засадам, зокрема, в якого сформовані ключові та професійні компетентності й функції згідно із затвердженим Професійним стандартом. Розвиваючи власну професійну здоров'язбережувальну компетентність та реалізуючи професійну функцію з організації безпечного і здоров'ярозвивального освітнього середовища, використовуючи сучасні здоров'язбережувальні та здоров'ярозвивальні технології, члени педагогічного колективу ЗЗСО мають цілісно вплинути дидактичними методами на свідомість та поведінку учнів шляхом розвитку життєвих компетентностей, сприятливих для здоров'я, на формування стійкої мотивації до здорового способу життя, безпеки та гармонійного здоров'язбережувального розвитку учнів. На думку Т. Редько та Н. Авдеєнко, молодіжна політика в Україні є одним з пріоритетних напрямів державної політики та пов'язана з пошуком оптимальних шляхів розв'язання проблеми збереження, розвитку та зміцнення здоров'я населення, зокрема молоді. Орієнтація учнів і вчителів на здоров'язбереження є неперервною і в стратегічному, і в методологічному сенсі⁵⁸⁶. Сформованість же здоров'язбережувальної компетентності у здобувачів освіти забезпечує розуміння необхідності ведення здорового способу життя, що значно покращує і стан фізичного розвитку, і збереження та розвиток інших складників здоров'я і вчителя, й учня, натхненного прикладом старших наставників.

⁵⁸⁶ Редько Т. М., 2015. Здоров'ярозвивальні технології в процесі фізичного виховання студентів педагогічних університетів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*, вип. 129 (3), с. 271–274.

Аналіз результатів досліджень учених (О. Антонова, С. Вітвицька, О. Дубасенюк, М. Гриньова, О. Ващенко, В. Оніпко, Н. Поліщук, Р. Романюк, Л. Рибалко, Т. Семенюк) дозволяє у процесі підготовки вчителів розглядати *феномен здорового способу життя* вчителя як:

– сукупність зовнішніх і внутрішніх умов життєдіяльності людини, що визначають функційний стан систем її організму; сукупність раціональних методів, що спрямовані на зміцнення здоров'я та гармонійний розвиток особистості;

– сукупність форм життєдіяльності людини, яка забезпечує її здоров'я та успішний життєвий шлях;

– формулу повсякденного життя, яка містить відповідні принципи та правила, що розвивають адаптивні можливості організму, сприяють успішному формуванню, збереженню, зміцненню або відновленню здоров'я й повноцінній діяльності;

– спосіб життя, що передбачає повсякденну рухову активність і дотримання гігієнічних норм;

– діяльність людини за умов збалансованого та раціонального харчування, що забезпечує організм поживними речовинами та енергією задля повноцінного життя.

Компетентні вчителі ЗЗСО мають усвідомлювати: перехід базової середньої освіти на нові освітні стандарти на компетентнісній основі запровадив поділ базової середньої освіти на два цикли: адаптивний (5-6 класи) та базове предметне навчання (7-9 класи). Учні 5-6 класів, які закінчили Нову українську школу, – це школярі підліткового віку, який характеризується інтенсивним зростанням усього організму: збільшенням росту організму, маси тіла, збільшенням сили м'язів, розвитком серцево-судинної системи, збільшенням серця та легень. І хоча існують певні відмінності в фізичному розвитку хлопчиків та дівчаток, у пізнішому віці вони нівелюються та приходять у норму для підлітків старшого віку.

Виходячи з цього, необхідно говорити не лише про здоров'язбереження учнів, але і його розвиток та зміцнення засобами необхідних технологій.

У наш час багато вчених звертають увагу на оволодіння вчителями *здоров'ярозвивальними технологіями*, які створюють найбільш сприятливі умови для розвитку та зміцнення здоров'я учнів. Т.Редько визначає здоров'ярозвивальну технологію як педагогічну діяльність, що по-новому будує відносини між освітою і вихованням, з перекладом їх у рамки життєзабезпечувального процесу, спрямованого на збереження й примноження здоров'я його учасників. Саме назва «здоров'ярозвивальні технології» підкреслює розвивальний, формувальний потенціал та функції освіти⁵⁸⁷.

Впровадження в освітній процес здоров'ярозвивальних технологій має сприяти формуванню в учнів здоров'язбережувальної компетентності; пичому важливо формування здоров'язбережувальної компетентності у базовій середній школі розпочати саме з адаптивного циклу – у 5-6 класах.

Опановуючи здоров'ярозвивальні основи предметної галузі, вчителі мають розуміти, що процес формування здоров'язбережувальної компетентності учнів досить складний та тривалий; учені пропонують виділяти в ньому три етапи:

– необхідно забезпечити знайомство учнів з основними поняттями та уявленнями з метою формування елементарних знань про компоненти здорового способу життя; надати знання про елементарні правила збереження і зміцнення здоров'я; виконання норм здоров'язбереження; мотивацію до ведення здорового способу життя;

– формування здоров'язбережувальної компетентності учнів має бути спрямованим на поглиблене вивчення й усвідомлення основ здорового способу життя, розширення уявлень про основи здоров'язбереження, досягнення свідомого виконання елементарних правил збереження та

⁵⁸⁷ Редько Т. М., 2015. Здоров'ярозвивальні технології в процесі фізичного виховання студентів педагогічних університетів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*, вип. 129 (3), с. 271–274.

зміцнення здоров'я, розвиток ознак досвіду – практичних знань, умінь, навичок, необхідних у повсякденному житті;

– при закріпленні знань, умінь і навичок збереження та зміцнення здоров'я, їх подальшого вдосконалення у напрямі розвитку мотивації зберігати здоров'я як звички повсякденного використання важливим у роботі вчителя є досягнення систематичності та стабільності, автоматичне застосування правил збереження здоров'я, практичне виконання оздоровчих заходів, забезпечення варіативності правил здорового способу життя, у виконанні яких учитель є зразком⁵⁸⁸.

Під керівництвом учителя формування здоров'язберезувальної компетентності передбачає набуття учнями вмій збереження, зміцнення здоров'я та дбайливого ставлення до нього, розвиток особистої фізичної культури, що досягається шляхом виконання таких завдань розвитку: знань про здоров'я, здоровий спосіб життя; безпечна поведінка, фізична культура, фізичні вправи, взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним оточенням; навичок базових загальнорозвивальних рухових дій; активної мотивації дбайливо ставитися до власного здоров'я і займатися фізичною культурою, удосконалювати фізичний, соціальний, психічний і духовний складники здоров'я; потреби в здоров'ї, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до здорового способу життя; розвиток умінь самостійно приймати рішення щодо власних вчинків, а також набуття власного здоров'язберезувального досвіду з урахуванням стану здоров'я та використання в повсякденному житті досвіду діяльності, спрямованої на збереження власного здоров'я та здоров'я інших людей⁵⁸⁹.

Виходячи з досліджених першоджерел та освітнього законодавства, зазначимо: вчитель має чітко усвідомлювати, що основою формування здоров'язберезувальної компетентності учнів ЗЗСО в адаптивному циклі

⁵⁸⁸ Кондратюк С. М., Пращеник Г. Л., 2014. Педагогічні умови формування у молодших школярів здоров'язберезувальної компетентності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, № 9 (43), с. 101–108.

⁵⁸⁹ Зубалій М., 2013. Складові здорового способу життя. *Завуч*, № 20, с. 28–29.

(5-6 кл.) є особистісні потреби збереження власного здоров'я і здоров'я інших, збереження довкілля, здатність до втілення в життя власної здоров'язбережувальної поведінки та відповідного способу життя, що мотивує до засвоєння необхідних знань, умінь та ставлень у ЗРОС та в різних життєвих ситуаціях.

Аналіз наведеної вище літератури свідчить, що в результаті розвитку та модернізації сучасної системи загальної середньої освіти в Україні відбулася переорієнтація та перехід від традиційної форми навчання до освіти на компетентнісній основі; водночас формування в ЗЗСО здоров'язбережувальної компетентності залишається соціальною та педагогічною проблемою. Оскільки в новітньому Державному стандарті базової середньої освіти здоров'язбережувальну компетентність не визначено як ключову, то нами проаналізовано особливості моделювання ЗРОС ЗЗСО під час опанування окремих освітніх галузей стандарту, що може проходити поетапно при формуванні професійної здоров'язбережувальної компетентності вчителів, які працюють в адаптивних класах. Учитель зобов'язаний відповідати фахово основним складникам ЗРОС для його ефективного функціонування, якими є: матеріально-технічна забезпеченість, його відповідність санітарно-гігієнічним нормам; відповідність організації системи харчування чинним санітарним правилам та нормам; гуманістичні міжособистісні взаємини між суб'єктами освітнього процесу; стан фізичного та психічного здоров'я учнів та вчителів; показники рухової підготовленості учнів, рівень професійної компетентності педагогів, цілісність оздоровчих впливів та стабільність результатів⁵⁹⁰.

Важлива роль у впровадженні ЗРОС ЗЗСО належить учителю. Саме він забезпечує рівень сформованості здоров'язбережувального освітнього середовища освітнього закладу, оскільки добре знає інфраструктуру закладу, його санітарно-гігієнічні умови, руховий режим учнів, розклад уроків, їх

⁵⁹⁰ Мехед О. Б., Рябченко С. В., Тюпіна Н. В., 2020. Створення здоров'язбережувального освітнього середовища у контексті інклюзивного навчання. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки*. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, № 7(163), с. 96–100.

організацію, методику проведення та іншу інформацію. До того ж, кожен вчитель є суб'єктом валеологічної діяльності в школі, що дозволяє йому підібрати найбільш ефективні здоров'язберезувальні й здоров'ярозвивальні технології, створити необхідні умови, використовувати оптимальні засоби, методи, прийоми, принципи організації здоров'ярозвивальної діяльності освітнього закладу.

Крім усього, до основних завдань педагога з метою створення ЗРОС ЗЗСО необхідно віднести формування в особистості учня цінностей, важливих у забезпеченні безпечного освітнього середовища, до яких належать: співпраця, наполегливість, креативність, критичне мислення, лідерство, самоконтроль, оптимізм тощо; сприяння саморозвиткові особистості учня, який спрямовано на розкриття таких його особистісних якостей, як цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, ініціативність, відповідальність тощо. Від спільноти вчителів залежить створення сприятливої психологічної атмосфери в освітньому середовищі загальноосвітнього закладу, в основі якого знаходяться теплота відносин, готовність до спілкування з оточуючими, відсутність психологічних бар'єрів у спілкуванні між індивідами, емоційне єднання, а також формування в особистості учня культури безпечної поведінки, спрямоване на розвиток вольових якостей (самостійності, впевненості у своїх силах, витримки, наполегливості, самоконтролю); формуванні уявлень, умінь і навичок збереження і зміцнення здоров'я, правил поведінки в побуті, на вулиці⁵⁹¹.

Звідси випливає, що формування здоров'язберезувального освітнього процесу загальноосвітньої школи повинно враховувати такі складові організації діяльності ЗЗСО:

– розклад занять, обґрунтований з позиції здоров'язбереження; фізіологічно грамотний, методично обґрунтований і раціонально побудований урок;

⁵⁹¹ Васянович Г., 2017. Роль педагога у формуванні безпечного освітнього середовища у вищому навчальному закладі. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогіка*, вип. 4, с. 86–94.

– забезпечення необхідних санітарно-гігієнічних норм у навчальному приміщенні;

– урахування типу вищої нервової діяльності учнів та їх індивідуальних особливостей, що означає облік біологічних циклів працездатності школярів – річних, тижневих та добових, а також вікових та індивідуальних особливостей учнів⁵⁹².

Організація ЗРОС потребує зусиль усіх учасників освітнього процесу (учнів, учителів, медиків, батьків, адміністрації) і має за мету формування ціннісного ставлення школярів до власного здоров'я, навичок виконання оздоровчих вправ для профілактики порушень і корекції основних систем організму, проведення фізкультурно-оздоровчої і корегувальної діяльності впродовж навчального дня і дозвілля, тренування рухових якостей. Важливим є набуття знань про значущість і необхідність занять фізичною культурою, що впливає на зміцнення не лише фізичного, а також морального і психічного здоров'я, розвиток навичок міжособистісного спілкування і коригування рис характеру⁵⁹³.

Оцінка результативності впливу педагогічного колективу в рамках ЗРОС на стан здоров'я здобувачів освіти ґрунтується на використанні критеріїв ефективності заходів, показниками яких є: сприятливі зміни індикаторів стану здоров'я учнів (зниження поширеності функціональних відхилень і дидактогенних хвороб; зменшення кількості учнів, які часто хворіють; збільшення кількості учнів, що мають нормальні адаптаційні можливості організму); наявність позитивних змін у формуванні стійкої мотивації в учнів до збереження здоров'я і дотримання правил здорового способу життя; позитивна динаміка психологічного благополуччя колективу; відповідність показників освітнього середовища існуючим регламентам і

⁵⁹² Карпенко М. Л., Щурова Н. В., 2016. Побудова здоров'язбережувального навчально-виховного процесу в школі як основне вміння майбутнього вчителя. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів, ЧНПУ, вип. 136, с. 96–99.

⁵⁹³ Лещій Н. П., 2019. Здоров'язбережувальне середовище освітньо-реабілітаційного центру для дітей зі складними порушеннями розвитку. *Інноваційна педагогіка*, вип. 15, т. 1, с. 105–109.

нормам (навчальне тижневе навантаження; режим освітнього процесу, технологія навчання, умови навчання і виховання; рухова активність і харчування учнів у закладі освіти); підвищення академічної успішності. Реалізація вчителями заходів, спрямованих на охорону та зміцнення здоров'я, передбачає організацію роботи батьками й учнями, гармонійні відносини з представниками громадськості.

За результатами проведеного дослідження можемо стверджувати: формування ЗРОС ЗЗСО – складний та неоднозначний освітній процес, який передбачає взаємодію зусиль адміністрації школи, вчителів, шкільних психологів, медичних працівників, учнів, батьків школярів, громадськості. При цьому необхідне використання певних принципів, форм, методів, критеріїв оцінки ефективності результатів отриманих результатів, а формування ЗРОС відбувається як під час освітнього процесу, так і в позаурочний час.

Подальші дослідження освітнього середовища загальноосвітнього закладу можуть полягати в пошуках ефективних засобів, технологій, моделей, що формуватимуть здоров'язбережувальну компетентність педагогічних працівників та здобувачів освіти у новітньому здоров'ярозвивальному середовищі ЗЗСО, застосовуючи нові ролі вчителя в освітньому процесі під час реалізації пропонованої моделі.

Фасилітацію при цьому розглядаємо як процес колективного прийняття рішень з урахуванням потреб і можливостей кожного здобувача освіти; фасилітаційний супровід передбачає індивідуальний підхід, створення позитивного середовища, побудованого на справедливості, об'єктивності, довірі, толерантному ставленні до протилежних думок та ідей, ефективному розв'язанні конфліктів, а також забезпечення особливого мікроклімату для навчання і самоорганізації учнів. Фасилітація сприяє розвитку технологічного складника професійної компетентності вчителя, оскільки забезпечує формування у здобувачів освіти вмінь аналізувати інформацію

для повної оцінки здоров'я, оцінювати досягнуті результати та корегувати подальшу роботу, планувати й аналізувати власну діяльність, здійснювати самоаналіз. Фасилітаційний супровід впливає на розвиток у здобувачів таких якостей, як бажання допомогти, безкорисливість, відповідальність, цілеспрямованість і працездатність⁵⁹⁴.

З-поміж найважливіших характеристик фасилітації в освіті сучасні науковці виокремлюють такі: 1) співпраця-взаємодія вчителя зі здобувачами освіти та здобувачів освіти між собою, що ґрунтується на взаєморозумінні й підтримці; 2) наявність власної позиції (за кожним учасником освітнього процесу визнається право на власну думку, а педагог-фасилітатор виявляє зацікавленість у думках інших, не нав'язуючи власних); 3) індивідуальність та рівність (кожен учасник спілкування є неповторною особистістю; педагог-фасилітатор виявляє уважне ставлення до всіх здобувачів освіти, а не лише до лідерів і найактивніших із них); 4) саморозкриття (виявляючи власні почуття й емоції, педагог-фасилітатор знімає психологічні бар'єри між учасниками взаємодії); 5) організація освітнього просторового середовища (дозволяє вільно налагоджувати зоровий контакт, спільно виконувати всі дії, використовувати вербальні й невербальні засобами комунікації, а також обмінюватися емоційними станами, забезпечуючи у такий спосіб зворотний зв'язок і взаєморозуміння між учасниками освітнього процесу)⁵⁹⁵; ⁵⁹⁶.

Педагогічну підтримку вчені визначають як систематичну, цілеспрямовану діяльність вчителя (або колективу педагогів), яка забезпечує розкриття особистісного потенціалу здобувача шляхом надання конкретної допомоги йому в самостійному подоланні труднощів у навчанні та сприяння в самовизначенні й самореалізації особистостісних потенціалів. Безпосередня педагогічна підтримка передбачає пряме залучення здобувача в діяльність з

⁵⁹⁴ Кравченко Л., Оніпко В., 2023. Сучасні концепції підготовки викладачів професійної освіти: педагогічна підтримка та фасилітація. *Українська професійна освіта = Ukrainian professional education*, вип. 14, с. 9–18.

⁵⁹⁵ Фісун О. В., 2010. Педагогічна фасилітація як багатозначний феномен. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*, вип. 34, с. 133–139.

⁵⁹⁶ Шевченко К. О., 2014. Педагогічна фасилітація у контексті професійної компетентності вчителя. *Психологічні науки*, №2.13(109), с. 258–263.

подолання різних видів труднощів, що впливають на розвиток його особистості і самореалізацію та спільне планування, аналіз, співпрацю, рефлексію, тобто такі дії, які необхідні для подальшого самостійного подолання труднощів і проблем. Опосередкована педагогічна підтримка здійснюється без активної участі того, кого підтримують, у вигляді спрямування, схвалення, створення ситуації успіху, варіативності навчальних завдань, способів їх ускладнення, можливості вибору завдань із певного переліку тощо⁵⁹⁷.

Особливо актуальною для організації взаємодії із окремими суб'єктами освітнього процесу та групами здобувачів, що залежить не тільки від рівня сформованості знань, а й від ступеня усвідомлення значущості цих знань, визначення їхнього місця та ролі у професійній діяльності педагога, є підтримка здобувачів освіти, в основі якої знаходиться прагнення до здоров'язбереження, що передбачає усвідомлене прийняття досвіду життя іншої людини, ціннісного ставлення до неповторної та унікальної особистості кожного зі здобувачів. Превентивний характер педагогічної підтримки спрямований на виявлення причин, що викликають труднощі і проблеми для запобігання їхній появі в навчальній діяльності суб'єкта. Оперативний характер педагогічної підтримки є реакцією педагога на прохання суб'єкта про допомогу. Наслідком педагогічної підтримки завжди є особистісне зростання і розвиток майбутнього фахівця, що виявляється в самореалізації, самоорганізації та саморозвитку здібностей до особистісного і професійного самовизначення⁵⁹⁸.

Наступною внутрішньою умовою, що впливає на ефективність процесу підготовки вчителів до проявів педагогічної підтримки і фасилітації, є суб'єктний досвід особистості здобувача. Процес набуття вчителем знань та практичного досвіду організації педагогічної підтримки, в основі якого

⁵⁹⁷ Карапузова І. В., 2010. *Організація педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання*: автореф. дис. канд. пед. наук. Полтава, 20 с.

⁵⁹⁸ Савчук О. П., 2013. *Педагогічна підтримка особистісної самореалізації майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі навчання у ВНЗ*: автореф. дис. канд. пед. наук. Вінниця, 20 с.

знаходиться турбота, опіка, наставництво безперервно проходить через призму суб'єктивних переживань особистості: він опановує знання, що набуваються в ході взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу ЗЗСО; співвідносить їх із набутим досвідом; дає оцінку цих знань на підґрунті норм, прийнятих у суспільстві та власних переживань⁵⁹⁹.

Важливою умовою готовності здобувачів до проявів педагогічної підтримки є самостійна активність, яка враховує як соціальну, так і пізнавальну діяльність; таку активність учня визначаємо як характеристику особистості, що інтегрує в знання (фахові, політичні, соціальні) особистий соціальний досвід, самостійність, відповідальність та ініціативність. У соціальній активності віддзеркалюється його здоров'язбережувальна спрямованість і демонструється готовність включитися до різних видів діяльності, опосередкованої характером його майбутнього. Таким чином, соціально активний учень проєктує не тільки набуті знання, а й практичний досвід проявів педагогічної підтримки на соціальне життя, включає їх у суспільну взаємодію; тобто, соціальна активність стає основою психологічного здоров'я учня.

Таким чином, активність учителя, що виражається в безперервному професійно-особистісному саморозвитку, є особливо актуальною в контексті його готовності до прояву підтримки та до фасилітаційної діяльності в ЗЗСО.

Висновки до третього розділу

У розділі розкрито педагогічну сутність і структуру логіко-функціональної моделі здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО; охарактеризовано діяльність управлінських команд ЗЗСО з реалізації завдань побудови ЗРОС; обґрунтовано роль учителя в реалізації моделі здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО.

⁵⁹⁹ Кравченко Л., Оніпко В., 2023. Сучасні концепції підготовки викладачів професійної освіти: педагогічна підтримка та фасилітація. *Українська професійна освіта = Ukrainian professional education*, вип. 14, с. 9–18.

У методологічному (логіко-семіотичному) конструкті моделі враховано потребу реалізації методологічного й технологічного інструментарію низки сучасних підходів: загальнонаукових (феноменологічний, акмеологічний, системний, культурологічний); конкретно-наукових (середовищний, особистісний, компетентнісний); практико-технологічних (діяльнісний, інтегративний); видів моделювання (логіко-семіотичне (парадигмальне), організаційно-функціональне, структурно-прогностичне); феноменологічних ідей (цілісності духовного, фізичного, психічного здоров'я та розвитку особистості; формування культури здоров'я як соціально-педагогічного компонента загальної культури людини; досягнення здорового способу життя і закріплення його цінностей у життєдіяльності учнів і вчителів).

Теоретичний (змістово-технологічний) конструкт побудовано з урахуванням системи завдань діяльності суб'єктів моделювання: управлінської команди (моделювання середовища ЗЗСО на засадах цілей сталого розвитку; переорієнтація освітнього процесу на здоров'язбереження; розробка програм психічного, фізичного, духовно-морального, соціального здоров'я учнів; суб'єкт-суб'єктна взаємодія з батьками, педагогами, громадськістю з питань ціннісних основ здоров'я; готовність до публічного управління освітою осіб з особливими потребами); педагогічного колективу та персоналу ЗЗСО (вивчення міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів; формування професійно-здоров'язбережувальної компетентності; опанування здоров'ярозвивальних основ предметної галузі; побудова відносин, позбавлених булінгу та насильства; готовність до застосування здоров'язбережувальних технологій; систематична самоосвітня діяльність, пошук ефективних педагогічних технологій, розробка модельних програм); здобувачів освіти (реалізація права на однаковий доступ до освіти; виконання моделювальних програм зі здоров'язбережувальним змістом освіти; формування культури здоров'я та відповідного способу життя; сприяння медичному моніторингу власного здоров'я; національне життєтвердне розуміння здорового способу життя).

Взаємоузгодженість попередньо охарактеризованих конструктивів моделі ЗРОС ЗЗСО має забезпечити моніторинговий (діагностувально-оцінний) конструкт, яким передбачено функції моніторингу – констатувальну діагностику; діагностику якості освітнього середовища за критеріями та показниками; поетапну систематизацію даних в експериментальних групах; підсумкову оцінку сукупності показників; діагностичні дії – анкетування суб'єктів середовища, експертні оцінки, тестовий контроль, системний аналіз даних медичних обстежень, усне й письмове опитування учнів, діалоговий контроль учителів, батьків, громадськості; критерії, показники (якість педагогічних умов, забезпечених управлінською командою, стан професійно-здоров'язбержувальної компетентності вчителів, сформованість здоров'язбержувальної компетентності учнів) та рівні ефективності ЗРОС – високий, достатній, середній, низький.

Такий підхід до моделювання вимагає від кожного керівника ЗЗСО опанування оновлених управлінських та професійних компетентностей; він має бути лідером, який у межах наданих йому повноважень сприяє здоровому способу життя здобувачів освіти й працівників закладу та забезпечує створення безпечного освітнього середовища, вільного від насильства й булінгу (цькування), з гуманними відносинами між усіма суб'єктами освіти.

Структуруючи орієнтовний перелік функціональних компетентностей керівника ЗЗСО, складником професійної компетентності визначаємо здоровий спосіб особистого життя, фізичне здоров'я, а в змісті функціональних компетентностей виокремлено знання нормативно-інструктивних документів із питань охорони здоров'я учнів та працівників школи. Готовий до такої діяльності керівник ЗЗСО розуміє безпечне освітнє середовище як сукупність умов закладу освіти, що внеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних

та будівельних норм і правил; реалізацію законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, приниження честі, гідності, ділової репутації, пропаганди та агітації, у тому числі з використанням кіберпростору; безпечності та якості харчових продуктів або надання неякісних послуг із харчування; відсутність фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, а також неможливість вживання на території та в приміщеннях закладу алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин тощо. Формуючи управлінську команду ЗЗСО, керівник сприяє створенню в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища з пануванням універсального дизайну та розумних пристосувань (предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що мають максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального оформлення), що свідчить про безпечне, комфортне та здоров'явідповідне освітнє середовище.

Упроваджуючи засади Нової української школи, забезпечити розвиток в здобувачів освіти здоров'язбережувальної компетентності здатен компетентний учитель зі сформованими згідно із затвердженими професійним стандартом ключовими та професійними компетентностями й функціями; професійно-педагогічну компетентність сучасного педагога визначаємо як інтегральну характеристику особистості, комплексне поєднання ґрунтовних, систематичних, поліфункціональних знань, ціннісних орієнтацій, акмеологічних інваріантів – спеціальних педагогічних здібностей, властивостей, особистісних якостей (темпераменту, інтелекту, нахилів, переконань, потреб, настанов) тощо, аксіологічної фахової позиції, які забезпечують розвиток педагога шляхом формальної, неформальної, інформальної освіти, його готовність здійснювати інноваційну високопродуктивну здоров'ярозвивальну діяльність у сучасних умовах ЗЗСО.

Застосовуючи професійну здоров'язбережувальну компетентність, реалізуючи професійну функцію з організації безпечного та здорового освітнього середовища, використовуючи сучасні здоров'язбережувальні технології, учитель засобами фасилітації та педагогічної підтримки впливає на свідомість і поведінку учнів засобами розвитку в них відповідних компетентностей, заснованих на стійкій мотивації до здорового способу життя, безпеки та гармонійного світовідчуття. Оновлені професійні стандарти за спеціальностями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» та «Вчитель закладу загальної середньої освіти» визначають загальні та професійні компетентності, серед яких і здоров'язбережувальна; всі професійні компетентності вчителів об'єднані у трудові функції, одна з яких – участь в організації безпечного та здорового освітнього середовища. Зазначене зобов'язує всіх без винятку вчителів ЗЗСО до активної участі в розробці та діяльності з реалізації моделі здоров'язрозвивального освітнього середовища.

Зміст цього розділу роботи відображений у працях автора [154; 155; 158; 161; 162; 163; 164; 165; 168; 169; 170; 172; 174; 175; 179; 465; 528; 535].

РОЗДІЛ 4

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ТА НОВІТНІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛІ ЗДОРОВ'ЯРОЗВИВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У розділі розкрито методику розробки авторської модельної програми навчального курсу здоров'я збереження для учнів 5 класу основної школи; наведено характеристику модельної програми інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» для учнів 6 класу; визначено типи, види і зразки новітніх здоров'язбережувальних технологій для реалізації моделі ЗРОС ЗЗСО.

4.1. Методика розробки авторської модельної програми навчального курсу зі здоров'язбереження для учнів 5 класу основної школи

До завдань діяльності вчителів експериментальних ЗЗСО як суб'єктів моделювання ЗРОС закладу належить опанування здоров'язбережувальних основ предметної галузі, систематична самоосвітня діяльність та розробка модельних навчальних програм основних курсів.

Перехід базової середньої освіти на нові освітні стандарти⁶⁰⁰; ⁶⁰¹ на компетентнісній основі, поділ базової середньої освіти на два цикли (адаптивний (5-6 класи) та базове предметне навчання (7-9 класи) дозволили запровадити у ЗЗСО предмет «Здоров'я, безпека та добробут» для учнів 5-6 класів («Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь»), а також внести суттєві зміни до програми «Фізична культура» для учнів 5-6 класів.

⁶⁰⁰ Державний стандарт базової середньої освіти від 30 вересня 2020 р. № 898.

⁶⁰¹ Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти». Наказ МОН від 29.09.2024 № 1225. URL: <https://mon.gov.ua>.

Модельні програми «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» представлені різними авторами та в різній інтерпретації.

Це такі програми:

– модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Т. Воронцова, В. Пономаренко, І. Лаврентьєва, О. Хомич)⁶⁰²;

– модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. О. Шиян, О. Волощенко, М. Гриньова, В. Дьяків, О. Козак, О. Овчарук, А. Седоченко, І. Сорока, С. Страшко)⁶⁰³;

– модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. З. Хитра, О. Романенко)⁶⁰⁴;

– модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. С. Василенко, Я. Коваль, Л. Колотій)⁶⁰⁵;

– модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Н. Гущина, І. Василяшко)⁶⁰⁶.

Усі названі модельні навчальні програми рекомендовано Міністерством освіти та науки України.

⁶⁰² Воронцова Т., Пономаренко В., Лаврентьєва І., Хомич О., 2021. *Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти* (авт. Т. Воронцова, В. Пономаренко, І. Лаврентьєва, О. Хомич). «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021. № 795).

⁶⁰³ Шиян О., Волощенко О., Гриньова М., Дьяків В., Козак О., Овчарук О., Седоченко А., Сорока І., Страшко С., 2023. *Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти*. «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 16 серпня 2023 року № 1001).

⁶⁰⁴ Хитра З., Романенко О., 2023. *Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти*. «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 10 жовтня 2023 № 1226).

⁶⁰⁵ Василенко С., Коваль Я., Колотій Л., 2021. *Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти*. «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795).

⁶⁰⁶ Гуменюк С. В., 2013. Здоров'язберігаючі технології в системі освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, вип. 26, с. 55–57.

Залежно від бачення авторами змістової сторони інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут», існують певні відмінності у визначенні цілей, завдань, змістової структури та деяких інших нюансів програм. Як приклад, наведемо основні положення однієї з модельних навчальних програм, розроблених авторами З. Хитрою та О. Романенко⁶⁰⁷.

Модельну навчальну програму інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» в рамках експериментальної роботи нами розроблено відповідно до положень «Концепції Нової української школи» (2016 р.), на підставі Державного стандарту базової середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898), Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів середньої освіти (наказ МОН України від 19.02.2021 р. № 235). Програма отримала відповідний гриф, Наказ МОН №1475 від 18.10.24 (Додаток А).

Програмою передбачено формування ключових, предметних і наскрізних компетентностей, сприятливих для здоров'я, безпеки, добробуту, успішної соціалізації та самореалізації особистості в освітній галузі: «Соціальна і здоров'язбережувальна» та реалізацію вимог до обов'язкових результатів навчання за його адаптаційний цикл.

Метою інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» програмою визначено формування в учнів відповідальності за здоров'я, добробут, безпеку та навколишнє середовище, їхньої соціальної залученості через формування здорового способу життя, життєвих навичок, впевненості в собі, розвиток підприємливості, фінансової грамотності, активного громадянства, доброчесності для безпеки, добробуту та сталого розвитку. Відповідно до мети, головними завданнями інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» у 5-6 класах обрано:

– формування в учнів стійких переконань щодо цінності життя, здоров'я та безпеки для себе і тих, хто їх оточує;

⁶⁰⁷ Хитра З., Романенко О., 2023. *Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти.* «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 10 жовтня 2023 № 1226).

- формування сталої мотивації до здорового способу життя;
- виховання дбайливого та усвідомленого ставлення до життя, здоров'я, безпеки та добробуту;
- розвиток потреби адекватного самопізнання та всебічного самовдосконалення;
- розвиток активного громадянства, спрямованого на збереження життя і зміцнення здоров'я згідно з основними принципами та закономірностями життєдіяльності людини в природному та соціальному середовищі⁶⁰⁸; ⁶⁰⁹.

Усі названі вище модельні програми «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» спрямовані на формування ключових, предметних і наскрізних компетентностей, необхідних для здоров'я, безпеки, добробуту, успішної соціалізації та самореалізації особистості в ході вивчення освітньої галузі «Соціальна і здоров'язбережувальна».

Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: О. Педан, Г. Коломоєць та інші). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 10 серпня 2021 року № 898) – є комплексною для адаптаційного циклу навчання; забезпечує наступність між початковою і базовою освітою, гнучкий перехід учнів від молодшого шкільного віку до підліткового⁶¹⁰. Програма зорієнтовує мету, завдання та зміст навчального предмета «Фізична культура», встановлює послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів 5-6 класів, види їхньої освітньої діяльності з галузі «Фізична культура»; вона розроблена на основі Державного стандарту базової середньої освіти.

⁶⁰⁸ Кравченко Л., Онішко В., 2023. Сучасні концепції підготовки викладачів професійної освіти: педагогічна підтримка та фасилітація. *Українська професійна освіта = Ukrainian professional education*, вип. 14, с. 9–18.

⁶⁰⁹ Хитра З., Романенко О., 2023. *Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти*. «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 10 жовтня 2023 № 1226).

⁶¹⁰ Педан О., Коломоєць Г., Боляк А., Ребрина А., Деревянко В., Стеценко Г., Остапенко І., Лакіза М., Косик М., 2022. *Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти*. «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» наказ Міністерства освіти і науки України від 17.08.2022 року № 752.

Програма реалізує визначені в стандарті ціннісні орієнтири, ключові компетентності та наскрізні вміння учнів, у результаті чого вони розвивають свою психічну та соціально-психологічну сферу особистості засобами фізичного виховання; систематично займаються фізичною культурою, володіють технікою фізичних вправ; усвідомлюють значення фізичної/рухової активності для підтримання стану здоров'я та задоволення у процесі фізичного виховання.

Метою навчання «Фізичної культури» є гармонійний фізичний розвиток особистості учня, підвищення функціональних можливостей організму, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь та навичок, розширення рухового досвіду через формування стійкої мотивації учнів до занять фізичною культурою і елементів фізкультурно-спортивної діяльності. Мета реалізується комплексом навчальних, оздоровчих і виховних завдань.

Навчальну програму побудовано за модульною системою; вона містить інваріативну (обов'язкову) та варіативну складову. До інваріативної частини належить модуль: теоретико-методичні знання та загальна фізична підготовка, зміст якого реалізується упродовж кожного уроку. Практично кожен вид спорту (фізкультурно-спортивної діяльності) може бути представлений у вигляді варіативного модуля.

Змістове наповнення варіативної складової освітній заклад формує самостійно із модулів, запропонованих модельною програмою. На вибір учнів упродовж року має бути запропоноване 12-16 варіантів модулів. Вибір варіативного модулю учнем відбувається на початку кожної чверті із 3-4 модулів, запропонованих освітнім закладом. Кожної навчальної чверті/триместру учень обирає нові варіативні модулі.

Наприкінці кожної чверті в освітньому закладі проводяться оздоровчі масові заходи (ігри, змагання, челенджі, квести тощо), які охоплюють усіх учнів і спрямовані на закріплення і вдосконалення вивчених варіативних модулів. Доцільно до проведення масових заходів долучати батьків (інших членів родини) у якості учасників і глядачів.

Критеріями відбору варіативних модулів є: наявність матеріально-технічної бази, регіональні традиції, кадрове забезпечення та бажання учнів.

Аналіз інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут», модельної навчальної програми «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти свідчить: цей курс та модельну навчальну програму спрямовано на безпосередній вплив здоров'язбережувальної діяльності на стан здоров'я учнів.

Здоров'язбережувальні та інші дії визначають здатність до розв'язання широкого кола освітніх і виховних завдань у різних педагогічних системах; володіння специфічними для педагога фізичного виховання медико-біологічними, психологічними і педагогічними знаннями й уміннями зумовлюють здатність до розв'язання освітніх і виховних завдань у фізкультурно-спортивній діяльності на різних рівнях (ланках) освіти – переконані Н. Степанченко та А. Магльований⁶¹¹.

Для забезпечення експериментальної роботи в рамках проблеми дослідження розроблено модельну навчальну програму інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти, авторів С. Дудка, Т. Ярошенко, І. Калініченко, Т. Водолазької, зокрема – для адаптаційного циклу навчання базової середньої освіти (5-6 класи) – з дотриманням вимог Державного стандарту базової середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898) та врахуванням положень Державного стандарту початкової освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87), на засадах Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016), Методичних рекомендацій для розроблення модельних

⁶¹¹ Степанченко Н. І., Магльований А. В., 2017. Структурні та функціональні компоненти професійно-педагогічної компетентності вчителя фізичного виховання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, вип. 5 К (86), с. 319–324.

навчальних програм (лист Міністерства освіти і науки України від 24 березня 2021 р. № 4.5/637-21) (Додаток Г).

Програму інтегрованого курсу спрямовано на реалізацію загальної мети базової середньої освіти, яка полягає в розвитку природних здібностей, інтересів, обдарувань, формуванні компетентностей, необхідних для соціалізації та громадянської активності учнів, свідомому виборі подальшого життєвого шляху і самореалізації, продовженні навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, вихованні відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних і культурних цінностей українського народу та на реалізацію компетентнісного потенціалу й вимог до обов'язкових результатів навчання, що їх мають опанувати учні і які визначено в Додатку 15 Державного стандарту базової середньої освіти для соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі⁶¹².

У вступі до програми зазначено, що, реалізуючи засади соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» має на меті формування успішної самодостатньої особистості учнів, що володіють знаннями й практичними вміннями для збереження та розвитку здоров'я власного та навколишніх, дбають про безпеку й добробут у повсякденному житті та під час надзвичайних ситуацій і воєнного стану, поводить етично, є патріотом своєї держави, виявляє підприємливість, професійно зорієнтована. Інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» спрямовано на досягнення таких завдань у процесі навчання здобувачів освіти:

– формування в учнів переконань щодо власного життя та здоров'я як найвищої людської цінності;

– розвиток набутих у початковій школі основ здоров'язбережувальної компетентності учнів⁶¹³;

⁶¹² Державний стандарт базової середньої освіти від 30 вересня 2020 р. № 898.

⁶¹³ Коненко Л. Б., Іваночко О. В., 2019. Підготовка вчителя початкових класів у системи післядипломної освіти до формування здоров'язбережувальної компетентності учнів. *Здоров'язбережувальні технології*

– отримання учнями інформації щодо принципів життєдіяльності людини, спрямованих на безпеку, збереження та розвиток здоров'я, власного та суспільного добробуту;

– формування навичок безпечної поведінки в умовах воєнного часу та в інших надзвичайних ситуаціях, прийняття зважених рішень для збереження здоров'я, забезпечення безпеки й добробуту;

– розвиток життєвих навичок, необхідних для збереження здоров'я, забезпечення безпеки і добробуту, успішної соціалізації та самореалізації особистості, застосування засвоєних знань і вмінь у повсякденному житті на засадах сталого розвитку суспільства;

– формування свідомої мотивації щодо збереження та зміцнення фізичного, психічного, духовно-морального та соціального здоров'я;

– виховання поваги до Конституції України, державної символіки, української нації, державної мови України (Додаток Г).

Головною ідеєю інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» обрано формування компетентностей і наскрізних умінь щодо безпеки та здоров'я як власного, так і людей навколо під час воєнного стану й надзвичайних ситуацій, безпеки в побуті, психологічного благополуччя, орієнтації в сучасному інформаційному просторі, розвитку підприємливості, фінансової грамотності, формування національної ідентичності учнів 5-6 класів, спонуканні їх до благодійної діяльності. Організація освітнього процесу з реалізації інтегрованого курсу передбачає: зв'язок навчання із життям, свідомий вибір здобувачами освіти здорового та безпечного способу життя, посилення їхньої мотивації до навчання, реалізацію особистісного, компетентнісного та діяльнісного підходів до навчання, розвиток самостійності й активності учнів, наявність у них умінь протистояти викликам і ризикам сьогодення, адаптуватися до дійсності, спілкуватися, вирішувати конфліктні ситуації, співпрацювати з

однолітками в процесі різних видів діяльності, що дає змогу кожному громадянину забезпечити власний добробут і сталий розвиток.

Основою модельної навчальної програми визначено такі ціннісні орієнтири ЗЗСО й кожного вчителя:

– повага до особистості учня та визнання пріоритету його пізнавальних інтересів, ставлень, прагнень, наполегливості, досвіду, власного вибору, загальнолюдських цінностей при визначенні мети та організації освітнього процесу, покладених в основу реалізації Державного стандарту базової середньої освіти;

– забезпечення рівного доступу кожного учня до освіти без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;

– дотримання принципів академічної доброчесності при взаємодії учасників освітнього процесу та організації всіх видів навчальної діяльності;

– становлення вільної особистості учня, підтримка його самостійності, підприємливості та ініціативності, розвиток критичного мислення та впевненості в собі;

– формування культури здорового способу життя учня, створення умов для забезпечення їхнього гармонійного фізичного та психічного розвитку, добробуту;

– реалізація можливостей безпечного освітнього середовища, де панує атмосфера довіри, без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;

– утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії учнів між собою та з дорослими;

– усвідомлення культурних цінностей українського народу, патріотизму, історико-культурних надбань і традицій, формування активної громадянської позиції;

– плекання в учнів любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля (Додаток Г).

Програму спрямовано на формування наскрізних щодо всіх ключових компетентностей умінь; вона реалізує компетентнісний потенціал соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі за всіма ключовими компетентностями та забезпечує досягнення обов'язкових очікуваних результатів навчання, визначених Державним стандартом для 5-6 класів за освітньою галуззю «Соціальна і здоров'язбережувальна», відповідно до яких учень:

– турбується про особисте здоров'я і безпеку, реагує на чинники і діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробуту власного і оточуючих;

– визначає альтернативи, прогнозує наслідки, ухвалює рішення з користю для власної безпеки та безпеки інших осіб, здоров'я й добробуту;

– робить аргументований вибір щодо здорового способу життя, аналізує й оцінює відповідні наслідки й ризики;

– виявляє підприємливість і поводить етично для поліпшення власного здоров'я, безпеки й добробуту.

Програму побудовано з урахуванням таких *принципів*, як цілісність, неперервність, системність, наступність, спрямованість, дитиноцентризм, принцип зв'язку навчання із життям, який, зокрема, реалізується шляхом розгляду життєвих ситуацій, залучення особистого досвіду учня та розв'язання ними ситуативних завдань, опануванні ключових життєвих умінь і навичок безпечної для життя та здоров'я поведінки; пріоритетними її напрямками визначено формування відповідальності учнів за власне життя, здоров'я та добробут; висвітлення безпекових питань, що пов'язані з ризиками воєнного часу, та питань щодо надання психологічної самопомоги; реалізацію засад концепції сталого розвитку суспільства, особистісного, компетентнісного та діяльнісного підходів до освіти;

національно-патріотичного виховання під час викладання інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека, добробут» у 5-6 класах; побудову навчального матеріалу з урахуванням концепції навчання впродовж життя; орієнтацію на новітні події соціального і природного довкілля (Додаток Г). Таким чином, інтегрований курс «Здоров'я, безпека, добробут» у 5-6 класах забезпечує наступність між початковою і базовою середньою освітою з урахуванням вікових психолого-педагогічних особливостей учнів, є логічним продовженням інтегрованого пропедевтичного курсу «Я досліджую світ» у початковій школі. У програмі забезпечено наступність і послідовність вивчення тем від 5 до 6 класу, які впорядковано за модулями (табл. 3.1-3.3).

За бажанням заклад освіти може змінювати послідовність вивчення пропонованих тем модулів (Додаток Г).

Програма інтегрованого курсу для 5 класу має три модулі, зміст яких розкрито такими розділами:

Модуль 1. Безпека і моє здоров'я.

1.1. Здоров'я та його складові.

1.2. Моя безпека під час воєнного стану та надзвичайних ситуацій.

1.3. Безпека у побуті.

Модуль 2. Психосоціальне благополуччя.

2.1. Особистий і суспільний добробут.

2.2. Навігація в сучасному інформаційному просторі.

Модуль 3. Добробут і моя підприємливість.

3.1. Будемо патріотами.

3.2. Моя підприємливість (табл. 4.1).

**Фрагмент експериментальної програми інтегрованого курсу
«Здоров'я, безпека та добробут», 5 клас**

Пропонований зміст	Очікувані результати	Види навчальної діяльності
МОДУЛЬ 1. БЕЗПЕКА І МОЄ ЗДОРОВ'Я		
1.1. Здоров'я та його складові		
<p>Людське життя як найвища цінність у сучасному світі. Повноцінний гармонійний розвиток здорової особистості.</p>	<p><i>розуміє</i> взаємовплив фізичного, психічного і соціального здоров'я на особисте благополуччя; <i>визначає</i> основні складові здоров'я; <i>обмірковує</i> альтернативні рішення стосовно свого здоров'я, безпеки і особистого добробуту в умовах вибору; <i>встановлює</i> залежність між активним способом</p>	<p>Створення мапи думок «Що таке здоров'я?». Запис власних міркувань щодо здорового способу життя, створення інфографіки.</p>
<p>Що таке здоров'я, як його зберігати і зміцнювати.</p>	<p>життя та здоров'ям людини; <i>пояснює</i> наслідки</p>	<p>Створення лепбуку «Правила здорового способу життя».</p>
<p>Цілісний підхід до здоров'я.</p>	<p>недотримання здорового способу життя на молодий організм на основі аналізу інформації з різних джерел; <i>усвідомлює</i> необхідність збереження і зміцнення</p>	<p>Практичне завдання: ознайомлення з внутрішньою будовою організму людини – виготовлення моделі-аплікації внутрішніх органів людини.</p>
<p>Складові здоров'я. Вплив способу життя на здоров'я.</p>	<p>свого здоров'я; <i>презентує</i> результати досліджень у формі</p>	<p>Моделювання впливу шкідливих речовин на людський організм.</p>
<p>Як зберегти своє</p>	<p>графічної, табличної</p>	<p>Навчальний проєкт</p>

здоров'я?	інформації або інфографіки, мультимедійної презентації; <i>визначає і виконує</i> прийнятні для себе дії щодо збереження та зміцнення власного здоров'я.	(орієнтовна тематика): – «Здоровим бути модно»; – «Марафон здорового харчування»; – «Твоє здоров'я – у твоїх руках»; – «10 000 кроків на день»; – «Що я можу зробити, щоб бути здоровим».
-----------	---	--

Тема «Моя безпека під час воєнного стану та надзвичайних ситуацій» є частиною експериментальної програми інтегрованого курсу для 5 класу «Здоров'я, безпека та добробут», орієнтованої на вивчення основ безпеки та навичок, необхідних для захисту власного здоров'я та життя, зокрема під час надзвичайних ситуацій та воєнного стану.

Пропонований зміст враховує важливі аспекти безпеки, які кожен учень має знати і вміти застосовувати в різних ситуаціях. Наприклад, принципи безпеки життєдіяльності (основи безпечної поведінки, розуміння можливих небезпек навколишнього середовища, аналіз ризиків та небезпек, які можуть виникнути у повсякденному житті); життєві навички для здоров'я і безпеки (важливі навички для забезпечення особистої безпеки і добробуту, такі як правильна поведінка в екстремальних ситуаціях); надзвичайні ситуації і воєнний стан (фокус на безпеку під час повітряної тривоги, евакуації, а також поводження з вибухонебезпечними предметами, з різними видами загроз під час воєнного часу, а також розуміти, як правильно реагувати на ці загрози); перша допомога та домедична допомога (навчання навичкам надання першої допомоги, алгоритмів дій при травмах, отруєннях, наприклад, хлором або аміаком, а також принципи евакуації в разі надзвичайних ситуацій).

Очікувані результати описують, яких навичок і знань учні досягнуть по закінченню теми:

– оцінка потенційних небезпек, передбачала навчитися визначати небезпеки у своєму оточенні (наприклад, розпізнавати небезпечні предмети або ситуації), а також розуміти, як впливають ці загрози на їх безпеку;

– самоконтроль та алгоритми дій, важливим результатом є вміння учнів дотримуватися алгоритмів дій в екстремальних ситуаціях, таких як повітряна тривога, евакуація чи взаємодія з небезпечними предметами;

– безпечна поведінка, учні мають не тільки розуміти, але й демонструвати способи безпечної поведінки під час реальних ситуацій, таких як хімічна або ядерна загроза;

– моделювання ситуацій, необхідність застосовувати теоретичні знання на практиці, моделюючи різні надзвичайні ситуації (наприклад, навчання надання допомоги при травмах чи отруєннях);

– оцінка ризиків, оцінювати ситуації з точки зору ризику та визначати, як саме їхня поведінка може вплинути на свою безпеку та безпеку інших людей;

– долікарська допомога, навички надання першої допомоги при кровотечах, травмах, зупинці дихання тощо.

Для досягнення результатів у відповідній колонці описано, які використовуються методи та стратегії навчання. Всі методи спрямовані на активне залучення учнів до навчання та застосування знань на практиці. Наприклад, мозковий штурм як колективне обговорення, яке дає можливість учням висловлювати свої ідеї та визначати основні поняття, наприклад, «безпека» та «небезпека». Асоціативні карти та схеми – створення асоціативних схем або карт, де учні відображають свої знання та уявлення про безпеку та здоров'я. Робота в групах де учні працюють в малих групах для створення інфографік, складання формули безпеки або планів дій у випадку надзвичайних ситуацій. Це допомагає розвивати командні навички та ефективну комунікацію. Моделювання ситуацій практикується у

виявленні та вирішенні небезпечних ситуацій, таких як евакуація або надання домедичної допомоги в разі отруєння. Для зниження стресу та підтримки емоційного здоров'я учні виконують вправи, які допомагають їм заспокоїтися, знижувати тривогу та стрес, зокрема під час надзвичайних ситуацій. Використання мультимедійних технологій – застосування графічних, словесних або мультимедійних ресурсів – допомагає учням краще зрозуміти і запам'ятати інформацію про безпеку та правильну поведінку в небезпечних ситуаціях. Робота з реальними ситуаціями передбачає створення пам'яток та інструкцій щодо дій в конкретних ситуаціях (наприклад, при ядерній загрозі чи отруєнні хлором/аміаком), сприяє розвитку практичних навичок та вміння діяти на автоматизмі.

Курс «Здоров'я, безпека та добробут» для 5 класу має на меті надати учням фундаментальні знання та навички для того, щоб вони могли виявляти небезпеки навколо себе, в побуті правильно діяти в екстремальних ситуаціях і підтримувати своє фізичне та емоційне здоров'я (табл. 4.2.). Це досягається через інтерактивні методи навчання, спрямовані на формування вмінь і компетентностей, необхідних для безпечної поведінки в різних життєвих умовах.

Модуль 2 «Психосоціальне благополуччя» курсу «Здоров'я, безпека та добробут» у 5 класі фокусується на розвитку балансу між внутрішнім станом учня і його здатністю взаємодіяти з навколишнім світом. Він охоплює питання психічного та емоційного здоров'я, взаємодії з іншими людьми, а також вміння адаптуватися в сучасному інформаційному просторі. Зміст цього модуля можна поділити на дві основні підтеми: особистий і суспільний добробут та навігація в сучасному інформаційному просторі.

Тема «Особистий і суспільний добробут» охоплює питання, що стосуються емоційного та психічного здоров'я, їхнього впливу на особисте благополуччя та взаємодію в суспільстві, а саме: психічне благополуччя та емоційне здоров'я і його роль у житті людини.

**Фрагмент експериментальної програми інтегрованого курсу
«Здоров'я, безпека та добробут», 5 клас**

Тема «Безпека в побуті»		
Пропонований зміст	Очікувані результати	Види навчальної діяльності
<p>Пожежна безпека. «Трикутник вогню». Поради рятувальників щодо дотримання правил пожежної безпеки. Виклик рятувальних служб.</p>	<p><i>розпізнає</i> ймовірні небезпеки природного, техногенного, соціального характеру й побутового походження; <i>поводиться з</i></p>	<p>Відпрацювання алгоритмів виклику рятувальних служб.</p>
<p>Пожежна безпека в побуті та на природі. Правила розпалювання багаття.</p>	<p>дотриманням правил безпеки у небезпечних ситуаціях побутового характеру;</p>	<p>Розв'язування ситуаційних завдань щодо пожежних небезпек.</p>
<p>Що необхідно робити, якщо в будинку, квартирі або школі пожежа? Алгоритм дій під час пожежі в громадському приміщенні.</p>	<p><i>аналізує</i> найпоширеніші причини виникнення пожеж; <i>обґрунтовує</i> необхідність власної відповідальності за поведінку в побуті та громадських місцях;</p>	<p>Відпрацювання алгоритму дій під час пожежі в громадському місці.</p>
<p>Дії, які не можна робити під час пожежі.</p>	<p><i>розпізнає</i> знаки пожежної безпеки; <i>наводить</i> приклади ситуацій, у яких можна отруїтися чадним</p>	<p>Ознайомлення із засобами гасіння пожежі. Інсценування евакуації зі шкільного кабінету. Моделювання алгоритму дій під час пожежі вдома.</p>
<p>Правила безпечного поводження з піротехнічними виробами.</p>	<p>газом; <i>толерантно</i> обстоює власну позицію, звертає увагу на спільні й різні</p>	<p>Розгляд наслідків недотримання правил поводження з</p>

	<p>думки учасників дискусії;</p> <p><i>розпізнає</i> побутові небезпеки, що становлять загрозу для життя та здоров'я;</p> <p><i>пояснює</i> послідовність дій у небезпечній ситуації побутового походження;</p> <p><i>обґрунтовує</i> необхідність власної відповідальності за поведінку в побуті;</p> <p><i>моделює</i> послідовність дій у разі небезпечної ситуації на дорозі;</p> <p><i>розпізнає</i> приклади поведінки, дружньої до навколишнього середовища;</p> <p><i>моделює</i> взаємозв'язки між організмом людини і навколишнім середовищем;</p> <p><i>досліджує</i> чинники, що впливають на стан здоров'я і розвиток організму;</p> <p><i>аналізує</i> свої вчинки та вчинки однолітків під час небезпечних ситуацій на природі;</p> <p><i>обґрунтовує</i></p>	
--	--	--

	необхідність власної відповідальності за поведінку в довкіллі.	піротехнічними виробами.
Моя безпека в побуті. Небезпеки в моєму будинку.		Складання пам'ятки «Як поводитися під час пожежі». Мапа думок «Небезпеки в побуті». Моделювання ситуації несправності газової плити. Складання пам'ятки щодо безпеки поведінки вдома.
«Будь у безпеці на дорозі»: правила дорожнього руху для велосипедистів. Безпечна дорога. Будь помітним на дорозі.		Виготовлення флікерів-відбивачів. Проєкт відеороботи «Позитивний приклад використання дітьми та молоддю світло-повертальних елементів».
Екологічна безпека. Наслідки забруднення довкілля для життя та здоров'я. Як зберегти природне середовище.		Екологічний квест «Твоя екологічна безпека».
Безпека поведінки в довкіллі.		Робота в групах. Аналіз карток. Моделювання ситуації небезпек у довкіллі.
Відпочинок на природі. Правила безпечної поведінки на відпочинку.		Безпека взаємодії з дикими і бездомними тваринами.

Учні мають усвідомити важливість психічного та емоційного здоров'я для їхнього загального благополуччя, розуміти свої потреби та бажання, а також вміти їх визначати, усвідомити важливість здоров'я, безпеки та добробуту для успішного майбутнього. Учні повинні усвідомлювати важливість соціальної ідентичності та почуття власної гідності, а також вплив соціальних контактів на здоров'я та успішність, вміти встановлювати ефективне спілкування для досягнення своїх і колективних цілей. Цьому сприяють запропоновані види навчальної діяльності (асоціативна карта «Психічне благополуччя» допоможе учням краще зрозуміти зв'язок між емоційним здоров'ям і благополуччям, а також розвинути навички саморефлексії; вправа «Позитивні думки», фокусуватися на позитивних аспектах життя для підтримки емоційного здоров'я; техніки саморегуляції і вправа «Безпечне місце, зберігати емоційний баланс та застосовувати техніки для зниження стресу; вправа «Я, ми та здоров'я» дозволяє учням оцінити роль особистих і суспільних факторів у формуванні здоров'я; гра «Долаємо стрес разом» використовується для навчання методів подолання стресу в груповій динаміці; бесіда «Види конфліктів» вчить розпізнавати конфлікти, визначати їх типи та знаходити способи мирного розв'язання; вправа «Розв'язання конфліктів» сприяє практичному застосуванню навичок для конструктивного вирішення конфліктних ситуацій).

Тема «Навігація в сучасному інформаційному просторі» зосереджена на тому, як ефективно орієнтуватися в інформаційному просторі, безпечно використовувати Інтернет та критично сприймати інформацію. Передбачено розгляд таких питань:

1. Безпека спілкування в інтернеті. Критичне мислення. Учні навчаються розпізнавати фейки, маніпуляції, і отримувати інформацію з надійних джерел, розуміти важливість критичного мислення для оцінки достовірності інформації в мережі, що забезпечують такі види навчальної діяльності: медіагра «Ти мені віриш чи ні?» (гра, яка дозволяє практикувати навички виявлення фейкової інформації), медіагра «Екранізація» вправа, де

учні інсценують різні медіа-фрагменти, що допомагає виявляти маніпуляції в контенті); рольова гра-імпровізація «Випуск новин» (створення новин з фейковою і правдивою інформацією дозволяє учням навчитись визначати маніпуляції та критично оцінювати джерела).

2. Етика соціальних мереж. Основи кібербезпеки. Дозволяє зрозуміти правила етики та безпеки при спілкуванні в Інтернеті, а також вивчити основи кібербезпеки за допомогою вправи «Створення сторінки в соціальних мережах» учні практикуються в безпечному створенні особистих профілів і дізнаються про можливі ризики соціальних мереж.

Цей модуль спрямовано на розвиток в учнів навичок психосоціального благополуччя, зокрема через навчання ефективному спілкуванню, позитивному мисленню, розвитку соціальних контактів і безпеки в інформаційному просторі, що допомагає створити основу для здорової та успішної взаємодії в сучасному суспільстві (табл. 4.3).

Як бачимо, у змісті фрагменту програми для 5 класу вибір шляхів реалізації мети соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі й завдань інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» у 5-х класах обумовлено особливостями організації освітнього процесу на засадах його двоскладовості: поняттєва та діяльнісна частини курсу містять навчання на основі життєвих навичок, активну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання, вправи для опанування ключових умінь і навичок щодо безпечної поведінки, збереження життя і зміцнення здоров'я.

Учителю під час організації освітнього процесу з інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» рекомендовано зосередити увагу на проведенні занять із використанням методів навчання, що ґрунтуються на активній участі всіх учнів: робота в групах, обговорення, «мозкові штурми», розроблення концептуальних карт, рольові ігри, дискусії, творчі проекти,

Структура модулю «Добробут і моя підприємливість»

Тема 1. «Будьмо патріотами»		
Пропонований зміст	Очікувані результати	Види навчальної діяльності
Патріотизм. Національна свідомість.	<i>усвідомлює</i> власну/соціальну ідентичність та почуття власної гідності; <i>виявляє</i> повагу до своєї держави, нації та національних традицій; <i>виявляє повагу</i> до	Створення та обговорення повідомлень «Унікальність кожного народу. Унікальність українського народу».
Національні/сімейні традиції, звичаї. Основні риси українського народу.	Конституції України, законів України, державної символіки; <i>виявляє</i> толерантне ставлення	Розробка проекту «Хто ми є».
Мої сімейні традиції.	до інших народів, культур і традицій, шанобливо ставиться до їхніх традицій та звичаїв; <i>розпізнає</i> добродійну діяльність; <i>оперує</i> поняттями	Створення лепбуку «Мої сімейні традиції». Творчий проєкт «Мій родовід – моє коріння». Акції пам'яті.
Взаємодопомога як спосіб життя: що потрібно знати про волонтерство. Супергероєм може стати кожен.	«добродійність», «волонтерство», «волонтер»; <i>виявляє</i> чуйність до осіб, які потребують допомоги.	Складання «хмари слів» «Волонтерський рух». Дослідження волонтерського руху рідного краю.
Тема 2. «Моя підприємливість»		
«Потреби» – «інтереси» – «цінності». Фактори, що визначають потреби людей.	<i>вирішує</i> , як діяти у повсякденних ситуаціях із користю для здоров'я, безпеки та добробуту; <i>складає</i> перелік продуктів	Вправа: аналіз дій героїв мультиків про мотивацію та досягнення мети.

<p>Культура споживання. Задоволення власних потреб. Вибір речей та продуктів харчування.</p>	<p>харчування, спожитих упродовж дня, аналізує їхню корисність та вартість; <i>аналізує</i> взаємозв'язок між</p>	<p>Вправа: «Витрати та заощадження».</p>
<p>Правила відповідального споживача.</p>	<p>потребами людини та обмеженістю природних ресурсів планети;</p>	<p>Інфографіка «Правила відповідального споживача».</p>
<p>Потреби людини й обмеженість природних ресурсів.</p>	<p><i>обґрунтовує</i> обмеженість ресурсів (зокрема часу, здоров'я, фінансів);</p>	<p>Проект «Сортуємо сміття правильно».</p>
<p>Мої потреби, бажання, інтереси та цілі. Як бути успішним?</p>	<p><i>пропонує</i> рішення щодо економії грошей, матеріальних цінностей та ощадливого ставлення до</p>	<p>Малюємо портрет «Я у майбутньому».</p>
<p>«Майстерня майбутнього». Я – підприємливий. Практична кмітливість.</p>	<p>природних ресурсів; <i>генерує</i> нові ідеї, аналізує, ухвалює оптимальні рішення щодо правил користування грошима;</p>	<p>Есе на тему: «Чи всі люди мають бути підприємливими».</p>
<p>Фінансова грамотність. Обчислюємо та аналізуємо родинний бюджет.</p>	<p><i>приймає</i> рішення у сфері фінансових операцій, знає складові власного бюджету; <i>пояснює</i> потенціал фінансових ресурсів;</p>	<p>Складаємо власний бюджет на місяць.</p>
<p>Символи, пов'язані з грошима. Види прибутку для сімей. Як підприємливість може допомогти у майбутньому.</p>	<p><i>розпізнає</i> поняття «родинний бюджет», «фінансові ресурси», «доходи», «видатки».</p>	<p>Вправа «Сходінки до успіху».</p>

створення лепбуків, написання есе, листів, виступів, інтерв'ю, аналіз життєвих ситуацій, онлайн-подорожі, екскурсії, складання алгоритмів дій і моделювання розв'язання проблеми тощо.

4.2. Характеристика модельної програми інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» для учнів 6 класу

Програма інтегрованого курсу для учнів 6 класу містить три модулі, присвячені питанням безпеки в соціумі, громадському здоров'ю, особистому та суспільному добробуту, зміст яких розкрито відповідними розділами:

Модуль 1. Безпека в соціумі та громадське здоров'я.

1.1. Вплив соціального середовища на безпеку життєдіяльності.

1.2. Що для мене є громадське здоров'я?

Модуль 2. Психосоціальне благополуччя.

2.1. Психічна і духовна складові здоров'я.

2.2. Соціальна інтеграція.

2.3. Безпека в мережі інтернет.

Модуль 3. Добробут і підприємливість.

3.1. Мій внесок у суспільний добробут.

3.2. Підприємливість і фінансова грамотність (табл. 4.4).

Програму побудовано у формі таблиці (табл. 4.4).

Розглянемо очікувані результати, пропонований зміст інтегрованого курсу види навчальної діяльності для 6 класу. Модуль 1. «Безпека в соціумі та громадське здоров'я» розпочинається з першої теми «Вплив соціального середовища на безпеку життєдіяльності», яка розкриває такі питання:

1. Соціальне середовище і людина. Що належить до соціального середовища. У результаті вивчення теми учні вчать визначати своє місце у соціумі та усвідомлювати важливість безпеки поведінки в соціумі, розпізнають поняття «безпека», «небезпека», аналізувати можливі небезпеки природного, техногенного, соціального та побутового походження, уміють

дотримуватися принципів безпеки в повсякденному житті, усвідомлюють ризики, пов'язані з воєнним часом, демонструвати знання про вибухонебезпечні предмети та інші потенційні небезпеки. Опануванню змістом зазначеної теми сприяють види навчальної діяльності: створення мапи думок «Що таке соціум?» для обговорення поняття соціального середовища, визначення асоціативних вправ, таких як «Безпека в соціумі», для визначення основних аспектів безпеки, та «Допоможімо» – для розв'язування конкретних ситуацій, що стосуються небезпеки.

2. Ризики й небезпеки в умовах війни розкривається шляхом моделювання алгоритму дій у небезпечних ситуаціях, таких як евакуація під час тривоги чи вибуху, проведення гри «Небезпечні знахідки» для практичного освоєння правил поведінки з вибухонебезпечними предметами. Допомога поряд: як звернутися по допомогу? Це питання спрямоване навчити надавати першу допомогу в різних небезпечних ситуаціях, на дорозі та в громадському транспорті, застосовуючи виконання вправи «Самодопомога», що включає моделювання ситуацій надання першої допомоги, розв'язування ситуативних завдань для оцінки ризиків та правильної поведінки у надзвичайних ситуаціях.

Друга тема зазначеного модуля «Що для мене є громадське здоров'я?» розкриває питання: права дитини; право на здоров'я та повноцінне життя; захист здоров'я населення; мій раціон харчування; рухова активність і здоров'я; інфекційні захворювання та їх профілактика.

Під час вивчення цієї теми учні досліджують основи громадського здоров'я, права дитини на захист здоров'я, усвідомлюють важливість правильного харчування для збереження здоров'я, пізнають наслідки ожиріння, розуміють важливість фізичної активності для підтримки здоров'я. розпізнають небезпеки, що виникають від інфекцій, та оцінюють ризики неправильного харчування, учні ознайомлюються з інфекційними захворюваннями та основами профілактики.

Навчальна діяльність передбачає проведення дискусій на тему «Вакцинація. За чи проти?», створення лепбука «Мої дії у разі карантину»; проектну роботу «ВІЛ/СНІД. Ти повинен це знати!» для формування обізнаності з інфекційними захворюваннями, виконання вправи «Корисна їжа» для формування здорових харчових звичок, моделювання впливу неправильного харчування та проблеми ожиріння на організм, виконання різних фізичних вправ у рамках руханки, спрямованої на розвиток фізичної активності, створення пам'яток «Як уберегти себе від інфекції», аналіз профілактичних заходів щодо інфекційних захворювань.

Цей модуль покликаний навчити учнів орієнтуватися в соціальному середовищі та формувати здорові практики поведінки як на рівні особистої безпеки, так і в контексті громадського здоров'я (додаток Г).

Розглянемо структуру наступного модулю «Психосоціальне благополуччя» (табл. 4.4).

Модуль 3. «Добробут і підприємливість» має декілька тем.

Перша тема «Мій внесок у суспільний добробут» розкриває поняття «суспільний добробут», складники суспільного добробуту, від чого залежать особистий і суспільний добробут, а також розглядає життєві та родинні цінності.

До очікуваних результатів віднесено:

– учні усвідомлюють, що добробут у суспільстві залежить від особистих і колективних зусиль, патріотичних цінностей, поваги до історії та культури України;

– визначають важливість соціальної справедливості для забезпечення добробуту;

– пояснюють, як особисте ставлення до громадських і соціальних цінностей, таких як безпека, здоров'я, доброчинність, допомагає покращити якість життя в суспільстві;

Очікувані результати, пропонований зміст модуля 2 інтегрованого курсу, види навчальної діяльності, 6 клас

Пропонований зміст	Очікувані результати	Види навчальної діяльності
Модуль 2. Психосоціальне благополуччя		
2.1. Психічна і духовна складові здоров'я		
Гармонійний розвиток особистості. Складові здорової успішної особистості.	<i>Усвідомлює</i> своє призначення і розуміє сенс життя, прийняття загальнолюдських цінностей, залученості до культурної спадщини людства;	Арт-терапевтична вправа: «Особистість у соціумі».
Які є потреби в людини, види потреб. Як навчитися правильно робити вибір.	<i>розуміє</i> особливості психічного розвитку особистості;	Моделювання ситуації прийняття зважених рішень.
Корисні й шкідливі звички. Вплив звичок на здоров'я.	<i>аналізує і визначає</i> різні аспекти способу життя, що дарують користь і задоволення (радість) як складники повноцінного життя;	Створення плану дій щодо формування корисної звички.
Самооцінка, її адекватність та способи поліпшення. Види самооцінки. Як самооцінка впливає на якість життя?	<i>усвідомлено</i> підходить до прийняття рішень та формування корисних звичок для здоров'я;	Написання творч. роздуму: «Навіщо потрібно вчитися?».
Навіщо людині критичне мислення? Мотивація до навчання – ключ до життєвого успіху.	<i>визначає</i> прагнення і потреби у сфері власного особистісного розвитку та навчання; власний організм; <i>дотримується</i> алгоритму прийняття зважених рішень; <i>прогнозує</i> наслідки	Інфографіка «Складові успішного навчання»; Вправа: розроблення кроків (дій) до успішного майбутнього.

<p>Як навчитися вчитись. Крокуємо сходишками навчання до успіху. Формула успіху. Видатні українці в історії країни.</p>	<p>шкідливих звичок; <i>відстежує власний поступ</i> у навчанні і висловлює бажання пізнавати нове без шкоди для здоров'я; <i>усвідомлено</i> ставиться до власного майбутнього;</p>	<p>Обговорення: «Яке моє джерело сили?».</p>
<p>Психологічна стійкість людини. Як бути психологічно стійким? Практика ресурсності.</p>	<p><i>вміє</i> долати невдачі, керувати стресами; <i>володіє</i> техніками психологічної стійкості;</p>	<p>«Мапа думок»: поняття «Стрес».</p>
<p>Що таке стрес? Контролюємо свої емоції. Правила психоемоційної гігієни.</p>	<p><i>розуміє</i> поняття «стрес», «емоції», «психоемоційна гігієна»; <i>усвідомлює</i> небезпечність вживання психоактивних</p>	<p>Складаємо пам'ятку «Правила психоемоційної гігієни».</p>
<p>Як усвідомлено приймати рішення. Види рішень. Алгоритм прийняття зважених рішень. Рішення, важливі для здорового та безпечного життя.</p>	<p>речовин; <i>розрізняє</i> достовірну та фейкову інформацію про психоактивні речовини; <i>досліджує</i> позитивні й негативні соціальні впливи.</p>	<p>Моделювання проблемних ситуацій.</p>
<p>Вплив психоактивних речовини на здоров'я. Вплив однолітків на формування особистості. Протидія тиску і маніпуляціям.</p>		<p>Відпрацювання алгоритму дій у разі психологічного тиску.</p>

2.2. Соціальна інтеграція		
Соціальна інтеграція. Безпека в соціальному середовищі.	<i>розуміє</i> своє місце в соціумі; <i>пояснює</i> , що здоров'я і добробут є підґрунтям успішного майбутнього; <i>визначає</i> характеристики особистого й суспільного добробуту; <i>дотримується</i> етики	Обговорення ситуацій. Перегляд відеороликів про видатні досягнення дітей з особливими освітніми потребами.
Навички спілкування. Значення упевненої поведінки для здоров'я. Що таке фабінг і чому він небезпечний.	спілкування; <i>усвідомлює</i> важливість навчання; <i>здатний аналізувати</i> проблеми та приймати зважені рішення,	Робота в парах: вправа з картками. Вправа «Позитивні думки».
Види стосунків. Стосунки в родині, класі, соціумі.	контролювати емоції у конфліктних ситуаціях; <i>аналізує</i> переваги і недоліки різних стилів спілкування;	Відпрацювання навичок упевненої поведінки у життєвих ситуаціях.
Конфлікти: учасники та ролі. Поняття про конфлікт. Види конфліктів. Шляхи подолання конфліктних ситуацій. Як подолати шлях від конфлікту до порозуміння.	<i>упевнено</i> поводить себе в різних життєвих ситуаціях; <i>виявляє</i> толерантність до смаків і поглядів інших; <i>усвідомлено</i> вибирає коло спілкування, яке сприяє здоров'ю; <i>розпізнає</i> прояви фізичного і психологічного насилля;	Моделювання ситуації із конструктивним розв'язанням конфліктів.
Самоконтроль у конфліктних ситуаціях. Стосунки з однолітками.	<i>здатний</i> до самоконтролю; <i>володіє</i> техніками заземлення та самоконтролю.	Написання есе «Я та мої друзі».

<p>Підліткові компанії. Ознаки дружніх, недружніх і небезпечних компаній. Способи протидії агресії та насиллю у підлітковому середовищі. Техніки заземлення та самоконтролю.</p>		<p>Складання плану покращення міжособистісних стосунків. Відпрацювання навичок самоконтролю у конфліктних ситуаціях.</p>
2.3. Безпека в мережі інтернет		
<p>Критичне мислення, або Чому необхідно бути медіаграмотним.</p>	<p><i>орієнтується</i> у сучасному інформаційному просторі; <i>читає з розумінням</i></p>	<p>Кросенс «Медіаграмотність».</p>
<p>Безпечне спілкування в інтернеті.</p>	<p><i>інформацію, записану (передану) у різний спосіб; виявляє</i> приховану й</p>	<p>Вправа: збираємо «тривожну валізу» з кіберзахисту.</p>
<p>Приховані ризики і загрози інтернету.</p>	<p><i>очевидну інформацію; використовує</i> надійні джерела інформації;</p>	<p>Створення сюжету для соціальних мереж.</p>
<p>«Золоте» правило інтернету. «Тривожна валіза» з кіберзахисту.</p>	<p><i>розуміє</i> зміст понять «кібербезпека», «номофобія», «фейк»; <i>знає</i>, як діяти та де можна</p>	<p>Малюємо комікс. Розроблення плану із протидії кібербулінгу.</p>
<p>Контент, що шкодить, кібербулінг та онлайн-грумінг – як захистити дитину.</p>	<p><i>отримати допомогу</i> у разі потрапляння в небезпечні ситуації в соціальних мережах;</p>	<p>Аналіз онлайн-реклам.</p>
<p>Дезінформація та правила реагування на неї. Реклама навколо нас.</p>	<p><i>розпізнає</i> фейки у соціальних мережах; <i>усвідомлює</i> вплив надмірного часу, проведеного онлайн, на власний організм.</p>	<p>Розроблення алгоритму дій щодо поводження з дезінформацією.</p>

Надмірний час онлайн: ознаки, ризиками.		Вправа: щоденник екранного часу.
Номофобія – хвороба XXI століття.		Акція «День без телефону».

– учні формують розуміння важливості родинних і соціальних цінностей для суспільного добробуту;

– оцінюють роль військовослужбовців та волонтерів у забезпеченні безпеки та розвитку країни;

– розуміють важливість гуманності, чуйності та підтримки осіб з інвалідністю.

На заняттях створюються «Хмари слів» на тему «грумада», «суспільний добробут», що допоможе учням зрозуміти, як ці поняття пов'язані з їхнім життям, виконуються вправи «Планування заходів на користь класу, школи, громади», що сприятиме розвитку навичок активного громадянства та відповідальності, проекти «Ми – українці», що підвищує рівень патріотизму та розуміння значення громадянського обов'язку, проводяться дискусії та проекти на тему «Кращі громади рідного краю» для аналізу добробуту на рівні місцевої громади та розгляд акцій пам'яті захисників України, волонтерського руху в умовах війни.

Друга тема «Підприємливість і фінансова грамотність» забезпечує розгляд таких питань: розвиток самооцінки, відповідальності та успіху у житті; підприємець та його роль у ринковій економіці; підприємливість в умовах воєнного стану; раціональне природокористування і економія ресурсів; фінансова безпека.

На заняттях застосовуються інноваційні методи та прийоми: вправа «Портрет людини-господаря», що допомагає учням оцінити власні фінансові навички та здатність до відповідального управління ресурсами; завдання на

тему «Як приймати рішення про придбання товару або послугу?» для розвитку споживчої та підприємницької культури; оцінка підприємницьких якостей через завдання та вправи для розвитку лідерства та активної ділової діяльності; розробка проекту на тему збору коштів для підтримки Збройних сил України (ЗСУ); розгляд кейсів, що стосуються ощадливого використання ресурсів, зокрема у воєнний час; створення мапи думок «Що ми можемо зробити для збереження природи вже сьогодні?» для розвитку екологічної свідомості; проект на тему «Заощадження при сплаті за комунальні послуги у моїй родині», що дозволить учням усвідомити важливість економії енергоресурсів і фінансових витрат; виконання вправи «Вернісаж ідей»: «Друге життя побутових речей» для розвитку відповідального споживання та екологічного підходу до ресурсів; моделювання ситуацій на тему «Як поводитись відповідально під час відвідування супермаркету», що включає принципи сталого споживання; створення творчого продукту про правила поведінки відповідального споживача.

Учні розвивають навички фінансової грамотності, усвідомлюють основні економічні поняття, такі як гроші, зайнятість, підприємництво. Розрізняють законні джерела доходів і вчаться раціонально розпоряджатися власними грошима, розуміти важливість підприємництва для економічного розвитку та створення робочих місць, усвідомлювати взаємозв'язок між особистим добробутом і економічними рішеннями, що приймаються на рівні підприємства. Учні оцінюють можливості підприємницької діяльності в умовах обмежених ресурсів, таких як воєнний стан, та визначають важливість раціонального використання ресурсів; усвідомлюють, як ефективно управляти фінансами в умовах обмеженості ресурсів (додаток Г).

Модуль «Добробут і підприємливість» розвиває в учнів розуміння взаємозв'язку між особистим добробутом і загальним благополуччям суспільства; вони вчаться бути активними, відповідальними громадянами,

усвідомлюючи свою роль у створенні благополуччя на рівні громади, країни та світу.

Модельна навчальна програма інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори – С. Дудко, Т. Ярошенко, І. Калініченко, Т. Водолазська) має переваги та відмінності від інших аналогічних програм.

Отже, ця модельна навчальна програма – це відповідь на виклики, які виникли у зв'язку з повномасштабною війною на території України, а отже, вона є актуальною з огляду на ситуацію в країні, систему заходів, спрямованих на забезпечення безпеки і добробуту кожного учасника освітнього процесу. Тому в програмі акцентовано увагу на безпекових питаннях, що пов'язані з ризиками воєнного часу, на проблематиці домедичної допомоги та психологічної самопомоги, з додаванням військово-патріотичної складової. Ця особливість інтегрованого курсу відображена в модулях для 5-их класів: Модуль 1. Безпека і моє здоров'я. Модуль 2. Психосоціальне благополуччя; для 6-их класів: Модуль 1. Безпека в соціумі та громадське здоров'я. Модуль 2. Психосоціальне благополуччя та безпека. В зазначених модулях акцентовано увагу на розв'язку ситуативних завдань, відпрацюванні ключових життєвих умінь і навичок безпечної для життя та здоров'я поведінки, зміст яких розкривається визначеними програмою розділами.

Програма інтегрованого курсу авторів С. Дудка, Т. Ярошенко, І. Калініченко, Т. Водолазської має розвивальну складову, а її мету спрямовано на формування успішної самодостатньої особистості учня, який володіє знаннями й практичними вміннями для збереження та розвитку здоров'я власного і навколишніх, дбає про безпеку й добробут у повсякденному житті, поводить етично, є патріотом своєї держави, виявляє підприємливість та фінансову грамотність, професійно зорієнтований, що сприяє формуванню компетентностей і наскрізних умінь щодо дотримання

безпеки та збереження здоров'я як власного, так і людей навколо, а саме: безпеки в побуті, психосоціального благополуччя, орієнтації в сучасному інформаційному просторі, розвитку підприємливості, фінансової грамотності, формування національної ідентичності учнів, спонуканні їх до волонтерської діяльності. Ці розвивальні чинники мають також продовження в наступних модулях 5 і 6 класів: у 5 класі – Модуль 3. Добробут і моя підприємливість та 6 класі – Модуль 3. Добробут і підприємливість.

В основу інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» покладено концепцію сталого розвитку. Сталий розвиток – це систематично керований розвиток; основою його керованості є системний підхід та сучасні інформаційні технології, які дозволяють досить швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їх результати та обрати найбільш оптимальний. Головною ідеєю концептуальних засад сталого розвитку є зорієнтованість на захист та збереження людини і природи; цю ідею покладено в основу Програми із метою виховання покоління, здатного створювати нове стале суспільство, спрямоване на збереження і примноження ресурсів. Важлива роль у цьому процесі відводиться змістовому наповненню: освіта для сталого розвитку має будуватися на наявних життєвих ситуаціях, орієнтуватися на події соціального і природного довкілля. Такий пріоритетний напрям відображений в одному із завдань Програми: розвиток життєвих навичок, необхідних для збереження здоров'я, забезпечення безпеки і добробуту, успішної соціалізації та самореалізації особистості, застосування засвоєних знань і вмінь у повсякденному житті на засадах сталого розвитку суспільства.

Програма інтегрованого курсу орієнтує вчителя й учнів на діяльнішу, практико-орієнтовану модель навчання; для досягнення результатів дає можливість організації освітнього процесу поза межами класного приміщення (уроки в докiллі, в зеленому класі, на екологічній стежині). Підбір навчального матеріалу може не обмежуватися сторінками підручника,

вчитель має повну академічну свободу використовувати будь-які доречні й доцільні освітні ресурси.

Результати навчальних досягнень здобувачів освіти з інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» підлягають оцінюванню, зорієнтованому на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь, та вимоги до обов'язкових результатів навчання в соціальній і здоров'язбережувальній освітній галузі, що визначені Державним стандартом базової середньої освіти.

Педагогічним працівникам закладу освіти необхідно врахувати, що Міністерством освіти і науки України визначено основні види оцінювання результатів навчання учнів: поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне); педагогічна рада закладу загальної середньої освіти може прийняти рішення про оцінювання результатів навчання відповідно до вимог цілісної освітньої програми ЗЗСО.

Зазвичай для моніторингу досягнень учнів у ЗЗСО використовуються такі основні джерела:

– результати моніторингів навчальних досягнень учнів (зовнішніх або внутрішніх) у вигляді стандартизованих тестів або інших форм завдань, розроблених учителем або управлінською групою (допускається використання завдань міжнародних моніторингів PISA, TIMSS та інших);

– результати ДПА у початковій школі;

– підсумкове оцінювання учнів у класному журналі (Додаток Е).

Можливі способи отримання інформації за результатами моніторингових досліджень, які стосуються системи оцінювання навчальних досягнень учнів:

– порівняльний аналіз між результатами ДПА та підсумковим оцінюванням учителя з предмету;

– аналіз середнього балу класів за підсумками семестрового і річного оцінювання;

– порівняльний аналіз: середнього балу навчальних досягнень учнів з окремих предметів; підсумкового оцінювання між класами на одній паралелі; підсумкового оцінювання з результатами попередніх навчальних років.

Реалізація модельної навчальної програми «Здоров'я, безпека та добробут». 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти може здійснюватися засобами різноманітних навчальних матеріалів: навчальних посібників, підручників, індивідуального методичного забезпечення вчителя, зошитів із друкованою основою, щоденників спостережень тощо. Ураховуючи зміст програми та теми модулів, освітній процес можна організовувати в класі та поза його межами: на екологічній стежині, в організованому «зеленому класі» на території ЗЗСО чи парку, в обладнаному навчальному кабінеті (зокрема в кабінеті безпеки, кабінетах біології, історії, географії тощо), музейній кімнаті чи іншому навчальному кабінеті школи. За потреби може бути організовано навчання учнями за індивідуальною освітньою траєкторією, а також в умовах змішаної та дистанційної форм. Інтегрованим курсом «Здоров'я, безпека та добробут» передбачено міжпредметні зв'язки з мовно-літературною, математичною, технологічною, соціальною, природничою, громадянською та історичною, мистецькою освітніми галузями.

Результати моніторингових досліджень у рамках експерименту узагальнювалися у формі таблиць, діаграм, гістограм, висновків тощо.

Поряд із 12-бальною системою застосовували вже відомі елементи формульовального оцінювання, яке передбачає: визначення індивідуальних досягнень кожного учня; не містить порівняння навчальних досягнень різних учнів; використовує описове оцінювання; зрозумілі критерії оцінювання, за якими оцінюють учня та він стає свідомим учасником процесу освіти; забезпечує зворотний зв'язок – отримання інформації про те, чого учні навчилися, а також про те, як учитель реалізував поставлені навчальні цілі; визначає вектор навчання: виконавши завдання, учні дізнаються про те, якого рівня вони наразі досягли і в якому напрямі їм потрібно рухатися далі.

Зазначене використано при моделюванні рівневих характеристик здоров'язоережувальної компетентності учнів, представлених у підрозділі 5.1. Учитель з метою впровадження формувального оцінювання використовує такі передумови: ставить перед учнями виклики у вигляді пошуку причинно-наслідкових зв'язків, розгляду проблемних задач, реалізації завдань; спонукає учнів до самостійного мислення і конструювання відповіді; заохочує до обґрунтування думок і способу міркування; пропонує чіткі критерії оцінювання; формує в учнів розуміння, що будь-яке явище або процес потрібно розглядати всебічно; розвиває критичне мислення учнів (Додаток Е).

Для забезпечення якісного ЗРОС у експериментальних ЗЗСО було створено методичні спільноти вчителів-предметників, до яких залучено науковців, викладачів закладів вищої освіти – Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Полтавського державного аграрного університету, Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтавського державного медичного університету (це кафедри гуманітарних наук – української мови та літератури; зарубіжної літератури; технічно-аналітичних наук; художньо-естетичних наук; суспільно-гуманітарних наук; початкової школи; фізичної культури і здоров'я; природничих наук; наукові товариства; методичне об'єднання вихователів груп подовженого дня; психологічна служба, ін.).

Згідно нормативно-правового та організаційно-функціонального аспектів моделювання, освітній процес у визначених для експерименту ЗЗСО було заплановано здійснювати відповідно до комплексної освітньої програми, річного плану, в якому конкретизовано перелік навчальних предметів (інтегрованих курсів), обов'язкових для вивчення, вибіркових (за вибором учнів) освітніх компонентів та кількість навчальних годин на тиждень (та/або кількість годин на навчальний рік).

У стратегіях розвитку ЗЗСО на 2021-2026 рр. відображені цільові установки, згідно яких метою кожного закладу обрано збереження духовно-

морального, фізичного, психічного здоров'я здобувачів освіти, формування в них відповідального ставлення до власного життя. Актуалізовано ситуацію успіху, коли заклад формує адекватну самооцінку здобувача, повагу до досягнень інших людей, вміння ставити перед собою реальні цілі й досягати їх, а разом із цим – почуття гідності, усвідомлення себе як творця власного життя, свідоме ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності. Стратегії побудови ЗРОС ЗЗСО управлінськими командами спрямовано в площину цінностей особистісного розвитку, варіативності й відкритості освітньої системи закладу, що зумовило новітню модернізацію чинників, які впливають на якість освітнього процесу, змісту освіти, форм і методів здоров'язбереження, внутрішнього та зовнішнього моніторингу якості знань здобувачів освіти та технологій надання педагогами освітніх послуг, прийняття управлінських рішень щодо ефективності побудови такого середовища.

Новітніми стратегічними завданнями ЗРОС експериментальних ЗЗСО на 2021-2026 роки обрано: формування безпечного та комфортного освітнього середовища для всіх учасників освітнього процесу, облаштованого відповідно до принципів розумного пристосування; збереження та зміцнення морального та фізичного здоров'я учасників освітнього процесу, мотивація до фізичної активності; створення психологічно комфортного середовища; засвоєння цінностей та необхідних для самореалізації здобувачів освіти життєвих компетентностей; створення умов для реалізації індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів; надання освітніх послуг через різні форми здобуття освіти згідно чинного законодавства (очна, дистанційна, сімейна, мережева, педагогічний патронаж); підтримка зразків екологічної поведінки, відповідального ставлення до енергоресурсів усіма учасниками освітнього процесу; запровадження педагогіки партнерства на засадах суб'єкт-суб'єктних відносин учасників освітнього процесу; облаштування інклюзивного освітнього простору; забезпечення для освіти осіб з особливими освітніми

потребами (інклюзивне, індивідуальне навчання); забезпечення якісного та здорового харчування; запобігання будь-яким проявам дискримінації та булінгу.

Для реалізації цього перспективного аспекту моделювання закладами впроваджено низку освітніх здоров'язбережувальних проєктів. До прикладу, проєкт «ЗЗСО – територія здоров'я» покликаний сприяти утвердженню в житті здобувачів освіти ідеї оздоровлення; його зорієнтовано на пропаганду здорового способу життя; в основу покладено компетентнісний підхід, що консолідує зусилля педагогів, адміністрації закладу, медичних працівників і психологічної служби, самих здобувачів освіти та їхніх батьків щодо підтримки здорового способу життя і фізичного розвитку дітей.

Відповідно до чинного законодавства, в нормативних документах ЗЗСО, зорієнтованих на ЗРОС, систематизовано основні складники безпечного освітнього середовища: безпечні й комфортні умови праці та навчання; відсутність дискримінації та насильства; створення інклюзивного й мотивувального простору.

У руслі методично-розмножувального аспекту моделювання ЗРОС ключовими завданнями в роботі з педагогами управлінськими командами ЗЗСО визначено: створення атмосфери творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень проблем ЗРОС; постійне підвищення фахового рівня і професійної здоров'язбережувальної компетентності педагогічних працівників; формування в педагогів готовності до проходження сертифікації та застосування інноваційних здоров'язбережувальних технологій на різних рівнях; оволодіння педагогікою співпраці та співтворчості на принципах особистісно гармонійних суб'єкт-суб'єктних відносин; формування партнерських відносин зі здобувачами освіти, їхніми батьками, працівниками ЗЗСО. До ознак якісно змодельованого управлінською командою ЗРОС ЗЗСО відносимо: систему оцінювання здобувачів освіти (оприлюднення критеріїв, правил та процедур оцінювання навчальних досягнень, здійснення аналізу результатів навчання учнів, впровадження систем формувального

оцінювання тощо); організацію діяльності педагогічних працівників (формування та реалізація індивідуальних освітніх та здоров'язбережувальних траєкторій учнів, використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, розвиток освітнього партнерства в формуванні здорового способу життя тощо); облаштування території, стан приміщень закладу, дотримання повітряно-теплого режиму, стан освітлення, прибирання приміщень, облаштування та утримання туалетів, дотримання питного режиму тощо.

Для забезпечення ефективності запропонованої логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО на методично-розмножувальних засадах розроблено зміст методичного семінару, котрий управлінська команда закладу проводить з учителями всіх освітніх галузей. Семінаром передбачено 5 лекційних (теми – «Нормативно-правове забезпечення здоров'язвивального середовища ЗЗСО»; «Компетентнісний підхід до розуміння сутності освітнього середовища ЗЗСО»; «Поняття здорового способу життя як усвідомлення здоров'я найвищою життєвою цінністю»; «Структура і зміст поняття «здоровий спосіб життя»; «Класифікація здоров'язбережувальних технологій за видами та етапами розвитку дитини»); 2 лабораторних і 4 практичних занять. Відповідно першої теми заплановано дві лабораторні роботи з вивчення нормативно-правової бази проблеми; практичні заняття з інших тем проводяться у формі семінарів-діалогів (додатки Х, Ф).

Оцінювання професійно-здоров'язбережувальної компетентності педагогічних працівників передбачало використання методів анкетування, спостереження та інтерв'ю, аналіз документації для збирання інформації і здійснюється членами управлінської команди ЗЗСО відповідно до розподілу посадових обов'язків з можливим залученням керівників предметних методичних спільнот закладу; спостереження за діяльністю педагогічних працівників включало також відвідування навчальних занять, огляд класних кімнат, спостереження за організацією взаємодії з учасниками освітнього процесу, в тому числі і з батьками.

Для забезпечення експериментальної роботи в рамках проблеми дослідження удосконалено модельну навчальну програму інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» Ю. Шияна та розроблено відповідну програму, котру спрямовано на реалізацію загальної мети базової середньої освіти, компетентнісного потенціалу й вимог до обов'язкових результатів навчання, що їх мають отримати учні: забезпечення формування і розвиток успішної самодостатньої особистості, що володіє знаннями й практичними вміннями для збереження та розвитку здоров'я власного та навколишніх, дбає про безпеку й добробут у повсякденному житті та під час надзвичайних ситуацій і воєнного стану, поводить етично, є патріотом своєї держави, виявляє підприємливість, професійно зорієнтована (додаток Г).

Компетентнісними ознаками якісного опанування програми навчального курсу стали: турбота про особисте здоров'я і безпеку, реагування на чинники і діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, свій добробуту і оточуючих; визначення альтернатив, прогнозування наслідків, ухвалення рішень з користю для власної безпеки та безпеки інших осіб, здоров'я й добробуту; аргументований вибір здорового способу життя, аналізу та оцінка відповідних наслідків та ризиків; підприємливість та етична поведінка для поліпшення власного здоров'я, безпеки й добробуту.

Реалізацію вдосконаленої модельної навчальної програми «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти здійснювали засобами різноманітних навчально-методичних матеріалів: посібників, підручників, індивідуального методичного забезпечення вчителя, зошитів із друкованою основою, щоденників спостережень тощо. Ураховуючи зміст програми та теми модулів, освітній процес було рекомендовано організовувати в класі та поза його межами: на екологічній стежині, в «зеленому класі» на території ЗЗСО чи парку, в

обладнаному навчальному кабінеті (зокрема, класи безпеки, кабінети біології, історії, географії, тощо), у музейній кімнаті чи іншому навчальному кабінеті школи. За потреби було передбачено навчання учнів за індивідуальною освітньою траєкторією, а також в умовах змішаної та дистанційної освіти.

Учителю під час організації освітнього процесу з інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» було рекомендовано зосередити увагу на проведенні занять із використанням методів і форм навчання, що ґрунтуються на активній участі всіх здобувачів освіти: робота в групах, обговорення, «мозкові штурми», розроблення концептуальних карт, рольові ігри, дискусії, творчі проєкти, створення лепбуків, написання есе, листів, виступів, інтерв'ю, аналіз життєвих ситуацій, онлайн-подорожі, екскурсії, складання алгоритмів дій і моделювання розв'язання конкретної проблеми тощо. Відповідно, вчителі всіх освітніх галузей мали оволодіти здоров'язберезувальними технологіями, що, на думку вчених, є найважливішим аспектом реалізації завдань здоров'язбереження в ЗЗСО.

4.3. Типи, види і зразки новітніх здоров'язберезувальних технологій для реалізації моделі ЗРОС ЗЗСО

Здоров'язбереження учнів неможливе без використання в освітньому процесі ЗЗСО сучасних здоров'язберезувальних технологій. У науковій літературі наголошено, що найважливішим аспектом реалізації завдань здоров'язбереження є використання відповідних освітніх технологій⁶¹⁴. При цьому вважається, що робота ЗЗСО зі збереження та зміцнення здоров'я учнів лише тоді буде повноцінною й ефективною, коли повною мірою,

⁶¹⁴ Іонова О. М., Лукьянова Ю. С., 2009. Здоров'язбереження особистості як психолого-педагогічна проблема. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : наукова монографія ; за ред. С. С. Єрмакова. Харків : ХДАДМ (ХХП), № 1, с. 69–72.

професійно і в єдиній системі реалізуються здоров'язбережувальні, здоров'яформувальні та здоров'ярозвивальні технології⁶¹⁵.

Сутність здоров'язбережувальних технологій полягає в комплексній характеристиці освітніх умов, які дозволяють зберігати наявний стан і нарощувати вищий рівень здоров'я учнів, формувати навички здорового способу життя, здійснювати моніторинг показників індивідуального розвитку, прогнозувати можливі зміни здоров'я та проводити психолого-педагогічні, корегувальні, реабілітаційні заходи з метою забезпечення успішної навчальної діяльності, поліпшення якості життя суб'єктів освітнього середовища⁶¹⁶.

Останніми роками у педагогічній практиці здоров'язбережувальні педагогічні технології набули активного впровадження, тому що вони охоплюють усі напрямки діяльності закладу загальної середньої освіти щодо формування в учнів здоров'я, здорового способу життя, позитивної мотивації на заняття фізичною культурою та спортом. Багато дослідників вважають здоров'язбережувальні педагогічні технології найвагомішими за ступенем впливу на здоров'я школярів⁶¹⁷; ⁶¹⁸; ⁶¹⁹. Як вважає Л. Сливка, «оскільки метою кожної педагогічної технології є досягнення того чи іншого результату в освітньому процесі, то здоров'язбереження, по-суті, не може бути його єдиною метою». Відповідно до цього, здоров'язбережувальна

⁶¹⁵ Кутасевич В. Д., 2018. Сучасні підходи до створення здоров'язбережувального освітнього середовища в школі. *Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації* : матеріали круглого столу. Луцьк : ВППО, с. 32–38.

⁶¹⁶ Бережна Т. І., 2014. Здоров'язбережувальні педагогічні технології – важлива складова здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені М. Гоголя. Сер. : Психолого-педагогічні науки*. Ніжинськ : НПУ, № 2, с. 35–39.

⁶¹⁷ Там само, с. 35–39.

⁶¹⁸ Волкова І. В., Марінушкіна О. Є., Покроєва Л. Д., Рябова З. В., 2007. Становлення шкіл сприяння здоров'ю. Харків : ХОНМІБО, 40 с.

⁶¹⁹ Дахнюк Г. І., 2018. Здоров'язбережувальні аспекти сучасного уроку. *Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації* : матеріали круглого столу / упоряд. Н. А. Поліщук. Луцьк : ВППО, с. 22–26.

технологія є важливою складовою процесу реалізації основних завдань школи, вказуючи на пріоритетне значення здоров'язбереження учнів⁶²⁰.

Нами з'ясовано, що мета здоров'язбережувальних освітніх технологій, не має спільного визначення. На думку Н. Поліщук та Л. Рибалко, мета здоров'язбережувальних освітніх технологій – забезпечення умов фізичного, психічного, соціального та духовного комфорту, що сприяють продуктивній навчально-пізнавальній і практичній діяльності учасників освітнього процесу, заснованій на науковій організації праці та культури здорового способу життя^{621; 622}.

Після аналізу багатьох джерел різних авторів І. Волкова та Л. Рибалко дійшли висновку, що мета здоров'язбережувальних освітніх технологій – забезпечити учням можливість збереження здоров'я за період навчання в школі, формувати в них необхідні знання, уміння й навички, навчати використовувати отримані знання в повсякденному житті^{623; 624}. Інші вчені вважають: мета здоров'язбережувальних технологій – сформувати в учнів необхідні знання, вміння та навички здорового способу життя, навчити їх використовувати отримані знання у повсякденному житті^{625; 626}. На нашу думку, в змодельованому здоров'язрозвивальному середовищі ЗЗСО метою здоров'язбережувальних технологій стає спрямування їх розвивального потенціалу на вдосконалення здорового способу життя учнів і вчителів у

⁶²⁰ Сливка Л. В., 2018. *Педагогіка здоров'язбереження* : посібник для самостійної роботи магістрів спеціальності «Початкова освіта». Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 29 с.

⁶²¹ Мельниченко Р., Поліщук Н., 2017. Реформа середньої освіти та організація профільного навчання в Україні й Польщі: порівняльний аспект. *Українська полоністика*, № 14, с. 89–99.

⁶²² Використання здоров'язбережувальних технологій у освітній діяльності, 2022. *Технології здоров'язбереження: теорія і практика* : колективна монографія ; за заг. ред. Л. М. Рибалко. Полтава : НУПП, 324 с.

⁶²³ Волкова І. В., 2020. Здоров'язбережувальні технології організації освітнього середовища. *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення* : матеріали між нар. наук.-практ. інтернет конф., (м. Київ, 28-29 травня 2020 р.) ; уклад. О. Ю. Дикий та ін. Луцьк : СЛУ ім. Лесі Українки, с. 408–409.

⁶²⁴ Дудко С. Г. Дудко Л. М., 2022. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів у закладах загальної середньої освіти. *Постметодика*, № 1-2, с. 5–9.

⁶²⁵ Бережна Т., Мезенцева І., Павлович О., 2022. Проблема забезпечення здоров'язбереження суб'єктів освітнього середовища вищої школи. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Редактори-упорядники М. Пантюк та ін. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», вип. 52, том 1, с. 168–174.

⁶²⁶ Свириденко С., 2007. *Навчаємо бути здоровими: позакласна робота: 5-9 кл.* Київ : Шк. світ, с. 107–111.

напрямі формування здоров'язбережувальних та професійно-здоров'язбережувальних компетентностей.

У науковій літературі існує думка, що здоров'язбережувальними освітніми технологіями необхідно вважати всі педагогічні технології, які не шкодять здоров'ю учнів; забезпечують мотивацію збереження та зміцнення здоров'я; побудову освітнього процесу відповідно до вікових особливостей та психофізіологічного розвитку учнів; створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі (Т. Бережна⁶²⁷; Н. Онищенко⁶²⁸; Ю. Палійчук⁶²⁹; Н. Поліщук⁶³⁰; Н. Смірнов⁶³¹; З. Удич, Л. І. Шапаренко, С. Грищенко⁶³²). Також вважається, що серед здоров'язвивальних технологій, які традиційно використовуються у системі закладів загальної середньої освіти, можна виокремити п'ять основних типів: медико-гігієнічні, фізкультурно-оздоровчі, еколого-рекреаційні, безпека життєдіяльності, здоров'язбережувальні педагогічні технології. Кожен із цих типів технологій має свою методику, способи, форми, хоч за кінцевим результатом усі вони спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я безпосередніх учасників освітнього процесу (А. Борисенко⁶³³; О. Ващенко⁶³⁴; О. Черниш, Р. Романюк⁶³⁵).

⁶²⁷ Бережна Т. І., 2014. Здоров'язбережувальні педагогічні технології – важлива складова здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені М. Гоголя*. Сер. : Психолого-педагогічні науки. Ніжинськ : НПУ, № 2, с. 35–39.

⁶²⁸ Онищенко Н. П., Лиховид О. Р., 2016. Здоров'язбережувальні технології у системі підготовки майбутніх учителів до інноваційної діяльності. *Молодий вчений*, № 9.1 (36.1), с. 122–126.

⁶²⁹ Палійчук Ю. І., 2011. *Педагогічні здоров'язбережувальні технології в системі підготовки фахівців економічного профілю*: дис.. кандидата пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 210 с.

⁶³⁰ Поліщук Н. А., 2019. Підвищення компетентності педагогічних працівників з питань упровадження здоров'язбережувальних технологій. *Педагогічний пошук*, № 2(102), с. 23–28.

⁶³¹ Смірнов Н. К., 2002. *Здоров'язбережувальні технології в сучасній школі*: навч. посібник. Київ: АПК і ПРО, 121 с.

⁶³² Удич З. І., Русин Л. П., Шапаренко І. Є., Грищенко С. В., 2022. Використання здоров'язбережувальних технологій в освітньому середовищі закладів вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. Одеса : Гельветика, вип. 48, т. 2, с. 174–177.

⁶³³ Борисенко А. С., 1997. Здоров'я учнів. Від чого воно залежить? *Рідна школа*, № 34, с. 55–56.

⁶³⁴ Ващенко О. М. *Особливості навчання учнів в умовах здоров'язбережувальної педагогіки*. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/000slz-1398.docx.html>

⁶³⁵ Черниш О. М., Романюк Р. К., 2020. Інноваційні здоров'язберігаючі технології при вивченні біології у школі. *Інноваційні здоров'язберігаючі технології у закладах освіти* : зб. наук.-метод. праць. Житомир : ПП «Рута», с. 102–105.

Систематизуючи елементи зазначених праць, доходимо висновку: здоров'язбережувальні освітні технології реалізують такі функції: формувальну, інформаційно-комунікативну, діагностичну, адаптивну, рефлексивну, інтеграційну. Розглянемо ці функції:

– формувальна функція здійснюється на основі біологічних і соціальних закономірностей становлення особистості, спадкових якостей, що обумовлюють індивідуальні фізичні і психічні властивості;

– інформативно-комунікативна функція забезпечує трансляцію досвіду організації здорового способу життя, спадкоємність традицій, ціннісних орієнтацій, які формують дбайливе ставлення до власного здоров'я і життя;

– діагностична функція спрямована на моніторинг розвитку учнів на основі прогностичного контролю, порівняння зусиль і дій педагога відповідно до їх природних можливостей;

– адаптивна функція передбачає розвиток в учнів налаштованості на здоровий спосіб життя, оптимізацію стану власного організму і підвищення стійкості стресогенним чинникам природного і соціального середовища;

– рефлексивна функція полягає в переосмисленні попереднього особистісного досвіду щодо збереження здоров'я;

– інтеграційна функція об'єднує освітні стандарти, різні наукові концепції і системи виховання, народний досвід щодо збереження здоров'я підростаючих поколінь^{636; 637; 638}.

Види здоров'язбережувальних технологій відповідають основним здоров'ярозвивальним компонентам освітнього середовища:

⁶³⁶ Онищенко Н. П., Лиховид О. Р., 2016. Здоров'язбережувальні технології у системі підготовки майбутніх учителів до інноваційної діяльності. *Молодий вчений*, № 9.1 (36.1), с. 122–126.

⁶³⁷ Палійчук Ю. І., 2011. *Педагогічні здоров'язбережувальні технології в системі підготовки фахівців економічного профілю*: дис.. кандидата пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 210 с.

⁶³⁸ Поліщук Н. А., 2019. Підвищення компетентності педагогічних працівників з питань упровадження здоров'язбережувальних технологій. *Педагогічний пошук*, № 2(102), с. 23–28.

- змістовому (передбачений змістом навчальних дисциплін вивчення елементів здоров'язбереження);
- аксіологічному (формування ціннісних орієнтацій на здоров'я як найвищу життєву цінність);
- гносеологічному (формування системи наукових знань про основи здоров'я, практичних умінь і навичок ведення здорового способу життя, досвіду безпечної поведінки у соціумі);
- екологічному (усвідомлення єдності людини і природи, залежності здоров'я людини від екологічного стану довкілля, формування ціннісного ставлення людини до природи);
- емоційно-вольовому (формування емоційно стійкої поведінки, таких якостей особистості, як: організованість, відповідальність, обов'язок, честь, гідність);
- фізкультурно-оздоровчому (розвиток фізичних якостей і адаптаційних можливостей організму засобами системи фізичних вправ і спортивних тренувань, підвищення рухової активності та загартовування організму);
- діяльнісному (дотримання режиму харчування, правильне чергування праці та відпочинку, попередження шкідливих звичок, функціональних порушень та захворювань)⁶³⁹.

Як нами вже зазначено, поняття «здоров'язбережувальні технології» охоплює всі напрями діяльності ЗЗСО щодо розвитку в учнів здоров'я, його культури, збереження та зміцнення здорового способу життя, його цінності, позитивної мотивації на культуру здоров'я.

Аналіз вітчизняної психолого-педагогічної літератури свідчить, однозначного визначення поняття «здоров'язбережувальна технологія» не існує. Однак узагальнення наукових позицій дозволило Н. Беседі,

⁶³⁹ Дудко С., 2024. Технологічні засади моделювання здоров'ярозвивального середовища сучасного закладу освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, №4(138), с. 384–397.

О. Ващенко, Н. Поліщук, Л. Рибалко та ін. вченим виокремити основні підходи до трактування дефініції:

- системний – індикатор якості освітніх технологій;
- діяльнісний – оптимальне поєднання традиційних технологій освіти з принципами, методами і прийомами, спрямованими на збереження й підтримку здоров'я молодого покоління;
- компетентнісний – технології формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей, навчання основ здоров'я, здорового способу життя, формування картини світу здорової особистості;
- інтегративний – навчально-методичний комплекс оздоровчо-фізкультурних і лікувально-профілактичних заходів;
- середовищний – створення сприятливого для здоров'я освітнього середовища;
- особистісний – забезпечення освіти з урахуванням індивідуальних, вікових і психофізіологічних особливостей учнів⁶⁴⁰; ⁶⁴¹.

О. Ващенко, Л. Романенко, Н. Макаренко виділяють такі підходи до розгляду дефініції «здоров'язбережувальні технології»:

- 1) здоров'язбережувальні технології як спосіб збереження й зміцнення здоров'я, що включає сукупність засобів, методів, завдань для досягнення мети;
- 2) здоров'язбережувальні технології як оптимальний спосіб дії, система заходів, модель, яка ґрунтується на певній науковій позиції;
- 3) здоров'язбережувальні технології як системне й багатовимірне поняття, комплексна система⁶⁴².

⁶⁴⁰ Беседа Н. А., 2019. Організаційно-методичні основи застосування здоров'язбережувальних технологій у закладі загальної середньої освіти. *Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі* : колективна монографія ; за заг. ред. Л. М. Рибалко. Тернопіль : Осадца В. М., с.147–171.

⁶⁴¹ Рибалко Л. М., 2019. Здоров'язбережувальні технології як педагогічна і соціальна проблема. *Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі* : колективна монографія ; за заг. ред. Л. М. Рибалко. Тернопіль : Осадці В. М., с. 8–29.

⁶⁴² Ващенко О. М., Романенко Л. В., Макаренко Н. В., 2020. Організація впровадження здоров'язбережувальних технологій в освітній процес початкової школи: теоретичний вимір. *Молодий вчений*, № 3 (79), с. 354–359.

Разом із тим, в останні роки в наукових працях вітчизняних учених, що досліджують цю проблему, виокремилося декілька напрямів, де здоров'язбережувальна технологія розглядається: як освітня технологія, показник якої спрямований на здоров'язбереження; як технології навчання здоров'ю, які об'єднують формування культури здоров'я, здорового способу життя, валеологічну і гігієнічну освіту; як сукупність оздоровчо-фізкультурних заходів у період навчання у школі; як засіб сприятливого освітнього середовища; як профілактичні заходи з протидії шкідливим звичкам⁶⁴³; ⁶⁴⁴.

Розглянемо деякі підходи до розуміння поняття «здоров'язбережувальні освітні технології». На думку О. Іонової та Ю. Лукьянкової, «здоров'язберігаючі освітні технології» є сукупністю засобів, методів, форм, прийомів організації, проведення, управління навчально-виховного процесу, спрямованих на забезпечення ефективності здоров'язбереження учнів. Основними групами здоров'язберігаючих освітніх технологій є технології організації навчального процесу, технології організації пізнавальної діяльності учнів, технології виховної роботи, предметні технології та ін.⁶⁴⁵. М. Малащенко під поняттям «здоров'яформувальні виховні технології» розуміє психолого-педагогічні технології, програми, методи, спрямовані на виховання в учнів культури здоров'я, особистісних якостей, що сприяють його збереженню та зміцненню, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, а також мотивації на здоровий спосіб життя⁶⁴⁶. Л. Сливка тлумачить педагогічні здоров'язбережувальні технології як сукупність принципів, методів та

⁶⁴³ Вербівський Д., 2023. Інноваційні технології в закладі вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, № 2(53), с. 30–33. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.53.30-33>

⁶⁴⁴ Ващенко О., Свириденко С., 2008. *Як створити школу сприяння здоров'ю?* Київ : Шкільний світ, 112 с.

⁶⁴⁵ Іонова О. М., Лукьянова Ю. С., 2009. Здоров'язбереження особистості як психолого-педагогічна проблема. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : наукова монографія ; за ред. С. С. Єрмакова. Харків : ХДАДМ (ХХІІІ), № 1, с. 69–72.

⁶⁴⁶ Малащенко М. П., 2008. *Педагогіка здоров'я в начальній школі* : нгавч. посіб. Харків : Ранок, 192 с.

прийомів педагогічної роботи які, доповнюючи традиційні технології навчання та виховання, надають їм ознак здоров'язбереження⁶⁴⁷.

Здоров'язбережувальні технології як такі, що передбачають створення безпечних, сприятливих для збереження здоров'я умов перебування учнів у школі за рахунок оптимального співвідношення навчального та фізичного навантаження, зумовлюють раціональну організацію виховного процесу завдяки дотриманню гігієнічних норм, а також урахування індивідуальних, вікових і статевих особливостей дітей характеризує Н. Беседа⁶⁴⁸. Аналіз робіт Л. Демінської показав, що поняття «здоров'язбережувальна технологія» дослідниця розуміє: як сприятливі умови навчання дітей у школі, до яких належить відповідний мікроклімат у класі, адекватність вимог і методик, що використовуються в навчально-виховному процесі; раціонально організоване навчання відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей учня, збалансованість навчального й фізичного навантаження⁶⁴⁹.

Для нашого дослідження найбільш близькою є наукова позиція І. Усатової, яка під поняттям «здоров'язбережувальні технології» розуміє цілеспрямовану й валеологічно аргументовану систему педагогічних заходів, які мають на меті збереження, зміцнення й підвищення рівня здоров'я суб'єктів освітньо-виховного процесу, формування культури здорового та безпечного способу життя, прищеплення інтересу до активної рухової (фізкультурної) діяльності⁶⁵⁰.

Розглядаючи проблему збереження і зміцнення здоров'я учнів, О. Аксьонова пропонує групувати технології на такі, що зберігають здоров'я та такі, що формують різні складові здоров'я учнів. Зокрема:

⁶⁴⁷ Сливка Л. В., 2018. *Педагогіка здоров'язбереження : посібник для самостійної роботи магістрів спеціальності «Початкова освіта»*. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 29 с.

⁶⁴⁸ Беседа Н. А., 2019. *Організаційно-методичні основи застосування здоров'язбережувальних технологій у закладі загальної середньої освіти. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі* : колективна монографія ; за заг. ред. Л. М. Рибалко. Тернопіль : Осадца В. М., с.147–171.

⁶⁴⁹ Демінська Л. О., 2010. Аналіз змісту й умов використання здоров'язберігаючих технологій у системі загальноосвітніх шкіл. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : Харків : ХОВНОКУ-ХДАДМ, № 11, с. 23–26.

⁶⁵⁰ Усатова І. А., 2014. *Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до реалізації здоров'язбережувальних технологій у спеціальних медичних групах* : навч.-метод. посіб. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 128 с.

– здоров'язбережувальні: валеологічно обґрунтоване сполучення операцій, спрямованих на активізацію резервних можливостей особистості людини, які забезпечують безпечний її розвиток, навчання, виховання;

– здоров'яформувальні: дводомінантна взаємодія в системі «учень-вчитель», сполучення складових якої забезпечує валеологічний супровід індивідуального освітнього маршруту⁶⁵¹.

Як бачимо, існує широкий діапазон наукових позицій щодо розуміння поняття «здоров'язбережувальні освітні технології» та класифікацій цих педагогічних феноменів на типи щодо предметних областей окремих досліджень.

У психолого-педагогічній літературі нами систематизовано низку класифікацій здоров'язбережувальних технологій (за О. Ващенко, О. Ващенко та С. Свириденко, М. Гончаренко та С. Лупаренко, Н. Поліщук, Н. Смірнова та інших). Розглянемо деякі з них.

Класифікація за О. Ващенко та С. Свириденко має таку структуру:

– здоров'язберігаючі технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), забезпечують відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям дитини;

– оздоровчі технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, аромотерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;

– технології навчання здоров'ю – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання; ці технології реалізуються завдяки включенню

⁶⁵¹ Аксьонова О. П., 2007. Визначення здоров'язберігаючих і здоров'яформуючих педагогічних технологій у моделі школи сприяння здоров'ю. *Сучасні проблеми науки та освіти* : матеріали Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, с. 251–254.

відповідних тем до предметів загальнонавчального циклу, введення до варіативної частини навчального плану нових предметів, організації факультативного навчання та додаткової освіти;

– технології виховання культури здоров'я, спрямовані на розвиток в учнів особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини⁶⁵².

Класифікація здоров'язбережувальних технологій, розроблена М. Гончаренко та С. Лупаренко, має такий вигляд:

– медико-гігієнічні технології (дотримання санітарно-гігієнічних норм, надання повноцінної медичної допомоги суб'єктам навчально-виховного процесу тощо);

– фізкультурно-оздоровчі технології (загартовування, розвиток фізичних якостей);

– екологічні здоров'язбережувальні технології (підвищення рівня духовно-етичного здоров'я, формування екологічної свідомості та прагнення до збереження навколишнього середовища);

– технології забезпечення безпеки життєдіяльності (дотримання правил пожежної безпеки, охорони праці, цивільної оборони тощо);

– лікарсько-оздоровчі технології (реалізація принципів лікувальної педагогіки та лікувальної фізкультури);

– соціально-адаптувальні й особистісно-розвивальні технології (впровадження у навчально-виховний процес програм соціальної та сімейної педагогіки, соціально-психологічних тренінгів для вчителів, учнів і їх батьків);

⁶⁵² Ващенко О. М., 2014. Методика організації здоров'язбережувального освітнього середовища початкової школи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* Гол. ред. І. В. Козубовська. Ужгород : Говерла, вип. 32, с. 34–36.

– здоров'язбережувальні освітні технології (застосування психолого-педагогічних методів і прийомів, спрямованих на здоров'язбереження дітей і підвищення ефективності навчально-виховного процесу)⁶⁵³.

Власну класифікацію здоров'язбережувальних технологій пропонує О. Козлова:

– організаційно-педагогічні (оптимальне чергування видів навчальної діяльності учнів, доцільність навчального навантаження учнів упродовж заняття, профілактика втоми, диференційовані домашні завдання);

– психолого-педагогічні (урахування вікових та індивідуальних психолого-фізіологічних особливостей учнів, мотивація на досягнення успіху, створення емоційно-позитивного клімату, раціональне використання завдань, спрямованих на розвиток пам'яті, уваги, мислення; застосування музикотерапії, рухотерапії, арт-терапії та інших);

– навчально-методичні (зв'язок теми, мети, змісту уроку з життям і здоров'ям людини; спрямовування заняття на розвиток життєвих цінностей; методи інтерактивної діяльності учнів, застосування завдань різної складності з урахуванням особистих можливостей вихованців);

– соціально-адаптаційні й особистісно-розвивальні (технології, що забезпечують формування й зміцнення психологічного здоров'я учнів);

– оздоровлювальні технології (лікувальна педагогіка та фізкультура, що забезпечують зміцнення фізичного здоров'я дітей та молоді)^{654; 655}.

Учені наголошують, що вибір здоров'язбережувальних технологій для використання у освітньому процесі ЗЗСО залежить від багатьох факторів: пріоритетних освітніх завдань; стану здоров'я учнів, їх інтересів та уподобань; кадрового потенціалу; матеріально-технічного забезпечення;

⁶⁵³ Гончаренко М. С., Лупаренко С. Є., 2010. Поняття «валеопедагогіка» та «педагогічна валеологія» у психолого-педагогічній літературі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 1(3), с. 30–38.

⁶⁵⁴ Козлова О. О., 2014. Здоров'язберігаючі технології розвитку особистості в навчально-виховному процесі. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, № 7 (26), с. 26–29.

⁶⁵⁵ Fastivetz A.V., Khomenko P.V., Onipko V.V., Emetc A.V., Skrinnik Y.O., 2019. *Medical aspects of specialist training in physical therapy and ergotherapy in the system of higher education of Ukraine*. WIADOMOSCI LEKARSKIE (WARSAW, POLAND : 1960). Vol. 72, Is 5, cz 2. P. 1098–1102.

екологічних факторів; ефективного здійснювання моніторингу результативності запроваджуваних технологій; рівня співпраці з батьками учнів, усвідомлення ними значущості цілеспрямованої роботи зі збереження та зміцнення здоров'я дітей⁶⁵⁶; ⁶⁵⁷. На підставі проведеного нами дослідження можемо зазначити: проблема моделювання ЗРОС ЗЗСО є актуальною, займає одне з перших місць у теорії та практиці освітнього процесу. Усі з описаних на теоретичному рівні аналізу здоров'язбережувальних технологій у тій чи іншій мірі застосовувалися в експериментальних ЗЗСО, зокрема вчителі фізичної культури надають перевагу класифікації О. Ващенко та С. Свириденко (цей підхід переважає); вчителі природничих наук – М. Гончаренко та С. Лупаренко; представники управлінських команд ЗЗСО найчастіше послуговуються класифікацією О. Козлової. Отже, відповідно до цілей і завдань нашого дослідження певну перевагу має класифікація, запропонована О. Ващенко та С. Свириденко.

Наразі виокремимо новітні технології, актуальні в сучасній школі. Провідними нині є новітні здоров'язбережувальні технології, метою яких розглядаємо формування відповідальності за здоров'я та власну безпеку; опанування основ безпечної поведінки в умовах надзвичайних ситуацій, надбання життєвих умінь та навичок; удосконалення теоретичних знань і практичних аспектів досвіду всіх учасників освітнього процесу з питань захисту та дій в умовах воєнного стану (Додаток Л). Завданнями таких технологій, практична реалізація яких відбувається під час спеціально організованих уроків, є:

– формування в учнів мотивації до дбайливого ставлення до життя і здоров'я;

⁶⁵⁶ Ващенко О., 2017. Методологічні засади підготовки майбутнього вчителя до використання здоров'язбережувальних освітніх технологій в навчально-виховному процесі навчальної школи. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Рівне : РДГУ, вип. 17 (60), с. 240–244.

⁶⁵⁷ Ващенко О. М., Романенко Л. В., Макаренко Н. В., 2020. Організація впровадження здоров'язбережувальних технологій в освітній процес початкової школи: теоретичний вимір. *Молодий вчений*, № 3 (79), с. 354–359.

– формування в учнів обізнаності щодо мінної небезпеки, вибухонебезпечних предметів, ракетних обстрілів, дій під час евакуації, повітряної тривоги та хімічної, біологічної чи ядерної загрози;

– виховання бережливого, дбайливого та усвідомленого ставлення до власної безпеки як однієї з найвищих людських цінностей, умінь самозбереження та самозаспокоєння;

– розвиток активної громадянської позиції учнів, спрямованої на збереження життя і зміцнення здоров'я згідно з основними принципами та закономірностями життєдіяльності людини в природному та соціальному середовищах;

– формування в учнів сталої мотиваційної настанови на безпечну поведінку;

– навчання учнів практичних навичок та вмінь щодо надання першої медичної допомоги в умовах загрози для життя;

– опанування учнями методами самооцінки ризиків небезпеки⁶⁵⁸.

Конкретним результатом навчання під час уроків безпеки визначено розвиток компетентностей зі здоров'язбереження, безпеки життєдіяльності учнів, поглиблення життєвих навичок (зокрема аналіз ризиків, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами, ухвалення виважених рішень, розв'язання проблем, розвиток творчого та критичного мислення, навичок спілкування, самооцінки та почуття гідності, протистояння негативному психологічному впливові, подолання емоцій та стресу, а також розвиток співчуття і відчуття себе як громадянина), усвідомлення учнями необхідності відповідати за життя і безпеку – власні та людей навколо.

Ефективна реалізація мети безпекових технологій і змісту уроків безпеки можлива лише на засадах активної співпраці й партнерства всіх учасників освітнього процесу, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, що передбачає:

⁶⁵⁸ Дудко С. Г., Жданюк Л. О., Ярошенко Т. І., 2022. *Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю до 2022/23 навчального року* : електрон. навч.-метод. посіб. Полтава : ПАНО, 34 с.

– збагачення змісту роботи емоційним, особистісно-значущим матеріалом⁶⁵⁹;

– використання інтерактивних методів навчання;

– стимулювання позитивних інтелектуальних почуттів дітей та їхніх батьків, пізнавальна робота учнів із різними джерелами інформації, різними типами та видами ресурсних матеріалів;

– відпрацювання практичних навичок при надзвичайних ситуаціях та воєнних діях;

– створення умов для активного діалогу між учасниками-партнерами пізнавально-практичного процесу (учні, учителі, члени родини, представники ДСНС, ЗСУ, правоохоронних служб, психологічної служби та медичної сфери);

– залучення учнів до самооцінки своєї поведінки в небезпечних для здоров'я і життя ситуаціях, створення і розвиток безпечних життєвих навичок;

– залучення до активної співпраці школи, сім'ї, громади, органів державної влади та місцевого самоврядування з питань безпеки життєдіяльності в умовах воєнного стану (Додаток Л).

На інноваційну діяльність учителів ЗЗСО впливає специфіка проведення уроків безпеки, що визначається практичною спрямованістю. Навчання має бути спрямоване на застосування учнями умінь і навичок у реальних життєвих умовах для власної безпеки та формування здатності визначати й обґрунтовувати ризики для життя.

Особливість методики проведення уроків безпеки полягає в тому, що опанування життєвих навичок, які сприяють безпечній поведінці й розвитку особистості, потребує багаторазового вправління, насамперед у процесі групової взаємодії. Увага вчителя має бути зосереджена на проведенні занять із використанням методів навчання, що ґрунтуються на активній участі всіх

⁶⁵⁹ Kapiton A., Kononets N., Mokliak, V.; Onipko, V.; Dudko S.; Pylypenko, V.; Sokil, A., 2024. Biometric technology of personal recognition. *Revista on line de Política e Gestão Educacional*, Araraquara, v. 28, n. 00, p. e023015. Disponível em: <https://periodicos.fclar.unesp.br/rpge/article/view/19390>. Acesso em: 20 jun. 2024.

учасників освітнього процесу: робота в групах, обговорення, розробка брошур щодо алгоритму дій під час повітряної тривоги, мозкові штурми, створення ментальних карт, рольові ігри, дискусії, творчі проєкти, інтерв'ю, аналіз життєвих ситуацій, екскурсії, моделювання дій під час надзвичайних ситуацій тощо.

Особливу увагу необхідно приділяти позитивній мотивації учнів не лише до здобуття знань щодо безпечного способу життя, а й стимулювання їх до активних, щоденних і поступальних дій за правилами та вимогами збереження життя, коли учні:

- осмислюють і застосовують концепції щодо усвідомлення безпеки задля поліпшення життя людини і суспільства;

- аналізують впливи суспільства, сім'ї, однолітків, культури, засобів масової інформації, технологій та інших чинників на вибір і формування життєвих навичок;

- сприймають виклики, усвідомлюють небезпеку, ухвалюють виважені рішення, демонструють навички безпечної поведінки під час воєнних дій для збереження та гарантування безпеки;

- практикують здорову безпечну поведінку, сприймають ризики та розуміють вплив ризикованої поведінки⁶⁶⁰.

Попри спільні методологічні засади, технологічно уроки безпеки мають суттєві відмінності залежно від віку учнів.

Так, для початкової ланки ЗЗСО основу уроку безпеки мають становити інтерактивна гра та бесіда. Урок побудований таким чином, що вчитель насамперед виходить з особливостей розуміння дітьми безпеки та безпечної поведінки; він допомагає дітям усвідомити й зрозуміти зміст ключових слів: безпечна поведінка, безпечна будівля, правила безпечної поведінки під час прогулянки, повітряна тривога, правила евакуації, мінна небезпека, вибухонебезпечні предмети. Цьому значною мірою сприяє робота над

⁶⁶⁰ Дудко С. Г., Жданюк Л. О., Ярошенко Т. І., 2023. *Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю*: електрон. навч.-метод. посіб. Полтава : ПАНУ, 44 с.

зазначеними поняттями з урахуванням вікових можливостей сприймання інформації. Зважаючи на те, що в дітей молодшого шкільного віку переважає конкретно-образне мислення, доцільне оформлення дошки плакатами, малюнками відповідної тематики та використання мультимедійних презентацій, навчально-пізнавальних мультфільмів⁶⁶¹.

На основному освітньому рівні ЗЗСО основою методики уроку безпеки є робота в групах, присвячена моделюванню різних ситуацій, що обумовлено специфічними потребами підліткового віку: самооцінка, прагнення до самовираження, збільшення соціального простору, в якому установлюються певні рівні взаємовідносин з іншими та певні правила поведінки в соціумі, формування в процесі групової роботи усвідомлення засад безпечної поведінки.

У старшій школі специфіка комплексу уроків безпеки полягає в аналізі проблемних ситуацій через призму моделі безпечної та свідомої поведінки для виокремлення суб'єктивних і об'єктивних факторів ризиків небезпеки та розвитку безпечних життєвих навичок. Ураховуючи такі особливості уроків безпеки, необхідно вчителю під час їхнього проведення зберегти атмосферу поваги, доброзичливості, турботи, відвертості та емоційно-психологічного благополуччя.

Для набуття учнями практичних навичок безпечної поведінки за реальних умов небезпечних та надзвичайних ситуацій різного характеру використовуються активні методи навчання у поєднанні з тренінговими заняттями⁶⁶².

Спираючись на концепцію особистісної освіти та можливості реалізації її в процесі проведення уроків безпеки, рекомендовано використовувати

⁶⁶¹ Sydoruk N., Hordienko O., Marushchak O., 2024. Preserving and strengthening the health of younger schoolchildren by means of motor game technologies. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*. Vol. 3(118), p. 44–56.

⁶⁶² Агарков І. С., Романюк Р. К., 2024. Інтеграція уроків біології та «Захисту України» під час проведення здоров'язбережувальних тренінгів. *Здоров'я особи та суспільства: проблеми, виклики та перспективи*. В: А. М. Гарлінська ред. : зб. наук. пр. Всеукр. конф. здобувачів вищ. освіти і молодих вчен. 7-8 квіт. 2024 р. Житомир : Вид. центр ЖДУ ім. І. Франка, с. 5–10.

найбільш ефективні види дидактичних ігор: навчально-пізнавальні, проєктувальні та дослідні, імітаційні та комплексні, пов'язані зі здатністю учня творчо мислити, з умінням самостійно ухвалювати виважені рішення в умовах моделювання безпечної поведінки. У процесі гри існують можливості застосування групової та індивідуальної роботи, спільного обговорення, проводити тестування та опитування, створювати рольові ситуації. У ситуаційних іграх розігрується ситуація небезпеки, пов'язана з ризиками воєнного стану, моделюється поведінка дитини у надзвичайній ситуації. При цьому учень мусить мобілізувати весь свій досвід, знання, навички, зуміти «вжитися» в ситуацію. Учителеві варто пам'ятати, що основне завдання методу – навчити учня орієнтуватися в різних надзвичайних ситуаціях, давати об'єктивну оцінку своїм діям, урахувати можливості інших людей тощо. Необхідно дотримуватися головної мети уроків безпеки – формування готовності до дій в умовах надзвичайних ситуацій. Під час застосування ситуаційних ігор необхідно наголосити на формуванні в учнів таких умінь:

- діяти в умовах надзвичайних ситуацій;
- ухвалювати рішення, брати на себе відповідальність;
- дбати про своє здоров'я та здоров'я своїх близьких;
- визначати рівень небезпеки для себе й людей навколо;
- надавати першу допомогу постраждалим;
- взаємодіяти з людьми;
- застосовувати свої знання на практиці;
- аналізувати, логічно мислити;
- займати активну громадянську позицію (не бути байдужими).

Актуальним та практично спрямованим є метод розв'язання ситуаційних завдань і вправ щодо ризиків, що становлять небезпеку. Підбір вправ визначається реальними загрозами для здоров'я, життя та добробуту, з якими може зіткнутися сучасний учень в умовах війни. Це загрози обстрілів та бойових дій, мінна небезпека, ризик отримати травму при хімічній атаці або при застосуванні біологічної зброї, небезпека при виявленні

вибухонебезпечних предметів, ситуації, що виникають в разі екстреної евакуації. Основою навчання за допомогою ситуаційних вправ є опис проблеми або ситуації. Мета цього методу – поставити учасників у таку ситуацію, за якої вони будуть змушені брати активну участь у розробленні й ухваленні рішення в умовах неповної інформації. Варто продумати та систематизувати фактори, визначити основні й другорядні стратегії та рекомендації щодо подальших дій. Використання методу допомагає учням набути навичок творчого і логічного мислення, усного спілкування, обґрунтування, вибору й ухвалення усвідомлених рішень. Метод дає змогу залучити кожного, хто навчається, до активної навчально-пізнавальної діяльності, що сприяє практичній реалізації принципів особистісного підходу в освіті учнів. Існує можливість для вчителя використовувати у своїй діяльності найбільш ефективні види ситуаційного навчання, а саме: ситуація-ілюстрація, ситуація-оцінка, ситуація-вправа.

Аналіз конкретних ситуацій в умовах реалізації правил безпечної поведінки включає глибоке й детальне дослідження реальної або імітованої ситуації. При плануванні вчитель має керуватися тим, що пояснення займає трохи більше від третини часу уроку, а решта часу має відводитися для практичної та тренінгової діяльності учнів. Треба враховувати, що зазначений метод потребує більш ґрунтовної підготовки. Наприклад, беремо конкретну життєву ситуацію, що прямо стосується теми правил безпеки під час воєнних дій. Учні вивчають ситуацію, аналізують її, дають відповіді на запитання: «1. Що трапилось? 2. Як ви вважаєте, чому так сталося? 3. Ваші дії? Наведіть аргументи, обираючи ту чи іншу позицію». Обов'язково необхідно фіксувати всі варіанти рішень питання, формулювати позитивні й негативні наслідки та спрямовувати учнів до певних висновків, при цьому треба враховувати, що рішення не обов'язково повинне бути однозначним. Конкретний алгоритм роботи особливо ефективний тоді, коли учні вже мають певні уявлення про те чи інше питання і, спираючись на раніше здобуті знання з інших предметів або життєвий досвід, беруть активну участь

в обговоренні, вчать аргументувати свою позицію, слухати інших, аналізувати отриману інформацію та виважено ухвалювати рішення (Додаток Л).

Доцільним при реалізації безпекових технологій буде застосування методу проєктів. Робота над проєктом спонукає учня не лише до глибокого вивчення теми безпеки, а й до освоєння нових програм, використання новітніх інформаційних та комунікаційних технологій. Необхідно дотримуватися етапів проєктної роботи: вибір теми, збір інформації та робота над проєктом. Варто враховувати, що у процесі розвитку особистості учня найбільш ефективною є проєктна технологія навчання, яка відповідає таким специфічним віковим перевагам, як готовність до самостійних форм навчальної роботи та прагнення до співпраці. Метод проєктів дає учням змогу засвоїти не лише теорію, а й практику безпечної поведінки, розвиває мислення, сприяє розвитку свідомої творчої активності, уміння працювати самостійно та в команді. При формулюванні теми проєкту варто враховувати індивідуальні інтереси та можливості дитини, заохочувати її до творчої праці. Найважливіше – це можливість реалізувати творчий потенціал дитини, самостійно вибираючи форму подання матеріалу, спосіб та послідовність його викладу. Учень, маючи узагальнене уміння проєктувати майбутню діяльність, може використовувати його під час вирішення різноманітних пізнавальних завдань не тільки в рамках уроків безпеки, а й у практичній діяльності, зокрема й у разі виникнення реальної загрози життю та здоров'ю людини. Результатом творчого проєкту можуть бути: колаж, мультимедійна презентація, доповідь, графічна робота, конференція, ділова гра, брошура, плакат або постер тощо. Різноманітність видів проєктів надає учням широкий спектр вибору теми та завдання майбутньої діяльності, а це ще більше індивідуалізує процес навчання основ безпечної поведінки, максимально наближає його до практичних навичок та реальних життєвих ситуацій⁶⁶³.

⁶⁶³ Дудко С. Г., Жданюк Л. О., Ярошенко Т. І., 2023. *Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю*: електрон. навч.-метод. посіб. Полтава : ПАНУ, 44 с.

Роз'яснювальну роботу щодо безпечної поведінки в умовах воєнного стану необхідно проводити з використанням різних форм організації освітньої діяльності; актуальним та практичним форматом роботи визначено тренінгові заняття.

Особливо активно тренінгові методики використовуються тоді, коли процес освіти спрямовано не на накопичення наукової інформації, а на формування життєвих навичок і компетентності загалом; тому саме тренінгові технології рекомендовано як основу застосування безпекових технологій у ЗЗСО. Учителеві необхідно враховувати, що мета будь-якого тренінгу полягає не в аналізі та інтерпретації проблем особистості задля подальшого їх усунення або зміни мотивації поведінки, а в активному, свідомому здоров'ярозвивальному набутті навичок бажаної поведінки.

Тематичні або соціально-просвітницькі тренінги зазвичай включають вправи, які спрямовуються на розвиток усіх перерахованих якостей. Обговорення кожної вправи дає можливість учасникам проаналізувати інформацію, знання чи власний досвід, отриманий під час виконання вправи, зосередитися на навичках, які відпрацьовуються. Запитання для обговорення мають бути відкриті, тобто припускають багато варіантів відповідей. На тренінгу немає правильних і неправильних відповідей, кожен має право на власну думку, і саме вона є цінною, адже відображає особистість в усіх аспектах. Звертаємо увагу, що форми і методи, які використовуються під час проведення тренінгів, ґрунтуються на активності кожного учасника освітнього процесу, на співіснуванні різних поглядів та вільному їх обговоренні. Важливим під час тренінгів визначено виконання учнями практичних дій: моделювання стереотипів поведінки в умовах загрози та виникнення різних надзвичайних ситуацій, проведення екскурсій у територіальні підрозділи МНС України в області, у музеї, на пожежно-технічні виставки. Наприклад, тренінги щодо надання першої допомоги (із запрошенням фахівців), різноманітні вправи тощо.

Для старшої вікової групи пропоновано організувати практичне навчання щодо правил використання індивідуальних засобів захисту в надзвичайних ситуаціях та вміння виготовляти найпростіші засоби захисту органів дихання, надання першої медичної допомоги. При проведенні практичного заняття вчитель спрямовує увагу учнів на детальний розгляд теоретичних положень теми та формує вміння і досвід їхнього практичного застосування шляхом індивідуального виконання учнями відповідно до сформульованих завдань. Елементи практичного заняття мають співпадати з етапами роботи:

- проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок учнів;
- постановка загальної проблеми вчителем та її обговорення за участю учнів;
- організація вирішення завдань перед класом;
- аналіз вирішення завдань з опорою на теоретичний матеріал. Увагу учнів зосереджують на своєчасному і вмілому використанні засобів індивідуального захисту, що забезпечують надійний захист від небезпечних хімічних, бойових отруйних речовин, радіоактивного пилу, біологічних аерозолів та інших шкідливих речовин (<http://surl.li/kkwto>).

Під час організації практичного навчання щодо засобів захисту в надзвичайних ситуаціях рекомендовано використовувати матеріали Державної служби України у надзвичайних ситуаціях (<https://dsns.gov.ua/>)

Безпекові технології здоров'ярозвивального середовища передбачають навчальні тренування. Наприклад, тренування щодо евакуації учасників освітнього процесу при загрозі застосування звичайної зброї або зброї масового ураження, під час якої виникають вторинні чинники ураження населення. Окрім евакуації, варто навчати учнів і поведінки та порядку дій у різноманітних надзвичайних ситуаціях. Уміння правильно оцінити ситуацію й обрати алгоритм дій є дуже важливим для кожної людини, а особливо для учнів; необхідно звернути увагу на Абетку з безпеки на сайті Державної

служби України з надзвичайних ситуацій <https://dsns.gov.ua/abetka-bezpeki>⁶⁶⁴. У системі ЗРОС необхідно продумати повноцінність таких тренувань із різних видів безпеки за різними видами сценаріїв, у різний час, без попередження учасників освітнього процесу. Ресурсний центр прав дитини пропонує з цією метою посібник «Врятуйте дітей – стандартні процедури та правила безпеки для учнів та студентів», у якому представлено алгоритм дій у разі надзвичайних ситуацій, який дає змогу кожному учаснику освітнього процесу швидко оцінити ситуацію та вибрати правильний порядок дій. (сайт освітнього омбудсмена «Дії учасників освітнього процесу в разі надзвичайних ситуацій» <https://eo.gov.ua/dii-uchasnykiv-osvitnoho-protsesu-v-razi-nadzvychnykh-sytuatsiy/2022/01/18/>).

Сучасну освіту не можна уявити без мультимедійних технологій, інтерактивних технологій, технологій моделювання ситуацій та застосування комунікативних технологій. Під час уроків безпеки відеоматеріали застосовують для активізації пізнавальної діяльності учнів на всіх етапах навчального процесу: під час інформаційно-роз'яснювальної роботи, практичних занять та самопідготовки.

Так, на одному з щотижневих уроків безпеки: «Дії та правила поведінки в разі виникнення небезпечної для життя ситуації» виконуються завдання, якими можна скористатися під час реалізації педагогічних технологій безпекового виду.

Задля ефективного використання матеріалів учителям надаємо низку порад:

1. Кожне завдання складається з двох частин: довідкова інформація та вправа до неї.
2. Спочатку опрацюйте з учнями довідкову інформацію (групова чи парна робота, колективне обговорення, коротке повідомлення тощо).

⁶⁶⁴ *Абетка з безпеки школяра середньої школи, 2022.* Міністерство внутрішніх справ України. Департамент комунікації, 20 с. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/2/8/8/1/0/LH3hOOTOzK2gAndmWbNnYJSG1yvF1ECBE1pqbE4.pdf>

3. Для закріплення опрацьованого матеріалу скористайтеся наданою вправою або створіть власну.

На практичному занятті «Дії у разі виявлення вибухонебезпечних предметів» використовуємо довідкову інформацію: що робити в разі виявлення вибухонебезпечних предметів?

1. Зупиніться, нічого не чіпайте. Зберігайте спокій, уникайте паніки. Запам'ятайте місце виявлення предмета.

2. Попередьте про виявлений предмет осіб, які поруч.

3. Якщо ви або люди навколо виконують якісь роботи – негайно припиніть їх.

4. Відійдіть самі і відведіть людей, що поруч, якнайдалі (не менше ніж 100 м) від знайденого предмета. Водночас відходити необхідно тим самим маршрутом (бажано слід у слід), яким ви прийшли. Якщо відходить група людей, то рухатися необхідно колоною по одному й слід у слід.

5. Повідомте про виявлення підозрілого предмета в правоохоронні органи і спеціальні служби за телефонами 101 зі 102 (повідомлення необхідно робити без поспіху, чітко, із зазначенням точної адреси (орієнтирів) місця знаходження вибухонебезпечного предмета).

6. По можливості до прибуття правоохоронних органів або спеціальних служб вживте заходів із недопущення до небезпечної зони сторонніх людей. Негайно повідомте про виявлення підозрілого предмета правоохоронні органи або спеціальні служби.

Рекомендуємо низку вправ. Розмістіть у порядку слідування Ваші дії у разі підозри на виявлення вибухонебезпечних предметів: <https://learningapps.org/view26071578>.

Вправа – «Валіза безпеки». Виберіть базовий набір речей, необхідний під час військових дій та інших екстрених ситуацій, який ви покладете у валізу безпеки: <https://learningapps.org/view26132831>.

Вправа – «Знаки безпеки».

Гра «Знайди пару»: <https://learningapps.org/view26132157>.

Вправа «Номери екстрених служб України». Необхідно перетягнути картинку, на якій зображена життєва ситуація, до відповідного номера телефону екстреної служби (<https://learningapps.org/watch?v=p74jrq0p522>).

Нами наведено приклади реалізації безпекових технологій для учнів 5-6 класів; теми уроків можуть бути адаптованими для учнів і молодшої, і старшої школи.

Інноваційною та актуальною технологією безпекової діяльності ЗЗСО є створення в рамках моделі ЗРОС класу безпеки як центру безпекової роботи в середовищі. Враховуючи вимоги сьогодення, вимогу безпечних умов перебування учасників освітнього процесу у ЗЗСО, створення безпечного освітнього середовища є одним із головних пріоритетів держави в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні (Додаток П). Одним із шляхів вирішення цього питання є технологія організації та функціонування класів безпеки у закладах освіти. 7 вересня 2022 року на засіданні Уряду ухвалено проєкт розпорядження Кабінету міністрів України «Про внесення зміни до плану основних заходів цивільного захисту на 2022 рік», яким передбачено посилення профілактичної роботи з питань безпеки життєдіяльності здобувачів освіти, зокрема створення та функціонування у ЗЗСО класів безпеки, що сприятиме:

- формуванню в учнів здоров'язбережувальних компетентностей;
- знанням із правил пожежної безпеки;
- знанням із мінної безпеки; цивільного захисту;
- алгоритму дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Оскільки з часу повномасштабного вторгнення російських військ в Україну все частіше лунають повітряні тривоги, ракетна небезпека, існує ризик опинитися під завалами; водночас освіта зіштовхнулася з необізнаністю її здобувачів, які не завжди орієнтуються, як діяти в надзвичайних ситуаціях, куди рухатися, кому телефонувати і до кого звертатися. Чимало необхідних даних поширюють засоби масової інформації, у соціальних мережах, на уроках основ здоров'я та захисту України; але існує

необхідність відпрацювати навички практично, наприклад – надати першу домедичну допомогу собі та іншим, викликати відповідну службу захисту населення, діяти відповідно алгоритму дій у надзвичайній ситуації. Зважаючи на затребуваність покращення здоров'язберезувальної компетентності, постало завдання відкриття «Класів безпеки» в кожному ЗЗСО (Додаток Р), необхідних для базового розуміння основ безпечного середовища, набуття знань і досвіду з правил пожежної, мінної безпеки, пожежної безпеки, безпеки на дорозі та безпеки життєдіяльності загалом, засвоєння алгоритмів дій при виникненні надзвичайних ситуацій різного характеру.

Це в першу чергу організація інтерактивного середовища окремого приміщення, технічне оснащення якого дозволяє забезпечити освітній процес та постійну активну взаємодію всіх його учасників; для облаштування такого центру ЗРОС рекомендовано використовувати класні кімнати – навчальні аудиторії з сучасним ремонтом та з можливістю навчання одночасно до 30 осіб.

Технічне оснащення класу безпеки становлять телевізори, відеопроєктори, моторизований настінний екран для проєктора, акустичні системи, стенди з обпаленими предметами, магнітні дошки, маркерні дошки, мобільні симулятори пожежної безпеки, вогнегасники різних видів для проведення занять, протигази, дитячий одяг рятувальників, дитячі каски, іграшки, пазли, конструктори тощо (у тому числі для осіб із вадами зору); враховувано можливість залучення до занять осіб із особливими освітніми потребами, адже інклюзивна освіта – елемент сучасної школи (Додаток С). Клас безпеки у ЗЗСО зазвичай облаштовують за зональним принципом організації освітнього простору, що сприяє оптимізації освітнього процесу та систематизації сприйняття інформації здобувачами освіти. При облаштуванні класів безпеки у закладах освіти передбачені такі зони:

– зона перегляду відеоуроків та презентацій;

– зона пожежної безпеки (для вивчення правил пожежної безпеки, алгоритму дій при пожежі, вивчення основ користування вогнегасниками та іншими первинними засобами пожежогашіння);

– зона мінної безпеки (для вивчення правил поведінки у разі виявлення вибухонебезпечних та підозрілих предметів);

– зона безпеки життєдіяльності (для вивчення правил безпечної поведінки у різних сферах життя, у тому числі алгоритми дій у разі надзвичайних ситуацій різного характеру);

– зона домедичної допомоги (для проведення занять та тренінгів з надання першої домедичної допомоги при травмах різного характеру та опіках, у тому числі зупинка кровотечі, проведення серцево-легеневої реанімації тощо);

– зона психологічного розвантаження (для роботи з психологами, виконання творчих завдань, проведення бесід тощо);

– ігрова зона (для учнів молодшої вікової категорії для проведення тематичних рухливих ігор та вправ). Правильно організований простір класу безпеки – одна з актуальних педагогічних технологій набуття знань та практичних навичок щодо дій у разі надзвичайної ситуації та в умовах війни.

Навчання в класах безпеки проходили відповідно до типових освітніх програм при реалізації наскрізних змістових ліній: екологічна безпека, громадянська відповідальність, здоров'я і безпека та викладанні предметів соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, у тому числі інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» для учнів 5-6 класів, предметів «Основи здоров'я» для учнів 7-9 класів та «Захист України» для учнів 10-11 класів (Інструктивно-методичні рекомендації на 2023-2024 н.р.).

Для облаштування класів безпеки використовували методичні та агітаційні матеріали: буклети, листівки, плакати, аудіоролики, відеоролики, презентації, слайди, мультфільми, тематичні розмальовки, кросворди, конструктори, тести тощо.

Для отримання методичних та демонстраційних (наочних) матеріалів ЗЗСО співпрацювали з територіальними органами Державної служби з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України, закладами охорони здоров'я та іншими органами виконавчої влади; налагоджують зв'язки з Товариством Червоного Хреста України, їхніх інструкторів долучали до освітнього процесу та практичного навчання навичкам надання домедичної допомоги. Територіальні органи надавали рекомендації закладам освіти щодо облаштування та функціонування класів безпеки, долучаються до спільних заходів і занять щодо популяризації серед здобувачів освіти знань у сфері цивільного захисту.

Методистами відділу розвитку природничих та математичних дисциплін ПАНУ ім. М. В. Остроградського створений «Кейс навчально-методичних матеріалів для класів безпеки», де зібрані матеріали відповідно до зонування у класах безпеки: онлайн платформи з актуальними матеріалами, відеоролики, навчально-методичні посібники, посібники з питань безпеки, матеріали для друку можна завантажити за посиланням: <http://surl.li/komof>. Картотеку нормативно-правової бази та навчальних матеріалів розміщено на Google Drive та постійно оновлюються.

Отже, основними типами здоров'язберезувальних освітніх технологій, які традиційно використовують ЗЗСО, є: медико-гігієнічні, фізкультурно-оздоровчі, еколого-рекреаційні, безпекові, здоров'язрозвивальні; кожен із цих типів має свою методику, способи реалізації, форми, водночас усі вони спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я безпосередніх учасників освітнього процесу.

Основний акцент надано новітнім технологіям, гостро актуальним у сучасній школі. Провідною новітньою здоров'язберезувальною технологією в обставинах воєнного стану обрано уроки безпеки для учнів 5-6 класів, метою яких є формування відповідальності за здоров'я та власну безпеку; опанування основ безпечної поведінки в умовах надзвичайних ситуацій, надбання життєвих умінь та навичок; удосконалення теоретичних знань і

практичних аспектів досвіду всіх учасників освітнього процесу з питань захисту та дій в умовах воєнного стану. Конкретним результатом уроків безпеки визначено розвиток компетентностей зі здоров'язбереження, безпеки життєдіяльності учнів, поглиблення життєвих навичок, усвідомлення здобувачами освіти необхідності відповідати за життя і безпеку – власні та людей навколо.

Технологічну особливість уроків безпеки вбачали в тому, що опанування життєвих навичок, що сприяють безпечній поведінці й розвитку особистості, потребує багаторазового вправляння, насамперед у процесі групової взаємодії. Увагу вчителя рекомендували зосереджувати на проведенні занять із використанням методів навчання, що ґрунтуються на активній участі всіх учасників освітнього процесу: робота в групах, обговорення алгоритмів дій під час повітряної тривоги, а також – мозкові штурми, створення ментальних карт, рольові ігри, дискусії, творчі проєкти, інтерв'ю, аналіз життєвих ситуацій, екскурсії, моделювання дій під час надзвичайних ситуацій тощо.

Відповідно концепції особистісної освіти та можливостей реалізації в процесі реалізації уроків безпеки було рекомендовано використовувати дидактичні ігри: навчально-пізнавальні, проєктувальні та дослідні, імітаційні та комплексні, пов'язані зі здатністю учня творчо мислити, з умінням самостійно ухвалювати виважені рішення в умовах моделювання безпечної поведінки; у процесі гри застосовували групову та індивідуальну роботу, спільне обговорення, проводили тестування та опитування, створювали рольові ситуації. Актуальним та практично спрямованим визначено метод розв'язання ситуаційних завдань і вправ щодо ризиків, що становлять небезпеку, зумовлений реальними загрозами для здоров'я, життя та добробуту, з якими може зіткнутися сучасний учень в умовах війни: загрози обстрілів та бойових дій, мінна небезпека, ризик отримати травму при хімічній атаці або при застосуванні біологічної зброї, небезпека при виявленні вибухонебезпечних предметів, обставини, що виникають в разі

екстреної евакуації тощо. Найбільш ефективними формами ситуаційного навчання стали: ситуація-ілюстрація, ситуація-оцінка, ситуація-вправа. У ході реалізації моделі ЗРОС широко застосовували метод проєктів, що спонукав учнів до освоєння нових програм, використання новітніх інформаційних та комунікаційних технологій. Для формування життєвих навичок і здоров'язбережувальної компетентності загалом використовували тренінгові методики; мета кожного тренінгу полягала і в аналізі та інтерпретації проблем особистості задля подальшого їх усунення або зміни мотивації поведінки, і в активному, свідомому навчанні бажаної поведінки.

Під час проведення тренінгів застосовували форми і методи стимулювання активності кожного учасника освітнього процесу, засновані на співіснуванні різних поглядів та вільному їх обговоренні; виконанні учнями практичних дій: моделювання стереотипів поведінки в умовах загрози та виникнення різних надзвичайних ситуацій, надання першої допомоги (із запрошенням фахівців), проведення екскурсій у територіальні підрозділи МНС України в області, у музеї, на пожежно-технічні виставки; навчальні тренування щодо евакуації учасників освітнього процесу при загрозі застосування звичайної зброї або зброї масового ураження, щодо порядку дій у різноманітних надзвичайних ситуаціях. Необхідним стало використання мультимедійних, інтерактивних матеріалів, методів моделювання ситуацій та комунікативних технологій для активізації пізнавальної діяльності учнів на всіх етапах навчального процесу: під час інформаційно-роз'яснювальної роботи, практичних занять та самопідготовки в класах безпеки, облаштування яких у експериментальних ЗЗСО стало технологією виховання базового розуміння основ безпечного середовища, набуття знань і досвіду з правил пожежної, мінної безпеки, безпеки на дорозі та безпеки життєдіяльності загалом, засвоєння відповідних алгоритмів дій.

Класи безпеки у ЗЗСО облаштовували як центри ЗРОС за зональним принципом організації освітнього простору (зони: перегляду відеоуроків та презентацій; пожежної безпеки; мінної безпеки; безпеки життєдіяльності;

домедичної допомоги; психологічного розвантаження; ігрова зона). Для технічного оснащення таких класів використано телевізори, відеопроєктори, моторизовані настінні екрани, акустичні системи, стенди з обпаленими предметами, магнітні дошки, маркерні дошки, мобільні симулятори пожежної безпеки, вогнегасники різних видів для проведення занять, протигази, дитячий одяг рятувальників, дитячі каски, іграшки, пазли, конструктори тощо (у тому числі для дітей з вадами зору).

Висновки до четвертого розділу

У розділі розкрито методика розробки авторської модельної програми навчального курсу здоров'язбереження для учнів 5 класу основної школи; наведено характеристику модельної програми інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» для учнів 6 класу; визначено типи, види і зразки новітніх здоров'язбережувальних технологій для реалізації моделі ЗРОС ЗЗСО.

У 5 класі, під час моделювання програми інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека, добробут» звертали увагу на декілька ключових аспектів:

– *наступність і послідовність* (курс продовжує програму початкової школи, зокрема інтегрований курс «Я досліджую світ»; у 5 класі зберігається логічна послідовність навчання, що дозволяє учням поступово розвивати знання та навички, необхідні для забезпечення власної безпеки та здоров'я);

– *знання основ здоров'я та безпеки* (учні мають отримати розуміння складових здоров'я, таких як фізичне, психічне і соціальне благополуччя, а також важливості активного способу життя, зокрема, вивчаються принципи безпеки у побуті, під час надзвичайних ситуацій, воєнного стану та основи надання першої допомоги);

– *психосоціальне благополуччя* (окремо акцентовано увагу на розвитку емоційного здоров'я учнів, їхньої здатності до взаємодії з іншими людьми і адаптації в сучасному інформаційному просторі; важливим визначено розвиток критичного мислення для аналізу медіа та безпеки в Інтернеті);

– *добробут і підприємливість* (учні мають освоїти основи фінансової грамотності, правильного використання ресурсів та взаємодії з оточенням, розуміння потреб і обмеженості природних ресурсів, навчитися планувати бюджет, виявляти підприємливість та відповідально ставитися до ресурсів;

– *методи навчання* (надавали перевагу інтерактивним методам, що залучають учнів до активної розвивальної діяльності: робота в групах, рольові ігри, мозкові штурми, дискусії, створення інфографік та лепбуків, розв'язування ситуаційних завдань);

– *практичне спрямування* (учні мають не тільки теоретично знати про здоров'я, безпеку та добробут, але й уміти застосовувати ці знання в різних життєвих ситуаціях, що є важливим аспектом їхнього подальшого розвитку як відповідальних громадян).

Таким чином, курс «Здоров'я, безпека, добробут» у 5 класі забезпечує платформу для розвитку в учнів навичок, які необхідні для їхнього фізичного, емоційного та соціального благополуччя; навчання здійснюється через інтерактивні та діяльнісні методи, що сприяють формуванню в дітей відповідальності за своє здоров'я та безпеку, а також навичок ефективної взаємодії з навколишнім середовищем та суспільством.

При розробці компонентів програми інтегрованого курсу для учнів 6 класу звертали увагу на актуальність і важливість тем, які є визначальними для розвитку учнів у сучасному соціумі, зокрема – безпека в соціумі, громадське здоров'я, психосоціальне благополуччя, а також підприємливість і фінансова грамотність, що відповідають викликам реального життя.

Оскільки учні цього віку можуть не завжди усвідомлювати ризики і небезпеки навколишнього середовища, важливо, щоб вони навчалися розпізнавати потенційно небезпечні ситуації (особливо в умовах війни та Інтернету), а також знали алгоритми дій для самозахисту і надання першої допомоги.

Враховуючи зростаючі психологічні навантаження в підлітковому віці, у програмі робили акцент на психічному та емоційному благополуччі учнів,

розвитку психологічної стійкості, самоконтролю, подолання стресу та формування здорових звичок. Соціальна інтеграція та взаємодія з іншими людьми обумовили теми, пов'язані з соціальними взаємодіями, взаємоповагою, толерантністю та боротьбою з насильством, що стали важливими для формування в учнів правильних моральних цінностей і досвіду поведінки в суспільстві.

Оскільки сучасні діти все більше часу проводять в Інтернеті, програма курсу наголошує на важливості медіаграмотності та безпеки в Інтернеті, вмінні критично оцінювати інформацію, розпізнавати фейки, дотримуватись правил кібербезпеки, запобігати онлайн-небезпекам, зокрема кібербулінгу. Учні 6 класу мають також розуміти основи фінансової грамотності й підприємливості, економічного життя, знати способи управляти фінансами, використовувати ресурси раціонально і відповідально. Це сприяє формуванню навичок успішного життя в умовах змінної економічної ситуації. Програма також налаштовує на формування активної громадянської позиції, значення родинних і соціальних цінностей, патріотизму та відповідальності перед суспільством, що є важливим в умовах ЗРОС ЗЗСО.

Програмою інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека, добробут» передбачені як теоретичні, так й інтерактивні завдання, які мають допомагати учням застосовувати знання на практиці, сприяють розвитку критичного мислення та досвіду прийняття рішень. Оскільки учні все більше взаємодіють із технологіями, програму спрямовано на використання цифрових інструментів розвитку навичок безпеки та медіа грамотності; саме врахування цих аспектів забезпечить формування в учнів 6 класу міцних основ майбутнього особистісного та соціального розвитку.

До сучасних освітніх технологій віднесено організацію та функціонування класів безпеки в загальноосвітніх закладах освіти (ЗЗСО), які стали необхідним елементом для забезпечення здоров'язбережувальної компетентності учнів, а також навчання основам безпеки життєдіяльності в умовах сучасних викликів, зокрема в умовах війни та надзвичайних ситуацій.

Основне завдання таких класів полягає в наданні учням базових знань і практичних навичок з пожежної безпеки, мінної безпеки, безпеки на дорозі та в інших сферах життєдіяльності.

Клас безпеки в ЗЗСО облаштовується за зональним принципом, що забезпечує систематичне сприйняття інформації і оптимізацію освітнього процесу. Зони включають перегляд відеоуроків, вивчення правил пожежної безпеки, мінної безпеки, домедичної допомоги та психологічного розвантаження. Це дозволяє забезпечити комплексний підхід до вивчення всіх аспектів безпеки. Для ефективного проведення навчання використовуються сучасне технічне оснащення: телевізори, відеопроектори, акустичні системи, а також спеціальні мобільні симулятори для навчання пожежної безпеки, дозволяє створити інтерактивне середовище, яке заохочує активну взаємодію учнів. Особливу увагу приділено створенню доступного простору для учнів з особливими потребами. Класи безпеки оснащуються матеріалами для дітей з вадами зору та іншими інклюзивними засобами, що забезпечує рівний доступ до знань і навичок для всіх учнів.

Освітній процес у класах безпеки базується на активних методах: групова робота, обговорення, рольові ігри, моделювання ситуацій, екскурсії, створення ментальних карт тощо. Це дозволяє учням не лише отримувати теоретичні знання, а й практично відпрацьовувати алгоритми дій в умовах надзвичайних ситуацій. Для підвищення ефективності навчання заклади освіти співпрацюють з органами Державної служби з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України, Червоним Хрестом та іншими установами, що сприяє розвитку навчального процесу і забезпеченню практичних тренувань для учнів.

Ідея створення класів безпеки в школах є важливим кроком до формування в учнів компетентностей, необхідних для безпечної поведінки в повсякденному житті та в умовах надзвичайних ситуацій; вони забезпечують цілісне навчання, яке охоплює різноманітні аспекти безпеки, і сприяють формуванню відповідальності за своє здоров'я та безпеку (Додаток М).

Водночас, такий підхід до навчання допомагає вдосконалити освітній процес, заохочуючи учнів до активного розвитку, що важливо для підготовки їх до реальних загроз і ризиків у сучасному світі.

Класифікацію здоров'язберезувальних технологій обрано за О. Ващенко та С. Свириденко; вона має таку структуру: *здоров'язберігальні технології*, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), передбачають відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям дитини; *оздоровчі технології*, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, аромотерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія; *технології навчання здоров'ю* – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеve виховання; реалізуються завдяки включенню відповідних тем до всіх освітніх галузей, введення до варіативної частини навчального плану нових предметів, організації факультативного навчання та додаткової освіти; *технології виховання культури здоров'я*, спрямовані на формування в учнів особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини.

Усі з описаних на теоретичному рівні аналізу здоров'язберезувальних технологій системно застосовувалися в експериментальних ЗЗСО.

Розроблені навчально-методичні матеріали та охарактеризовані технології було комплексно використано в ході впровадження авторської логіко-функціональної моделі ЗРОС у ЗЗСО Полтави і Полтавської області.

Зміст цього розділу роботи відображений у працях автора [151; 155; 158; 161; 162; 163; 165; 169; 172; 175; 176; 177; 178; 179; 180; 536].

РОЗДІЛ 5

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ЗДОРОВ'ЯРОЗВИВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПРАКТИКУ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У розділі представлено технологію та програму дослідно-експериментальної роботи з упровадження моделі ЗРОС у ЗЗСО; наведено результати констатувальної стадії експерименту та аналізу ефективності педагогічних умов, методичних матеріалів навчання вчителів для запровадження моделі ЗРОС; проаналізовано динаміку кількісних і якісних показників сформованості здоров'язбережувальної компетентності здобувачів загальної середньої освіти – учнів 5-6 класів на базовому етапі загальної середньої освіти; підтверджено достовірність отриманих експериментальних даних з використанням математично-статистичних методів та надано рекомендації з упровадження пропонованої моделі ЗРОС ЗЗСО.

5.1. Програма дослідно-експериментальної роботи з упровадження моделі здоров'ярозвивального освітнього середовища закладу загальної середньої освіти та результати констатувальної стадії дослідження

Програму дослідно-експериментальної роботи з упровадження пропонованої моделі ЗРОС ЗЗСО традиційно складають чотири стадії: підготовча, констатувальна, формувальна та аналітична⁶⁶⁵. Формувальна стадія експерименту, найбільш тривала в часовому вимірі, передбачала три фази: моделювання, реалізаційну та корегувальну роботу⁶⁶⁶. Така структура зумовлена складністю та багатовекторністю педагогічного експерименту,

⁶⁶⁵ Фастівець А., 2024. *Теорія і практика підготовки фахівців з фізичної терапії та ерготерапії у процесі вивчення природничих дисциплін* : дис. д.пед.н. за спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 612 с.

⁶⁶⁶ Крушельницька О. В., 2003. *Методологія та організація наукових досліджень* : навч. посіб. Київ, 192 с.

наявністю трьох видів експериментальних груп: ЕГ₁ (члени управлінських команд ЗЗСО, автори моделі ЗРОС – 172 особи); ЕГ₂ (вчителі-предметники всіх освітніх галузей як наставники, фасилітатори, що реалізовували ідеї і технології моделювання ЗРОС – 73 особи); ЕГ₃ (учні 5-6 класів ЗЗСО – 312 осіб) (рис. 5.1).

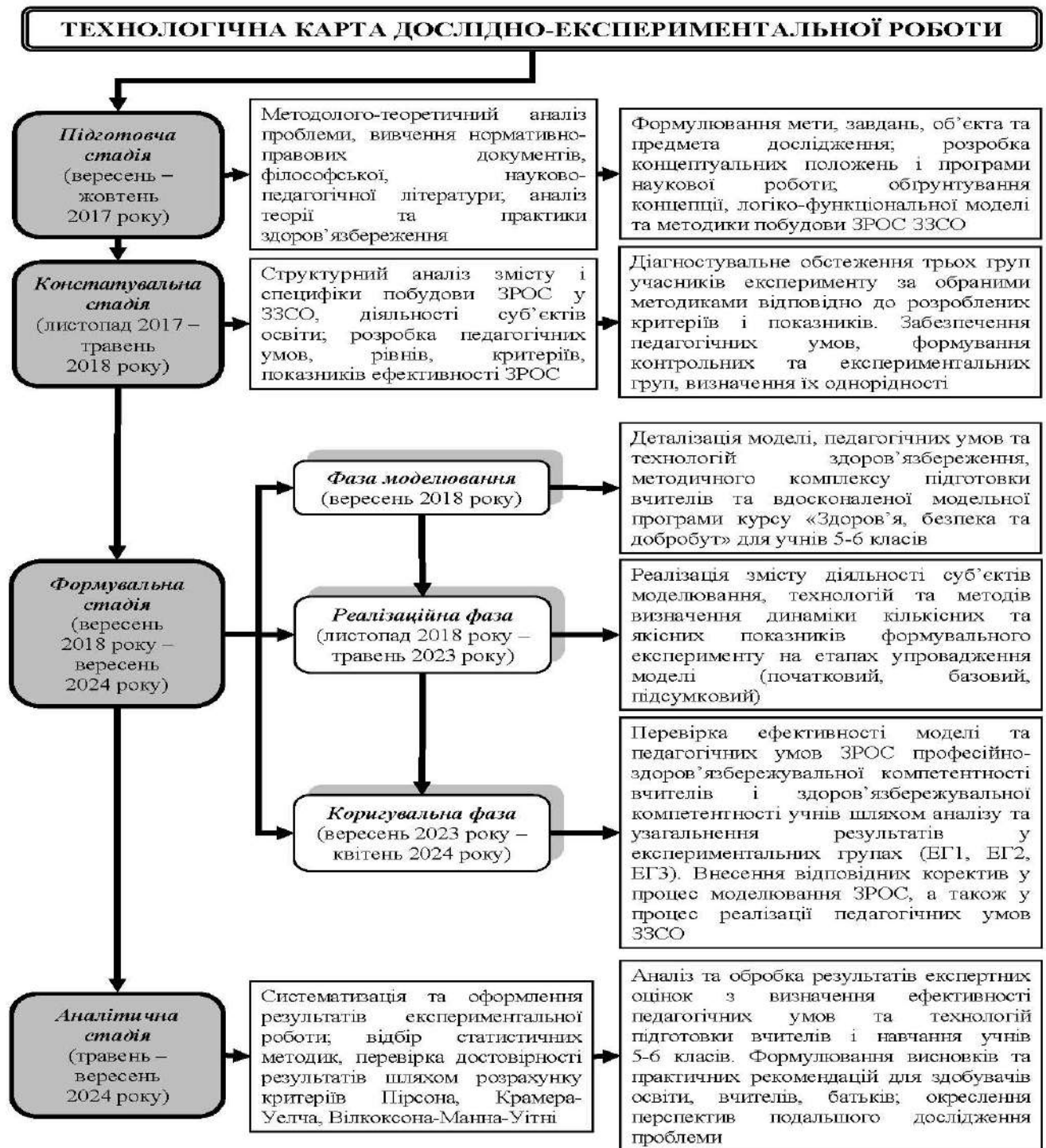

Рис. 5.1. Технологічна карта дослідно-експериментальної роботи з упровадження авторської моделі ЗРОС в практику діяльності ЗЗСО

На підготовчій стадії, яка тривала у період з вересня по жовтень 2017 року, на засадах гуманістично-компетентнісної освітньої парадигми здійснено обґрунтування системи методологічних підходів (загальнонаукові – феноменологічний, акмеологічний, системний, культурологічний; конкретно-наукові – середовищний, особистісний, компетентнісний; практико-технологічні – діяльнісний, інтегративний); виокремлено сукупність феноменологічних ідей (цілісності духовного, фізичного, психічного здоров'я та розвитку особистості; формування культури здоров'я як соціально-педагогічного компонента загальної культури людини; досягнення здорового способу життя і закріплення його цінностей у життєдіяльності учнів і вчителів) та видів – логіко-семіотичне (парадигмальне), організаційно-функціональне, структурно-прогностичне моделювання ЗРОС ЗЗСО.

На цій стадії здійснено комплексний аналіз нормативно-правового забезпечення та наукової літератури (філософської, педагогічної, психологічної) щодо проблеми; проаналізовано зміст діяльності суб'єктів моделювання: управлінських команд (моделювання середовища ЗЗСО на засадах цілей сталого розвитку; переорієнтація освітнього процесу на здоров'язбереження; розробка програм психічного, фізичного, духовно-морального, соціального здоров'я учнів; суб'єкт-суб'єктна взаємодія з батьками, педагогами, громадськістю з питань ціннісних основ здоров'я; готовність до публічного управління освітою осіб з особливими потребами); педагогічного колективу та персоналу ЗЗСО (вивчення міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів; формування професійно-здоров'язбережувальної компетентності; опанування здоров'ярозвивальних основ предметної галузі; побудова відносин, позбавлених булінгу та насильства; готовність до застосування здоров'язбережувальних технологій; систематична самоосвітня діяльність, пошук ефективних педагогічних технологій, розробка модельних програм); здобувачів освіти (реалізація права на однаковий доступ до освіти; виконання моделювальних програм зі здоров'язбережувальним змістом освіти; формування культури здоров'я та

відповідного способу життя; сприяння медичному моніторингу власного здоров'я; національне життєствердне розуміння здорового способу життя); досліджено сучасний стан і провідні тенденції розвитку професійно-здоров'язбережувальної компетентності вчителів та здоров'язбережувальної компетентності учнів основної школи у вітчизняних наукових працях; проаналізовано вітчизняний досвід розроблення модельних програм навчального курсу «Здоров'я, безпека та добробут (інтегрований курс)» для учнів 5-6 класів і відповідних технологій здоров'язбереження, застосовуваних в усіх освітніх галузях загальної середньої школи. Також здійснено відбір експериментальних ЗЗСО для впровадження авторської логіко-функціональної моделі, розроблено анкети та комплекс методичних рекомендацій.

Залучені до роботи ЗЗСО було розподілено так:

– учасники формувального етапу (Ліцей № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради; КЗ «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №24 Полтавської міської ради Полтавської області»; КЗ «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №11 Полтавської міської ради Полтавської області»; Гімназія №25 Полтавської міської ради; Спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів №5 з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного циклу ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району Полтавської області; Карлівський ліцей №4 Карлівської міської ради);

– учасники контрольного етапу (Березотіцька класична гімназія Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області; Опорний заклад «Калайдинцівський ліцей Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області»; Вищебулатинська гімназія Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області; Опорний заклад «Засульський ліцей Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області»; Голобородьківська гімназія Карлівської міської ради, Райгородського ліцею Райгородської сільської ради Вінницької області);

– з епізодичного впровадження (Липинський ліцей Підгайцівської

сільської ради Луцького району Волинської області; Ліцей №4 імені В'ячеслава Чорновола Южненської міської ради Одеського району Одеської області).

Констатувальна стадія експерименту, яка тривала в період з листопада 2017 року по травень 2018 року, мала на меті проведення анкетування для конкретизування типологічних характеристик, функціональних і змістових характеристик моделі; також на цій стадії визначено комплекс педагогічних умов, критеріїв, показників та диференційовано логічні рівні сформованості професійно-здоров'язбережувальної компетентності вчителів і здоров'язбережувальної компетентності учнів. Запропоновано еталонні рівневі характеристики вихідного стану сформованості здоров'язбережувальної компетентності учнів 5-6 класів у розрізі авторської модельної програми навчального курсу «Здоров'я, безпека та добробут (інтегрований курс). 5-6 класи» як основу діагностики стану цієї компетентності та провідний результат ЗРОС ЗЗСО. На цій стадії проведено діагностувальне обстеження респондентів експериментальних ЗЗСО та оформлено результати попереднього зрізу показників ефективності ЗРОС; на основі аналізу змісту відповідей респондентів на питання базової анкети (Додаток С) виокремлено перспективні напрями моделювання змісту діяльності суб'єктів освітнього процесу; також на цій стадії сформовано контрольні й експериментальні групи, доведено їхню однорідність.

Формувальна стадія дослідження тривала з вересня 2018 року по квітень 2024 року, була найбільш тривалою у часі і визначальною в структурі дослідження. У складі формувального експерименту умовно виокремлено фазу моделювання (вересень – листопад 2018 року); реалізаційну (листопад 2018 – травень 2023 року) й коригувальну фазу (травень 2023 – квітень 2024 року); пропонувані фази мали різні завдання та чинники реалізації.

У фазі моделювання здійснено розробку логіко-функціональної схеми моделі здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО (рис. 3.1), обґрунтовано її структуру в цілісності та взаємодії методологічного (логіко-семіотичного),

теоретичного (змістово-технологічного) та моніторингового (діагностувально-оцінного) конструктів. Результатом запропонованої моделі визначено сформоване на якісному (високому, достатньому, середньому) рівні здоров'язрозвивальне середовище ЗЗСО. Моделювання проведено засобом організації послідовної діяльності спеціальних дослідницьких груп (СДГ) директорів шкіл двох видів: загальна СДГ (директори ЗЗСО Полтавщини) та спеціальна СДГ (директори ЗЗСО, які мають здоров'язбережувальний зміст науково-методичних проблем діяльності закладу); відповідно – 22 та 6 осіб. Представники другої СДГ очолювали ті ЗЗСО, які в майбутньому стали центрами формування експерименту з упровадження логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО (Додаток Т).

У реалізаційній фазі здійснено: впровадження авторської моделі ЗРОС ЗЗСО в логічній взаємозумовленості й взаємозалежності всіх її конструктів та педагогічних умов; визначення динаміки кількісних та якісних показників формування стадії експерименту; на методологічному рівні розроблено і впроваджено адміністративними командами комплекс нормативних документів ЗЗСО, відповідних Концепції Нової української школи (Статут, Стратегія розвитку закладу на 5 років, ін.); на методичному – впроваджено програму навчання вчителів, розроблено і впроваджено модельну програму курсу «Здоров'я, безпека та добробут (інтегрований курс). 5-6 класи» (Дудко, Ярошенко, Калініченко, Водолазська, 2024) матеріали посібника «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю» (Дудко, Жданюк, Ярошенко, 2023).

Коригувальна фаза спрямовувала дослідницький пошук на перевірку ефективності запропонованої моделі та педагогічних умов здоров'язрозвивального середовища ЗЗСО шляхом аналізу та узагальнення результатів у експериментальних закладах загальної середньої освіти. У цій фазі здійснювався постійний контроль, моніторинг та внесення відповідних коректив у процес моделювання відповідно запропонованих конструктів, а також до процесу діяльності суб'єктів такого моделювання.

Аналітична стадія містила систематизацію та оформлення результатів експериментальної роботи; відбір статистичних методик, перевірку достовірності результатів з використанням критеріїв Крамера-Уелча, Вілкоксона-Манна-Уїтні, Пірсона⁶⁶⁷; ⁶⁶⁸; ⁶⁶⁹. На цій стадії проведено аналіз та обробку результатів анкетування, експертних оцінок з визначення ефективності педагогічних умов ЗРОС ЗЗСО, стану сформованості професійно-здоров'язбережувальної компетентності вчителів та здоров'язбережувальної компетентності учнів. Для цього використано методику А. Фастівець «Карта оцінювання ефективності педагогічних умов» та «Карта-алгоритм оцінювання змісту модельної програми курсу «Здоров'я, безпека та добробут (інтегрований курс). 5-6 класи», результатів методичного семінару вчителів (Додатки Ф і Х), які дозволили досягнути об'єктивності в експертних оцінках. На аналітичній стадії також здійснено формулювання висновків та практичних рекомендацій для здобувачів освіти, вчителів, керівників ЗЗСО, окреслення перспектив подальшого дослідження проблеми.

Відповідно до сформульованої програми дослідження, з метою виявлення ознак ЗРОС ЗЗСО і перспектив упровадження запропонованої авторської моделі першочергово нами здійснено аналіз сучасного стану такого середовища з точки зору батьків, громадськості, вчителів та персоналу ЗЗСО у формі анкетування за авторськими анкетами, опитування адміністрації експериментальних ЗЗСО.

На констатувальній стадії здійснено опитування представників громадськості, батьків (98 осіб) та закладів загальної середньої освіти (директорів – 50 осіб, учителів – 214 осіб) за авторськими анкетами. У цьому опитуванні взяли участь 362 респонденти. Узагальнені результати анкетування здобувачів вищої освіти враховано під час оцінювання педагогічних умов ЗРОС ЗЗСО.

⁶⁶⁷ Васильків І. М., 2020. *Основи теорії ймовірностей і математичної статистики*. Львів, 184 с.

⁶⁶⁸ Руденко В. М., 2012. *Математична статистика* : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 304 с.

⁶⁶⁹ Железнякова Е. Ю., 2019. *Теорія ймовірностей та математична статистика* : практикум. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 321 с.

Результати відповідей на запитання *«Наскільки важливим, на Вашу думку, є створення в закладі освіти середовища, в якому враховані вимоги сучасних світових і вітчизняних концепцій освіти?»* засвідчили: що 66,0% опитаних вважають, що середовище ЗЗСО має обов'язково відповідати Концепції Нової української школи, цілям сталого розвитку суспільства та сучасним нормативно-правовим документам; 26% респондентів підкреслюють, що ефективність ЗРОС залежить від українського законодавства, 7,0% стверджують, що це питання є другорядним для здоров'язбереження учнів, а 1% респондентів мають труднощі з надання відповіді (рис. 5.2).

«Наскільки важливим, на Вашу думку, є створення в закладі освіти середовища, в якому враховані вимоги сучасних світових і вітчизняних концепцій освіти?»

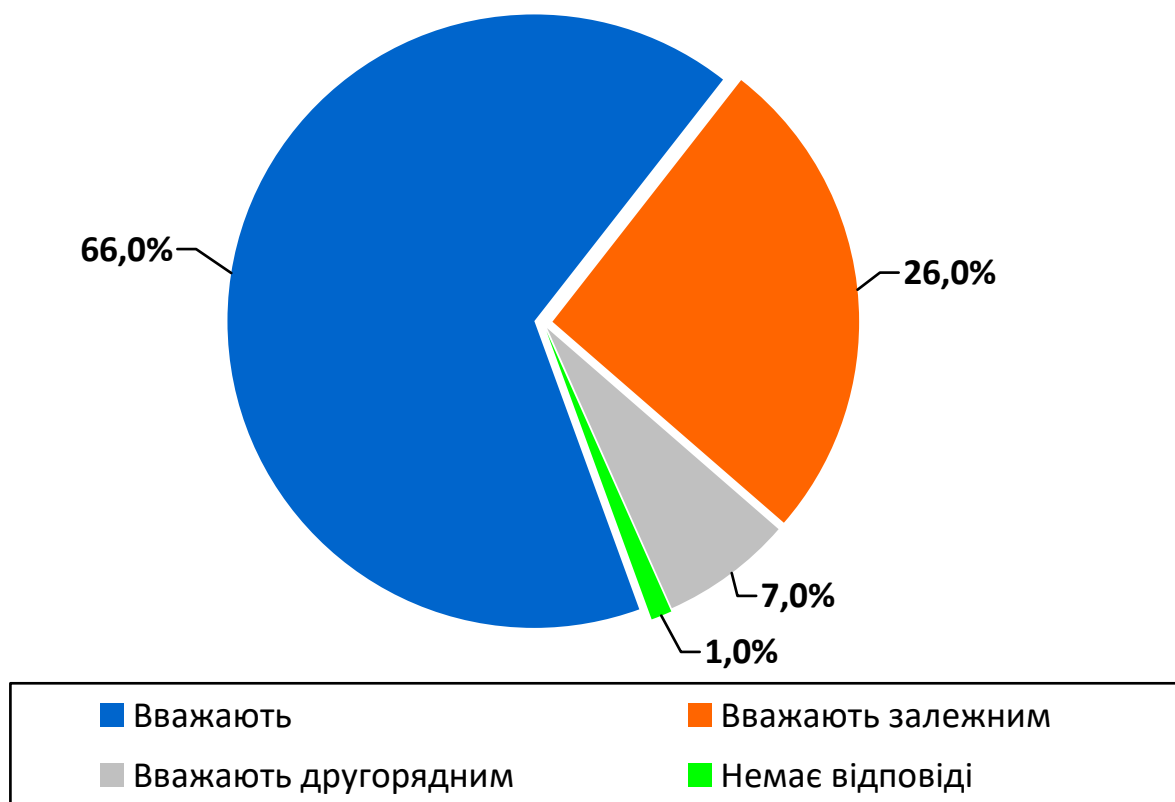

Рис. 5.2. Результати відповідей респондентів щодо важливості нормативно-правового забезпечення моделювання ЗРОС ЗЗСО

Отже, на констатувальній стадії більшість респондентів переконані в необхідності моделювання ЗРОС ЗЗСО з урахуванням сучасної нормативно-правової міжнародної і вітчизняної бази.

На запитання «*Чи вважаєте Ви необхідною переорієнтацію всього освітнього процесу ЗЗСО на здоров'язбереження?*» 84,4% респондентів надали позитивну відповідь, 13,4% не погодились з запропонованим твердженням; 2,2% не змогли дати вмотивовану відповідь (рис. 5.3).

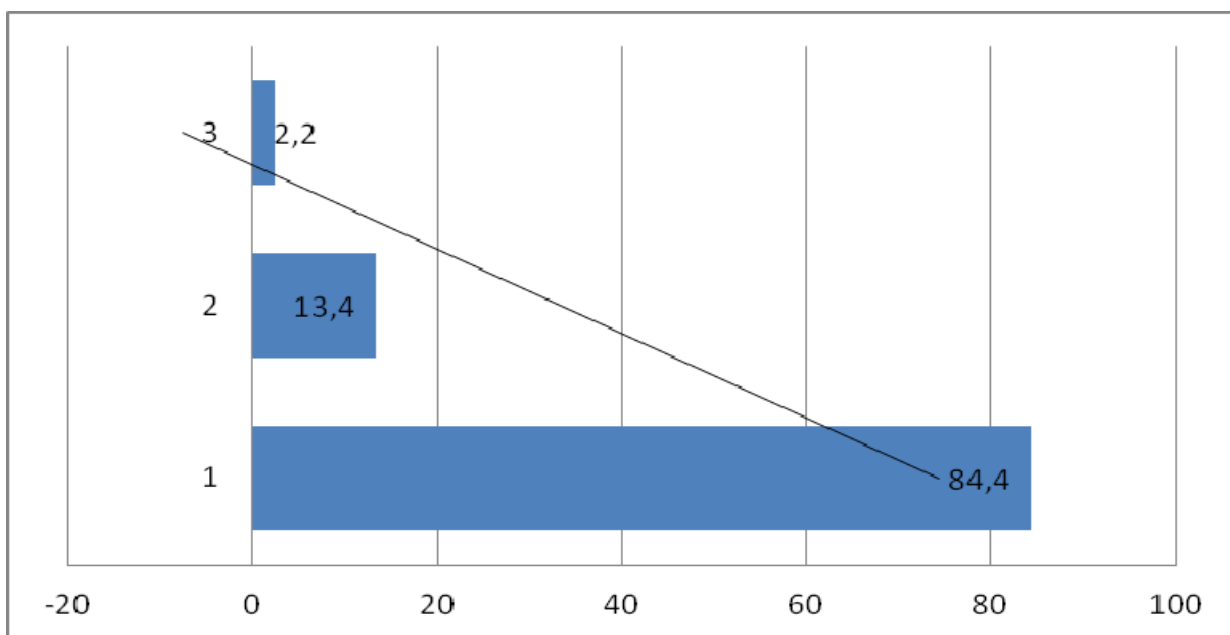

Рис. 5.3. *Результати відповідей респондентів на запитання анкети про переорієнтацію всього освітнього процесу ЗЗСО на здоров'язбереження*

Аналіз відповідей на запитання «*Чи поділяєте Ви думку про те, що сучасний учитель кожної освітньої галузі має досконало володіти професійно-здоров'язбережувальними компетентностями?*» дозволив встановити, що 85,5% респондентів поділяють зазначену думку; 13% – не поділяють і 0,7% не змогли дати обґрунтованої відповіді (рис. 5.4).

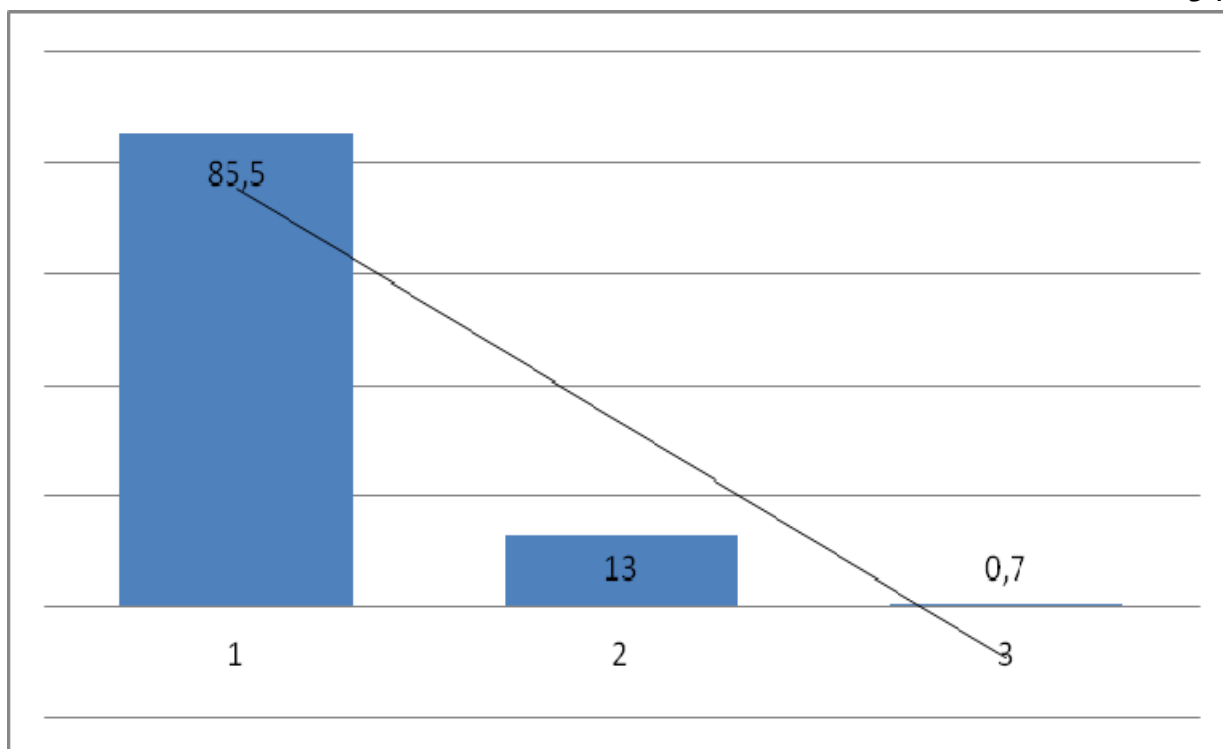

Рис. 5.4. Результати відповідей на запитання про важливість володіння сучасними вчителями професійно-здоров'язберезувальною компетентністю для забезпечення якісного ЗРОС ЗЗСО

У наступному запитанні анкети досліджуваним було запропоновано здійснити ранжування від 1 до 9 пріоритетності здоров'язбереження в освітніх галузях; ранжування здійснено за таким розподілом:

- 1) технологічна (ТЕО);
- 2) мовно-літературна (МОВ);
- 3) інформатична (ІФО);
- 4) математична (МАО);
- 5) природнича (ПРО);
- 6) мистецька (МИО);
- 7) громадянська та історична (ГІО);
- 8) соціальна і здоров'язберезувальна (СЗО);
- 9) фізична культура (ФІО) (рис. 5.5).

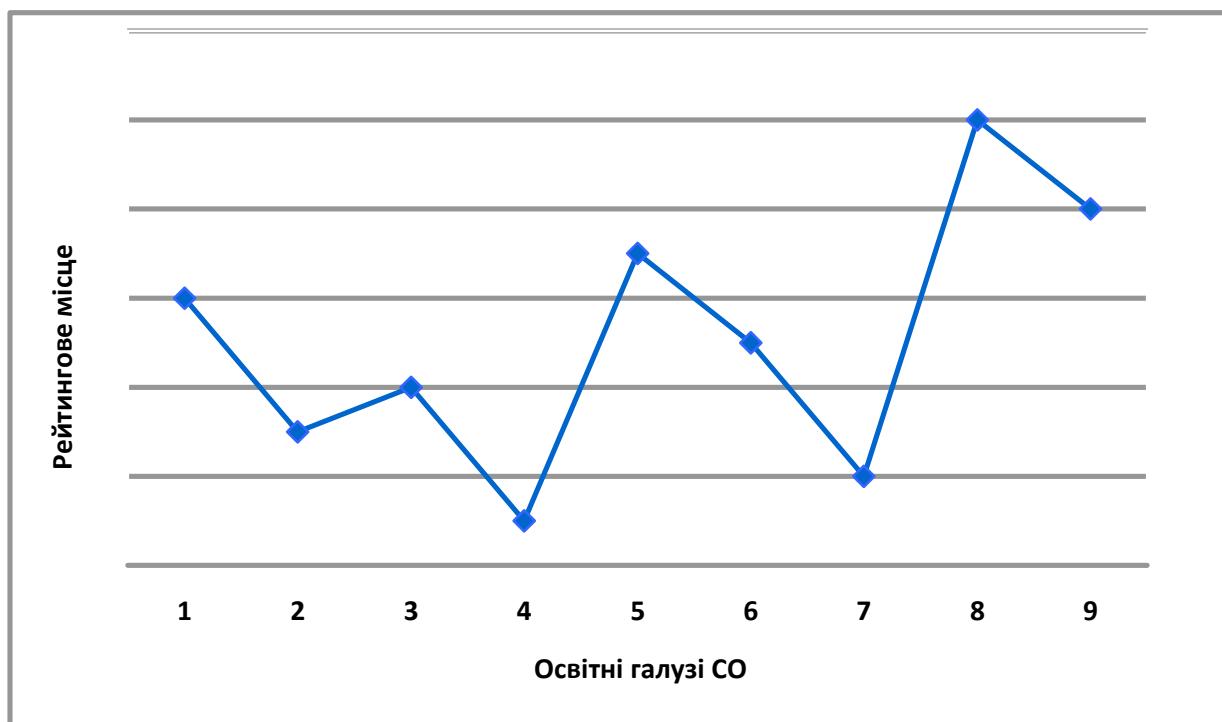

Рис. 5.5. Результати відповідей щодо встановлення респондентами пріоритетності галузей середньої освіти щодо здоров'язбереження

Наступне запитання анкети було спрямоване на оцінку пріоритетності складників здоров'я людини, які, на думку респондентів, мають формуватися у ЗРОС ЗЗСО. Результати анкетування дозволили встановити, що найвище було оцінено програми фізичного здоров'я, наголошуючи на важливості формування рухових аспектів здоров'язбережувальної компетентності, застосування відповідних оздоровлювальних технологій; на другому місці виявилися показники морально-духовного здоров'я, що актуалізує етичні принципи здоров'язбереження, яких повинні дотримуватися працівники ЗЗСО, що передбачає забезпечувати безпеку учнів, дотримання професійних стандартів, конфіденційність, вияв поваги до прав людини. Третій за ранжуванням – соціальний блок, який наголошує, що необхідне розуміння психологічних та педагогічних аспектів взаємодії в ЗРОС із позицій громадянської відповідальності, запобігання булінгу, побудови гуманно

зорієнтованої взаємодії (рис. 5.6). Дещо нижчими були рейтингові позиції психічного та безпекового чинників здоров'я людини.

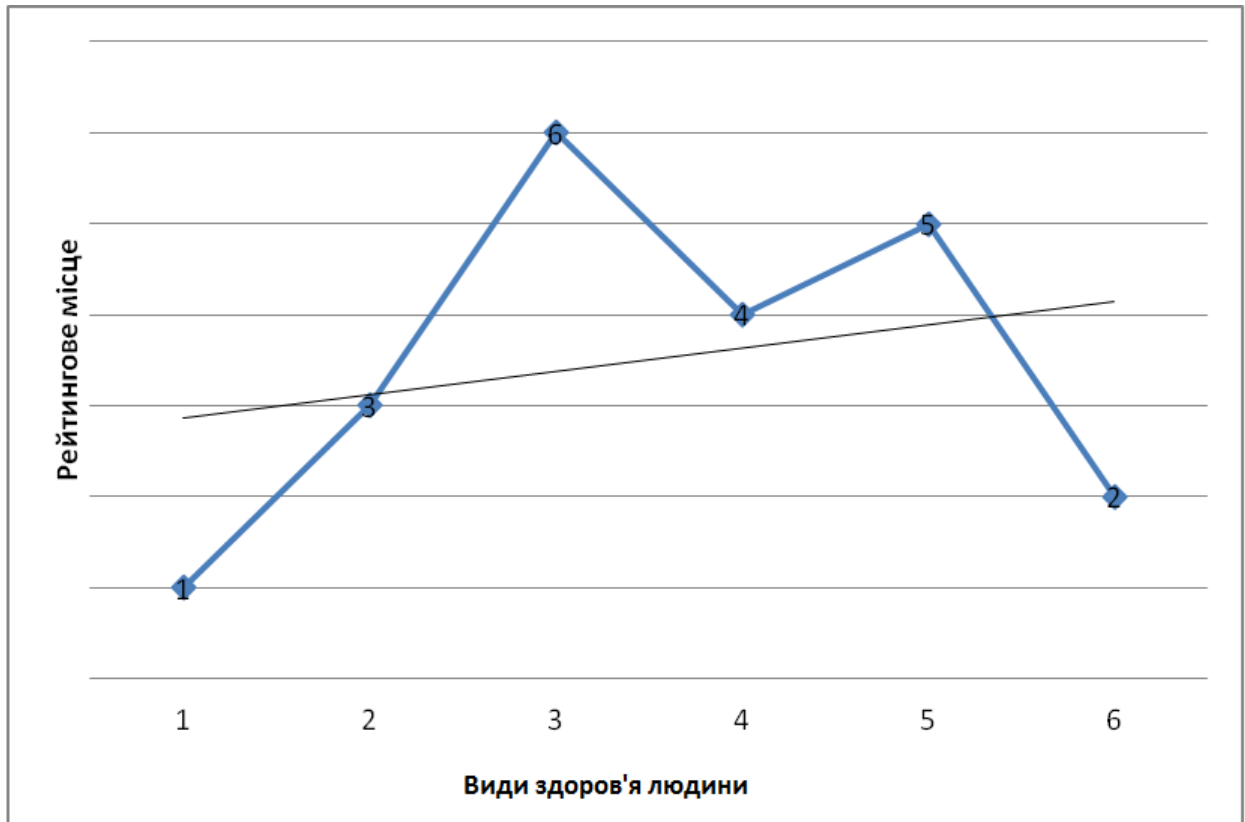

Рис. 5.6. Результати відповідей щодо встановлення респондентами пріоритетності видів здоров'я людини:

1 – психічне; 2 – фізичне; 3 – соціальне; 4 – духовне; 5 – моральне; 6 – емоційне

На запитання «Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що важливим складником здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО є застосування безпекових технологій» 84,5% досліджуваних надали позитивну відповідь, 7,3% респондентів частково погоджуються з пропонуваним твердженням, 5,7% осіб не погоджуються і 2,5% осіб вагалися у наданні об'єктивної й обґрунтованої відповіді (рис. 5.7).

«Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що важливим складником здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО є застосування безпекових технологій»

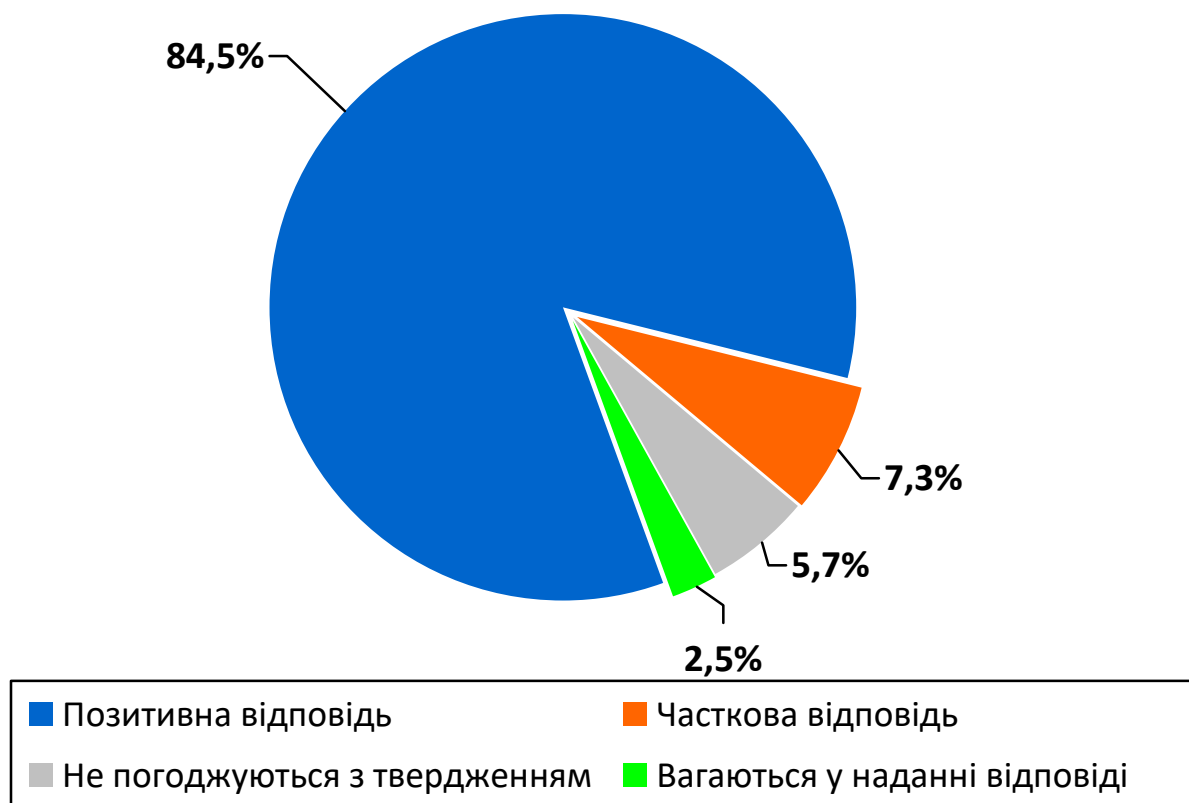

Рис. 5.7. Результати відповідей щодо важливості застосування безпекових технологій для формування здоров'ярозвивального середовища закладу освіти

Оцінюючи *необхідність* *упровадження* *методично-розмножувального* *здоров'язберезувального* *навчання* *вчителів*, зокрема – *створення* *модельних* *програм* *курсів*, 67% респондентів зазначили, що таке навчання є важливим складником моделювання ЗРОС ЗЗСО; 21,7% осіб вважають, що використання модельних програм має бути фрагментарним в окремих галузях; 4,7% дотримуються позиції, що таке навчання є другорядною проблемою в моделюванні ЗРОС ЗЗСО; 6,7% досліджуваних не змогли надати вмотивованої відповіді (рис. 5.8).

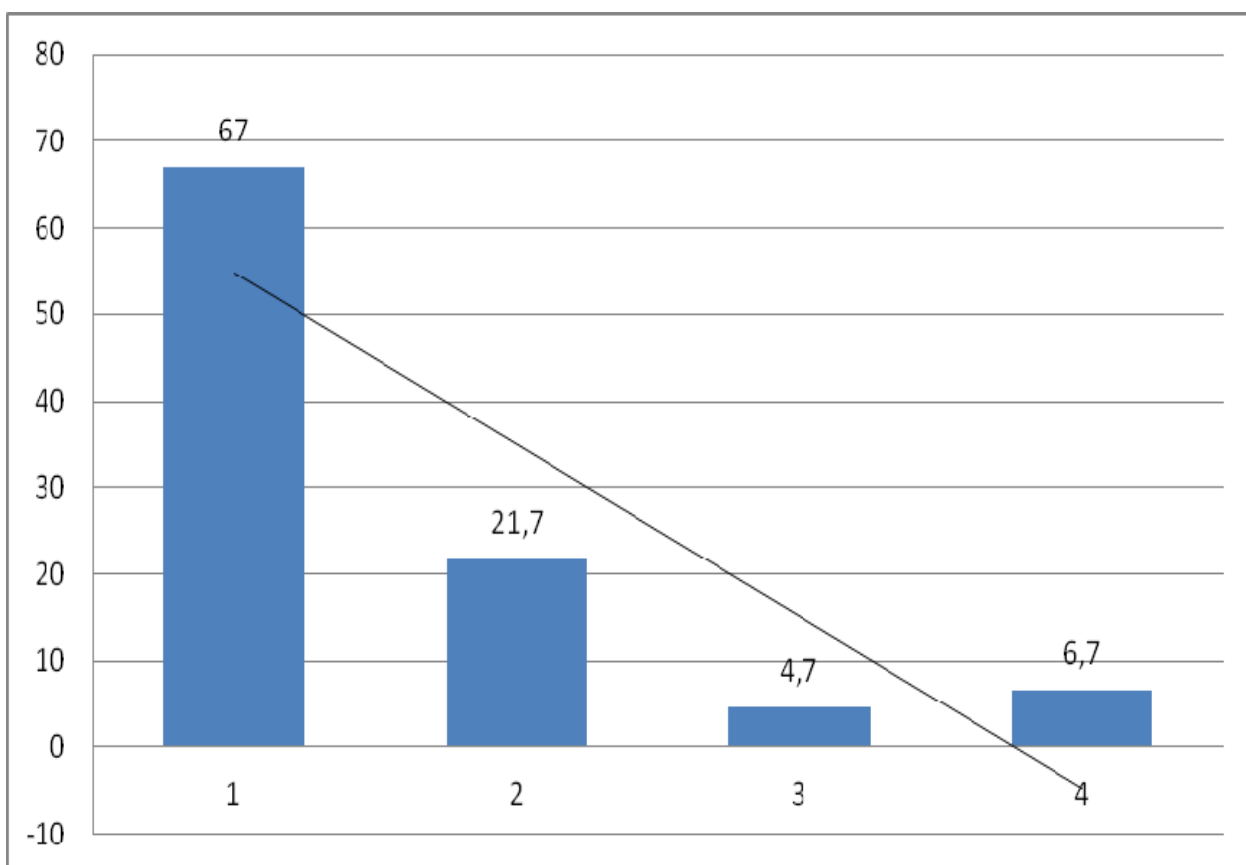

Рис. 5.8. Результати відповідей щодо важливості методично-розмножувального навчання вчителів розробці аспектів здоров'язбереження в усіх освітніх галузях

Дослідження розуміння важливості впровадження системного моніторингу якості ЗРОС ЗЗСО засвідчило, що 56,8% опитаних наголошують на тому, що системний моніторинг є важливим і невід'ємним складником моделювання такого середовища; значна частка респондентів (38,5%) дотримуються думки, що такий моніторинг має застосовуватися фрагментарно й дозовано; 3,7% наголошують, що системний моніторинг може заважати навчанню і призведе до зниження якості ЗРОС ЗЗСО (рис. 5.9).

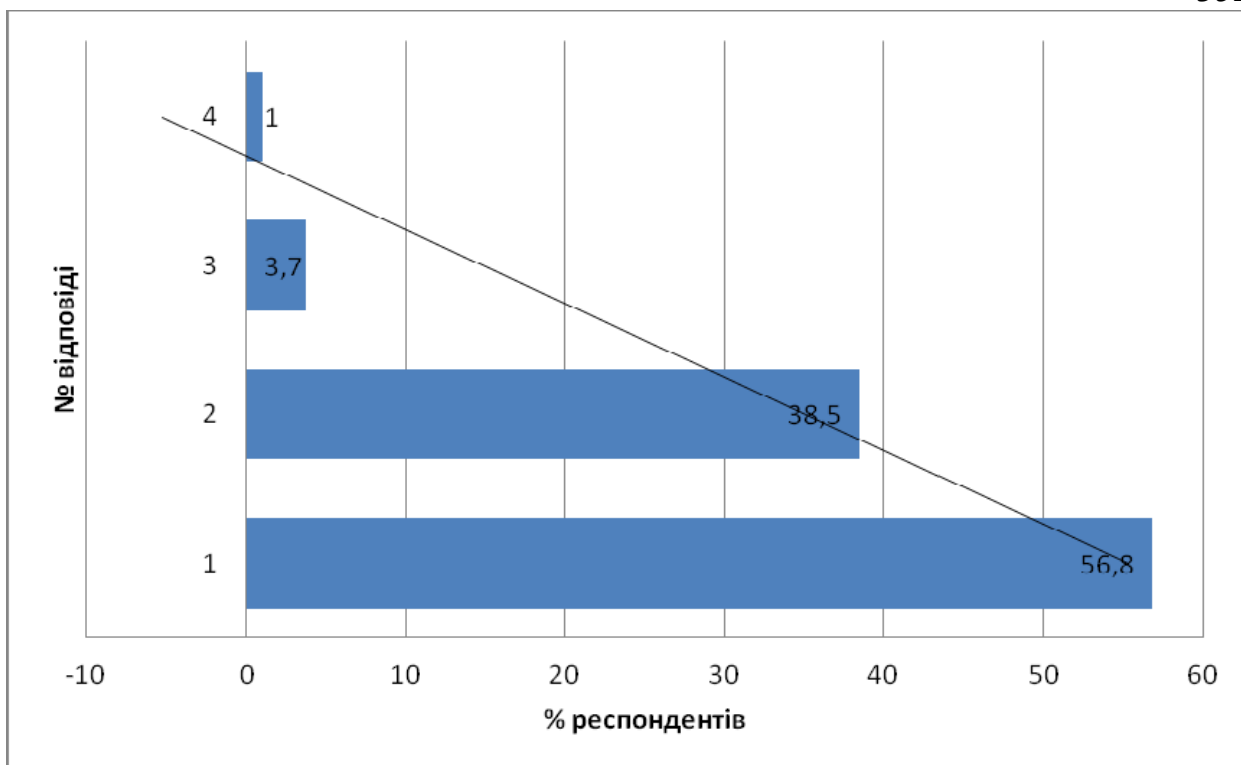

Рис. 5.9. Результати відповідей щодо важливості системного моніторингу якості ЗРОС ЗЗСО

Респондентам було запропоновано оцінити потребу розробки відповідного навчально-методичного забезпечення (модельних програм, методичного посібника для вчителів, рекомендацій щодо уроків безпеки тощо). Результати анкетування засвідчили, що 59,0% опитаних переконані навчально-методичне забезпечення ЗРОС ЗЗСО має бути максимально зорієнтованим на практичну діяльність; 36,0% дотримуються думки, що навчально-методичне забезпечення має орієнтуватися на формування здоров'язберезувальних компетентностей учнів; частка опитаних (5,0%) упевнені, що постійна орієнтація забезпечення процесів ЗРОС ЗЗСО на методичні аспекти може істотно знизити рівень теоретичних знань та негативно вплинути на здоров'язберезувальну компетентність учнів (рис. 5.10).

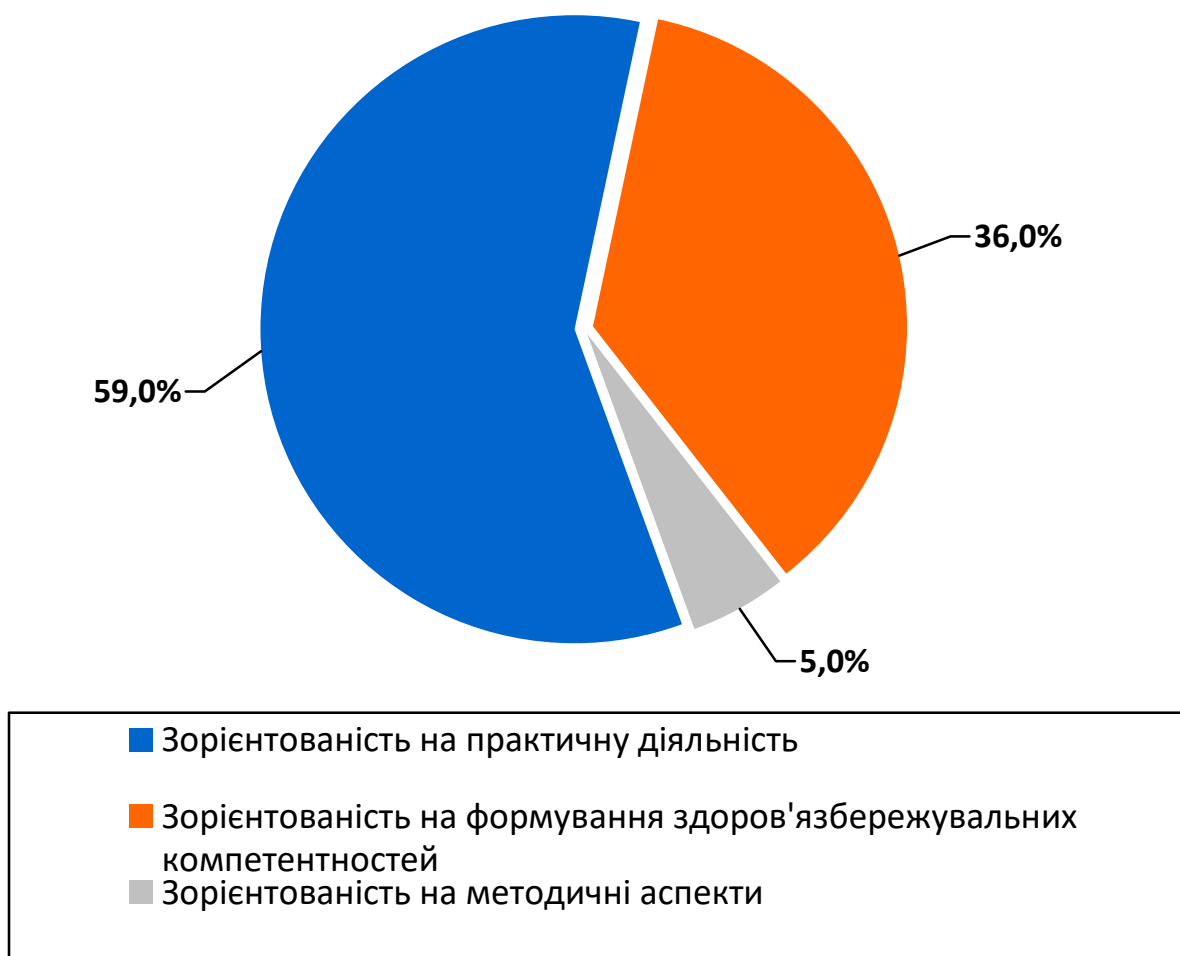

Рис. 5.10. Результати відповідей щодо важливості розробки відповідного навчально-методичного забезпечення – модельних програм, методичного посібника для вчителів, уроків безпеки та ін.

Вивчення ставлення учасників експерименту до проблематики застосування сучасних здоров'язберезувальних та безпекових технологій у ЗРОС ЗЗСО дозволило констатувати, що 87,0% респондентів повністю погоджуються з необхідністю означеного чинника, 8,2% опитаних частково погоджуються, 4,3% – не погоджуються, а ще 0,5% не змогли дати відповіді (рис. 5.11).

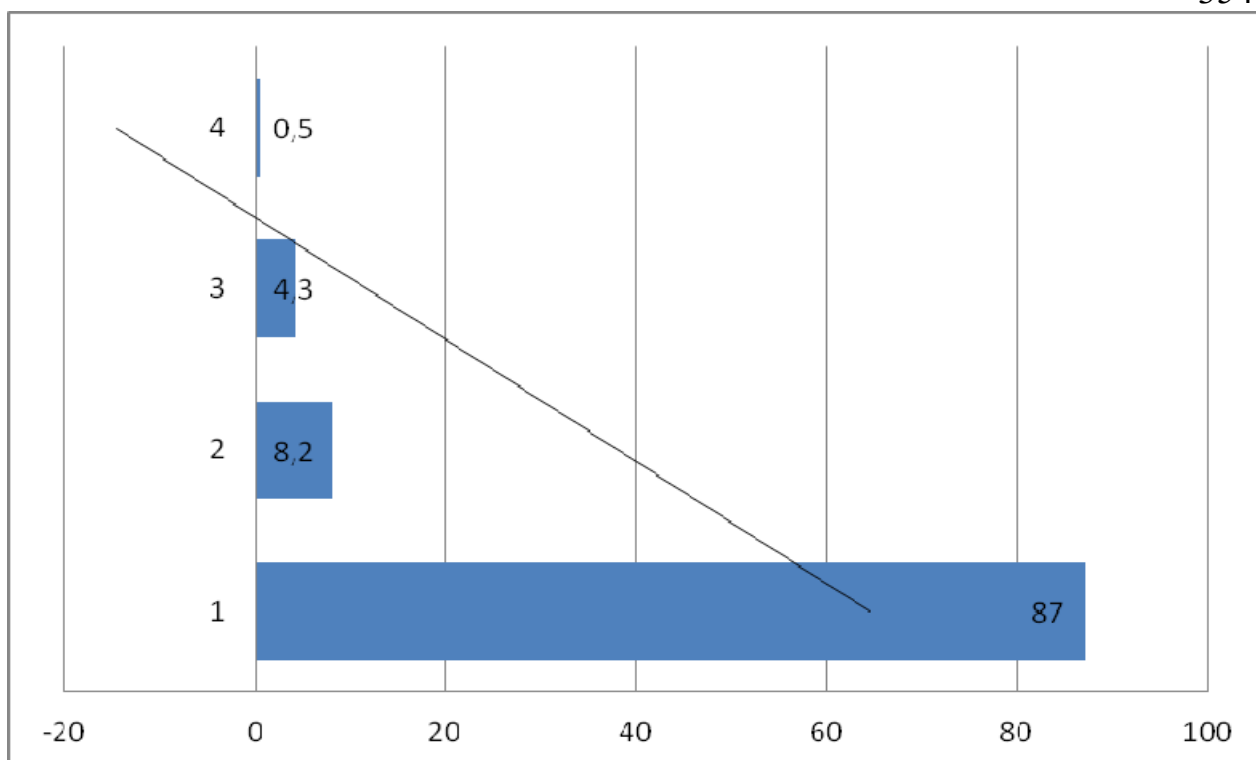

Рис. 5.11. Результати даних анкетування щодо важливості застосування сучасних здоров'язберезувальних та безпекових технологій у ЗРОС ЗЗСО

Запитання анкети, яке мало на меті оцінити потребу відносин, позбавлених булінгу та насильства, дозволило встановити, що 64,8% осіб переконані: такі відносини є невід'ємним чинником ЗРОС ЗЗСО; 27,3% визначають необхідність таких відносин виключно на етапі реалізації завдань навчальних курсів; 6,3% дотримуються думки, що відносини, позбавлені булінгу та насильства, не мають великого значення для побудови ЗРОС ЗЗСО (рис. 5.12).

Для з'ясування самооцінки представникам адміністративних команд і вчителів було запропоновано оцінити власний рівень сформованості професійно-здоров'язберезувальної компетентності.

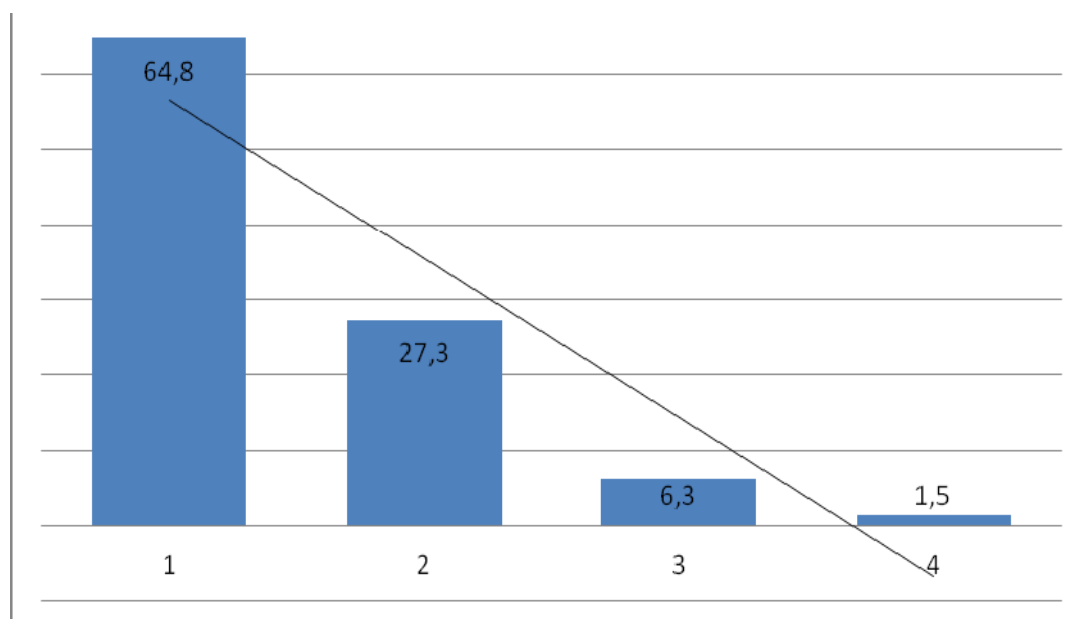

Рис. 5.12. Результати відповідей щодо потреби відносин, позбавлених булінгу та насильства у ЗРОС ЗЗСО

Результати опитування виявили, що 67,3% осіб визначили свій рівень професійно-здоров'зберезувальної компетентності як достатній, 15,8% як середній, 10,7% як високий і 6,2% – низький (рис. 5.13).

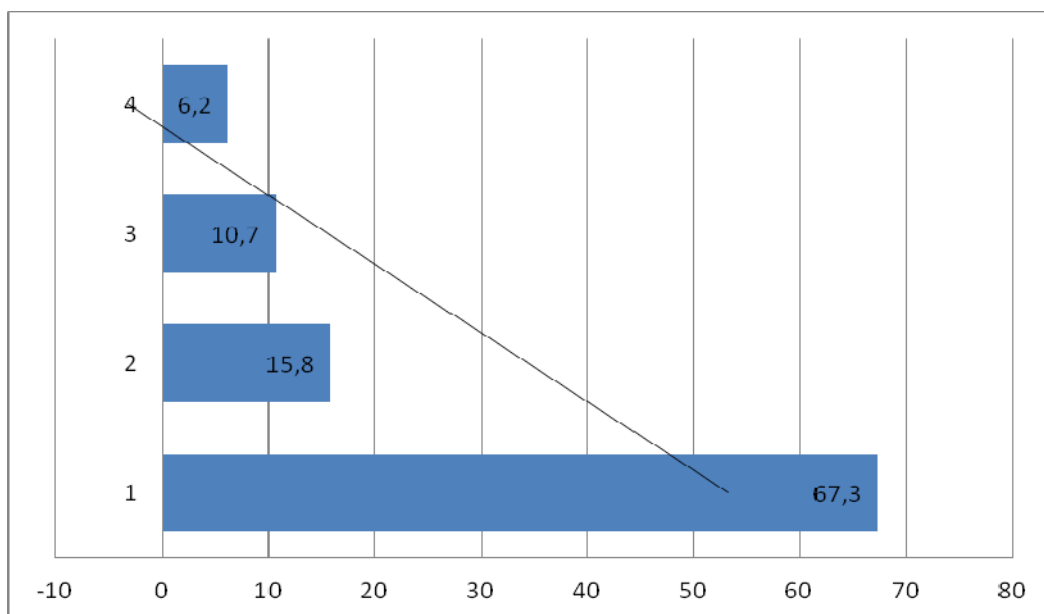

Рис. 5.13. Результати відповідей респондентів щодо самооцінки рівня сформованості професійно-здоров'зберезувальної компетентності

Отже, проведений констатувальний зріз стану ЗРОС ЗЗСО шляхом опитування значної кількості респондентів, залучених до його моделювання, засвідчив високу актуальність обраної проблематики, загальну обізнаність і вмотивованість щодо здоров'язбережувальної діяльності та дозволив визначити провідні чинники організації такого середовища засобом авторської моделі, відповідних технологій, педагогічних умов, модельних програм та посібників для вчителів.

Спектральне опрацювання результатів опитування виявило, що 73,2% (усього в групі з 362 анкетованих було 214 осіб) вчителів-предметників переконані, що моделювання ЗРОС ЗЗСО є невід'ємним складником освітнього процесу школи; при цьому максимальні й мінімальні показники відповідей на це питання коливаються в діапазоні від 77% у відповідях педагогів Ліцею №14 «Здоров'я» м. Полтави до 59% у відповідях респондентів Карлівського ліцею №4 Карлівської міської ради. Також з'ясовано, що 20,3% учителів стверджують, що моделювання ЗРОС ЗЗСО є можливим лише за умови участі в ньому педагогів усіх освітніх галузей; 5,7% опитаних стверджують, що таке моделювання не є гостро необхідним, зокрема – для освітніх галузей, що не мають яскраво виражених завдань здоров'язбереження.

Учителям було запропоновано оцінити власний стан сформованості професійно-здоров'язбережувальної компетентності (методом структурованого інтерв'ю)⁶⁷⁰.

Результати опрацювання матеріалів інтерв'ювання засвідчили, що 57,9 % учителів експериментальних ЗЗСО визначають власний рівень професійно-здоров'язбережувальної компетентності як «середній» (рис. 5.14). Також констатовано, що 22,8% вчителів оцінюють цей рівень як «низький». У контексті відповіді на це запитання інтерв'ю важливо акцентувати, що лише 4,5% учителів визначають власний рівень

⁶⁷⁰ Кравченко Л. М., 1996. *Професійна діагностика у системі післядипломного підвищення кваліфікації вчителя*: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 224 с.

професійно-здоров'язберезувальної компетентності як «високий» і 13,0% – як «достатній».

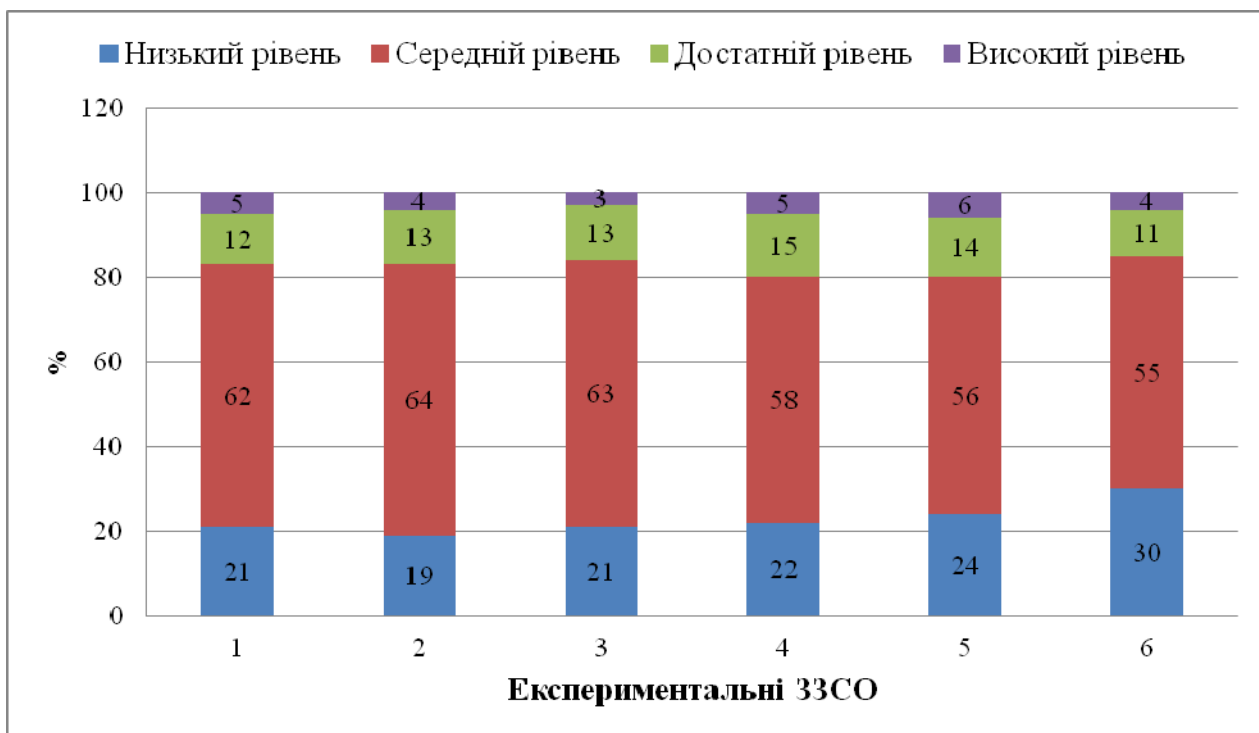

Рис. 5.14. Результати самооцінювання вихідного рівня сформованості професійно-здоров'язрозвивальної компетентності вчителів експериментальних ЗЗО:

- 1 – Ліцей № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради; 2 – КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №24 Полтавської міської ради Полтавської області»; 3 – КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №11 Полтавської міської ради Полтавської області»;
- 4 – Гімназія №25 Полтавської міської ради; 5 – Спеціалізована загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №5 з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного циклу ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району Полтавської області; 6 – Березотіцька класична гімназія Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області

Дослідження ставлення вчителів до впровадження постійного моніторингу сформованості здоров'язберезувальної компетентності учнів дозволило зробити узагальнення, що 56,8% опитаних вважають системний моніторинг сформованості такого виду компетентності важливим і невід'ємним складником ЗРОС ЗЗО; 38,5% стверджують, що моніторинг має застосовуватися дозовано; 3,7% дотримуються думки, що постійний моніторинг може заважати навчанню і призведе до зниження успішності.

Такі показники у відповідях учителів суголосні з думками батьків, учнів та свідчать про необхідність виокремлення відповідної педагогічної умови, яка передбачає моделювання управлінськими командами ЗЗСО системи поетапного моніторингу якості ЗРОС. Педагогічні умови (представлені в підр. 3.1 роботи):

1. Створення логіко-функціональної схеми моделі ЗРОС ЗЗСО у цілісності її конструктивів – методологічного (логіко-семіотичного), теоретичного (змістово-технологічного), моніторингового (діагностувально-оцінного).

2. Вивчення міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів щодо обраної проблеми, їх популяризація у експериментальних ЗЗСО.

3. Моделювання управлінськими командами ЗЗСО системи поетапного моніторингу ЗРОС.

4. Розробка та своєчасне оновлення навчально-методичного забезпечення процесу здоров'язбереження учнів у ЗРОС ЗЗСО, інклюзивний дизайн простору.

5. Виокремлення комплексу здоров'язбережувальних технологій та методів діяльності вчителів, персоналу, учнів і батьків.

6. Побудова гуманних відносин у ЗРОС ЗЗСО, позбавлених булінгу та насильства на суб'єкт-суб'єктних засадах.

Учителям експериментальних ЗЗСО було надано можливість оцінити пропоноване навчально-методичне забезпечення процесу здоров'язбереження – удосконалену модельну програму курсу «Здоров'я, безпека та добробут (інтегрований курс) 5-6 класи»⁶⁷¹, розроблену модельну програму цього ж курсу⁶⁷² та методичний посібник «Уроки

⁶⁷¹ Шиян О., Волощенко О., Гриньова М., Дьяків В., Козак О., Овчарук О., Седоченко А., Сорока І., Страшко С. 2023. *Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти*. «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 16 серпня 2023 року № 1001).

⁶⁷² Дудко С. Г., Ярошенко Т. І., Калініченко І. О., Водолазська Т. В., 2024. *Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти*.

безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю» (Дудко, Жданюк, Ярошенко 2023). У ході інтерв'ю з'ясовано – 59,2% опитаних вважають, що навчально-методичне забезпечення має бути максимально зорієнтованим на набуття досвіду здоров'язбережувальної діяльності; 36,7% – на формування теоретичних знань; 5,0% опитаних вважають, що необхідно навчати не лише учнів, а й їхніх батьків. Отримані результати зумовлюють припущення про доцільність упровадження адміністрацією ЗЗСО педагогічної умови (4), яка визначає необхідність розробки та своєчасного оновлення надання ознаки новітності навчально-методичного забезпечення процесу здоров'язбереження учнів у ЗРОС ЗЗСО, інклюзивний дизайн освітнього простору.

З'ясовано, що 87,0% опитаних учителів експериментальних ЗЗСО наголошують: застосування різнопланових здоров'язбережувальних технологій є провідним чинником ЗРОС ЗЗСО; 8,2% частково погоджуються з цим твердженням; 4,3% – не усвідомлюють з важливості впровадження комплексу здоров'язбережувальних технологій. Отримані статистичні показники актуалізують застосування комплексу здоров'язбережувальних технологій у ЗРОС ЗЗСО, що виокремлено нами в якості педагогічної умови (5) його ефективності (рис. 5.15).

Встановлено, що 64,8% учителів і батьків учнів вважають побудову відносин, позбавлених булінгу та насильства, важливою ознакою моделі ЗРОС ЗЗСО; 27,3% переконані, що такі відносини мають бути гуманними та суб'єкт-суб'єктними; 6,3% висловлюють думку, що подібних відносин у ЗЗСО поки що не існує. Такі узагальнені дані в експериментальних вибірках дозволили сформулювати припущення про важливість реалізації в процесі моделювання завдання побудови гуманних відносин у ЗРОС ЗЗСО, позбавлених булінгу та насильства, що виділено нами як педагогічну умову (6) дослідження.

У ході теоретичного моделювання (рис. 3.1) першою та другою педагогічними умовами нами обрано: (1) – створення логіко-

функціональної схеми моделі ЗРОС ЗЗСО; (2) – вивчення міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів щодо обраної проблеми, їх популяризація в експериментальних ЗЗСО.

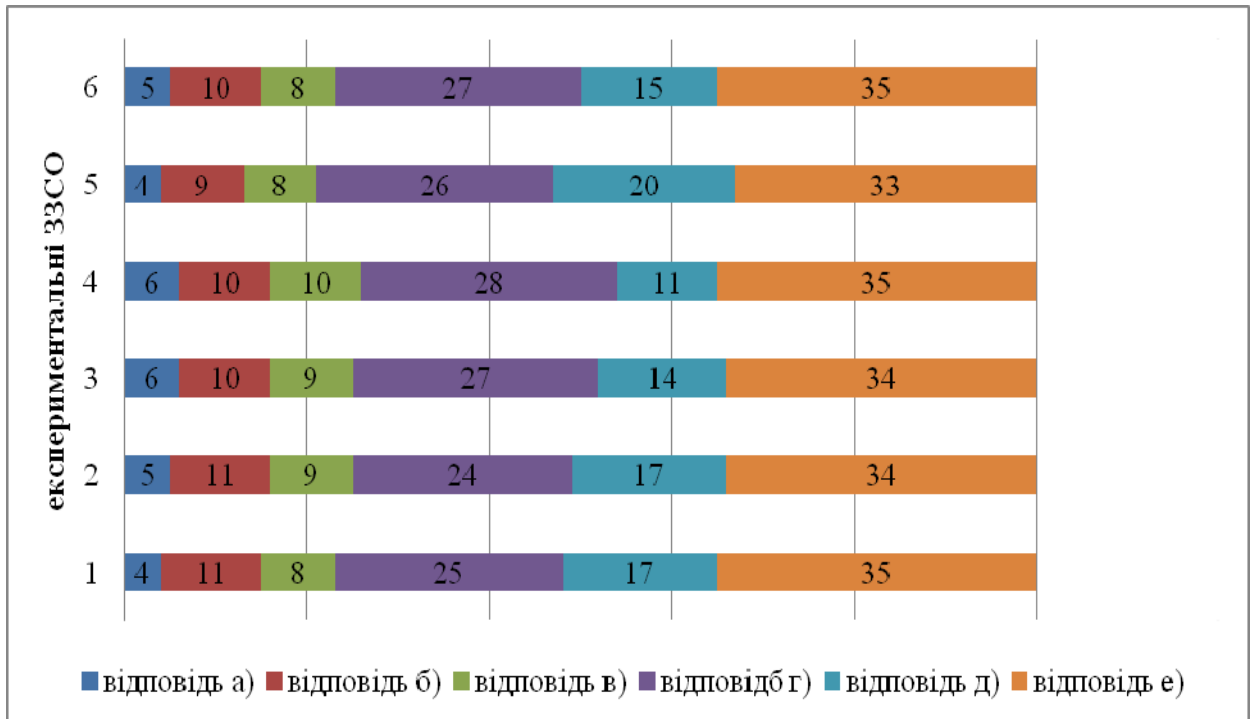

Рис. 5.15. Пріоритети виокремлення педагогічних умов у процесі моделювання ЗРОС експериментальних ЗЗСО:

1 – Ліцей № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради; 2 – КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №24 Полтавської міської ради Полтавської області»; 3 – КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №11 Полтавської міської ради Полтавської області»; 4 – Гімназія №25 Полтавської міської ради; 5 – Спеціалізована загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №5 з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного циклу ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району Полтавської області; 6 – Березотіцька класична гімназія Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області

На завершення опитування вчителям було запропоновано оцінити стан сформованості здоров'язбережувальної компетентності учнів їхніх закладів. Результати опрацювання матеріалів опитування засвідчили, що 55,8% учителів експериментальних ЗЗСО визначають цей рівень як «достатній»; найбільшу частку респондентів, які дали таку оцінку, виявлено в Ліцеї №14 м. Полтави «Здоров'я» (58%), а найнижчу – 43% в

ЗОШ №11 м. Полтави. Також констатовано, що 30,2% учителів визначають рівень цієї компетентності як «середній», а 5,3% – як «низький».

Отже, аналіз стану ЗРОС ЗЗСО, проведений у результаті використання методів опитування представників адміністрації, вчителів, і громадськості експериментальних закладів загальної середньої освіти, дозволив підтвердити актуальність проблеми та визначити перспективні вектори розв'язання суперечностей наукового дослідження між:

- світовими тенденціями розуміння здоров'я людини в контексті цілей сталого розвитку суспільства та недостатнім урахуванням потреби моделювання новітнього здоров'ярозвивального простору вітчизняних закладів освіти;

- вимогами гуманістично-компетентної освітньої парадигми до здоров'ярозвивального середовища закладу загальної середньої освіти та можливостями реалізації здоров'язбережувальних засад Концепції Нової української школи в обставинах воєнного стану;

- положенням сучасних освітніх нормативно-правових документів і реальними можливостями управлінських команд ЗЗСО забезпечувати якісні педагогічні умови моделювання здоров'ярозвивального середовища закладів;

- соціальною необхідністю моделювання ЗЗСО як осередків здоров'язбереження та реалізацією цього завдання в діяльності педагогічних колективів, батьків, громад, регіональних органів управління освітою;

- потребою забезпечення високого рівня професійно-здоров'язбережувальної компетентності кожного вчителя та реальним рівнем здоров'язбережувальної компетентності учнів.

Критеріями оцінки ефективності запропонованої на теоретичному рівні моделі ЗРОС ЗЗСО в діяльності управлінських команд експериментальних закладів обрано якість педагогічних умов, стан сформованості яких

позначено рівнями – «низький», «середній», «достатній», «високий» надалі в тексті роботи їх буде позначено цифрами:

(1) Відповідність логіко-функціональній схемі моделі ЗРОС ЗЗСО у цілісності її конструктів – методологічного (логіко-семіотичного) теоретичного (змістово-технологічного); моніторингового (діагностувально-оцінювального).

(2) Стан знання міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів щодо обраної проблеми, їх популяризація у експериментальних ЗЗСО.

(3) Якість моделювання управлінськими командами ЗЗСО системами поетапного моніторингу ЗРОС.

(4) Розробка та своєчасне оновлення навчально-методичного забезпечення процесу здоров'язбереження учнів у ЗРОС ЗЗСО, інклюзивний дизайн простору.

(5) Реалізація комплексу здоров'язбережувальних технологій та методів діяльності вчителів, персоналу, учнів і батьків.

(6) Стан гуманних відносин у ЗРОС ЗЗСО, позбавлених булінгу та насильства побудованих на суб'єкт-суб'єктних засадах.

Діагностувальне обстеження ефективності роботи учасників ЕГ₁ було проведено з урахуванням якості та сформованості цих умов.

Подальші завдання констатувального експерименту полягали у:

1) створенні еталонних рівневих характеристик сформованості професійно-здоров'язбережувальної компетентності вчителів (ПЗК) та здоров'язбережувальної компетентності (ЗК) учнів експериментальних ЗЗСО;

2) обґрунтуванні на основі теоретично визначених компонентів здоров'язбережувальної компетентності особистості (когнітивний, діяльнісно-технологічний, конативний, рефлексивний) й відповідних їм критеріїв рівнів (високий, достатній, середній і низький) її сформованості;

показників такої компетентності, взаємоузгоджених для вчителів і учнів – учасників експерименту (табл. 5.1);

3) доборі комплексу адекватних та інформативних методик діагностики сформованості компетентностей за визначеними рівнями;

4) здійсненні діагностувального обстеження учасників експерименту (ЕГ₂, ЕГ₃) за обраними статистичними методиками відповідно до розроблених критеріїв і показників;

5) оформленні результатів діагностувального зрізу стану професійно-здоров'язберезувальної (ПЗК) і здоров'язберезувальної компетентності (ЗК) учасників експерименту, формуванні на його підставі суспільних, освітніх та організаційних суперечностей.

Реалізація завдань констатувальної стадії експерименту проходила в три фази, кожна із яких підпорядковувалася відповідній меті й власним завданням, для цієї реалізації застосовувалися відповідні методи.

Метою *першої (аналітико-мотиваційної) фази* констатувального експерименту визначено діагностування початкового стану ПЗК і ЗК; з'ясування початкового стану сформованості знань, умінь, навичок і досвіду учнів та вчителів для діяльності в галузі здоров'язбереження; для цього запропоновано узагальнені характеристики рівнів сформованості та оцінки цих рівнів у 12-бальній шкалі.

Якісні характеристики рівнів мали дозволити об'єктивно оцінити результат упровадження моделі ЗРОС ЗЗСО, відображений у ПЗК і ЗК учнів та вчителів (ЕГ₂ та ЕГ₃).

Високий рівень сформованості ПЗК і ЗК (10-12 балів) передбачає наявність сформованої системи мотивів, відповідних теоретичних знань, практичних умінь та навичок дотримання здорового способу життя, здоров'язберезувальної поведінки та культури здоров'я; характеризується високою мотивацією реалізації щоденних завдань здоров'язбереження, усвідомленням значення здоров'я як однієї з найголовніших цінностей людини і необхідності дотримання здорового способу життя, різноманіттям

форм фізичної активності, сформованістю досвіду та спрямованістю потреби використання безпекових технологій. Рівень показників усіх компонентів ПЗК і ЗК знаходиться межах 10-12 балів.

Достатній рівень ПЗК і ЗК (7-9 балів) характеризується загалом сформованою системою мотивів, теоретичних знань, практичних умінь та навичок дотримання здорового способу життя, наявністю ознак відповідної поведінки, переважним дотриманням правил здорового способу життя, близькою до високої активністю форм фізичного самовдосконалення, загалом сформованою потребою використання безпекових технологій. Рівень показників усіх компонентів ПЗК і ЗК знаходиться межах 7-9 балів.

Середній рівень ПЗК і ЗК (4-6 балів) виявляється у сформованості певних мотивів здоров'язбереження, окремих знань, умінь і навичок дотримання здорового способу життя, проте відсутня їх система; цей рівень характеризується тим, що суб'єкт освітнього процесу відчуває потребу та інтерес до проблеми здоров'язбереження, усвідомлює значення здоров'я як цінності для кожної людини зокрема та суспільства загалом, використовує засоби фізичного оздоровлення, має потребу до занять фізичними вправами, проте ця діяльність не є систематичною, має репродуктивний характер. Рівень оцінки показників компонентів ПЗК і ЗК знаходиться в межах 4-6 балів.

Низький рівень ПЗК і ЗК (1-3 бали) характеризується відсутністю свідомої мотивації здоров'язбереження, інтересу до фізичної активності та безпекової діяльності, недостатньою усвідомленістю значення здоров'я як цінності для кожної людини та суспільства загалом, наявністю фрагментованих знань і аспектів досвіду дотримання здорового способу життя; відсутністю бажання до участі у фізкультурно-оздоровчих та безпекових заходах. Суб'єкт освітнього процесу потребує зовнішнього стимулювання, навчання, самоосвіти. Рівень усіх показників ПЗК і ЗК знаходиться в межах 1-3 балів.

Другу (методично-діяльнису) фазу констатувального експерименту було спрямовано на діагностування вихідного стану ПЗК і ЗК учасників ЕГ₂ та ЕГ₃ експериментальних ЗЗСО.

Завдання цієї фази полягали у:

1) з'ясуванні вихідного рівня сформованості здоров'язбережувальних знань та специфіки їх практичного використання, що відповідає змістові та спрямованості показників *когнітивного критерію* ефективності ЗРОС ЗЗСО;

2) аналізові стану володіння технологіями здоров'язбереження та сформованості навичок інтегрувати практичний досвід відповідної діяльності, що відповідає змістові показників *діяльнсно-технологічного критерію ПЗК і ЗК*;

3) з'ясуванні ступеня володіння досвідом здоров'язбережувальної діяльності; розвиток уміння робити корективи у процес збереження та відновлення здоров'я у контексті розвитку культури здоров'я, що відповідає сутності *конативного критерію сформованості* ПЗК і ЗК;

4) визначенні здатності та прагнення до гуманних здоров'язбережувальних відносин; підсвідомого дотримання норм і правил здорового способу життя; саморегуляція вчинків щодо власного здоров'я і здоров'я інших людей – основа *рефлексивного критерію* сформованості ПЗК вчителів і ЗК учнів (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Система критеріїв і показників професійно-здоров'язбережувальної компетентності (ПЗК) вчителів та здоров'язбережувальної компетентності (ЗК) учнів у рамках експерименту

Критерії	Показники ПЗК вчителя	Показники ЗК учня
Когнітивний	Знання про: 1) взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним середовищем;	Знання про: 1) здоров'я, здоровий спосіб життя; 2) безпечну поведінку,

	<p>2) культуру здоров'я та здоровий спосіб життя;</p> <p>3) здоров'язбережувальні основи своєї освітньої галузі</p>	<p>фізичну культуру, фактори ризиків для здоров'я;</p> <p>3) складові та види здоров'я, правила техніки безпеки для здоров'язбереження</p>
Діяльнісно-технологічний	<p>Уміння:</p> <p>1) виховання та саморозвитку ціннісного ставлення до здоров'я;</p> <p>2) застосування методів оздоровлення, попередження насильства та булінгу;</p> <p>3) проведення інформаційно-консультативної роботи з батьками</p>	<p>Уміння: 1) самостійно діяти щодо збереження здоров'я свого й оточення;</p> <p>2) систематично займатися фізичними вправами та тренуванням стабільного емоційного стану;</p> <p>3) дотримуватися санітарно-гігієнічних вимог середовища</p>
Конативний	<p>Наявність досвіду:</p> <p>1) з попередження ризиків для здоров'я в різних умовах безпеки;</p> <p>2) з організації спільної здоров'язбережувальної діяльності з колегами, батьками учнів, громадськістю;</p> <p>3) з проведення тренінгів з безпечної поведінки учнів в умовах воєнного стану</p>	<p>Наявність досвіду:</p> <p>1) поведінки в умовах ризиків для здоров'я;</p> <p>2) дбайливого ставлення до власного здоров'я, врахування порад учителів, батьків, авторитетних людей;</p> <p>3) позитивної співпраці з психологами і медиками стосовно власного здоров'я</p>
Рефлексивний	<p>Навички саморегуляції:</p> <p>1) самоаналіз власних проблем зі здоров'ям та учнів;</p> <p>2) адекватна самооцінка власного здоров'я</p>	<p>Навички саморегуляції:</p> <p>1) самовдосконалення значення збереження і зміцнення власного здоров'я;</p> <p>2) усвідомлення</p>

	(соціального, духовно-морального, фізичного, психічного); 3) відсутність шкідливих звичок та вчинків, які шкодять власному здоров'ю й оточенню	необхідності дбати про всі види власного здоров'я; 3) критичне ставлення до шкідливих звичок, адекватна самооцінка вчинків, спрямованих на забезпечення культури здоров'я
--	---	--

Метою *діагностувальної фази* констатувального експерименту було дослідження якості педагогічних умов, системи критеріїв і показників ефективності ЗРОС у експериментальних ЗЗСО (створення логіко-функціональної схеми моделі ЗРОС ЗЗСО у цілісності її конструктів – методологічного (логіко-семіотичного), теоретичного (змістово-технологічного), моніторингового (діагностувально-оцінного); вивчення міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів щодо обраної проблеми, їх популяризація у експериментальних ЗЗСО; моделювання управлінськими командами ЗЗСО системи поетапного моніторингу ЗРОС; розробка та своєчасне оновлення навчально-методичного забезпечення процесу здоров'язбереження учнів у ЗРОС ЗЗСО, інклюзивний дизайн простору; виокремлення комплексу здоров'язбережувальних технологій та методів діяльності вчителів, персоналу, учнів і батьків; побудова гуманних відносин у ЗРОС ЗЗСО, позбавлених булінгу та насильства на суб'єкт-суб'єктних засадах). При цьому вивчався зміст і якість підготовлених та оновлених нормативних документів, освітні програми і проекти відповідного змісту, навчальні плани, аналізувався контент усіх освітніх галузей, проводилися анкетування та інтерв'ю з учителями, батьками, випускниками ЗЗСО, представниками управлінських команд та громадськості.

Наступним завданням цього підрозділу роботи визначено узагальнення результатів констатувального зрізу стану ЗРОС ЗЗСО у формі

ПЗК вчителів та ЗК учнів початкових і 5-х класів в експериментальних ЗЗСО, констатація типових суперечностей у моделюванні такого середовища.

На початку констатувального експерименту було проведено контрольний зріз вихідного рівня розвитку ПЗК і ЗК 960 суб'єктів освітнього процесу (учнів і вчителів) експериментальних ЗЗСО України; результати констатувального дослідження відповідно до визначених критеріїв сформованості ПЗК вчителів і ЗК учнів наведено в таблиці 5.2.

Таблиця 5.2

Вихідний стан сформованості показників критеріїв ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу експериментальних ЗЗСО

Критерій ПЗК і ЗК	Низький		Середній		Достатній		Високий	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Когнітивний	375	39	346	36	124	13	115	12
Діяльнісно-технологічний	422	44	298	31	154	16	86	9
Конативний	277	29	375	39	154	16	154	16
Рефлексивний	278	29	403	42	173	18	106	11

На стадії констатувального зрізу нами встановлено, що за когнітивними показниками лише у 12% досліджуваних (115 осіб) констатовано високий рівень сформованості ПЗК і ЗК, у 13% респондентів (124 особи) – достатній рівень; при цьому значна частина (39% – 375 респондентів) мають низький і базовий (36% – 346 осіб) рівні сформованості когнітивних показників (рис. 5.16).

Такі дані свідчать про необхідність розв'язання суперечностей між вимогами гуманістично-компетентнісної освітньої парадигми до здоров'язвивального середовища закладу загальної середньої освіти та можливостями реалізації здоров'язберезувальних засад Концепції Нової української школи в обставинах воєнного стану; між гострою потребою забезпечення високого рівня професійно-здоров'язберезувальної

компетентності кожного вчителя та реальним рівнем здоров'язбережувальної компетентності учнів.

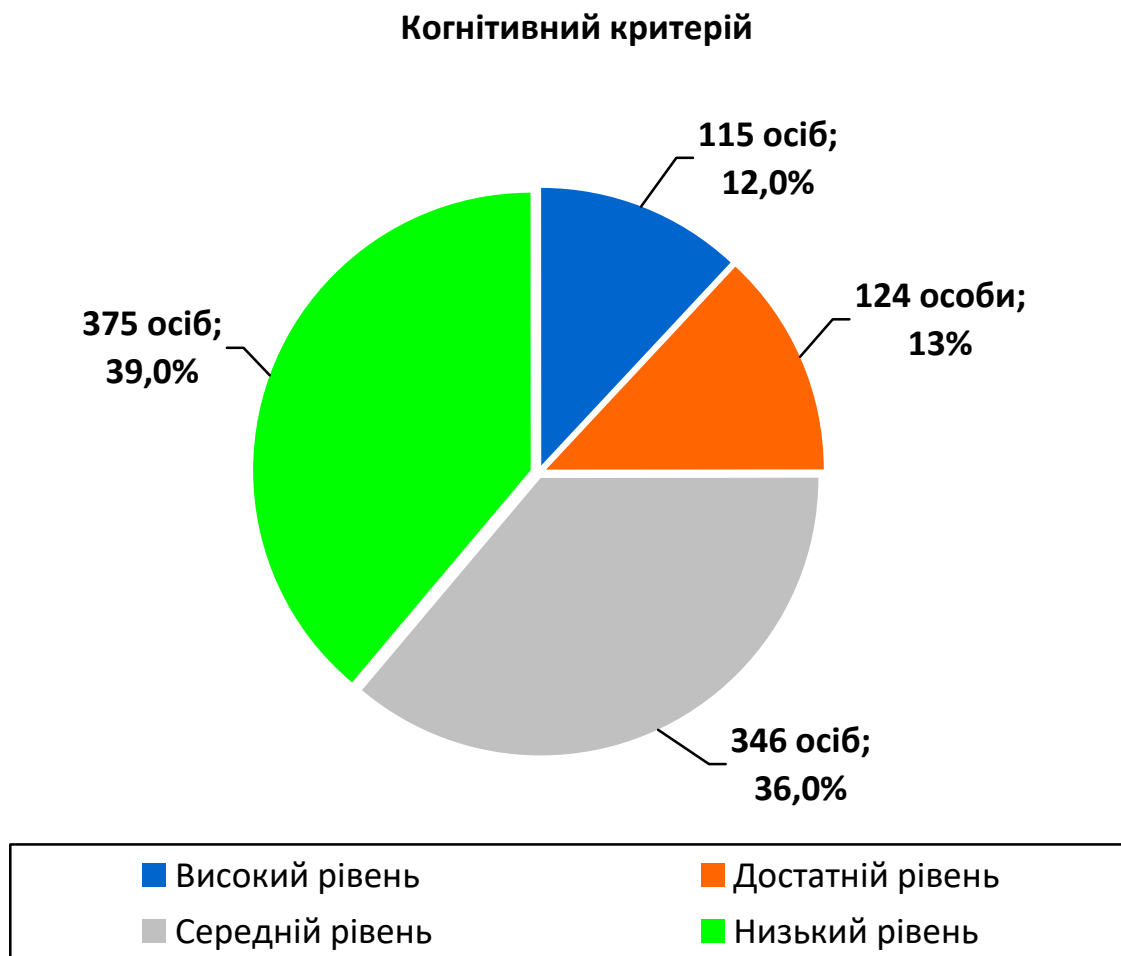

Рис. 5.16. Вихідний стан сформованості когнітивних показників ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу експериментальних ЗЗСО

Вихідний стан сформованості ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу експериментальних ЗЗСО за діяльнісно-технологічними показниками свідчить, що вони перебувають на низькому і середньому рівнях сформованості: 422 респонденти (44%) і 298 респондентів (31%) відповідно; високий рівень констатовано у 86 досліджуваних, що становить лише 9% загального експериментального контингенту, а достатній – у 154 осіб (16%) групи (рис. 5.17).

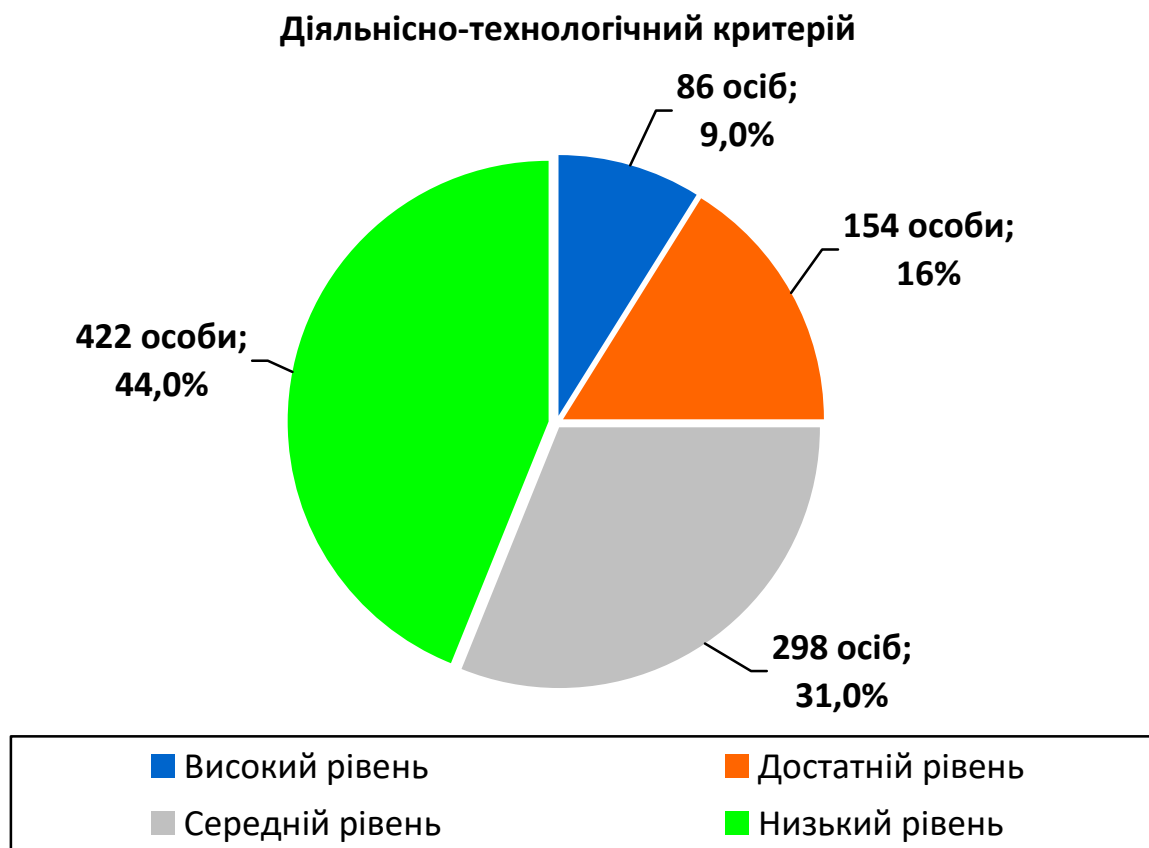

Рис. 5.17. Вихідний стан сформованості діяльнісно-технологічних показників ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу

Це свідчить про наявність суперечностей між положенням сучасних освітніх нормативно-правових документів і реальними можливостями управлінських команд ЗЗСО забезпечувати якісні педагогічні умови моделювання здоров'язривального середовища закладів і між гострою потребою забезпечення високого рівня професійно-здоров'язбережувальної компетентності кожного вчителя та реальним рівнем здоров'язбережувальної компетентності учнів.

Показники сформованості ПЗК і ЗК на констатувальній стадії за конативним критерієм виявили переважання середнього (375 респондентів – 35%) та низького (277 осіб – 29%) рівнів; показники достатнього та високого рівнів за цим критерієм виявлено у 16% досліджуваних (рис. 5.18).

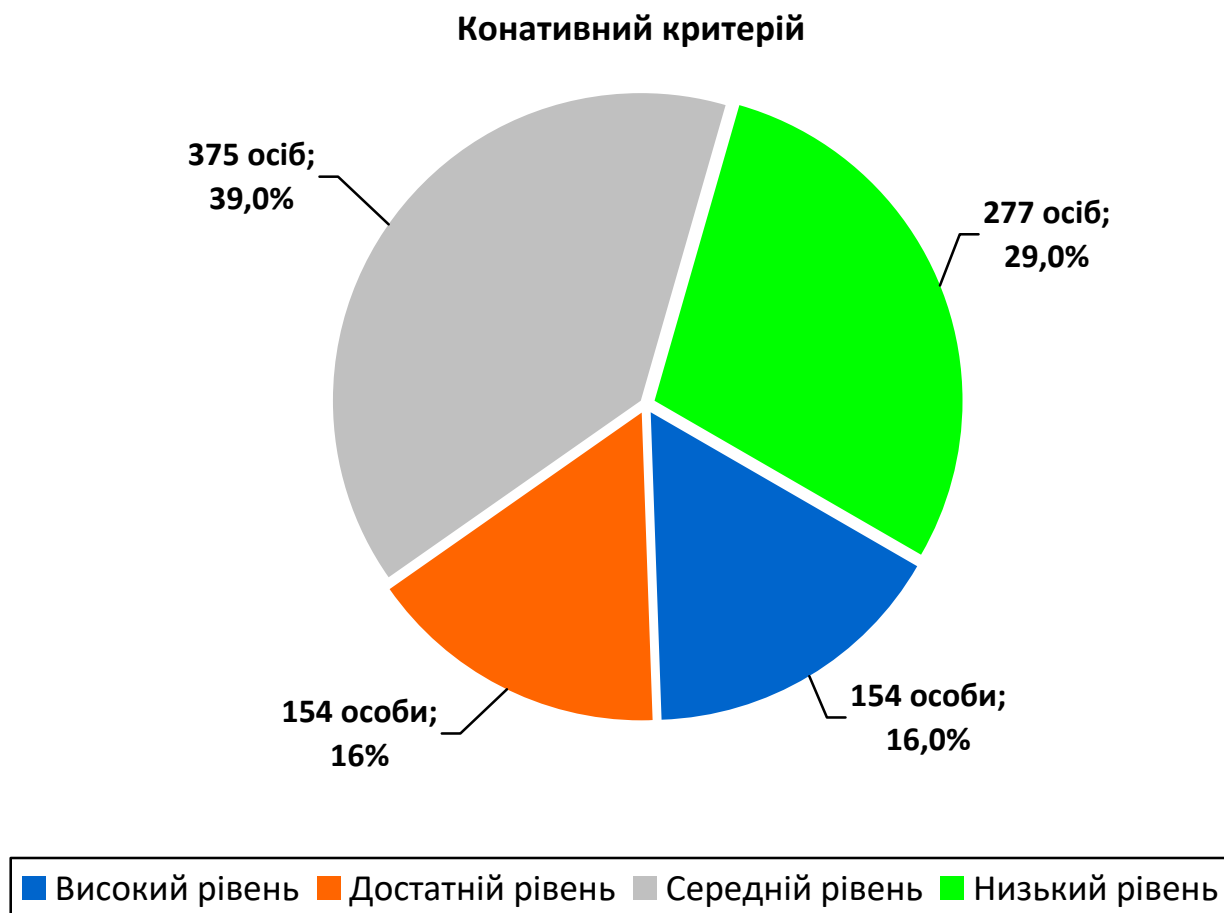

Рис. 5.18. Вихідний стан сформованості конативних показників ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу

Ці дані ілюструють про існування суперечності між соціальною необхідністю моделювання ЗЗСО як осередків здоров'язбереження та реалізацією цього завдання в діяльності педагогічних колективів, батьків, громад, регіональних органів управління освітою.

Оцінка показників рефлексивного критерію на констатувальній стадії виявила переважання виявили середнього (403 особи – 42%) та низького (279 респондентів – 29%) рівнів сформованості ПЗК і ПК; в той же час лише 11% (106 респондентів) виявили високий рівень (рис. 5.19).

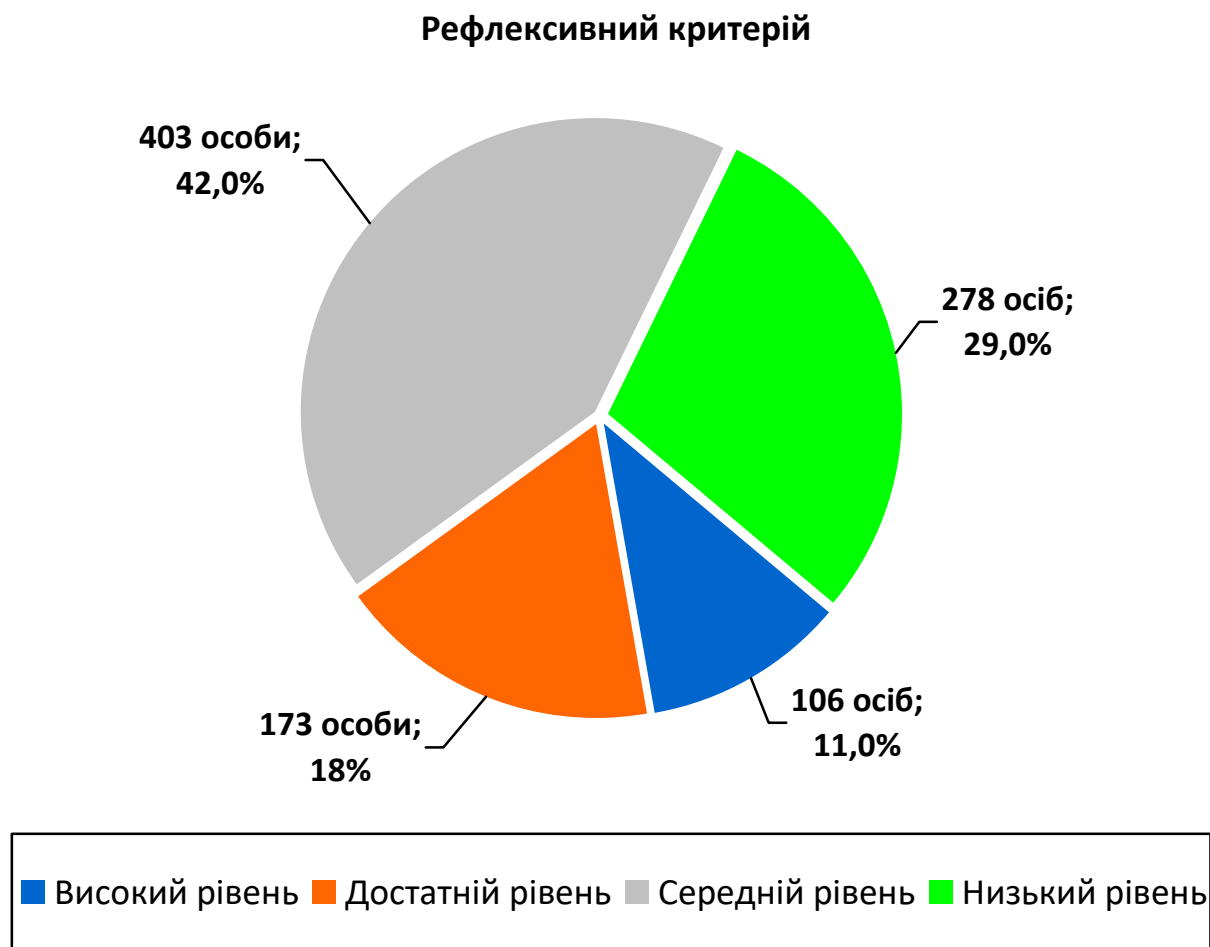

Рис. 5.19. Вихідний стан сформованості рефлексивних показників ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу

Ці дані свідчать про наявність суперечностей між положенням сучасних освітніх нормативно-правових документів і реальними можливостями управлінських команд ЗЗСО забезпечувати якісні педагогічні умови моделювання здоров'язвивального середовища закладів і між гострою потребою забезпечення високого рівня професійно-здоров'язбережувальної компетентності кожного вчителя та реальним рівнем здоров'язбережувальної компетентності учнів.

Отже, констатувальне з'ясування якості педагогічних умов ЗРОС та стану сформованості ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу (вчителів і учнів ЗЗСО) дозволило встановити, що більшість із них знаходяться на

низькому та середньому логічних рівнях означеної якості; високий рівень сформованості виявлено у незначній кількості респондентів. Покомпонентний аналіз результатів констатувального експерименту дозволив встановити, що найвищі узагальнені показники сформованості відмічаються за конативним і когнітивним критеріями, а найнижчі показники – за рефлексивним критерієм.

За результатами констатувального зрізу нами на цьому етапі визначено контрольну й експериментальну групи. Для досягнення надійності формувального експерименту та однорідності експериментальної і контрольної груп із загальної кількості респондентів – учителів та учнів 5-6 класів було виведено по 10% (96 осіб) респондентів, що мали найвищі і найнижчі показники сформованості компонентів досліджуваної компетентності.

Надалі контрольна та експериментальна групи були рівномірно розподілені між експериментальними ЗЗСО за рівнями сформованості ПЗК і ЗК шляхом відповідного вибору учасників (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

Диференціація контрольної та експериментальної груп за рівнями сформованості ПЗК вчителів і ЗК учнів

Рівень сформованості компетентності	Контрольна група		Експериментальна група	
	осіб	%	осіб	%
Низький	150	39	146	38
Середній	123	32	127	33
Достатній	65	17	62	16
Високий	46	12	50	13
Всього	384	100	385	100

Сформовані контрольна та експериментальна групи були однорідними за вихідними даними; також підтвердженням однорідності контрольної і експериментальної груп є критеріальний розподіл, представлений в таблиці 5.4.

**Показники розподілу здобувачів контрольної та експериментальної груп
за рівнями і критеріями (у %)**

Критерій компетентності	Низький		Середній		Достатній		Високий	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Когнітивний	39	39	36	37	13	14	12	10
Діяльнісно-технологічний	44	40	31	32	16	18	9	10
Конативний	29	32	39	38	16	16	16	14
Рефлексивний	29	28	42	39	18	19	11	14

У формульованому експерименті з моделювання ЗРОС ЗЗСО в ЕГ₂ (вчителі) та ЕГ₃ (учні 5-6 класів) взяли участь 385 суб'єктів освіти експериментальних закладів Полтави, зокрема, 194 – Ліцей №14 «Здоров'я» Полтавської міської ради Полтавської області; 93 – ЗОШ №11 Полтавської міської ради Полтавської області; 98 – ЗОШ №24 Полтавської міської ради Полтавської області, 137 – Гімназія №25 Полтавської міської ради Полтавської області; 170 – СЗОШ I-III ступенів №5 з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного циклу ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району Полтавської області; 78 – Опорний заклад Карлівський ліцей №4 Карлівської міської ради). Таким чином, нами обрано 6 експериментальних ЗЗСО Полтави, у яких проведено формульовану експериментальну роботу; у 6-тьох ЗЗСО відбулися контрольні зрізи; це – Березотіцька класична гімназія Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області; Опорний заклад «Калайдинцівський ліцей Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області»; Вищебулатинська гімназія Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області; Опорний заклад «Засульський ліцей Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області»; Голобородьківська гімназія Карлівської міської ради; Райгородський ліцей Райгородської сільської ради Вінницької області.

Узагальнення результатів констатувального експерименту зумовило необхідність розробки, впровадження та перевірки кількісних і якісних показників ефективності логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО та відповідної їй дослідно-експериментальної роботи.

5.2. Динаміка показників сформованості здоров'язбережувальної компетентності суб'єктів освітнього процесу на формувальній стадії експериментальної роботи

Система діагностувальних факторів, за якими оцінювалася ефективність авторської логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО, містила в собі попередньо розроблені та описані критерії (когнітивний, діяльнісно-технологічний, конативний, рефлексивний), відповідні їм показники, які оцінені нами за низьким, середнім, достатнім та високим рівнями.

Були встановлені такі завдання формувальної стадії експерименту:

– впровадження логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО, відповідних педагогічних умов, змістово-технологічних основ і методичного забезпечення в практику експериментальних ЗЗСО;

– оцінювання експериментальної формувальної роботи відповідно до критеріальних груп показників ПЗК вчителів і ЗК учнів та логічних рівнів їх розвитку;

– перевірка ефективності логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО, пропорованих педагогічних умов та змістово-технологічних чинників, відображених у змісті діяльності суб'єктів моделювання (управлінська команда, педагогічний колектив, здобувачі освіти) технологіях та методах.

Як підсумок початкового (теоретичного) етапу формувального експерименту маємо отримані результати. Реалізація логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО та відповідного методичного забезпечення (семінару-практикуму для вчителів, модельної програми навчального курсу для учнів 5-6 класів, спроектованих технологій здоров'язбереження тощо) зумовила

необхідність аналізу підсумкових результатів у експериментальних групах за рівнями сформованості критеріальних показників ПЗК і ЗК (табл. 5.5)

Найвищу динаміку зростання на початковому (теоретичному) етапі формувального експерименту (ЕГ початкове – ЕГ контрольне; КГ початкове – КГ контрольне) констатовано за когнітивними показниками сформованості ПЗК і ЗК – 14,0%; позитивну динаміку приросту також відмічено за конативними (+ 11,5%) та діяльнісно-технологічними (+10,75) показниками.

Таблиця 5.5

Динаміка показників ПЗК вчителів і ЗК учнів (ЕГ початкове – ЕГ контрольне; КГ початкове – КГ контрольне) на теоретичному етапі формувального експерименту (у %)

Критерій компетентності	Елементарний		Базовий		Достатній		Креативний		Середній приріст
	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	
Когнітивний	39	34	37	31	14	19	10	16	14,00
Діяльнісно-технологічний	40	34	32	29	18	23	10	14	10,75
Конативний	32	29	38	33	16	20	14	18	11,5
Рефлексивний	28	25	39	37	19	22	14	16	6,00

Найнижчі результати приросту ПЗК вчителів і ЗК учнів констатовано за рефлексивним показниками – динаміка приросту становить 6,0% (рис. 5.20).

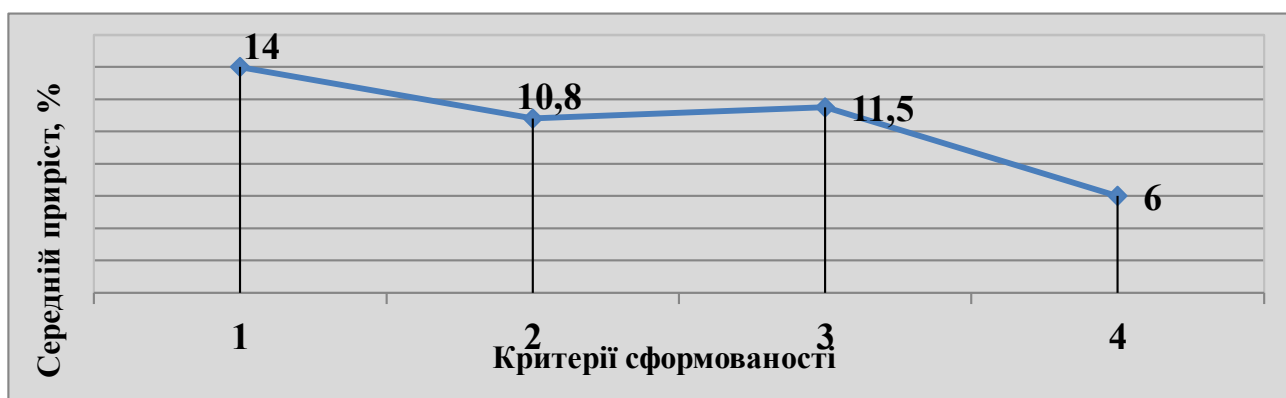

Рис. 5.20. Динаміка приросту показників сформованості ПЗК учнів і ЗК учнів за результатами початкового етапу формувального експерименту:

1 – когнітивного критерію; 2 – діяльнісно-технологічного критерію;
3 – конативного критерію; 4 – рефлексивного критерію

Результатом початкового (теоретичного) етапу формувального експерименту нами визначено такі зміни показників розвитку ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу (учителів та учнів), які прогнозувалися на початку експериментальної роботи:

– суттєва зростання абсолютних величин когнітивних показників сформованості ПЗК вчителів, що пояснюємо опануванням змісту методичного семінару для педагогічних працівників з методолого-теоретичних основ здоров'язбережувальної діяльності в ЗЗСО та моделювання освітнього середовища; високий приріст знань учнями понять «здоров'я», «здоровий спосіб життя»; «безпечна поведінка», «фізична культура», «фактори ризиків для здоров'я»; «складові та види здоров'я», «правила техніки безпеки для здоров'язбереження»;

– позитивна динаміка розвитку діяльнісно-технологічних показників розвитку ПЗК вчителів і ЗК учнів обумовлена використанням у освітньому процесі здоров'язбережувальних технологій комплексу освітніх галузей які використовують сучасні комп'ютерні навчальні та контрольні-коригувальні програми, а також відносини на засадах ціннісного ставлення вчителів і учнів до здоров'я – власного й оточуючих; застосування методів оздоровлення, попередження насильства і булінгу; відповідної роботи з батьками;

– стан розвитку конативних показників у межах позитивного приросту +11,5% пояснюємо увагою до наявності досвіду: вчителів – із попередження ризиків для здоров'я в різних умовах безпеки; організації спільної здоров'язбережувальної діяльності з колегами, батьками учнів, громадськістю; проведення тренінгів безпечної поведінки учнів в умовах воєнного стану; учнів – поведінки в умовах ризиків для здоров'я; дбайливого ставлення до власного здоров'я, врахування порад учителів, батьків, авторитетних людей; позитивної співпраці з психологами і медиками стосовно власного здоров'я;

– низьку динаміку рефлексивних показників сформованості ПЗК вчителів і ЗК учнів суб'єктів освітнього процесу на початковому

(теоретичному) етапі зумовлено недостатнім рівнем навичок: вчителів – формування самоаналізу до власних проблем зі здоров'ям та учнів; адекватної самооцінки власного здоров'я (соціального, духовно-морального, фізичного, психічного); прагнення до відсутності шкідливих звичок та вчинків, які шкодять власному здоров'ю й оточенню; учнів зацікавленості питаннями збереження і зміцнення здоров'я; усвідомленням необхідності дбати про всі види власного здоров'я; критичним ставленням до шкідливих звичок, адекватною самооцінкою вчинків, спрямованих на забезпечення культури здоров'я, що має бути компенсованим на наступних стадіях формувального експерименту.

У підсумку базового етапу формувального експерименту констатовано приріст результатів за всіма показниками сформованості ПЗК вчителів і ЗК учнів, що виражається у середньому прирості + 21,25%; високі результати приросту відмічено за когнітивними показниками (+17,8%); середні показники виявлено за діяльнісно-технологічними (+ 14,5%), конативними (+ 13,3%) показниками; найнижчі прирости спостережені за рефлексивними показниками (+ 9,8%) (табл. 5.6, рис. 5.21).

Таблиця 5.6

**Динаміка показників ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу
на базовому етапі формувального експерименту (у %)**

Критерій компетентності	Низький		Середній		Достатній		Високий		Середній приріст
	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	
Когнітивний	34	27	31	24	19	25	16	24	17,8
Діяльнісно-технологічний	34	25	29	26	23	28	14	21	14,5
Конативний	29	22	33	29	20	26	18	23	13,3
Рефлексивний	25	19	37	35	22	27	16	19	9,8

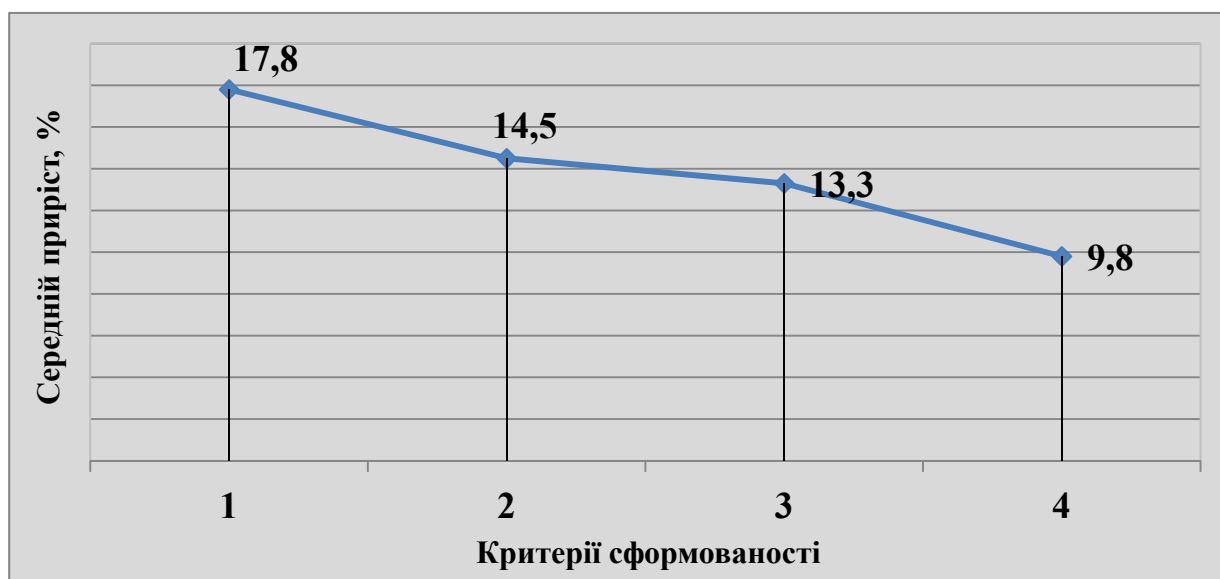

Рис. 5.21. Динаміка показників сформованості ПЗК вчителів і ЗК учнів за результатами базового етапу формувального експерименту:

1 – когнітивні; 2 – діяльнісно-технологічні; 3 – конативні; 4 – рефлексивні

Узагальнюючи результати базового етапу формувального експерименту, вважаємо за необхідне зазначити, що підсумки цього етапу загалом підтвердили прогнозовані зміни:

– зростання рефлексивних показників відмічено значно вище, ніж на попередньому етапі, але абсолютні величини є найнижчими з усіх груп показників, що зумовлює увагу до таких аспектів, як: адекватна самооцінка власного здоров'я (соціального, духовно-морального, фізичного, психічного); відсутність шкідливих звичок та вчинків, які шкодять власному здоров'ю й оточенню; критичне ставлення до шкідливих звичок, адекватна самооцінка вчинків, спрямованих на забезпечення культури здоров'я.

У результаті підсумкового етапу формувального експерименту позитивна динаміка показників поглибилася. Підсумкові дані розподілу досліджуваних ЕГ₂ і ЕГ₃ за показниками сформованості ПЗК вчителів і ЗК учнів на підсумковому етапі формувального експерименту відображено в табл. 5.7.

**Динаміка показників ПЗК і ЗК на підсумковому етапі
формуального експерименту (у %)**

Критерій компетентності	Низький		Середній		Достатній		Високий		Середній приріст
	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	
Когнітивний	27	19	24	18	25	32	24	31	17,8
Діяльнісно-технологічний	25	18	26	18	28	37	21	27	18,5
Конативний	22	14	29	17	26	39	23	30	24,8
Рефлексивний	19	8	35	21	27	39	19	32	31,8

Найвищий приріст результатів на цьому етапі формуального експерименту виявлено за рефлексивними показниками сформованості ПЗК вчителів і ЗК учнів, що виражається у середньому прирості +31,8%; стабільно високі показники відмічені за діяльнісно-технологічними (+18,5%), конативними (+24,8%) та найнижчий приріст на підсумковому етапі експерименту – за когнітивними (+17,8%) показниками (рис. 5.22).

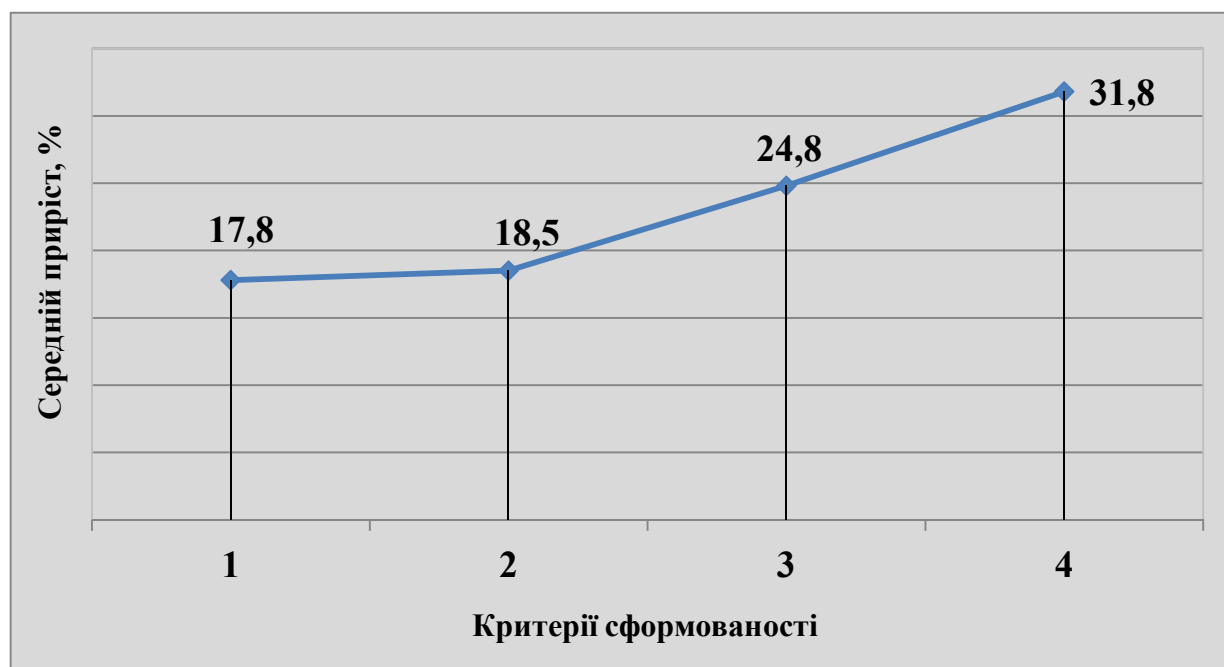

Рис. 5.22. Динаміка показників сформованості ПЗК вчителів і ЗК учнів за результатами підсумкового етапу формуального експерименту:
1 – когнітивні; 2 – діяльнісно-технологічні; 3 – конативні; 4 – рефлексивні

Узагальнення результатів контрольного зрізу на підсумковому етапі формувального експерименту загалом підтвердило прогнозоване припущення:

– найвищі величини приросту результатів зафіксовано за рефлексивними показниками сформованості ПЗК і ЗК (у вчителів – це адекватна самооцінка власного здоров'я – соціального, духовно-морального, фізичного, психічного; в учнів 6 класів – усвідомлення необхідності дбати про всі види власного здоров'я; критичне ставлення до шкідливих звичок, адекватна самооцінка вчинків, спрямованих на забезпечення культури здоров'я;

– суттєве зростання кількісного вираження конативних показників компетентності зумовлене увагою до таких аспектів досвіду здоров'язбереження: у вчителів – організації спільної здоров'язбережувальної діяльності з колегами, батьками учнів, громадськістю; проведення тренінгів безпечної поведінки учнів в умовах воєнного стану; в учнів – поведінки в умовах ризиків для здоров'я, дбайливого ставлення до власного здоров'я, врахування порад учителів, батьків, авторитетних людей;

– зниження приросту на підсумковому етапі за когнітивними показниками пояснюємо більшою технологічною спрямованістю моделювання ЗРОС ЗЗСО на цьому етапі, коли теоретичні здоров'язбережувальні знання працюють через призму практичної діяльності суб'єктів освітнього процесу.

Узагальнені показники динаміки сформованості ПЗК учителів і ЗК учнів в контрольній та експериментальній групах впродовж формувального експерименту наведено в табл. 5.8. і 5.9.

Узагальнення та порівняння результатів упровадження авторської логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО у експериментальній групі суб'єктів освітнього процесу засвідчили стабільно високі показники

приросту за всіма критеріями сформованості ПЗК учителів і ЗК учнів: найвищі – за когнітивними (+ 42,7%) і конативними (+ 42,0%), діяльнісно-технологічними (+ 43,0%) показниками; дещо нижчу, але стабільну динаміку відмічено за рефлексивними (+37,3%) показниками.

Таблиця 5.8

Узагальнені показники динаміки сформованості ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу ЗРОС на формувальній стадії експерименту (експериментальні групи, у %)

Критерій компетентності	Низький		Середній		Достатній		Високий		Середній приріст
	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	ЕГп	ЕГк	
Когнітивний	39	19	37	18	14	32	10	31	42,7
Діяльнісно-технологічний	40	18	32	18	18	37	10	27	43,0
Конативний	32	14	38	17	16	39	14	30	42,0
Рефлексивний	28	8	39	21	19	39	14	32	37,3

Таблиця 5.9

Узагальнені показники динаміки сформованості ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу ЗРОС на формувальній стадії експерименту (контрольні групи, у %)

Критерій компетентності	Низький		Середній		Достатній		Високий		Середній приріст
	КГп	КГк	КГп	КГк	КГп	КГк	КГп	КГк	
Когнітивний	39	37	36	33	13	16	12	14	6,3
Діяльнісно-технологічний	44	39	31	30	16	21	9	10	6,5
Конативний	29	29	39	35	16	19	16	17	5,3
Рефлексивний	29	28	42	39	18	21	11	12	5,0

Це свідчить про стабільно високі прирости значень показників за всіма критеріями (рис. 5.23).

Таким чином, результати дослідження щодо стану сформованості критеріальних показників ПЗК вчителів і ЗК учнів свідчать про їх відповідність загальній меті проведеного дослідження. Аналіз динаміки цих показників на різних етапах формувального експерименту дозволяє зробити висновок щодо ефективності розробленої моделі ЗРОС ЗЗСО відносно поставлених завдань.

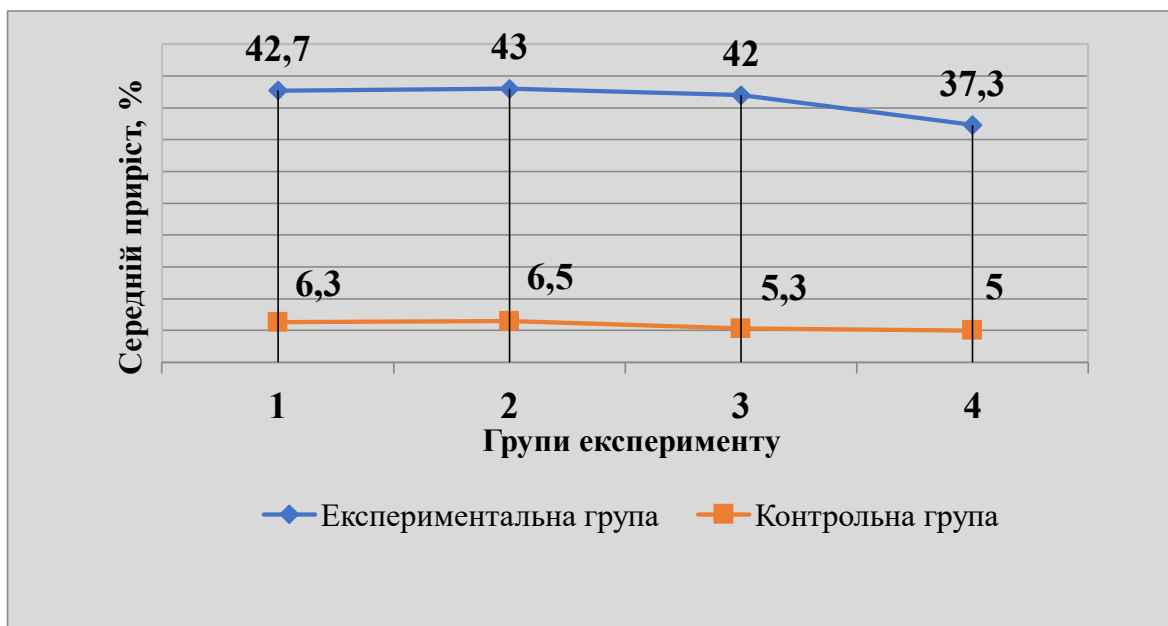

Рис. 5.23. Узагальнені дані порівняння середніх приростів показників сформованості ПЗК і ЗК в рамках формувального експерименту:

1 – когнітивні; 2 – діяльнісно-технологічні; 3 – конативні; 4 – рефлексивні

Після виконання статистичних процедур отримані дані про повноту сформованості показників кожного з критеріїв ПЗК вчителів і ЗК учнів були систематизовані у вигляді таблиць, які ілюструють розподіл суб'єктів освітнього процесу на констатувальній стадії експерименту та після підсумкового аналізу в контрольних і експериментальних групах за рівнями сформованості (табл. 5.11-5.18).

В експериментальних групах упровадження розробленої логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО та відповідного їй методичного забезпечення засвідчило суттєве зростання кількості здобувачів, які отримали високий рівень сформованості за когнітивними показниками на 81 особу, що становить 21% від загальної кількості; також збільшилася кількість суб'єктів освітнього процесу, що отримали достатній рівень на 18% (69 досліджуваних). Таке збільшення відбулося завдяки скороченню відсотку вчителів і здобувачів, які отримали середній (19%) та низький (20%) рівні сформованості ПЗК вчителів і ЗК учнів.

**Динаміка показників розвитку ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу
ЗРОС у контрольних (КГ₂ → КГ₃) та експериментальних (ЕГ₂ → ЕГ₃)
групах, (%) за когнітивним критерієм**

Рівні сформованості	Кількість осіб (у %)							
	Контрольний зріз				Підсумковий зріз			
	КГ ₂		ЕГ ₂		КГ ₃		ЕГ ₃	
	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб
Низький	39	150	39	150	37	142	19	73
Середній	36	138	37	142	33	127	18	69
Достатній	13	50	14	54	16	61	32	123
Високий	12	46	10	39	14	54	31	120
Загалом	100	384	100	385	100	384	100	385

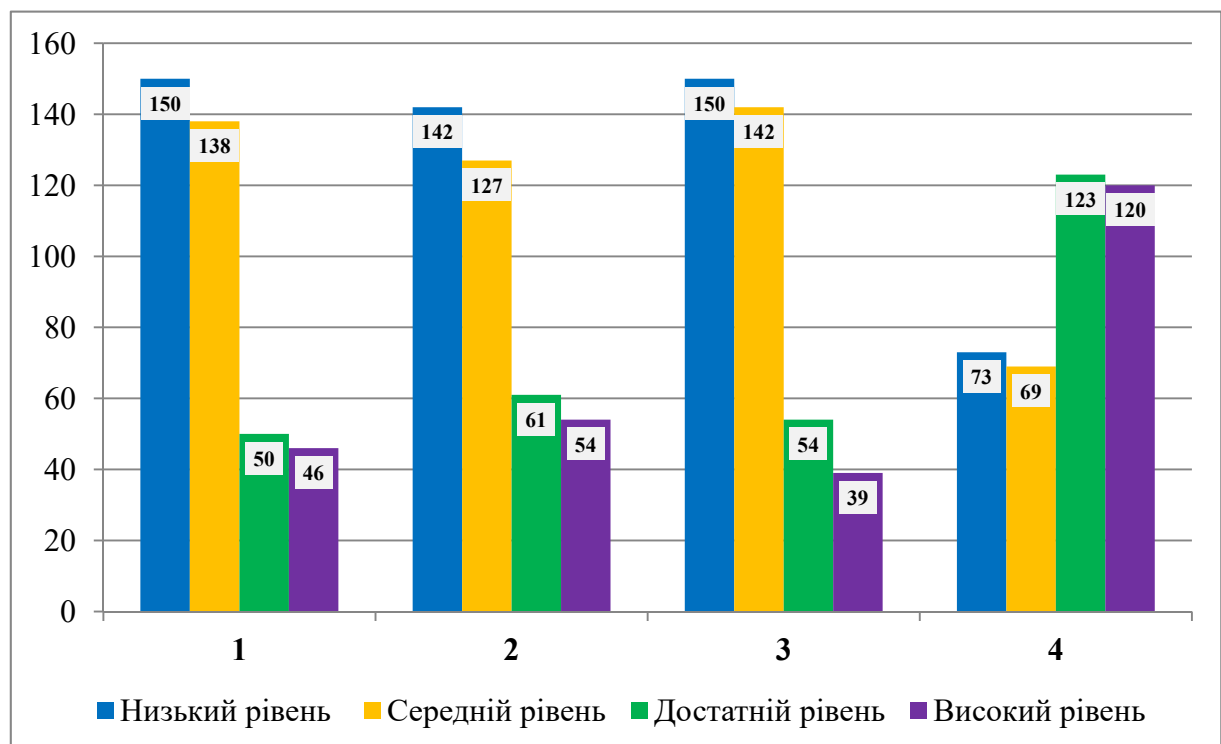

Рис. 5.24. Діаграма динаміки сформованості показників розвитку ПЗК і

ЗК суб'єктів освітнього процесу за когнітивним критерієм:

1 – КГ₂ до експерименту; 2 – КГ₃ після експерименту;

3 – ЕГ₂ до експерименту; 4 – ЕГ₃ після експерименту

Визначення приросту результатів за показниками розвитку когнітивного критерію ПЗК вчителів і ЗК учнів було реалізовано нами відповідно змісту тем розробленої модельної програми курсу «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти, авторів С. Дудка, Т. Ярошенко, І. Калініченко, Т. Водолазької, яку представлено в підрозділі 4.2 роботи. Показники приросту результатів за темами представлено в таблиці 5.11. та на рис. 5.25.

Таблиця 5.11

**Приріст показників експериментальної групи (ЕГ₂)
за змістовими компонентами когнітивного критерію (%)**

Змістовий інтеграційний компонент	Низький	Середній	Достатній	Високий
«Безпека в побуті»	– 11	– 9	+ 10	+ 10
«Здоров'я та його складові»	– 12	– 11	+ 14	+ 9
«Що для мене є громадське здоров'я?»	– 10	– 13	+ 15	+ 8
«Безпека в мережі інтернет»	– 10	– 9	+ 13	+ 6
«Психічна і духовна складові здоров'я»	– 9	– 12	+ 11	+ 10
«Навігація в сучасному інформаційному просторі»	– 5	– 9	+ 8	+ 6
«Моя безпека під час воєнного стану та надзвичайних ситуацій»	– 5	– 9	+ 8	+ 6
«Соціальна інтеграція»	– 18	– 14	+ 24	+ 8
«Вплив соціального середовища на безпеку життєдіяльності»	– 19	– 13	+ 22	+ 10
«Особистий і суспільний добробут»	– 20	– 14	+ 22	+ 12

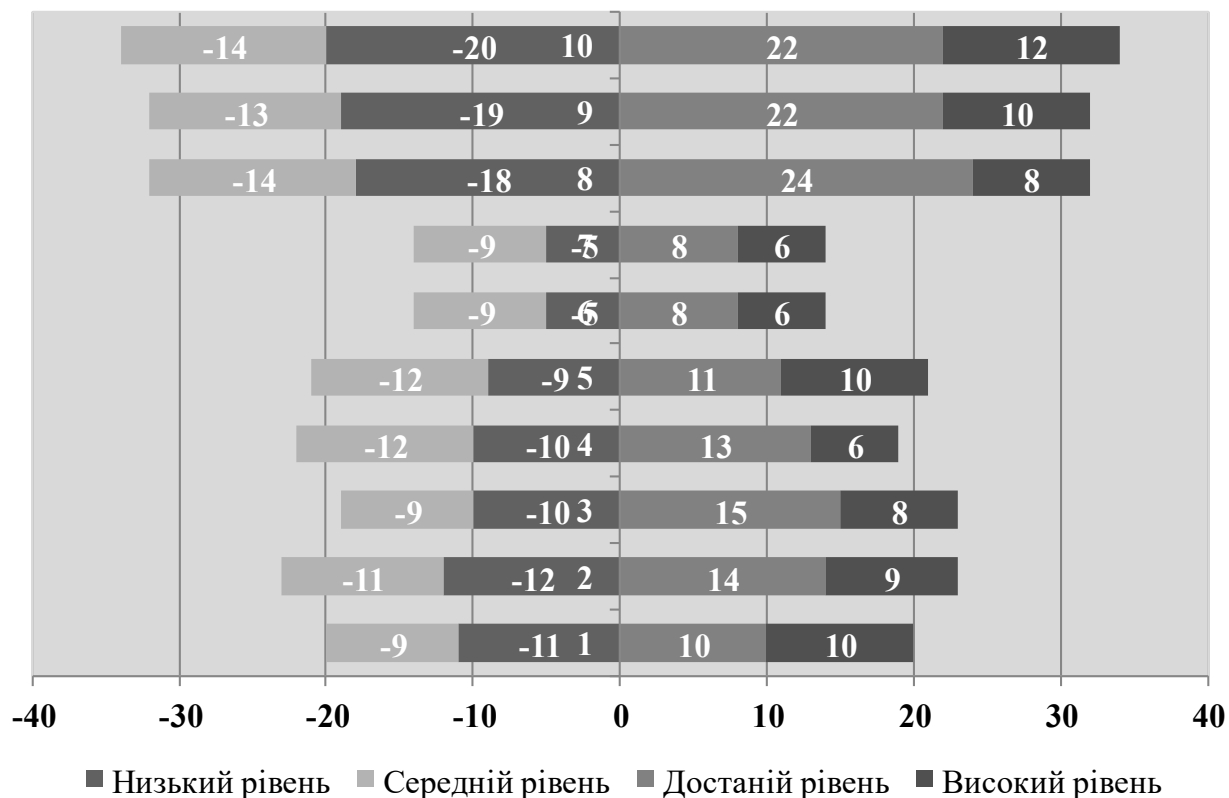

Рис. 5.25. Загальна динаміка розвитку показників когнітивного критерію ПЗК і ЗК за змістом тем здоров'язбережувальної освіти в експериментальній групі ЕГ₂

Вивчення динаміки розвитку показників когнітивного критерію за темами розробленої модельної програми курсу «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» в експериментальній групі учнів 5-6 класів дозволило виділити такі тенденції:

– найнижчі показники сформованості виявлено за темами «Здоров'я та його складові», «Безпека в побуті», «Особистий і суспільний добробут», «Вплив соціального середовища на безпеку життєдіяльності», «Соціальна інтеграція»;

– найвищі показники приросту констатовано за темами «Моя безпека під час воєнного стану та надзвичайних ситуацій», «Навігація в сучасному інформаційному просторі», «Безпека в мережі інтернет», «Що для мене є громадське здоров'я?», «Психічна і духовна складові здоров'я», що пояснюємо

високим ступенем здоров'язберезувальної спрямованості; також позитивна динаміка пояснюється застосуванням у навчальному процесі навчального посібника «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю».

Аналіз даних підсумкового зрізу, які представлено в таблиці 5.12, дозволяє встановити, що в контрольній групі, порівняно з констатувальною стадією розподіл респондентів за ступенем розвитку показників діяльнісно-технологічного критерію ПЗК вчителів і ЗК учнів не має суттєвих відмінностей.

Таблиця 5.12

Динаміка розвитку показників діяльнісно-технологічного критерію ПЗК і ЗК у контрольній (КГ₂ → КГ₃) та експериментальній (ЕГ₂ → ЕГ₃) групах (%)

Рівні сформованості	Кількість осіб та %							
	Контрольний зріз				Підсумковий зріз			
	КГ ₂		ЕГ ₂		КГ ₃		ЕГ ₃	
	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб
Низький	44	169	40	154	39	150	18	69
Середній	31	119	32	123	30	115	18	69
Достатній	16	61	18	69	21	81	37	143
Високий	9	35	10	39	10	38	27	104
Загалом	100	384	100	385	100	384	100	385

Креативний рівень виявлено лише в 10% (38 осіб) досліджуваних контрольної групи, а достатній – 21% (81 особа), приріст за цими рівнями склав +1% і +5% відповідно. При цьому в експериментальній групі кількість здобувачів, у яких діагностовано креативний рівень розвитку діяльнісно-технологічних показників компетентності становить 27%, що на 17% більше порівняно з даними констатувального зрізу. Також з'ясовано істотне збільшення в експериментальних групах відсотку суб'єктів освітнього процесу, що виявили достатній рівень – з 18 до 37%, а також зменшення абсолютних величин за низьким і середнім рівнями (рис. 5.26). Це дозволяє зробити висновок, що формування ПЗК і ЗК за діяльнісно-технологічними

показниками у процесі впровадження моделі ЗРОС ЗЗСО було ефективним за рахунок уваги до таких умінь: у вчителів – виховання та саморозвитку ціннісного ставлення до здоров'я; застосування методів оздоровлення, попередження насильства та булінгу; в учнів – систематичних занять фізичними вправами та тренуванням стабільного емоційного стану; дотриманням санітарно-гігієнічних вимог середовища.

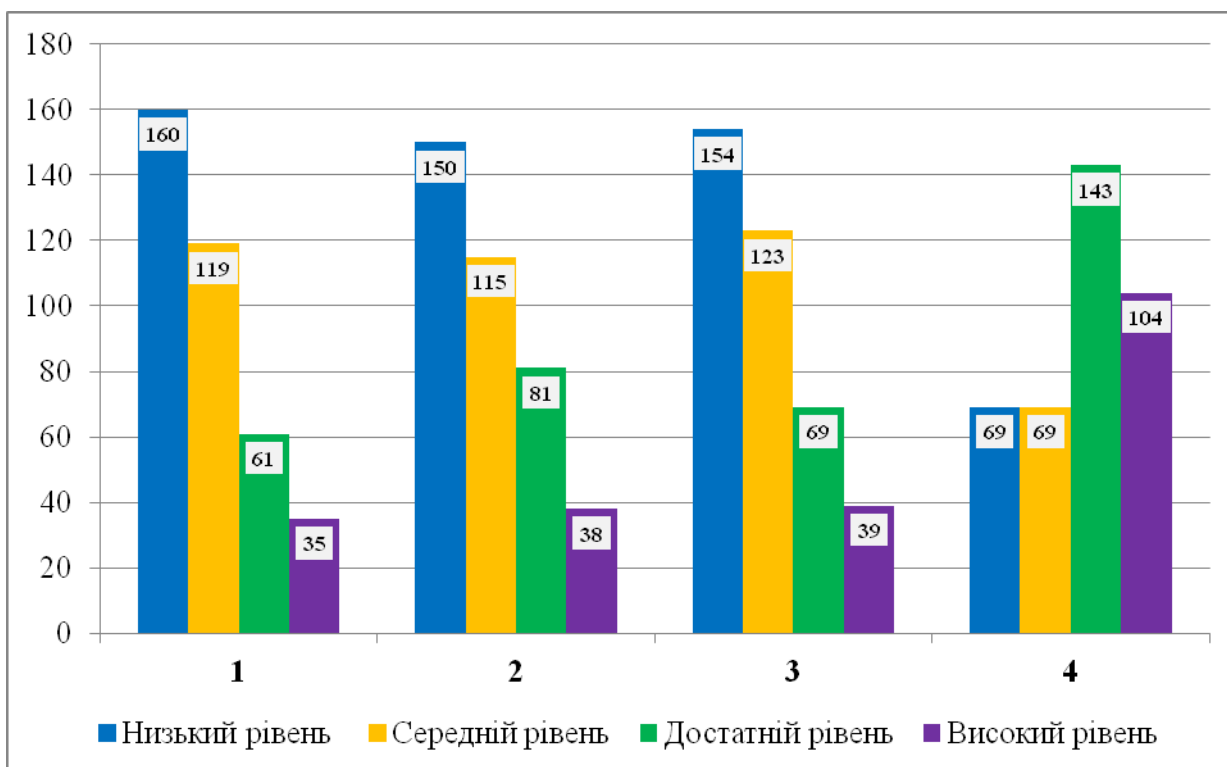

Рис. 5.26. Динаміка розвитку показників діяльнісно-технологічного критерію:

1 – КГ₂ до експерименту; 2 – КГ₃ після експерименту;
3 – ЕГ₂ до експерименту; 4 – ЕГ₃ після експерименту

Результати, відображені в таблиці 5.13, засвідчують позитивну динаміку розвитку ПЗК вчителів і ЗК учнів компетентності за показниками конативного критерію в цілісній експериментальній групі: на низькому рівні в кінці експерименту констатовано лише 14% (44 особи); середній рівень в експериментальній групі виявили 17% (53 осіб), що фіксує зменшення в порівнянні з констатувальною стадією на 21%; більше третини (39% – 150

осіб) членів експериментальної групи виявили конативні якості на достатньому логічному рівні сформованості; констатовано збільшення на 16% (з 14 до 30%) кількості суб'єктів освітнього процесу, які набули високого рівня розвитку компетентності (рис. 5.27).

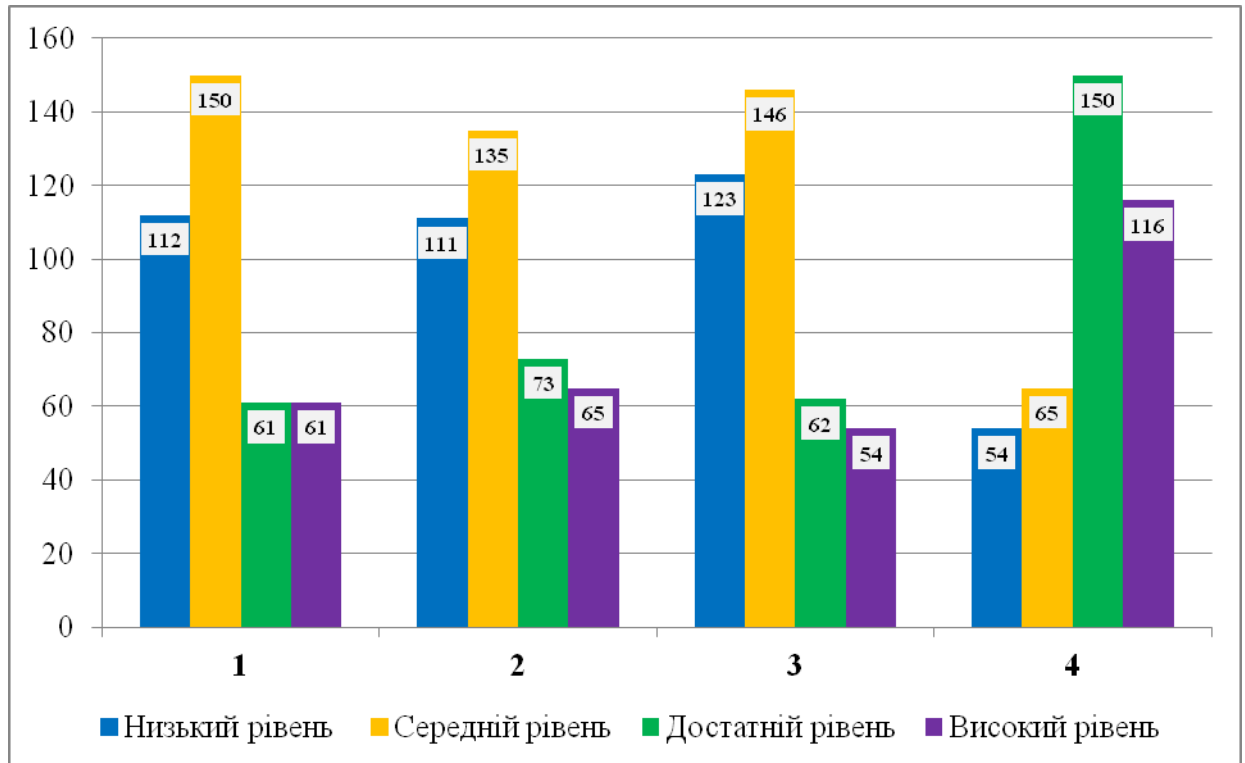

Рис. 5.27. Динаміка розвитку показників ПЗК і ЗК конативного критерію суб'єктів освітнього закладу:

*1 – КГ₂ до експерименту; 2 – КГ₃ після експерименту;
3 – ЕГ₂ до експерименту; 4 – ЕГ₃ після експерименту*

У той же час, як свідчать результати таблиці 5.13, у контрольній групі за підсумками констатувального й підсумкового зрізів динаміка показників конативного критерію коливається в межах +1 – +3%. Це засвідчує ефективність логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО, педагогічних умов та методичного супроводу здоров'язберезувальної діяльності в рамках формувального експерименту.

Динаміка показників конативного критерію розвитку ПЗК вчителів і ЗК учнів у контрольній (КГ₂, → КГ₃) та експериментальній (ЕГ₂ → ЕГ₃) групах, (%)

Рівні сформованості	Кількість осіб і %							
	Контрольний зріз				Підсумковий зріз			
	КГ ₂		ЕГ ₂		КГ ₃		ЕГ ₃	
	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб
Низький	29	21	32	23	29	91	14	44
Середній	39	27	38	28	35	110	17	53
Достатній	16	11	16	12	19	60	39	122
Високий	16	11	14	10	17	53	30	93
Загалом	100	70	100	73	100	314	100	312

Такий стан в ЕГ₂ і ЕГ₃ забезпечила увага до: в учителів – організації спільної здоров'язберезувальної діяльності з колегами, батьками учнів, громадськістю; проведення тренінгів безпечної поведінки учнів в умовах воєнного стану; в учнів – дбайливе ставлення до власного здоров'я, врахування порад учителів, батьків, авторитетних людей; позитивна співпраця з психологами і медиками стосовно власного здоров'я. Вивчення результатів диференціювання досліджуваних за рівнями сформованості рефлексивних показників ПЗК і ЗК засвідчило, що у контрольній групі впродовж експерименту не спостережено суттєвих позитивних зрушень (табл. 5.14 та рис. 5.28).

Таблиця 5.14

Динаміка розвитку показників рефлексивного критерію ПЗК вчителів і ЗК учнів у контрольній (КГ₂ → КГ₃) та експериментальній (ЕГ₂ → ЕГ₃) групах, (%)

Рівні сформованості	Кількість осіб (%)							
	Контрольний зріз				Підсумковий зріз			
	КГ ₂		ЕГ ₂		КГ ₃		ЕГ ₃	
	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб
Низький	29	21	28	20	28	88	8	25
Середній	42	29	39	28	39	122	9	28
Достатній	18	12	19	14	21	66	40	125
Високий	11	8	14	11	12	38	43	134
Загалом	100	70	100	73	100	314	100	312

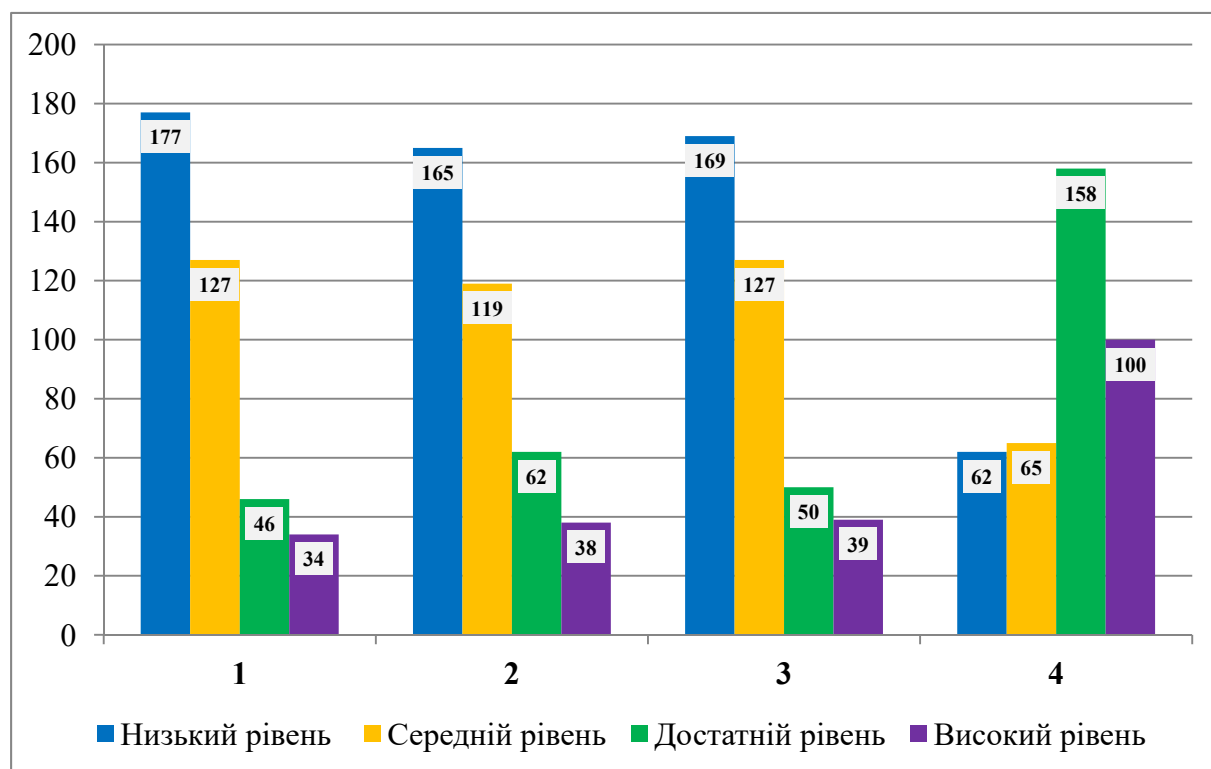

Рис. 5.28. Динаміка розвитку показників рефлексивного критерію ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу:

1 – КГ₂ до експерименту; 2 – КГ₃ після експерименту;
3 – Е₂ до експерименту; 4 – ЕГ₃ після експерименту

Розподіл членів груп у цілісній експериментальній групі за рівнями сформованості рефлексивних показників ПЗК вчителів і ЗК учнів суттєво різняться на етапах констатувального й підсумкового зрізів: на 29% констатовано зростання кількості респондентів, що виявили високий рівень; на 21% відбулося збільшення осіб з достатнім рівнем; спостереження скорочення на 30% кількості респондентів, що виявили середній і на 20% тих, що отримали низький рівні сформованості рефлексивних показників ПЗК і ЗК.

Це підтверджує думку про ефективність запропонованого нами переліку показників, зокрема, для вчителів – самоаналізу до власних проблем зі здоров'ям та учнів; адекватної самооцінки власного здоров'я (соціального, духовно-морального, фізичного, психічного); відсутності шкідливих звичок та вчинків, які шкодять власному здоров'ю й оточенню, для учнів –

зацікавленості питаннями збереження і зміцнення здоров'я; усвідомлення необхідності дбати про всі види власного здоров'я; критичне ставлення до шкідливих звичок, адекватна самооцінка вчинків, спрямованих на забезпечення культури здоров'я.

Перейдемо до аналізу даних експерименту за конкретними показниками всіх запропонованих критеріїв компетентностей суб'єктів освітнього процесу (ПЗК вчителів і ЗК учнів 5-6 класів).

На стадії констатувального дослідження у контрольній та експериментальній групах діагностовано однаковий рівень розвитку за показниками когнітивного критерію (табл. 5.15).

Таблиця 5.15

Динаміка сформованості показників ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу за когнітивним критерієм

Показники розвитку ПЗК вчителів і ЗК учнів	Рівні сформованості (%)							
	Контрольна група (n-384)				Експериментальна група (n-385)			
	Низький	Середній	Достатній	Високий	Низький	Середній	Достатній	Високий
Знання про: взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним середовищем; здоров'я, здоровий спосіб життя	42	33	13	12	6	11	46	37
культуру здоров'я та здоровий спосіб життя; безпечну поведінку, фізичну культуру, фактори ризиків для здоров'я	34	40	12	14	9	6	34	51
здоров'язбережувальні основи своєї освітньої галузі; складові та види здоров'я, правила техніки безпеки для здоров'язбереження	24	50	13	13	8	7	32	53

Після впровадження логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО та відповідного їй методичного забезпечення в освітній процес експериментальної групи (КГ реалізували традиційні здоров'язбережувальні

методики) відбулася позитивна динаміка рангових місць показників когнітивного критерію. Ступінь знань про взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним середовищем та здоров'я, здоровий спосіб життя у експериментальній групі зафіксовано на достатньому (46%) та високому (37%) рівнях; сформованість знань про культуру здоров'я та здоровий спосіб життя та безпечну поведінку, фізичну культуру, фактори ризиків для здоров'я – на високому (51%) та достатньому (34%) рівнях; у контрольній групі обидва показники діагностовано на елементарному і базовому рівнях – знань про здоров'язбережувальні основи своєї освітньої галузі; складові та види здоров'я, правила техніки безпеки для здоров'язбереження. Позитивну динаміку показників когнітивного критерію пояснюємо розробкою і впровадженням авторської моделі ЗРОС, відповідного методичного забезпечення здоров'язбереження та реалізацію педагогічних умов – створення логіко-функціональної схеми моделі ЗРОС ЗЗСО у цілісності її конструктив – методологічного (логіко-семіотичного) теоретичного (змістово-технологічного); моніторингового (діагностувально-оцінного), побудова гуманних відносин у ЗРОС ЗЗСО, позбавлених булінгу та насильства на суб'єкт-суб'єктних засадах; вивчення міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів щодо обраної проблеми, їх популяризація у експериментальних ЗЗСО.

Сформованість показників за діяльнісно-технологічним критерієм оцінено за такими показниками: виховання та саморозвитку ціннісного ставлення до здоров'я; застосування методів оздоровлення, попередження насильства та булінгу; проведення інформаційно-консультативної роботи з батьками; вміння самостійно діяти щодо збереження здоров'я свого й оточення; систематично займатися фізичними вправами та тренуванням стабільного емоційного стану; дотримуватися санітарно-гігієнічних вимог середовища (табл. 5.16).

Динаміка сформованості показників ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу ЗРОС за діяльнісно-технологічним критерієм

Показники розвитку ПЗК вчителів і ЗК учнів	Рівні сформованості (%)							
	Контрольна група (n-384)				Експериментальна група (n-385)			
	Низький	Середній	Достатній	Високий	Низький	Середній	Достатній	Високий
Уміння: виховання та соморозвитку ціннісного ставлення до здоров'я; самостійно діяти щодо збереження здоров'я свого й оточення	46	33	12	9	7	7	46	40
застосування методів оздоровлення, попередження насильства та булінгу; систематично займатися фізичними вправами та тренуванням стабільного емоційного стану	35	40	11	14	7	10	43	40
проведення інформаційно-консультативної роботи з батьками; дотримуватися санітарно-гігієнічних вимог середовища	40	35	12	13	6	11	40	43

Результати діагностики засвідчили високі прирости за всіма показниками діяльнісно-технологічного критерію ПЗК вчителів і ЗК учнів в межах 40-46% за високим та 43-46% за достатнім рівнями. У контрольній групі діагностовано за цією групою показників домінування низького і середнього рівнів. Зростання показників за цим критерієм пояснюємо реалізацією педагогічної умови – виокремлення комплексу здоров'язбережувальних технологій та методів діяльності вчителів, персоналу, учнів і батьків.

Конативний критерій ПЗК і ЗК оцінено за такими показниками: досвід попередження ризиків для здоров'я в різних умовах безпеки; організації спільної здоров'язбережувальної діяльності з колегами, батьками учнів,

громадськiстю; проведення тренiнгiв безпечноi поведiнки учнiв в умовах воєнного стану; поведiнки в умовах ризикiв для здоров'я; дбайливого ставлення до власного здоров'я, врахування порад учителiв, батькiв, авторитетних людей; позитивної спiвпрацi з психологами i медиками стосовно власного здоров'я (табл. 5.17).

Таблиця 5.17

Динамiка сформованостi показникiв ПЗК i ЗК суб'єктiв освiтнього процесу ЗРОС за конативним критерiєм

Показники розвитку ПЗК вчителiв i ЗК учнiв	Рiвнi сформованостi (%)							
	Контрольна група (n-384)				Експериментальна група (n-385)			
	Низький	Середнiй	Достатнiй	Високий	Низький	Середнiй	Достатнiй	Високий
Наявнiсть досвiду: з попередження ризикiв для здоров'я в рiзних умовах безпеки; поведiнки в умовах ризикiв для здоров'я	28	45	15	12	4	13	22	61
з організації спiльної здоров'язбережувальної дiяльностi з колегами, батьками учнiв, громадськiстю; дбайливого ставлення до власного здоров'я, врахування порад учителiв, батькiв, авторитетних людей	46	32	16	6	9	11	29	51
з проведення тренiнгiв безпечноi поведiнки учнiв в умовах воєнного стану; позитивної спiвпрацi з психологами i медиками стосовно власного здоров'я	31	40	18	11	11	8	38	43

Реалiзацiя експериментальних чинникiв дослiдження дозволила виявити позитивнi змiни в досвiдi вчителiв – з організації спiльної

здоров'язберезувальної діяльності з колегами, батьками учнів, громадськістю; проведення тренінгів безпечної поведінки учнів в умовах воєнного стану; в досвіді учнів – поведінки в умовах ризиків для здоров'я; дбайливого ставлення до власного здоров'я, врахування порад учителів, батьків, авторитетних людей. У цьому контексті більшість (61%) респондентів виявили високий рівень; достатній рівень діагностовано у 22% осіб; лише 4% досліджуваних в ЕГ продемонстрували низький і 13% – середній рівні. У контрольній групі після експерименту відмічаємо переважно середній та низький рівні прояву показників конативного критерію.

У цьому контексті вважаємо результативною педагогічну умову, що враховує виокремлення комплексу здоров'язберезувальних технологій та методів діяльності вчителів, персоналу, учнів і батьків.

Розвиток показників рефлексивного критерію оцінено через такі ознаки: у вчителів самоаналіз до проблем власного здоров'я та учнів; адекватна самооцінка власного здоров'я (соціального, духовно-морального, фізичного, психічного); відсутність шкідливих звичок та вчинків, які шкодять власному здоров'ю й оточенню; в учнів – інтерес до питань збереження і зміцнення здоров'я; усвідомлення необхідності дбати про всі види власного здоров'я; критичне ставлення до шкідливих звичок, адекватна самооцінка вчинків, спрямованих на забезпечення культури здоров'я (табл. 5.18).

У експериментальній групі відмічаємо позитивну динаміку показників, досліджувані виявили високий (34%) і достатній (30%) рівні сформованості, у контрольній групі домінують низький (39%) і середній (38%) рівні сформованості за цими показниками.

Завдяки цьому можна говорити про ефективне впровадження педагогічної умови – *побудова гуманних відносин у ЗРОС ЗЗСО, позбавлених булінгу та насильства на суб'єкт-суб'єктних засадах.*

**Динаміка сформованості показників ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього
(вчителів і учнів) процесу за рефлексивним критерієм**

Показники розвитку ПЗК і ЗК	Рівні сформованості (%)							
	Контрольна група (n-384)				Експериментальна група (n-385)			
	Низький	Середній	Достатній	Високий	Низький	Середній	Достатній	Високий
Навички саморегуляції: самоаналіз власних проблем зі здоров'ям та учнів; зацікавленість до питань збереження і зміцнення здоров'я	39	38	14	9	17	19	30	34
адекватна самооцінка власного здоров'я (соціального, духовно-морального, фізичного, психічного); усвідомлення необхідності дбати про всі види власного здоров'я	37	30	19	14	11	9	41	39
відсутність шкідливих звичок та вчинків, які шкодять власному здоров'ю й оточенню; критичне ставлення до шкідливих звичок, адекватна самооцінка вчинків, спрямованих на забезпечення культури здоров'я	38	29	18	15	10	10	42	38

Отже, критеріальний аналіз результатів дослідження сформованості ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу ЗРОС свідчить про перевагу всіх видів показників експериментальних груп у кількісному вираженні порівняно з контрольними групами; враховуючи це, зауважимо, що на початку експерименту обидві вибірки були практично ідентичними за рівнем розвитку цих показників.

5.3. Підсумкове узагальнення результатів експериментальної роботи

Підсумкове узагальнення даних експериментальної роботи було проведено на підставі визначення ефективності педагогічних умов реалізації логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО, що обрані критеріями якості діяльності управлінських команд експериментальних закладів загальної середньої освіти (ЕГ₁, кількість – 172 особи).

Для визначення ефективності пропонованих педагогічних умов нами використано метод експертних оцінок, мета якого полягала в отриманні інформації, що є необхідною для подальшої теоретичної та експериментальної роботи з даної проблеми. Цей метод використано для отримання оцінок, думок та експертної інформації від кваліфікованих фахівців у галузі здоров'язбереження та управління ЗЗСО. Основні етапи використання методу експертних оцінок у нашому дослідженні передбачали:

- визначення експертів – вибір кваліфікованих фахівців, які мають досвід у відповідній галузі досліджень. Нами диференційовано чотири групи експертів: 1) представники дослідника, 2) керівники ЗЗСО; 3) керівники методичних спільнот учителів; 4) представники батьків і громадськості;

- створення шкали оцінювання – розробка шкали або системи критеріїв, які дозволять експертам визначити рівень якості, ефективності чи інших характеристик об'єкта дослідження (методика «Картка-алгоритм оцінювання ефективності педагогічних умов моделювання ЗРОС ЗЗСО» (Додаток Е), автор А. Фастівець);

- проведення експертних оцінок – представлення об'єкта дослідження експертам для отримання їхніх оцінок шляхом письмових опитувань, інтерв'ю або групових обговорень;

- аналіз результатів експертних оцінок – збір та аналіз оцінок експертів для отримання узагальненої інформації щодо ефективності пропонованих педагогічних умов; ця процедура також містила статистичний аналіз отриманих даних;

– інтерпретація результатів – усвідомлення значущості даних та отриманих результатів з метою висновків для освітньої практики чи рекомендацій із подальших досліджень у сфері моделювання ЗРОС ЗЗСО.

Метод експертних оцінок рекомендовано використовувати у випадках, коли інші методи дослідження не можуть бути ефективно використані або коли значущий досвід та фахова експертиза; при цьому наголошується на важливості уваги до вибору експертів та розробці шкали оцінювання для забезпечення об'єктивності та надійності отриманих результатів⁶⁷³.

У таблиці 5.19 наведено узагальнені результати експертних оцінок ефективності пропонованих педагогічних умов моделювання ЗРОС ЗЗСО управлінськими командами експериментальних закладів (ЕГ₁).

Найвищі абсолютні оцінки (9,25 балів) отримала педагогічна умова, яка передбачала *побудову гуманних відносин у ЗРОС ЗЗСО, позбавлених булінгу та насильства на суб'єкт-суб'єктних засадах* (табл. 5.19).

Особливо високо вона оцінена керівниками методичних спільнот учителів (94% респондентів цих експертних груп наголосили на її пріоритетності), батьками та представниками громадськості (92% експертів); загалом другий за абсолютною величиною рейтинговий показник отримала умова – *розробка та своєчасне оновлення навчально-методичного забезпечення процесу здоров'язбереження учнів у ЗРОС ЗЗСО, інклюзивний дизайн простору* високо оцінений усіма групами респондентів. За іншими педагогічними умовами спостережено дещо нижчі оцінки, які коливаються в межах 7,25-8,25 балів.

Варто відмітити, що в експертній групі керівників ЗЗСО високо оцінено *вивчення міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів щодо обраної проблеми, їх популяризація в експериментальних ЗЗСО та виокремлення комплексу здоров'язберезувальних технологій і методів діяльності вчителів, персоналу, учнів і батьків* (77% експертів),

⁶⁷³ Кравченко Л. М., 1996. *Професійна діагностика у системі післядипломного підвищення кваліфікації вчителя*: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 224 с.

розробку поетапного моніторингу сформованості ПЗК учителів і ЗК учнів суб'єктів освітнього процесу (79%) та наголошено на необхідності *розробки і своєчасного оновлення навчально-методичного забезпечення процесу здоров'язбереження* (70%).

Таблиця 5.19

**Узагальнення експертних оцінок ефективності педагогічних умов
моделювання ЗРОС ЗЗСО управлінськими командами
експериментальних закладів (ЕГ₁– 172 особи)**

№	Зміст педагогічних умов моделювання ЗРОС ЗЗСО	Представники дослідника (n=48)	Керівники методичних спільнот учителів (n=52)	Керівники ЗЗСО області (n=31)	Представники батьків і громадськості (n=41)	Середнє значення
		Оцінка/%	Оцінка/%	Оцінка/%	Оцінка/%	
1	Створення логіко-функціональної схеми моделі ЗРОС ЗЗСО у цілісності її конструктив – методологічному (логіко-семіотичного), теоретичному (змістово-технологічному), моніторинговому (діагностувально-оцінному).	7 балів 61%	8 балів 70%	6 балів 58%	8 балів 72%	7,25/ 65,25
2	Вивчення міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів щодо обраної проблеми, їх популяризація у експериментальних ЗЗСО.	9 балів 77%	9 балів 78%	6 балів 57%	7 балів 62%	7,75/ 68,5
3	Моделювання управлінськими командами ЗЗСО системи поетапного моніторингу ЗРОС.	9 балів 79%	8 балів 69%	7 балів 61%	6 балів 58%	7,5/ 66,75
4	Розробка та своєчасне оновлення навчально-методичного забезпечення процесу здоров'язбереження учнів у ЗРОС ЗЗСО, інклюзивний дизайн простору.	9 балів 70%	10 балів 93%	6 балів 59%	8 балів 71%	8,25/ 73,25

5	Виокремлення комплексу здоров'язбережувальних технологій та методів діяльності вчителів, персоналу, учнів і батьків.	7 балів 62%	8 балів 70%	9 балів 79 %	10 балів 92%	8,5/ 75,75
6	Побудова гуманних відносин у ЗРОС ЗЗСО, позбавлених булінгу та насильства на суб'єкт-суб'єктних засадах.	8 балів 71%	9 балів 81%	10 балів 94%	10 балів 93%	9,25/ 84,75
Середнє значення		8,2 70%	8,7 76,8%	7,3 68%	8,2 74,7%	

Керівники методичних спільнот високо (93 %) оцінили важливість розробки та своєчасне оновлення навчально-методичного забезпечення процесу здоров'язбереження учнів у ЗРОС ЗЗСО, інклюзивний дизайн простору; виокремлення комплексу здоров'язбережувальних технологій та методів діяльності вчителів, персоналу, учнів і батьків; побудова гуманних відносин у ЗРОС ЗЗСО, позбавлених булінгу та насильства на суб'єкт-суб'єктних засадах та наголосили на необхідності моделювання управлінськими командами ЗЗСО систем поетапного моніторингу ЗРОС (81%). Узагальнені результати експертного дослідження пропонованих умов засвідчили високі оцінки в усіх групах респондентів з найвищими рівнями (8,7 балів) у керівників ЗЗСО та найнижчими (7,3 бали) у групі керівників методичних спільнот учителів.

Отже, якісний аналіз результатів формувальної стадії експерименту підтвердив ефективність авторської логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО, педагогічних умов та навчально-методичного забезпечення здоров'язбережувальної діяльності закладів загальної середньої освіти. Практична реалізація цих експериментальних факторів і застосування положень загальнонаукових (феноменологічний; акмеологічний; системний; культурологічний); конкретно-наукових (середовищний; особистісний; компетентнісний); практико-технологічних (діяльнісний; інтегративний) наукових підходів зумовили зростання показників ПЗК вчителів і ЗК учнів в

експериментальних групах ЕГ₂ і ЕГ₃, а тому засади моделювання можна трансформувати на підходи до створення інших педагогічних моделей освітнього середовища.

Якісний аналіз ефективності впровадження логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО на засадах гуманістично-компетентної освітньої парадигми, Концепції Нової української школи та відповідних методологічних підходів зумовив потребу здійснення комплексного кількісного аналізу експериментальних показників дослідження. Кількісний аналіз здійснено нами за такими напрямками:

– узагальнення абсолютних та відносних приростів розвитку ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу проведено для контрольних та експериментальних груп на різних логічних рівнях сформованості;

– цілісне вивчення динаміки показників результатів контрольних та експериментальних груп у експериментальних ЗЗСО;

– проведення математично-статистичних оцінювань результатів дослідження за критеріями Вілкоксона-Манна-Уїтні та Крамера-Уелча, розрахунок показників описової статистики (Макаренко, Іванов, Васильєва, 2021).

Узагальнені дані підсумкового експериментального дослідження наведені в таблиці 5.20 та на рисунку 5.29.

Таблиця 5.20

Підсумкові результати розвитку ПЗК вчителів і ЗК учнів суб'єктів освітнього процесу за рівнями сформованості у контрольних та експериментальних групах (кількість осіб, %)

Рівень	Контрольна група до експерименту		Експериментальна група до експерименту		Контрольна група після експерименту		Експериментальна група після експерименту	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Низький	150	39	146	38	127	33	42	11
Середній	123	32	127	33	104	27	54	14
Достатній	65	17	62	16	96	25	158	41
Високий	46	12	50	13	57	15	131	34
Загалом	384	100	385	100	384	100	385	100

Аналіз даних кількісного узагальнення формувального експерименту засвідчив, що показники контрольної й експериментальної груп на контрольному зрізі суттєво не відрізняються; також констатуємо відсутність змін у показниках контрольної групи до та після цілісної експерименту, що було наслідком використання традиційних підходів до здоров'язбереження в ЗЗСО; позитивні зміни спостережено в динаміці показників експериментальної групи до і після впровадження розробленої авторської моделі ЗРОС ЗЗСО та навчально-методичного забезпечення.

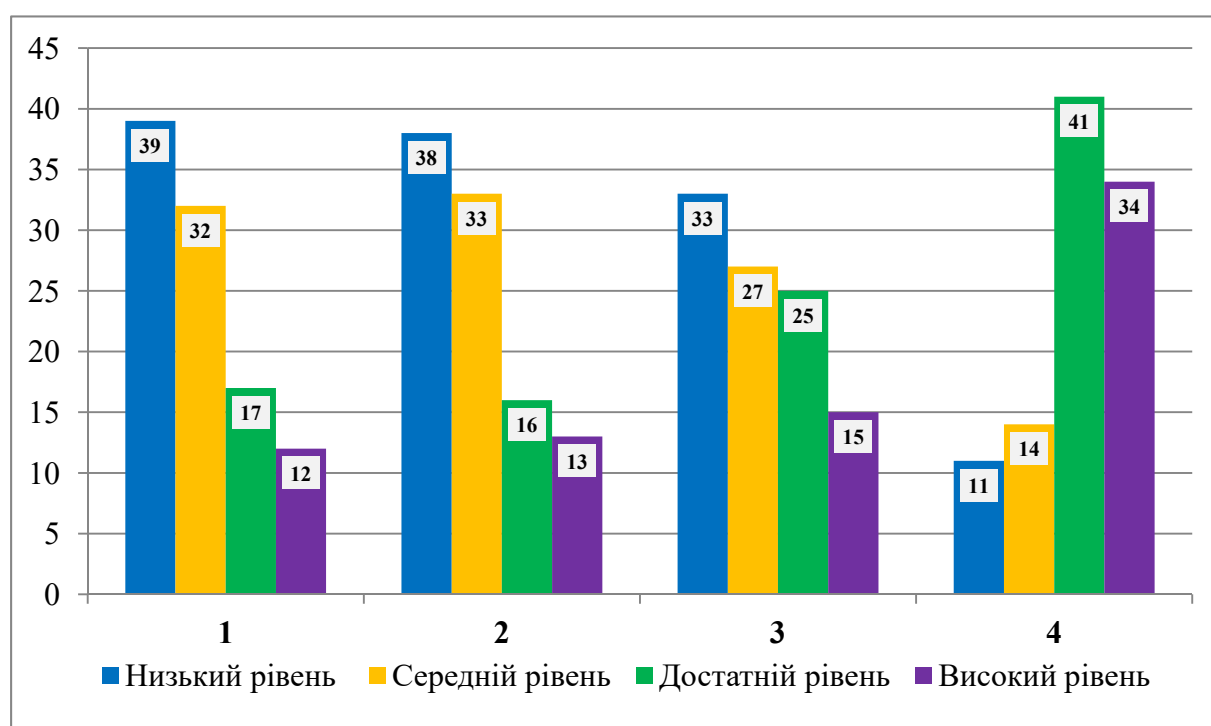

Рис. 5.29. Динаміка рівнів сформованості ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу у контрольних та експериментальних групах:

1 – КГ до експерименту; 2 – ЕГ до експерименту;

3 – КГ після експерименту; 4 – ЕГ після експерименту

У експериментальній групі спостережено суттєве зменшення кількості респондентів, що виявили низький рівень сформованості ПЗК і ЗК на 104 особи, що відповідає 27%. На 73 респондента (19%) в експериментальній групі кількість осіб, які виявили середній рівень ПЗК і ЗК; водночас відбулося збільшення кількості респондентів, що виявили достатній (96 осіб – 25%) та високий (81 особа – 21%) рівні.

Аналіз динаміки показників ПЗК і ЗК в результаті проведеного узагальнення в окремих ЗЗСО показав, що в динаміці результатів цілісної експериментальної групи в цих закладах не спостережено значущих відмінностей (табл. 5.21).

Таблиця 5.21

**Показники сформованості ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу
експериментальних ЗЗСО (%)**

№ п/п	Назва ЗВО	Динаміка результатів логічних рівнів сформованості ПЗК і ЗК (%)			
		Низький	Середній	Достатній	Високий
1	Ліцей № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради	– 16	– 10	+ 8	+ 18
2	КЗ «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №24 Полтавської міської ради Полтавської області»	– 15	– 13	+ 13	+ 15
3	КЗ «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №11 Полтавської міської ради Полтавської області»	– 16	– 14	+ 13	+ 17
4	Гімназія №25 Полтавської міської ради	– 19	– 16	+ 17	+ 18
5	Спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів №5 з поглибленим вивченням предметів природничо- математичного циклу ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району Полтавської області	– 23	– 12	+ 16	+ 19
6	Карлівський ліцей №4 Карлівської міської ради	– 20	– 14	+ 15	+ 21

Розрахунки даних описової статистики (максимум, мінімум, інтервал, обсяг вибірки, середня величина, сума, медіана та дисперсія) наведені в таблиці 5.22.

Таблиця 5.22

Розрахунок показників описової статистики дослідження

Параметри	Контрольна група до експерименту	Контрольна група після експерименту	Експериментальна група до експерименту	Експериментальна група після експерименту
Обсяг вибірки	4	4	4	4
Мінімум	46	57	50	42
Максимум	150	127	146	158
Інтервал	104	70	96	116
Сума	384	384	385	385
Середнє	96	96	96,25	96,25
Медіана	94	100	94,5	92,5
Дисперсія	2368,667	848,6667	2244,25	3249,5833

Результати емпіричного значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні розраховано за формулою (4.1):

$$W_{\text{емп}} = \frac{\left| \frac{N \cdot M}{2} - U \right|}{\sqrt{\frac{N \cdot M \cdot (N + M + 1)}{12}}} \quad (4.1)$$

Логічна послідовність операцій з визначення достовірності та відмінностей між порівнюваними вибірками експериментальних даних, які вимірюються у шкалі відношень, за допомогою критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні описується^{674; 675} так:

– розрахувати емпіричне значення критерію Вілкоксона-Манна-Уїтні ($W_{\text{емп}}$) за формулою (4.1) для порівнюваних вибірок;

– порівняти отримане значення з критичним значенням $W_{0,05} = 1,96$.

Якщо $W_{\text{емп}} \leq 1,96$, то можна зробити висновок, що «характеристики порівнюваних вибірок збігаються на рівні значимості 0,05». У випадку

⁶⁷⁴ Макаренко О. І., Іванов С. М., Васильєва О. В., 2021. *Теорія ймовірностей та математична статистика* : методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Економіка» освітньо-професійних програм «Економічна кібернетика», «Міжнародна економіка», «Управління персоналом та економіки праці». Запоріжжя : ЗНУ, 139 с.

⁶⁷⁵ Руденко В. М., 2012. *Математична статистика* : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 304 с.

Вемп > 1,96 можна стверджувати, що «різниця характеристик порівнюваних вибірок є статистично достовірними на рівні значимості 0,05, складаючи 95%» (табл. 5.23).

Таблиця 5.23

**Результати розрахунку емпіричного значення критерію
Вілкоксона-Манна-Уїтні (ВМУ)**

Групи експерименту	КГ ₂	КГ ₃	ЕГ ₂	ЕГ ₃
КГ ₂		Емпіричне значення критерію ВМУ 0, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05	Емпіричне значення критерію ВМУ 0, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05	Емпіричне значення критерію ВМУ 0, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05
КГ ₃	Емпіричне значення критерію ВМУ 0, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05		Емпіричне значення критерію ВМУ 0,1443 критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05	Емпіричне значення критерію ВМУ 0, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05
ЕГ ₂	Емпіричне значення критерію ВМУ 0, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05	Емпіричне значення критерію ВМУ 0,1443 критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05		Емпіричне значення критерію ВМУ 0, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05
ЕГ ₃	Емпіричне значення критерію ВМУ 0, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05	Емпіричне значення критерію ВМУ 0, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05	Емпіричне значення критерію ВМУ 0, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05	

З'ясування достовірності даних експерименту за критерієм Крамера-Уелча проведено за формулою (4.2).

$$T_{\text{емп}} = \frac{\sqrt{M \cdot N |\bar{x} - \bar{y}|}}{M \cdot D_x + N \cdot D_y} \quad (4.2)$$

Алгоритм визначення достовірності і різниці порівнюваних вибірок для експериментальних даних, що виміряні в шкалі відношень, за допомогою критерію Крамера-Уелча полягає є таким:

1. Розрахувати для порівнюваних вибірок $T_{\text{емп}}$ – емпіричне значення критерію Крамера-Уелча за формулою (4.2).

2. Порівняти це значення з критичним значенням $T_{0,05} = 1,96$: якщо $T_{\text{емп}} \leq 1,96$, то робимо висновок «характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05»; якщо $T_{\text{емп}} > 1,96$, то робимо висновок «достовірність розбіжностей характеристик порівнюваних вибірок складає 95%»^{676, 677, 678, 679} (табл. 5.24).

Таблиця 5.24

Результати розрахунку емпіричного значення критерію Крамера-Уелча

Групи експерименту	КГ ₂	КГ ₃	ЕГ ₂	ЕГ ₃
КГ ₂		Емпіричне значення критерію Крамера-Уелча 0, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05	Емпіричне значення критерію Крамера-Уелча 0,0074, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05	Емпіричне значення критерію Крамера-Уелча 0,0067, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05
КГ ₃	Емпіричне значення критерію Крамера-Уелча 0, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні		Емпіричне значення критерію Крамера-Уелча 0,009, критичне 1,96 характеристики	Емпіричне значення критерію Крамера-Уелча 0,0078, критичне 1,96

⁶⁷⁶ Крушельницька О. В., 2003. *Методологія та організація наукових досліджень* : навч. посіб. Київ, 192 с.

⁶⁷⁷ Кловак Г. Т., 2003. *Основи педагогічних досліджень* : навч. посіб. Чернігів, 260 с.

⁶⁷⁸ Васильків І. М., 2020. *Основи теорії ймовірностей і математичної статистики*. Львів, 184 с.

⁶⁷⁹ Железнякова Е. Ю., 2019. *Теорія ймовірностей та математична статистика : практикум*. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 321 с.

	значимості 0,05		порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05	характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05
ЕГ2	Емпіричне значення критерію Крамера-Уелча 0,0074, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05	Емпіричне значення критерію Крамера-Уелча 0,009, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05		Емпіричне значення критерію Крамера-Уелча 0, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05
ЕГ3	Емпіричне значення критерію Крамера-Уелча 0,0067, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05	Емпіричне значення критерію Крамера-Уелча 0,0078, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05	Емпіричне значення критерію Крамера-Уелча 0, критичне 1,96 характеристики порівнюваних вибірок співпадають на рівні значимості 0,05	

Результати математично-статистичних розрахунків засвідчують, що початкові показники суб'єктів освітнього процесу контрольної та експериментальної груп співпадають, а кінцеві, отримані після впровадження експериментальних факторів – суттєво відрізняються, що підтверджує ефективність авторської логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО, педагогічних умов та навчально-методичного забезпечення побудови в Новій українській школі.

За результатами експериментальної роботи надано рекомендації вчителям щодо організації, підготовки та проведення уроків безпеки з учнями закладів загальної середньої освіти. Одним із важливих пріоритетів

ЗРОС ЗЗСО під час воєнного стану визначено організацію безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу.

Педагог повинен надати учням необхідний багаж знань та практичних навичок, забезпечити їх уявленням про сприятливі умови для життя, навчання, дозвілля; учитель особливо в період війни, дає змогу учням отримати актуальну інформацію щодо питань безпеки, психологічну підтримку, спілкування, допомагає їм переключити увагу, відволіктися від тривожних новин, надає упевненість, відчуття належності до спільноти. Зважаючи на воєнні дії на всій території України та активне застосування ракетних ударів, існує загроза опинитися під завалами, отримати ураження від мін та вибухонебезпечних предметів; учні мають знати про небезпеку під час воєнних дій, мінімізувати можливі ризики та зважено ухвалювати рішення, пов'язані з власною безпекою. Одним із засобів досягнення цієї мети є уроки безпеки в закладах освіти – своєрідні навчально-тренінгові заняття для дітей з особистої та колективної безпеки, які не потребують суворої регламентації, а їх зміст залежить від видів загроз на місцевості, особливостей ведення воєнних дій на території, професійного досвіду вчителів та підготовленості дітей.

Рекомендовано проводити щотижневі уроки безпеки для всіх учасників освітнього процесу в закладах освіти щодо питань мінної небезпеки й вибухонебезпечних предметів, плану дій на випадок різних видів обстрілів та дій у надзвичайних ситуаціях, ядерної та хімічної небезпеки. Для учнів необхідними є роз'яснення базових правил поведінки під час надзвичайних ситуацій, необхідних дій при виявленні небезпечних предметів тощо.

На допомогу педагогічним працівникам у контексті підготовки до уроків безпеки рекомендовано онлайн-платформи для навчання дорослих та дітей правил мінної безпеки, культури безпечної поведінки у воєнний час.

У процесі розроблення уроків безпеки вчителям рекомендовано враховувати засади їхньої організації:

– партнерство при взаємодії всіх учасників освітнього процесу з огляду на їхні вікові особливості та здібності;

- органічне поєднання навчальної, розвивальної й позанавчальної діяльності;

- наявність ефективного зворотного зв'язку – обговорення та обмін думками;

- практична спрямованість занять;

- наочність навчання.

Практика свідчить, що процес формування свідомого ставлення до власного здоров'я та безпеки потребує поєднання інформаційного й мотиваційного компонентів із практичною діяльністю учнів. Це сприятиме опануванню дітьми необхідних здоров'язбережних умінь і навичок. Це завдання реалізується в процесі уроків безпеки шляхом використання єдиного інформаційного простору з урахуванням вікових та психологічних особливостей учнів 1-12 класів. При плануванні уроків безпеки учнів освітнього закладу доцільно об'єднати в три вікові групи: I група – 1-4 класи закладів загальної середньої освіти, II група – 5-9 класи закладів загальної середньої освіти, III група – 10-12 класи закладів загальної середньої освіти.

У процесі розробки уроків учителям варто звернути увагу на форми навчання за віковими групами учнів.

Перша вікова група:

- вікторини з основ безпечної поведінки та мінної небезпеки;

- рольові ігри з основ здоров'я та безпеки життя;

- змагання, до програм яких включаються від одного до кількох завдань, вправ, що стосуються руху під час евакуації чи пожежної небезпеки, з розпізнавання різних небезпек;

- подорожі в «Країну попереджуючих знаків безпеки»;

- малювання на тему мінної небезпеки та вибухонебезпечних предметів;

- театралізовані покази про безпечну поведінку на вулиці та вдома;

- перегляд відеоматеріалів, що висвітлюють питання надзвичайних ситуацій;

- рольові ігри з відпрацювання дій за сигналом оповіщення.

Друга вікова група:

- вікторини з основ безпечної поведінки та ризиків воєнного часу;
- змагання на знання правил евакуації;
- тести на теми життєвих небезпечних ситуацій;
- ігри з правил дій під час надзвичайних ситуацій;
- рольові ігри з основ безпеки життя;
- створення лепбуків «Правила безпечної поведінки», «Мінна небезпека», «Мої дії під час хімічної, біологічної, ядерної загрози» тощо, альбомів, колажів із цікавими та актуальними матеріалами, випуск шкільної газети про заходи безпеки.

Третя вікова група:

- семінари з обговоренням результатів підготовлених доповідей;
- захист проєктів;
- практичні заняття з вирішення ситуаційних завдань;
- вікторини з безпеки життєдіяльності;
- екскурсії до пожежно-рятувальних підрозділів та підрозділів ДСНС;
- брейн-ринги;
- проведення командних змагань «Школа безпеки».

Серед педагогічних технологій ефективними визначено ігрові технології, метод проєктів та метод аналізу конкретних ситуацій⁶⁸⁰; дидактичні гри, які є багатофункціональними за своїм характером, сприяють розвитку організаторських, комунікативних здібностей, моральних та інших важливих якостей особистості учня, значимих для його майбутньої безпечної життєдіяльності⁶⁸¹. Корисними для організації навчальних ігор є такі форми роботи: «круглий стіл», засідання експертної групи, форум, симпозіум, дебати, судове засідання, інсценізація тощо. Варто врахувати, що навчальні рольові ігри будуть ефективні щодо висвітлення тем: «Безпека та захист

⁶⁸⁰ Riznyk V., Kulko V., Lebedyk L., Dudko S., Strelnikov V., 2024. Innovative methods in the design of the pedagogical process, based on constructive efficiency. *Revista Conrado*. №20(97), p. 332–338. Recuperado a partir de <https://conrado.ucf.edu.cu/index.php/conrado/article/view/3664>.

⁶⁸¹ Parker R., Tomsen B.S. 2019. *Learning through play at school*. Billund : LEGO Foundation, 76 p.

людини в небезпечних і надзвичайних ситуаціях», «Дії під час повітряної тривоги», «Домедична допомога. Надання екстреної домедичної допомоги у разі травми», «Ризики, пов'язані з вибухонебезпечними предметами», «Дії під час хімічної атаки» тощо.

У навчанні основ безпеки рекомендуємо використовувати «тренінги життєвих компетентностей (умінь, навичок)», які з'явилися в 60-х роках і ґрунтуються на ідеях гуманістичної психології К. Роджерса. При плануванні тренінгових форм роботи необхідно враховувати особливості життєвих компетенцій, на яких буде зосереджено увагу: 1) компетенції, які визначають соціальне благополуччя, – це навички: ефективного спілкування, співчуття, вирішення конфліктів, поведінки в умовах тиску, загроз і дискримінації, спільної діяльності й співпраці; 2) компетенції, які визначають психологічне благополуччя; 3) інтелектуальні компетенції – навички самоусвідомлення і самооцінки, навички аналізу проблеми й ухвалення рішень, навички критичного мислення і визначення життєвих цілей та програм; 4) емоційно-вольові компетенції – навички самоконтролю, управління стресами; навички, що формують мотивацію до успіху і сприяють гартуванню волі; 5) компетенції, які визначають фізичне благополуччя – це навички раціонального харчування, рухової активності та загартовування, санітарно-гігієнічні навички та навички раціональної організації праці та відпочинку⁶⁸²; ⁶⁸³. Доцільно візуалізувати заняття, оскільки використання мультимедійних технологій активізує роботу учнів під час проведення навчання (підбірка відеоматеріалів на YouTube-каналі «Уроки безпеки життєдіяльності»

Використання інформаційно-комунікаційних технологій надає учителю такі можливості:

⁶⁸² Биковська О. В., Горбинко В. М., Петрочко Ж. В. та ін., 2004. *Організація відпочинку та оздоровлення дітей: концепції, технології, досвід*. Київ : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 208 с.

⁶⁸³ Rybalko P., Lebedyk L., Dudko S., Strelnikov V., Khomenko L., 2024. Strategies for motivating students to participate in academic and additional educational activities to improve their competencies. *Interacción Y Perspectiva*, 14(3), p. 830–838

- зробити навчання більш інтенсивним і, головне, ефективним за рахунок реалізації переваг мультимедійних навчальних систем у наочному поданні навчального матеріалу;

- індивідуалізувати навчання для максимальної кількості дітей із різними стилями навчання й різними можливостями сприйняття;

- створити сприятливу атмосферу для спілкування, обміну і взаємодії.

Рекомендовано також педагогам надавати увагу власному психічному здоров'ю, віднаходити особисті ресурси стійкості, покращувати свій емоційний стан; у роботі використовувати навчальні ресурси, інструменти, статті з психологічної підтримки освітянам, дітям, батькам за посиланнями:

- Аптечка психологічної самопомоги, Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?»;

- Resilience help, навчання і ресурси для зміцнення стійкості освітян;

- Перша допомога. Довідник для населення;

- 8 вправ для самопомоги при стресі: поради психолога «Як допомогти собі під час стресу»;

- «Як підтримати дітей у стресових ситуаціях» (поради від експертів ЮНІСЕФ).

Рекомендації щодо використання потенціалу проведеного дослідження в системі освіти України наведені в наступному підрозділі роботи.

5.4. Рекомендації щодо впровадження результатів дослідження в системі освіти і державно-громадського управління України

Теоретичний та практичний концепт, наукову новизну нашого дослідження рекомендуємо до впровадження у освітній галузі держави, зокрема в закладах загальної середньої освіти. Питання формування та моделювання здоров'ярозвивального освітнього середовища ЗЗСО потребує новітніх підходів, що в обставинах воєнного стану в країні стало більш актуальним.

На інституційному рівні для впровадження пропонованої моделі здоров'ярозвивального освітнього середовища ЗЗСО пропонуємо МОН України надати рекомендаційні листи керівникам освіти регіональних підрозділів державної служби та місцевого самоврядування, керівникам та педагогічним працівникам закладів загальної середньої освіти, закладам післядипломної (неперервної) освіти для здійснення ефективного професійного освітнього менеджменту та переосмислення цільових орієнтацій на освітній процес з традиційного (знаннєвого) підходу на систему освіти, вибудовану на засадах гуманістично-компетентнісної парадигми, функціонування особистісно-професійних основ освітнього простору ЗЗСО як своєрідного життєвого простору, що відображає особливості й ціннісні орієнтації сучасного закладу загальної середньої освіти в руслі Концепції Нової української школи. Також рекомендаційними листами з метою моделювання здоров'ярозвивального освітнього середовища ЗЗСО бажано передбачити під час його формування: нормативно-правову складову (законодавчо-правове й нормативно-інструктивне забезпечення, що регулює освітній процес, в тому числі освітні навчальні плани і програми); управлінський компонент (організаційні структури управління освітнім закладом, які визначають та задають специфіку організації навчання й виховання в руслі проблеми побудови здоров'ярозвивального середовища); учнівський компонент, який утворює контингент ЗЗСО; цільовий компонент (цілі функціонування ЗЗСО як здоров'ярозвивального середовища); психолого-педагогічну складову, яку утворюють технології, методи і засоби освітньої діяльності і яка характеризує та задає специфіку освітнього процесу, що здійснюється в ЗЗСО; ресурсну складову, яку становлять кадрові (вчителі, викладачі, вихователі, керівники гуртків, допоміжний персонал закладу), енергетичні і фінансові спроможності закладу, а також систему основних фондів й засобів

навчання та оснащення, технології забезпечення їх придатності, безпечного використання і розвитку.

Враховуючи, що МОН ставить першочерговим завданням в навчальному році створення безпечних умов перебування учасників освітнього процесу в закладах освіти, реалізацію безпечного, інклюзивного освітнього середовища⁶⁸⁴ моделюючи здоров'язрозвивальне середовище конкретного ЗЗСО необхідно врахувати сукупність феноменів, що мають становити логіко-семіотичну основу такого середовища, зокрема таких понять як здоров'я, здоров'язбереження, культура здоров'я, здоровий спосіб життя, ціннісне ставлення до здоров'я та інструментарій наукових підходів (системного, середовищного, феноменологічного, компетентнісного, аксіологічного, особистісного, діяльнісного, культурологічного, інтегративного). Процес створення середовища на засадах здоров'язбереження в ЗЗСО має відбуватися в особливій комфортній атмосфері, позитивному просторі особистісного зростання в інтелектуальному, духовному та соціальному благополуччі.

При наданні пропозицій та рекомендацій МОН України має врахувати, що формування засад моделювання здоров'язрозвивального освітнього середовища передбачає специфіку такої сфери діяльності, яка передбачає об'єднання зусиль учителів, вихователів, медиків, батьків, представників громадських організацій та бізнесу, усіх, хто готовий взяти участь у цьому процесі, щоб в реальних умовах середовища формувати, зберігати і зміцнювати фізичне, психічне, духовне і соціальне здоров'я учнів, озброївши їх відповідними компетентностями з питань здоров'я, сформувавши певне уявлення про значення здоров'я у житті кожної людини, відповідальне ставлення до його збереження, а також оздоровчих технологій, специфікою їх застосування у практичній діяльності та ведення здорового способу життя.

⁶⁸⁴ Scherba N., 2018. Інклюзивне навчання іноземної мови старшокласників з порушеннями функцій опорно-рухового апарату: особливі освітні потреби та адаптаційні заходи. *ScienceRise: Pedagogical Education*. №4(24), p. 20–24.

При цьому, ключовим напрямом у зміцненні здоров'я має бути свідома, цілеспрямована робота особистості з розширення функціональних можливостей організму, прийняття на себе відповідальності за власне здоров'я, коли здоровий спосіб життя стає звичкою.

Щодо формування в учнів здоров'язбережувальної компетентності Міністерству освіти і науки доцільно рекомендувати управлінським командам та педагогічним колективам сформувати засади здоров'язбереження та розвитку щоб вони характеризувалися свідомим ставленням до свого здоров'я, веденням здорового способу життя, піклуванням про власне здоров'я й здоров'я оточуючих; при цьому культура здоров'я учня передбачає наявність в особистості необхідних здоров'язбережувальних компетентностей, що характеризується відповідним способом життя – ситуацією, коли отримані компетентності й ключові уміння застосовуються на практиці в повсякденному житті з метою оздоровлення та всебічного розвитку особистості.

З метою цілісного підходу до організації здоров'язвивального освітнього середовища, продовження надання методичної допомоги педагогічним працівникам закладів загальної середньої освіти, розширення напрямів опанування школярами життєвих навичок, які сприятимуть безпеці їхньої поведінки та розвитку особистості, рекомендувати закладам освіти при складанні освітніх програм врахувати наявність модельної навчальної програми «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори – С. Дудко, Т. Ярошенко, І. Калініченко, Т. Водолазька), метою якої є реалізація засад соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, а також формування успішної самодостатньої особистості учня, який володіє знаннями й практичними вміннями, сприятливими для збереження та розвитку як власного здоров'я, так і навколишніх, дбає про безпеку й добробут у повсякденному житті, під час надзвичайних ситуацій і воєнного стану, поводить етично, є патріотом

своєї держави, виявляє підприємливість, професійно зорієнтований, прагне до повноцінного сталого життя. Головною ідеєю цього інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» є врахування безпекових засад під час воєнного стану й надзвичайних ситуацій, формування національної ідентичності учнів 5-6 класів та спрямованість на реалізацію загальної мети базової загальної освіти, яка полягає в розвитку природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формуванні компетентностей, необхідних для їхньої соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху і самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії; виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних і культурних цінностей українського народу.

Зважаючи на те, що на сучасному етапі розвитку освіти в Україні залишається пріоритетом забезпечення учасників освітнього процесу під час їхнього перебування в закладі освіти від можливих загроз, доцільно в освітньому процесі ЗЗСО використовувати посібник для вчителів для проведення щотижневих уроків безпеки – «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю» (укладачі С. Дудко, Л. Жданюк, Т. Ярошенко). У посібнику подано методичні матеріали, що допоможуть учителям закладів загальної середньої освіти організувати, підготувати й провести щотижневі уроки безпеки, розкрито специфіку викладання таких уроків, надано змогу набутти практичний досвід реалізації засад забезпечення учасників освітнього процесу від загроз в умовах воєнного стану.

Для виховання в учнів базового розуміння основ безпечного середовища, набуття знань і досвіду з правил пожежної, мінної безпеки, пожежної безпеки, безпеки на дорозі та безпеки життєдіяльності загалом, засвоєння алгоритмів дій при виникненні надзвичайних ситуацій різного характеру рекомендувати закладам освіти здійснити роботу щодо створення та облаштування класів безпеки за нашими рекомендаціями, оскільки такі

класи мають стати центрами ЗРОС у ЗЗСО. Облаштувати класи безпеки потрібно за зональним принципом організації освітнього простору, а саме зони: перегляду відеоуроків та презентацій; пожежної безпеки; мінної безпеки; безпеки життєдіяльності; домедичної допомоги; психологічного розвантаження; ігрові зони тощо.

Дотримання вищезазначених рекомендацій дасть можливість створити на новітніх засадах здоров'язбереження цілісне, сучасне здоров'язрозвивальне освітнє середовище закладу загальної середньої освіти.

На регіональному рівні закладам післядипломної освіти доцільно з метою впровадження педагогічних умов моделювання здоров'язрозвивального освітнього середовища пропонувати створити спеціальні дослідницькі групи (СДГ), що об'єднують керівників закладів освіти, які виявили бажання впровадити у конкретних закладах освіти моделі здоров'язрозвивального освітнього середовища. Для забезпечення ефективності пропонованої логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО на методично-розмножувальних засадах можна рекомендувати розроблений зміст методичного семінару, котрий управлінські команди закладу матимуть змогу проводити з учителями всіх освітніх галузей. Такі семінари рекомендувати проводити під час засідання методичних спільнот учителів-предметників, до яких логічно залучити науковців, викладачів закладів вищої освіти. Пропоновані семінари мають проходити в атмосфері формування культури здоров'я, екології здоров'я, дотримання цілісної (холістичної) формули здорового способу життя, виникнення здатності педагогів вносити зміни в довкілля, спосіб власного життя та учнів, використовуючи та поєднуючи оптимальні методи навчання і виховання та вміння прогнозувати очікуваний результат освітніх впливів.

Заклади загальної середньої освіти України у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації ставлять пріоритетним напрямом освітнього процесу питання безпеки учнів у закладах освіти, їхньої безпечної поведінки та загалом дотримання засад здоров'язбереження учасників освітнього

процесу. Щоденні сигнали повітряної тривоги та ракетної небезпеки змушують освітянську спільноту працювати в особливих умовах навчання із застосуванням новітніх підходів до організації освітнього середовища. Тому найбільш актуальними та затребуваними є компетентності щодо забезпечення життєдіяльності всіх учасників освітнього процесу в умовах проведення освітнього процесу, які можуть сформуватися завдяки новітнім дослідженням щодо моделювання здоров'ярозвивального освітнього середовища закладу загальної середньої освіти.

Департаментам освіти і науки обласних державних (військових) адміністрацій, обласним закладам післядипломної освіти, керівникам освітою підрозділів органів місцевого самоврядування (ОМС, ОТГ), Центрам професійного розвитку педагогічних працівників, керівникам закладів загальної середньої освіти рекомендовано формувати здоров'ярозвивальні освітні середовища у ЗЗСО з урахуванням засад гуманістично-компетентнісної парадигми освіти.

У логіко-семіотичному конструкті такої моделі можуть бути враховані загально-теоретичні підходи (акмеологічний, аксіологічний, феноменологічний, системний, інтегративний, культурологічний); освітні наукові підходи (особистісний, компетентнісний, діяльнісний, контекстний, середовищний, парадигмальний); види моделювання (логіко-семіотичне (парадигмальне), організаційно-функціональне, структурно-прогностичне); феноменологічні ідеї (цілісності духовного, фізичного, психічного, соціального здоров'я та розвитку особистості; формування культури здоров'я як соціально-педагогічного компонента загальної культури людини; досягнення здорового способу життя і закріплення його цінностей у життєдіяльності учнів і вчителів).

З метою реалізації пропонованої моделі, для отримання методичних та демонстраційних (наочних) матеріалів ЗЗСО рекомендуємо співпрацювати з територіальними органами Державної служби з надзвичайних ситуацій,

Національною поліцією України, закладами охорони здоров'я та іншими органами виконавчої влади; налагоджують зв'язки з Товариством Червоного Хреста України, долучати їх інструкторів до освітнього процесу та практичного навчання навичкам надання домедичної допомоги. Рекомендувати територіальним органам управління освітою надавати рекомендації закладам освіти щодо облаштування та функціонування класів безпеки, долучаються до спільних заходів і занять щодо популяризації серед здобувачів освіти знань у сфері безпеки життєдіяльності.

Рекомендувати Департаментам освіти і науки обласних державних (військових) адміністрацій доручити обласним закладам післядипломної освіти створити спеціальні дослідницькі групи (СДГ), що об'єднують керівників закладів освіти, які виявили бажання впровадити у конкретних закладах освіти моделі здоров'ярозвивального освітнього середовища. Керівники-учасники СДГ мають розробити зразки нормативно-правових документів ЗЗСО (статут, стратегія розвитку на 5 років, положення про якість освіти, освітні проєкти тощо). За результатами дослідження надати рекомендації керівникам ЗЗСО та іншим органам освіти, вчителям, шкільним психологам, батькам, органам громадського управління щодо забезпечення діяльності закладів освіти на засадах моделювання здоров'ярозвивального освітнього середовища. Рекомендувати в ЗЗСО створити управлінські команди та громадсько-педагогічної спільноти з моделювання зазначеного середовища.

На основі напрацьованих СДГ нормативно-правових документів для ЗЗСО управлінським командам ЗЗСО бажано внести оперативні зміни до статутів закладів; головною метою таких змін визначаємо всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння зумовленого суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання,

фізичне вдосконалення, захист прав людини, збереження здоров'я здобувачів освіти та працівників.

Для забезпечення ефективності запропонованої логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО учасникам СДГ запровадити розроблений зміст методичного семінару, котрий управлінська команда закладу має провести з педагогічними працівниками. Семінаром передбачено 5 лекцій: з теми «Нормативно-правове забезпечення здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО»; «Компетентнісний підхід до розуміння сутності освітнього середовища ЗЗСО»; «Поняття здорового способу життя як усвідомлення здоров'я найвищою життєвою цінністю»; «Структура і зміст поняття «Здоровий спосіб життя»; «Класифікація здоров'язбережувальних технологій за видами та етапами розвитку дитини», 2 лабораторних і 3 практичних заняття.

Для реалізації заходів (семінарів, вебінарів тощо) та організації процесу навчання для формування професійної здоров'язбережувальної компетентності педагогічних працівників у закладах доцільно створити методичні спільноти вчителів-предметників, до яких доречно залучити науковців, викладачів закладів вищої освіти.

При моделюванні ЗРОС ЗЗСО рекомендувати управлінській команді враховувати низку організаційних, методичних, фінансових, ресурсних та інших умов, серед яких необхідно виділити: визнання важливості проблеми, пов'язаної зі збереженням та зміцненням здоров'я як учнів, так і вчителів; кожна людина, що працює в ЗЗСО, має нести відповідальність за вирішення питань здоров'язбереження, без чого неможливе визнання пріоритету здоров'я; забезпечення позитивного педагогічного та психологічного впливу кожного вчителя на своїх учнів під час освітнього процесу; формування як в учнів, так і в педагогів здоров'язбережувальних компетентностей; проведення моніторингу впливу ЗРОС на рівень володіння здоров'язбережувальною компетентністю, стан фізичного, психічного, соціального, духовно-морального здоров'я учнів і вчителів; збереження та зміцнення здоров'я

завдяки використанню оздоровчих засобів (фітобару, спортивного залу, басейну, медичної діагностики, психологічного розвантаження, тощо); спрямованість змісту освіти та навчально-методичного забезпечення на формування здоров'язбережувальної компетентності учня; зміцнення здоров'я учнів засобами дидактично адаптованої матеріально-технічної бази закладу; застосування в освітньому процесі сучасних здоров'язбережувальних технологій, моделей, методик, методів і прийомів; підвищення готовності педагогів до реалізації завдань ЗРОС; активізація співпраці з батьками, громадою, медичними працівниками, проведення постійного моніторингу стану фізичного здоров'я

Управлінським командам для ефективності змодельованого середовища варто забезпечити такі педагогічні умови: побудова освітнього процесу у ЗЗСО на засадах цілей сталого розвитку; спрямованість діяльності управлінської команди та роботи педагогічного персоналу на формування професійної здоров'язбережувальної компетентності вчителів та здоров'язбережувальної компетентності здобувачів освіти; забезпечення інтеграції змісту освіти, навчально-методичного забезпечення, організаційних форм урочної та позакласної здоров'язбережувальної діяльності в освітньому процесі задля розбудови безпечного, здоров'ярозвивального освітнього середовища; упорядкування взаємодії всіх учасників освітнього процесу для формування в здобувачів освіти мотивації до збереження здоров'я, прагнення набуття культури здоров'я на основі ціннісного ставлення до здоров'я власного та людей навколо; проведення постійного моніторингу учасників освітнього процесу з метою встановлення рівня володіння ними здоров'язбережувальною компетентністю й своєчасне оперативне оновлення моделі ЗРОС ЗЗСО.

Запроваджуючи модель ЗРОС, управлінські команди та педагогічні працівники ЗЗСО мають внести зміни в зміст освіти конкретних закладів. До таких змін змісту освіти варто віднести: організацію фізкультурно-

оздоровчої роботи; інтеграцію знань на засадах ОСР; тренінги щодо попередження насильства та антибулінгової політики; ортобіотичне самоіміджування; організацію лікувально-профілактичних заходів; уроки серед природи, зелених класах, дні в довкіллі, впровадження модельних програм зі здоров'язберезувальним змістом, підвищувати рівень фізичної активності учнів шляхом реалізації комплексного підходу до духовно-морального, фізичного, психічного, соціального розвитку в закладах освіти, що передбачає навчальні заняття з фізичної культури, загальну рухову активність учнів, дотримання засад ведення здорового способу життя; широке залучення працівників закладів освіти, батьків та місцевих громад до здоров'язберезувальної діяльності ЗЗСО.

Оскільки серед модельних програм для 5-6 класів соціальної та здоров'язберезувальної галузі є перша, яка достатньо враховує ситуацію в країні та має систему заходів, спрямованих на забезпечення безпеки і добробуту кожного учасника освітнього процесу то до освітніх програм закладів освіти бажано запровадити модельну навчальну програму інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (С. Дудко, Т. Ярошенко, І. Калініченко, Т. Водолазська), адже в програмі акцентовано увагу на безпекових питаннях, що пов'язані з ризиками воєнного часу, домедичної допомоги, психологічної самопомоги та військово-патріотичної складової. В основу саме цього варіанту модельної програми інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» покладено концепцію сталого розвитку; в ній акцентовано увагу на розв'язку ситуативних завдань, відпрацюванні ключових життєвих умінь і навичок безпечної для життя та здоров'я поведінки, зміст яких розкривається за визначеними розділами.

Інноваційним та гостро актуальним завданням ЗЗСО є створення в рамках моделі ЗРОС класу безпеки. Враховуючи вимоги сьогодення, створення безпечних умов перебування учасників освітнього процесу у

ЗЗСО, створення безпечного освітнього середовища є одним із головних пріоритетів держави в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. Класи безпеки мають діяти як інтерактивні класи, технічне оснащення яких дозволяє забезпечити освітній процес та постійну активну взаємодію всіх його учасників. Для облаштування класів безпеки рекомендовано використовувати класні кімнати, це може бути навчальна аудиторія з сучасним ремонтом та з можливістю навчання одночасно до 30 осіб. Саме з метою виховання у школярів базового поняття основ безпечного середовища, яке містить у собі знання з правил пожежної, мінної безпеки, пожежної безпеки, безпеки на дорозі та безпеки життєдіяльності, засвоєння алгоритму дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій різного характеру, заклади освіти спільно з Державною службою України з надзвичайних ситуацій та органами місцевого самоврядування мають здійснювати роботу щодо створення в закладах освіти класів безпеки.

Науково-педагогічним працівникам та методистам відділів обласних закладів післядипломної освіти доцільно створити «Кейс навчально-методичних матеріалів для класів безпеки», де зібрані матеріали відповідно до зонування у класах безпеки: онлайн платформи з актуальними матеріалами, відеоролики, навчально-методичні посібники, посібники з питань безпеки.

Зважаючи на воєнні дії на всій території України та активне застосування ракетних ударів, існування загрози опинитися під завалами, отримати ураження від мін та вибухонебезпечних предметів є критична необхідність формувати в учнів здоров'язбережувальну та здоров'ярозвивальну компетентності. Учні повинні знати про небезпеку під час воєнних дій, мінімізувати можливі ризики та зважено ухвалювати рішення, пов'язані з власною безпекою. Саме освітній заклад повинен надати молодому поколінню необхідний багаж знань та практичних навичок, забезпечити дітей та підлітків сприятливими умови для життя, навчання,

дозвілля. З метою формування таких компетентностей рекомендуємо проведення уроків безпеки в закладах освіти. Такі уроки – своєрідні навчально-тренінгові заняття для дітей з особистої та колективної безпеки, вони не потребують суворої регламентації, їхній зміст залежить від видів загроз на місцевості, особливостей ведення воєнних дій на території, професійного досвіду педагогів та підготовленості дітей. Рекомендуємо проводити щотижневі уроки безпеки для всіх учасників освітнього процесу в закладах освіти щодо питань мінної небезпеки й вибухонебезпечних предметів, плану дій на випадок різних видів обстрілів та дій у надзвичайних ситуаціях, ядерної та хімічної небезпеки.

Взаємоузгодженість попередньо охарактеризованих конструктів моделі ЗРОС ЗЗСО рекомендуємо перевірити шляхом впровадження моніторингового (діагностувально-оцінного) конструкту, який здійснить функції моніторингу – констатувальної діагностики; діагностики якості освітнього середовища за критеріями та показниками; поетапної систематизації даних; підсумкової оцінки сукупності показників; діагностичні дії – анкетування суб'єктів середовища, експертні оцінки, тестовий контроль, системний аналіз даних медичних обстежень, усне й письмове опитування учнів, діалоговий контроль учителів, батьків, громадськості; критерії, показники (якість педагогічних умов, забезпечених управлінською командою, стан професійно-здоров'язбережувальної компетентності вчителів, сформованість здоров'язбережувальної компетентності учнів) та рівні ЗРОС ЗЗСО.

Щодо впровадження результатів дослідження на регіональному рівні (органи місцевого самоврядування та об'єднаних територіальних громад) рекомендуємо наступне. Згідно чинного законодавства України в більшості випадків засновниками ЗЗСО є органи державної влади від імені держави, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад освіти

або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника. Заклад освіти залежно від засновника може діяти як державний, комунальний, приватний чи корпоративний. Статус, організаційно-правова форма, тип закладу освіти визначаються засновником і зазначаються в установчих документах закладу освіти. Оскільки згідно до ст. 25 ЗУ «Про освіту» саме засновник забезпечує та контролює створення у закладі освіти безпечного, здорового та інклюзивного чи спеціального освітнього середовища із забезпеченням універсального дизайну та розумного пристосування, рекомендуємо керівникам органів управління освітою ОМС та ОТГ, регіональним центрам професійного розвитку впровадити в закладах загальної середньої освіти моделі здоров'ярозвивального освітнього середовища закладу загальної середньої освіти. Впровадження таких середовищ здійснювати з урахуванням специфіки змісту діяльності суб'єктів моделювання: управлінської команди (моделювання середовища ЗЗСО на засадах цілей сталого розвитку; переорієнтація освітнього процесу на здоров'язбереження; розробка програм психічного, фізичного, духовно-морального, соціального здоров'я учнів; суб'єкт-суб'єктна взаємодія з батьками, педагогами, громадськістю з питань ціннісних основ здоров'я; готовність до публічного управління освітою осіб з особливими потребами); педагогічного колективу (вивчення міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів; формування професійно-здоров'язбережувальної компетентності; опанування здоров'ярозвивальних основ предметної галузі; побудова відносин, позбавлених булінгу та насильства; готовність до застосування здоров'язбережувальних технологій; систематична самоосвітня діяльність, пошук ефективних педагогічних технологій, розробка модельних програм); здобувачів освіти (реалізація права на однаковий доступ до освіти; виконання моделювальних програм зі здоров'язбережувальним змістом освіти; формування культури здоров'я та відповідного способу життя;

сприяти медичному моніторингу власного здоров'я; національне життєствердне розуміння здорового способу життя).

Існує потреба сприяти організації в закладах управлінських команд за рекомендаціями СДГ, створених в обласних закладах післядипломної (неперервної) освіти. Оскільки заклади освіти діють на підставі власних установчих документів, що затверджуються їх засновниками відповідно до законодавства, необхідно внести оперативні зміни до статутів закладів, головною метою яких визначити всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння зумовленого суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення, захист прав людини, збереження здоров'я здобувачів освіти та працівників. Провести системний аналіз статутів ЗЗСО, зорієнтувавши середовище цих закладів на суб'єкт-суб'єкту взаємодію з батьками, педагогами, громадськістю з питань ціннісних основ здоров'я та культури здоров'язбередження. Ці аспекти варто відобразити також у стратегіях розвитку цих закладів, оформлених відповідними протоколами засідань педагогічних рад.

Управлінським командам ЗЗСО зорієнтувати педагогічні колективи закладів на постійне вдосконалення освітньої діяльності шляхом гнучких, змін в освітній сфері та створення нових можливостей: плідно працювати над удосконаленням фахових компетентностей шляхом підвищення кваліфікації за різними галузями знань, зокрема на курсах підвищення кваліфікації, участі у вебінарах і тренінгах, методичних семінарах та практикумах, самоосвіті; креативності, гнучкості у підходах до викладання, постійному саморозвитку та самовдосконаленню⁶⁸⁵.

Діяльність педагогічних колективів зорієнтувати на здорову, всебічно розвинену особистість, створення оптимальних гігієнічних, екологічних та

⁶⁸⁵ Bobrytska V., Krasylnykova H., Beseda N., Batechko N., Spitsin Ye. S., 2020. Reshaping the University Curriculum through the Visiting Lectureship. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*. December Vol. 19. № 12, p. 70–85.

інших умов, що полегшують формування нових компетентностей, зберігаючи та розвиваючи при цьому здоров'я учнів; забезпечити кожній дитині можливість збереження здоров'я під час навчання, формувати в неї необхідні компетентності, уміння та навички здорового способу життя та навчитися використовувати їх у повсякденному житті.

Керівникам закладів освіти, які взяли зобов'язання впроваджувати еталонну модель здоров'ярозвивального середовища:

- забезпечувати розроблення та виконання стратегії розвитку закладу;
- забезпечувати розроблення, затвердження, виконання та моніторинг виконання індивідуальної програми розвитку кожного учня;
- контролювати виконання педагогічними працівниками освітньої програми (зокрема інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти⁶⁸⁶;
- обґрунтовувати засади, створювати умови, усіляко сприяти формуванню культури здорового способу життя учнів та працівників закладу;
- створити методичні спільноти вчителів-предметників;
- створювати в ЗЗСО безпечне освітнє середовище;
- забезпечувати дотримання вимог щодо охорони дитинства, охорони праці, вимог пожежної безпеки та безпеки життєдіяльності;
- організувати діяльність зі створення класу безпеки;
- запровадити у системі виховної роботи ЗЗСО щотижневі уроки безпеки;
- організувати харчування та сприяти медичному обслуговуванню учнів відповідно до законодавства.

Стратегію та процедуру забезпечення якості освіти управлінської команди ЗЗСО зі ЗРОС базувати на принципах розвитку, що виходить з необхідності динамічної побудови освітнього процесу відповідно до змін

⁶⁸⁶ Дудко С. Г., Ярошенко Т. І., Калініченко І. О., Водолазська Т. В., 2024. *Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти.*

внутрішнього та зовнішнього середовища, аналізу даних та інформації про результативність освітньої діяльності; партнерства, що враховує взаємозалежність та взаємну зацікавленість суб'єктів освітнього процесу, відповідно до їхніх поточних та майбутніх потреб у досягненні ефективності ЗРОС; обґрунтованого моніторингу якості освіти для забезпечення безпечного і здорового освітнього середовища.

Рекомендовано керівникам органів управління освітою ОМС та ОТГ здійснити фінансування для запровадження та організації в ЗЗСО класів безпеки та проведення в таких класах щотижневих уроків безпеки. Для технічного оснащення класу безпеки придбати необхідне матеріально-технічне забезпечення: мультимедійні дошки (телевізори), відеопроєктори, моторизований настінний екран для проєктора, акустичні системи, стенди з обпаленими предметами, магнітні дошки, маркерні дошки, мобільні симулятори пожежної безпеки, вогнегасники різних видів для проведення занять, протигази, дитячий одяг рятувальників, дитячі каски, іграшки, пазли, конструктори тощо (у тому числі для дітей з вадами зору); макетами мін різноманітної модифікації, гранати, інших вибухонебезпечних предметів тощо. Класи безпеки у ЗЗСО облаштувати за зональним принципом організації освітнього простору, що сприятиме оптимізації освітнього процесу та систематизації сприйняття інформації здобувачами освіти. Забезпечити залучення до занять в класах безпеки та у щотижневих уроках безпеки осіб з особливими освітніми потребами, адже інклюзивна освіта – елемент освітнього середовища сучасної школи.

На рівні закладів ЗЗСО (ЗЗСО: управлінські команди, спільноти педагогічних працівників) із запровадженням нових державних стандартів початкової, базової середньої освіти, професійних стандартів підготовки вчителя й нових навчальних планів, реалізацією Національної стратегії розбудови безпечного й здорового освітнього середовища в Новій українській школі необхідно сприяти переорієнтації освіти на цілі сталого розвитку, тому постає необхідність реалізації ідей названих документів, їх

фактологічного змістового наповнення шляхом інтеграції знань учнів з усіх предметних галузей в освітньому процесі ЗЗСО. Ці зміни вимагають від керівника ЗЗСО опанування оновлених управлінських та професійних компетентностей; він має бути лідером, який у межах наданих йому повноважень сприяє здоровому способу життя здобувачів освіти й працівників закладу та забезпечує створення безпечного здоров'ярозвивального освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування), з гуманними відносинами між усіма суб'єктами освіти та побудованого на засадах гуманістично-компетентної парадигми освіти.

Керівники ЗЗСО, які є членами СДГ, мають утворити в своїх закладах освіти управлінські команди, орієнтовно у складі: керівника закладу освіти, його заступників, за потреби – науковців закладів вищої або післядипломної (неперервної) освіти. Управлінськими командами ЗЗСО опрацьовуються методолого-теоретичні, нормативно-правові, організаційно-функціональні та методично-розмножувальні аспекти моделювання ЗРОС. Для організації роботи з педагогічним колективом управлінська команда створює методичні спільноти вчителів-предметників. Для правильно змодельованого здоров'ярозвивального освітнього середовища, управлінській команді закладу освіти необхідно докласти зусиль для організації такого середовища, яке буде не тільки зберігати здоров'я, а й розвивати його; в учнів буде формуватися здоров'ярозвивальна компетентність, а педагогічний колектив працюватиме над тим, щоб сформувати учня як особистість, здатну ухвалювати виважені рішення, усвідомлювати свою відповідальність за них, пізнавати себе й навколишній світ, турбуватися про власне здоров'я та здоров'я оточуючих, спроможну вибудувати активну життєву позицію на засадах здорового способу життя та любові до своєї родини, країни, всього українського народу, з національним життєствердним образом світу. Управлінська команда ЗЗСО також сприяє створенню в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного

пристосування (предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечують максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального оформлення), що забезпечить безпечне, комфортне та здоров'язбережувальне освітнє середовище для учнів з ООП (Додаток Н).

Управлінським командам ЗЗСО рекомендовано внести оперативні зміни до статутів закладів, головною метою яких визначено всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння зумовленого суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення, захист прав людини, збереження здоров'я здобувачів освіти та працівників. Вищезазначене вимагає від управлінської команди ЗЗСО моделювання ЗРОС як цілісного систематизованого, гармонійного та злагодженого процесу, який ґрунтується на змістових, технологічних та методичних основах, підкріплених першочергово нормативно-правовими документами закладу – концепцією розвитку, стратегією реалізації цієї концепції, оновленим Статутом, відповідними внутрішніми компонентами відповідних засобів і технологій. Принципами наповнюваності таких компонентів ЗЗСО мають бути: інформаційне забезпечення, прогностичне планування, моделювання здоров'язвивального середовища на засадах здорового та безпечного життя учнів як однієї з глобальних цілей освіти сталого розвитку, постійного навчання педагогічних працівників, економічного господарювання, персональної відповідальності та колегіальності, гуманізації і психологізації всіх процесів тощо.

Для забезпечення якісного ЗРОС управлінськими командами у закладах одним із видів роботи методичних спільнот вчителів-предметників впроваджується проведення методичного семінару, котрий управлінські команди закладу проводили з учителями всіх освітніх галузей. Методичний семінар складається з лекцій за рекомендованими темами: «Нормативно-

правове забезпечення здоров'язрозвивального середовища ЗЗСО»; «Компетентнісний підхід до розуміння сутності освітнього середовища ЗЗСО»; «Поняття здорового способу життя як усвідомлення здоров'я найвищою життєвою цінністю»; «Структура і зміст поняття «Здоровий спосіб життя»; «Класифікація здоров'язбережувальних технологій за видами та етапами розвитку дитини», лабораторних і практичних занять. До роботи у таких семінарах залучаються науковці, викладачі закладів вищої та післядипломної (неперервної) освіти.

Зміст занять методичного семінару має передбачати знання нормативних документів із питань охорони здоров'я учнів та працівників школи, внеможливлення заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової чи моральної шкоди внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, приниження честі, гідності, ділової репутації, безпечності та якості харчових продуктів або надання неякісних послуг із харчування шляхом фізичного та психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, а також унеможливлення вживання на території та в приміщеннях закладу алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин тощо.

Під час методичних семінарів, вибінарів та тренінгів педагогічні працівники набувають власну професійну здоров'язбережену компетентність, змістом якої є: інтеграція знань на засадах ОСР; організація фізкультурно-оздоровчої роботи; з курсу «Здоров'я, безпека та добробут» (Додаток У.1; Додаток У.2); попередження насильства та антибулінгової політики; методика проведення уроків серед природи, днів в докiллі, в зелених класах, на екологічній стежині; вміння розвивати в учнів компетентності, необхідні для здорового та безпечного життя, дотримання здорового способу життя, комплексності фізичної культури та посилення рухової активності; підвищення рівня фізичної активності учнів шляхом

реалізації комплексного підходу до духовно-морального, фізичного, психічного та соціального розвитку в закладах освіти, що передбачає навчальні заняття з фізичної культури, загальну рухову активність учнів, широке залучення працівників закладів освіти, батьків та місцевих громад до здоров'язбереження.

Освітній процес у визначених ЗЗСО управлінські команди здійснюють відповідно до комплексної освітньої програми, в якій з метою реалізації соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898), впроваджують модельну навчальну програму інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти, що отримала гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 18 жовтня 2024 року № 1475). Пропонована програма допоможе педагогам реалізувати головну ідею впровадження інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» – формування в учнів компетентностей і наскрізних умінь щодо дотримання безпеки та збереження здоров'я власного та людей навколо під час воєнного стану й надзвичайних ситуацій, безпеки в побуті, психологічного благополуччя, орієнтації в сучасному інформаційному просторі, розвитку підприємливості, фінансової грамотності, формування національної ідентичності учнів та учениць 5-6 класів, спонуканні їх до волонтерської діяльності.

Організація освітнього процесу з реалізації інтегрованого курсу передбачає: зв'язок навчання із життям, свідомий вибір здобувачами освіти здорового та безпечного способу життя, розвиток у них уміння адаптуватися до дійсності, протистояти ризикам, пов'язаним із воєнним станом і надзвичайними ситуаціями, реалізацію діяльнісного та компетентнісного підходів під час освітнього процесу, посилення їхньої мотивації до навчання, розвиток самостійності й активності учнів/учениць, уміння спілкуватися,

вирішувати конфліктні ситуації, співпрацювати з однолітками в процесі різних видів діяльності, що дає змогу кожному громадянину жити, дбаючи про власний добробут на засадах сталого розвитку.

Управлінським командам спільно з педагогічним колективом бажано запровадити у системі виховної роботи ЗЗСО щотижневі уроки безпеки, своєрідні навчально-тренінгові заняття для дітей з особистої та колективної безпеки, вони не потребують суворої регламентації, їхній зміст залежить від видів загроз на місцевості, особливостей ведення воєнних дій на території, професійного досвіду педагогів та підготовленості дітей.

Рекомендуємо проводити щотижневі уроки безпеки для всіх учасників освітнього процесу в закладах освіти щодо питань мінної небезпеки й вибухонебезпечних предметів, плану дій на випадок різних видів обстрілів та дій у надзвичайних ситуаціях, ядерної та хімічної небезпеки. На таких уроках маємо надати учням необхідні роз'яснення щодо базових правил поведінки під час надзвичайних ситуацій та вміння діяти в разі виявлення небезпечного предмета, яку небезпеку несуть покинуті іграшки, у чому полягає небезпека боєприпасів та які мають бути дії під час повітряної тривоги. Метою уроків безпеки визначено формування в учнів відповідальності за здоров'я та власну безпеку; опанування основ безпечної поведінки в умовах надзвичайних ситуацій, життєвих умінь та навичок; удосконалення теоретичних і практичних навичок усіх учасників освітнього процесу з питань захисту та дій в умовах воєнного стану.

Серед завдань уроків безпеки вбачаємо формування в учнів мотивації до дбайливого ставлення до життя і здоров'я; формування в учнів обізнаності щодо мінної небезпеки, вибухонебезпечних предметів, ракетних обстрілів, дій під час евакуації, повітряної тривоги та хімічної, біологічної чи ядерної загроз; виховання бережливого, дбайливого та усвідомленого ставлення до власної безпеки як однієї з найвищих людських цінностей, умінь самозбереження та самозаспокоєння; розвиток активної громадянської

позиції учнів, спрямованої на збереження життя і зміцнення здоров'я згідно з основними принципами та закономірностями життєдіяльності людини в природному та соціальному середовищах; формування в учнів сталої мотиваційної настанови на безпечну поведінку; навчання учнів практичних навичок та вмій щодо надання першої медичної допомоги в умовах загрози для життя; навчання учнів методів самооцінки ризиків небезпеки.

Конкретним освітнім результатом уроків безпеки визначено розвиток компетентностей здоров'язбереження, безпеки життєдіяльності учнів, поглиблення життєвих навичок (зокрема аналіз ризиків, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами, ухвалення виважених рішень, розв'язання проблем, розвиток творчого та критичного мислення, навичок спілкування, самооцінки та почуття гідності, протистояння негативному психологічному впливові, подолання емоцій та стресу, а також розвиток співчуття і відчуття себе як громадянина), усвідомлення учнями необхідності відповідати за життя і безпеку – власні та людей навколо.

Заняття з інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» та щотижневі уроки безпеки рекомендуємо проводити в класах безпеки, які організуються та наповнюються матеріально-технічним обладнанням управлінським командам разом із засновниками ЗЗСО. Це в першу чергу інтерактивні класи, технічне оснащення яких дозволяє забезпечити освітній процес та постійну активну взаємодію всіх його учасників. Для облаштування класів безпеки рекомендовано використовувати класні кімнати, це може бути навчальна аудиторія з сучасним ремонтом та з можливістю навчання одночасно до 30 осіб. У створених класах безпеки учні отримують компетентності Для виховання з базового розуміння основ безпечного середовища, набуття знань і досвіду з правил пожежної, мінної безпеки, пожежної безпеки, безпеки на дорозі та безпеки життєдіяльності загалом, засвоєння алгоритмів дій при виникненні надзвичайних ситуацій різного характеру. Для облаштування класів безпеки окрім традиційних технічних засобів використовуються методичні та агітаційні матеріали:

буклети, листівки, плакати, аудіоролики, відеоролики, презентації, слайди, мультфільми, тематичні розмальовки, кросворди, конструктори, тести тощо.

Для отримання методичних та демонстраційних (наочних) матеріалів ЗЗСО співпрацюють з територіальними органами Державної служби з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України, закладами охорони здоров'я та іншими органами виконавчої влади; налагоджують зв'язки з Товариством Червоного Хреста України, їх інструктори долучаються до освітнього процесу та практично навчають навичкам надання домедичної допомоги. Територіальні органи надають рекомендації закладам освіти щодо облаштування та функціонування класів безпеки, долучаються до спільних заходів і занять щодо популяризації серед здобувачів освіти знань у сфері здоров'язбереження.

Класи безпеки мають стати центрами ЗРОС, які облаштовуються у ЗЗСО за зональним принципом організації освітнього простору. Такими зонами визначаємо: зони перегляду відеоуроків та презентацій, пожежної безпеки, мінної безпеки, безпеки життєдіяльності, домедичної допомоги, психологічного розвантаження та ігрові зони.

При такій організації ЗРОС в учнів формується компетентність, яка має міжпредметний характер, формування її відбувається під час опанування всіх загальноосвітніх галузей та предметів, причому розвивається вона не лише через освітню галузь «Соціальна та здоров'язбережувальна», а й засобами інших освітніх галузей навчального плану школи. Для здійснення вищезазначеного управлінська команда ЗЗСО має передбачати наскрізне включення в освітньому процесі тем про здорове харчування, користь фізичної активності, спорту, правила екологічної поведінки задля сталого розвитку суспільства; підготувати план заходів із протидії булінгу, відповідно до якого проводиться цикл тренінгів з усіма учасниками освітнього процесу щодо попередження насильства та антибулінгової політики; спрямувати вчителів на підвищення власної професійної здоров'язбережувальної компетентності шляхом бенчмаркінгу з формування

навичок здорового способу життя, інтеграції здоров'язбережувальних знань у вивченні всіх предметів навчального плану. В закладі освіти мають бути запроваджені здоров'язбережувальні технології (функціонувати спортивні секції та гуртки; середовище, яке мотивує до активності – ігрові майданчики, спортивні майданчики, можливості для рухової активності в приміщеннях, доступ до спортивного обладнання під час перерв тощо); активне залучення батьків до питань планування фізичної активності, проведення спортивних заходів, аналізу даних медичних обстежень; партнерство з громадою (спортивними клубами, бібліотеками, соціальними підприємствами); профілактико-оздоровлювальна робота з медичними установами тощо.

Здоров'ярозвивальне освітнє середовище ЗЗСО потребує врахування в процесі моделювання: формування в дітей цілісних знань про дійсність як підґрунтя розвитку здоров'язбережувальної компетентності; доцільних педагогічних технологій та методів навчання, здатних задовольнити природний потяг учнів та учениць до пізнання дійсності; системи занять, що мінімізує статичне навантаження на школярів; матеріальної бази, що забезпечує таку систему занять; інтегрального освітнього простору, який уможливорює взаємоузгоджену діяльність педагогів, учнів, батьків, громади. Цьому сприятиме застосування відповідного навчально-методичного забезпечення (екологічні панно, навчальні маячки, сенсорні хрести, методичні рекомендації щодо використання здоров'язбережувальних технологій, прийомів, включення спецкурсів до варіативної складової робочих навчальних планів тощо); використання форм, методів, прийомів і засобів здоров'язбережувальної діяльності (спецкурси, підручники, робочі зошити, щоденники досліджень, інтегровані уроки, зони відпочинку, уроки здоров'я тощо).

Ефективність змодельованого здоров'ярозвивального середовища закладу загальної середньої освіти перевіряємо за допомогою моніторингового (діагностувально-оцінювального) конструкту, що передбачає функції моніторингу: констатувальної діагностики, діагностики

якості освітнього середовища за критеріями та показниками, поетапної систематизації даних, підсумкової оцінки сукупності показників; діагностичні дії: анкетування суб'єктів середовища, експертні оцінки, тестовий контроль, системний аналіз даних медичних обстежень, усне й письмове опитування учнів, діалоговий контроль учителів, батьків, громадськості. Критеріями та показниками розглядаємо якість педагогічних умов, забезпечених управлінською командою, стан професійно-здоров'язберезувальної компетентності вчителів, сформованість здоров'язберезувальної компетентності учнів та нами рівні ЗРОС – високий, достатній, середній, низький.

Розроблену авторську еталонну логіко-функціональну модель здоров'язрозвивального середовища ЗЗСО рекомендуємо впроваджувати в будь-якому закладі загальної середньої освіти.

Висновки до п'ятого розділу

У розділі представлено технологію та програму дослідно-експериментальної роботи з упровадження моделі ЗРОС у ЗЗСО; наведено результати констатувальної стадії експерименту та аналізу ефективності педагогічних умов, методичних матеріалів навчання вчителів для запровадження моделі ЗРОС; проаналізовано динаміку кількісних і якісних показників сформованості професійно-здоров'язберезувальної компетентності вчителів здоров'язберезувальної компетентності здобувачів загальної середньої освіти – на базовому етапі загальної середньої освіти; підтверджено достовірність отриманих експериментальних даних з використанням математично-статистичних методів та надано рекомендації з упровадження пропонованої моделі ЗРОС ЗЗСО на різних рівнях освіти.

Експериментальну роботу з упровадження логіко-функціональної моделі здоров'язрозвивального середовища ЗЗСО в практику діяльності загальноосвітніх шкіл Полтавщини розпочато в 2017 році. 2017-2022 роки стали першим періодом існування ЗРОС як новітнього простору освіти, що

відповідає ідеям гуманістично-компетентнісної освітньої парадигми, цілям сталого розвитку суспільства та положенням Концепції Нової української школи. Перехід учнів початкової школи до основної розпочав наступний період ЗРОС – з 2021 року донині. Новітньою ознакою цього етапу став воєнний стан у країні, який позначив гостро актуальною безпекову проблематику освітніх середовищ.

Зважаючи на те, що простір ЗЗСО – це динамічне поєднання суб'єктів освітнього процесу і систем їх відносин, ЗРОС в дослідженні кожного закладу (Ліцей № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради; КЗ «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №24 Полтавської міської ради Полтавської області»; КЗ «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №11 Полтавської міської ради Полтавської області»; Гімназія №25 Полтавської міської ради; Спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів №5 з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного циклу ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району Полтавської області; Карлівський ліцей №4 Карлівської міської ради) розглянуто як автономне освітнє середовище локального характеру, в якому забезпечено систему впливів і умов формування особистості, а також можливостей (внутрішніх, зовнішніх) для особистісного розвитку.

На основі результатів констатувального експерименту, шляхом відсіву учасників із найвищими та найнижчими показниками та рівномірного розподілу здобувачів, були сформовані контрольні (КГ₂, КГ₃) та експериментальні (ЕГ₂, ЕГ₃) групи (відповідно – 384 та 385 осіб), однорідні за вихідним рівнем сформованості ПЗК і ЗК; було створено експертну групу, до якої увійшли представники дослідника, керівники ЗЗСО, керівники методичних спільнот та представники батьків і громадськості (усього – 172 особи); групу експертів було залучено в процесі моделювання, створення експериментальної логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО та оцінки її ефективності.

Для забезпечення формувального експерименту в закладах освіти було створено методичні спільноти вчителів-предметників, до яких залучено науковців, викладачів закладів вищої освіти – Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Полтавського державного аграрного університету, Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтавського державного медичного університету, Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Згідно нормативно-правового та організаційно-функціонального аспектів моделювання, освітній процес у визначених для експерименту ЗЗСО було заплановано здійснювати відповідно до комплексної освітньої програми, річного плану, в якому конкретизовано перелік навчальних предметів (інтегрованих курсів), обов'язкових для вивчення, вибіркових (за вибором учнів) освітніх компонентів та кількість навчальних годин на тиждень (та/або кількість годин на навчальний рік).

В освітньому процесі експериментальних ЗЗСО було впроваджено педагогічні умови, науково-методичне забезпечення у формі авторської модельної програми курсу «Здоров'я, безпека та добробут (інтегрований курс)» для учнів 5-6 класів та відповідних здоров'язбережувальних технологій і методів, перевірено їх ефективність у ході формувальної експериментально-дослідницької роботи в ЕГ.

Експериментальна перевірка пропонованої моделі ЗРОС ЗЗСО відбувалася в три етапи, які відповідали визначеним на теоретичному рівні етапам розвитку ПЗК і ЗК суб'єктів освітнього процесу. На початковому (теоретичному) етапі формувального експерименту найвищу динаміку зростання констатовано за когнітивними показниками сформованості ПЗК вчителів і ЗК учнів, $EG_2 + 14,8\%$ і $EG_3 + 14,0\%$ відповідно; спостережено позитивну динаміку приросту за технологічно-діяльними (+ 11,5%) й конативними показниками (+ 10,8%) показниками сформованості; найнижчі результати приросту діагностовано за рефлексивним показниками – показник приросту становив лише 6,0%. На базовому етапі формувального

експерименту констатовано високі дані приросту за когнітивними показниками – 17,8%; середні дані виявлено за діяльнісно-технологічними (+ 14,5%) показниками; найнижчі прирости знову спостережено за рефлексивними показниками. Найвищий приріст результатів на підсумковому етапі експерименту виявлено за рефлексивними показниками (+31,8%), стабільно високі прирости спостережено за когнітивними (+ 17,3%) та діяльнісно-технологічними (+ 18,5%) показниками.

Загалом у цілісній експериментальній групі спостережено стабільне зростання всіх груп показників: високу динаміку відмічено за показниками когнітивного (+ 42,7%), рефлексивного (+ 37,3%), діяльнісно-технологічного (+ 43,0%) й конативного (+42,0%) критеріїв.

Для визначення ефективності педагогічних умов як експериментальних чинників моделі ЗРОС ЗЗСО в діяльності ЕГ₁ (адміністративні команди експериментальних ЗЗСО) використано метод експертної діагностики, який засвідчив високі оцінки пропонованих умов (створення логіко-функціональної схеми моделі ЗРОС ЗЗСО у цілісності її конструктів – методологічному (логіко-семіотичному) теоретичному (змістово-технологічному); моніторинговому (діагностувально-оцінному); вивчення міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів щодо обраної проблеми, їх популяризація у експериментальних ЗЗСО; моделювання управлінськими командами ЗЗСО системами поетапного моніторингу ЗРОС; розробка та своєчасне оновлення навчально-методичного забезпечення процесу здоров'язбереження учнів у ЗРОС ЗЗСО, інклюзивний дизайн простору; виокремлення комплексу здоров'язбережувальних технологій та методів діяльності вчителів, персоналу, учнів і батьків; побудова гуманних відносин у ЗРОС ЗЗСО, позбавлених булінгу та насильства на суб'єкт-суб'єктних засадах) та навчально-методичного забезпечення дібраних технологій і методів здоров'язбереження здобувачів загальної середньої освіти.

Новітніми стратегічними завданнями ЗРОС експериментальних ЗЗСО на 2021-2026 роки обрано: формування безпечного та комфортного

освітнього середовища для всіх учасників освітнього процесу, облаштованого відповідно до принципів розумного пристосування; збереження та зміцнення морального та фізичного здоров'я учасників освітнього процесу, мотивація до фізичної активності; створення психологічно комфортного середовища; засвоєння цінностей та необхідних для самореалізації здобувачів освіти життєвих компетентностей; створення умов для реалізації індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів; надання освітніх послуг через різні форми здобуття освіти згідно чинного законодавства (очна, дистанційна, сімейна, мережева, педагогічний патронаж); підтримка зразків екологічної поведінки, відповідального ставлення до енергоресурсів усіма учасниками освітнього процесу; запровадження педагогіки партнерства на засадах суб'єкт-суб'єктних відносин учасників освітнього процесу; облаштування інклюзивного освітнього простору; увагу до освіти осіб з особливими освітніми потребами (інклюзивне, індивідуальне навчання); забезпечення якісного та здорового харчування; запобігання будь-яким проявам дискримінації та булінгу.

Результати аналізу кількісних даних формувального експерименту підтвердили, що на підсумковому зрізі показники контрольних та експериментальних груп суттєво відрізнялися, тоді як зміни в показниках контрольної групи до та після експерименту були майже відсутні, що стало свідченням досягнення результату дослідження. Водночас експериментальні ЗЗСО виявили позитивні кількісні зміни в динаміці показників після впровадження розробленої моделі: спостережено зменшення кількості респондентів, які мали низький рівень сформованості ПЗК і ЗК (104 особи або 27%) та кількості респондентів, що досягли середнього рівня ПЗК і ЗК (73 респонденти або 19%); відбулося зростання кількості осіб, що досягли достатнього (96 осіб або 25%) та високого рівнів (81 досліджуваний або 21%).

Ці дані стали основою використання статистичних методів дослідження; отримані результати підтверджено шляхом застосування обрахунків засобами критеріїв $W_{\text{емп}}$ Крамера-Уелча та $T_{\text{емп}}$ Вілкоксона-Манна-Уїтні, що засвідчило достовірність отриманих експериментальних даних. Завершена дослідницько-експериментальна робота свідчить про досягнення поставленої мети, успішну реалізацію завдань, ефективність запропонованої моделі ЗРОС ЗЗСО, обраних педагогічних умов та наявність перспектив дослідницької діяльності з проблеми. Практична реалізація експериментальних чинників з використанням інструментарію наукових підходів забезпечила позитивну динаміку показників ефективності логіко-структурної моделі ЗРОС ЗЗСО, що дозволило трансформувати ці висновки у формі рекомендацій для освітніх і регіонально-громадських інституцій, організаторів та учасників освітнього процесу, батьків учнів.

Основні положення розділу 5 висвітлено в таких публікаціях автора [151; 157; 162; 164; 166; 169; 176; 177; 178; 179; 465; 530; 536].

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного теоретичного й експериментального дослідження зі створення новітнього здоров'язривального середовища закладу як простору гармонійної взаємодії зовнішніх і внутрішніх чинників освітнього процесу уможливило формулювання таких висновків:

1. Проаналізовано соціально-педагогічні аспекти проблеми здоров'язбереження особистості в освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти у науковій літературі та педагогічній практиці. Визначено, що в традиціях української системи освіти та в науках про освіту поетапно склалися засади дослідження ЗЗСО і питань здоров'язбереження в ньому: філософські; методологічні й теоретико-методичні основи формування валеологічної культури і здоров'язбережувальної компетентності дітей і молоді, розвиток у них ціннісного ставлення до здоров'я; формування культури здоров'я та здорового способу життя; теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів до організації здоров'язбережувального середовища; застосування здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти; розвивальні технології здоров'язбереження учнів та студентів; виховання гігієнічних навичок, дизайн простору, інклюзивність тощо. На засадах загальнонаукових підходів (феноменологічного, акмеологічного, системного, культурологічного) вчені визначають «здоров'язбереження» як педагогічний феномен, що висвітлює системну спрямованість зусиль усіх суб'єктів освітнього процесу ЗЗСО на забезпечення фізичного, духовного, психічного й соціального благополуччя учнів, на ефективність процесу формування, зміцнення і збереження здоров'я в умовах суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх його структурних елементів. Розвивальна сутність освітнього середовища розглядається ними як взаємодія і результат значущих аспектів життя – фізичного, інтелектуального, емоційного, соціального, морального, особистісного; як стан повного фізичного, психічного,

соціального здоров'я та добробуту; як умова гармонійного життя та щастя; як усвідомленість відповідних цінностей.

2. Обґрунтовано методологічні та теоретичні основи моделювання освітнього середовища ЗЗСО на засадах здоров'язбереження в руслі гуманістично-компетентнісної освітньої парадигми, Цілей сталого розвитку ООН, Концепції Нової української школи; пояснено їх позитивними *тенденціями* реформування загальної середньої освіти, до яких віднесено: децентралізацію й демократизацію управління та фінансування освіти; деідеологізацію та зміну мети й змісту гуманітарного аспекту освіти; поетапну розробку стандартів у змісті початкової та основної школи; прагнення до самоврядування ЗЗСО; скасування монополії держави на створення програм і підручників; надання першочергової уваги викладанню державною мовою; забезпечення свободи педагогічної творчості. За таких обставин моделювання визначено як: основу розроблення нової теорії; метод наукового дослідження; механізм накреслення перспектив розвитку ЗЗСО. Пропоновану в дослідженні модель здоров'язвивального середовища ЗЗСО тлумачено як нелінійне, логіко-структуроване відображення педагогічної дійсності, покликане замістити в процесі дослідницької діяльності уявлення про ідеальний образ об'єкта дослідження з його екстраполяцією засобами обраного предмета на засадах сучасної методології. До методологічних засад дослідження віднесено нормативно-освітні вимоги щодо сучасного розуміння ЗЗСО, його місця і призначення в системі освіти загалом і реалізації завдань здоров'язбереження учнів – зокрема, визначення в Національній стратегії державної молодіжної політики до 2030 року одним із пріоритетних напрямів розвиток здоров'я, формування навичок здорового способу життя, соціально-педагогічну увагу до фізичної культури, культури здорового харчування та психогігієни особистості.

На засадах системного, проблемно-цільового, нормативно-порівняльного аналізу джерел та публікацій вітчизняних і зарубіжних учених виокремлено логіко-семіотичні феномени змісту моделі здоров'язвивального середовища

ЗЗСО: тлумачення понять «здоров'я», «здоровий спосіб життя», «здоров'язбереження», «культура здоров'я» з урахуванням ідей: цілісності фізичного, психічного, соціального духовного-морального, здоров'я та розвитку особистості; формування культури здоров'я як соціально-педагогічного компонента загальної культури людини; досягнення здорового способу життя і закріплення його цінностей у життєдіяльності учнів і вчителів.

3. Визначено педагогічну гуманістично-компетентнісну сутність та зміст здоров'ярозвивального середовища закладу загальної середньої освіти як сталого освітнього середовища, в основу якого закладено широкі міждисциплінарні знання, що базуються на комплексному баченні умов розвитку особистості здобувачів освіти, які забезпечують здоров'язбереження, стабільність і ефективність існування сучасної цивілізації на засадах цілісності природного оточення, економічної життєздатності та соціальної справедливості для нинішніх і майбутніх поколінь.

Оскільки формування здорового способу життя педагогів та учнів залежить від правильно побудованого освітнього середовища, управлінській команді закладу освіти необхідно нормативно впорядкувати та докласти зусиль для організації такого середовища, яке буде не тільки зберігати здоров'я, а й розвивати його; ця команда має передбачати наскрізне включення в освітньому процесі тем про здорове харчування, користь фізичної активності, спорту, правила екологічної поведінки задля сталого розвитку суспільства; підготувати план заходів із протидії булінгу, відповідно до якого проводиться цикл тренінгів з усіма учасниками освітнього процесу щодо попередження насильства та антибулінгової політики; спрямувати вчителів на підвищення власної професійної здоров'язбережувальної компетентності шляхом бенчмаркінгу з формування навичок здорового способу життя, інтеграції здоров'язбережувальних знань у вивченні всіх предметів навчального плану.

Новітньою здоров'язбережувальною технологією в обставинах воєнного стану визначено методику організації та проведення уроків безпеки для учнів 5-6

класів; актуальними та практично спрямованими – методи розв’язання ситуаційних завдань і вправ щодо ризиків, які становлять небезпеку, зумовлену реальними загрозами для здоров’я, життя та добробуту, з якими може зіткнутися сучасний учень в умовах війни: загрози обстрілів та бойових дій, мінна небезпека, ризик отримати травму при хімічній атаці або при застосуванні біологічної зброї, небезпека при виявленні вибухонебезпечних предметів, обставини, що виникають в разі екстреної евакуації тощо. Своєрідними центрами ЗРОС визначено класи безпеки, облаштовані в ЗЗСО за зональним принципом організації освітнього простору (зони: пожежної безпеки; мінної безпеки; безпеки життєдіяльності; домедичної допомоги; психологічного розвантаження; ігрові зони).

4. Теоретично обґрунтовано концепцію моделювання здоров’ярозвивального середовища закладу загальної середньої освіти. Структуру здоров’ярозвивального середовища ЗЗСО побудовано на сучасному баченні організації освітнього процесу, яке містить інформування членів суспільства про основні проблеми сталого розвитку, формування світогляду, що базується на засадах сталості, стійкого обміну потоками речовини, енергії, інформації між етносом та його етносоціоприродним довкіллям. На підставі обґрунтованих методологічних засад побудови здоров’ярозвивального середовища ЗЗСО, необхідного для здорового та безпечного життя учнів як однієї з глобальних цілей освіти сталого розвитку, доведено потребу моделювання такого середовища – новітнього, комфортного, безпечного, гуманного, природовідповідного, громадоцентричного, інклюзивного. Доведено, що впродовж періоду становлення українського ЗЗСО як типового освітнього середовища в атмосфері формування культури здоров’я, екології здоров’я, дотримання цілісної (холістичної) формули здорового способу життя існує здатність педагогів вносити зміни в довкілля, спосіб власного життя та учнів, використовуючи та поєднуючи оптимальні методи навчання і виховання та вміння прогнозувати очікуваний результат освітніх впливів побудованих

гуманних відносин. Діяльність правлінської команди закладу передбачає моделювання середовища ЗЗСО на засадах цілей сталого розвитку; переорієнтацію освітнього процесу на здоров'язбереження; розробку програм психічного, фізичного, духовно-морального, соціального здоров'я учнів; суб'єкт-суб'єктну взаємодію з батьками, педагогами, громадськістю з питань ціннісних основ здоров'я; готовність до публічного управління освітою осіб з особливими потребами. Педагогічним колективом проводиться вивчення міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів; формування професійно-здоров'язбережувальної компетентності; опанування здоров'ярозвивальних основ предметної галузі; побудова відносин, позбавлених булінгу та насильства; підготовка до застосування здоров'язбережувальних технологій; систематична самоосвітня діяльність, пошук ефективних педагогічних технологій, розробка модельних програм. Здобувачі освіти реалізують права на однаковий доступ до освіти; вивчають моделювальні програми зі здоров'язбережувальним змістом освіти; формують культуру здоров'я та відповідний спосіб життя; сприяють медичному моніторингу власного здоров'я; отримують національне життєствердне розуміння здорового способу життя.

5. Розроблено та експериментально перевірено авторську модель здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО як відображення новітнього простору культури здоров'язбереження суб'єктів освітнього процесу. З'ясовано специфіку концептуального моделювання ЗРОС ЗЗСО у діяльності його управлінської команди та громадсько-педагогічної спільноти, зорієнтовану на втілення засад освіти сталого розвитку, його відображення в постулатах гуманістично-компетентнісної освітньої парадигми, актуальних законодавчих і нормативних актах. У методологічному (логіко-семіотичному) конструкті моделі враховано наукові підходи; види моделювання (логіко-семіотичне, організаційно-функціональне, структурно-прогностичне); феноменологічні ідеї; теоретичний (змістово-технологічний) конструкт моделі відображує комплекс завдань діяльності суб'єктів моделювання.

Моніторинговим (діагностувально-оцінним) конструктом моделі передбачено реалізацію функцій моніторингу – констатувальна діагностика; діагностика якості освітнього середовища за критеріями та показниками; поетапна систематизація даних в експериментальних групах; підсумкова оцінка сукупності показників; діагностичні дії – анкетування суб'єктів середовища, експертні оцінки, тестовий контроль, системний аналіз даних медичних обстежень, усне й письмове опитування учнів, діалоговий контроль учителів, батьків, громадськості; критерії, показники (якість педагогічних умов, забезпечених управлінською командою, стан професійно-здоров'язбережувальної компетентності вчителів, сформованість здоров'язбережувальної компетентності учнів) та рівні ЗРОС – високий, достатній, середній, низький.

Запропоновану технологічну карту і програму дослідницько-експериментальної роботи практично реалізовано в експериментальних ЗЗСО. В освітньому процесі 6-ти експериментальних ЗЗСО м.Полтави і Полтавської області було впроваджено педагогічні умови, науково-методичне забезпечення у формі авторської модельної програми курсу «Здоров'я, безпека та добробут (інтегрований курс)» для учнів 5-6 класів та відповідних здоров'язбережувальних технологій і методів, перевірено їх ефективність у ході формувального експерименту в експериментальних групах: ЕГ₁ – керівники шкіл; ЕГ₂ – вчителі; ЕГ₃ – здобувачі освіти. Загалом у цілісній експериментальній групі вчителів і учнів спостережено стабільне зростання всіх груп показників професійно-здоров'язбережувальної компетентності вчителів і здоров'язбережувальної компетентності учнів: високу динаміку відмічено за показниками когнітивного (+ 42,7%), рефлексивного (+ 37,3%), діяльнісно-технологічного (+ 43,0%) та конативного (+42,0%) критеріями.

Ефективними також на засадах факторного аналізу даних опитування громадськості, батьків учнів, учителів визначено змодельовані педагогічні умови ЗРОС ЗЗСО, зокрема – побудова гуманних відносин, позбавлених булінгу та

насилства й розробка та своєчасне оновлення навчально-методичного забезпечення, інклюзивний дизайн простору.

6. Розроблено змістово-технологічне забезпечення моделювання здоров'язрозвивального середовища ЗЗСО управлінськими командами експериментальних ЗЗСО, втілено їх у відповідних педагогічних умовах. Зважаючи на те, що простір ЗЗСО – це динамічне поєднання завдань діяльності суб'єктів освітнього процесу і систем їхніх відносин, ЗРОС в дослідженні кожного закладу розглянуто як автономне освітнє середовище локального характеру, в якому створено еталонну систему впливів і умов формування особистості, а також можливостей (внутрішніх, зовнішніх) для особистісного розвитку. Управлінськими командами експериментальних ЗЗСО опрацьовано методолого-теоретичний, нормативно-правовий, організаційно-функціональний та методично-розмножувальний аспекти моделювання ЗРОС. Нормативно-правовий аспект роботи управлінських команд зорієнтовано на засадах Школи сприяння здоров'ю; внесено оперативні зміни до статутів закладів, головними завданнями яких визначено: всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння зумовленого суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення, захист прав людини, збереження здоров'я здобувачів освіти і працівників закладу.

Для забезпечення якісного ЗРОС у експериментальних закладах створено методичні спільноти вчителів-предметників; у стратегіях розвитку ЗЗСО на 2021-2026 рр., схвалених спільними рішеннями педагогічних рад, відображено цільові напрямки, згідно яких метою кожного закладу в руслі науково-методичної проблеми обрано збереження фізичного, психічного, соціального та духовно-морального здоров'я здобувачів освіти, формування в них відповідального ставлення до власного життя; актуалізовано ситуацію успіху, коли заклад формує адекватну самооцінку здобувача, повагу до досягнень інших людей, вміння

ставити перед собою реальні цілі й досягати їх з почуттям гідності, усвідомлення себе як творця власного життя, свідоме ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності.

7. Здійснено прогностичне обґрунтування перспектив впровадження авторської моделі здоров'ярозвивального середовища ЗЗСО. У процесі створення навчально-методичного забезпечення моделі ЗРОС систематизовано методiku вдосконалення модельних програм, виокремлено типи, види і зразки новітніх здоров'язбережувальних технологій у діяльності педагогічних колективів. Рекомендовано для забезпечення ефективності пропонованої логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО на методично-розмножувальних засадах упроваджувати зміст методичного семінару, розробленого управлінськими командами закладів для вчителів усіх освітніх галузей. Необхідним визначено використання мультимедійних, інтерактивних матеріалів, методів моделювання ситуацій та комунікативних технологій для активізації пізнавальної діяльності здобувачів на всіх етапах освітнього процесу: під час інформаційно-роз'яснювальної роботи, практичних занять та навчання в класах безпеки. Авторську модельну навчальну програму інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)», спрямовану на реалізацію загальної мети базової середньої освіти, компетентнісного потенціалу й вимог до обов'язкових результатів навчання, зорієнтовувати на турботу учнів про особисте здоров'я і безпеку, реагування на чинники і діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, свого добробуту і оточуючих; визначення альтернатив, прогнозування наслідків, ухвалення рішень з користю для власної безпеки та безпеки інших осіб, здоров'я й добробуту. Ураховуючи зміст програми та теми модулів, освітній процес організувати в класі та поза його межами: на екологічній стежині, в «зеленому класі» на території ЗЗСО чи парку, в обладнаному навчальному кабінеті (зокрема, в класі безпеки, кабінетах біології, історії, географії, спортивних майданчиках тощо), у музейній кімнаті чи іншому навчальному кабінеті школи. За потреби забезпечувати навчання учнів за

індивідуальною освітньою траєкторією, а також в умовах змішаної та дистанційної освіти.

Дослідження не вичерпує пропонованої проблеми; до перспектив її вивчення відносимо: адаптацію еталонної моделі стосовно інших змістових аспектів середовища ЗЗСО; розробку теоретичних і практичних основ використання пропонованих програм і підходів на наступних етапах моделювання новітнього розвивального середовища закладів освіти для учнів старшої школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абетка з безпеки школяра середньої школи. Міністерство внутрішніх справ України. Департамент комунікації. 2022. 20 с. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/2/8/8/1/0/LH3hOOTOzxK2gAndmWbNnYJSG1yvF1E/CBE1pqbE4.pdf>
2. Агарков І. С., Романюк Р. К. Інтеграція уроків біології та «Захисту України» під час проведення здоров'язбережувальних тренінгів. Зб. наук. пр. Всеукр. конф. здобувачів вищ. освіти і молодих вчен. 7-8 квіт. 2024 р. *Здоров'я особи та суспільства: проблеми, виклики та перспективи* / гол. ред. А. М. Гарлінська. Житомир : Вид. центр ЖДУ ім. І. Франка, 2024. С. 5–10.
3. Аксіологія. Українська Вікіпедія. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
4. Аксьонова О. П. Визначення здоров'язберігаючих і здоров'яформуючих педагогічних технологій у моделі школи сприяння здоров'ю. *Сучасні проблеми науки та освіти* : матеріали Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. С. 251–254.
5. Аналіз державних стратегічних документів щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року. *Аналітична доповідь*. Київ : Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. 84 с.
6. Ананьїн В., Горлинський В. Розвиток ідеї екзистенційної безпеки у філософії постмодерну. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2022. №1 (175). С. 35–51.
7. Андрощук І. В. Наукові підходи до підготовки майбутніх вчителів технологій як суб'єктів педагогічної взаємодії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 54. С. 14–19. URL: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/22320/Androshchu>

k%20I.%20V.pdf; jsessionid=03E4A59E20F46001591ADF963D795BC2?sequence=1 (дата звернення: 10.10.2017).

8. Андрущенко Т. К. Компетентнісний підхід як стратегічний напрям розвитку освіти в Україні: теоретичний аспект. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; Національна академія педагогічних наук України ; Інститут педагогіки. Кам'янець-Подільський, 2013. Вип. 13. С. 8–12.

9. Андрущенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2012. № 7. С. 123–127.

10. Аніщенко В., Падалка О. Культурологічний підхід у професійній підготовці вчителя. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2013. № 6. С. 103–107.

11. Антонова О. Є. Акмеологічний підхід до визначення сутності обдарованості. *Проблеми освіти*. 2015. № 84. С. 36–40.

12. Антонова О. Є. Акмеологічний підхід до визначення сутності педагогічної обдарованості. *Акмеологія – наука XXI століття* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. / за ред. В. О. Огнев'юка. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. С. 17–22.

13. Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. С. 472.

14. Антонова О. Є., Поліщук Н. М. Підготовка вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 248 с.

15. Апішева А. Ш. Психологічний супровід безпеки освітнього середовища вищого навчального закладу. *Соціальна робота в сучасному*

суспільстві: тенденції, виклики, перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Полтава, 28 лютого 2017 р.). Київ : Університет «Україна», 2017. С. 7–9.

16. Атаманчук Н. М. (2007). Розвиток самосвідомості на ранніх етапах онтогенезу. *Психолого-педагогічні аспекти розвитку особистості в сучасному світі*: зб. наук. праць. 2007. С. 3–8.

17. Атрощенко Т. О. Інноваційна компетентність майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти: теоретичні та методичні площини. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75. Т. 1. С. 50–54.

18. Бабич В. І. Модель реформування культури здоров'я учнів в сучасних умовах шкільної освіти. 2022. URL: http://alma-mater.luguniv.edu.ua/magazines/elect_v/NN9/10bviuso.pdf.

19. Бабич В. І. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до формування культури здоров'я школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2006. 314 с.

20. Базильчук В., Базильчук О., Мозолюк О. Формування культури здоров'я у школярів засобами фізичної культури як пріоритетний напрямок в освітньому середовищі. *Physical culture and sport: scientific perspective*. 2023. №2. С. 130–134.

21. Балл Г. О., Медінцев В. О. Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи. *Горизонти освіти*. 2011. № 3. С. 7–14.

22. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). Вид. 2-е, доп. Житомир: ПП «Рута», 2008. Видавництво «Волинь», 232 с.

23. Бараболя О. В., Ляшенко В. В. Основи підготовки здобувача вищої освіти за компетентного підходу до дисципліни. *Науково-методичні основи компетентнісного підходу до підготовки здобувачів вищої освіти* : мат-ли

48-ї наук.-метод. конф. викладачів і аспірантів. Полтава : РВВ ПДАА, 2017. С. 28–31.

24. Башавець Н. А. Проблема формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури, спорту та реабілітації. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія : Педагогічні науки. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, 2019. Вип. 1(157). С. 7–11.

25. Башавець Н. А. Теоретико-методичні засади формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса, 2012. 555 с.

26. Баштан С., Шапкіна Т. Проблема формування культури здоров'я студентів у педагогічній теорії. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 3-4(26-27). С. 61–72.

27. Безкопильний О. О. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності в основній школі: теорія та методика : монографія. Черкаси : ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2020. 552 с.

28. Безкопильний О. О., Матусевич А. М. Здоров'язбережувальна компетентність як важлива складова професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи і основній школі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер. : Педагогічні науки. 2017. Вип. 3. С. 107–111.

29. Бережна Т. Моделювання здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу: обґрунтування структури і критеріїв. *Рідна школа*. 2016. № 1. С. 37–42.

30. Бережна Т. І. Здоров'язбережувальні педагогічні технології – важлива складова здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу. *Наукові записки Ніжинського державного*

університету імені М. Гоголя. Сер. : Психолого-педагогічні науки. Ніжин : НПУ, 2014. № 2. С. 35–39.

31. Бережна Т. І. Модель здоро'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу: структура і критерії. *Педагогіка здоров'я* : зб. наук. праць VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 7-8 квітня 2017 р.) : [в 2-х т.]. Ред. колегія : С. М. Шкарлет [та ін.]. Чернігів, 2017. Т. 1. С. 59–67.

32. Бережна Т. І., Рассамахин С. Г. Формування здоров'язбережувального середовища у загальноосвітньому навчальному закладі. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Казаріна. Серія «Валеологія. Сучасність і майбутнє»*. Харків, 2013. Вип. 15. С. 144–148.

33. Бережна Т., Карленко Н. Формування здоров'язбережувального освітнього середовища: обґрунтування стратегії. *Рідна школа*. 2017. № 9-10. С. 96–99.

34. Бережна Т., Мезенцева І., Павлович О. Проблема забезпечення здоров'язбереження суб'єктів освітнього середовища вищої школи. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Редактори-упорядники М. Пантюк та ін. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 52. Том 1. С. 168–174.

35. Береза В. Демократизація суспільних відносин як головна умова функціонування політичної освіти і просвітництва. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. 2015. Вип. 37. С. 10–17.

36. Бермудес Д. В. Формування культури здоров'я студентської молоді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* : зб. наук. праць ; за ред.

О. В. Тимошенка. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. Вип. 1(129). С. 11–14.

37. Беседа Н. А. Організаційно-методичні основи застосування здоров'язберезувальних технологій у закладі загальної середньої освіти. Здоров'язберезувальні технології в освітньому середовищі : колективна монографія / за заг. ред. Л. М. Рибалко. Тернопіль : Осадца В. М., 2019. С.147–171.

38. Бех І. Психологічний супровід особистісно орієнтованого виховання. *Початкова школа*. 2003а. №3. С. 5–10.

39. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2-х кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003б. 338 с.

40. Бех І. Д. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Виховання особистості: навч.-метод. посіб.: у 2 кн. Кн. 2. Київ : Либідь, 2003с. 344 с.

41. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ-Чернівці : Бурек, 2018.

42. Биков В. Ю. Відкрите навчальне середовище та сучасні мережні інструменти систем відкритої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. 2010. №. 9. С. 9–15. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_2_2010_9_4.

43. Биковська О. В., Горбинко В. М., Петрочко Ж. В. та ін. Організація відпочинку та оздоровлення дітей: концепції, технології, досвід. Київ : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2004. 208 с.

44. Бишевец Н. Г., Денисова Л. В., Усиченко В. В. Організація здоров'язбеізаючого навчального середовища студентів в умовах інформатизації освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного*

університету. Серія : Педагогічні науки. Чернігів, 2018. Вип. 151. Т. 1. С. 25–29.

45. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики*. Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К. І. С.», 2004. С. 45–50.

46. Бібік Н. М. Суперечності процесу запровадження компетентнісного підходу в освітню практику. *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи: тези доп. I Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Київ, 30 вер. 2019 р.)* Київ : Педагогічна думка, 2019. С. 8–11.

47. Бобрицька В. І. Національні пріоритети виховання молоді для орієнтирів здорового способу життя. *Методологія неперервної освіти та наукового дослідження : монографія ; за ред. Н. М. Рідей, Е. В. Лузік*. Київ : ТОВ ЦП «Компринт», 2020. С. 425–450.

48. Бойко Т. В. Здоров'язберігаючі технології і сучасна система освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2013. Вип. 108.1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_1_108_12.

49. Бойчук Ю. Д. Еколого-валеологічна культура: теоретико-методологічні аспекти : монографія. Суми : Університетська книга, 2008. 357 с.

50. Борисенко А. С. Здоров'я учнів. Від чого воно залежить? Рідна школа. 1997. № 34. С. 55–56.

51. Борсукова Т. О., Антіпова Ж. І. Інноваційні аспекти організації фізичного виховання здобувачів закладів вищої освіти. *Академічні студії*. Серія : Педагогіка. 2021. Вип. 3. Ч. 1. С. 15–22.

52. Братко М. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу. *Наукові записки Державного педагогічного університету ім. В. Винниченка*. Серія : Педагогічні науки. Київ, 2015. Вип. 135. С. 67–72.

53. Бурлакова Т. Л. Соціальні та педагогічні умови формування культури здоров'я молодших школярів у навчально-виховному середовищі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. Луганськ : ЛНУ. 2013. № 2 (251), Ч. II. С. 107–114.

54. Вайнер Е. Н. Формування здоров'язберігаючого середовища в системі загальної освіти. *Валеологія*. 2004. № 1. С.21–26.

55. Вакуленко О. В. Теоретико-методологічні засади формування здорового способу життя. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія ; за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків : Вид. Рожко С. Г., 2017. С. 301–308.

56. Варивода К. С. Психолого-педагогічні аспекти підготовки майбутніх вчителів до створення психологічно безпечного освітнього середовища. *Молодий вчений*. 2017. № 9.1. С. 17–20.

57. Василенко С., Коваль Я., Колотій Л. Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795). <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohra/my/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Sotsial.zdorovyazberezhuв.osv.haluz-5-6-kl/Zdorov.bezp.ta.dobrob.5-6-kl.Vasylenko.ta.in.14.07.pdf>

58. Лісневська Н. В. Підготовка майбутніх вихователів до міжособистісної взаємодії під час створення здоров'язбережувального середовища в закладах дошкільної освіти. *Вісник*. № 1. 2021. С. 163.

59. Васильєва С. О., Агаркова Н. О. Інноваційні технології навчання в освітньому процесі закладів вищої військової освіти. *Соціальні аспекти військово-професійної діяльності сектора безпеки і оборони: виклики сьогодення* : мат-ли I Міжнар. наук.-практ. конф. Харків : НАНГУ, 2021. С. 259–261.

60. Васильків І. М. Основи теорії ймовірностей і математичної статистики. Львів, 2020. 184 с.

61. Васічкина О. В., Смоляр В. О. Здоровий спосіб життя як складова життєвої компетентності учнів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків : ХДАДМ (ХХП), 2007. №11. С. 221–225.

62. Васянович Г. Роль педагога у формуванні безпечного освітнього середовища у вищому навчальному закладі. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія : Педагогіка. 2017. Вип. 4. С. 86–94.

63. Вербівський Д., 2023. Інноваційні технології в закладі вищої освіти. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота», № 2(53), с. 30–33. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2023.53.30-33>

64. Ващенко О. Виховання у школярів здорового способу життя. *Психолого-педагогічні основи гуманізації виховання і навчання: зб.наук. праць*. Рівне : Тетіс, 2010а. С. 340–341.

65. Ващенко О. Методологічні засади підготовки майбутнього вчителя до використання здоров'язбережувальних освітніх технологій в навчально-виховному процесі навчальної школи. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Рівне : РДГУ, 2017. Вип. 17 (60). С. 240–244.

66. Ващенко О. М. Методика організації здоров'язбережувального освітнього середовища початкової школи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. Гол. ред. І. В. Козубовська. Ужгород : Говерла, 2014. Вип. 32. С. 34–36.

67. Ващенко О. М. Організація навчально-виховного процесу з «Основ здоов'я в 1-4 класах» : навч. метод. посіб. Кам'янець-Подільський : ФОП О. В. Сисин, 2010б. 293 с.

68. Ващенко О. М. Особливості навчання учнів в умовах здоров'язбережувальної педагогіки. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/000slz-1398.docx.html>

69. Ващенко О. М., Бережна Т. І. Формування здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу: теоретичний аспект. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2016. Вип. 20 (1). С. 77–89.

70. Ващенко О. М., Романенко Л. В., Макаренко Н. В. Організація впровадження здоров'язбережувальних технологій в освітній процес початкової школи: теоретичний вимір. *Молодий вчений*. 2020. № 3 (79). С. 354–359.

71. Ващенко О., Свириденко С. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі. *Здоров'я та фізична культура*. 2006. №8. С. 1–6.

72. Ващенко О., Свириденко С. Здоров'язберігаючі технології в загальноосвітніх навчальних закладах. *Директор школи*. 2010. № 20. С. 12–20.

73. Ващенко О., Свириденко С. Як створити школу сприяння здоров'ю? Київ : Шкільний світ, 2008. 112 с.

74. Веселовський А. П., Редчиць В. О., Веселовська О. М. Сучасні напрямки професійної підготовки вчителя фізичного виховання у світлі вимог сьогодення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2017. Вип. 5 К. С. 63–66.

75. Використання здоров'язбережувальних технологій у освітній діяльності. Технології здоров'язбереження: теорія і практика : колективна монографія ; за заг. ред. Л. М. Рибалко. Полтава : НУПП, 2022. 324 с.

76. Винничук Р. В. Аксіологічний та культурологічний підходи як аспекти методології сучасної підготовки фахівців у вищій школі. *Молодий вчений*. 2018. № 2.2(54.2). С. 93–96.

77. Винничук Р. В. Система професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі на аксіологічних засадах: Дис. ... д-ра пед. н. :13.00.01 та 13.00.04 ; Полт. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2023. 608 с.

78. Вихор В. Г. Моделювання підготовки майбутніх учителів до управління навчальною діяльністю учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Педагогічні науки. 2013. Вип. 108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_2_108_24.

79. Вітвицька С. С. Акмеологічний підхід до педагогічної підготовки магістрів освіти. *Інтелектуальна та творча обдарованість: спільне та відмінне* : мат-ли круглого столу (23 січня 2012 р., м. Київ). Київ : ТОВ «Інформаційні системи», 2012. С. 114–119.

80. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 316 с.

81. Вітвицька С. С. Аксіологічний підхід до виховання особистості майбутнього вчителя. *Креативна педагогіка*. Вінниця : Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки, 2015. Вип. 10. С. 63–67.

82. Вітвицька С. С. Середовищний підхід у педагогічній підготовці магістрів освіти до професій-педагогічної діяльності. Оновлення змісту форм та методів навчання і виховання в 2017. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету* : зб. наук. праць. РДГУ. 2017. №5(58). С. 177–179.

83. Вітюк В. В. Підготовка педагогів до створення здоров'язберезувального освітнього середовища у системі післядипломної освіти. *Формування інноваційного здоров'язберезувального освітнього*

середовища: досвід проектування і реалізації : матеріали круглого столу ; упор. Н. А. Поліщук. Луцьк : ВІППО, 2018. С. 8–12.

84. Вітюк В. Підготовка педагогів до формування здоров'язберезувального освітнього середовища в умовах неперервної освіти. *Залучення учнів до здорового способу життя та популяризація варіативних модулів навчальної програми з фізичної культури через всеукраїнський проект «JuniorZ»* : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф., (м. Луцьк, 15-16 квітня 2019 р.) ; уклад.: О. Ю. Дикий. Луцьк : Волинський ІППО, 2019. С. 22–26.

85. Вішнікіна Л. Педагогічне моделювання як засіб проектування освітніх процесів. *Імідж сучасного педагога*. 2008. №7-8(86-87). С. 80–84.

86. Вознюк О. В. Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. 708 с.

87. Вознюк О. В., Дубасенюк О. А. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 684 с.

88. Вознюк О. В., Дубасенюк О. А., Костюшко Ю. О., Осадчук Н. П., Сидорчук Н. Г. Теорія і практика професійної акмеології : монографія. Житомир : Вид-во ПП «Євро-Волинь», 2020. 392 с.

89. Вознюк О. В., Дядюк В. В. Творчість як вирішальний чинник здоров'я учасників освітнього процесу. *Магістр медсестринства*. 2021. № 1(25). С. 77–85.

90. Волікова М. М. Сутність понять «компетенція» та «компетентність» в науковому дискурсі. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, 2019. Вип. 5(161). С. 37–43.

91. Волкова І. В. Здоров'язберезувальні технології організації освітнього середовища. *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення* : матеріали між нар. наук.-

практ. інтернет конф., (м. Київ, 28-29 травня 2020 р.) ; уклад. О. Ю. Дикий та ін. Луцьк : СНУ ім. Лесі Українки, 2020. С. 408–409.

92. Волкова І. В., Марінушкіна О. Є., Покроєва Л. Д., Рябова З. В. Становлення шкіл сприяння здоров'ю. Харків : ХОНМІБО, 2007. 40 с.

93. Волошин О. Р. Здоровий спосіб життя – через школу нового типу. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Харків : ХДАФК, 2007. Вип. 11. С. 13–15.

94. Волошин О. Р. Проблема реалізації здоров'язберігаючих ідей в освітньому процесі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 5К (86). С. 66–69.

95. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. Навчання здоровому способу життя на основі життєвих навичок. Київ. Просвіта, 2007. 246 с.

96. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. та ін. Нова українська школа: формування соціальної і здоров'язбережувальної компетентностей у 5-6 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : навч.-метод. посіб. Київ : Видавництво «Алатон», 2022. 232 с.

97. Воронцова Т., Пономаренко В., Лаврентьєва І., Хомич О. Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Т. Воронцова, В. Пономаренко, І. Лаврентьєва, О. Хомич). «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021. № 795). https://osvita.ua/doc/files/news/831/83137/Zdorov_bezp_ta_dobrob_5-6-kl_Vorontsova_ta_in_14_07_1_1.pdf.

98. Галімська І. І. Формування культури здоров'я молоді засобами фізичного виховання. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія : Педагогічні науки. 2018. Вип. 173. С. 177–181.

99. Гаркуша С. В. Формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використанні здоров'язбережувальних технологій: теоретико-методичний аспект : монографія. Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2014. 392 с.

100. Гіжевський В. Формування здорового способу життя серед підлітків і молоді. *Соціально-педагогічні проблеми сучасної середньої та вищої освіти в Україні*. Житомир : ЖДПУ, 2002. С. 179–182.

101. Гнатовська К. С. Культурологічний підхід як засіб формування толерантності майбутніх фахівців. *Гірська школа українських Карпат*. 2020. № 23. С. 96–100. URL: <http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/9885/1/4804-Article%20Text-10841-1-10-20210304.pdf>

102. Гнезділова К. М., Касярум С. О. Моделі та моделювання у професійній діяльності викладача вищої школи : навч. посіб. Черкаси : Видавець Чабанеко Ю. А., 2011. 124 с.

103. Гозак С. В. Вплив чинників навчального процесу на показники здоров'я школярів. *Довкілля та здоров'я*. 2012. № 3. С. 17–20.

104. Гозак С., Єлізарова О., Парац А. Динаміка рухової активності міських учнів середнього шкільного віку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 3. С. 93–104.

105. Гончаренко М. С., Лупаренко С. Є. Поняття «валеопедагогіка» та «педагогічна валеологія» у психолого-педагогічній літературі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2010. № 1(3). С. 30–38.

106. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ – Вінниця: Вінниця, 2008. 278 с.

107. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., доп. і випр. Рівне : Волинські обереги, 2011. 519 с.

108. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник [гол. ред. С. Головка]. Київ: Либідь, 1997. 373 с.

109. Горащук В. П. Теоретичні і методологічні засади формування культури здоров'я школярів : автореф. дис. ... докт. пед. наук. Харків, 2004. 40 с.

110. Горащук В. П. Концептуальні основи формування культури здоров'я школяра. *Нові технології навчання*: наук.-метод. зб. / Ред. кол.: Б. І. Холод (голов. ред.), О. Я. Савченко, О. І. Ляшенко, А. М. Федяєва та ін. Київ : НМЦВО, 2000. Вип. 28. С. 206–213.

111. Горащук В. П. Культура здоров'я – складова частина загальної духовної культури школярів. *Вісник Луганського державного педагогічного ун-ту ім. Тараса Шевченка*. 1999. № 8(18). С. 106–109.

112. Горащук В. П. Теоретичні підходи до формування культури здоров'я школярів. *Зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного інституту ім. П. Д. Осипенко (Педагогічні науки) : у 2-х ч. Ч. 2*. Бердянськ, 2002. С. 128–136.

113. Горащук В. П. Формування культури здоров'я школярів (теорія та практика) : монографія. Луганськ : Альма-матір, 2003. 376 с.

114. Горденко С. І. Педагогічні умови ефективного формування здорового способу життя учнівської молоді. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2012. Вип. 27. С. 65–70.

115. Гриб Т. О., Клименко Т. Г. Інноваційне освітнє середовище навчального закладу вищої освіти як об'єкт наукового аналізу. *Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку*. Матеріали II Міжнар. наук. конф., (м. Дніпро, 27-28 березня 2020 р.). Дніпро : СПД «Охотнік», 2020. Ч. I. С. 34–35.

116. Грибан Г. П. Вплив фізичних вправ на розумову та інтелектуальну діяльність студентів : монографія. Житомир : Рута, 2008. 121 с.

117. Грибан Г. П. Життєдіяльність та рухова активність студентів. Житомир : Рута, 2009. 593 с.

118. Грибан Г. П., Гарлінська А. М., Солодовник О. В., Ткаченко П. П., Скорий О. С., Пантус О. О., Пилипчук П. Б. Формування культури здорового способу життя здобувачів закладів вищої освіти засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2022. Вип. 6 (151). С. 42–47.

119. Грибан Г. П., Тимошенко О. В. Формування фізкультурно-оздоровчих компетентностей у студентів вищих навчальних закладів. *Фізичне виховання у сучасній школі*. 2013. № 6(88). С. 30–34.

120. Гриньова В. М., Подбerezський М. К. Культурологічний підхід. Наукові підходи до педагогічних досліджень : колективна монографія / Ю. Д. Бойчук, М. П. Васильєва, В. М. Гриньова [та ін.] ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. В. І. Лозової]. Харків : Апостроф, 2012. С. 81–126.

121. Грицай Н. Б., Кирильчук О. О. Реалізація інтегративного підходу у вивченні природничих предметів у старшій школі. *Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук в контексті вимог Нової української школи*. Збірник тез доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф., (20 травня 2021 р.). Рівне : РДГУ, 2021. С. 124.

122. Грицай Ю. О. Використання здоров'язберігаючих технологій в навчальній діяльності школярів : навч. посіб. Миколаїв, 2012. 181 с.

123. Грицай Ю. О., Бірюк С. В., Литвиненко О. М. Педагогічні основи здоров'язберігаючого навчального процесу школярів : навч. посіб. Миколаїв : Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г. В., 2015. 214 с.

124. Гриценюк Л. Формування навичок здорового способу життя у дітей та підлітків. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 5. С. 53–56.

125. Гузь В. В., Жейнова С. С. Здоров'язбережувальні технології як чинник збереження здоров'я дітей та молоді. Сучасні здоров'язбережувальні технології : монографія ; за заг. ред. Ю. Д. Бойчука. Харків : Оригінал, 2018. С. 343–348.

126. Гуменюк С. В. Здоров'язберігаючі технології в системі освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2013. Вип. 26. С. 55–57.

127. Гуменюк Т. Б. Моделювання в педагогічній діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 13 : Проблеми трудової та професійної підготовки. 2010. Вип. 7. С. 66-72.

128. Гущина Н., Василяшко І. Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 16 серпня 2023 року № 1001). <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Sotsial.ta.zdorovyazberezh.osv.haluz.2023/16.08.2023/Zdorovya.bezpeka.ta.dobrobut.7-9%20kl-intehrovanyu.kurs.Hushchyna.ta.in.16.08.2023.pdf>

129. Даниленко Г. М., Єфімова Т. Б., Меркулова Т. В. Гігієнічні проблеми впровадження здоров'яформуючих програм серед школярів. *Актуальні питання гігієни та екологічної безпеки України: збірка тез доп. наук.-практ. конф.* К., 2009. С. 113–115.

130. Даниленко Н. В., Батир Р. Ю. Здоровий спосіб життя та засоби його формування. *Грааль науки*. 2021. № 4. С. 502–510.

131. Данилова Г. Соціально-терапевтична функція освіти як чинник забезпечення здоров'я суспільства. *Рідна школа*. 2001. № 1. С. 12–15.

132. Дахнюк Г. І. Здоров'язбережувальні аспекти сучасного уроку. Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації : матеріали круглого столу / упоряд. Н. А. Поліщук. Луцьк : ВІППО, 2018. С. 22–26.

133. Демінська Л. О. Аналіз змісту й умов використання здоров'язберігаючих технологій у системі загальноосвітніх шкіл. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : Харків : ХОВНОКУ-ХДАДМ, 2010. № 11. С. 23–26.

134. Денисовець Т. М., Квак О. В. Значення фізичної культури у формуванні здорового способу життя студентів у закладах вищої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2020. Вип. 2 (122). С. 51–55.

135. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Постанова КМУ. № 24 від 14.01.2004 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/2452/

136. Державний стандарт базової середньої освіти від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>

137. Державний стандарт початкової освіти. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України № 688 від 24.07.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>

138. Державний стандарт початкової освіти: Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>

139. Дікова-Фаворська О. М. Здоров'язберігаюча складова навчання в умовах карантину. *Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення* : матеріали між нар. наук.-практ. інтернет конф., (м. Київ, 28-29 травня 2020 р.) ; уклад. : О. Ю. Дикий та ін. Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 2020. С. 423–424.

140. Діяльнісний підхід. Українська Вікіпедія. 2022. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

141. Долинський Б. Т., Борщенко В. В. Здоров'язбережувальна парадигма в педагогічному процесі вищої школи. Формування компетентності індивідуального збереження: теорія і практика в освітніх процесах : монографія. Київ : Майстерні магістеріуму, 2020. Ч. III. С. 122–134.

142. Дубасенюк О. А. та ін. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2011. С. 19–33.

143. Дубасенюк О. А. Акмеологічний підхід як стратегічний орієнтир особистісно-орієнтованої педагогічної освіти. *Проблеми освіти*. 2015. № 84. С. 25–31.

144. Дубасенюк О. А. Духовно-моральне здоров'я педагога та його вплив на формування світогляду та здорового способу життя учнів. *Педагогіка здоров'я* : зб. наук. праць VII Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Чернігів, 7-8 квітня 2017 р.) : [в 2 т.] / ред. колегія : С. М. Шкарлет [та ін.]. Чернігів, 2017. Т. 1. С. 225–230.

145. Дубасенюк О. А. Теоретико-технологічні засади впровадження особистісно орієнтованого підходу у професійнопедагогічній підготовці майбутнього вчителя. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід : монографія ; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 14–40.

146. Дубасенюк О. А., Вознюк О. В. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 114 с.

147. Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В., Антонова О. Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 193 с.

148. Дубасенюк О., Сидорчук Н. Наукові засади вдосконалення особистості майбутнього педагога та його готовності до морального виховання учнів початкової школи. *Нові технології навчання*. 2022. № 96. С. 60–67.

149. Дубогай О., Євтушок М. Зміст та результативність шкільної інноваційної діяльності в системі здоров'язберігаючих технологій. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2008. Т. 1. С. 36–40.

150. Дудко С. Г., Ткаченко А. С. Освітня програма підвищення кваліфікації «Впровадження реформи шкільного здорового харчування в закладах загальної середньої освіти». Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського. 2024. URL: <https://pano.pl.ua/programi-pidvishhennya/>

151. Дудко С. Компетентність керівника закладу загальної середньої освіти у формуванні безпечного та здоров'язбережувального освітнього середовища. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022a. № 1. Р. 56–62. DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.2.9>

152. Дудко С. Методичні аспекти моделювання здоров'ярозвивального середовища сучасного закладу освіти. *Українська професійна освіта = Ukrainian professional education*. 2024. № 16. С. 127–133. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.16.314318>

153. Дудко С. Парадигмальне моделювання середовища українських закладів загальної середньої освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2024. № 4(217). С. 42–46.

154. Дудко С. Технологічні засади моделювання здоров'ярозвивального середовища сучасного закладу освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. №4(138). С. 384–397. DOI: [10.24139/2312-5993/2024.04/384-397](https://doi.org/10.24139/2312-5993/2024.04/384-397).

155. Дудко С. Г. Актуальність формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвиваючої компетентностей учнів 5-6 класів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* :

наук. збірник. 2021а. №41. С. 229–242. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/41-1-37>.

156. Дудко С. Г. Дайджест. «Круглий стіл» «Наука, освіта, ідеологія: пам'ять як культурний код і чинник розвитку нації», присвячений відзначенню Днів науки і Європи в Україні та Дня музеїв. *Постметодика*. 2024. №2(143). С. 83–89. URL: <https://ed.pano.pl.ua/handle/022518134/1875>.

157. Дудко С. Г. Дидактичні засади формування здоров'язбережувального життєствердного образу світу учнів загальної середньої освіти. *Зміст освіти та освітні практики Нової української школи* : матеріали всеукраїнського освітнього форсайту ; упоряд.: В. В. Зелюк, В. Р. Ільченко, О. О. Буйдіна. Полтава : ПОІППО, 2021. 255 с.

158. Дудко С. Г. Дудко Л. М. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів у закладах загальної середньої освіти. *Постметодика*. 2022. № 1-2. С. 5–9.

159. Дудко С. Г. Методологія здоров'язбереження здобувачів освіти закладу загальної середньої освіти в контексті сучасних наукових поглядів. *Освіта та педагогічна наука*. 2023. № 3(184). С. 44–55.

160. Дудко С. Г. Моделювання освітнього середовища професійно-педагогічної діяльності вчителя. *Українська професійна освіта = Ukrainian professional education*. 2024. Вип. 15. С. 93–100. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312208>

161. Дудко С. Г. Особливості застосування здоров'язбережувальних технологій в процесі формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей. *Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук* : збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції, (м. Одеса, 18-19 лютого 2022 р.). Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2022. С. 126–129.

162. Дудко С. Г. Особливості формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей учнів 5-6 класів в освітніх галузях

Державного стандарту базової середньої освіти. *Освіта та педагогічна наука*. 2022. № 3(181) С. 3–13.

163. Дудко С. Г. Педагогічні умови здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей в освітньому середовищі ЗЗСО. Матеріали ІІ всеукр. наук.-практ. конф., (м. Одеса, 01 травня 2024 р.). Одеса, 2024. С. 59–64.

164. Дудко С. Г. Професійні компетентності педагогічних працівників у формуванні здоров'язбережувальної та здоров'ярозвиваючої компетентностей учнів. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2022b. № 1 (41). С. 135–141. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-1-20>

165. Дудко С. Г. Реалізація поглядів Г. С. Сковороди на здоровий спосіб життя у сучасному закладі загальної середньої освіти. Розвиток гуманістичних ідей у неперервній освіті: від Григорія Сковороди до сучасного педагога новатора : монографія ; ред. Н. І. Білик. Полтава-Київ : ПАНУ ім. М. В. Остроградського, 2023. Розд. 1. С. 176–190.

166. Дудко С. Г. Роль здоров'язбережувального середовища в освітньому процесі ЗЗСО. *Освітній менеджмент: успішні практики й виклики в контексті розбудови НУШ* : матеріали міжрег. наук.-практ. інтернет-конф., (м. Полтава, 19 квіт. 2023 р.) ; за заг. ред. С. В. Королюк, О. В. Касьянової. Полтава : ПАНУ, 2023. 94 с.

167. Дудко С. Г. Сучасні підходи до формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей учнів базової середньої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки)*. 2023. № 1 (355). С. 80–87.

168. Дудко С. Г. Теоретичні аспекти здоров'язбережувальної діяльності в умовах освітнього закладу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2022. № 89. С. 53–57. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/39328>

169. Дудко С. Г. Теоретичні аспекти моделювання здоров'язрозвивального освітнього середовища. *Ways of Science Development in Modern Crisis Conditions* : збірник наукових робіт учасників V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Дніпро, 13-14 червня 2024 р.). Дніпро, 2024. С. 48–53.

170. Дудко С. Г. Теоретичні засади здоров'язбережувального середовища в аспекті освіти сталого розвитку. Сучасні підходи до забезпечення сталого розвитку : монографія ; за ред.: В. Смачило, О. Несторенко. Катовіце : Університет технологій, 2023. С. 361–371. DOI: <http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/33ba92a74a7c70f8ce3859b114f45150.pdf>

171. Дудко С. Г. Теоретичні засади компетентнісного підходу в освітньому процесі загальноосвітнього закладу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2022. № 88. С. 75–79. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/38301>

172. Дудко С. Г. Формування безпечних умов перебування учнів у ЗЗСО в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуацій. *Постметодика*. 2023. № 2-3(140-141). С. 13–18.

173. Дудко С. Г. Формування здоров'язбережувальних компетентностей в процесі впровадження здоров'язбережувальних технологій. *Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст*: збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 28-29 січня 2022 р.). Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2022. С. 67–71.

174. Дудко С. Г. Формування здоров'язбережувальної компетентності як напрям реалізації цілей сталого розвитку. *Витоки педагогічної майстерності*. 2021b. № 27. С. 96–101. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2021.27.247053>

175. Дудко С. Г. Формування компетентностей з безпечної поведінки школярів ЗЗСО. Матеріали II всеукр. наук.-практ. конф., (м. Тернопіль, 01 березня 2024 р.) ; за заг. ред. О. М. Петровського, В. С. Мисик та ін. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2024. С. 117–122.

176. Дудко С. Г., Дудко Л. М. Цілісність змісту освіти як умова збереження здоров'я учнів. *Технології інтеграції змісту освіти* : зб. наук. праць Всеукраїнського круглого столу, (м. Полтава, 17 квітня 2019 р.). Полтава, 2019. С. 37–43.

177. Дудко С. Г., Ярошенко Т. І., Калініченко І. О., Водолазська Т. В. Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. 2024.

178. Дудко С. Г., Жданюк Л. О., Ярошенко Т. І. Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю до 2022/23 навчального року : електрон. навч.-метод. посіб. Полтава : ПАНУ, 2022. 34 с. URL: <https://pano.pl.ua/images/FILES/%D0%A3%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8%20%D0%B2%20%D0%97%D0%97%D0%A1%D0%9E.pdf>

179. Дудко С., Гуз К., Кононець Н. Актуальні проблеми визначення рівня розвитку особистості. *Імідж сучасного педагога*. 2021. № 3(198). С. 101–105.

180. Дутчак І. Г. Інтегративний підхід до пошуково-дослідницької роботи. *Scientific notes of junior academy of sciences of Ukraine*. 2023. №. 1(26). Р. 52.

181. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

182. Європейська соціальна хартія (переглянута). Документ 994_062, чинний, поточна редакція – редакція від 07.09.2016.

183. Євтух А. Б., Скорик А. В. Акмеологічний підхід до становлення професійної успішності майбутнього вчителя. *Вісник Національного*

університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. 2020. № 7(163).С. 8–13. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3758956>

184. Єжова О. В. Класифікація моделей в педагогічних дослідженнях / Ольга Володимирівна Єжова. *Наукові записки КДПУ*. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти ; ред. Величко С. П. [та ін.]. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. Вип. 5. Ч. 2. С. 202–207.

185. Єжова О. О. Феномен культури здоров'я в педагогічних дослідженнях. *Наука і освіта* : зб. наук. праць. Одеса : Південний науковий центр НАПН України, 2010. № 6. С.79–83.

186. Єрмакова Т. Формування культури здоров'я учнів як складова частина педагогічного процесу в школі. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 17. С. 96–100.

187. Єршова Л. Трансформація системи цінностей учнівської і студентської молоді в контексті реформування вітчизняної професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*. 2018. №16. С. 162–168.

188. Єфімова В. М. Здоров'язбережувальні технології у контексті педагогічних досліджень. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2010. № 1. С. 57–60.

189. Єфремова М. Особливості розвитку здоров'язбережувальної компетентності у процесі фізичного виховання учнів основної школи. *Science and Education a new Dimension. Pedagogy and Psychology*. VI (69), Issue: 165, 2018, Maj. Pp. 61–64.

190. Єфремова М. М. Сучасні підходи у формуванні здоров'язбережувального освітнього середовища в процесі фізичного виховання учнів основної школи. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 16. Т. 2. С. 59–62.

191. Єфремова М. М. Теоретичні аспекти формування здоров'язберезувального освітнього середовища загальноосвітньої школі. *Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини* : матеріали I міжнар. інтернет-конференції, присвяченої 70-річчю факультету фізичного виховання (м. Одеса, 11-12 жовтня 2017 р.) ; ред. : О. Я. Чебикін, П. Б. Джуринський (та ін.). Одеса, 2017. С. 127–130.

192. Жабокрицька О. В. Педагогічні умови виховання основ здорового способу життя підлітків у позакласній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». К., 2004. 20 с.

193. Железнякова Е. Ю. Теорія ймовірностей та математична статистика : практикум. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 321 с.

194. Желєзна Т. П. Теоретичне моделювання розвитку здоров'язберезувальної компетентності вчителів основної школи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2018. Вип. 137. С. 78–89.

195. Желясков В. Системний підхід у підготовці майбутніх судноводіїв до професійної комунікативної взаємодії. *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи*. Тези доповідей X Міжнародної науково-практичної конференції, (7-8 листопада 2019 р.). Хмельницький : Хмельницький національний університет, 2019. С. 35–36.

196. Завидівська Н. Н. Особливості класифікації компетенцій здоров'язбереження у системі фізичного виховання студентської молоді. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2016. Вип. 139 (2). С. 63–67.

197. Завидівська Н. Н. Педагогічні новації у системі фізкультурної освіти студентів: концепт здоров'язберезувального навчання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. Фізична культура і спорт.

Зб. наук. праць ; за ред. О. В. Тимошенка. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 3 К (97) 18. С. 213–217.

198. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія ; за заг. ред. Ю. Бойчука. Харків : Видавець Рожко С. Г., 2017. 488 с.

199. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017, № 38-39, ст. 380). Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2126-ІХ від 15.03.2022 р.

200. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017. № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 5.08.2019).

201. Закон України «Про освіту»: чинне законодавство станом на 1 березня 2018 р. (офіц. текст). Київ : Паливода А.В., 2018. 128 с.

202. Закон України про повну загальну середню освіту. 2020. № 31, ст. 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

203. Закон України «Про прийняття Конституції України і введення її в дію» від 28 червня 1996 року № 254/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254/96-%D0%92%D0%A0#Text>

204. Замрозович-Шадрина С. Р., Вікторова Л. В., Єфімов Д. В. Проблема здоров'язбереження здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 43. Т. 1. С. 105–109.

205. Заредінова Е. Р. Освітнє середовище вищого навчального закладу: наукові підходи до трактування структури. *Вісник нац. авіац. ун-ту*. Серія : Педагогіка. Психологія. 2017. Вип. 2(11). С. 54–58.

206. Засекіна Т. М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2020. 400 с.

207. Зданевич Л. Реалізація компетентнісного підходу як одного з інструментів професійної підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі. *Педагогічний дискурс*. 2015. №18. С. 90–96.

208. Здоров'я. Українська Вікіпедія. Доступно: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Здоров'я>.

209. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі : колективна монографія / [Рибалко Л. М., Гриньова М. В., Дяченко-Богун М. М., Оніпко В. В. та ін.] ; за заг. ред. Л. М. Рибалко. Тернопіль : Осадца В.М., 2019. С. 53–94 с.

210. Здоров'язберігаючі технології в освіті. URL: <http://osvita.ua/school/technol/3650>

211. Здоров'язберігаючі технології у навчальному закладі / упоряд. О. Колонькова, О. Литовченко. К. : Шкільний світ, 2009. 128 с.

212. Здоровий спосіб життя. Українська Вікіпедія. Доступно: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Здоровий спосіб життя](https://uk.wikipedia.org/wiki/Здоровий_спосіб_життя).

213. Зеленська Л. Д., Попова О. В., Шарапова О. В. Створення освітнього середовища в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання для ефективного формування правової культури майбутніх поліціантів. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 24. Т. 1. С. 173–179.

214. Зоріна М. О. Сутнісна характеристика та актуальність поняття «здоров'язберігаючі технології». *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : зб. наук пр. / за заг. ред. проф. В.І.Євдокимова і проф. О. М. Микитюка. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2010. Вип. 33. С. 64–69.

215. Зрибнєва І. П. Інноваційне середовище як необхідний інституціональний базис забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів інноваційного підприємства на основі оціночних результатів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород : УжНУ, 2021. Вип. 35. С. 95–100.

216. Зубалій М. Складові здорового способу життя. *Завуч*. 2013. № 20. С. 28–29.

217. Зубцова Ю. Є. Генеза методології діяльнісного підходу в освіті. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 48. Т. 1. С. 27–31.

218. Іваненко В. В., Непша О. В., Суханова Г. П., Ушаков В. С. Особливості формування здоров'язбередувального середовища на заняттях із фізичного виховання в закладах вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 21. Т. 2. С. 210–214.

219. Іванова Т. Модель педагогічного менеджменту викладача педагогічного профілю. *Естетика і етика педагогічної дії* : зб. наук. праць. 2011. Вип. 2. С. 82–90.

220. Іващенко А. В. Педагогічне моделювання формування готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації у позааудиторній роботі. *Соціум. Документ. Комунікація*. Зб. наук. статей. Серія «Історичні науки». 2018. № (5). Р. 58–76. URL: <https://sdc-journal.com/index.php/journal/article/view/9>

221. Ізбаш Л. М. Структура та компоненти культури здоров'я особистості. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2015. № 11. С. 131–135.

222. Ізмалкова О. О., Колесник К. А. Формування здоров'язбережувальної поведінки в дитини. *Основи здоров'я*. 2012. № 10(22). С. 27–29.

223. Ільченко В. Р. Дидактичні умови здоров'язбережувального навчального середовища. *Теоретичні та методичні основи організації здоров'язбережувального навчального середовища загальноосвітньої школи та ВНЗ* : зб. наук. праць. Полтава : Полтавський НПУ, 2011а. Вип. 3. С. 42–45.

224. Ільченко В. Р. Модернізація змісту загальної середньої освіти України на засадах освіти для сталого розвитку: начерк експериментального дослідження. *Постметодика*. 2011б. № 5. С. 16–17.

225. Іонова О. М., Лукьянова Ю. С. Здоров'язбереження особистості як психолого-педагогічна проблема. *Педагогіка, психологія та медико-*

біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наукова монографія ; за ред. С. С. Єрмакова. Харків : ХДАДМ (ХХП), 2009. № 1. С. 69–72.

226. Кабацька О. В. Вивчення підходів до роботи викладачів закладу вищої освіти в напрямку здоров'язбереження студентів. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків, 2020а. Вип. 63. С. 60–68.

227. Кабацька О. В. До питання створення здоров'язбережувального освітнього середовища в закладі вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 12 грудня 2019 р.) / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків : Мітра, 2020б. С. 176–180.

228. Кабацька О. В. Методика формування культури здоров'я старшокласників у позакласній роботі. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Херсон : ХДУ, 2010. Вип. 56. С. 192–198.

229. Кабацька О. В., Шуба Л. В., Шуба В. В. Здоров'язбережувальне освітнє середовище у закладі вищої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2020с. Вип. 5(125). С. 85–89.

230. Каленик М. В. Поняття компетенція, компетентність, навчальні досягнення учнів з фізики. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кіровоград, 2010. Вип. 90. С. 117–120.

231. Капаєва Л. М. Науково-педагогічна система забезпечення компетентнісного підходу до підготовки здобувачів вищої освіти. *Науково-методичні основи компетентнісного підходу до підготовки здобувачів вищої освіти*. Матеріали 48-ї науково-методичної конференції викладачів і аспірантів. Полтава : РВВ ПДАА, 2017. С. 25–28.

232. Каплінський В. В. Загальнопедагогічна компетентність учителя: особливості, складники, шляхи формування : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 154 с.

233. Каплінський В., Сидорук А. Фізичне самовдосконалення старшокласників в як педагогічна проблема. *Фізична культура, спорт та фізична реабілітація в сучасному суспільстві*: зб. наук. праць. Вінниця, 2008. С. 31–35.

234. Капранова Г. В. Упровадження здоров'язберігаючих технологій в педагогічний процес загальноосвітніх шкіл промислового регіону. *Медико-екологічні та соціально-гігієнічні проблеми збереження здоров'я дітей в Україні* : зб. тез доп. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 10-11 верес. 2009 р. Київ, 2009. С. 144–147.

235. Карапузова І. В. Організація педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання. 2010. Автореф. дис. канд. пед. наук. Полтава. 20 с.

236. Каратаєв В. В. Поняття «культура здоров'я» у шкільному курсі «Валеологія». *Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка*. 2001. № 9. С. 31–40.

237. Карліщук І. І. Актуальність створення здоров'язбережувального освітнього середовища в контексті проблеми аксіологічного простору закладу вищої освіти. *Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроєвроінтеграції*: матер. Міжнар. наук.-метод. конф. (м. Суми, 29-30 травня 2020 р.). Суми : Сум. ДУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 22–24.

238. Карпенко М. Л., Щурова Н. В. Побудова здоров'язбережувального навчально-виховного процесу в школі як основне вміння майбутнього вчителя. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів, ЧНПУ. 2016. Вип. 136. С. 96–99.

239. Карпюк Р. Соціальне здоров'я студентської молоді в умовах трансформації українського суспільства. *Молодь і ринок*. 2011. № 1. С. 28–32.

240. Карюк Н. В., Ярощук Л. І. Моделювання здоров'язбережувального освітнього середовища закладу освіти як основи розвитку соціально активної особистості. *Професіоналізм, інновації, творчість – основа розвитку*

потенціалу учителя Нової української школи: матеріали форуму інновацій (м. Луцьк, 05 червня 2020 р.). Луцьк : Волинський ІППО, 2020. С. 100–111.

241. Кенсицька І. Л. Формування цінностей здорового способу життя студентів у процесі фізичного виховання : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.02 ; Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. Київ, 2018. 22 с.

242. Кириленко С. Розвиток педагогічних технологій формування культури здоров'я старшокласників. *Рідна школа*. 2003. № 11. С. 50–55.

243. Кириленко С. В. Проблема формування культури здоров'я в історії теоретичної думки та в сучасній практиці. *Педагогіка і психологія. Вісник АПН України*. 2004а. №1(42). С. 48–56.

244. Кириленко С. В. Соціально-педагогічні умови формування культури здоров'я старшокласників: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 ; Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2004b. 240 с.

245. Кириленко С. В. Соціально-педагогічні умови формування культури здоров'я старшокласників: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 ; Ін-т проблем виховання АПН України. Київ, 2004с. 21 с.

246. Киселиця О. М., Богданюк А. М., Гауряк О. Д., Гуліна Л. В. Педагогічні умови створення здоров'язберігаючого середовища в сучасній школі. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 44. Т. 3. С. 75–78.

247. Кібальник О. Я., Томенко О. А. Оздоровчий фітнес. Теорія та методика викладання : навч.-метод. посіб. Суми : Вид-во Сум ДПУ, 2010. 204 с.

248. Кійло О. І. Шляхи впровадження проектної технології як ефективного засобу формування культури здоров'я школярів. *Завуч*. 2009. №34. С. 7–12.

249. Кіндзера А., Боднар І., Сороколіт Н. Характеристика рівня добової рухової активності школярів 5-9 класів. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*: зб. наук. праць. Гол. ред. В. М. Костюкевич. 2017. № 4. С. 176–180.

250. Кловак Г. Т. Основи педагогічних досліджень : навч. посіб. Чернігів, 2003. 260 с.

251. Кобан М. Ю., Лимар Ю. М. Педагогічні умови формування здоров'язберезувальної компетентності молодших школярів. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 12. Т. 1. С. 41–44.

252. Ковальова О. В., Цапко А. М., Прокоф'єва О. О., Грищенко С. В. Здоров'язбереження в освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. № 1 (349). Ч. 1. С. 165–174.

253. Козлова О. О. Здоров'язберігаючі технології розвитку особистості в навчально-виховному процесі. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 7 (26). С. 26–29.

254. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.

255. Кондратюк С. М. Інтегративний підхід до виховання у молодших школярів здорового способу життя. Дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія та методика виховання ; Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2003. 245 с.

256. Кондратюк С. М., Праженик Г. Л. Педагогічні умови формування у молодших школярів здоров'язберезувальної компетентності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. № 9 (43). С. 101–108.

257. Коненко Л. Б., Іваночко О. В. Підготовка вчителя початкових класів у системи післядипломної освіти до формування здоров'язберезувальної компетентності учнів. *Здоров'язберезувальні технології закладу освіти в умовах сучасних освітніх змін*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., (м. Тернопіль, 06-07 червня 2019 р.). Відпов. ред. В. Черняк ; Тернопільський ОКІППО. Тернопіль : Вид. центр ТОКІППО, 2019. С. 110–113.

258. Концепція Нової української школи. Концептуальні засади реформування середньої школи. Пройшла громадські слухання та ухвалена рішенням колегії Міністерства освіти України 27.10.2016 року.

259. Корольова Н. Ю. Педагогічні проблеми навчання студентів дисципліні «Фізичне виховання в сучасних умовах». *Науковий вісник Льотної академії*. Серія : Педагогічні науки. Зб. наук. праць. Гол. ред. Т. С. Плачинда. Кропивницький : ЛА НАУ, 2019. Вип. 5. С. 150–154.

260. Коростіянець Т. Індивідуалізація вищої освіти як чинник становлення особистості громадянина демократичного суспільства. *Наукові записки КДПУ*. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. Вип. 101. С. 154–158.

261. Костюченко М. П. Системний підхід у науці та в педагогічних дослідженнях. Ч. 2. Онтологія систем. *Педагогіка, психологія і соціологія*. 2018. № 1(22). С. 45–51. URL: <https://doi.org/10.31474/2077-6780-2018-2-34-58>

262. Коцур Н. Формування здоров'язбережувального простору в загальноосвітніх навчальних закладах. *Рідна школа*. 2012. № 11. С. 60–65.

263. Кошель А. П., Кошель В. М. Здоровий спосіб життя як ціннісна складова формування культури здоров'я майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Формування компетентності індивідуального здоров'язбереження: теорія і практика в освітніх процесах : монографія. Київ : Майстерні магістеріуму, 2020а. Ч. I. С. 33–42.

264. Кошель А. П., Кошель В. М., Міненко А. О. Здоровий спосіб життя як ціннісний складник формування культури здоров'я майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020б. Вип. 77. С. 122–127.

265. Кравченко Л. Компетентнісно-концентричний підхід до підготовки менеджера загальноосвітнього навчального закладу. *Педагогічні науки*. Зб. наук. праць. Полтава, 2011. С. 11–17.

266. Кравченко Л. М. Професійна діагностика у системі післядипломного підвищення кваліфікації вчителя: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 1996. 224 с.

267. Кравченко Л., Оніпко В. Сучасні концепції підготовки викладачів професійної освіти: педагогічна підтримка та фасилітація. *Українська професійна освіта = Ukrainian professional education* 2023. Вип. 14. С. 9–18. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2023.14.300212>

268. Кравченко Л. М. Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти : монографія. Полтава: Техсервіс, 2006. 420 с.

269. Кравчук Н. П. Здоров'язбережувальна діяльність та її функції в процесі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Наукова думка сучасності і майбутнього* : збір. статей учасників другої практично-пізнавальної інтернет-конф., (м. Дніпропетровськ, 25-30 квіт. 2016 р.). Дніпропетровськ : Видавництво НМ, 2016. С. 25–28.

270. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ, 2003. 192 с.

271. Кубенко І. М. Що таке компетентність і як її розуміють в світі. Додаток до електронного журналу «*Теорія та методика управління освітою*». 2010. № 1. С. 1–13.

272. Кузнецова О. Педагогічні умові формування готовності студентів до використання оздоровчих технологій у процесі фізичного виховання і життєдіяльності. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія : Педагогіка. Тернопіль : ТНПУ, 2017. № 3. С. 59–67.

273. Курилюк Ю. І. Соціально-педагогічне забезпечення здоров'язберігаючої діяльності учнів загальноосвітньої школи. *Молодий вчений*. 2018. № 3.3(55.3). С. 93–96.

274. Куртова Г. Ю., Іванов Д. М. Здоровий спосіб життя як пріоритетна цінність виховання сучасних дітей та молоді. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету*. 2008. Вип. 55. С. 168–170.

275. Куртова Г., Рибалко П., Красілов А. Педагогічні умови формування здоров'язберезувальної компетентності фахівців аграрного сектору у процесі фізичного виховання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 4(78). С. 100–111.

276. Кутасевич В. Д. Сучасні підходи до створення здоров'язберезувального освітнього середовища в школі. *Формування інноваційного здоров'язберезувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації* : матеріали круглого столу. Луцьк : ВІППО, 2018. С. 32–38.

277. Кучерявий О. Г. Культура здоров'я як цілісна властивість особистості й складова частина її загальної культури. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. 2011. № 9-10. С. 121–126.

278. Касярум С. О. Моделювання змісту навчального матеріалу. *Педагогічний альманах* : зб. наук. праць. 2008. №3. С. 49–54.

279. Лаврова Л. В., Морозова В. В., Музирова В. О., Мікулак Н. М. Школа здоров'я як основна умова розвитку здорової особистості. *Теорія і практика особистісно орієнтованої освіти*: мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. Запоріжжя, 2002. С. 293–296.

280. Лаврова Л., Мікулак Н., Савченко В. Здоров'язбереження як глобальна проблема людства і обов'язкова умова успішного розвитку, навчання та виховання сучасного молодого покоління. *Джерело*. 2015. № 25-28. С. 3–6.

281. Леонтян М. А. Поняття «компетенція» і «компетентність» у теорії освіти. *Наукові праці (Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»)*. Сер. : Педагогіка. 2012. Т. 188, Вип. 176. С. 73–75.

282. Лещій Н. П. Здоров'язбережувальне середовище освітньо-реабілітаційного центру для дітей зі складними порушеннями розвитку. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 15. Т. 1. С. 105–109.

283. Литвиненко О. М., Адаменко О. О., Борецька Н. О. Фізична культура як засіб формування здорового способу життя студентської молоді у вищому навчальному закладі. *Молодий вчений*. 2018. № 4(56). С. 283–286.

284. Ліснєвська Ю. О. Орієнтація держави на здоров'я особистості під час війни як передумова збереження національної безпеки України. *Молодий вчений модерну – фундамент розвитку освіти, науки та бізнесу в Україні* : мат-ли III Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., (м. Дніпро, 22 червня 2022 р.). Дніпро : КЗВО «ДАНО» ДОР», 2022. С. 39–44.

285. Літвінова Т. В. Сутність дефініції «соціальне здоров'я». *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. Бердянськ : БДПУ, 2017. С. 33–37.

286. Лодатко Є. О. Моделювання освітніх систем в контексті ціннісної орієнтації соціокультурного простору. *Вісник Черкаського університету*. Серія : Педагогічні науки. Вип. 112. Черкаси, 2007. С. 32–40.

287. Лодатко Є. О. Моделювання педагогічних систем і процесів : монографія. Слов'янськ : СДПУ, 2010. 148 с.

288. Лозинський В. Техніки збереження здоров'я. Київ : Главник, 2008. 160 с.

289. Локшина О. Розвиток компетентнісного підходу в освіті Європейського Союзу. *Шлях освіти*. 2007. № 4. С. 16–21.

290. Луговий В. І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні. *Педагогіка і психологія*. 2009а. № 2. С. 13–25.

291. Луговий В. І. Компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс. *Вища освіта України*. 2009. №3. (додаток 1). Тема вип. «Педагогіка вищої школи : методологія, теорія, технології». Київ : Генезис, 2009б. С. 8–14.

292. Лук'янова О. М. Медико-соціальні аспекти збереження здоров'я дітей, забезпечення їхнього гармонійного фізичного та інтелектуального розвитку. *Журнал АМН України*. 2001. Т.7. №3. С. 408–417.

293. Лупаренко С. Є., Попов О. І., Потейко П. І., Суханова Л. А. Сутність, види та особливості здоров'язберігаючих технологій у дітей в умовах сучасного навколишнього середовища. *Гігієна населених місць*. 2010. №55. С. 382–386.

294. Лях Г. М. Практичні основи акмеологічної компетентності вчителя : метод. посіб. Бердянськ, 2014. 39 с.

295. Ляхова І. М. Формування культури здоров'я учнів (теоретичний і здоров'я формувальний аспекти). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2019. Вип. 7. С. 54–59.

296. Ляхович Г., Біланинець В. Концептуальні підходи до розуміння інноваційної діяльності у сфері освіти. *Інновації в освіті: перспективи розвитку* : мат-ли І Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Тернопіль, 20 травня 2021 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С. 85–88.

297. Ляшенко О. І. Пріоритети розвитку української школи в умовах реформування освіти. *Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Серія: Педагогічна. Кам'янець-Подільський, 2016. Вип. 22. С. 39–42.

298. Макаренко О. І., Іванов С. М., Васильєва О. В. Теорія ймовірностей та математична статистика : методичні рекомендації до самостійної роботи для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Економіка» освітньо-професійних програм «Економічна кібернетика», «Міжнародна економіка», «Управління персоналом та економіки праці». Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 139 с.

299. Малащенко М. П. Педагогіка здоров'я в початковій школі : навч. посіб. Харків : Ранок, 2008. 192 с.

300. Малинівська Л. І. Педагогічні умови формування культури безпечної поведінки у студентів. *Молодий вчений*. 2015. № 2(17). С. 64–67.

301. Малишева Л. Феномени здоров'я та здоров'язбереження молоді в контексті сучасних наукових поглядів. *Педагогічний часопис Волині*. 2017. №4(7). С. 18–23.

302. Мандюк А. Б., Пелещишин Р. М. Фактори, які визначають рухову активність учнів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 5 К (86). С. 187–192.

303. Марковська М. Що пропонують в оновленому меню. 2022. URL : <https://rozvytok-osvity.te.ua/%D1%89%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%83%D1%8E%D1%82%D1%8C-%D0%B2-%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83-%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%8E/>

304. Мартинова Р. Ю. Види дидактичних моделей процесу навчання. *Наука і освіта*. 2019. № 4. С. 15–22.

305. Марченко К. О. Здоров'язберігаючі аспекти сучасного уроку. *Формування здоров'язберезувальних компетентностей сучасної молоді: реалії та перспективи* : збірник наук. праць Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої Всесвітньому Дню цивільної оборони та Всесвітньому Дню охорони праці (м. Полтава, 27-28 квітня 2017 р.). Упоряд. і ред.: В. П. Титаренко, А. М. Хлопов. Полтава : ПНПУ, 2017. С. 115–116.

306. Маслов В. І. Моделювання у теоретичній і практичній діяльності в педагогіці. *Післядипломна освіта в Україні*. 2008. № 1. С. 3–9.

307. Маслов В. І. Наукові підходи до визначення змісту управлінської компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Підготовка керівника середнього закладу освіти* ; за заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ, 2004. С. 53–61.

308. Матвієнко О. В., Мороз Д. В. Ціннісне ставлення до здоров'я як педагогічна категорія. *Молодий вчений*. 2018. № 1(53). С. 348–353.

309. Мацола Н., Щур Л. Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності школярів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 5 К (86). С. 197–200.

310. Мельник І. Проблема вивчення психологічного складника здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогов: системний підхід. *Освітологічний дискурс*. 2020. № 3 (30). С. 235–253.

311. Мельник О. Системний підхід до формування культури здоров'я учасників навчально-виховного процесу. *Початкова школа*. 2005. №4. С. 57–62.

312. Мельник С. В. Моделювання діяльності інноваційного навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю. *Рідна школа*. 2006. №4. С. 25–29.

313. Мельник Ю. В., Свячена С. М. Організація здорового способу життя в школі та формування культури здоров'я учнів початкових класів : навч.-метод. посіб. для керівників навч. закл., учителів, вихователів, практик. психологів, соціальних працівників Харків : ХДПУ, 2002. 210 с.

314. Мельник Ю. Б. Особливості формування культури здоров'я: модель культури здоров'я особистості учня. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2004. №11. С. 37–46.

315. Мельник Ю. Б. Формування культури здоров'я учнів як важлива складова роботи практичного психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. №2-3. С. 126–132.

316. Мельниченко Р., Поліщук Н. Реформа середньої освіти та організація профільного навчання в Україні й Польщі: порівняльний аспект. *Українська полоністика*. 2017. № 14. С. 89–99.

317. Мельничук І. М. Актуальність проблеми формування культури здоров'язбереження у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : педагогіка, соціальна робота. Ужгород : УжНУ, 2012. Вип. 24. С. 101–104.

318. Мельничук І. М. Нормативно-правове забезпечення національної політики щодо формування здорового способу життя. *Філософія, методологія, психолого-педагогічні аспекти формування культури здоров'язбереження* : збірник матеріалів регіональної наук.-практ. конф. Тернопіль : ТДМУ, 2015. С. 40–44.

319. Мехед О. Б. Підготовка майбутніх вчителів біології та основ здоров'я до соціально-педагогічної діяльності з метою популяризації здорового способу життя. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК. 2020а. Серія : Педагогічні науки. № 7 (163). С. С. 115–119.

320. Мехед О. Б. Формування здоров'ярозвивальної компетентності молоді шляхом здійснення соціально-педагогічної діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2020б. Вип. 7 (127). С. 74–77.

321. Мехед О. Б., Рябченко С. В., Жара Г. І. Акмеологічні технології в художньо-творчій підготовці студентів професійної освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. Чернігів : НУЧК, 2019. Вип. 3 (159). С. 262–266.

322. Мехед О. Б., Рябченко С. В., Жара Г. І. Аналіз факторів, що впливають на формування здорового способу життя молоді. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум імені Т. Г. Шевченка»*. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів, 2019. Вип. 3 (159). С. 262–266.

323. Мехед О. Б., Рябченко С. В., Тюпіна Н. В. Створення здоров'язберезувального освітнього середовища у контексті інклюзивного

навчання. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія : Педагогічні науки. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК. 2020. № 7 (163). С. 96–100.

324. Мешко Г. М. Управління процесом створення здоров'язберезувального освітнього середовища в загальноосвітньому навчальному закладу. *Педагогічний альманах*. 2016. Вип. 32. С. 195–200.

325. Мешко Г. М. Формування здоров'язберезувального освітнього середовища як аспект діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород : Говерла, 2017. Вип. 1 (40). С. 157–161.

326. Мешко Г. М., Мешко О. І. Формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища в закладі вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2020. Випуск 2(47). С. 100–104.

327. Мирончук Н.М. Педагогічні та психологічні чинники професійного здоров'я викладача вищої школи. *Проблеми освіти: наук.-метод. зб. / Ін-т модернізації змісту освіти МОН України*. Київ, 2016. Вип. № 86. С. 386–393.

328. Мирончук Н. М. Ціннісне ставлення до себе та інших як основа життєвого самоздійснення особистості. *Формування особистості в освітньо-виховному середовищі навчального закладу: проблеми і пошуки: зб. наук. праць* 2015. №2. С. 82–85.

329. Міненок А. О. Технології науково-педагогічного співробітництва «Школа-заклад вищої освіти» для формування сучасного освітнього середовища для сприяння індивідуальному здоров'язбереженню учасників освітніх процесів. Формування компетентності індивідуального здоров'язбереження: терія и практика в освітніх процесах : монографія. Київ : Майстерні магістеріуму, 2020. Ч. I. С. 24–32.

330. Мірошник В. І., Мішустіна В. С., Мехед О. Б. Створення здоров'язвивального освітнього середовища як складова екологічної освіти в контексті збалансованого розвитку. *Збереження біологічного,*

ландшафтного різноманіття та історико-культурної спадщини в контексті збалансованого розвитку : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (до 15-річчя створення Мезинського національного природного парку) (м. Чернігів, 22-24 квітня 2021 р.). Чернігів : Десна Поліграф, 2021. С. 186–187.

331. Міхеєва Л. В. Шляхи формування у старшокласників ціннісного ставлення до власного здоров'я. *Психологічні травелогі.* 2021. № 1. С. 115–125.

332. Мойсеюк В. П. Сучасні підходи до феномену культури здоров'я. Тернопіль: Богдан, 2012. 125 с

333. Мокієнко Т. В. Сутність значення компетентнісного підходу в системі вищої освіти. Науково-методичні основи компетентнісного підходу до підготовки здобувачів вищої освіти : матеріали 48-ї науково-методичної конференції викладачів і аспірантів. Полтава: РВВ ПДАА, 2017. С. 198–200.

334. Мондич О. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців – вчителів початкової школи. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету.* Серія: Педагогічні науки. Ізмаїл, 2021. Вип. 56. С. 182–192.

335. Мосейчук Ю. Ю. Розвиток здоров'язберегаючого середовища у закладі вищої освіти: методологічні та практичні аспекти. *Інноваційна педагогіка.* 2019. Вип. 9. Т. 2. С. 77–80.

336. Мостіпака Т. П. Роль здоров'язберігаючої компетентності педагога в умовах сучасного освітнього простору. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету.* Серія: Педагогічні науки. Бердянськ : БДПУ, 2017. Вип. 3. С. 32–39.

337. Мостіпака Т. П., Вітвицька С. С. Проблема формування здоров'язбережувальної компетентності у контексті сталого розвитку. *Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Житомир, 22-23 травня 2014 р.) / За ред. О. А. Дубасенюк, В. А. Ковальчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 406–410.

338. Науменко Ю. В. Здоров'язбережувальна діяльність школи. *Педагогіка*. 2005. №6. С. 37–44.
339. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті. Київ : Шкільний світ, 2001. 24 с.
340. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. Указ Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020.
341. Нова Українська школа / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/NEWSCHOOL.pdf> (дата звернення: 5.08.2019).
342. Нові вимоги до компетентностей керівників шкіл в Україні : посібник для слухачів закладів післядипломної педагогічної освіти, керівників закладів загальної середньої освіти, здобувачів вищої освіти за спеціалізаціями «Управління навчальним закладом» та «Управління проектами» ; за заг. ред. О. М. Отич. Київ-Одеса, 2018. 74 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/712155/1/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B8%20book%20WEB.pdf> (дата звернення: 10.01.2022).
343. Носко М. О., Гаркуша С. В., Воєділова О. М. Аналіз науково-педагогічних досліджень проблеми формування здорового способу життя людини. *Вісник національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія : педагогічні науки. Чернігів, 2020. № 7(163). С. 120–129.
344. Носко М. О., Гаркуша С. В., Воєділова О. М. Здоров'язбережувальні технології у фізичному вихованні : монографія. К. : СПД Чалчинська Н.В., 2014. 300 с.
345. Носко М. О., Грищенко С. В., Носко Ю. М. Формування здорового способу життя : навч. посіб. Київ : МП Леся, 2013. 160 с.
346. Обозова О. О. Психологічна безпека освітнього середовища. *Психолог*. 2011. № 10(442). С. 3–6.

347. Овсієнко Л. М. Компетентнісний підхід до навчання: теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика*. Київ : ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС»», 2017. Вип. 2(57). С. 82–87.

348. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики* ; під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К. І. С.», 2004. С. 5–14.

349. Огарь Ю. В. Особистісно орієнтоване навчання як засіб саморозвитку учня в умовах нової української школи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. №67. С.187–192.

350. Омельченко Л. П., Омельченко Л. В. Здоров'ятворча педагогіка. Харків : Вид. група «Основа», 2008. 176 с.

351. Омельченко С. О. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків : монографія. Луганськ: Альма-матер, 2007. 352 с.

352. Омельченко Т. Г. Сучасні підходи до формування здорового способу життя молоді в Україні та світі. *Науковий часопис НПУ імені М. М. Драгоманова*. 2017. Вип. 5 (86). С. 227–231.

353. Онищенко Н. П. Вплив освітнього середовища вищої школи на формування готовності майбутніх вчителів до інноваційної виховної діяльності. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 31. Том 1. С. 133–138.

354. Онищенко Н. П., Лиховид О. Р. Здоров'язберезувальні технології у системі підготовки майбутніх учителів до інноваційної діяльності. *Молодий вчений*. 2016. № 9.1 (36.1). С. 122–126.

355. Оніпко В., Япринець Т., Антонєць А. Загальнокультурна ключова компетентність як основа підготовки майбутніх фахівців. *Українська професійна освіта = Ukrainian professional education*. 2023. Вип. 14. С. 81–89.

URL: <https://ucerpnpn.pnpn.edu.ua/article/view/300222/292741> (дата звернення 15.08.2023)

356. Оніпко В. В. Розвиток творчої індивідуальності майбутнього вчителя природничих дисциплін. *XXIV Каришинські читання. Methodика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі*. Полтава : ПП «Астрая», 2018. С. 232–234.

357. Онопрієнко О. Концептуальні засади компетентнісного підходу в сучасній освіті. *Шлях освіти*. 2007. С. 32–37.

358. Оржеховська В. М. Здоровий спосіб життя як пріоритетна цінність у вихованні дітей і підлітків. *Цінності освіти і виховання* : наук.-метод. зб. К., 1997. С. 188–191.

359. Оржеховська В. М. Педагогіка здорового способу життя. *Основи здоров'я та фізична культура*. 2007. № 4. С. 20–22.

360. Осадченко Т. М., Цибульська В. В. Компонентний склад здоров'язберезувального середовища початкової школи. Зб. матеріалів V Всеукр. конф. молодих учених «Наукова молодь – 2017» (м. Київ, 14 грудня 2017 р.) ; за ред. О. М. Спіріна та А. В. Яцишин. К. : ІТЗН НАПН України, 2017. С. 56–60.

361. Осадчий В. В., Василюк О. М. Здоров'язберезувальна компетентність сучасного викладача іноземної мови як важлива складова професійної компетентності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2022. Вип. 63. С. 106–115.

362. Осадчий І. Г. Педагогічне моделювання: що важливо знати педагогу? *Народна освіта*. 2016. Вип. 1. С. 60–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NarOsv_2016_1_10. (дата звернення 05.07.2022)

363. Осадчий І. Г. Спрямований розвиток освітніх систем : теорія, технологія, практика : монографія. К. : Інформавтодор, 2013. 436 с.

364. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України від 16 жовтня 2012 р. № 5460-VI. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t280100?ed=2017_04_06 (дата звернення 23.08.2023)

365. Павлова Ю. Рухова активність, харчування та якість життя молоді. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2015. № 2. С. 136–141.

366. Павлюк Т. Г. Здоров'язбережувальні компетентності на уроках основ здоров'я. URL: <https://vseosvita.ua/library/brosura-zdorovazberezuvalni-kompetentnosti-na-urokahosnov-zdorova-283956.html>

367. Павлютенков Є. М. Моделювання в системі освіти (у схемах і таблицях). Б-ка журн. «Управління школою». Вип. 7(67). Харків : Вид. група «Основа», 2008. 128 с.

368. Палійчук Ю. І. Педагогічні здоров'язбережувальні технології в системі підготовки фахівців економічного профілю: дис.. кандидата пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2011. 210 с.

369. Панфілов Ю., Фурманець Б. Компетентнісний підхід в освіті: досвід, проблеми, перспективи. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2017. № 3. С. 55–67.

370. Паращенко Л. І. Технологія формування ключових компетентностей у старшокласників: практичні підходи. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики* ; під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К. І. С.», 2004. С. 71–84.

371. Пастухова Н. Л., Садовниченко Ю. О., М'ясоєдов В. В. Здоров'язбережувальні аспекти педагогічних технологій. Сучасні здоров'язбережувальні технології : монографія / за заг. ред. Ю. Д. Бойчука ; ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2018. С. 350–360.

372. Пахолок О. О. Феномен здоров'я в соціокультурному вимірі. Автореф. дис. канд. соціологічних наук, спец. 612.00.01. – теорія та історія соціології ; НАН України ; Ін-т соціології. Київ, 2014. 16 с.

373. Педагогічна майстерність : підручник / за ред. І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос. Київ : СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.

D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%92%D0%A1%D0%AF%D0%9E%20(%D1%8F%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8).pdf (дата звернення 15.08.2024)

383. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики.* ; під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : «К. І. С.», 2004. С. 64–70.

384. Пометун О. І. Педагогічні засади освіти для сталого розвитку в Українській школі. *Український педагогічний журнал.* 2015. №1. С. 171–182.

385. Пометун О. І. Стратегія розвитку компетентнісного підходу в освіті: порівняльний аспект. *Методичні рекомендації з реалізації компетентнісного підходу у змісті освіти та навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів. Аналітичний звіт за результатами дослідження.* Наук. ред. Н. М. Бібік. Київ , 2010. С. 12–29.

386. Помещикова І. П., Чуча Ю. І., Ломан С. Л. Здоров'язбережувальні компетентності учнівської та студентської молоді. *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор та одноборств у закладах вищої освіти.* Збірник статей XV наук. конф., (м. Харків, 12 лютого 2020 р.). Харків : ХДАФК, 2020. С. 124–128.

387. Поскрипко Ю. А., Данченко О. Б. Компетенція і компетентність: консенсус. *Вчені записки Університету «КРОК».* К. : Університет економіки та права «КРОК». 2019. №3(55). С. 117–127.

388. Поташнюк І. В. Основи формування культури здоров'я учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві.* 2010. №4. С. 49–52.

389. Поташнюк І. В. Теоретичні і методичні засади застосування здоров'язбережувальних технологій навчання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах: дис.... докт. наук: 13.00.02. К., 2012. 507 с.

390. Поташнюк І. В. Школа сприяння здоров'ю: досвід роботи, перспективи розвитку : навч. посіб. ; за ред. Р. З. Поташнюк, І. В. Поташнюк. Рівне ; Луцьк : Надстир'я, 2006. 226 с.

391. Поштарук Л. І., Шабаш С. І. Проблеми формування здорового способу життя сучасної молоді. *Наукова думка сучасності і майбутнього* : зб. статей учасників II практично-пізнавальної інтернет-конф., (Дніпропетровськ, 25-30 квіт. 2016 р.). Дніпропетровськ : Видавництво НМ, 2016. С. 134–139.

392. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») від 3 листопада 1993 р. № 896. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (дата звернення 28.10.2023)

393. Про Державну службу якості освіти України / Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2018 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 03.10.2023)

394. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Документ 1392-2011-п, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.09.2020, підстава – 143-2020-п.

395. Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти. Наказ МОН України від 13.04.2011 р. № 329. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0566-11#Text> (дата звернення 08.10.2023)

396. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти. Наказ МОН України від 13.07.2021 р. № 813. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/83038/ (дата звернення 11.01.2024)

397. Про затвердження Порядку проведення зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти. Наказ МОН України № 33 від 24.01.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0073-08#Text> (дата звернення 12.08.2023)

398. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти». Наказ МОН від 29.09.2024 № 1225. <https://mon.gov.ua>. (дата звернення 19.10.2024)

399. Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня від 20 квітня 2018 р. № 405 URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ii-stupenya> (дата звернення 15.08.2023)

400. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року. Указ Президента України № 94/2021 від 12 березня 2021 року.

401. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. Указ Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.07.2021).

402. Про невідкладні заходи щодо покращення здоров'я дітей. Указ Президента України № 894/2019 від 07.12.19 року.

403. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 10.01.2022).

404. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. Закон України № 2249-VIII від 19.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

405. Про підсумки розвитку загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти у 2008/2009 навчальному році та завдання на 2009/2010 навчальний рік: Інформаційно-аналітичні матеріали до підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України від 26 серпня 2009 року. К., 2009. 162 с.

406. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 року № 463-IX. Дата оновлення: 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 18.08.2021).

407. Про прилучення до міжнародного проекту ЄМШСЗ. Наказ Мінохорони здоров'я та Міно освіти України від 07.02.1995 р. за № 25/31

408. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення 09.12.2023)

409. Про типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/2002-2004/2005 навчальні роки. Наказ МОН України № 342 від 25.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0342290-01#Text> (дата звернення 18.10.2023)

410. Про удосконалення медичного обслуговування учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 682 від 16.08.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0794-10#Text> (дата звернення: 23.11.2022)

411. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід : монографія ; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 436 с.

412. Проценко О., Юрочко С. Інноваційна компетентність педагога: зміст і структура. *Молодь і ринок*. 2015. № 5(124). С. 51–55.

413. Пятничук Т. Інноваційне освітнє середовище формування професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*. 2019. № 1 (18). С. 131–136.

414. Радченко М. І. Шляхи формування інноваційної компетентності студентів. *Вісник Національного авіаційного університету*. Серія: Педагогіка. Психологія. К. : НАУ, 2017. № 11. С. 112–116.

415. Радченко О. Я. Інноваційні технології як складова освітнього середовища сучасного закладу освіти. Актуальні проблеми управління закладами освіти в контексті стратегії модернізації освітньої галузі : колективна монографія. За загл. ред. В. П. Кравця, Г. М. Машко. Тернопіль : ТНГУ ім. В. Гнатюка, 2020. С. 70–83.

416. Редько Т. М. Здоров'язрозвивальні технології в процесі фізичного виховання студентів педагогічних університетів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2015. Вип. 129 (3). С. 271–274.

417. Редько Т. М., Авдєєнко Н. В. Здоров'язрозвивальні технології у фізичному вихованні студентів ЗВО. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів : ЧНПУ. 2014. Вип. 118 (2). С. 197–199.

418. Рибалко Л. М. Здоров'язбережувальні технології як педагогічна і соціальна проблема. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі : колективна монографія ; за заг. ред. Л. М. Рибалко. Тернопіль : Осадці В. М., 2019. С. 8–29.

419. Рибалко Л. М. Рухова активність як складова здорового способу життя. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. № 3(351). С. 60–69. DOI: [https://doi.org/10.12958/22272844-2022-3\(351\)-60-69](https://doi.org/10.12958/22272844-2022-3(351)-60-69).

420. Рибалко Л. М. Формування здоров'язбережувального освітнього середовища засобами фізичної культури. *Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту різних груп населення* : мат-ли ХХ Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених. Суми : Сум. ДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 87–91.

421. Рибалко Л. М., Пермяков О. А., Синиця Т. О., Остапов А. В., Йопа Т. В. Організація здоров'язбережувального середовища в закладі вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. праць. Гол. ред. А. В. Сущенко. Запоріжжя : КПУ, 2020. Вип. 69. Т. 3. С. 106–110.

422. Рибалко П. Ф., Гриб Т. Г. Упровадження здоров'язберегаючого середовища в роботу ЗВО – турбота про здоров'я студентів : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 23-24 квітня 2020 р.). Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 261–264.

423. Рибалко Ю. В. Компетентнісний підхід у науково-педагогічній літературі. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2012. Вип. 35. С. 385–394.

424. Рішення колегії комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України «Стан фізичного виховання та шляхи модернізації у дошкільних навчальних закладах, закладах загальної середньої освіти, закладах професійної освіти та закладах вищої освіти». Протокол № 6 від 06 липня 2018 р. <http://sportmon.org/wp-content/uploads/2018/08/Rishennyua-Stan-fiz-vihovannya.pdf>

425. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» № 988-р. (2016, 14 грудня) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>.

426. Романова О. Інноваційні технології (збереження здоров'я в освітніх закладах). *Сучасна школа України*. 2015. № 11. С. 4–7.

427. Романюк Р. К. Підготовка вчителя біології профільної школи: теорія і практика : монографія. Житомир : Вид. ООО Євенок, 2021. 400 с.

428. Романюк Р. К., Жила Т. А., Соколюк Л. Й. та Гульчевський В. І. Технології формування здоров'язбережувальної компетентності здобувачів освіти. В: Priority directions of science and technology development. *Abstracts of the 5th International scientific and practical conference*. SPC-Sciconf.com.ua, Kyiv, Ukraine. 2021. January 24-26. P. 881–887.

429. Руденко В. М. Математична статистика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 304 с.

430. Руденко Л. А. Актуалізація здоров'язбережувального аспекту освітнього процесу. *Науковий вісник Льотної академії*. Серія : Педагогічні науки. 2019. Вип. 5. С. 218–223.

431. Савченко О. Я. Реформування шкільної освіти і реалізація її оздоровчої функції. *Шлях освіти*. 2002. № 1. С. 2–6.

432. Савчук О. П. Педагогічна підтримка особистісної самореалізації майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі навчання у ВНЗ. Автореф. дис. канд. пед. наук. Вінниця, 2013. 20 с.

433. Самокиш І. Значення способу життя у зміцненні здоров'я та розширенні функціональних резервів студентської молоді. *Здоров'я людини: теорія і практика* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції ; за заг. ред. О. О. Єжової. Суми : Сумський державний університет, 2017. С. 135–142.

434. Самохвалова І. Ю. Інноваційні напрями фізкультурної освіти студентів. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 23-24 квітня 2020 р.). Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 34–36.

435. Свириденко С. Навчаємо бути здоровими: позакласна робота: 5-9 кл. Київ : Шк. світ, 2007. С. 107–111.

436. Свириденко С. Соціально-педагогічний аспект формування здорового способу життя. Соціально-педагогічні проблеми сучасної середньої та вищої освіти в Україні. Житомир : ЖДПУ, 2002. С. 189–191.

437. Семенова А. В. Теоретичні та методичні засади застосування парадигмального моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» ; ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2009. 42 с.

438. Сергєєва Т. П., Халайджі С. В. Комплексний підхід до формування здоров'язбережувального освітнього середовища у технічному ЗВО. *Педагогіка й сучасні аспекти фізичного виховання* : зб. наук. праць V Міжнародної науково-практичної конференції (17-18 квітня 2019 р.) ; за заг. ред. Ю. О. Долинного. Краматорськ : ДДМА, 2019. С. 8–19.

439. Сидоренко В. Акмеологічні технології в освіті дорослих. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2016. Вип. 26 (36). С. 38–42.

440. Сидорчук Н. Г. Акмеологічний підхід як ключовий принцип розвитку особистості. *Неперервна освіта: акмеологічні студії* (Педагогічні науки. Психологічні науки). 2017. №1. С. 14–20.

441. Сидорчук Н. Г. Проблеми професійного здоров'я суб'єктів освітнього процесу. Соціально-педагогічні засади підготовки фахівців в умовах освітніх трансформації ; кол. авт.: Антонова О. Є., Вознюк О. В., Дубасенюк О. А. та ін. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2023. С. 233–263.

442. Сидорчук Н. Г. Розвиток акмеологічної науки як одна із умов підвищення якості освіти. *Інновації в освіті: інтеграція науки і практики* : зб. наук.-метод. праць. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 321–335.

443. Сидорчук Н. Г., Гордієнко О. А., Марущак О. А. Збереження та зміцнення здоров'я молодших школярів засобами рухових ігрових технологій. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Педагогічні науки. 2024. № 118. С. 27–50.

444. Сироватко О. Підходи до формування здоров'язбережувального середовища в закладах освіти. *Директор школи*. 2009. № 38 (566). С. 19–25.

445. Ситняківська С. М., Літяга І. В. Формування соціального здоров'я учнів в умовах війни. *Pedagogical sciences*. 2024. С. 352–353.

446. Скрипник Н. І. Компетентнісний підхід як основний орієнтир у підготовці майбутніх учителів-філологів. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. 2020. Вип. 190. С. 137–140.

447. Сливка Л. В. Організація здоров'язберегаючого середовища молодшого школяра: теоретичні й практичні аспекти. *Гірська школа українських Карпат*. 2014. № 11. С. 44–47.

448. Сливка Л. В. Педагогіка здоров'язбереження : посібник для самостійної роботи магістрів спеціальності «Початкова освіта». Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2018. 29 с.

449. Сливка Л. В. Створення здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу як умова забезпечення евристичної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 9 (53). С. 423–429.

450. Смагін І. І. Структура професійної компетентності педагога: нормативно-функціональний підхід. *Народна освіта*. 2017. № 3 (33). С. 4–9.

451. Смірнов Н. К. Здоров'язбережувальні технології в сучасній школі: навч. посібник. Київ: АПК і ПРО, 2002. 121 с.

452. Соколенко Д. С. Культура здорового способу життя у студентів педагогічних вузів та стан її сформованості. *Культура здоров'я* : зб. наук. праць. Відп. ред. С. В. Шмалей. Херсон, 2010. С. 116–119.

453. Солопчук М. С., Заїкін А. В., Солопчук Д. М. Сучасні вітчизняні та зарубіжні підходи до формування здорового способу життя школярів. *Педагогіка, психологія та медикобіологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків-Донецьк : ХДАДМ (ХХІІІ), 2006. №10. С. 233–235.

454. Сотська Г. Акмеологічний підхід у педагогічній освіті України. *Digital Library NAES of Ukraine*. 2017. № 1. С. 387–397. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/709238> (дата звернення: 21.01.2022)

455. Соцька О. П., Борисюк І. Ю., Дімідова Н. Ю. Проблеми діагностики психологічної безпеки освітнього середовища. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 35. С. 175–180.

456. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я. Документ 995_599, чинний, поточна редакція. Прийнятий від 22.07.1946.

457. Статут ліцею № 14 «Здоров'я» полтавської міської ради (нова редакція) Полтава 2021. [file:///C:/Users/admin/Desktop/14%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0/C%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82%20\(%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C\).pdf](file:///C:/Users/admin/Desktop/14%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0/C%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82%20(%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C).pdf) (дата звернення: 23.10.2022)

458. Степанченко Н. І., Магльований А. В. Структурні та функціональні компоненти професійно-педагогічної компетентності вчителя фізичного

виховання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2017. Вип. 5 К (86). С. 319–324.

459. Стратегічні напрями поліпшення здоров'я та розвитку дітей та підлітків. *Всесвітня організація охорони здоров'я*. WHO/FCH/САН/02.21. 38 с.

460. Стратегія розвитку освіти Полтавської області на 2023-2027 роки / В. В. Зелюк, В. Полторак, Є. Кончаковський, І. Долина, С. Дудко та ін. Полтава : ПАНУ, 2024 48 с.

461. Стратегія розвитку ліцею № 14 № «Здоров'я» Полтавської міської ради на 2021-2026 роки. 2021. file:///C:/Users/admin/Desktop/14%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D0%9B%D1%96%D1%86%D0%B5%D1%8E%20%E2%84%9614.pdf (дата звернення: 25.10.2023)

462. Стрельніков В. Ю. Емоційний складник здоров'язберігаючого навчального середовища. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) / за ред. Г. М. Арзютова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Вип. (56) 15. С. 343–347.

463. Сурмін Ю. П. Майстерня вченого : підручник для науковців. Київ : Навчально-методичний центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. 302 с.

464. Сухіх А. С. Здоров'язбережувальне використання програмно-апаратних засобів учнями 5-9 класів у закладах загальної середньої освіти : монографія. *Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики*. Кривий Ріг : Видавничий відділ Криворізького національного університету, 2018. Том XVI. – Вип. 2(45) : спецвипуск «Монографія у журналі». 250 с.

465. Сучасні соціальні технології в освіті : колективна монографія ; за заг. ред. Сейко Н. Житомир : Видавець О. О. Євенок, 2018. 332 с.
466. Таймасов Ю. С., Турчинов А. В., Пашинський П. П. Здоров'язбереження як об'єкт наукового пізнання. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія ; за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Видавець Рожко С. Г., 2017. 488 с.
467. Танасійчук Ю. М., Бойко Ю. С., Соколенко Л. С. Проблеми формування культури здорового способу життя студентів закладів вищої освіти. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». 2022. № 1 (6). С. 339–350.
468. Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання : монографія ; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во Рута, 2016. 400 с.
469. Теплицький І. О. Елементи комп'ютерного моделювання : навч. посіб. Кривий Ріг : КДПУ, 2010. 264 с.
470. Ткаченко В. В. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до використання здоров'язбережувальних технологій у дитячих оздоровчих таборах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Кіровогр. держ. пед. ун-т імені Володимира Винниченка. Кіровоград, 2015. 20 с.
471. Ткачук О. Г. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі з фізичного виховання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 ; Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2019. 274 с.
472. Ткачук Т., Нікіфоров О. Принципи та критерії здоров'язбереження учнів. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика* : зб. наук. праць. Київ, 2011. С. 22–231.
473. Трифонова О. С. Домінанти визначення сутності понять «компетенція» і компетентність». *Наука і освіта*. 2010. № 8. С. 108–111.

474. Тютюнник М. Теоретичні аспекти моделювання як методу наукового дослідження. Вип. 96. Серія «Педагогічні науки». Чернігів : Ред-вид. центр ЧНПУ, 2012. 270 с.

475. Тянчук Т. Інноваційне освітнє середовище формування професійної компетентності майбутніх кваліфікаційних робітників. *Науковий вісник Інституту професійної освіти України. Професійна педагогіка*. 2019. № 1(18). С. 131–136.

476. Удич З. І., Русин Л. П., Шапаренко І. Є., Грищенко С. В. Використання здоров'язбережувальних технологій в освітньому середовищі закладів вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. Одеса : Гельветика, 2022. Вип. 48. Т. 2. С. 174–177.

477. Удод О. А. Середня освіта в Україні. Загальна середня освіта в Україні (1991-2020). [Електронний ресурс]. *Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 1: А–Я* ; Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України. Інститут історії України. Київ : В-во «Наукова думка», 2021. 773 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=serednja_osvita_v_ukrajini_zagalna_serednja_osvita_v_ukrajini_1991_2020 (останній перегляд: 25.11.2024)

478. Усатова І. А. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до реалізації здоров'язбережувальних технологій у спеціальних медичних групах : навч.-метод. посіб. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2014. 128 с.

479. Фастівець А. Теорія і практика підготовки фахівців з фізичної терапії та ерготерапії у процесі вивчення природничих дисциплін. Дис. д.пед.н. за спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава, 2024. 612 с.

480. Федоренко Ю. В. Здоров'язберігаюче середовище молодшого школяра. Формування здоров'язбережувальних компетентностей сучасної молоді: реалії та перспективи : зб. наук. праць Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої Всесвітньому Дню цивільної оборони

та Всесвітньому Дню охорони праці (м. Полтава, 27-28 квітня 2017 р.).
Полтава : ПНПУ, 2017. С. 134–136.

481. Фісун О. В. Педагогічна фасилітація як багатозначний феномен. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2010. Вип. 34. С. 133–139.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_zntndr_2010_34_21

482. Формування здорового способу життя. Навчально-методичні рекомендації. Авт. колект. Т. Андріученко, О. Вакуленко, В. Волков, Н. Дзюба, В. Коляда, Н. Комарова, І. Пеша, Н. Тілікіна (кер. авт. колект. О. Вакуленко). Київ : ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2018. 100 с.

483. Фрицюк В. А. Методологічні підходи до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього фахівця. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2017. № 6. С. 160–167.

484. Халайцян А. П. Культура здоров'я особистості як складова частина її фізичної культури. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2014. № 3. С. 79–84.

485. Химинець В. В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2010. Вип. 19. С. 243-247

486. Хитра З., Романенко О. Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 10 жовтня 2023 № 1226).
<https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Sotsial.ta.zdorovyazberezhh.osv.haluz.2023/30.11.2023/Zdorov.bezp.ta.dobrob.5-6-kl.Khytra.Romanenko.30.11.2023.pdf> (дата звернення: 28.12.2023)

487. Хмелевська О. М. Освіта для сталого розвитку: зміст та інституції. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. №1. С. 29–42.

488. Хольченкова Н. Підходи до інтерпретації поняття «Здоров'язбережувальна компетентність» в умовах реформування системи освіти України. URL: [https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova9/subor/Kholchenkova .pdf](https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova9/subor/Kholchenkova.pdf) (дата звернення 10.10.2023)

489. Хольченкова Н. М. Роль та місце позашкільної освіти у формуванні здоров'язбереження учнів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Серія : Педагогічні науки. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : ЧНПУ, 2017. № 144. С. 314–319.

490. Хоменко П. В., Фастівець А. В. Впровадження здоров'язбережувальних технологій у закладах вищої освіти на засадах педагогічного моделювання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. № 6(140). С. 52–62. DOI: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2024.06/052-062>

491. Хоменко П. В., Денисенко Є. Гуманітарно-педагогічне моделювання розвитку професійної компетентності майбутніх офіцерів. *Імідж сучасного педагога*. 2023. №4(211). С. 21–28.

492. Хрипко І. В., Кириченко В. М. Основні напрямки збереження та зміцнення здоров'я школярів та студентської молоді. *Інтеграційні питання сучасних технологій, спрямованих на здоров'я людини*. Зб. наук. праць. Харків : Видавець ФОП А. М. Панов, 2017. Вип. 1. С. 47–50.

493. Цимбалюк С. Сучасні підходи до характеристики терміна «здоров'я». *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2016. № 4. С. 88–94.

494. Цимерман І. Створення здоров'язбережувального освітнього середовища в закладі дошкільної освіти. *Формування в закладі освіти компетентності екологічної грамотності та здорового життя* : мат-ли III Всеукр. наук.-пед. інтернет-конф., (м. Суми, 20 листопада 2019 р.) ; за заг. ред. В. М. Успенської. Суми : ФОП Цьома, 2019. С. 136–142.

495. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2017. Взято з https://issuu.com_docs_sdgs_nationalreportua_web (дата звернення: 20.07.2021).

496. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища : метод. посіб. Київ, 2018. 58 с.

497. Цюняк О. П. Інноваційне освітнє середовище як чинник професійного ставлення майбутніх магістрів початкової освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 14. Т. I. С. 175–178.

498. Чаплигін В. П., Терещенко В. І. Методолого-теоретичні засади формування здорового способу життя студентів засобами фізичного виховання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 5 (99). С. 171–173.

499. Черв'якова Н. І. Педагогіка партнерства як основа формування інноваційного освітнього середовища нової української школи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2019. № 1(324). Ч. II. С. 287–294.

500. Черниш О. М., Романюк Р. К. Інноваційні здоров'язберігаючі технології при вивченні біології у школі. *Інноваційні здоров'язберігаючі технології у закладах освіти* : зб. наук.-метод. праць. Житомир : ПП «Рута», 2020. С. 102–105.

501. Чечурін Ю. Створення здоров'язберігаючого освітнього простору у вищих навчальних закладах. *Науково-методична інтернет-конференція, присвячена дню заснування Дніпровського базового медичного коледжу*. Дніпро, 2020. С. 140–143.

502. Чижевський Б. Г. Організаційно-педагогічні умови становлення ліцеїв в Україні. Київ : Ін-т педагогіки АПН України, 2006. 249 с.

503. Чорна Т. В. Формування культури здоров'я школярів у сфері дозвілля. *Наука і освіта*. 2013. №4. С. 222–224.

504. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі: підруч. для студ. магістратури ; М-во освіти і науки України ; Нац. гірн. ун-т. Д.: НГУ, 2014. 120 с.

505. Шапран О. І. Наукові підходи до педагогічного моделювання інноваційної підготовки майбутнього вчителя. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»* : зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький. 2011. № 21. С. 315–318.

506. Шапран О. І., Шапран Ю. П. Створення інноваційного освітнього середовища в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2010, № 9. С. 108–110.

507. Шапран Ю. Педагогічне моделювання у процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя біології. *Рідна школа*. 2012. № 12. С. 39–43.

508. Шатц П., Балакірєва О. та ін. Формування здорового способу життя молоді в Україні: національна модель «Молодь за здоров'я». К. : Укр. ін.-т соц. досліджень, 2005. 130 с.

509. Шевченко К. О. Педагогічна фасилітація у контексті професійної компетентності вчителя. *Психологічні науки*. 2014. №2.13(109). С. 258–263.

510. Шиян О., Волощенко О., Гриньова М., Дьяків В., Козак О., Овчарук О., Седоченко А., Сорока І., Страшко С. Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 16 серпня 2023 року № 1001). <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Sotsial.ta.zdorovyazberezh.osv.haluz.2023/16.08.2023/Zdorovya.bezpeka.ta.dobrobut.7-9%20kl-intehrovanyu.kurs.Shyyan.ta.in.16.08.2023.pdf> (дата звернення: 23.10.2023)

511. Шмир М. Ф. Дидактичні основи реалізації діяльнісного підходу в процесі підготовки вчителя іноземної мови : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.09 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Кременець ; Тернопіль, 2020. 496 с.

512. Шурхал І. А. Компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності учнів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2015. Вип. 5 К (61). С. 280–282.

513. Щербань Л. Взаємозв'язок фізичного і духовного виховання. *Педагогічна газета*, 2001. № 5(83) (травень). С. 3.

514. Язловецька О. В. Проектування і створення здоров'язбережувального освітнього середовища закладу загальної середньої освіти. *Взаємодія духовного і фізичного виховання в ставленні гармонійно розвиненої особистості*. Зб. ст. за матеріалами VIII Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф., (м. Слов'янськ-Краматорськ, 25-26 березня 2021 р.) ; за ред. В. М. Пристинського, Т. М. Пристинської. Слов'янськ, 2021. С. 272–279.

515. Ясінська Н. В. Формування мотивації на здоровий спосіб життя школярів в умовах інноваційного освітнього середовища. *Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації* : матеріали круглого столу ; упоряд. Н. А. Поліщук. Луцьк : ВІППО, 2018. С. 29–31.

516. Яценко С. Л. Сутнісні аспекти особистісно орієнтованої освіти. *Проблеми освіти* : наук.-метод. зб. ; Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2015. №. 85. Спецвипуск. С. 116–122.

517. Bobrytska V. I., Krasylnykova H. V., Beseda N. A., Krasylnykov S. R., Skyrda T. S. Artificial intelligence (AI) in Ukrainian Higher Education: a Comprehensive Study of Stakeholder Attitudes, Expectations and Concerns. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*. January 2024. Vol. 23, No. 1. P. 400–426. DOI: <https://doi.org/10.26803/ijlter.23.1.20>

518. Bobrytska V. I., Krasylnykova H. V., Ladohubets N. V., Vorona L. I., Lysokon I. O. Involvement of stakeholders in the transformation of educational

services via taking advantage of extra-curriculum educational activities in the settings of education reform. *International Journal of Educational Methodology*, 2023. № 9(1). P. 107–122. DOI: <https://doi.org/10.12973/ijem.9.1.107>

519. Bobrytska V. I., Luzik E. V., Skyrda T. S., Tereminko L. H., Hurska O. O. Fostering tertiary student professional mobility skills via convergence of the professional training and foreign language learning. *European Journal of Educational Research*. 2021. №10(4). P. 1919–1936. DOI: <https://doi.org/10.12973/eu-jer.10.4.1919>

520. Bobrytska V. I., Reva T. D., Protska S. M., Chkhalo O. M. Effectiveness and Stakeholders' Perceptions of the Integration of Automated E-Learning Courses into Vocational Education Programmes in Universities in Ukraine. *International Journal of Learning, Teaching, and Educational Research*. May 2020. Vol. 19, № 5. P. 27–46.

521. Bobrytska V. I., Reva T. D., Beseda N. A., Filippova L. V. Approaches to cultivating healthy behaviours in tertiary students: Systemic review. *European Journal of Educational Research*. October 2020. Vol. 9. Iss. 4. P. 1649–1661. DOI: <https://doi.org/10.12973/eu-jer.9.4.1649>

522. Bobrytska V., Luzik E., Reva T., Spitsin Y., Akmalidina V. Involving stakeholders in shaping educational legislation and policy in Ukraine. *European Journal of Educational Research*. July 2020. Vol. 9. Iss. 3. P. 1189–1200. DOI: <https://doi.org/10.12973/eu-jer.9.3.1189>

523. Bobrytska V., Krasylnykova H., Beseda N., Batechko N., Spitsin Ye. S. Reshaping the University Curriculum through the Visiting Lectureship. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*. December 2020. Vol. 19. № 12, P. 70–85. DOI: <https://doi.org/10.26803/ijlter.19.12.4>

524. Dudko S. Formation of health-saving competence in a general secondary education institution. *Природнична освіта та наука*. 2024. Вип. 4. С. 34–38. DOI: <https://doi.org/10.32782/NSER/2024-4.05>

525. Fastivetz A.V., Khomenko P.V., Onipko V.V., Emetc A.V., Skrinnik Y.O. Medical aspects of specialist training in physical therapy and ergotherapy in the

system of higher education of Ukraine. WIADOMOSCI LEKARSKIE (WARSAW, POLAND : 1960). 2019. Vol. 72, Is 5, cz 2. P. 1098–1102. URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85068465894&origin=AuthorNamesList&txGid=2d3a198e9f42f2e4d06c86ed75a3cacd>

526. Kapiton A., Kononets N., Mokliak, V.; Onipko, V.; Dudko S.; Pylypenko, V.; Sokil, A. Biometric technology of personal recognition. *Revista on line de Política e Gestão Educacional*, Araraquara, v. 28, n. 00, p. e023015, 2024. DOI: <https://doi.org/10.22633/rpge.v28i00.19390>. Disponível em: <https://periodicos.fclar.unesp.br/rpge/article/view/19390>. Acesso em: 20 jun. 2024.

527. Khomenko P. V., Kharchenko Natalia V., Shaparenko Inna Ye., Terzi Olena O. The essence and role of physical medicine and rehabilitation. *Acta Balneologica*. 2023. T. LXV, № 4(176). P. 263–266. URL: <https://actabalneologica.pl/wp-content/uploads/library/ActaBalneol2023i4.pdf>

528. Khomenko P. V., Shostak Ye.Yu., Novik S.M., Petryshyn O. V., Fastivetz A. V. Health-saving factors of youth responsibility formation at physical training and recreational establishments. *Acta Balneologica*. 2021. T. LXIII, № 2(164) C.110–114. URL: epository.pdmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5cecfffd-a41d-4946-aea8-13e9d5e8d23b/content

529. Olefirenko T., Bobrytska V., Batechko N., Reva T., Chhalo O. Involving University Stakeholders in Upgrading the Fostering of Students' Readiness to Embark on a Career. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*. April 2021. Vol. 20, № 4. P. 152–171. DOI: <https://doi.org/10.26803/ijlter.20.4.9>

530. Parker R., Tomsen B.S. Learning through play at school. Billund : LEGO Foundation, 2019. 76 p.

531. Riznyk V., Kulko V., Lebedyk L., Dudko S., Strelnikov V. Innovative methods in the design of the pedagogical process, based on constructive efficiency. *Revista Conrado*. 2024. №20(97) P. 332–338. Recuperado a partir de <https://conrado.ucf.edu.cu/index.php/conrado/article/view/3664>

532. Rybalko P., Lebedyk L., Dudko S., Strelnikov V., Khomenko L. Strategies for motivating students to participate in academic and additional educational activities to improve their competencies. *Interacción Y Perspectiva*. 2024. 14(3). P. 830–838. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11205570>

533. Scherba N. Інклюзивне навчання іноземної мови старшокласників з порушеннями функцій опорно-рухового апарату: особливі освітні потреби та адаптаційні заходи. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2018. №4(24). P. 20–24.

534. Shmyhol I., Hrytsai N., Onipko V. Problems of overweight and obesity among students at general secondary educational institutions. *JOURNAL OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORT*. 2021. Vol. 21. P. 2901–2907. Article number 385. DOI: 10.7752/jpes.2021.s5385. URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85120812659&origin=resultslist&sort=plf-f&src=s&nlo=&nlr=&nls=&sid=b13da2bc1aee9b42e802a4e146f27685&sot=aff&sdt=cl&cluster=scopubyr%2c%222021%22%2ct&sl=72&s=A-F-ID%28%22Poltava+V.G.+Korolenko+National+Pedagogical+University%22+60104398%29&relpos=2&citeCnt=0&searchTerm=>

535. Sydorchuk N. Acmeological principles of professional training of future teachers. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*. 2022. Vol. 3(110). P. 200–214.

536. Sydorchuk N., Hordienko O., Marushchak O. Preserving and strengthening the health of younger schoolchildren by means of motor game technologies. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*. 2024. Vol. 3(118). P. 44–56. URL: [https://doi.org/10.35433/pedagogy.3\(118\).2024.3](https://doi.org/10.35433/pedagogy.3(118).2024.3)

ДОДАТКИ*Додаток А***Довідки та акти про впровадження результатів дисертації
НАУКОВІ ОСНОВИ МОДЕЛЮВАННЯ ЗДОРОВ'ЯРОЗВИВАЛЬНОГО
СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ****Дудка Сергія Григоровича
(скановані копії)**

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПОЛТАВСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ №11
ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ»
Ідентифікаційний код 22548388
36007, м. Полтава, вул. Маршала Бірюзова, 64, тел.(0532) 56-78-26
e-mail:znzpoltava11@gmail.com

Вихідний № ~~447~~ від 30.10.2024р.

Довідка
про впровадження матеріалів і висновків дисертаційної роботи
Дудка Сергія Григоровича
«Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища закладу
загальної середньої освіти», поданої на здобуття наукового ступеня доктора
педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія
педагогіки

Матеріали експерименту дисертаційної роботи Дудка С. Г. «Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища закладу загальної середньої освіти» були впроваджені в освітньому процесі Комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №11 Полтавської міської ради Полтавської області». До цих матеріалів належить навчально-методичне забезпечення запропонованої автором логіко-функціональної моделі здоров'язрозвивального середовища. Вони включають методичні рекомендації для вчителів усіх освітніх галузей, вдосконалену модельну програму навчального курсу «Здоров'я, безпека та добробут» для учнів 5-6 класів, а також посібник «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю». Додатково представлені зразки нормативно-правових документів

закладу, таких як статут, стратегія розвитку на 5 років, положення про якість освіти та приклади освітніх проєктів.

Педагогічна рада, колектив закладу та батьки вважають, що впровадження наукових напрацювань автора дисертації сприятиме створенню ефективних умов збереження здоров'я учнів і працівників закладу, побудові гармонійного здоров'ярозвивального середовища закладу освіти, привабливого для батьків і громади.

Директор

Анна БЕРЕГОВА

**КАРЛІВСЬКА МІСЬКА РАДА
ВІДДІЛ ОСВІТИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ**

вул. Полтавський шлях 85, м. Карлівка, Полтавська обл. 39500, тел. (05346)2-16-73,

факс (05346) 2-34-40, Karrn@adm-pl.gov.ua, Код ЄДРПОУ 44104383

15.10.2024 № 01-26/

Довідка

**про впровадження матеріалів і висновків дисертаційної роботи
Дудка Сергія Григоровича
«Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища
закладу загальної середньої освіти», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка
та історія педагогіки**

Видана Дудку Сергію Григоровичу на підтвердження того, що результати його дисертаційного дослідження на тему «Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища закладу загальної середньої освіти» були впроваджені в освітньому процесі опорного закладу «Карлівський ліцей №4» Карлівської міської ради та Голобородьківської гімназії Карлівської міської ради протягом 2021–2024 рр.

У цих школах як експериментальних використовувалися система здоров'язрозвивальних технологій і методика формування здоров'язрозвивального освітнього середовища та проведення уроків безпеки для учнів 5-6 класів із відповідними тренінгами; були створені педагогічні умови та сформовано здоров'язрозвивальне освітнє середовище. Окрім цього, було запропоновано обладнати клас безпеки як своєрідний центр здоров'язрозвивального середовища, рекомендації щодо забезпечення освіти осіб з особливими потребами та організації якісного і здорового харчування дітей.

**ВІДДІЛ ОСВИТИ ГОРИШНЬОПЛАВНІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
СПЕЦІАЛІЗОВАНА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І-ІІІ СТУПЕНІВ №5
З ПОГЛИБЛЕНИМ ВИВЧЕННЯМ ПРЕДМЕТІВ ПРИРОДНИЧО-
МАТЕМАТИЧНОГО ЦИКЛУ ІМ. Л.І. БУГАЄВСЬКОЇ
ГОРИШНЬОПЛАВНІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
СЗОШ І-ІІІ СТУПЕНІВ № 5 ІМ. Л.І. БУГАЄВСЬКОЇ**

Горішні Плавні, Кременчуцький район, Полтавська область,
39801, тел. (05348) 4-45-10, 4-45-11

E-mail: nvc2010kom@gmail.com Web: <https://gpspecializedschool.wixsite.com/mysite>
Код ЄДРПОУ 21064435

14.10.2024 № 01-07/503

Довідка

про впровадження матеріалів і висновків дисертаційної роботи Дудка Сергія Григоровича «Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища закладу загальної середньої освіти», поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Впровадження наукових досліджень Дудка Сергія Григоровича з теми «Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища закладу загальної середньої освіти» було обговорено і схвалено на засіданні педагогічної ради Спеціалізованої загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №5 з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного циклу ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району Полтавської області. До таких матеріалів належать зокрема навчально-методичний посібник «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю» (URL: https://pano.pl.ua/im_ages/sesurity.pdf), який містить рекомендації щодо організації кабінетів безпеки й методичні рекомендації з проведення уроків безпеки. Також розглянуто зразки нормативно-правових документів (статут, стратегія розвитку на 5 років, положення про якість освіти, освітні проекти тощо), поради з організації якісного і здорового харчування дітей, рекомендації

адміністрації закладу освіти, вчителям, шкільним психологам, батькам, органам громадського управління щодо забезпечення діяльності закладу на засадах моделювання освітнього середовища відповідно обраної для реалізації проблеми розвитку.

Позитивним результатом впровадження є використання здоров'язбережувальних та здоров'ярозвивальних технологій, що сприяло формуванню на якісному рівні професійно-здоров'ярозвивальної компетентності педагогів та здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових і 5-6 класів.

Отже, адміністрація ЗЗСО, колектив закладу, батьки СЗОШ І-ІІІ ступенів №5 ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району Полтавська області вважають, що впровадження наукових напрацювань автора сприятиме створенню гармонійного середовища для збереження та розвитку здоров'я учасників освітнього процесу, формуванню якісної професійно-здоров'ярозвивальної компетентності вчителів та здоров'язбережувальної компетентності учнів.

Директор

Алла ТУЗІКОВА

Україна
 ГІМНАЗІЯ №25
 ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
 вул. Шевченка, 119, м. Полтава, 36039, тел. (0532) 56-11-59
 e-mail: schoolpoltava25@gmail.com
 Код ЄДРПОУ 23280108

15.10.2024р. № 01-27/500

Довідка
про впровадження матеріалів і висновків дисертаційної роботи
Дудка Сергія Григоровича
«Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища
закладу загальної середньої освіти», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка
та історія педагогіки

Матеріали дисертації Дудка С. Г. обговорено і схвалено на засіданні педагогічної ради Гімназії №25 Полтавської міської ради. Результати дослідження охоплюють нормативно-правове забезпечення, яке складається з новітнього статуту, стратегії розвитку на 5 років, положення щодо визначення якості освіти та проєктів здоров'язбереження.

Позитивним визнано те, що організаційно-функціональне забезпечення реалізації педагогічних умов, запропонованих автором, передбачало запровадження педагогіки партнерства серед учасників освітнього процесу, використання здоров'язбережувальних технологій, а також проведення уроків безпеки для учнів 5-6 класів із відповідними тренінгами. Окрім цього, було запропоновано обладнати клас безпеки як своєрідний центр здоров'язрозвивального середовища, рекомендацій щодо забезпечення освіти осіб з особливими потребами та організації якісного і здорового харчування дітей.

Адміністрація закладу, педагогічний колектив, громадське управління та батьки вважають, що реалізація запропонованих наукових напрацювань забезпечує побудову здоров'язрозвивального середовища, необхідного для здорового та безпечного життя учнів як однієї з глобальних цілей освіти сталого розвитку регіону та України.

Севчук

Наталія СЕВЕРЕНЧУК

**ЛУБЕНСЬКА МІСЬКА РАДА
ЛУБЕНСЬКОГО РАЙОНУ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ

Управління освіти

вул. Григора Тютюнника, 19 А, м. Лубни Лубенського району Полтавської області, 37500
тел. (+38 05361) 7-73-86, факс (+38 05361) 7-73-82 e-mail: lubrn1618@ukr.net,
web: <https://sites.google.com/view/osvitalubny?usp=sharing>, код ЄДРПОУ 02145582

14.10.2024 № 01-15/729

Довідка

про впровадження матеріалів і висновків дисертаційної роботи

Дудка Сергія Григоровича

«Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища закладу загальної середньої освіти», поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Видана Дудкові Сергію Григоровичу на підтвердження того, що результати його дисертаційного дослідження на тему «Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища закладу загальної середньої освіти» були використані у практиці освітнього процесу Березотіцької класичної гімназії Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області, Вищебулатецької гімназії імені Максима Халявицького Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області, Опорного закладу "Засульський ліцей Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області", Опорного закладу "Калайдинцівський ліцей" Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області у 2021–2024 р.р. Зокрема, Вищебулатецька гімназія імені Максима Халявицького Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області та Опорний заклад "Засульський ліцей Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області" були визначені як експериментальні освітні заклади, в яких впроваджено та апробовано технології здоров'язбереження здобувачів освіти ЗЗСО.

Використанню підлягали: концепція, моделювання здоров'язвивального середовища кожного закладу засобами діяльності управлінської команди та громадсько-педагогічних спільнот (батьків, учителів, представників громад), результатом якої стали: ефективні педагогічні умови здоров'язбереження, сформована на якісному рівні професійно-здоров'язвивальна компетентність педагогів та здоров'язбережувальна компетентність учнів початкових і 5-6 класів, які навчаються в руслі ідей гуманістично-компетентнісної освітньої парадигми та Концепції Нової української школи.

У освітньому процесі цих шкіл використовувалися комплекти навчально-методичної літератури з питань здоров'язбереження та розвитку здоров'я учасників освітнього процесу, а саме: навчально-методичний посібник «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю», методичні матеріали для навчання вчителів усіх освітніх галузей (тексти лекцій, презентації); зразки нормативно-правових документів ЗЗСО (статут, стратегія розвитку на 5 років, положення про якість освіти, освітні проекти тощо).

Окрім цього, було запропоновано обладнати клас безпеки як своєрідний центр здоров'язвивального середовища, рекомендації щодо забезпечення освіти осіб з особливими потребами та організації якісного і здорового харчування дітей.

Результати впровадження заслуховувалися на педагогічних спільнотах учителів закладів загальної середньої освіти і отримали позитивні відгуки учителів та прийшли до висновку, що реалізація запропонованих наукових напрацювань забезпечує побудову здоров'язвивального середовища, необхідного для здорового та безпечного життя учнів як однієї з глобальних цілей освіти сталого розвитку регіону та України.

Начальник Управління освіти

Мирослав КОСТЕНКО

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ЛІЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я»
ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
 вул. Пилипа Орлика, 30, м. Полтава, 36020, тел. (0532) 60-93-84,
 e-mail: lyceum14.zdorovia@gmail.com ЄДРПОУ 22545444

Від 14.10.2024р. № 01-22/522

Д о в і д к а

**про впровадження матеріалів і висновків дисертаційної роботи
 Дудка Сергія Григоровича
 «Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища
 закладу загальної середньої освіти», поданої на здобуття наукового
 ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю
 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки**

Наукові напрацювання Дудка С. Г. з теми «Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища закладу загальної середньої освіти» було обговорено і схвалено на засіданні громадсько-педагогічної ради Ліцею № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради. До таких матеріалів належать зразки нормативно-правових документів (статут, стратегія розвитку на 5 років, положення про якість освіти, освітні проекти тощо) та навчально-методичне забезпечення логіко-функціональної моделі ЗРОС ЗЗСО: методичні матеріали для здоров'язбережувального навчання вчителів усіх освітніх галузей; удосконалена модельна програма навчального курсу «Здоров'я, безпека та добробут (інтегрований курс)» для учнів 5-6 класів. Особливий інтерес учителів і батьків учнів викликав посібник «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю до 2022/23 навчального року», одним із авторів якого є С. Г. Дудко.

Упровадження наукового доробку автора дисертаційної роботи, на думку громадсько-педагогічної ради та колективу ліцею сприятиме створенню ефективних педагогічних умов здоров'язбереження, формуванню професійно-здоров'язрозвивальної компетентності педагогів та здоров'язбережувальної компетентності учнів.

Директор

Наталія ПИЛИПЕНКО

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПОЛТАВСЬКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА I-III СТУПЕНІВ №24
ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ»**

вул. Шведська Могила, 12, м. Полтава, 36006,
e-mail: school24.poltava@gmail.com

від 14.10.2024 № 208

**Довідка
про впровадження матеріалів і висновків дисертаційної роботи
Дудка Сергія Григоровича
«Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища
закладу загальної середньої освіти», поданої на здобуття наукового
ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна
педагогіка та історія педагогіки**

Матеріали дослідження С. Г. Дудка «Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища закладу загальної середньої освіти» були було впроваджено в освітній процес Комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №24 Полтавської міської ради Полтавської області». Серед цих матеріалів – нормативно-правове забезпечення (новітній статут, стратегія розвитку на 5 років, положення стосовно визначення якості освіти) та організаційно-функціональне забезпечення реалізації педагогічних умов здоров'язбереження, що передбачало: запровадження педагогіки партнерства учасників освітнього процесу; застосування здоров'язберезувальних технологій (медико-гігієнічних, фізкультурно-оздоровчих, еколого-рекреаційних, безпекових, навчання здоров'ю, ін.), уроків безпеки для учнів 5-6 класів з відповідними тренінгами, обладнання класу безпеки як центру здоров'язрозвивального середовища; забезпечення освіти осіб з особливими потребами; зорієнтованість на відсутність проявів дискримінації, булінгу та шкідливих звичок дітей і дорослих.

Адміністрація ЗЗСО, колектив закладу, батьки вважають, що впровадження наукових напрацювань автора сприятиме створенню гармонійного середовища збереження здоров'я, формуванню якісної професійно-здоров'язрозвивальної компетентності вчителів та здоров'язберезувальної компетентності учнів.

Заступник директора

Людмила КОВІНЬКО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ18 10 2024

м. Київ

№ 1475**Про надання грифа «Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України»**

Відповідно до пункту 8 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630 (зі змінами), пунктів 7, 8 і 10 розділу I Порядку здійснення експертизи, надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 05 червня 2023 року № 675, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 17 липня 2023 року за № 1203/40259, урахувуючи листи-подання Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» від 17.09.2024 №21/08-1474, 27.09.2024 № 21/08-1579, рішення предметних експертних комісій з української мови від 20 серпня 2024 року (протокол № 5), зі здоров'я, безпеки та добробуту від 23 вересня 2024 року (протокол № 5),

НАКАЗУЮ:

1. Надати гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам згідно з переліком, що додається.

2. Державній науковій установі «Інститут модернізації змісту освіти» (Баженков Є.) внести відомості про модельні навчальні програми, яким надано гриф відповідно до пункту 1 цього наказу, до Каталогу надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам.

3. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра Кузьмичову Н.

Міністр

Оксен ЛІСОВИЙ

Додаток
до наказу Міністерства освіти
і науки України
18.10.2024 № 1475

ПЕРЕЛІК
модельних навчальних програм, яким надано гриф
«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»

- 1) Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Полторацька А. Я., Сафонов Ю. М., Нестеренко Н. В.).
- 2) Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Дудко С. Г., Ярошенко Т. І., Калініченко І. О., Водолазська Т. В.).
- 3) Модельна навчальна програма «Безпековий практикум. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Суходольська А., Кісільова С., Казанжи Т., Лоранж У., Шиян О.).

Генеральний директор
директорату шкільної освіти

Ігор ХВОРОСТЯНИЙ

УКРАЇНА
«ВІДДІЛ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ, СПОРТУ ТА ТУРИЗМУ
РАЙГОРОДСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ»

**РАЙГОРОДСЬКИЙ ЛІЦЕЙ РАЙГОРОДСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Миру 11 А, с.Райгород, 22880, Гайсинський район, Вінницька область
E-mail: rszh@meta.ua, Web: <http://rayhorod-school.edu.kit.vn.ua>
Код ЄДРПОУ 26228485

від 20.12.2014 № 239

**Довідка
про впровадження матеріалів і висновків дисертаційної роботи
Дудка Сергія Григоровича
«Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища
закладу загальної середньої освіти», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка
та історія педагогіки**

Наукові матеріали дисертаційного дослідження Дудка Сергія Григоровича з теми «Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища закладу загальної середньої освіти» було обговорено і схвалено на засіданні педагогічної ради Райгородського ліцею Райгородської сільської ради Вінницької області. До таких матеріалів належать зокрема Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (Дудко С. Г., Ярошенко Т. І., Калініченко І. О., Водолазська Т. В.), навчально-методичний посібник «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю» (Дудко С. Г., Жданюк Л. О., Ярошенко Т. І.) (URL: <https://pano.pl.ua/images/secURITY.pdf>), який містить рекомендації щодо організації кабінетів безпеки й методичні рекомендації з проведення уроків безпеки. Також розглянуто зразки нормативно-правових документів (статут, стратегія розвитку на 5 років, положення про якість освіти, освітні проекти тощо), поради з організації якісного і здорового харчування дітей, рекомендації адміністрації закладу освіти, вчителям, шкільним психологам, батькам, органам громадського управління щодо забезпечення

діяльності закладу на засадах моделювання освітнього здоров'язрозвивального середовища відповідно обраної для реалізації проблеми розвитку.

Практична цінність зазначених методичних розробок та наукових напрацювань полягає у використанні модельних програм зі здоров'язбережувальним змістом освіти; формування культури здоров'я та національного життєствердного розуміння здорового способу життя.

Отже, адміністрація, колектив закладу, батьківський комітет Райгородського ліцею Райгородської сільської ради Вінницької області вважають, що впровадження наукових напрацювань автора сприятиме створенню гармонійного середовища для збереження та розвитку здоров'я учасників освітнього процесу, формуванню якісної професійно-здоров'язрозвивальної компетентності вчителів та здоров'язбережувальної компетентності учнів.

Директор

Олена ЗАЄЦЬ

УКРАЇНА
ВІДДІЛ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ПІДГАЙЦІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ
ЛИПІНСЬКИЙ ЛІЦЕЙ ПІДГАЙЦІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ
ЛУЦЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ
 вул. Центральна, 9, с. Липини Луцького району Волинської області, 45601.
 e-mail: lypynyzosh@gmail.com, код ЄДРПОУ 21754128

06.01.2025 №02/08-02

Довідка
про впровадження матеріалів і висновків дисертаційної роботи
Дудка Сергія Григоровича
«Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища
закладу загальної середньої освіти», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка
та історія педагогіки

Матеріали дисертаційного дослідження Дудка Сергія Григоровича з теми «Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища закладу загальної середньої освіти» було обговорено і схвалено на засіданні педагогічної ради Липинського ліцею Підгайцівської сільської ради Луцького району Волинської області. До таких матеріалів належать зокрема Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (Дудко С. Г., Ярошенко Т. І., Калініченко І. О., Водолазська Т. В.), навчально-методичний посібник «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю» (Дудко С. Г., Жданюк Л. О., Ярошенко Т. І.) (URL: <https://pano.pl.ua/images/sesurity.pdf>), який містить рекомендації щодо організації кабінетів безпеки й методичні рекомендації з проведення уроків безпеки. Також розглянуто рекомендації адміністрації закладу освіти, вчителям, шкільним психологам, батькам, органам

громадського управління щодо забезпечення діяльності закладу на засадах моделювання освітнього здоров'язрозвивального середовища відповідно обраної для реалізації проблеми розвитку.

Практичне застосування навчально-методичного посібника «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю» (Дудко С. Г., Жданюк Л. О., Ярошенко Т. І.) сприяло створенню ефективних педагогічних умов здоров'язбереження, формуванню професійно-здоров'язрозвивальної компетентності педагогів та здоров'язбережувальної компетентності учнів, формуванню культури здоров'я та національного життєствердного розуміння здорового способу життя.

Отже, адміністрація, колектив закладу, батьківський комітет Липинського ліцею Підгайцівської сільської ради Луцького району Волинської області вважають, що впровадження наукових напрацювань автора сприятиме створенню ефективних умов з формування здоров'язбережувальної компетентності учнів і педагогічних працівників, побудові гармонійного здоров'язрозвивального освітнього середовища закладу освіти.

Директор ліцею

Валентина КОМЕНДА

УКРАЇНА
ЛІЦЕЙ №4

ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА

ЮЖНЕНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ОДЕСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ
пр. Григорівського Десанту 24-А, Одеська обл., Одеський р-н, м.Південне, 65481, тел./факс
(04842) 3-01-14, код ЄДРПОУ 40736061 E-mail: nwo4@ukr.net, веб-сайт:
<http://project2148131.tilda.ws/>

№ 24 від 13.01.2025р.

Довідка
про впровадження матеріалів і висновків дисертаційної роботи
Дудка Сергія Григоровича
«Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища
закладу загальної середньої освіти», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка
та історія педагогіки

Результати дисертаційної роботи Дудка Сергія Григоровича з теми «Наукові основи моделювання здоров'язрозвивального середовища закладу загальної середньої освіти» є актуальними в умовах воєнного стану в країні та євроінтеграції освітньої галузі України. Наукові дослідження було обговорено і схвалено на засіданні педагогічної ради Ліцею №4 імені В'ячеслава Чорновола Южненської міської ради Одеського району Одеської області. До таких матеріалів належать зокрема Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (Дудко С. Г., Ярошенко Т. І., Калініченко І. О., Водолазська Т. В.), навчально-методичний посібник «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю» (Дудко С. Г., Жданок Л. О., Ярошенко Т. І.) (URL: <https://pano.pl.ua/images/sesurity.pdf>), який містить рекомендації щодо організації кабінетів безпеки й методичні рекомендації з проведення уроків безпеки. Педагогічним колективом використані рекомендації для адміністрації закладу освіти, вчителям, шкільним психологам, батькам, органам громадського

управління щодо забезпечення діяльності закладу на засадах моделювання освітнього здоров'ярозвивального середовища відповідно обраної для реалізації проблеми розвитку.

Теоретична цінність матеріалів полягала в організації роботи управлінської команди закладу щодо моделювання здоров'ярозвивального середовища в ліцеї. Практичне застосування навчально-методичного посібника «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю» (Дудко С. Г., Жданюк Л. О., Ярошенко Т. І.) сприяло створенню ефективних педагогічних умов здоров'язбереження в освітньому процесі ліцею, формуванню професійно-здоров'ярозвивальної компетентності педагогів та здоров'язбережувальної компетентності учнів, формуванню культури здоров'я та національного життєствердного розуміння здорового способу життя.

Отже, адміністрація, колектив закладу, батьківський комітет Ліцею №4 імені В'ячеслава Чорновола Южненської міської ради Одеського району Одеської області вважають, що впровадження наукових напрацювань автора сприятиме створенню ефективних умов з формування здоров'язбережувальної компетентності учнів і педагогічних працівників, моделюванню гармонійного здоров'ярозвивального освітнього середовища закладу освіти.

Директор

Тарас ПРОКОПЕЧКО

**Список наукових друкованих праць після захисту кандидатського
дисертаційного дослідження**

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографії та посібники

1. Дудко С. Г. Реалізація поглядів Г. С. Сковороди на здоровий спосіб життя у сучасному закладі загальної середньої освіти. Розвиток гуманістичних ідей у неперервній освіті: від Григорія Сковороди до сучасного педагога новатора: монографія / ред. Н. І. Білик. Полтава, Київ: ПАНО ім. М. В. Остроградського, 2023. Розд. 1. С. 176–190. DOI: 10.33272/M2023-1.

2. Дудко С. Г. Теоретичні засади здоров'язбережувального середовища в аспекті освіти сталого розвитку. Сучасні підходи до забезпечення сталого розвитку: монографія / за ред.: В. Смачило, О. Несторенко. Катівіце: Університет технологій, 2023. С. 361–371. DOI: 10.54264/M020.

3. Дудко С. Г., Жданюк Л. О., Ярошенко Т. І. Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю: електрон. навч.-метод. посіб. Полтава: ПАНО, 2023. 44 с.

*Статті у наукових виданнях, що включені до наукометричних
баз Scopus,*

Web of Science Core Collection

4. Riznyk V., Kulko V., Lebedyk L., Dudko S., Strelnikov V. Innovative methods in the design of the pedagogical process, based on constructive efficiency. *Revista Conrado*. 2024. № 20(97). P. 332–338.

Recuperado a partir de
<https://conrado.ucf.edu.cu/index.php/conrado/article/view/3664>.

5. Rybalko P., Lebedyk L., Dudko S., Strelnikov V., & Khomenko L. Strategies for motivating students to participate in academic and additional educational activities to improve their competencies. *Interacción Y Perspectiva*. 2024. № 14(3). P. 830–838. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11205570>.

6. Kapiton A., Kononets N., Mokliak V., Onipko V., Dudko S., Pylypenko V., Sokil A. Biometric technology of personal recognition. *Revista on line de Política e Gestão Educacional, Araraquara*. V. 28, n. 00, P. e023015, 2024. DOI: <https://doi.org/10.22633/rpge.v28i00.19390>. Disponível em: <https://periodicos.fclar.unesp.br/rpge/article/view/19390>. Acesso em: 20 jun. 2024.

Статті у наукових фахових виданнях України

7. Дудко С. Г. Актуальність формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвиваючої компетентностей учнів 5-6 класів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка: наук. зб.* 2021. № 41. С. 229–242. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/41-1-37>.

8. Дудко С. Г. Формування здоров'язбережувальної компетентності як напрям реалізації цілей сталого розвитку. *Витоки педагогічної майстерності*. 2021. № 27. С. 96–101. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2021.27.247053>.

9. Дудко С., Гуз К., Кононец Н. Актуальні проблеми визначення рівня розвитку особистості. *Імідж сучасного педагога*. 2021. № 3 (198). С. 101–105. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-3\(198\)-101-105](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-3(198)-101-105).

10. Дудко С. Компетентність керівника закладу загальної середньої освіти у формуванні безпечного та здоров'язбережувального освітнього середовища. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. № 1. С. 56–62. DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.2.9>.

11. Дудко С. Г. Професійні компетентності педагогічних працівників у формуванні здоров'язбережувальної та здоров'ярозвиваючої компетентностей учнів. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2022. № 1 (41). С. 135–141. DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-1-20>.

12. Дудко С. Г. Теоретичні засади компетентнісного підходу в освітньому процесі загальноосвітнього закладу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2022. № 88. С. 75–79. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.88.15>.

13. Дудко С. Г. Теоретичні аспекти здоров'язбережувальної діяльності в умовах освітнього закладу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2022. № 89. С. 53–57. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.89.11>

14. Дудко С. Г. Особливості формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей учнів 5-6 класів в освітніх галузях Державного стандарту базової середньої освіти. *Освіта та педагогічна наука*. 2022. № 3 (181) С. 3–13. (Index Copernicus). DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3\(181\)-3-13](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3(181)-3-13).

15. Дудко С. Г. Сучасні підходи до формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей учнів базової середньої освіти. *Вісник Луганського національного*

університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). 2023. № 1 (355). С. 80–87. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1\(355\)-80-87](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1(355)-80-87).

16. Дудко С. Г. Методологія здоров'язбереження здобувачів освіти закладу загальної середньої освіти в контексті сучасних наукових поглядів. *Освіта та педагогічна наука*. 2023. № 3 (184). С. 44–55. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-3\(184\)-44-55](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-3(184)-44-55).

17. Дудко С. Моделювання освітнього середовища в професійно-педагогічній діяльності вчителя. *Українська професійна освіта = Ukrainian professional education*. 2024. № 15. С. 93–99. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312208>.

18. Дудко С. Парадигмальне моделювання середовища українських закладів загальної середньої освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2024. № 4 (217). С. 42–46. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-4\(217\)-42-46](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-4(217)-42-46).

19. Дудко С. Технологічні засади моделювання здоров'язвивального середовища сучасного закладу освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. №4 (138). С. 384–397. DOI: [10.24139/2312-5993/2024.04/384-397](https://doi.org/10.24139/2312-5993/2024.04/384-397).

20. Дудко С. Методичні аспекти моделювання здоров'язвивального середовища сучасного закладу освіти. *Українська професійна освіта = Ukrainian Professional Education*. 2024. № 16. С. 127–133. DOI: <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.16.314318>.

21. Dudko S. Formation of health-saving competence in a general secondary education institution. *Природнича освіта та наука*. 2024. Вип. 4. С. 34–38. DOI: <https://doi.org/10.32782/NSER/2024-4.05>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

22. Дудко С. Г., Ярошенко Т. І., Калініченко І. О., Водолазська Т. В. Модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. Полтава. ПАНУ, 2024. 24 с. URL: <https://mon.gov.ua>

23. Дудко С. Г. Формування здоров'язбережувальних компетентностей в процесі впровадження здоров'язбережувальних технологій. *Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст*: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 28–29 січня 2022 року). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2022. С. 67–71.

24. Дудко С. Г. Особливості застосування здоров'язбережувальних технологій в процесі формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей. *Актуальні питання сучасних педагогічних та психологічних наук*: Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (18-19 лютого 2022 р., м. Одеса). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2022. С. 26–129.

25. Дудко С. Г. Теоретичні аспекти моделювання здоров'ярозвивального освітнього середовища. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах*: Матеріали V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (13-14 червня 2024 р., м. Дніпро). Дніпро, Україна. 2024. С. 67–69.

26. Дудко С. Г., Дудко Л. М. Цілісність змісту освіти як умова збереження здоров'я учнів. *Технології інтеграції змісту освіти*: зб. наук. пр. Всеукр. кругл. стіл, м. Полтава. 17 квіт. 2019 р. Полтава, 2019. С. 37–43.

27. Дудко С. Г. Дидактичні засади формування здоров'язбережувального життєствердного образу світу учнів загальної

середньої освіти. Матеріали всеукраїнського освітнього форсайту «Зміст освіти та освітні практики Нової української школи» / Упоряд.: В. В. Зелюк, В. Р. Ільченко, О. О. Буйдіна. Полтава: ПОІППО, 2021. 255 с.

28. Дудко С. Г. Роль здоров'язбережувального середовища в освітньому процесі ЗЗСО. *Освітній менеджмент: успішні практики й виклики в контексті розбудови НУШ*: матеріали міжрег. наук.-практ. інтернет-конф., (Полтава, 19 квіт. 2023 р.) / за заг. ред. С.В. Королук, О.В. Касьянової. Полтава : ПАНО, 2023. 94 с.

29. Дудко С. Г. Формування компетентностей з безпечної поведінки школярів ЗЗСО. Матеріали ІІ всеукр. наук.-практ. конф., Тернопіль, (01 берез. 2024 р.) / за заг. ред. О. М. Петровський, В. С. Мисик та ін. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2024. С. 117-122.

30. Дудко С. Г. Педагогічні умови здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей в освітньому середовищі ЗЗСО. Матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф., (17 травня. 2024 р. м. Одеса) / за заг. ред. В. В. Ягоднікової. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2024. С. 101 – 107.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

31. Дудко С. Г., Ткаченко А. С. Освітня програма підвищення кваліфікації «Впровадження реформи шкільного здорового харчування в закладах загальної середньої освіти». Полтава. ПАНО, 2024. 14 с. URL: <https://pano.pl.ua/wp-content/uploads/2024/09/Prohrama-khachuvannia.docx>.

32. Дудко С. Г. Дудко Л. М. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів у закладах загальної середньої освіти. *Постметодика*. 2022. № 1–2. С. 5–9.

33. Дудко С. Г., Жданюк Л. О., Ярошенко Т. І. Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю до 2022/23 навчального року: електрон. навч.-метод. посіб. Полтава: ПАНО, 2022. 34 с.

34. Дудко С. Г. Формування безпечних умов перебування учнів в ЗЗСО в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуацій. *Постметодика*. 2023. № 2-3. С. 13–18.

35. Стратегія розвитку освіти Полтавської області на 2023-2027 роки / В. В. Зелюк (кер. роб. групи), В. Полторак, Є. Кончаковський, І Долина, С. Дудко та ін. Полтава : ПАНО, 2024. 48 с.

36. Дудко С. Г. Дайджест. «Круглий стіл» «Наука, освіта, ідеологія: пам'ять як культурний код і чинник розвитку нації», присвячений відзначенню Днів науки і Європи в Україні та Дня музеїв. *Постметодика*. 2024. № 2. С. 83 – 89.

Додаток № 15
до рішення четвертої сесії
Полтавської міської ради
восьмого скликання
від 18 червня 2021 року

С Т А Т У Т
ЛЩЕЮ № 14 «ЗДОРОВ'Я»
ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(нова редакція)

Полтава
2021

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.

1.1. Повне найменування закладу освіти: ЛІЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я» ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ (далі – ліцей № 14), скорочене найменування: ЛІЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я».

1.2. ЛІЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я» ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ є правонаступником усіх прав та обов'язків комунального закладу «Полтавська гімназія «Здоров'я» № 14 Полтавської міської ради Полтавської області»

1.3. Організаційно-правова форма – комунальна організація (установа, заклад).

1.4. Місцезнаходження ЛІЦЕЮ № 14 «ЗДОРОВ'Я» ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ: м. Полтава, вул. Пилипа Орлика, 30 .

1.5. ЛІЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я» ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ є юридичною особою, яка має печатку, штамп, бланки зі своєю назвою, ідентифікаційний номер, рахунки в органах Державного казначейства, має самостійний кошторис, самостійний баланс, власну бухгалтерію.

1.6. Засновником ЛІЦЕЮ № 14 «ЗДОРОВ'Я» ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ є Полтавська міська рада (надалі – засновник). Власником майна є Полтавська міська територіальна громада в особі Полтавської міської ради. Засновник Полтавська міська рада в межах своїх повноважень приймає рішення:

- про внесення змін до Статуту ліцею № 14 «Здоров'я», затвердження його в новій редакції;
- про призначення ліквідаційної комісії;
- про реорганізацію або ліквідацію закладу освіти;
- про реалізацію права власності на майно.

Уповноваженим органом, який здійснює в межах своїх повноважень, управління ліцеєм № 14 «Здоров'я» є Департамент освіти Полтавської міської ради (далі – Департамент освіти).

1.7. ЛІЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я» Полтавської міської ради здійснює освітню діяльність на трьох рівнях:

- початкова освіта;
- базова середня освіта;
- профільна середня освіта.

1.8. Головною метою ліцею № 14 «Здоров'я» є: всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення, захист прав людини.

1.9. Завданням ліцею № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради є:

- виховання громадянина України;
- виконання вимог Державних стандартів загальної середньої освіти, підготовка учнів до подальшої освіти й трудової діяльності;
- виховання в учнів поваги до Конституції України, прав і відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина;

- виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, зміцнення та розвиток фізичного, морально-психологічного та духовного здоров'я учнів;
- вияв та розвиток здібностей, обдарувань і талантів дітей; виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй;
- надання освітніх послуг понад державний мінімум;
- реалізація права учнів на вільне формування політичних і світоглядних переконань, захист прав дитини;
- соціальний та матеріальний захист творчо обдарованих, здібних дітей.

1.10. ЛПЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я» у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», іншими законодавчими актами України, постановами Верховної Ради України, актами Президента України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства освіти і науки України, інших центральних органів виконавчої влади, рішеннями місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, іншими нормативно-правовими актами, власним Статутом.

1.11. ЛПЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я» самостійно приймає рішення і здійснює діяльність у межах своєї компетенції, передбаченої законодавством України та власним Статутом.

1.12. ЛПЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я» Полтавської міської ради несе відповідальність перед особою, суспільством і державою за:

- безпечні умови освітньої діяльності;
- дотримання Державних стандартів освіти;
- дотримання договірних зобов'язань з іншими суб'єктами освітньої, виробничої, наукової діяльності, у тому числі зобов'язань за міжнародними угодами;
- дотримання фінансової дисципліни.

1.13. ЛПЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я» Полтавської міської ради має право:

- проходити в установленому порядку інституційний аудит; визначати форми, методи і засоби організації освітнього процесу;
- визначати варіативну частину освітньої програми;
- в установленому порядку розробляти і впроваджувати експериментальні та індивідуальні освітні програми;
- спільно з закладами вищої освіти, науково-дослідними інститутами та центрами проводити науково-дослідну, експериментальну, пошукову роботу, що не суперечить законодавству України;
- використовувати різні форми морального і матеріального заохочення до учасників освітнього процесу;
- отримувати кошти і матеріальні цінності від органів виконавчої влади, юридичних і фізичних осіб;
- залишати у своєму розпорядженні і використовувати власні надходження у порядку визначеному законодавством України.

1.14. У ліцеї № 14 «Здоров'я» визначена державна мова навчання.

1.15. У ліцеї № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради створені та функціонують створені і функціонують методичні кафедри вчителів-предметників, у роботі яких беруть участь науковці, викладачі вищих навчальних закладів: гуманітарних наук - української мови та літератури; російської мови та зарубіжної літератури; іноземних мов; технічно-аналітичних наук; художньо-естетичних наук; суспільно-гуманітарних, початкової школи; фізичної культури і здоров'я; природничих наук; наукове товариство «Єврика»; методичне об'єднання вихователів груп подовженого дня; психологічна служба.

1.16. Медичне обслуговування учнів здійснюється у відповідності до чинного законодавства.

II. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

2.1 ЛІЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я» Полтавської міської ради планує свою роботу самостійно відповідно до освітньої програми та, визначеного на її основі, річного плану. Освітня програма схвалюється педагогічною радою та затверджується керівником ліцею.

2.2 Освітній процес у ліцеї № 14 «Здоров'я» здійснюється відповідно до освітньої програми, річного плану, в якому конкретизується перелік навчальних предметів (інтегрованих курсів), обов'язкових для вивчення, вибіркових (за вибором учнів) освітніх компонентів, зокрема, навчальних предметів, курсів, інтегрованих курсів, та кількість навчальних годин на тиждень (та/або кількість годин на навчальний рік).

2.3 ЛІЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я» працює за типовими освітніми програмами, підручниками, посібниками, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України.

2.4 ЛІЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я» Полтавської міської ради обирає форми, засоби і методи навчання та виховання у межах, визначених законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту».

2.5 Індивідуальне навчання у ліцеї № 14 «Здоров'я» організовується відповідно до Положення про індивідуальну форму здобуття загальної середньої освіти.

2.6 З метою належної організації освітнього процесу у ліцеї № 14 «Здоров'я» формуються класи та/або групи, у тому числі інклюзивні. Учні розподіляються між класами (групами) керівником закладу освіти.

2.7 Зарахування учнів до ліцею № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради здійснюється, як правило, до початку навчального року за наказом директора.

Для зарахування учня до закладу батьки або особи, які їх замінюють, подають заяву, копію свідоцтва про народження дитини, медичну довідку встановленого зразка, оригінал або копія відповідного документа про освіту (за наявності); до першого класу зараховуються, як правило, діти з шести років.

До класів, у яких учні, крім навчання займаються спортом, зараховуються здобувачі освіти за умови погодження заяви батьків зі школами спортивного напрямку.

Ліцей №14 «Здоров'я» відповідно до укладених угод співпрацює зі спортивними дитячими і юнацькими школами олімпійського резерву,

організовує гнучку систему навчання і виховання учнів у класах біотехнологічного профілю з урахуванням режиму тренувань на базі спортивних шкіл.

2.8 Поділ класів на групи на уроках з окремих предметів здійснюється згідно з нормативами, встановленими Міністерством освіти і науки України та погодженими з Міністерством фінансів України.

2.9 ЛІЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я» обирає форми, засоби і методи навчання та виховання відповідно до Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» та свого Статуту з урахуванням специфіки закладу, профілю та інших особливостей організації освітнього процесу.

2.10. ЛІЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я» може реалізовувати освітні програми й надавати платні послуги на договірній основі за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України, згідно чинного законодавства.

2.11. Зарахування, переведення та відрахування учнів здійснюється відповідно до чинного законодавства.

2.12. У ліцеї № 14 «Здоров'я» для учнів 1-4 класів за бажанням їхніх батьків або осіб, які їх замінюють, при наявності належної навчально-матеріальної бази, педагогічних працівників, обслуговуючого персоналу створюються групи подовженого дня. Зарахування до груп подовженого дня і відрахування дітей із них здійснюється наказом директора закладу освіти на підставі заяви батьків (осіб, що їх замінюють), та груп подовженого дня – з урахуванням кількості класів, в яких учні, крім навчання під час освітнього процесу займаються спортом, відповідно до поданих заяв батьків або осіб, які їх замінюють.

2.13. Освітній процес у ліцеї № 14 «Здоров'я» організовується в межах навчального року, що розпочинається у День знань - 1 вересня, триває не менше 175 навчальних днів і закінчується не пізніше 1 липня наступного року. Якщо 1 вересня припадає на вихідний день, навчальний рік розпочинається у перший за ним робочий день.

2.14. Тривалість канікул протягом навчального року не повинна становити менше 30 календарних днів.

2.15. Тривалість уроків у ліцеї № 14 «Здоров'я» становить: у 1-х класах - 35 хвилин; у 2-4-х класах - 40 хвилин; у 5-11-х класах - 45 хвилин.

2.16. Розклад уроків складається відповідно до річного плану з дотриманням педагогічних і санітарно-гігієнічних вимог, погоджується педагогічною радою закладу і затверджується директором.

2.17. Зміст, обсяг і характер домашніх завдань визначається вчителями відповідно до педагогічних і санітарно-гігієнічних вимог із урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

2.18. Оцінювання знань учнів ліцею № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради визначається відповідними нормативними документами Міністерства освіти і науки України.

2.19. Контроль за відповідністю освітнього рівня учнів, які закінчили певний ступінь навчання, вимогам Державних стандартів загальної середньої освіти здійснюється шляхом їх державної підсумкової атестації. Порядок проведення

державної підсумкової атестації визначається Положенням про державну підсумкову атестацію учнів у системі загальної середньої освіти.

2.20. За відмінні успіхи у навчанні учні можуть нагороджуватися Похвальним листом, а випускники - Похвальною грамотою «За особливі успіхи у вивченні окремих предметів»; медалями: Золотою - «За високі досягнення у навчанні» або Срібною - «За досягнення у навчанні».

2.21. Після завершення навчання за освітньою програмою відповідного рівня повної загальної середньої освіти на підставі результатів річного оцінювання і державної підсумкової атестації учні отримують такі документи про освіту:

- свідоцтво про початкову освіту;
- свідоцтво про базову середню освіту;
- свідоцтво про повну загальну середню освіту.

2.22. З метою реалізації права дітей на повноцінний відпочинок у ліцеї № 14 «Здоров'я» може функціонувати тимчасово утворений структурний підрозділ пришкольній дитячий табір відпочинку з денним перебуванням, який не має статусу юридичної особи.

III. УЧАСНИКИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

3.1. Учасниками освітнього процесу у ліцеї № 14 «Здоров'я» є учні; педагогічні працівники; інші працівники закладу освіти; батьки учнів (або особи, що їх замінюють); асистенти дітей (у разі їх допуску відповідно до вимог Закону України «Про повну загальну середню освіту»).

3.2. Права і обов'язки учнів, педагогічних та інших працівників визначаються законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», правилами внутрішнього трудового розпорядку ліцею № 14 «Здоров'я», іншими законодавчими актами України та цим Статутом.

3.3. Учні, педагогічні працівники та інші працівники ліцею № 14 «Здоров'я» мають право безкоштовно використовувати матеріальну, технічну та методичну базу закладу для проведення уроків, гуртків, позакласної та позашкільної роботи, а також для діяльності, спрямованої на розвиток фізичного, морально-психологічного та духовного розвитку, організацію відпочинку.

3.4. Забороняється залучати учнів до участі в заходах, організованих не передбаченими законами воєнізованими формуваннями, а також політичними партіями, релігійними організаціями (об'єднаннями), крім випадків, визначених Законом України "Про освіту".

Залучати учнів, які не досягли повноліття, до участі у заходах, організованих громадськими об'єднаннями, дозволяється виключно за згодою їхніх батьків.

Будь-яке примушування учнів до вступу до будь-яких громадських об'єднань, воєнізованих формувань, політичних партій (об'єднань), релігійних організацій забороняється.

3.5. Учні ліцею № 14 «Здоров'я» мають гарантоване державою право на:

- доступність і безоплатність повної загальної середньої освіти;
- вибір форми навчання, профільного напрямку, факультативів, спецкурсів, позакласних занять;
- безпечні і нешкідливі умови навчання та праці;

- отримання додаткових індивідуальних та/або групових консультацій та/або занять з навчальних предметів, з яких проводиться державна підсумкова атестація на відповідному рівні повної загальної середньої освіти, та з яких рівень досягнутих результатів навчання менше середнього рівня результатів навчання учнів відповідного року навчання у відповідному закладі освіти.
- участь в різних видах освітньої, науково-практичної діяльності, конференціях, олімпіадах, виставках, конкурсах тощо;
- отримання додаткових, у тому числі платних, освітніх послуг;
- перегляд результатів оцінювання навчальних досягнень з усіх предметів інваріантної та варіативної частини;
- участь в роботі органів громадського самоврядування закладу;
- участь в роботі добровільних самодіяльних об'єднань, творчих студій, клубів, гуртків, груп за інтересами тощо;
- повагу людської гідності, вільне вираження поглядів, переконань;
- захист від будь-яких форм експлуатації, психічного і фізичного насилля, від дій педагогічних та інших працівників, які порушують їх права, принижують честь і гідність.

3.6. Учні можуть надаватися матеріальна допомога, академічні стипендії, соціальні стипендії за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів, коштів юридичних та/або фізичних осіб, інших джерел, не заборонених законодавством.

3.7. Учні ліцею зобов'язані:

- оволодівати знаннями, вміннями, практичними навичками в обсязі не меншому, ніж визначено Державними стандартами загальної середньої освіти;
- підвищувати свій загальний культурний рівень;
- брати участь у пошуковій та науковій діяльності, передбаченій освітніми програмами та навчальним планом закладу, його Статутом;
- дотримуватися вимог законодавства, моральних, етичних норм, поважати честь і гідність інших учнів та працівників;
- дбайливо ставитися до державного, громадського і особистого майна, майна інших учасників освітнього процесу;
- дотримуватися вимог Статуту, правил внутрішнього розпорядку школи;
- дотримуватися правил особистої гігієни.

3.8. На посади педагогічних працівників приймаються особи, які мають педагогічну освіту, вищу освіту та/або професійну кваліфікацію, вільно володіють державною мовою (для громадян України) або володіють державною мовою в обсязі, достатньому для спілкування (для іноземців та осіб без громадянства), моральні якості та фізичний і психічний стан здоров'я яких дозволяють виконувати професійні обов'язки. Перелік посад педагогічних працівників встановлюється Кабінетом Міністрів України.

3.9. Директор ліцею № 14 «Здоров'я»: призначає та звільняє з посади заступників директора, педагогічних та інших працівників ліцею № 14 «Здоров'я» .

Звільнення з посади й інші трудові відносини регулюються законодавством України про працю, Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» та іншими законодавчими актами.

3.10. Педагогічні працівники ліцею № 14 «Здоров'я» мають право:

- самостійно обирати форми, методи, способи навчальної роботи, не шкідливі для здоров'я учнів;
- брати участь у роботі методичних об'єднань, нарад, зборів закладу та інших органів самоврядування закладу, в заходах, пов'язаних з організацією освітньої роботи;
- обирати форми та здійснювати підвищення своєї кваліфікації; навчатися у вищих закладах освіти і закладах системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- проходити атестацію для здобуття відповідної кваліфікаційної категорії та отримувати її в разі успішного проходження атестації;
- проводити в установленому порядку науково-дослідну, експериментальну, пошукову роботу;
- вносити керівництву закладу пропозиції щодо поліпшення освітнього процесу;
- на соціальне і матеріальне забезпечення відповідно до законодавства;
- об'єднуватися у професійні спілки та бути членами інших об'єднань громадян, діяльність яких не заборонена законодавством;
- порушувати питання захисту прав, професійної та людської честі і гідності.

3.11. Педагогічні працівники ліцею № 14 «Здоров'я» зобов'язані:

- дотримуватися принципів дитиноцентризму та педагогіки партнерства у відносинах з учнями та їхніми батьками;
- виконувати обов'язки, визначені Законом України "Про освіту", Законом України «Про повну загальну середню освіту», іншими актами законодавства, установчими документами закладу освіти, трудовим договором та/або їхніми посадовими обов'язками;
- забезпечувати єдність навчання, виховання та розвитку учнів, а також дотримуватися у своїй педагогічній діяльності інших принципів освітньої діяльності, визначених Законом України "Про освіту";
- використовувати державну мову в освітньому процесі відповідно до вимог цього Закону;
- володіти навичками з надання домедичної допомоги дітям;
- постійно підвищувати свою педагогічну майстерність.

3.12. Не допускається відволікання педагогічних працівників від виконання професійних обов'язків крім випадків, передбачених законодавством.

3.13. Розподіл педагогічного навантаження у закладі освіти затверджується його керівником відповідно до вимог законодавства.

Педагогічне навантаження педагогічного працівника закладу освіти обсягом менше норми, передбаченої Законом України «Про повну загальну середню освіту», встановлюється за його письмовою згодою.

Перерозподіл педагогічного навантаження протягом навчального року допускається у разі зміни кількості годин з окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів), що передбачається річним навчальним планом закладу освіти, або за письмовою згодою педагогічного працівника з додержанням законодавства про працю.

3.14. Права і обов'язки допоміжного персоналу регулюються трудовим законодавством, правилами внутрішнього розпорядку, посадовими інструкціями, інструкціями з охорони праці.

3.15. Права, обов'язки та відповідальність батьків учнів (або осіб, що їх замінюють):

3.15.1. Батьки учнів мають права та обов'язки у сфері загальної середньої освіти, передбачені законами України "Про освіту" та «Про повну загальну освіту», іншими законами України.

3.15.2. Батьки учнів мають право бути присутніми на навчальних заняттях своїх дітей за попереднім погодженням з керівником закладу освіти.

3.15.3. На батьків учнів (осіб, що їх замінюють) покладається відповідальність за здобуття ними повної загальної середньої освіти.

IV. УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ

4.1 Управління ліцеєм № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради здійснюється його Засновником - Полтавською міською радою та Департаментом освіти Полтавської міської ради.

Безпосереднє керівництво закладом здійснює її директор.

4.2. Керівником ліцею № 14 «Здоров'я» може бути особа, яка є громадянином України, вільно володіє державною мовою, має вищу освіту ступеня не нижче магістра, стаж педагогічної та/або науково-педагогічної роботи не менше трьох років (крім керівників приватних, корпоративних закладів освіти), організаторські здібності, стан фізичного і психічного здоров'я, що не перешкоджає виконанню професійних обов'язків.

Повноваження керівника закладу загальної середньої освіти визначаються законодавством та установчими документами закладу освіти.

4.3. Не може обіймати посаду керівника закладу загальної середньої освіти особа, яка:

- є недієздатною або цивільна дієздатність якої обмежена;
- має судимість за вчинення злочину;
- позбавлена права обіймати відповідну посаду;
- за рішенням суду визнана винною у вчиненні корупційного правопорушення;
- за рішенням суду визнана винною у вчиненні правопорушення, пов'язаного з корупцією;
- підпадає під заборону, встановлену Законом України "Про очищення влади".

4.4. Директор ліцею № 14 «Здоров'я» призначається на посаду та звільняється з посади рішенням уповноваженого органу - Департаменту освіти Полтавської міської ради.

Директор ліцею № 14 «Здоров'я» призначається за результатами конкурсного відбору на підставі рішення конкурсної комісії та строкового трудового договору (контракту) відповідно до чинного законодавства України.

Строковий трудовий договір (контракт) укладається між уповноваженою особою Полтавською міською радою – заступником міського голови з питань діяльності виконавчих органів (вирішує питання діяльності та розвитку гуманітарної сфери згідно з Розподілом обов'язків між міським головою, секретарем міської ради, першим заступником міського голови, заступниками міського голови з питань діяльності виконавчих органів та заступником міського голови з питань діяльності виконавчих органів, керуючим справами виконавчого комітету Полтавської міської ради затвердженим відповідним рішенням сесії Полтавської міської ради) на укладання (підписання) строкового трудового договору (контракту) із керівником закладу загальної середньої освіти комунальної власності Полтавської міської територіальної громади, щодо призначення на посаду, звільнення з посади та інших дій у встановленому законодавством порядку.

У разі відсутності Директора, виконання обов'язків покладається на заступника Директора або інших педагогічних працівників закладу.

4.5. Директор ліцею № 14 «Здоров'я» має право :

- діяти від імені закладу без довіреності та представляти заклад у відносинах з іншими особами;
- підписувати документи з питань освітньої, фінансово-господарської та іншої діяльності закладу;
- приймати рішення щодо діяльності закладу в межах повноважень, визначених законодавством та строковим трудовим договором, у тому числі розпоряджатися в установленому порядку майном закладу та його коштами;
- призначати на посаду, переводити на іншу посаду та звільняти з посади працівників закладу освіти, визначати їхні посадові обов'язки, заохочувати та притягати до дисциплінарної відповідальності, а також вирішувати інші питання, пов'язані з трудовими відносинами, відповідно до вимог законодавства;

визначати режим роботи закладу;

- ініціювати перед засновником або уповноваженим ним органом питання щодо створення або ліквідації структурних підрозділів;
- видавати відповідно до своєї компетенції накази і контролювати їх виконання;
- укладати угоди (договори, контракти) з фізичними та/або юридичними особами відповідно до своєї компетенції;
- звертатися до центрального органу виконавчої влади із забезпечення якості освіти із заявою щодо проведення позапланового інституційного аудиту, зовнішнього моніторингу якості освіти та/або громадської акредитації закладу;

приймати рішення з інших питань діяльності закладу освіти.

Штатні розписи ліцею № 14 «Здоров'я» розробляються на основі типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти, затверджених

центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки, та затверджуються керівником закладу загальної середньої освіти за погодженням із Департаментом освіти Полтавської міської ради.

4.6. Керівник ліцею № 14 «Здоров'я» зобов'язаний:

- виконувати закони України "Про освіту" та «Про повну загальну середню освіту», інші акти законодавства, а також забезпечувати та контролювати їх виконання працівниками закладу, зокрема в частині організації освітнього процесу державною мовою;
- планувати та організовувати освітню діяльність ліцею № 14 «Здоров'я»;
- розробляти проект кошторису та подавати його засновнику або уповноваженому ним органу на затвердження;
- надавати щороку засновнику пропозиції щодо обсягу коштів, необхідних для підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- організовувати фінансово-господарську діяльність ліцею № 14 «Здоров'я» в межах затвердженого кошторису;
- забезпечувати розроблення та виконання стратегії розвитку ліцею № 14 «Здоров'я» ;
- затверджувати правила внутрішнього розпорядку закладу;
- затверджувати посадові інструкції працівників ліцею № 14 «Здоров'я»;
- організовувати освітній процес та видачу документів про освіту;
- затверджувати освітню (освітні) програму (програми) ліцею № 14 «Здоров'я» відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту»;
- створювати умови для реалізації прав та обов'язків усіх учасників освітнього процесу, в тому числі реалізації академічних свобод педагогічних працівників, індивідуальної освітньої траєкторії та/або індивідуальної програми розвитку учнів, формування у разі потреби індивідуального навчального плану;
- затверджувати положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти в ліцеї № 14 «Здоров'я», забезпечити її створення та функціонування;
- забезпечувати розроблення, затвердження, виконання та моніторинг виконання індивідуальної програми розвитку учня;
- контролювати виконання педагогічними працівниками та учнями (учнем) освітньої програми, індивідуальної програми розвитку, індивідуального навчального плану;
- забезпечувати здійснення контролю за досягненням учнями результатів навчання, визначених державними стандартами повної загальної середньої освіти, індивідуальною програмою розвитку, індивідуальним навчальним планом;
- створювати необхідні умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами;
- сприяти проходженню атестації та сертифікації педагогічними працівниками;
- створювати умови для здійснення дієвого та відкритого громадського нагляду (контролю) за діяльністю закладу загальної середньої освіти;
- сприяти та створювати умови для діяльності органів громадського самоврядування в закладі загальної середньої освіти;
- формувати засади, створювати умови, сприяти формуванню культури

здорового способу життя учнів та працівників закладу загальної середньої освіти;

- створювати в ліцеї № 14 «Здоров'я» безпечне освітнє середовище;
- забезпечувати дотримання вимог щодо охорони дитинства, охорони праці, вимог пожежної безпеки та безпеки життєдіяльності;
- організовувати харчування та сприяти медичному обслуговуванню учнів відповідно до законодавства;
- забезпечувати відкритість і прозорість діяльності ліцею № 14 «Здоров'я», зокрема шляхом оприлюднення публічної інформації відповідно до вимог законів України "Про освіту", "Про доступ до публічної інформації", "Про відкритість використання публічних коштів" та інших законів України;
- здійснювати зарахування, переведення, відрахування учнів, а також їх заохочення (відзначення) та притягнення до відповідальності відповідно до вимог законодавства;
- організовувати документообіг, бухгалтерський облік та звітність відповідно до законодавства;
- звітувати щороку на загальних зборах (конференції) колективу про свою роботу та виконання стратегії розвитку ліцею № 14 «Здоров'я»;
- виконувати інші обов'язки, покладені на нього законодавством, засновником, установчими документами ліцею № 14 «Здоров'я», колективним договором, строковим трудовим договором.

Керівник ліцею № 14 «Здоров'я» зобов'язаний протягом першого року після призначення на посаду пройти курс підвищення кваліфікації з управлінської діяльності обсягом не менше 90 навчальних годин.

Директор ліцею № 14 «Здоров'я» має права та обов'язки педагогічного працівника, визначені Законом України "Про освіту", та несе відповідальність за виконання обов'язків, визначених законодавством, установчими документами закладу освіти і строковим трудовим договором.

4.7. У ліцеї № 14 «Здоров'я» можуть діяти:

- органи самоврядування працівників закладу освіти;
- органи самоврядування здобувачів освіти;
- органи батьківського самоврядування;
- методичні об'єднання;
- інші органи громадського самоврядування учасників освітнього процесу

Вищим органом громадського самоврядування працівників закладу освіти є загальні збори трудового колективу закладу освіти.

Порядок та періодичність скликання (не менш як двічі на рік), порядок прийняття рішень, чисельність, склад загальних зборів трудового колективу, інші питання діяльності, що не врегульовані законодавством, визначаються статутом і колективним договором закладу освіти.

4.8. Директор ліцею № 14 «Здоров'я» є головою педагогічної ради – постійно діючого колегіального органу управління ліцею № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради.

4.9. Педагогічна рада утворюється за наявності не менше трьох педагогічних працівників. Усі педагогічні працівники зобов'язані брати участь у засіданнях педагогічної ради.

4.10. Педагогічна рада ліцею № 14 «Здоров'я»:

- схвалює стратегію розвитку ліцею та річний план роботи;
- схвалює освітню (освітні) програму (програми), зміни до неї (них) та оцінює результати її (їх) виконання;
- схвалює правила внутрішнього розпорядку, положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти;
- приймає рішення щодо вдосконалення і методичного забезпечення освітнього процесу;
- приймає рішення щодо переведення учнів на наступний рік навчання, їх відрахування, притягнення до відповідальності за невиконання обов'язків, а також щодо відзначення, морального та матеріального заохочення учнів та інших учасників освітнього процесу;
- розглядає питання підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розвитку їх творчої ініціативи, професійної майстерності, визначає заходи щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників, формує та затверджує річний план підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- приймає рішення щодо визнання результатів підвищення кваліфікації педагогічного працівника, отриманих ним поза закладами освіти, що мають ліцензію на підвищення кваліфікації або провадять освітню діяльність за акредитованою освітньою програмою;
- приймає рішення щодо впровадження в освітній процес педагогічного досвіду та інновацій, участі в дослідницькій, експериментальній, інноваційній діяльності, співпраці з іншими закладами освіти, науковими установами, фізичними та юридичними особами, які сприяють розвитку освіти;
- може ініціювати проведення позапланового інституційного аудиту, громадської акредитації, зовнішнього моніторингу якості освіти та/або освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти;
- розглядає інші питання, віднесені законом та/або статутом закладу освіти до її повноважень.

Засідання педагогічної ради є правомочним, якщо на ньому присутні не менше двох третин її складу. Рішення з усіх питань приймаються більшістю голосів від її складу. У разі рівного розподілу голосів голос голови педагогічної ради є визначальним. Рішення педагогічної ради оформлюються протоколом засідання, який підписується головою та секретарем педагогічної ради.

Рішення педагогічної ради, прийняті в межах її повноважень, вводяться в дію наказами керівника закладу освіти та є обов'язковими до виконання всіма учасниками освітнього процесу у закладі освіти.

4.11. Вищим колегіальним органом громадського самоврядування ліцею № 14 «Здоров'я» є загальні збори (конференція) колективу закладу освіти, які скликаються не менше одного разу на рік та формуються з уповноважених

представників усіх учасників освітнього процесу (їх органів самоврядування - за наявності).

Інформація про час і місце проведення загальних зборів (конференції) колективу ліцею № 14 «Здоров'я» розміщується в закладі освіти та оприлюднюється на офіційному вебсайті закладу освіти не пізніше ніж за один місяць до дня їх проведення.

Загальні збори (конференція) колективу ліцею № 14 «Здоров'я» щороку заслуховують звіт керівника закладу освіти, оцінюють його діяльність і за результатами оцінки можуть ініціювати проведення позапланового інституційного аудиту закладу освіти.

4.12. При закладі освіти за рішенням загальних зборів (конференції) може створюватися і діяти піклувальна рада. Діяльність піклувальної ради регулюється відповідними нормативними документами.

V. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНА БАЗА ТА ФІНАНСОВО - ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

5.1. Матеріально-технічна база включає в себе будівлі, споруди, землю, комунікації, обладнання, інші матеріальні цінності, вартість яких відображено у балансі закладу.

Майно, закріплене за комунальним закладом, належить закладу на правах оперативного управління. Відповідно до рішення Полтавської міської ради про заснування ліцею та його статуту, право власності на заклад освіти належить Полтавській міській територіальній громаді в особі Полтавської міської ради.

5.2. Фінансово-господарська діяльність закладу здійснюється на основі кошторису.

Джерелами формування кошторису є:

- кошти місцевого бюджету в обсязі, передбаченому нормативами фінансування загальної середньої освіти, для забезпечення освітнього процесу;
- кошти, отримані за надання в обсязі Державних стандартів освіти платних послуг згідно чинного законодавства;
- благодійні внески юридичних та фізичних осіб;
- кошти освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам;
- інші джерела, не заборонені законодавством.

5.3. Порядок діловодства в ліцеї № 14 «Здоров'я» визначається законодавством та нормативно-правовими актами Міністерства освіти і науки України та інших центральних органів виконавчої влади, яким підпорядковано заклад освіти.

За рішенням засновника (власника) у закладі бухгалтерський облік здійснюється самостійно.

5.4. Звітність про діяльність встановлюється відповідно до законодавства.

VI. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

6.1. ЛІЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я» за наявності належної матеріально-технічної та соціально-культурної бази, власних надходжень має право проводити міжнародний учнівський та педагогічний обмін у рамках освітніх програм,

проектів, встановлювати відповідно до законодавства прями зв'язки з міжнародними організаціями та освітніми асоціаціями.

6.2. ЛПЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я» має право відповідно до чинного законодавства укладати угоди про співробітництво із закладами освіти, науковими установами, підприємствами, організаціями, громадськими об'єднаннями інших країн.

VII. КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

7.1. Державний контроль за діяльністю ліцею № 14 «Здоров'я» здійснюється з метою забезпечення реалізації єдиної державної політики в сфері загальної середньої освіти.

7.2. Державний контроль здійснюють Міністерство освіти і науки України, Державна служба якості освіти України.

7.3. Основною формою державного контролю за діяльністю закладу освіти є інституційний аудит, що проводиться не рідше одного разу на десять років у порядку, встановленому Міністерством освіти і науки України.

VIII. РЕОРГАНІЗАЦІЯ АБО ЛІКВІДАЦІЯ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

8.1 Рішення про реорганізацію або ліквідацію ліцею № 14 «Здоров'я» приймає засновник. Реорганізація закладу освіти відбувається шляхом злиття, приєднання, поділу, виділу.

Ліквідація проводиться ліквідаційною комісією, призначеною засновником, а у випадках ліквідації за рішенням господарського суду - ліквідаційною комісією призначеною цим органом.

З часу призначення ліквідаційної комісії до неї переходять повноваження щодо управління закладом освіти.

У разі ліквідації закладу освіти його активи повинні бути передані іншій неприбутковій організації відповідно до доходу бюджету.

8.2. Ліквідаційна комісія оцінює наявне майно ліцею № 14 «Здоров'я», складає ліквідаційний баланс і представляє його засновнику.

8.3. У випадку реорганізації права та обов'язки ліцею № 14 «Здоров'я» переходять до правонаступників відповідно до чинного законодавства або визначених закладів освіти.

IX. ПОРЯДОК ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО СТАТУТУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

9.1. Зміни до цього статуту вносяться за рішенням засновника в порядку, визначеному чинним законодавством.

Міський голова

Олександр МАМАЙ

**ПОЛТАВСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ
ІМ. М. В. ОСТРОГРАДСЬКОГО**

**Модельна навчальна програма
«Здоров'я, безпека та добробут. 5–6 класи (інтегрований курс)»
для закладів загальної середньої освіти
(авт.: Дудко С. Г., Ярошенко Т. І.,
Калініченко І. О., Водолазська Т. В.)**

Рецензент:

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри
педагогічної майстерності та інклюзивної освіти
Полтавської академії неперервної освіти
ім. М. В. Остроградського **Білик Н. І.**

СХВАЛЕНО

Вченою радою Полтавської академії
неперервної освіти
ім. М. В. Остроградського
Протокол № 4 від 20.09.2023 р.

Полтава
2023

ЗМІСТ

	ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	3
	ВСТУП	3
	Мета та завдання інтегрованого курсу	4
	Ціннісні орієнтири та принципи модельної навчальної програми	5
	Пріоритетні напрями програми	7
	ОСНОВНА ЧАСТИНА	8
Розділ 1.	СТРУКТУРА ІНТЕГРОВАНОВОГО КУРСУ ДЛЯ 5 КЛАСУ	8
Модуль 1.	Безпека і моє здоров'я.	
Модуль 2.	Психосоціальне благополуччя.	
Модуль 3.	Добробут і моя підприємливість.	
Розділ 2.	СТРУКТУРА ІНТЕГРОВАНОВОГО КУРСУ ДЛЯ 6 КЛАСУ	8
Модуль 1.	Безпека в соціумі та громадське здоров'я.	
Модуль 2.	Психосоціальне благополуччя.	
Модуль 3.	Добробут і підприємливість.	
Розділ 3.	РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ	9
3.1.	Очікувані результати, пропонувані зміст інтегрованого курсу, види навчальної діяльності, 5 клас	10
3.2.	Очікувані результати, пропонувані зміст інтегрованого курсу, види навчальної діяльності, 5 клас	17
	ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА	25
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	26

ПОЯСНОВАЛЬНА ЗАПИСКА

ВСТУП

Представлена модельна навчальна програма інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти авторів Дудка С. Г., Ярошенко Т. І., Калініченко І. О., Водозазької Т. В. (далі – Програма) розроблена для адаптаційного циклу навчання базової середньої освіти (5–6 класи) з дотриманням вимог Державного стандарту базової середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898) та урахуванням Державного стандарту початкової освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87), положень Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016), Методичних рекомендацій для розроблення модельних навчальних програм (лист Міністерства освіти і науки України від 24 березня 2021 р. № 4.5/637-21).

Програма інтегрованого курсу спрямована на реалізацію загальної мети базової середньої освіти, яка полягає в розвитку природних здібностей, інтересів, обдарувань, формуванні компетентностей, необхідних для соціалізації та громадянської активності учнів/учениць, свідомому виборі подальшого життєвого шляху і самореалізації, продовженні навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, вихованні відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних і культурних цінностей українського народу та на реалізацію компетентнісного потенціалу й вимог до обов'язкових результатів навчання, що їх мають опанувати школярі і які визначено в Додатку 15 Державного стандарту базової середньої освіти для соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі.

Мета та завдання модельної навчальної програми

Реалізуючи засади соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» має на меті формування успішної самодостатньої особистості учня/учениці, яка володіє знаннями й практичними вміннями для збереження та розвитку здоров'я власного та навколишніх, дбає про безпеку й добробут у повсякденному житті та під час надзвичайних ситуацій і воєнного стану, поводить етично, є патріотом своєї держави, виявляє підприємливість, професійно зорієнтована.

Інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» спрямовано на досягнення таких **завдань** у процесі навчання учнів/учениць:

- формування в учнів/учениць переконань щодо власного життя та здоров'я як найвищої людської цінності;
- формування основ здоров'язбережувальної компетентності учнів/учениць;
- надання учням інформації щодо принципів життєдіяльності людини, спрямованих на безпеку, збереження та розвиток здоров'я, власного та суспільного добробуту;
- формування навичок безпечної поведінки в умовах воєнного часу та в інших надзвичайних ситуаціях, прийняття зважених рішень для збереження здоров'я, забезпечення безпеки й добробуту;
- розвиток життєвих навичок, необхідних для збереження здоров'я, забезпечення безпеки і добробуту, успішної соціалізації та самореалізації особистості, застосування засвоєних знань і вмінь у повсякденному житті на засадах сталого розвитку суспільства;
- формування свідомої мотивації щодо збереження та зміцнення фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я;
- виховання поваги до Конституції України, державної символіки, української нації, державної мови України.

Головною ідеєю інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» є формування компетентностей і наскрізних умінь щодо безпеки та здоров'я як власних, так і людей навколо під час воєнного стану й надзвичайних ситуацій, безпеки в побуті, психологічного благополуччя, орієнтації в сучасному інформаційному просторі, розвитку підприємливості, фінансової грамотності, формування національної ідентичності учнів/учениць 5–6 класів, спонуканні їх до благодійної діяльності. Організація освітнього процесу з реалізації інтегрованого курсу передбачає: зв'язок навчання із життям, свідомий вибір здобувачами освіти здорового та безпечного способу життя, посилення їхньої мотивації до навчання, реалізацію діяльнісного та компетентнісного підходу до навчання, розвиток самостійності й активності учнів/учениць, розвиток у них уміння протистояти викликам і ризикам сьогодення, адаптуватися до дійсності, вміння спілкуватися, вирішувати конфліктні ситуації, співпрацювати з однолітками в процесі різних видів діяльності, що дає змогу кожному громадянину жити власним добробутом і сталим розвитком.

Ціннісні орієнтири та принципи модельної навчальної програми

Основою модельної навчальної програми є такі **ціннісні орієнтири**:

- повага до особистості учня та визнання пріоритету його пізнавальних інтересів, ставлень, прагнень, наполегливості, досвіду, власного вибору, загальнолюдських цінностей при визначенні мети та організації освітнього процесу, покладених в основу реалізації Державного стандарту базової середньої освіти;
- забезпечення рівного доступу кожного учня до освіти без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;

- дотримання принципів академічної доброчесності при взаємодії учасників освітнього процесу та організації всіх видів навчальної діяльності;
- становлення вільної особистості учня, підтримка його самостійності, підприємливості та ініціативності, розвиток критичного мислення та впевненості в собі;
- формування культури здорового способу життя учня, створення умов для забезпечення їхнього гармонійного фізичного та психічного розвитку, добробуту;
- створення освітнього безпечного середовища, де панує атмосфера довіри, без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;
- утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії учнів/учениць між собою та з дорослими;
- усвідомлення культурних цінностей українського народу, патріотизму, історико-культурних надбань і традицій, формування активної громадянської позиції;
- плекання в учнів/учениць любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля.

Програма спрямована на формування наскрізних щодо всіх ключових компетентностей умінь, реалізує компетентнісний потенціал соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі за всіма ключовими компетентностями та забезпечує досягнення обов'язкових очікуваних результатів навчання, визначених Державним стандартом для 5–6 класів за освітньою галуззю «Соціальна і здоров'язбережувальна», відповідно до яких учень/учениця:

- турбується про особисте здоров'я і безпеку, реагує на чинники і діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробуту власного і оточуючих;
- визначає альтернативи, прогнозує наслідки, ухвалює рішення з користю для власної безпеки та безпеки інших осіб, здоров'я й добробуту;
- робить аргументований вибір щодо здорового способу життя, аналізує й оцінює відповідні наслідки й ризики;
- виявляє підприємливість і поводить етично для поліпшення здоров'я, безпеки й добробуту.

Програму побудовано з урахуванням таких **принципів**, як цілісність, неперервність, системність, наступність, спрямованість, дитиноцентризм, принцип зв'язку навчання із життям, який, зокрема, реалізується шляхом розгляду життєвих ситуацій, залучення особистого досвіду учня та розв'язання ними ситуативних завдань, опануванні ключових життєвих умінь і навичок безпечної для життя та здоров'я поведінки.

Пріоритетні напрями програми

Пріоритетними напрямами програми є формування відповідальності учнів/учениць за власне життя, здоров'я та добробут; висвітлення безпекових питань, що пов'язані з ризиками воєнного часу, та питань щодо надання психологічної самопомоги; реалізація засад концепції сталого розвитку суспільства; комунікативно зорієнтованого та діяльнісного підходів до навчання; національно-патріотичного виховання під час викладання інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека, добробут» у 5–6 класах; побудова навчального матеріалу з урахуванням концепції навчання впродовж життя; орієнтація на події соціального і природного довкілля.

Інтегрований курс «Здоров'я, безпека, добробут» у 5–6 класах забезпечує наступність між початковою і базовою середньою освітою з урахуванням вікових психолого-педагогічних особливостей учнів/учениць і логічне продовження інтегрованого пропедевтичного курсу «Я досліджую світ» у початковій школі. У програмі забезпечено наступність і послідовність вивчення тем від 5 до 6 класу, які впорядковано за модулями.

Вибір шляхів реалізації мети соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі й завдань інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» обумовлено особливостями організації освітнього процесу на засадах його двоскладовості: понятійна та діяльнісна частини курсу включають навчання на основі життєвих навичок, активну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання, вправи для опанування ключових умінь і навичок щодо безпечної поведінки, збереження життя і зміцнення здоров'я.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Розділ 1

СТРУКТУРА ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ ДЛЯ 5 КЛАСУ

Програма інтегрованого курсу для 5 класу містить три модуля, зміст яких розкривається такими розділами:

Модуль 1. Безпека і моє здоров'я.

- 1.1. Здоров'я та його складові.
- 1.2. Моя безпека під час воєнного стану та надзвичайних ситуацій.
- 1.3. Безпека у побуті.

Модуль 2. Психосоціальне благополуччя.

- 2.1. Особистий і суспільний добробут.
- 2.2. Навігація в сучасному інформаційному просторі.

Модуль 3. Добробут і моя підприємливість.

- 3.1. Будемо патріотами.
- 3.2. Моя підприємливість.

Розділ 2. СТРУКТУРА ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ ДЛЯ 6 КЛАСУ

Програма інтегрованого курсу для 6 класу містить три модуля, присвячених питанням безпеки в соціумі, громадському здоров'ю, особистому та суспільному добробуту, зміст яких розкривається такими розділами:

Модуль 1. Безпека в соціумі та громадське здоров'я.

1.1. Вплив соціального середовища на безпеку життєдіяльності.

1.2. Що для мене є громадське здоров'я?

Модуль 2. Психосоціальне благополуччя.

2.1. Психічна і духовна складові здоров'я.

2.2. Соціальна інтеграція.

2.3. Безпека в мережі інтернет.

Модуль 3. Добробут і підприємливість.

3.1. Мій внесок у суспільний добробут.

3.2. Підприємливість і фінансова грамотність.

За бажанням заклад освіти може змінювати послідовність вивчення запропонованих тем модулів.

Розділ 3.

РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Реалізація модельної навчальної програми «Здоров'я, безпека та добробут». 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти може здійснюватися за допомогою різноманітних навчальних матеріалів: навчальних посібників, підручників, індивідуального методичного забезпечення вчителя, зошитів із друкованою основою, щоденників спостережень тощо.

Ураховуючи зміст програми та теми модулів, освітній процес можна організувати в класі та поза його межами: на екологічній стежині, в організованому «зеленому класі» на території закладу освіти чи парку, в обладнаному навчальному кабінеті (зокрема в кабінеті безпеки, кабінетах біології, історії, географії тощо), музейній кімнаті чи іншому навчальному кабінеті школи. За потреби може бути організовано навчання учнями за індивідуальною освітньою траєкторією, а також в умовах змішаного та дистанційного навчання.

Інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» передбачає міжпредметні зв'язки з мовно-літературною, математичною, технологічною, соціальною, природничою, громадянською та історичною, мистецькою галузями.

Учителю під час організації освітнього процесу з інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» рекомендується зосередити увагу на проведенні занять із використанням методів навчання, що ґрунтуються на

активній участі всіх учнів/учениць: робота в групах, обговорення, «мозкові штурми», розроблення концептуальних карт, рольові ігри, дискусії, творчі проєкти, створення лепбуків, написання есе, листів, виступів, інтерв'ю, аналіз життєвих ситуацій, онлайн-подорожі, екскурсії, складання алгоритмів дій і моделювання розв'язання проблеми тощо.

3.1. Очікувані результати, пропонований зміст інтегрованого курсу, види навчальної діяльності, 5 клас

Очікувані результати	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
Модуль 1. Безпека і моє здоров'я		
1.1. Здоров'я та його складові		
<p><i>Розуміє</i> взаємовплив фізичного, психічного і соціального здоров'я на особисте благополуччя; <i>визначає</i> основні складові здоров'я; <i>обмірковує</i> альтернативні рішення стосовно свого здоров'я, безпеки і особистого добробуту в умовах вибору; <i>встановлює</i> залежність між активним способом життя та здоров'ям людини; <i>пояснює</i> наслідки недотримання здорового способу життя на молодий організм на основі аналізу інформації з різних джерел; <i>усвідомлює</i> необхідність збереження і зміцнення свого здоров'я; <i>презентує</i> результати досліджень у формі графічної, табличної інформації або інфографіки, мультимедійної презентації; <i>визначає</i> і <i>виконує</i> прийнятні для себе дії щодо збереження та зміцнення власного здоров'я.</p>	<p>Людське життя як найвища цінність у сучасному світі. Повноцінний гармонійний розвиток здорової особистості.</p> <p>Що таке здоров'я, як його зберігати і зміцнювати.</p> <p>Цілісний підхід до здоров'я.</p> <p>Складові здоров'я. Вплив способу життя на здоров'я. Як зберегти своє здоров'я?</p>	<p>Створення мапи думок «Що таке здоров'я?».</p> <p>Запис власних міркувань щодо здорового способу життя, створення інфографіки.</p> <p>Створення лепбуку «Правила здорового способу життя».</p> <p>Практичне завдання: ознайомлення з внутрішньою будовою організму людини – виготовлення моделі-аплікації внутрішніх органів людини.</p> <p>Моделювання впливу шкідливих речовин на людський організм.</p> <p>Навчальний проєкт (орієнтовна тематика): «Здоровим бути модно»; «Марафон здорового харчування»; «Твоє здоров'я – у твоїх руках»; «10 000 кроків на день»; «Що я можу зробити, щоб бути здоровим».</p>

1.2. Моя безпека під час воєнного стану та надзвичайних ситуацій		
<p><i>Усвідомлено</i> оцінює потенційні небезпеки у щоденному житті;</p> <p><i>наводить приклади</i> небезпек навколишнього середовища;</p> <p><i>демонструє</i> способи самоконтролю в екстремальних ситуаціях;</p> <p><i>знаходить</i> інформацію щодо моделей безпечної поведінки при поводженні з вибухонебезпечними предметами в різних джерелах і перевіряє її достовірність;</p> <p><i>діє за алгоритмом</i> відповідно до інструкцій у небезпечних ситуаціях;</p> <p><i>визначає</i> ризики і небезпеки воєнного часу для здоров'я і безпеки людини;</p> <p><i>демонструє</i> модель безпечної поведінки під час повітряної тривоги;</p> <p><i>помічає та розпізнає</i> сигнальні знаки (надписи, зображення, предмети), що інформують про наявність небезпеки від вибухонебезпечних предметів;</p> <p><i>демонструє</i> способи самоконтролю та алгоритм дій в екстремальних ситуаціях;</p> <p><i>поєднує</i> інформацію, подану в різні способи (словесну, графічну, мультимедійну) у межах власних міркувань щодо</p>	<p>Принципи безпеки життєдіяльності. Життєві навички, сприятливі для здоров'я, безпеки і добробуту.</p> <p>Безпека особистості в сучасному світі. Моя безпека: з чого вона починається? Види безпеки.</p> <p>Безпечне середовище і здоров'я. Як вибрати правильні дії в разі надзвичайних ситуацій. Правила евакуації для дітей.</p> <p>Безпечна поведінка. Моя формула безпеки.</p> <p>Безпека в умовах війни. Види і рівні загроз воєнного часу.</p> <p>Заходи безпеки під час повітряної тривоги. Як зібрати «рюкзак безпеки».</p> <p>Шляхи і правила евакуації (у школі, вдома, на вулиці, у громадському місці). Види укриттів. Найбезпечніші місця в будинку, «правило двох стін». Як поводитися, опинившись під завалами.</p> <p>Увага: міні! Небезпечні предмети (знахідки) – вмію їх розпізнати.</p>	<p>Складання асоціативної схеми за відповідями учнів, асоціації до поняття «безпека»</p> <p>Дослідження прикладів небезпечних ситуацій. «Мозковий штурм» з метою з'ясування сутності понять «безпека», «небезпека». Асоціативна карта «З чого починається твоя безпека?».</p> <p>Командна робота (артколаж) «Безпека особистості в сучасному світі».</p> <p>Робота в групах «Складання формули безпеки».</p> <p>Моделювання ситуацій щодо оцінювання ризиків і загроз під час воєнного стану.</p> <p>Робота в групах: збираємо «валізу безпеки».</p> <p>Відпрацювання алгоритму дій під час потрапляння в небезпечну ситуацію.</p> <p>Складання пам'ятки безпечної поведінки під час евакуації у школі, вдома, на вулиці, у громадському місці.</p> <p>Робота з картками, аналіз попереджувальних знаків.</p>

<p>безпечної поведінки; <i>надає першу долікарську допомогу, звертається до необхідних служб відповідно до ситуації;</i></p> <p><i>визначає</i> ступінь складності ушкоджень і травм, надає долікарську допомогу собі та іншим особам у випадку ушкоджень чи травм у межах своїх можливостей;</p> <p><i>приймає</i> рішення щодо надання самопомоги та допомоги іншим особам, звернення до інших осіб чи відповідних служб;</p> <p><i>розпізнає</i> небезпечні ситуації, <i>усвідомлює</i> небезпеку зброї масового ураження;</p> <p><i>проектую</i> власну поведінку в надзвичайних ситуаціях</p> <p><i>називає</i> ознаки отруєння хлором/аміаком;</p> <p><i>усвідомлено</i> діє відповідно до інструкції щодо надання першої допомоги при отруєнні хлором/аміаком;</p> <p><i>прогнозує</i> наслідки своїх дій для власної безпеки та безпеки інших осіб, здоров'я і добробуту;</p>	<p>Домедична допомога при надзвичайних станах.</p> <p>Види та ступінь складності ушкоджень і травм. Способи надання долікарської допомоги. Алгоритм виклику «швидкої допомоги» відповідно до ситуації.</p> <p>Як себе заспокоїти та подолати тривогу (страх).</p> <p>Ядерна загроза; що потрібно знати про «червону кнопку». Мій план дій під час ядерної загрози.</p> <p>Що важливо знати про хімічну небезпеку. Мої дії у випадку загрози виникнення хімічної небезпеки.</p> <p>Ознаки отруєння хлором. Перша допомога при отруєнні хлором. Ознаки отруєння аміаком. Перша допомога при отруєнні аміаком.</p>	<p>Моделювання ситуації виклику «швидкої допомоги».</p> <p>Відпрацювання навичок самопомоги при забиттях; зупинення незначної кровотечі, обробка подряпин, невеликих ран.</p> <p>Складання інструкції з надання домедичної допомоги при кровотечі.</p> <p>Вправа на зниження стресу «Чотири стихії».</p> <p>Створення інфографіки «Мій план дій під час ядерної небезпеки».</p> <p>Моделювання ситуацій щодо дій під час застосування зброї масового ураження.</p> <p>Відпрацювання алгоритму дій під час хімічної атаки/ядерного удару.</p> <p>Створення лепбуку «Мої дії у разі хімічної аварії: коли тривога застала вдома, на вулиці, у громадському місці».</p> <p>Відпрацювання навичок надання першої допомоги при отруєнні аміаком/хлором.</p>
1.3. Безпека в побуті		
<p><i>Розпізнає</i> ймовірні небезпеки природного, техногенного, соціального характеру й побутового походження;</p> <p><i>поводиться</i> з дотриманням правил безпеки у</p>	<p>Пожежна безпека. «Трикутник вогню». Поради рятувальників щодо дотримання правил пожежної безпеки. Виклик рятувальних служб.</p> <p>Пожежна безпека в побуті та на природі. Правила</p>	<p>Відпрацювання алгоритмів виклику рятувальних служб.</p> <p>Розв'язування ситуаційних завдань щодо пожежних</p>

<p>небезпечних ситуаціях побутового характеру; <i>аналізує</i> найпоширеніші причини виникнення пожеж;</p> <p><i>обґрунтовує</i> необхідність власної відповідальності за поведінку в побуті та громадських місцях;</p> <p><i>розтізнає</i> знаки пожежної безпеки;</p> <p><i>наводить</i> приклади ситуацій, у яких можна отруїтися чадним газом;</p> <p><i>толерантно</i> обстоює власну позицію, звертає увагу на спільні й різні думки учасників дискусії;</p> <p><i>розтізнає</i> побутові небезпеки, що становлять загрозу для життя та здоров'я;</p> <p><i>пояснює</i> послідовність дій у небезпечній ситуації побутового походження; <i>обґрунтовує</i> необхідність власної відповідальності за поведінку в побуті; <i>моделює</i> послідовність дій у разі небезпечної ситуації на дорозі;</p> <p><i>розтізнає</i> приклади поведінки, дружньої до навколишнього середовища; <i>моделює</i> взаємозв'язки між організмом людини і навколишнім середовищем; <i>досліджує</i> чинники, що впливають на стан здоров'я і розвиток організму; <i>аналізує</i> свої вчинки та вчинки однолітків під час</p>	<p>розпалювання багаття.</p> <p>Що необхідно робити, якщо в будинку, квартирі або школі пожежа? Алгоритм дій під час пожежі в громадському приміщенні.</p> <p>Дії, які не можна робити під час пожежі.</p> <p>Правила безпечного поводження з піротехнічними виробами.</p> <p>Моя безпека в побуті. Небезпеки в моєму будинку.</p> <p>«Будь у безпеці на дорозі»: правила дорожнього руху для велосипедистів. Безпечна дорога. Будь помітним на дорозі.</p> <p>Екологічна безпека. Наслідки забруднення довкілля для життя та здоров'я. Як зберегти природне середовище.</p> <p>Безпека поведінки в доквіллі. Відпочинок на природі. Правила безпечної поведінки на відпочинку.</p> <p>Безпека взаємодії з дикими</p>	<p>небезпек.</p> <p>Відпрацювання алгоритму дій під час пожежі в громадському місці.</p> <p>Ознайомлення із засобами гасіння пожежі.</p> <p>Інсценування евакуації зі шкільного кабінету.</p> <p>Моделювання алгоритму дій під час пожежі вдома.</p> <p>Розгляд наслідків недотримання правил поводження з піротехнічними виробами.</p> <p>Складання пам'ятки «Як поводитися під час пожежі».</p> <p>Мапа думок «Небезпеки в побуті».</p> <p>Моделювання ситуації несправності газової плити. Складання пам'ятки щодо безпеки поведінки вдома.</p> <p>Виготовлення флікерів-відбивачів. Проект відеороботи «Позитивний приклад використання дітьми та молоддю світлоповертальних елементів».</p> <p>Екологічний квест «Твоя екологічна безпека».</p> <p>Робота в групах. Аналіз карток. Моделювання ситуації небезпек у доквіллі.</p>
--	---	---

небезпечних ситуацій на природі; <i>обґрунтовує</i> необхідність власної відповідальності за поведінку в довкіллі.	і бездомними тваринами.	
Модуль 2. Психосоціальне благополуччя		
2.1. Особистий і суспільний добробут		
<p><i>Розуміє</i> зміст понять «психічне» та «емоційне» здоров'я;</p> <p><i>розуміє і визначає</i> свої потреби, бажання, інтереси та цілі;</p> <p><i>пояснює</i> значення здоров'я, безпеки і добробуту людини для її успішного майбутнього;</p> <p><i>висловлює</i> бажання пізнавати нове без шкоди для здоров'я;</p> <p><i>усвідомлює</i> власну/соціальну ідентичність та почуття власної гідності;</p> <p><i>усвідомлює</i> наслідки впливу стресу на стан здоров'я;</p> <p><i>розуміє</i> поняття «конфлікт», знає його види;</p> <p><i>досягає</i> ефективного спілкування, виявляючи повагу до особистого простору інших осіб, для організації ефективної спільної діяльності, задоволення власних потреб і потреб інших осіб; <i>діє ефективно</i> з метою реалізації короткострокових цілей для досягнення успіху та задоволення власних потреб і потреб інших осіб;</p> <p><i>толерантно</i> й коректно ставиться до відмінностей інших осіб;</p>	<p>Психічне благополуччя. Емоційне здоров'я і його роль у житті людини.</p> <p>Особистий і суспільний добробут.</p> <p>Психологічна стійкість та її розвиток. Від чого залежить психологічна стійкість людини?</p> <p>Права дитини в Україні.</p> <p>Що необхідно для фізичного, психічного, емоційного здоров'я.</p> <p>Шляхи зміцнення здоров'я.</p> <p>Стрес. Наслідки стресу для організму.</p> <p>Розв'язання конкретних проблем. Конфлікт. Типи конфліктів. Як можливо уникнути конфлікту?</p> <p>Позитивне мислення. Оптимізм. Шкідливі та корисні думки.</p> <p>Планування майбутнього. Навчаємося позитивно мислити. Як позбутися шкідливих думок?</p> <p>Плануємо своє майбутнє. Мої потреби та плани на майбутнє.</p> <p>Соціальна взаємодія. Соціальна мережа контактів.</p>	<p>Асоціативна карта «Психічне благополуччя».</p> <p>Вправа «Позитивні думки».</p> <p>Техніки саморегуляції. Вправа «Безпечне місце».</p> <p>Розбір статей Концепції Організації об'єднаних націй про права дитини. Вправа «Види здоров'я».</p> <p>Гра «Долаємо стрес разом».</p> <p>Вправа «Я, ми та здоров'я». Бесіда «Види конфліктів».</p> <p>Вправа «Розв'язання конфліктів».</p> <p>Гра «Крамничка приємних слів».</p> <p>Анкетування «Визначасмо власні потреби».</p> <p>Бесіда «Минуле, сьогодні, майбутнє».</p> <p>Вправа «Думки та почуття». Ментальна карта мого майбутнього.</p>

<p><i>усвідомлює</i> взаємозв'язок між думками і почуттями; значення розвитку навичок позитивного мислення, вміння планувати позитивне майбутнє;</p> <p><i>розрізняє</i> складники особистого простору (інтимний, соціальний, публічний), поважає свій і чужий особистий простір під час спілкування;</p> <p><i>застосовує</i> вербальні й невербальні засоби спілкування для конструктивної комунікації;</p> <p><i>усвідомлює</i> значення справжньої дружби;</p> <p><i>розуміє</i> роль соціальних контактів у житті людини.</p>	<p>Що таке особистий простір і чому він важливий. Теорія Хола про особистий простір.</p> <p>Відновлення стосунків, соціальне оточення, соціальні контакти.</p> <p>Друг, дружба. Чому важливе соціальне оточення людини?</p>	<p>Створення схеми «Мій особистий простір».</p> <p>Бесіда «Хто такий друг».</p> <p>Вправа «Мережа соціальних контактів».</p> <p>Малюнок «Мій друг».</p> <p>Вправа «Словесний портрет мого друга».</p>
2.2. Навігація в сучасному інформаційному просторі		
<p><i>Орієнтується</i> у сучасному інформаційному просторі, <i>читає з розумінням</i> інформацію, записану (передану) в різний спосіб;</p> <p><i>виявляє</i> приховану й очевидну інформацію;</p> <p><i>висловлює</i> припущення, доводить надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки цитатами й фактами;</p> <p><i>використовує</i> надійні джерела інформації;</p> <p><i>розпізнає</i> фейки у соціальних мережах;</p>	<p>Безпека спілкування в інтернеті.</p> <p>Навіщо сучасній людині критичне мислення?</p> <p>Засоби масової інформації та інші постачальники інформації (бібліотеки, музеї, Інтернет).</p> <p>Фактчекінг різних видів контенту. Що таке маніпуляція?</p> <p>Фейк як механізм інформаційної маніпуляції: ознаки та загрози. Застосування інструментів перевірки інформації на практиці.</p> <p>Етика соціальних мереж. Основи кібербезпеки.</p>	<p>Медіагра «Ти мені віриш чи ні?».</p> <p>Аналіз новин із телефону, журналістський сюжет.</p> <p>Медіагра «Екранізація»: інсценування невеликих фрагментів із фільмів, телевізійних програм, рекламних роликів.</p> <p>Рольова гра-імпровізація «Випуск новин».</p> <p>Як спілкуватися в інтернеті: чеклист користувача.</p> <p>Вправа «Створення сторінки в соціальних мережах».</p>
Модуль 3. Добробут і моя підприємливість		
3.1. Будьмо патріотами		
<p><i>Усвідомлює</i> власну/соціальну ідентичність та почуття власної гідності;</p>	<p>Патріотизм. Національна свідомість.</p>	<p>Створення та обговорення повідомлень «Унікальність кожного народу. Унікальність українського народу».</p>

<p><i>виявляє</i> повагу до своєї держави, нації та національних традицій; <i>виявляє повагу</i> до Конституції України, законів України, державної символіки;</p> <p><i>виявляє</i> толерантне ставлення до інших народів, культур і традицій, шанобливо ставиться до їхніх традицій та звичаїв;</p> <p><i>розпізнає</i> добродійну діяльність; <i>оперує</i> поняттями «добродійність», «волонтерство», «волонтер»; <i>виявляє</i> чуйність до осіб, які потребують допомоги.</p>	<p>Національні/сімейні традиції, звичаї. Основні риси українського народу.</p> <p>Мої сімейні традиції.</p> <p>Взаємодопомога як спосіб життя: що потрібно знати про волонтерство.</p> <p>Супергероєм може стати кожен.</p>	<p>Розробка проєкту «Хто ми є».</p> <p>Створення лепбуку «Мої сімейні традиції».</p> <p>Творчий проєкт «Мій родовід-моє коріння».</p> <p>Акції пам'яті.</p> <p>Складання «хмари слів» «Волонтерський рух».</p> <p>Дослідження волонтерського руху рідного краю.</p>
3.2. Моя підприємливість		
<p><i>Вирішує</i>, як діяти у повсякденних ситуаціях із користю для здоров'я, безпеки та добробуту;</p> <p><i>складає</i> перелік продуктів харчування, спожитих упродовж дня, аналізує їхню корисність та вартість;</p> <p><i>аналізує</i> взаємозв'язок між потребами людини та обмеженістю природних ресурсів планети</p> <p><i>обґрунтовує</i> обмеженість ресурсів (зокрема часу, здоров'я, фінансів);</p> <p><i>пропонує</i> рішення щодо економії грошей, матеріальних цінностей та ощадливого ставлення до природних ресурсів;</p> <p><i>генерує</i> нові ідеї, аналізує, ухвалює оптимальні рішення щодо правил</p>	<p>«Потреби» – «інтереси» – «цінності».</p> <p>Фактори, що визначають потреби людей</p> <p>Культура споживання. Задоволення власних потреб. Вибір речей та продуктів харчування. Правила відповідального споживача.</p> <p>Потреби людини й обмеженість природних ресурсів.</p> <p>Мої потреби, бажання, інтереси та цілі. Як бути успішним?</p> <p>«Майстерня майбутнього». Я – підприємливий. Практична кмітливність.</p> <p>Фінансова грамотність. Обчислюємо та аналізуємо родинний бюджет.</p> <p>Символи, пов'язані з грошима. Види прибутку</p>	<p>Вправа: аналіз дій героїв мультиків про мотивацію та досягнення мети.</p> <p>Вправа: «Витрати та заощадження».</p> <p>Інфографіка «Правила відповідального споживача»</p> <p>Проєкт «Сортуємо сміття правильно».</p> <p>Малюємо портрет «Я у майбутньому».</p> <p>Есе на тему: «Чи всі люди мають бути підприємливими».</p> <p>Складаємо власний бюджет на місяць.</p>

<p>користування грошима</p> <p><i>приймає</i> рішення у сфері фінансових операцій, знає складові власного бюджету;</p> <p><i>пояснює</i> потенціал фінансових ресурсів;</p> <p><i>розпізнає</i> поняття «родинний бюджет», «фінансові ресурси», «доходи», «видатки».</p>	<p>для сімей.</p> <p>Як підприємливість може допомогти у майбутньому.</p>	<p>Вправа «Сходинки до успіху».</p>
--	---	-------------------------------------

3.2. Очікувані результати, пропонований зміст інтегрованого курсу, види навчальної діяльності, 6 клас

Очікувані результати	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
Модуль 1. Безпека в соціумі та громадське здоров'я		
1.1. Вплив соціального середовища на безпеку життєдіяльності		
<p><i>Визначає</i> своє місце у соціумі;</p> <p><i>усвідомлює</i> важливість дотримання принципів безпеки поведінки в соціумі;</p> <p><i>усвідомлює</i> поняття «безпека», «небезпека»;</p> <p><i>розпізнає</i> можливі небезпеки природного, техногенного, соціального характеру і побутового походження;</p> <p><i>діє</i> за алгоритмом відповідно до інструкцій у небезпечних ситуаціях;</p> <p><i>розрізняє</i> види та усвідомлює ризики воєнного часу;</p> <p><i>демонструє</i> прихильність до безпечних і корисних</p>	<p>Соціальне середовище і людина. Що належить до соціального середовища. Види небезпек.</p> <p>Ризики й небезпеки в умовах війни. Поняття про ризик. Виправдані і невинуваті ризики.</p> <p>Принципи безпеки життєдіяльності.</p> <p>Безпека і небезпека життя. Правила безпеки: знаю та дотримуюсь. Аналізую і прогножую власну безпечну поведінку. Живу і навчаюсь, дотримуючись правил безпеки.</p> <p>Які небезпеки навколо мене? Природні, техногенні та соціальні небезпеки.</p>	<p>Створення мапи думок «Що таке соціум?».</p> <p>Асоціативний куш «Безпека в соціумі».</p> <p>Занотовування власних міркувань щодо небезпек у реальному житті.</p> <p>Вправа «Допоможімо». Аналіз ситуацій.</p> <p>Моделювання алгоритму дій під час настання небезпечної ситуації.</p> <p>Проект «Небезпеки, які несуть війни».</p>

<p>практик поведінки, які зменшують ризики для життя і здоров'я або запобігають їм;</p> <p><i>помічає та розпізнає</i> вибухонебезпечні предмети, що становлять небезпеку;</p> <p><i>діє</i> за інструкцією (алгоритмом) поводження в разі виникнення небезпечних ситуацій, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами, використовуючи інформацію, що міститься в тексті інструкції;</p> <p><i>знає та дотримується</i> основних правил поводження з вибухонебезпечними речовинами; <i>демонструє</i> дотримання правил безпеки поведінки під час ситуацій, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами; <i>володіє</i> практичними навичками користування засобами зв'язку для інформування відповідних служб (рятувальних, аварійних) і звернення по допомогу в небезпечних ситуаціях, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами;</p> <p><i>усвідомлює</i> небезпеку, яку становить радіаційно-хімічна загроза;</p> <p><i>діє</i> відповідно до правил поведінки під час радіаційно-хімічної загрози;</p>	<p>Порядок дій при настанні небезпечної ситуації. Ризики воєнного стану. Повітряна тривога: алгоритм дій.</p> <p>Комендантська година: що варто знати?</p> <p>Як уберегти своє життя під завалами. Правила поведінки під час обстрілів та перебування близько із зоною бойових дій.</p> <p>Міни: вибухо-небезпечні пастки для життя. Як уберегтися.</p> <p>Радіаційно-хімічна загроза. Мої дії.</p> <p>Допомога поряд: як звернутися по допомогу?</p> <p>Як допомогти собі й іншим в</p>	<p>Відпрацювання алгоритму дій під час евакуації: коли тривога застала вдома, на вулиці, у громадському місці.</p> <p>Моделювання поведінки в разі обвалу приміщення.</p> <p>Розв'язування ситуативних завдань.</p> <p>Аналіз алгоритму дій у разі небезпеки від вибухонебезпечних предметів.</p> <p>Гра «Небезпечні знахідки».</p> <p>Складання пам'ятки «Правила поводження з вибухонебезпечними речовинами».</p> <p>Хмара думок «Радіація – це...».</p> <p>Відпрацювання алгоритму дій під час радіаційно-хімічної загрози.</p> <p>Ситуативна гра: «Відпрацювання навичок дій надання самопомоги при різних травмах».</p>
--	--	--

<p><i>приймає</i> рішення щодо надання самопомоги і допомоги іншій особі в ситуаціях, пов'язаних із наданням домедичної допомоги; <i>надає</i> першу долікарську допомогу, звертається до необхідних служб відповідно до ситуації;</p> <p><i>володіє</i> техніками психо-емоційного самоконтролю;</p> <p><i>усвідомлює</i> небезпеки на дорозі;</p> <p><i>аналізує</i> негативний вплив недотримання правил безпеки поведінки на дорозі на власне життя;</p> <p><i>демонструє</i> модель безпечної поведінки на дорозі та в громадському транспорті;</p> <p><i>діє</i> за алгоритмом відповідно до інструкцій у небезпечних ситуаціях;</p> <p><i>протидіє</i> проявам агресії та неповаги щодо власної безпеки;</p> <p><i>вміє</i> оцінити небезпечну ситуацію та знає конкретні дії, що допоможуть заспокоїтися;</p> <p><i>усвідомлює</i> небезпеку, яку становить пожежа;</p> <p><i>розуміє</i> важливість професії пожежника;</p> <p><i>володіє</i> практичними навичками поведінки в разі пожежної небезпеки;</p> <p><i>розпізнає</i> ймовірні небезпеки природного походження;</p>	<p>разі небезпеки.</p> <p>Перша допомога при різних непередбачуваних випадках. Види кровотеч: першочергові дії. Види травм та забоїв. Вміння допомогти іншій особі. Вміст аптечки.</p> <p>Долаємо паніку: самоконтроль у надзвичайних ситуаціях.</p> <p>Безпека пішохода. Як уберегти своє життя на дорозі. Моя безпечна поведінка під час подорожей та відпочинку. Я – велосипедист/велосипедистка, учасник руху. Моя безпека на залізничному переїзді.</p> <p>Ризики та небезпеки на дорозі. Правила безпеки поведінки в громадському транспорті.</p> <p>Небезпека від вогню. Школа пожежників.</p> <p>Небезпеки природного середовища.</p>	<p>Виготовлення брошури з номерами екстрених служб.</p> <p>Руханка «Самопомога».</p> <p>Відпрацювання навичок техніки заземлення.</p> <p>Дослідження «Як колір одягу впливає на видимість пішохода в темряві».</p> <p>Проект «Зроби себе видимим на дорозі», виготовлення флікерів.</p> <p>Аналіз небезпечних ситуацій на дорозі.</p> <p>Дослідження «Види громадського транспорту». Рольова гра «Я – пасажир».</p> <p>Моделювання безпечної та етичної поведінки під час конфліктної ситуації в громадському транспорті.</p> <p>Робота з картками. Складання poradnika для друзів «Пожежна безпека вдома», «Пожежна безпека в громадському місці».</p> <p>Моделювання ситуації «Пожежа у школі».</p> <p>Гра «Крокодил безпеки».</p> <p>Проект «Дослідження</p>
---	---	---

<i>поводиться</i> безпечно у природному середовищі; <i>усвідомлює</i> наслідки забруднення довкілля для життя і здоров'я людини.	Наслідки забруднення довкілля для життя і здоров'я людини. Способи збереження природного середовища.	небезпек у довкіллі». Створюємо кластер на тему «Як зберегти природне середовище».
1.2. Що для мене є громадське здоров'я?		
<i>Досліджує</i> та приймає зважені рішення, що впливають на здоров'я організму; <i>розпізнає</i> ризики і небезпеки, пов'язані з інфекціями; оцінює надійність різних джерел інформації щодо інфекційних захворювань; <i>володіє</i> інформацією щодо правильного харчування; <i>усвідомлює</i> наслідки неправильного харчування, обґрунтовує наслідки вибору продуктів харчування для здоров'я.	Права дитини. Право на здоров'я та повноцінне життя. Захист здоров'я населення. Яку небезпеку мають інфекційні захворювання? Інфекції, що передаються через кров. ВІЛ-інфекція і СНІД. Профілактика неінфекційних захворювань. Мій раціон харчування. Рухова активність і здоров'я.	Дослідження складових громадського здоров'я. Асоціативний куц «Права дитини». Мапа думок «Що таке карантин? Коли він необхідний?». Дискусія: «Вакцинація. За чи проти?». Створення пам'ятки «Як уберегти себе від інфекції». Збір медіаінформації про інфекційні захворювання та вакцинацію. Створення лепбуку «Мої дії у разі карантину». Проектна робота: «ВІЛ/СНІД. Ти повинен це знати!». Моделювання впливу проблеми ожиріння на молодий організм. Гра «Корисна їжа». Виконання руханки.
Модуль 2. Психосоціальне благополуччя		
2.1. Психічна і духовна складові здоров'я		
<i>Усвідомлює</i> своє призначення і розуміє сенс життя, прийняття загальнолюдських цінностей, залученості до культурної спадщини людства; <i>розуміє</i> особливості психічного розвитку особистості; <i>аналізує і визначає</i> різні аспекти способу життя,	Гармонійний розвиток особистості. Складові здорової успішної особистості. Які є потреби в людини, види потреб. Як навчитися правильно робити вибір. Корисні й шкідливі звички. Вплив звичок на здоров'я. Самооцінка, її адекватність та способи поліпшення. Види	Арт – терапевтична вправа: «Особистість у соціумі». Моделювання ситуації прийняття зважених рішень. Створення плану дій щодо формування корисної звички.

<p>що дарують користь і задоволення (радість) як складники повноцінного життя;</p> <p><i>усвідомлено</i> підходить до прийняття рішень та формування корисних звичок для здоров'я;</p> <p><i>визначає</i> прагнення і потреби у сфері власного особистісного розвитку та навчання;</p> <p><i>прогнозує</i> наслідки шкідливих звичок на власний організм;</p> <p><i>дотримується</i> алгоритму прийняття зважених рішень;</p> <p><i>відстежує</i> власний поступ у навчанні і висловлює бажання пізнавати нове без шкоди для здоров'я;</p> <p><i>усвідомлено</i> ставиться до власного майбутнього;</p> <p><i>вміє</i> долати невдачі, керувати стресами;</p> <p><i>володіє</i> техніками психологічної стійкості;</p> <p><i>розуміє</i> поняття «стрес», «емоції», «психоемоційна гігієна»;</p> <p><i>усвідомлює</i> небезпечність вживання психоактивних речовин;</p> <p><i>розрізняє</i> достовірну та фейкову інформацію про психоактивні речовини;</p> <p><i>досліджує</i> позитивні й негативні соціальні впливи.</p>	<p>самооцінки. Як самооцінка впливає на якість життя?</p> <p>Навіщо людині критичне мислення? Мотивація до навчання – ключ до життєвого успіху.</p> <p>Як навчитися вчитись. Крокуємо сходами навчання до успіху. Формула успіху.</p> <p>Видатні українці в історії країни.</p> <p>Психологічна стійкість людини. Як бути психологічно стійким? Практика ресурсності.</p> <p>Що таке стрес? Контролюємо свої емоції. Правила психоемоційної гігієни.</p> <p>Як усвідомлено приймати рішення. Види рішень. Алгоритм прийняття зважених рішень. Рішення, важливі для здорового та безпечного життя.</p> <p>Вплив психоактивних речовин на здоров'я. Вплив однолітків на формування особистості. Протидія тиску і маніпуляціям.</p>	<p>Написання твору-роздуму: «Навіщо потрібно вчитися?».</p> <p>Інфографіка «Складові успішного навчання»;</p> <p>Вправа: розроблення кроків (дій) до успішного майбутнього.</p> <p>Обговорення: «Яке моє джерело сили?».</p> <p>«Мапа думок»: поняття «Стрес».</p> <p>Складаємо пам'ятку «Правила психо-емоційної гігієни».</p> <p>Моделювання проблемних ситуацій.</p> <p>Відпрацювання алгоритму дій у разі психологічного тиску.</p>
2.2. Соціальна інтеграція		
<p><i>Розуміє</i> своє місце в соціумі;</p> <p><i>пояснює</i>, що здоров'я і добробут є підґрунтям успішного майбутнього;</p>	<p>Соціальна інтеграція. Безпека в соціальному середовищі.</p> <p>Навички спілкування. Значення упевненої поведінки для здоров'я. Що таке фабінг і чому він небезпечний.</p>	<p>Обговорення ситуацій.</p> <p>Робота в парах: вправа з картками.</p> <p>Вправа «Позитивні думки».</p>

<p><i>визначає</i> характеристики особистого й суспільного добробуту; <i>дотримується</i> етики спілкування;</p> <p><i>усвідомлює</i> важливість навчання;</p> <p><i>здатний</i> <i>аналізувати</i> проблеми та приймати зважені рішення, контролювати емоції у конфліктних ситуаціях; <i>аналізує</i> переваги і недоліки різних стилів спілкування; <i>упевнено</i> поводить себе в різних життєвих ситуаціях; <i>виявляє</i> толерантність до смаків і поглядів інших; <i>усвідомлено</i> вибирає коло спілкування, яке сприяє здоров'ю; <i>розпізнає</i> прояви фізичного і психологічного насилля; <i>здатний</i> до самоконтролю; <i>володіє</i> техніками заземлення та самоконтролю.</p>	<p>Види стосунків. Стосунки в родині, класі, соціумі.</p> <p>Конфлікти: учасники та ролі. Поняття про конфлікт. Види конфліктів. Шляхи подолання конфліктних ситуацій. Як подолати шлях від конфлікту до порозуміння.</p> <p>Самоконтроль у конфліктних ситуаціях. Стосунки з однолітками. Підліткові компанії. Ознаки дружніх, недружніх і небезпечних компаній.</p> <p>Способи протидії агресії та насиллю у підлітковому середовищі. Техніки заземлення та самоконтролю.</p>	<p>Відпрацювання навичок упевненої поведінки у життєвих ситуаціях.</p> <p>Складання плану покращення міжособистісних стосунків.</p> <p>Моделювання ситуації із конструктивним розв'язанням конфліктів. Написання есе «Я та мої друзі».</p> <p>Відпрацювання навичок самоконтролю у конфліктних ситуаціях.</p>
2.3. Безпека в мережі інтернет		
<p><i>Орієнтується</i> у сучасному інформаційному просторі, <i>читає</i> з <i>розумінням</i> інформацію, записану (передану) у різний спосіб; <i>виявляє</i> приховану й очевидну інформацію;</p> <p><i>використовує</i> надійні джерела інформації;</p> <p><i>розуміє</i> зміст понять «кібербезпека», «номофобія», «фейк»;</p>	<p>Критичне мислення, або Чому необхідно бути медіаграмотним.</p> <p>Безпечне спілкування в інтернеті.</p> <p>Приховані ризики і загрози інтернету. «Золоте» правило інтернету. «Тривожна валіза» з кіберзахисту.</p> <p>Контент, що шкодить, кібербулінг та онлайн-грумінг – як захистити дитину. Дезінформація та правила реагування на неї. Реклама</p>	<p>Кросенс «Медіаграмотність».</p> <p>Вправа: збираємо «тривожну валізу» з кіберзахисту. Створення сюжету для соціальних мереж. Малюємо комікс. Розроблення плану із протидії кібербулінгу.</p> <p>Аналіз онлайн-реклам. Розроблення алгоритму дій</p>

<p><i>знає</i>, як діяти та де можна отримати допомогу у разі потрапляння в небезпечні ситуації в соціальних мережах;</p> <p><i>розпізнає</i> фейки у соціальних мережах;</p> <p><i>усвідомлює</i> вплив надмірного часу, проведеного онлайн, на власний організм.</p>	<p>навколо нас.</p> <p>Надмірний час онлайн: ознаки, ризику.</p> <p>Номофобія – хвороба XXI століття.</p>	<p>щодо поводження з дезінформацією.</p> <p>Вправа: щоденник екранного часу.</p> <p>Акція «День без телефону».</p>
<p>Модуль 3. Добробут і підприємливість 3.1. Мій внесок у суспільний добробут</p>		
<p><i>Утвердження</i> в свідомості і почуттях патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;</p> <p><i>усвідомлює</i>, що створення цінності (безпеки, здоров'я і добробуту) має ґрунтуватися на засадах соціальної справедливості;</p> <p><i>розуміє</i> престижність військової служби, демонструє ставлення до військовослужбовця як до захисника України, героя;</p> <p><i>вирізняє</i> ознаки добродійності; <i>ідентифікує</i> способи і можливість здійснення добродійності;</p> <p><i>розуміє</i> поняття «безкорисна допомога»;</p> <p><i>виявляє</i> чуйність до осіб,</p>	<p>Суспільний добробут. Складники суспільного добробуту. Від чого залежать особистий і суспільний добробут.</p> <p>Громада та моє місце в ній. Відповідальність у своїх діях повсякденному житті нашої громади.</p> <p>Життєві цінності. Родинні цінності. Цінності українського народу.</p> <p>Які я маю права. Сутність громадянського і конституційного обов'язку в Україні.</p> <p>Патріотизм. Правова культура. Національна пам'ять.</p> <p>Гуманність; чуйність; повага до ідей інших осіб; підтримка осіб з інвалідністю.</p> <p>Повага до живих істот; співчуття; протидія жорсткому поводженню з тваринами.</p> <p>Волонтерство. Волонтерський рух в Україні.</p>	<p>«Хмара слів»: «громада», «суспільний добробут».</p> <p>Вправа «Планування заходів на користь класу, школи, громади».</p> <p>Проект «Ми – українці».</p> <p>Проект дослідження «Кращі громади рідного краю».</p> <p>Бесіда «Твої права та обов'язки».</p> <p>Акції пам'яті захисників України.</p> <p>Перегляд відеороликів про видатні досягнення дітей з особливими освітніми потребами.</p> <p>Проект «Як допомогти безпритульним тваринам».</p> <p>Бесіда «Волонтерство в умовах війни»</p>

які потребують допомоги; <i>пояснює</i> значення волонтерського руху в Україні.	Роль волонтерства в умовах війни.	Есе на тему волонтерської діяльності.
3.2. Підприємливість і фінансова грамотність		
<p><i>Оперує</i> основними економічними поняттями (гроші, зайнятість, підприємництво тощо);</p> <p><i>розрізняє</i> та зазначає законні джерела доходів для свого віку; вміє раціонально розпоряджатися власними грошима;</p> <p><i>розуміє</i> вагу зусиль, докладених дорослими, для отримання доходів; <i>вирізняє</i> чинники фінансового становища, які мають позитивний вплив на здоров'я і добробут; <i>аналізує</i> взаємозв'язок між потребами людини та обмеженістю ресурсів; <i>усвідомлено</i> ставиться до збереження природних ресурсів і довкілля; <i>визначає</i> потребу ощадливого використання ресурсів і повторної переробки вторинної сировини.</p>	<p>Розвиток самооцінки, відповідальності та успіху у житті. «Договір успіху. Повага. Активність. Лідерство».</p> <p>Ділова активність: що таке підприємливість.</p> <p>Підприємець та його роль у ринковій економіці. Самооцінка підприємницьких якостей.</p> <p>Підприємливість в умовах воєнного стану.</p> <p>Фінансова безпека.</p> <p>Природне середовище як ресурс. Людина, дружна до природи.</p> <p>Раціональне природокористування і економія ресурсів.</p> <p>Культура споживання і поведінка відповідального споживача.</p>	<p>Вправа «Портрет людини-господаря».</p> <p>Завдання: «Як приймати рішення про придбання товару або послугу?».</p> <p>Як зібрати кошти для допомоги ЗСУ.</p> <p>Розгляд кейсів щодо ощадливого використання ресурсів.</p> <p>Мапа думок «Що ми можемо зробити для збереження природи вже сьогодні?»;</p> <p>Робота над проектом «Заощадження при сплаті за комунальні послуги у моїй родині».</p> <p>«Вернісаж ідей»: «Друге життя» побутових речей».</p> <p>Моделювання дій при відвідуванні супермаркету. Створення творчого продукту про правила поведінки відповідального споживача.</p>

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Результати навчальних досягнень здобувачів освіти з інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» підлягають оцінюванню, зорієнтованому на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь, та вимоги до обов'язкових результатів навчання в соціальній і здоров'язбережувальній освітній галузі, що визначені Державним стандартом базової середньої освіти.

Педагогічним працівникам закладу освіти необхідно врахувати, що Міністерством освіти і науки України визначено основні види оцінювання результатів навчання учнів/учениць: поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання. Педагогічна рада закладу загальної середньої освіти може прийняти рішення про оцінювання результатів навчання відповідно до вимог освітньої програми закладу освіти.

Кількість годин на вивчення інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» у 5–6 класах відповідає рекомендаціям, визначеним Типовою освітньою програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України № 235 від 19.02.2021 р. «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України про освіту (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>.
3. Державний стандарт початкової освіти: Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.
4. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. Указ Президента України №195/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text>.
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. № 301-р Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text>.
6. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>.
7. Нова українська школа. URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
8. Методичні рекомендації для розроблення модельних навчальних програм (лист Міністерства освіти і науки України від 24.03.2021 № 4.5/637-21) <https://mon.gov.ua/storage/app/media/tizne/2021/03/25/metod.pdf>

ПОГОДЖЕНО

Протокол засідання педагогічної
ради Ліцею №14 «Здоров'я»
Полтавської міської ради
від 30 серпня 2021 №15

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник управління освіти
Департаменту освіти Полтавської
міської ради

Оксана ТРИБРАТ

Стратегія розвитку

ЛІЦЕЮ №14 «ЗДОРОВ'Я»

ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

на 2021-2026 рр.

СТРАТЕГІЯ розвитку ЛІЦЕЮ № 14 № «ЗДОРОВ'Я» ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ на 2021-2026 роки (далі – Стратегія) спрямована в площину цінностей особистісного розвитку як педагогів, так і здобувачів освіти, варіативності й відкритості освітньої системи закладу, зумовлює модернізацію чинників, що впливають на якість освітнього процесу, змісту освіти, впровадження інноваційних підходів до навчання та виховання, забезпечення компетентнісного підходу до викладання та системи оцінювання предметів, формування конкурентоспроможного випускника; оптимізацію механізму управління закладом; формування в учасників освітнього процесу прагнення бути здоровим в усій багатоявленості цього слова.

I. Інформація про заклад.

Діяльність ліцею, спрямована на гармонійний розвиток здорової особистості у фізичній, духовній, психічній сфері, передбачає насамперед створення комфортних умов для розвитку дитини. Мета закладу - збереження духовного, фізичного, психічного здоров'я здобувачів освіти, формування в них відповідального ставлення до власного життя. Такий підхід зумовлює необхідність використання освітніх технологій, що полегшують формування нових знань, зберігаючи при цьому здоров'я здобувачів освіти; навчають використовувати їх у повсякденному житті.

Наш земляк, педагогічні ідеї якого відомі всьому світу, В.О.Сухомлинський писав: «Дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, збудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності - це перша заповідь виховання. У наших школах не повинно бути нещасливих дітей, душу яких буде гнітити думка, що вони ні на що не здібні. Успіх у навчанні - єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію переборення труднощів, бажання вчитися».

Поширюючи цю думку на різні сфери діяльності дитини - спорт, творчість, спілкування, дію, – педагогічний колектив реалізує ідею створення ситуації успіху в закладі як один з аспектів реалізації в освітньому процесі здоров'язбережувальної педагогічної технології. Якщо здобувач освіти відчуває свою успішність у певній сфері, ліцей стає джерелом радості, відчуття власних можливостей, особистої неповторності. Задача педагога - допомогти дитині знайти саме той напрямок діяльності, у якому вона може розкрити свою індивідуальність. Отже, створюючи ситуацію успіху, ми намагаємося формувати адекватну самооцінку, повагу до досягнень інших людей, вміння ставити перед собою реальні цілі й досягати їх. Саме це формує почуття гідності, усвідомлення себе як творця власного життя.

Зважаючи, що Ліцей № 14 «Здоров'я» – заклад особливий, адже в ньому, крім розвитку фізичної, духовної і психологічної сфери, акцент робиться на формуванні емоційного інтелекту ліцеїстів, технологія створення ситуації успіху є підґрунтям освітнього процесу в ліцеї.

Не слід забувати, що, переживаючи ситуацію успіху, здобувач освіти отримує позитивні враження, а отже, по-іншому сприймає світ довкруг – з

оптимізмом, вірою, упевненістю. Часто це стає точкою відліку для змін у взаєминах з оточенням, кроком уперед на шляху до розвитку гармонійної особистості. Заряд активності зазвичай формується не лише під час емоційних, але й фізичних вправ. Для ліцеїстів рухова активність – невід’ємна частина їхнього повсякдення, оскільки шістдесят відсотків з них – вихованці дитячих та юнацьких шкіл олімпійського резерву м. Полтави. Варто зауважити, що спорт є ще одним важливим чинником на шляху до успіху, бо відкриває широкі можливості не лише для самореалізації, але й соціального розвитку дитини. Закладені на спортивному майданчику навички «командної гри» стають домінують у формуванні ключових життєвих компетентностей – уміння брати на себе відповідальність за себе та інших, радіти успіхам товаришів.

Педагогічний колектив ліцею прагне, щоб особисті здобутки кожної дитини були належно оцінені, стали відомими учнівському загалу. Завдяки такому підходу до навчання і виховання створюються оптимальні умови для формування соціальної успішності, мотивації самореалізації кожного ліцеїста зокрема і колективу в цілому.

ЛІЦЕЙ № 14 «ЗДОРОВ'Я» ПОЛТАВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
здійснює освітню діяльність на трьох рівнях:

- початкова освіта;
- базова середня освіта;
- профільна середня освіта.

Впроваджено профільне навчання (10-11 (12) класи) за напрямками:

- іноземної філології;
- біотехнологічний;
- економічний;
- правовий

Головною метою Ліцею № 14 «Здоров'я» є: всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення, захист прав людини.

Завданням Ліцею № 14 «Здоров'я» є:

- виховання громадянина України;
- виконання вимог Державних стандартів загальної середньої освіти, підготовка здобувачів освіти до подальшого навчання й трудової діяльності;
- виховання поваги до Конституції України, прав і відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина;
- виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, зміцнення та розвиток фізичного, морально-психологічного та духовного здоров'я учнів;
- вияв та розвиток здібностей, обдарувань і талантів дітей; виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу та

інших народів і націй;

- надання освітніх послуг понад державний мінімум;
- реалізація права здобувачів освіти на вільне формування політичних і світоглядних переконань, захист прав дитини;
- соціальний та матеріальний захист творчо обдарованих, здібних дітей.

Ліцей № 14 «Здоров'я» у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», іншими законодавчими актами України, постановами Верховної Ради України, актами Президента України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства освіти і науки України, інших центральних органів виконавчої влади, рішеннями місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, іншими нормативно-правовими актами, власним Статутом.

II. Загальна Стратегія розвитку ліцею

Концепція модернізації української освіти передбачає розробку нової моделі сучасного закладу, яка відповідає актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства і держави. Пріоритетна серед них - здоров'я підростаючого покоління, бо саме воно є важливим показником благополуччя суспільства. І хоча традиційно вважається, що основне завдання ЗЗСО – дати необхідну освіту, саме збереження здоров'я дітей є невіддільною складовою продуктивного освітнього процесу у цілому і окремих його складових зокрема. Такий підхід вимагає створення оптимальних умов (гігієнічних, екологічних тощо) забезпечення освітнього процесу, завдяки яким формується усвідомлене прагнення бути здоровим. Ще один не менш важливий аспект знаходимо в Концепції Нової української школи, де в розділі «Ключові компетентності для життя» відзначаються екологічна грамотність і здорове життя, спрямовані на «уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя».

Ключові переваги стратегії закладу:

1. Утвердження ліцею як осередку забезпечення нового змісту освіти (гуманізація, диференціація, інтеграція, науковість) шляхом застосування новітніх інформаційних технологій, педагогіки плюралізму і партнерства.
2. Системна робота закладу, спрямована на усвідомлене прагнення бути здоровими в усій багатоявленості цього слова (фізичне, духовне, психічне).
3. Автономність закладу у вирішенні основних питань змісту його діяльності, розвитку різноманітних форм співпраці й партнерства, встановлення демократичних взаємовідносин між учасниками освітнього процесу.
4. Здійснення загальнообов'язкової освіти в атмосфері вільного творчого

навчання в поєднанні з набуттям практичних навичок.

5. Орієнтація на створення ситуації успіху, завдяки якій формується особистість конкурентоспроможного випускника, здатного використовувати набуті знання в повсякденному житті, творчого, ініціативного, з чіткою громадянською позицією.
6. Налагодження мережових взаємодій з іншими закладами освіти (освітніми, медичними, громадськими організаціями), розвиток ліцею як відкритої освітньої системи, методичного центру з питання впровадження здоров'язберігаючої технології.

МІСІЯ: сприяти створенню умов для забезпечення в закладі якісної, сучасної, індивідуально - орієнтованої системи освіти відповідно до вимог в суспільстві, захистів особистості й потреб держави; забезпечення ефективного управління розвитком закладу освіти, формування здорової особистості, здатної до самореалізації та самовдосконалення, створення власної моделі компетентного випускника, який не тільки отримує багаж знань, але конкурентоздатний, готовий до глобальних змін як у соціальному, так і в економічному житті, завдяки вмінням набувати та обробляти нову інформацію на науковому та соціальному рівні. І головним підґрунтям діяльності такої особистості є гармонія фізичного, психічного та духовного розвитку, розуміння ролі власного «Я» як в особистому житті, так і в навколишньому світі.

ВІЗІЯ: - це заклад успішних, здорових, креативних учнів, творчих педагогів та відкритих до співпраці батьків. Бути колективом одностайних, який успішно вирішує завдання сьогодення, дотримуватися високого рівня ділової етики, працювати для того, щоб ліцей став тим закладом, де почесно й престижно працювати, де кожен педагог може зробити успішну професійну кар'єру та підвищити фахову майстерність.

Цінності. Дигіна, здоров'я, успіх, творчість, батьки, культура. Основний принцип педагогічного процесу закладу – цілеспрямована взаємодія дорослих і дітей, що виступає джерелом розвитку й задоволення вищих потреб ліцеїстів, умовою їх можливої реалізації, освітнім середовищем, у якому індивід самостверджується й само реалізується.

Чинники:

- патріотизм;
- здоров'я, здоровий спосіб життя, екокультура;
- прозорість, толерантність, відкритість до діалогу;
- повага до особистості дитини й дорослого;
- відповідальність, чесність;
- рівні можливості;
- колективізм, партнерство, дружба;
- турбота про себе, про інших людей, про суспільство;
- духовність і культура;
- ефективність та успішність;
- висока моральність;
- спільна праця, взаємодопомога, довіра;
- професійність, безперервний розвиток педагога.

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ (з Концепції НУШ)

- Компетентнісний підхід
- Дигіноцентризм
- Педагогіка партнерства
- Виховання на цінностях

ПРИНЦИПИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

(стаття 6 Закону України "Про освіту")

- єдність навчання, виховання та розвитку;
- академічна доброчесність;
- демократизм;
- академічна свобода;
- гуманізм;
- людиноцентризм;
- виховання на цінностях;
- розвиток інклюзивного освітнього середовища;
- прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень;
- забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності;
- цілісність і наступність системи освіти.

СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ РОЗВИТКУ

Стратегія розвитку закладу спрямована в площину цінностей особистісного розвитку, варіативності й відкритості освітньої системи закладу, зумовлює модернізацію чинників, які впливають на якість освітнього процесу, змісту освіти, форм і методів навчання й виховання, внутрішнього та зовнішнього моніторингу якості знань здобувачів освіти та якості надання педагогами освітніх послуг, прийнятті управлінських рішень.

Стратегія розвитку закладу є комплексом методичних, матеріально-технічних та управлінських проєктів із визначенням шляхів їх реалізації. У ній максимально враховані потреби учасників освітнього процесу.

Структура організації освітнього процесу в ліцеї передбачає три ступені навчання.

В проєктуванні і реалізації стратегічних напрямків розвитку за ступенями освіти ми йдемо в першу чергу «від дитини», тобто декларування та втілення на практиці ідей, що відображають ставлення здобувачів освіти до своєї особистої участі в освітньому процесі, прагнення бути здоровим в усій багатоміжності цього слова. Ми розуміємо це не тільки як оволодіння відповідними знаннями та вміннями, а й формування стійких особистісних якостей здобувачів освіти, необхідних їм в освітньому процесі та після випуску з ліцею упродовж всього життя.

Початкова школа (1-4 класи)

Початкова школа поряд із традиційними цілями освітнього процесу на цьому етапі навчання - формування базових знань, умінь та навичок - проголошує ціль розвитку пізнавальної мотивації та розвитку комунікативних компетенцій здобувача освіти, тобто навичок культури спілкування та самопізнання.

Призначення початкової школи полягає у становленні життєвих навичок особистості здобувача освіти. Стратегічним напрямком розвитку на

початковому етапі є створення таких умов, завдяки яким у кожного учня створюється установка, окреслена тезою: «Мені подобається вчитися. Ліцей – мій дім». Пріоритетне завдання початкової школи - створити умови, що допоможуть дитині, яка починає свій освітній шлях, повірити в те, що навчання може і повинне бути для нього успішним, цікавим та привабливим.

Основна школа (5-9 класи)

Стратегічним напрямком розвитку середньої ланки освіти є створення таких психолого-педагогічних умов, що дозволяють виокремити пріоритетно наступне твердження: «Я вмю та люблю вчитися», а також розвинути відповідний комплекс навчальних умінь та навичок, цінностей та мотивів, що сприяють активному залученню здобувачів освіти до життя ліцею. Метою цього етапу є рання спеціалізація за обраним напрямком навчання та створення класів допрофільної підготовки.

Головним напрямком роботи при цьому стає формування первинної профільної орієнтації, вдосконалення навичок самостійної інтелектуальної діяльності, початок становлення світоглядної позиції особистості.

Дотримуючись наступності в площині цілепокликання, на цьому етапі створюються умови, що дозволять здобувачеві освіти засвоїти засади технології створення ситуації успіху, зберігши при цьому позитивне ставлення до ліцею як осередку творчості, креативності, пошуку, самопізнання й самореалізації. Призначення основної школи - розвиток функціональної грамотності здобувача освіти, формування компетенцій, створення умов успішної життєдіяльності в суспільстві, впровадження системи допрофільної підготовки до мультипрофільного навчання.

Крім того, реалізація цього стратегічного напрямку буде сприяти створенню в здобувачів освіти комплексної освітньої мотивації, заснованої не лише на відчутті обов'язку, але й самореалізації в процесі освітньої діяльності, отриманню позитивних емоцій від навчання. В подальшому ці вміння та навички сприятимуть усвідомленому вибору майбутньої професії.

Старша школа (10-11 класи, профільне навчання)

Метою етапу є завершення середньої освіти на базі профільного навчання з наданням можливості побудови індивідуальної освітньої та професійної стратегії здобувача освіти на основі його ціннісної позиції з урахуванням свідомого бачення себе в майбутньому як здорової, інтелектуально розвиненої особистості, здатної використовувати набуті знання в практичній діяльності.

При цьому серед пріоритетів варто виокремити орієнтир, що відповідає тезі: «Я свідомий у своєму життєвому виборі, подальшому навчанні».

Завдання старшої школи – допомогти здобувачеві освіти самовизначитися, зорієнтуватися в площині вибору майбутньої професії, залишаючи серед пріоритетів прагнення бути здоровим як основну життєву цінність. Підготовка до життєвого самовизначення, формування необхідного рівня в площині компетентнісній – саме ці засади є ключовим на етапі формування особистості конкурентоспроможного випускника.

Таким чином, основним напрямком розвитку ліцею стане реалізація компетентнісного підходу в освітній взаємодії. Завдяки цьому заклад

перетвориться на ліцей співпраці, уміння жити, працювати з тими, хто поруч, адже освіта є основою інтелектуального, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства.

Завдання розвитку закладу на 2021– 2026 роки :

1. Формування безпечного та комфортного освітнього середовища для всіх учасників освітнього процесу, облаштованого відповідно до принципів розумного пристосування.
2. Забезпечення якості надання освітніх послуг на всіх рівнях здобуття освіти.
3. Формування цінностей та необхідних для самореалізації здобувачів освіти життєвих компетентностей.
4. Розкриття та розвиток здібностей, талантів, можливостей, пізнавальних інтересів здобувачів освіти, мотивації до оволодіння знаннями, самостійного набуття знань.
5. Створення умов для реалізації індивідуальних освітніх траєкторій.
6. Надання освітніх послуг через різні форми здобуття освіти згідно чинного законодавства (очна, дистанційна, сімейна, мережева, педагогічний патронаж).
7. Виховання відповідальних громадян-патріотів України, здатних до свідомого суспільного вибору.
8. Розвиток творчої ініціативи та академічної свободи педагогів в пошуках нових форм і методів педагогічної діяльності з метою надання якісних освітніх послуг.
9. Збереження та зміцнення морального та фізичного здоров'я учасників освітнього процесу, мотивація до фізичної активності.
10. Створення психологічно комфортного середовища.
11. Формування екологічної поведінки, бережного ставлення до енергоресурсів усіма учасниками освітнього процесу.
12. Підвищення професійного рівня кадрового потенціалу згідно з Положенням про атестацію та сертифікацію педагогічних працівників.
13. Запровадження педагогіки партнерства усіма учасниками освітнього процесу.
14. Облаштування інклюзивного освітнього простору. Створення умов для надання освітніх послуг особам з особливими освітніми потребами (інклюзивне, індивідуальне навчання).
15. Забезпечення ліцею необхідним матеріально-технічним обладнанням.
16. Створення умов для якісного та здорового харчування.
17. Запобігання будь-яким проявам дискримінації та булінгу
18. Створення простору інформаційної взаємодії (бібліотека, інформаційно-ресурсний центр).
19. Впровадження політики академічної доброчесності.
20. Забезпечення прозорості та інформаційної відкритості щодо роботи закладу на власному вебсайті.
21. Формування негативного ставлення до корупції.

22. Розвиток та удосконалення дистанційного навчання.
23. Продовження роботи, спрямованої на формування позитивного іміджу ліцею.
24. Розбудова внутрішньої системи забезпечення якості освіти.

Шляхи реалізації поставлених завдань

1. Педагогічна діяльність

Ключові завдання:

- створення атмосфери творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень педагогічних проблем;
- постійне підвищення професійного рівня і фахової майстерності педагогічних працівників;
- формування в педагогів готовності до проходження сертифікації та здійснення інноваційної освітньої діяльності на різних рівнях;
- оволодіння педагогікою співпраці та співтворчості на принципах особистісно орієнтованих методик надання освітніх послуг;
- формування партнерських відносин зі здобувачами освіти, їхніми батьками, працівниками ліцею.

2. Освітня діяльність:

- формування основ наукового світогляду, пізнавальної активності і культури розумової праці, вироблення уміння самостійно здобувати знання, застосовувати їх у практичній діяльності;
- виховання почуття любові до Батьківщини і свого народу як основи духовного розвитку особистості, шанобливе ставлення до історичних пам'яток;
- формування навичок самоврядування, соціальної активності й відповідальності в процесі практичної громадської діяльності, правової культури, вільного володіння державною мовою, засвоєння основ державного і кримінального права, активної протидії випадкам порушення законів;
- залучення до активної екологічної діяльності, формування основ естетичної культури; гармонійний розвиток духовного, фізичного та психічного здоров'я;
- формування культури здорового способу життя.

3. Управлінська діяльність :

- управління якістю освіти на основі інноваційних технологій та освітнього моніторингу;
- забезпечення відповідної підготовки педагогів, здатних якісно надавати освітні послуги здобувачам освіти;
- створення умов для продуктивної творчої діяльності та проходження сертифікації педагогів;
- створення умов для саморозвитку педагогів, формування політики академічної доброчесності;
- прийняття управлінських рішень на основі конструктивної співпраці усіх учасників освітнього процесу.

Система оцінювання здобувачів освіти

Ключові завдання:

- забезпечення відкритої, прозорої і зрозумілої для здобувачів освіти системи оцінювання їх навчальних досягнень;
- впровадження в ліцеї системи формуального оцінювання;
- формування у здобувачів освіти відповідальності за результати свого навчання, здатності до само оцінювання;
- здійснення внутрішнього моніторингу, що передбачає систематичне відстеження та коригування результатів освітньої діяльності здобувачів освіти;

З метою впровадження нових освітніх технологій і форм організації освітнього процесу, формування в учнів усвідомленого прагнення бути здоровим у всій багатовиявленості цього слова, створення оптимальних умов для успішної самовизначення всіх учасників освітнього процесу, реалізації інтелектуального потенціалу, розвитку творчих здібностей та нахилів, що дасть змогу випускникам ліцею стати успішними, пристосованими до життя, здатними критично мислити, позиціонувати власні ідеї, ліцеєм розроблено і скеровано до реалізації низку проєктів, а саме: «Ліцей – територія здоров'я», «Успіх – усвідомлений крок до майбуття», «Інтелект – пріоритет нової молоді формації», «Творчості немає меж», «Компетентнісний випускник».

Проект «Ліцей– територія здоров'я»

Актуальність проєкту проєкт «Ліцей – територія здоров'я» покликаний сприяти утвердженню в житті дітей ідеї оздоровлення, сприяти створенню позитивних умов для розкриття інтелектуального і духовного потенціалу здобувачів освіти. Він орієнтований на пропаганду здорового способу життя і створення оптимальних умов для безпечного освітнього середовища. Проєкт «Ліцей – територія здоров'я», в основу якого покладений компетентнісний підхід, може і повинен консолідувати зусилля педагогів, адміністрації закладу, медичних працівників і психологічної служби, самих здобувачів освіти та їхніх батьків щодо підтримки здорового способу життя і фізичного розвитку дітей.

Мета проєкту: розробка комплексного підходу до збереження здоров'я усіх учасників освітнього процесу, створення умов, що сприяли б формуванню навичок здорового способу життя і здорової поведінки.

Завдання:

1. Забезпечити культуру здоров'я (формування грамотності з питань здоров'я, практичне втілення потреби вести ЗСЖ, турбуватися про власне здоров'я); створити безпечний освітній простір (відсутність перевантажень; виконання санітарно-гігієнічних нормативів; використання здоров'язбережувальної технології в освітньому процесі).
2. Розробити і впровадити системний психологічний і соціальний супровід здобувачів освіти в ліцеї.
3. Організувати систему гурткової, позакласної і позашкільної роботи, спрямовану на усвідомлене прагнення бути здоровим.

4. Привернути увагу батьків до проблеми збереження здоров'я дітей як під час освітнього процесу, так і вдома.

Шляхи реалізації проєкту	Відповідальні	Термін виконання	Примітки
Розробка і апробація комплексу діагностичних методик для визначення ефективності здоров'язбережувальної діяльності, що використовуються в закладі.	Вчителі фізкультури та біології, психолог	Вересень 2021	
Моніторинг стану здоров'я дітей. Облік захворюваності дітей, контроль фізичної підготовленості.	Медичний персонал	Постійно	
Комплексна профілактика та корекція спрямована на попередження і подолання конфліктів в учнівському колективі	Психолог, соціальний педагог	Постійно	
Створення сприятливого психологічного клімату в класах.	Класні керівники, психолог	Постійно	
Організація роботи валеологічних куточків у класах.	Класні керівники, вчителі біології	Раз на рік	
Пропаганда здорового способу життя серед школярів, їх батьків.	Адміністрація, вчителі	Раз на рік	
Організація роботи спортивних секцій, гуртків. Залучення батьків до активного дозвілля.	Вчителі фізкультури	Раз на рік	
Організація лікувально-профілактичної роботи в ліцеї.	Медичний персонал	Постійно	
Виокремлення проблеми здоров'я як одного з пріоритетних напрямків (на педагогічних радах, конференціях, семінарах, тренінгах, консультаціях). Обмін досвідом з питання здоров'язбереження дітей під час зустрічей з представниками лікувальних закладів, вузів, громадських організацій.	Адміністрація, вчителі, представники громадських організацій	2025-2026 нр	
Побудова оптимального емоційно – психологічного клімату в закладі (ознаки: сумісність, згуртованість усіх учасників освітнього процесу за для	Психолог	Постійно	

досягнення результату)			
Залучення учасників освітнього процесу до участі у проєктах «Безпечна і дружня до дитини школа», «Індекс здоров'я школи»	Адміністрація, педагоги, учні, батьки	2023-2024рр	
Проведення «Днів здоров'я» та олімпійських уроків протягом навчального року.	Класні керівники, вчителі фізкультури	Постійно	
Пропаганда здорового способу життя шляхом створення власних творчих проєктів, діяльності агітбригади «Квітка надії», презентація власних напрацювань з питань здоров'язбереження на сторінках сайту ліцею, в соціальних мережах, фахових валеологічних виданнях.	Адміністрація, педагоги	Постійно	
Надання соціального захисту дітям, які знаходяться під опікою, з обмеженими можливостями, тим, що знаходяться на індивідуальному навчанні	Психолог, соціальний педагог	Постійно	
Здійснення диференційованого під час уроків фізичної культури з урахуванням груп здоров'я і медичних показань.	Вчителі фізкультури, медичний персонал	Постійно	
Співпраця зі спортивними школами олімпійського резерву в напрямку формування фізичного здоров'я як одного з ключових компонентів концепції розвитку гармонійної особистості.	Адміністрація ліцею та спортивних шкіл	Постійно	
Системне використання фізкультхвилинок, рухливих перерв, збалансоване раціональне харчування як один з важливих чинників здоров'я дитини	Адміністрація, педагоги	Постійно	
Реконструкція медичного кабінету закладу, спортивних майданчиків та тренажерного залу ліцею.	Засновник, керівник закладу	До 2024 року	
СТВОРЕННЯ ЗЕЛЕНОГО КЛАСУ на подвір'ї школи та проведення там навчальних занять	Адміністрація, педагоги	2023-2024рр	
Збір і аналіз результатів, корекція	Адміністрація,	2026р	

подальшої діяльності.	педагоги		
-----------------------	----------	--	--

Очікувані результати.

- Збереження і зміцнення здоров'я школярів шляхом оволодіння навичками ЗСЖ, реалізації здоров'язбережних заходів.
- залучення 80 % школярів до фізкультурно-спортивних секцій.
- Покращення фізкультурно-масової роботи, організація активного відпочинку.
- Збереження і зміцнення здоров'я педагогічних працівників, активне залучення їх до здоров'язбережувальних заходів.
- Покращення показників динаміки здоров'я учнів.
- Збереження контингенту учнів, віднесених до 1 і 2 груп здоров'я.
- Зменшення кількості ризиків поведінки, небезпечної для здоров'я (куріння, алкоголь, психотропні наркотичні речовини).
- Формування позитивного ставлення до закладу здоров'я дітей, батьків і педагогів – комплексністю і системністю роботи зі збереження і зміцнення здоров'я.
- Удосконалення матеріально-технічної бази ліцею (реконструкція антивандального майданчика, баскетбольної площадки, футбольного поля, придбання необхідного спортивного знаряддя, дооснащення медичного кабінету).
- Підвищення професійної компетентності в площині здоров'язбереження.
- Підтримка батьками діяльності закладу щодо формування усвідомленого прагнення бути здоровим.

Проект «Успіх – усвідомлений крок до майбуття»

Актуальність обумовлена тим, що створення ситуації успіху є однією з тих технологій, що дають змогу гуманізувати процес навчання і виховання; головне завдання сучасної школи - формуванням ключових компетентностей, які мають допомогти дитині успішно соціалізуватися, бо в успішній людини відповідний спосіб мислення, погляд на світ, на своє життя; шкільна освіта на разі стає визначальним складником майбутнього успіху й самореалізації особистості; діти мають чітко усвідомлювати, що від успіху кожного залежить успіх загальний і йти до успіху разом легше, цікавіше й перспективніше, бо кожен відчуває свою значущість, відповідальність за загальну справу, кожен робить у це свій особистий внесок, кожен отримує свою частку успіху.

Мета проєкту: - створення необхідних умов для досягнення учнями успіху в навчанні як головного джерела внутрішніх сил для переборення труднощів, бажання вчитися, віри в себе, а значить - і в успішне майбутнє; дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, можливість відчути себе рівним серед рівних, збудити в їхніх серцях почуття гордості і власної гідності.

Завдання:

1. Практикувати різні прийоми створення ситуації успіху як відомі в педагогіці, так і власні, авторські.

2. Допомогти різним категоріям дітей проявити свої вміння, бажання задля можливості відчувати радість досягнення успіху.
3. Формувати і розвивати в учнів здатність практично діяти, застосовувати досвід успішних дій у конкретних ситуаціях.
4. Створити систему вербальних та невербальних засобів стимулювання ліцеїстів на уроках для підвищення їхньої мотивації і бажання досягати успішного результату.
5. Ціленаправлено вчити учнів комунікувати, удосконалюючи рівень знань з української мови як головного інструмента пізнання світу й можливості самовиразитися, презентувати себе на загал і стати успішним.
6. Створити віртуальний майданчик популяризації учнями власних досягнень, для обміну досвідом і результатами.

Шляхи реалізації проєкту	Відповідальні	Термін виконання	Примітки
Провести вивчення категорій учнів відповідно до технології створення ситуації успіху («надійні», «впевнені», «невпевнені», «зневірені»)	Психолог, педагоги	Вересень-жовтень 2021	
Спланувати та реалізувати в освітній діяльності постійно діючий семінар «Топові прийоми вивчення української мови для успішної комунікації»	Адміністрація, вчителі української мови	Щорічно	
Психологічній службі ліцею провести тренінгові заняття для подолання в учнів зневіри в собі, бажання ставати успішними	Психолог	Жовтень-листопад	
Активно залучати здобувачів освіти до роботи в літературно-мистецькій студії «Жар-птиця»	Адміністрація, педагоги	Постійно	
Використовувати під час освітнього процесу елементи створення ситуації успіху, описані в педагогіці.	Адміністрація, педагоги	Постійно	
Удосконалювати систему заходів з ефективної підготовки ліцеїстів до участі в I-IV етапах Всеукраїнських олімпіад із базових дисциплін	Адміністрація, педагоги	Постійно	
Залучати здобувачів освіти до	Адміністрація,	Щорічно	

участі у творчих конкурсах різного рівня, проектах, науково-практичних конференціях, конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт МАН.	педагоги		
Проводити неформальні зустрічі з учнями-випускниками для обміну життєвим досвідом, для пізнавальних, мотиваційних бесід стосовно того, як досягати успіху в житті і не зневіритися	Адміністрація, педагоги	Щорічно	
Організувати участь у Міжнародних інтерактивних конкурсах з предметів філологічного циклу («Олімпус», «Соняшник» тощо)	Адміністрація, педагоги	Щороку	
Організувати колективний проєкт «Як парость виноградної лози плекаймо мову» для створення чистого мовного середовища в місті	Адміністрація, вчителі української мови	2023-2024рр	

Очікувані результати:

- Пошук обдарованої молоді, зацікавленої науковою, пошуковою, експериментальною діяльністю, яка прагне до відкриття, пошуку, пізнання.
- Створення оптимальних умов для розвитку й реалізації потенційних можливостей обдарованих дітей в інтелектуальному, творчому напрямках.
- Запровадження наступності між початковою, основною, старшою школою, щодо розвитку інтелектуальних здібностей ліцеїстів.
- Системна робота наукового товариства «Еврика», спрямована на реалізацію інтелектуальних запитів учнів, проведення наукових розвідок.
- Широке залучення здобувачів освіти до участі в інтелектуальних змаганнях різного рівня, проектах, науково-практичних конференціях.
- Створення системи стимулювання інтелектуально та творчо обдарованих дітей.

Проєкт «Інтелект – пріоритет нової молоді формації»

Актуальність обумовлена необхідністю створення оптимальних умов для роботи наукового товариства «Еврика» як центру наукової, пошукової, експериментальної діяльності в ліцеї; орієнтація на формування в учнів навичок

необхідності здобуття нових знань в площині предметній, а також практичного їх застосування в житті.

Мета:

- широке залучення здобувачів освіти до наукової, пошукової, експериментальної діяльності, формування навичок самостійності в процесі здобуття нових знань, що виходять за межі програмового матеріалу;
- створення необхідних умов для самореалізації ліцеїстів, пошук нових ефективних форм роботи з обдарованою молоддю;
- залучення до співпраці на базі наукового товариства «Еврика» представників вищих навчальних закладів міста.

Завдання:

1. Пошук обдарованої молоді, зацікавленої науковою, пошуковою, експериментальною діяльністю, яка прагне до відкриття, пошуку, пізнання.
2. Створення оптимальних умов для розвитку й реалізації потенційних можливостей обдарованих дітей в інтелектуальному, творчому напрямках.
3. Запровадження наступності між початковою, основною, старшою школою, щодо розвитку інтелектуальних здібностей ліцеїстів.
4. Системна робота наукового товариства «Еврика», спрямована на реалізацію інтелектуальних запитів учнів, проведення наукових розвідок.
5. Широке залучення здобувачів освіти до участі в інтелектуальних змаганнях різного рівня, проектах, науково-практичних конференціях.
6. Створення системи стимулювання інтелектуально та творчо обдарованих дітей.

Шляхи реалізації проєкту	Відповідальні	Термін виконання	Примітки
Активне залучення до роботи наукового товариства «Еврика» здобувачів освіти з числа обдарованих, які виявили бажання працювати в площині науковій та дослідницькій.	Адміністрація, педагоги	Постійно	
Оновлення інформаційного банку даних обдарованих дітей	Учителі ліцею	Вересень, щорічно	
Використовувати під час освітнього процесу елементи науково-пошукової та проєктної діяльності з метою інтелектуального зростання ліцеїстів	Адміністрація, педагоги	Постійно	
Впровадження STEM освіти як	Адміністрація,	Постійно	

піддрунття різнопланової наукової діяльності під час освітнього процесу	педагоги		
Удосконалення системи заходів з ефективної підготовки ліцеїстів до участі в I-IV етапах Всеукраїнських олімпіад із базових дисциплін	Адміністрація, педагоги	Постійно	
Залучення здобувачів освіти до участі в інтелектуальних змаганнях різного рівня, проектах, науково-практичних конференціях	Адміністрація, педагоги	Щорічно	
Стимулювання здобувачів освіти до активної участі в конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт МАН.	Адміністрація, педагоги	2021-2026	
Створення електронного архіву кращих авторських розвідок учасників МАН	Адміністрація, педагоги	Березень 2023	
Зустрічі за круглим столом випускників-студентів вищих навчальних закладів з ліцеїстами з метою обміном досвідом у площині участі в інтелектуальних змаганнях та проектах, стимулювання дослідницької діяльності здобувачів освіти закладу	Адміністрація, педагоги, представники ВНЗ	Щорічно	
Залучення до участі в освітньому процесі викладачів вищих навчальних закладів (на рівні однієї теми, циклу уроків, презентації діяльності вузу)	Адміністрація ліцею та ВНЗ	Систематично	
Організація та участь у Міжнародних інтерактивних конкурсах предметів природно-математичного циклу («Колосок», «Кенгуру», «Левеня» тощо)	Учителі ліцею	Щороку	
Створення системи психологічної підтримки дітей та розробка індивідуальних траєкторій розвитку	Психолог, соціальний педагог	Постійно	

здобувачів освіти з високим та достатнім навчальним потенціалом			
Підвищення рівня мотивації ліцеїстів як основа успішного навчання	Адміністрація, педагоги	Постійно	
Створення системи допрофільного та профільного навчання з метою розвитку пізнавальних компетентностей щодо розвитку конкурентоспроможної особистості випускника	Адміністрація	2021 -- 2026	
Системна робота батьківського лекторію щодо підвищення мотивації інтелектуального розвитку дітей	Адміністрація	Постійно	
Проведення свята «Гордість ліцею» з відзначенням учнів за результатами перемог у Всеукраїнських олімпіадах, конкурсі-захисті наукових робіт МАН, інтелектуальних та творчих конкурсах	Адміністрація, педагоги	Травень, щорічно	
Зустрічі з видатними особистостями регіону (науковцями, письменниками, художниками)	Адміністрація, педагоги	1-2 рази на рік	
Оснащення предметних кабінетів відповідно до змістового наповнення компонента державного стандарту освіти на профільному рівні. Створення навчально-матеріальної бази щодо забезпечення профільного навчання в ліцеї з урахуванням різних механізмів фінансування	Засновник, керівник закладу	Постійно	
Моніторинг результативності проєкту		2025-2026	

Очікувані результати:

- Систематичне поповнення інформаційного банку даних обдарованих дітей.
- Розробка та впровадження науково-дослідницьких проєктів.
- Функціонування класів з поглибленим вивченням окремих предметів для досягнення учнями результатів навчання та компетентностей понад вимоги відповідного державного освітнього стандарту.
- Залучення здобувачів освіти до написання науково-дослідницьких робіт в системі МАН, участі у Всеукраїнських олімпіадах, творчих та інтелектуальних конкурсах.

Проект «Творчості немає меж»

Мета проєкту: створити оптимальні умови для розвитку гармонійної творчої особистості, сприяти впровадженню новітніх педагогічних ідей, спрямованих на формування творчих здібностей ліцеїстів, допомагати встановленню взаємовідносин співтворчості між дітьми і батьками, школярами та педагогами, між однолітками; сприяти розвитку цілісної особистості дитини, усебічно розвиненої, здатної до критичного мислення, ініціативної, творчої, формування особистості-інноватора, здатного змінювати навколишній світ, конкурувати на ринку праці, учитися упродовж життя.

Завдання проєкту:

1. Створити оптимальні умови для творчого розвитку особистості дитини.
2. Надати можливість кожному ліцеїсту розвиватися у мистецькій та творчій площині; усвідомлювати свої здібності, можливості.
3. Формувати творчі та лідерські якості здобувачів освіти та окреслювати шляхи їх реалізації.
4. Забезпечувати умови для створення творчого середовища в закладі.
5. Координувати зусилля педагогічної та батьківської громадськості, спрямовані на організацію творчої діяльності учнівської молоді.
6. Організовувати змістовне дозвілля і відпочинок здобувачів освіти.
7. Розвивати в дітей відповідного віку життєві навички, зокрема: ініціативність, творчість, підприємливість, уміння навчатися впродовж життя.
8. Сприяти розвитку інформаційно-комунікаційних і комунікативних компетентностей учасників освітнього процесу.

Шляхи реалізації проєкту	Відповідальні	Термін виконання	Відповідальні
I. Організаційний етап			
Співвіднести основні положення проєкту, принципу, що сповідує навчальний заклад: «Молодь обирає здоров'я»	Адміністрація, педагоги	Вересень 2021	
Створити банк талановитих	Адміністрація,	Починаючи з	

дітей, шляхом виявлення відповідних інтересів та творчих нахилів ліцеїстів, залученість дітей до гуртків художньо-естетичного спрямування.	педагоги	2021 з постійним оновленням	
Визначити напрямки творчої діяльності здобувачів освіти та їх інтересів шляхом анкетування та опитування усіх учасників освітнього процесу	Адміністрація, педагоги, психолог	Жовтень 2021	
II Практичний (реалізаційний) етап			
Реалізація здоров'язбережувальної технології в освітньому процесі крізь призму використання артератії, кольоротерапії, музикотерапії; розробка відповідного методичного та дидактичного забезпечення.	Адміністрація, педагоги, психолог	Постійно	
Організація екскурсій до музеїв (віртуальних та реальних) як одна з дієвих практик викладання предметів художньо-естетичного циклу.	Адміністрація, вчителі	Постійно	
Участь дітей у творчих конкурсах, змаганнях, проєктах різного рівня задля особистого творчого поступу кожної талановитої дитини.	Адміністрація, педагоги	Постійно	
Розвиток наукового потенціалу ліцеїстів у художньо-естетичному та технічному напрямках шляхом участі в конкурсі-захисті науково дослідницьких робіт МАН.	Адміністрація, педагоги	Постійно	
Співпраця із закладами позашкільля у площині розвитку творчого потенціалу учнівської молоді, залученість дітей до гуртків художньо-	Адміністрація, вчителі закладу та представники закладів позашкільної	Постійно	

естетичного та технічного спрямування; проведення спільних майстер-класів, творчих виставок.	освіти		
Проведення творчих зустрічей з митцями, діячами культури, майстрами народної творчості задля пропаганди традиційного та сучасного мистецтва серед учнівської молоді.	Адміністрація, вчителі закладу	Постійно	
Реалізація спільного патріотичного проєкту «Разом до перемоги»(виготовлення патріотичних та корисних виробів для військових усіма учасниками освітнього процесу).	Адміністрація, вчителі закладу	2022-2023	
Забезпечення роботи гуртків художньо-естетичного та технічного спрямування з метою ефективної організації творчого дозвілля ліцеїстів у позаурочний час.	Адміністрація, вчителі закладу	2021-2026	
Співпраця з батьками в напрямку створення комфортних умов для творчого саморозвитку учнів у навчальному закладі, реалізація спільних творчих проєктів.	Адміністрація, вчителі закладу	Постійно	
Реалізація міждисциплінарних та STEAM проєктів, спрямованих на інтеграцію різних навчальних дисциплін та предметів художньо-естетичного циклу.	Адміністрація, вчителі закладу	2021-2025	
Реалізація ліцеїстами дослідницько-пошукового мистецького проєкту «Нові імена на мистецькій мапі Полтавщини»	Адміністрація, вчителі закладу	2023-2025	
III. Узагальнюючий етап			
Презентація дослідницько-	Адміністрація,	2025-2026	

пошукового мистецького проекту «Нові імена на мистецькі мапі Полтавщини»	вчителі закладу		
Моніторинг результативності здобувачів освіти у творчих конкурсах, змаганнях різного рівня.	Адміністрація, вчителі закладу	2025-2026	
Анкетування учасників освітнього процесу з метою прогнозування подальшої діяльності у напрямку розвитку творчого потенціалу ліцеїстів.	Адміністрація, вчителі закладу, психолог	2025-2026	

Очікувані результати:

- Створення умов для комфортного творчого освітнього середовища.
- Збереження та зміцнення фізичного й психічного здоров'я.
- Формування мистецької культури учасників освітнього процесу.
- Встановлення партнерських взаємин, співтворчості між дітьми й батьками, учнями та педагогами.
- Прийняття й правильне розуміння учнями багатого різноманіття культур країни, наших форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності.
- Формування в молоді навичок творчого мислення, критичного осмислення й вироблення суджень, спрямованих на творче самовираження особистості учня.
- Організація змістовного творчого дозвілля та відпочинку ліцеїстів.
- Розвиток інформаційно-комунікаційних і комунікативних компетентностей учасників освітнього процесу.
- Співпраця педагогічного колективу з батьківською спільнотою задля формування в дітей і молоді культури, інтелектуального та творчого розвитку.
- Розвиток у дітей відповідного віку життєвих навичок, зокрема: ініціативність, творчість, підприємливість, уміння навчатися впродовж життя.
- Виховання соціально активної та комунікативної особистості з високим рівнем культури й моралі.
- Організація роботи з обдарованими дітьми.
- Створення банку талановитих дітей з метою покращення результативності у конкурсах, змаганнях мистецького напрямку.
- Зростання позитивного іміджу освітнього закладу.

Проект «Компетентнісний випускник»

Актуальність проекту Зважаючи, що досягнення особистістю життєвого успіху в сучасних суспільних умовах можливе лише за її соціальної активності, самореалізації, життєвої компетентності, життєтворчості, створення

оптимальних умов для формування компетентнісного випускника, здатного до самоствердження в сучасних соціально-економічних реаліях, є пріоритетною засадою, що дозволить виокремити гармонійний розвиток, креативність, нестандартність як основні чинники успішної особистості.

Мета проєкту: підготовка високоосвічених, життєво компетентних випускників, здатних і готових самостійно, свідомо і творчо визначати та здійснювати власне життя;

Завдання проєкту :

1. Забезпечити формування особистості, здатної до здобуття подальшої професійної освіти, соціальної та професійної мобільності.
2. Розробити систему заходів щодо реалізації проєкту.
3. Організувати освітній процес з урахуванням сучасних досягнень науки та практики, зорієнтованих на навчання упродовж життя, підприємливість, соціальну і громадянську активність, полі культурність, бажання дотримуватися здорового способу життя.

Шляхи реалізації проєкту	Відповідальні	Термін виконання	Примітки
Виокремлення шляхів і способів реалізації проєкту	Адміністрація, педагоги, психолог	Вересень 2021	
Моніторинг професійних нахилів та вподобань старшокласників з метою виокремлення і подальшого навчання	Психолог	Постійно	
Відвідування Центру зайнятості, проведення профорієнтаційних заходів спрямованих на усвідомлений вибір випускниками майбутньої професії	Адміністрація, класні керівники	Постійно	
Презентація закладів вищої (I-II, III-IV рівнів) освіти серед випускників 9, 11 класів	Адміністрація, класні керівники, представники закладів професійної освіти	Постійно	
Тренінг для старшокласників «Сутність і роль громадянської позиції в житті людини»	Психолог	Раз на рік	
Тренінг для педагогів «Компетентнісний підхід до	Адміністрація, психолог	Раз на рік	

освітнього процесу як вимога сучасності»			
Тренінг для батьків «Шляхи особистісного зростання в родині як основа життєвого благополуччя»	Адміністрація, психолог	Раз на рік	
Платформа для дискусій «Моя життєва позиція. Шлях до успіху»	Адміністрація, психолог	Постійно	
Моніторинг результативності проекту	Адміністрація	2025-2026 навчальний рік	

Очікувані результати:

Випускник ліцею:

- свідомо обирає свою майбутню професію й оцінює власну готовність до навчання впродовж життя, орієнтується на ринку праці, відповідає новим запитам ринку, мобільний, конкурентоздатний, вміє інтегруватися в динамічне суспільство;
- володіє комунікативною культурою, способами запобігання та розв'язування конфліктних ситуацій;
- уміє здобувати, аналізувати інформацію, отриману з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку та самовдосконалення, пізнання та пояснення явищ дійсності, використовує в практичній діяльності;
- креативний, творчий, ініціативний, здатний акумулювати ідеї та реалізовувати їх;
- дбайливо ставиться до свого здоров'я та здоров'я інших;
- володіє сучасною технікою та технологіями;
- готовий розв'язувати проблеми, що виникають у житті при виконанні різних соціальних ролей, проблем життєвого самовизначення, вибору стилю й образу життя.

СХВАЛЕНО
рішенням педагогічно ради
Протокол №1 від 09.01.2023

ЗАТВЕРДЖУЮ
директор Ліцею №14 «Здоров'я»
Полтавської міської ради
_____ Віра ПІЦДУБНА

Положення
про внутрішню систему
забезпечення якості освіти
Ліцею №14 «Здоров'я»
Полтавської міської ради

I. Загальні положення

Положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти в Ліцеї №14 «Здоров'я» Полтавської міської ради (далі – ВСЗЯО) розроблено відповідно до вимог частини третьої статті 41 Закону України «Про освіту», статті 38 Закону України «Про повну загальну середню освіту», Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, наказу Міністерства освіти і науки України від 09 січня 2019 року № 17 «Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти», Рекомендацій до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти «Внутрішня система забезпечення якості освіти: Абетка для директора» Державної служби якості освіти України, Статуту закладу освіти та інших нормативних документів.

У процесі розроблення Положення про ВСЗЯО враховувалися Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти, затверджені наказом МОН від 30.11.2020 №1480.

Метою запровадження внутрішньої системи забезпечення якості освіти є виявлення та відстеження тенденцій у розвитку якості освіти в закладі, встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності її заявленим цілям, оцінювання причин відхилень від цілей, формування довіри громади до ЗСГО.

Функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти, згідно зі статтею 26 Закону України «Про освіту», забезпечує керівник закладу.

Розбудова внутрішньої системи забезпечення якості спирається на такі принципи:

- **Дитиноцентризм.** Головним суб'єктом, на якого спрямована освітня діяльність Ліцею №14 «Здоров'я» Полтавської міської ради (далі – Ліцей № 14 «Здоров'я»), є дитина.
- **Автономія** Ліцею №14 «Здоров'я» передбачає самостійність у виборі форм і методів навчання, визначення стратегії і напрямів розвитку, які відповідають нормативно-правовим документам, Державним стандартам початкової загальної освіти та базової середньої освіти. Цілісність системи управління якістю освіти. Усі компоненти діяльності взаємопов'язані та взаємозалежні.
- **Постійне вдосконалення.** Педагогічний колектив закладу постійно працює над вдосконаленням освітньої діяльності шляхом гнучкості, змін в освітній сфері та створення нових можливостей.
- **Вплив зовнішніх чинників.** Система освітньої діяльності у Ліцеї №14 «Здоров'я» не є замкнутою, на неї впливають зовнішні чинники – засновник, місцева громада, освітня політика держави.
- **Адаптованість до вимог часу.** Освітня діяльність у ліцеї №14 змінюється під впливом сучасних тенденцій розвитку суспільства. Педагогічний колектив плідно працює над удосконаленням фахових компетенцій шляхом підвищення кваліфікації за різними напрямками, зокрема на курсах підвищення кваліфікації, участі у вебінарах і тренінгах, семінарах та практикумах, самоосвіті; креативності, гнучкості у підходах до викладання, постійному саморозвитку та самовдосконаленню.
- **Ціннісні орієнтири.** Невід'ємною складовою всього освітнього процесу в ліцеї №14 є орієнтація на здорову, всебічно розвинену особистість, створення оптимальних гігієнічних, екологічних та інших умов, що полегшують формування нових знань, зберігаючи при цьому здоров'я учнів; забезпечують дитині можливість збереження здоров'я під час навчання в ліцеї, формують в неї необхідні знання, уміння та навички щодо здорового способу життя, навчають використовувати їх у повсякденному житті.

II. Структура внутрішньої системи забезпечення якості освіти

Складовими системи забезпечення якості освіти в закладі освіти є:

- стратегія та процедури внутрішньої системи забезпечення якості освіти;
- система та механізми забезпечення академічної доброчесності в закладі освіти;
- критерії, правила і процедури оцінювання здобувачів освіти;
- критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної діяльності педагогічних працівників;
- критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівних працівників закладу освіти;
- забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу;
- організація освітнього процесу в умовах дистанційного навчання;
- забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління закладом освіти;
- механізми реалізації внутрішньої системи забезпечення якості освіти.

Внутрішні чинники забезпечення якості загальної середньої освіти включають :

- якість основних умов освітнього процесу;
- якість реалізації освітнього процесу;
- якість результатів освітнього процесу.

Забезпечення якості загальної середньої освіти закладу повинні відповідати Державним стандартам відповідних рівнів, що є пріоритетом та спільною метою освітньої діяльності всіх її учасників.

Забезпечення якості освіти є багатоплановим і включає в себе:

- наявність необхідних ресурсів(кадрових, фінансових, матеріальних, інформаційних, наукових, навчально-методичних тощо);
- організацію освітнього процесу, що відповідає сучасним тенденціям розвитку науки і освіти; контроль освітньої діяльності та якості підготовки фахівців на всіх етапах навчання.
- Положення регламентує зміст і порядок забезпечення якості освіти для здобувачів загальної середньої освіти за такими напрямками:
- освітнє середовище;
- система оцінювання освітньої діяльності здобувачів освіти;
- система педагогічної діяльності;
- система управлінської діяльності.

Колегіальним органом управління Ліцею №14 «Здоров'я», який визначає, затверджує систему, стратегію та процедури внутрішнього забезпечення якості освіти, є педагогічна рада, яка має право вносити в нього зміни та доповнення і затверджується керівником закладу.

Відповідальність за впровадження ВСЗЯО в закладі покладається на директора закладу освіти.

Організація та координація роботи із забезпечення внутрішньої системи якості освіти покладається на заступників директора відповідно до розподілу посадових обов'язків.

III. Політика та процедури забезпечення внутрішньої системи забезпечення якості освіти

3.1. Стратегія та процедури забезпечення якості освіти

Стратегія та процедура забезпечення якості освіти базується на наступних принципах:

- **принцип процесного підходу**, що розглядає діяльність закладу як сукупність освітніх процесів, які спрямовані на реалізацію визначених закладом стратегічних цілей, при

цьому управлінню якістю освітніх послуг реалізується через функції планування, організації, мотивації та контролю;

- **принцип цілісності**, який передбачає органічну єдність заходів щодо забезпечення якості освіти з освітнім процесом;
- **принцип розвитку**, що виходить з необхідності вдосконалення якості освітнього процесу відповідно до зміни внутрішнього та зовнішнього середовища, аналізу даних та інформації про результативність освітньої діяльності;
- **принцип партнерства**, що враховує взаємозалежність та взаємну зацікавленість суб'єктів освітнього процесу, відповідно до їх поточних та майбутніх потреб у досягненні високої якості освітнього процесу.
- **принцип відповідності Державним стандартам** загальної середньої освіти;
- **принцип відповідальності** за забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності;
- **принцип системності в управлінні** якістю на всіх стадіях освітнього процесу;
- **принцип здійснення обґрунтованого моніторингу** якості освіти;
- **принцип готовності** суб'єктів освітньої діяльності до **ефективних змін**;
- **принцип відкритості інформації** на всіх етапах забезпечення якості та прозорості процедур системи забезпечення якості освітньої діяльності.

Стратегія (політика) та процедури забезпечення якості освіти передбачають здійснення таких процедур і заходів:

- система внутрішніх і зовнішніх моніторингів якості освітньої діяльності та якості освіти (моніторинг навчальних досягнень учнів, моніторинг адаптації дітей у закладі, моніторинг наступності між початковим та базовим рівнями освіти тощо);
- самооцінювання якості освітньої діяльності та якості освіти;
- система оцінювання навчальних досягнень учнів;
- професійне зростання керівних та педагогічних працівників;
- забезпечення публічності інформації про діяльність ліцею;
- забезпечення академічної доброчесності у діяльності педагогічних працівників та здобувачів освіти;
- запобігання та протидія булінгу (цькуванню);
- забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу та підтримки здобувачів освіти;
- забезпечення якості освітньої діяльності під час дистанційного навчання;
- формування внутрішньої потреби всіх учасників освітнього процесу щодо усвідомленого та відповідального ставлення до власного здоров'я і людського життя в цілому.

3.2. Механізм функціонування системи забезпечення якості освіти включає послідовну підготовку та практичну реалізацію наступних етапів управління:

- **планування** (аналіз сучасного стану освітньої діяльності та освітнього процесу; визначення сильних сторін і проблем у розвитку; визначення пріоритетних цілей та розробка планів їх реалізації);
- **організацію** (переформатування/створення організаційної структури для досягнення поставлених цілей);
- **визначення, розподіл та розмежування повноважень** із метою координування та взаємодії у процесі виконання завдань);
- **контроль** (розробка процедур вимірювання та зіставлення отриманих результатів зі стандартами);
- **коригування** (визначення та реалізація необхідних дій та заходів, націлених на стимулювання процесу досягнення максимальної відповідності стандартам).

Система контролю якості освітнього процесу в закладі включає:

- **самооцінку** ефективності діяльності із забезпечення якості;
- **контроль якості результатів навчання** та об'єктивності оцінювання;
- **контроль якості реалізації** навчальних (освітніх) програм.

3.3. Самооцінювання

Функції самооцінювання

- Отримання порівняльних даних, виявлення динаміки і факторів впливу на динаміку.
- Упорядкування інформації про стан і динаміку якості освітнього процесу.
- Координація діяльності організаційних структур (методичні об'єднання ліцею, творчі групи) задіяних у процедурах моніторингу.

Форми самооцінювання

- Самооцінка власної діяльності на рівні педагога, учня, адміністратора.
- Внутрішня оцінка діяльності керівниками шкільних методичних об'єднань.
- Зовнішнє оцінювання діяльності.

Етапи проведення самооцінювання

Терміни проведення моніторингу визначаються планом роботи школи на кожен навчальний рік.

Самооцінювання включає три етапи:

- а) підготовчий — створення групи із самооцінювання, визначення на засіданні педагогічної ради об'єкта вивчення та визначення мети; на засіданні групи з самоаналізу – критеріїв оцінювання, розробка інструментарію і механізму відстеження, визначення термінів;
- б) практичний (збір інформації) — аналіз документації, тестування, контрольні зрізи, анкетування, цільові співбесіди, самооцінка тощо;
- в) аналітичний — систематизація інформації, аналіз інформації, коректування, прогнозування, контроль за виконанням прийнятих управлінських рішень (педагогічна рада, підсумковий наказ по закладу, річний звіт директора, розміщення на веб-сайті ліцею).

Виконавці

Виконавцями самооцінювання є: заступники директора, керівники методичних об'єднань, члени творчих груп, педагогічні працівники певної спеціалізації, вчителі-предметники, класні керівники, представники соціально-психологічної служби закладу.

3.4. Забезпечення безпечного і здорового освітнього середовища

У законодавстві загальні вимоги, які забезпечують безпечне освітнє середовище закладу регулюються Законом України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Указом Президента України від 25 травня 2020 року №195/2020 «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі», відповідно до Конвенції ООН про права дитини, наказу МОН від 09.01.2019 №17 «Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів середньої освіти», Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу» від 18.02.2018 №2657-VIII.

Відповідно до чинного законодавства визначити три основні складові безпечного освітнього середовища:

- безпечні й комфортні умови праці та навчання;
- відсутність дискримінації та насильства;
- створення інклюзивного і мотивувального простору.

Запобігання і протидія булінгу (цькуванню) в ліцеї передбачає:

- розроблення й оприлюднення правил поведінки здобувача освіти в закладі освіти;
- розроблення й оприлюднення плану заходів, спрямованих на запобігання і протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти;
- розроблення й оприлюднення порядку подання та розгляду (з дотриманням конфіденційності) заяв про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти;

- розроблення й оприлюднення порядку реагування на доведені випадки булінгу (цькування) в закладі освіти та відповідальності осіб, причетних до булінгу (цькування) тощо.

IV. Система та механізми забезпечення академічної доброчесності в Ліцеї №14 «Здоров'я»

Положення про академічну доброчесність учасників освітнього процесу Ліцею №14 «Здоров'я» Полтавської міської ради є внутрішнім підзаконним нормативним актом, який спрямований на забезпечення якісних освітніх послуг, наданих здобувачам освіти, додержання моральних, правових, етичних норм поведінки всіма учасниками освітнього процесу.

(Див. Положення про академічну доброчесність Ліцею № 14 «Здоров'я» Полтавської міської ради)

V. Критерії, правила і процедури оцінювання здобувачів освіти

Критерії, правила і процедури оцінювання учнів у закладі не суперечать чинному Законодавству і ґрунтуються на позитивному підході, що, передусім, передбачає врахування рівня досягнень учнів.

Система оцінювання навчальних досягнень учнів:

- має у своїй основі чіткі і зрозумілі вимоги до навчальних результатів;
- дозволяє гарантовано досягти і перевищити ці результати;
- заохочує учнів апробувати різні моделі досягнення результату без ризику отримання негативної оцінки;
- розвиває в учнів упевненість у своїх здібностях і можливостях;
- використовує самооцінювання і взаємооцінювання як важливий елемент навчальної діяльності.

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється на основі затверджених Міністерством освіти і науки України критеріїв.

Критерії, затверджені Міністерством освіти і науки України, є загальними і використовуються як основа для здійснення оцінювання. Під час організації різних видів роботи, не передбачених вищезазначеним документом, учитель розробляє критерії, які ґрунтуються на критеріях, затверджених МОН, а також враховують особливості вивчення теми (обсяг годин на вивчення, кількість обов'язкових робіт), наскрізну освітню програму ліцею №14, компетентнісний підхід до викладання предмету, організаційну форму проведення навчального заняття) та залучає до їх розробки здобувачів освіти.

Розроблені вчителем критерії оцінювання не потребують затвердження керівництвом ліцею.

Учителі мають систематично інформувати учнів про розроблені критерії оцінювання. Інформація про критерії оцінювання може бути донесена у різних формах: в усній формі, шляхом розміщення на інформаційному стенді у класі, через інтерактивну інтернет-платформу, електронну пошту, інші види комунікації.

Учитель може застосовувати наступні способи контролю навчальних досягнень учнів:

- усне опитування;
- письмова самостійна, контрольна робота (тестова, комбінована, із закритими відповідями, із відкритими відповідями тощо);
- контрольні нормативи;
- лабораторні та практичні роботи (дослідження), практикуми;
- комп'ютерне тестування;
- захист проєктів;
- аналіз портфоліо;
- державну підсумкову атестацію учнів 4-х, 9-х, 11-х класів (у формі ЗНО);

- участь і результативність у шкільних, міських, обласних та Всеукраїнських етапах учнівських олімпіад, турнірів, конкурсів, змагань, тощо.
- Вчитель може застосовувати наступні види контролю навчальних досягнень учнів:
- поточне (на кожному уроці та навчальному занятті);
- тематичне (в кінці вивчення кожної теми або декількох тем);
- підсумкове (семестрове, річне).

У ліцеї №14 оцінюється не лише результат роботи, але й процес навчання, індивідуальний поступ кожного учня.

Учитель забезпечує мотивуючу роль оцінювання: має позитивно оцінювати навіть скромні досягнення учнів, якщо вони є результатом їх справжніх зусиль.

Оцінці підлягає рівень аргументації та уміння учнів висловлювати свою думку.

Впроваджуючи компетентнісний підхід оцінювання навчальних досягнень, вчитель оцінює:

- вміння розв'язувати проблеми і приймати рішення;
- уміння, які визначають здатність працювати в команді;
- рівень розуміння, а не відтворення фрагментів інформації;
- уміння слухати, розв'язувати конфлікти, вирішувати дискусійні питання і проблеми;
- уміння застосовувати знання в реальних життєвих ситуаціях.

Основним індикатором вимірювання результатів освітньої діяльності учнів є їхні навчальні досягнення.

Система оцінювання навчальних досягнень учнів постійного перебуває в системі внутрішніх моніторингових досліджень з боку адміністрації ліцею.

Основною метою такого моніторингу є виявлення об'єктивного та раціонального підходу до оцінювання навчальних досягнень учнів з боку вчителя, простеження системності в оцінюванні учнів, динаміки їх навчальних досягнень.

Для моніторингу системи оцінювання навчальних досягнень учнів у закладі використовуються такі основні джерела:

- результати моніторингів навчальних досягнень учнів (зовнішніх або внутрішніх) у вигляді стандартизованих тестів або інших форм завдань, розроблених учителем або членами адміністрації (у ході підготовки моніторингу допускається використання завдань міжнародних моніторингів PISA, TIMSS та інших);
- результати ДПА у початковій, базовій та старшій школі;
- підсумкове оцінювання учнів у класному журналі.
- Можливі способи отримання інформації за результатами моніторингових досліджень, що стосуються системи оцінювання навчальних досягнень учнів:
- порівняльний аналіз між результатами ДПА та підсумковим оцінюванням учителя з предмету;
- аналіз середнього балу класів за підсумками семестрового і річного оцінювання;
- порівняльний аналіз середнього балу навчальних досягнень учнів з окремих предметів;
- порівняльний аналіз підсумкового оцінювання між класами на одній паралелі;
- порівняльний аналіз підсумкового оцінювання з результатами попередніх навчальних років.

Результати моніторингових досліджень узагальнюються у формі таблиць, діаграм, гістограм, висновків та аналітичних довідок.

Поряд із 12-бальною системою у ліцеї застосовується формувальне оцінювання, яке:

- націлене на визначення індивідуальних досягнень кожного учня;
- не передбачає порівняння навчальних досягнень різних учнів;
- широко використовує описове оцінювання;
- застосовує зрозумілі критерії оцінювання, за якими оцінюють учня, він стає свідомим учасником процесу оцінювання і навчання;
- забезпечує зворотний зв'язок – отримання інформації про те, чого учні навчилися, а також про те, як учитель реалізував поставлені навчальні цілі;

- визначає вектор навчання: виконавши завдання, учні дізнаються про те, якого рівня вони наразі досягли і в якому напрямку їм потрібно рухатися далі.
- Учитель з метою впровадження формувального оцінювання використовує такі передумови:
- ставить перед учнями виклики у вигляді пошуку причинно-наслідкових зв'язків, розгляду проблемних задач, реалізації проєктів;
- спонукає учнів до самостійного мислення і конструювання відповіді;
- заохочує до обґрунтування думок і способу міркування;
- пропонує чіткі критерії оцінювання;
- формує в учнів розуміння, що будь-яке явище або процес потрібно розглядати всебічно;
- розвиває критичне мислення учнів.

У формувальному оцінюванні переважає оцінювання описове, яке спрямовується на індивідуальний поступ учня.

Учні ліцею можуть залучатися до самооцінювання та взаємооцінювання за визначеними попередньо критеріями.

Обов'язковому оцінюванню підлягають навчальні досягнення учнів з предметів інваріантної складової навчального плану закладу.

VI. Критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної діяльності педагогічних працівників Ліцею №14 «Здоров'я»

1. Внутрішня система забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності закладу передбачає підвищення якості професійної підготовки фахівців відповідно до очікувань суспільства.
 2. Вимоги до педагогічних працівників закладу встановлюються у відповідності до розділу VII Закону України «Про освіту», на основі положень наказу МОН України від 09.01.2019 року №17 «Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти».
 3. З метою вдосконалення професійної підготовки педагогів закладу шляхом поглиблення, розширення й оновлення професійних компетентностей організовується підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Щорічне підвищення кваліфікації педагогічних працівників здійснюється відповідно до статті 59 Закону України «Про освіту», постанови Кабінету Міністрів України №800 від 21.08.2019 та листа Міністерства освіти і науки України №1/9-683 від 04.11.2019.
- Формами підвищення кваліфікації є інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева), дуальна, на робочому місці тощо. Форми підвищення кваліфікації можуть поєднуватись.
- Основними видами підвищення кваліфікації є:
- навчання за програмою підвищення кваліфікації при ПАНУ;
 - стажування;
 - участь у семінарах, практикумах, тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо.

Щорічний план підвищення кваліфікації педагогічних працівників затверджує педагогічна рада.

Показником ефективності та результативності діяльності педагогічних працівників є їх атестація та сертифікація, яка проводиться відповідно до частини четвертої статті 54 Закону України «Про освіту», постанови Кабінету Міністрів України №1190 від 27.12.2018 року та на підставі Типового положення про атестацію педагогічних працівників, що є чинним на час дії цього положення.

4. Оцінювання педагогічної діяльності педагогічних працівників ліцею передбачає використання методів анкетування, спостереження та інтерв'ю, аналіз документації для збирання інформації і здійснюється членами адміністрації закладу відповідно до розподілу посадових обов'язків з можливим залученням керівників предметних методичних

об'єднань закладу. Спостереження за діяльністю педагогічних працівників включає також відвідування навчальних занять, огляд класної кімнати, спостереження за організацією взаємодії з учасниками освітнього процесу, в тому числі і з батьками.

5. Критерії та показники оцінювання педагогічної діяльності педагогічних працівників ліцею:

5.1. Критерій1. Здатність ефективно планувати свою діяльність, використовувати сучасні освітні підходи до організації освітнього процесу з метою формування ключових компетентностей здобувачів освіти.

Показники:

5.1.1. Педагогічний працівник планує свою діяльність, аналізує її результативність, визначає сильні і слабкі сторони своєї професійної діяльності, формує і розвиває власну інформативну компетентність та визначає шляхи подальшого саморозвитку.

5.1.2. Педагогічний працівник застосовує освітні технології, спрямовані на формування ключових компетентностей і наскрізних умінь здобувачів освіти.

5.1.3. Педагогічний працівник надає дітям рівні можливості участі у різних формах взаємодії, зокрема організовує співпрацю учнів у парах, мікрогрупах, групах.

5.1.4. Педагогічний працівник забезпечує баланс між активним, пасивним та інтерактивним навчанням.

5.1.5. Педагогічний працівник бере участь у формуванні та реалізації індивідуальних освітніх траєкторій для здобувачів освіти (за потреби).

5.1.6. Педагогічний працівник використовує інформаційно-комунікаційні технології, створює та/або використовує освітні ресурси (електронні презентації, відеоматеріали, методичні розробки, веб-сайти, блоги тощо) в ході планування та реалізації освітньої діяльності.

5.1.7. Педагогічний працівник демонструє позитивні навички вербальної та невербальної комунікації зі здобувачами освіти.

5.1.8. Педагогічний працівник сприяє формуванню суспільних цінностей у здобувачів освіти:

- формує в учнів повагу до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина; нетерпимість до приниження честі та гідності людини,
- фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками;
- розвиває – патріотизм, повагу до державної мови і державних символів України, шанобливе ставлення до національних, історичних, культурних цінностей, традицій і надбань Українського народу;
- забезпечує позитивне ставлення до індивідуальних відмінностей учнів, цінує, враховує особливості та захищає права кожного з них) у процесі їх навчання, виховання та розвитку.

5.1.9. Педагогічний працівник широко використовує в освітній діяльності здоров'язбережувальну педагогічну технологію, що сприяє формуванню в учнів позитивного ставлення до здоров'я в усіх його проявах:

- формує культуру здоров'я, застосовуючи валеологічний підхід;
- сприяє розвитку екологічного мислення;
- крізь призму діяльнісного підходу формує навички здорового способу життя
- формує світоглядні засади та навички здоров'язбережувальні, що використовуватимуться здобувачами освіти упродовж життя.

5.1.10. Педагогічний працівник застосовує різноманітні форми оцінювання роботи учнів проводить аналіз результативності їхньої навчальної діяльності.

5.2. Критерій2. Постійне підвищення професійного рівня і педагогічної майстерності педагогічних працівників.

Показники:

5.2.1. Педагогічний працівник забезпечує власний професійний розвиток і підвищення кваліфікації, у тому числі щодо методики роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. (стосується курсів підвищення кваліфікації).

5.2.2. Педагогічний працівник здійснює інноваційну освітню діяльність, бере участь у освітніх проєктах.

5.2.3. Педагогічний працівник бере участь у семінарах, тренінгах, майстер-класах, науково-практичних конференціях, вебінарах, роботі творчих груп із професійних питань.

5.2.4. Педагогічний працівник транслює свої педагогічні напрацювання через участь у конкурсах педагогічної майстерності, освітніх виставках тощо.

5.3. Критерій 3. налагодження співпраці зі здобувачами освіти, їх батьками, працівниками закладу освіти, створення сприятливих умов для здобуття освіти.

Показники:

5.3.1. Педагогічний працівник діє на засадах педагогіки партнерства.

5.3.2. Педагогічний працівник співпрацює з батьками здобувачів освіти з питань організації освітнього процесу, забезпечує постійний зворотній зв'язок.

5.3.3. Педагогічний працівник практикує педагогічне наставництво, взаємонавчання та інші форми професійної співпраці.

5.3.4. Педагогічний працівник створює комфортне освітнє середовище з дотриманням вимог безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни.

5.3.5. Педагогічний працівник забезпечує емоційну і психологічну комфортність освітнього середовища для учнів.

5.4. Критерій 4. організація педагогічної діяльності та навчання здобувачів освіти на засадах академічної доброчесності.

Показники:

5.4.1. Педагогічний працівник під час провадження педагогічної (творчої) діяльності дотримуються академічної доброчесності.

5.4.2. Педагогічний працівник сприяє дотриманню академічної доброчесності здобувачами освіти.

5.5. Критерій 5. Результативність освітнього процесу.

Показники:

5.5.1. Педагогічний працівник забезпечує рівень навчальних досягнень учнів, що відповідає вимогам відповідного державного стандарту (результативність річного оцінювання, участі учнів в ДПА (у формі ЗНО).

5.5.2. Педагогічний працівник забезпечує високий рівень підготовки здобувачів освіти до участі у Всеукраїнських предметних олімпіадах різних рівнів.

5.5.3. Педагогічний працівник забезпечує високий рівень підготовки здобувачів освіти до участі у конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт по лінії МАН.

5.5.4. Педагогічний працівник забезпечує високий рівень підготовки здобувачів освіти до участі у турнірах, конкурсах, змаганнях, виставках різних рівнів та різного спрямування.

6. Адміністрація ліцею, під час самоаналізу, може використовувати дані моніторингу, враховуючи вищезазначені показники.

VII. Критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівних працівників ліцею №14

Внутрішня система забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності визначає стратегію управління в ліцеї, напрямки ефективних змін та розвитку освітньої системи. Для

цього застосовується моніторинг якості освітнього процесу в закладі освіти як систему збору, обробки, збереження та розповсюдження інформації про стан освітнього процесу чи окремих його елементів із метою інформаційного забезпечення управління та прийняття оптимальних управлінських рішень щодо підвищення ефективності функціонування усіх складових освітнього процесу, їхній взаємодії для досягнення очікуваних й запланованих результатів, а також інноваційного розвитку закладу освіти.

Процедура управління процесом забезпечення якості освіти базується на таких вимогах та критеріях:

1. Вимога 1. Наявність стратегії розвитку ліцею №14 та системи планування діяльності закладу, моніторинг виконання поставлених цілей і завдань.

Критерій оцінювання:

1.1.1. У закладі освіти затверджено стратегію його розвитку, спрямовану на підвищення якості освітньої діяльності.

1.1.2. У закладі освіти річне планування та відстеження його результативності здійснюються відповідно до стратегії його розвитку та з урахуванням освітньої програми.

1.1.3. У закладі освіти здійснюється самооцінювання якості освітньої діяльності на основі стратегії (політики) і процедур забезпечення якості освіти.

1.1.4. Керівництво закладу освіти планує та здійснює заходи щодо утримання у належному стані будівель, приміщень, обладнання.

2. Вимога 2. Формування відносин довіри, прозорості, дотримання етичних норм.

Критерій оцінювання:

2.1. Керівництво закладу освіти сприяє створенню психологічно комфортного середовища, яке забезпечує конструктивну взаємодію здобувачів освіти, їх батьків, педагогічних та інших працівників закладу освіти та взаємну довіру.

2.2. Заклад освіти оприлюднює інформацію про свою діяльність на відкритих загальнодоступних ресурсах.

3. Вимога 3. Ефективність кадрової політики та забезпечення можливостей для професійного розвитку педагогічних працівників.

Критерій оцінювання:

3.1. Керівник закладу освіти формує штат закладу, залучаючи кваліфікованих педагогічних та інших працівників відповідно до штатного розпису та наскрізної освітньої програми.

3.2. Керівництво закладу освіти за допомогою системи матеріального та морального заохочення мотивує педагогічних працівників до підвищення якості освітньої діяльності, саморозвитку, здійснення інноваційної освітньої діяльності.

3.3. Керівництво закладу освіти сприяє підвищенню кваліфікації педагогічних працівників.

4. Вимога 4. Організація освітнього процесу на засадах людиноцентризму, прийняття управлінських рішень на основі конструктивної співпраці учасників освітнього процесу, взаємодія закладу освіти з місцевою громадою.

Критерій оцінювання:

4.1. У закладі освіти створюються умови для реалізації прав і обов'язків учасників освітнього процесу.

4.2. Управлінські рішення приймаються з урахуванням пропозицій учасників освітнього процесу.

4.3. Керівництво закладу освіти створює умови для розвитку громадського самоврядування.

4.4. Керівництво закладу освіти сприяє виявленню громадської активності та ініціативи учасників освітнього процесу, їх участі в житті місцевої громади.

4.5. Режим роботи закладу освіти та розклад занять враховують вікові особливості здобувачів освіти, відповідають їх освітнім потребам, співпрацю зі спортивними школами м. Полтави.

4.6. У закладі освіти створюються умови для реалізації індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів освіти.

5. Вимога 5. Формування та забезпечення реалізації політики академічної доброчесності.

Критерії оцінювання:

5.1. Заклад освіти впроваджує політику академічної доброчесності.

5.2. Керівництво закладу освіти сприяє формуванню в учасників освітнього процесу негативного ставлення до корупції.

5.3. Ефективність управлінської діяльності керівника під час атестації визначається за критеріями:

- саморозвиток та самовдосконалення керівника у сфері управлінської діяльності;
- стратегічне планування базується на положеннях концепції розвитку Ліцею №14 «Здоров'я», висновках аналізу та самоаналізу результатів діяльності;
- річне планування формується на стратегічних засадах розвитку закладу;
- здійснення аналізу і оцінки ефективності реалізації планів, проектів;
- забезпечення професійного розвитку вчителів, методичного супроводу молодих спеціалістів;
- поширення позитивної інформації про заклад;
- створення повноцінних умов функціонування закладу (безпечні та гігієнічні);
- застосування ІКТ-технологій у освітньому процесі;
- забезпечення якості освіти через взаємодію всіх учасників освітнього процесу.

6. Вимога 6. Взаємодія зі спортивними школами, вищими навчальними закладами, громадськими організаціями міста щодо формування життєвих цінностей, серед пріоритетних з яких – здоров'я.

Критерії оцінювання:

6.1. Наявність укладеного договору (угоди) про співпрацю (співробітництво, спільну діяльність) з питання здоров'язбереження.

6.2. Проведення спільних заходів, спрямованих на формування у здобувачів освіти ціннісного орієнтира – прагнення бути здоровим.

6.3. Профілактична робота щодо запобігання шкідливих звичок, впливу зовнішнього середовища на молоду людину.

6.4. Використання результатів моніторингу (позитивний вплив заняття спортом у школах олімпійського резерву) на стан здоров'я здобувачів освіти, а також під час написання науково-дослідницьких робіт МАН.

7. Аналіз виконання вищезазначених вимог директором закладу забезпечується щорічно у рамках щорічного звіту керівника.

VIII. Забезпечення публічності інформації про заклади освіти

Публічність інформації про діяльність забезпечується згідно зі статтею 30 Закону України «Про освіту».

В закладі освіти функціонує офіційний веб-сайт <https://14gymnasium.wixsite.com/my-site>

На офіційному сайті розміщуються інформація, відповідно до статті 30 Закону України «Про освіту», а саме:

- статут ліцею, стратегія розвитку закладу;
- загальні правила для ліцеїстів;

- кадровий склад закладу;
- територія обслуговування, закріплена за ліцеєм його засновником;
- ліцензований обсяг та фактична кількість осіб, які навчаються у закладі;
- освітні програми;
- матеріально-технічне забезпечення закладу;
- результати моніторингу якості освіти;
- мова освітнього процесу;
- наявність вільних місць в класах;
- річний звіт про діяльність закладу освіти.

Крім зазначеного, на сайті розміщуються фінансові звіти про надходження та використання всіх коштів, отриманих як благодійна допомога. Окрема сторінка відведена психологічній службі ліцею, порадам батьків, щодо протидії булінгу, безпеки в інтернеті тощо. На допомогу предметникам створено методичну скарбничку, метою якої є презентація кращих розробок вчителів, як з фаху, так і здоров'язбереження.

Інформація, що підлягає оприлюдненню на офіційному сайті, систематично поновлюється. Інформація, розміщена на сайті, відповідає вимогам Закону України «Про освіту» щодо прозорості та інформаційної відкритості.

IX. Організація освітнього процесу в умовах дистанційного навчання

У ліцеї дистанційне навчання здійснюється відповідно до ст.9 Закону України «Про освіту», Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом МОН від 8 вересня 2020 року №1115 і зареєстрованого в Міністерстві юстиції 28 вересня 2020 року за №941/35224.

Технології дистанційного навчання використовуються для проведення оцінювання, консультацій, вивчення окремих тем з предмета та дозволяють продовжувати освітній процес під час карантину та інших надзвичайних обставин

Для забезпечення дистанційної, змішаної форми навчання учнів в умовах карантину та створення єдиного інформаційного середовища навчального закладу, адміністрація і колектив ліцею використовує платформи Google Classroom, ZOOM або іншої, обраної за потреби та схваленої рішенням педагогічної ради, платформи для роботи ліцею в дистанційному чи змішаному режимі.

Відповідно до Положення адміністрація та педагогічні працівники:

- мають забезпечувати регулярну та змістовну взаємодію суб'єктів дистанційного навчання під час організації освітнього процесу;
- організовувати в синхронному режимі не менше **30 відсотків** навчального часу, передбаченого освітньою програмою ліцею;
- забезпечувати регулярне відстеження результатів навчання здобувачів освіти, а також надання їм (за потреби) підтримки в освітньому процесі;
- педагогічні працівники, які організовують дистанційне навчання, мають підвищувати свою кваліфікацію щодо використання інформаційно-комунікативних (цифрових) технологій в освітньому процесі.
- серед обов'язків адміністрації - забезпечення організації освітнього процесу в умовах дистанційного та змішаного навчання, включення до внутрішньої системи забезпечення якості освіти механізму моніторингу та контролю якості дистанційного навчання, а саме: відстеження регулярності синхронної взаємодії, дотримання академічної доброчесності в умовах віддаленості учасників дистанційного навчання, широке залучення педагогічних працівників до участі у підвищенні кваліфікації з питання роботи в умовах дистанційного навчання тощо.

Оцінювання здобувачів освіти

- учні на дистанційному навчанні обов'язково проходять формувальне, поточне й підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання;
- результати оцінювання фіксуються в класних журналах і свідоцтвах досягнень;
- оцінювання можна проводити за системою, визначеною чинним законодавством, або за відповідно до власних критеріїв, розроблених у ліцеї;
- оцінювання відбувається з дотриманням академічної доброчесності.

Облік навчальних занять

У класному журналі зазначається режим проведення (синхронний, асинхронний) конкретного уроку. Усі уроки, незалежно від режиму проведення, датуються відповідно до календарно-тематичного планування.

X. Створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища

Створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища базується на постанові Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 року №957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» зі змінами № 483 від 26.04.2022р., наказі Міністерства освіти і науки України від 31.12.2015р. №1436 «Про затвердження Плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами», наказі Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 року №609 «Про затвердження Примірною положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» та передбачає:

- організацію безбар'єрного простору (фізичну можливість і зручність потрапляння до закладу освіти, фізичну безпеку під час пересування в ньому; можливість вільного отримання інформації про заклад освіти й освітні послуги, що надаються);
- адаптацію та модифікацію типової освітньої програми або її компонентів (гнучкість програми, різні навчальні методики і проведення відповідного оцінювання, розроблення індивідуальної програми розвитку);
- реалізацію просвітницьких заходів щодо формування толерантності, поваги до індивідуальних особливостей дітей, подолання ментальних бар'єрів у взаємодії, неупередженості та недопущення дискримінації;
- здійснення диференційованого психолого-педагогічного супроводу формування в дітей з особливими освітніми потребами почуття поваги і власної гідності, усвідомлення своєї повноцінності та значущості в суспільстві;
- надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, залучення батьків до розроблення індивідуальних планів та програм навчання.

XI. Механізми реалізації внутрішньої системи забезпечення якості освіти

Механізми реалізації ВСЗЯО передбачають здійснення періодичного оцінювання компонентів за напрямками оцінювання відповідальними посадовими особами і представниками громадських структур ліцею на основі визначених методів збору інформації та відповідного інструментарію. Отримана інформація узагальнюється, відповідний компонент оцінюється, після чого зазначені матеріали передаються адміністрації закладу для прийняття відповідного управлінського рішення щодо удосконалення якості освіти вліцеї. **Компоненти напрямку оцінювання.** До них віднесено (відповідно до наказу МОН України від 09.01.2019 № 17 «Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти»):

- освітнє середовище закладу освіти (облаштування території, стан приміщення закладу, дотримання повітряно-теплогового режиму, стан освітлення, прибирання приміщень, облаштування та утримання туалетів, дотримання питного режиму тощо);

- система оцінювання здобувачів освіти (оприлюднення критеріїв, правил та процедур оцінювання навчальних досягнень, здійснення аналізу результатів навчання учнів, впровадження системи формульованого оцінювання тощо);
- педагогічна діяльність педагогічних працівників (формування та реалізація індивідуальних освітніх траєкторій учнів, використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, розвиток педагогіки партнерства тощо);
- управлінські процеси закладу освіти (стратегія розвитку закладу, здійснення річного планування відповідно до стратегії, підвищення кваліфікації педагогічних працівників тощо).

Форми самооцінювання

- Самооцінка власної діяльності на рівні педагога, учня, адміністратора.
- Внутрішня оцінка діяльності керівниками шкільних методичних об'єднань.
- Зовнішнє оцінювання діяльності.

Етапи проведення самооцінювання

- Терміни проведення моніторингу визначаються планом роботи ліцею на кожен навчальний рік.
- Самооцінювання включає три етапи:
 - а) підготовчий* — визначення об'єкта вивчення, визначення мети, критеріїв оцінювання, розробка інструментарію і механізму відстеження, визначення термінів;
 - б) практичний (збір інформації)* — аналіз документації, тестування, контрольні зрізи, анкетування, цільові співбесіди, самооцінка тощо;
 - в) аналітичний* — систематизація інформації, аналіз інформації, коректування, прогнозування, контроль за виконанням прийнятих управлінських рішень.

Виконавці

Виконавцями самооцінювання є: заступники директора, керівники методичних об'єднань, члени творчих груп, педагогічні працівники певної спеціалізації, вчителі-предметники, класні керівники, представники психологічної служби ліцею.

Функціональні обов'язки учасників самооцінювання

Адміністрація закладу:

- ініціює розроблення стратегії розвитку школи;
- розробляє і втілює внутрішкільну систему забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти;
- установлює і затверджує порядок, періодичність проведення досліджень;
- забезпечує необхідні ресурси для організації освітнього процесу;
- сприяє визначенню напрямків підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- забезпечує реалізацію освітньої програми;
- визначає шляхи подальшого розвитку закладу;
- приймає управлінські рішення щодо розвитку якості освіти на основі результатів моніторингу.

Творча група з питання забезпечення якості освіти:

- бере участь у розробленні інструментарію;
- бере участь у розробленні критеріїв оцінювання результативності освітнього процесу та професійної діяльності педагогів;
- проводить експертизу, дослідження, анкетування, опитування та оцінювання здобувачів освіти;
- аналізує результати зібраної інформації;
- веде облік результатів;
- готує пропозиції для адміністрації щодо удосконалення освітнього процесу.

Педагогічна рада закладу:

- бере участь у розробленні методики оцінювання;
- здійснює вибір критеріїв і показників, що характеризують стан і динаміку розвитку системи забезпечення якості освіти;
- визначає способи оприлюднення інформації та показники розвитку системи моніторингу;
- здійснює вивчення, узагальнення і поширення інноваційного досвіду педагогічних працівників;
- затверджує освітні програми закладу, стратегію розвитку та положення про академічну доброчесність;
- сприяє підвищенню кваліфікації педагогічних працівників, розвитку їх творчих ініціатив.

Класний керівник:

- проводить контроль за всеобучем кожного учня;
- своєчасно доводить підсумки до відома батьків;
- надає інформацію для самооцінювання.

Учитель:

- визначає й аналізує рівень навчальних досягнень учнів з предметів за результатами тестування, контрольних зрізів, поточного, тематичного та підсумкового оцінювання за семестри, навчальний рік;
- визначає шляхи підвищення навчальних досягнень учнів;
- своєчасно подає інформацію для оцінювання результативності.

Показники опису та інструментів моніторингу якості освіти:

- кадрове забезпечення освітньої діяльності – якісний і кількісний склад, професійний рівень педагогічного персоналу, залучення до керівництва участю здобувачів освіти у науковій, навчально-дослідницькій, пошуковій діяльності педагогічних працівників; формування педагогічного складу, який реалізує місію та візію ліцею;
- контингент учнів;
- психолого-соціологічний моніторинг;
- моніторинг адаптації дітей до навчання в ліцеї;
- результати навчання здобувачів освіти;
- результати участі учнів у науковій, навчально-дослідницькій, пошуковій діяльності;
- розробка та участь у пошукових, творчих, екологічних, здоров'язбережувальних проєктах;
- педагогічна діяльність;
- забезпечення публічності інформації про діяльність ліцею;
- забезпечення академічної доброчесності в діяльності педагогічних працівників та ліцеїстів;
- запобігання та протидія булінгу;
- управління ліцеєм;
- освітнє середовище;
- медичний моніторинг;
- моніторинг охорони праці та безпеки життєдіяльності;
- формування іміджу ліцею.

Критерії щодо здійснення внутрішнього забезпечення якості освіти

- **Об'єктивність** з метою максимального уникнення суб'єктивних оцінок, урахування всіх результатів (позитивних і негативних), створення рівних умов для всіх учасників освітнього процесу;
- **Валідність** для повної і всебічної відповідальності пропонованих контрольних завдань змісту досліджуваного матеріалу, чіткість критеріїв виміру та оцінки, можливість підтвердження позитивних і негативних результатів, які отримуються різними способами контролю
- **Надійність** результатів, що отримуються при повторному контролі, який проводять інші особи;
- **Врахування** психолого-педагогічних особливостей;
- **Систематичність** у проведенні етапів і видів досліджень у певній послідовності та за відповідною системою;
- **Гуманістична** спрямованість з метою створення умов доброзичливості, довіри, поваги до особистості, позитивного емоційного клімату.
- Результати моніторингу мають тільки **стимулюючий характер** для змін певної діяльності.

Періодичність оцінювання. Визначається відповідно до частоти оцінювання (1 раз на п'ять років, 1 раз на 3 роки, 1 раз на рік, семестр, квартал, щомісячно, щотижнево тощо).

Методи збору інформації та інструментарій. У цій графі визначається метод збору інформації (аналіз документів, опитування, спостереження) та інструментарій (пам'ятка, бланк, анкета тощо).

Форми узагальнення інформації. До інформації, яку має надати відповідальна особа після завершення процедури оцінювання, віднесено аналітичну довідку, письмовий звіт, усний звіт, доповідну записку, акт тощо.

Рівень оцінювання. Рівень оцінювання як обов'язковий елемент механізму передбачає визначення рівня оцінювання: перший (високий); другий (достатній); третій (вимагає покращення); четвертий (низький).

Управлінське рішення. Управлінське рішення приймається на основі аналізу отриманої інформації у вигляді наказу, рішення педагогічної ради, ради закладу, розпорядження, вказівки, письмового доручення, припису, інструкції, резолюції тощо і спрямовано на вдосконалення якості освіти в закладі.

ХІІ. Прикінцеві положення

На початку функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти і за рік до планового інституційного аудиту проводиться комплексне вивчення й оцінювання освітньої діяльності та управлінських процесів закладу. Це дає можливість прослідкувати динаміку якості освітньої діяльності через порівняння результатів вимірювання одного й того самого критерію впродовж певного проміжку часу.

За результатами самооцінювання готуються висновки (які є складовою щорічного звіту про діяльність закладу освіти) і визначаються шляхи вдосконалення освітньої діяльності.

Визначені за результатами вивчення внутрішньої системи забезпечення якості освітньої діяльності шляхи вдосконалення стають одним із джерел для розроблення річного плану роботи ліцею.

За результатами самооцінювання може бути скоригована стратегія розвитку ліцею.

Положення схвалюється педагогічною радою, затверджуються й вводиться в дію наказом директора закладу.

Зміни та доповнення до Положення схвалюються педагогічною радою, затверджуються й вводиться в дію наказом директора ліцею.

Перегляд та актуалізація Положення здійснюється в таких випадках:

- зміна законодавства;

- зміна цілей, організаційної структури та/або назви закладу освіти;
- виявлення невідповідностей при інституційному та внутрішніх аудитах.

Ознайомлення персоналу ліцею із Положенням та змінами і доповненнями до нього здійснюється в установленому порядку.

Положення оприлюднюється на офіційному сайті закладу.

Нормативні документи (листи, накази) щодо організації безпечних умов навчання під час воєнних дій

Наслідки війни, що спалахнули в Україні у лютому 2022 року, вимагають дедалі більшої уваги не тільки військових, а й фахівців-освітян, їхньої професійної допомоги, що відповідає особливим освітнім потребам дітей України. У цьому контексті тема вирішення безпекових питань може стати «компасом» для управлінців, керівників закладів освіти, педагогів, всіх, хто працює з дітьми, для реалізації можливостей забезпечення доступу дітей до безпечного та підтримуючого навчального середовища, формування в учнів/учениць компетентностей власної безпеки в оточуючих умовах воєнного стану та надзвичайних ситуаціях. Зазначимо, що освіта має вирішальне значення для створення безпечних умов навчання, добробуту, здоров'я та розвитку дітей.

28 липня 2023 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову № 782 «Про початок навчального року під час дії воєнного стану в Україні». Метою постанови є зменшення загроз життя і здоров'я здобувачів освіти та працівників закладів освіти у період дії воєнного стану через урегулювання питання організованого початку 2023/2024 навчального року (<https://www.kmu.gov.ua/nras/pro-pochatok-navchalnoho-roku-pid-chas-voiennoho-stanu-v-ukraini-i280723-782>).

Кабінет міністрів України своїм Розпорядженням від 07 квітня 2023 р. № 301-р ухвалив Концепцію безпеки закладів освіти, яка передбачає організацію очного навчання під час війни. Метою Концепції є створення рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти, організація безпечного освітнього середовища, зокрема в умовах військової агресії Російської Федерації проти України. Особлива увага надаватиметься заходам, спрямованим на запобігання проявам фізичного та психологічного насильства, а також дотримання прав і норм інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Основними завданнями Концепції є:

- створення безпечної інфраструктури закладів освіти;
- ефективно попередження та протидія негативним безпековим явищам в освітньому середовищі;
- формування компетентностей безпеки в учасників освітнього процесу;
- організація безпечного підвезення учнів та вчителів до/із закладів загальної середньої освіти (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text>).

В Розпорядженні Кабінету міністрів України від 24.02.2023 р. № 174-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській

школі на 2023 рік» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2023-%D1%80#Text>) рекомендовано забезпечити виконання цього розпорядження Міністерству освіти і науки, іншим центральним органам виконавчої влади, обласним, Київській міській державним (військовим) адміністраціям.

Методичні рекомендації Міністерства освіти і науки «Про організацію 2023/2024 навчального року в закладах загальної середньої освіти» (лист МОН № 1/12186-23 від 16.08.23 р.) (<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-20232024-navchalnogo-roku-v-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti>) розкривають особливості організації нового навчального року в умовах правового режиму воєнного стану.

Про організацію та підтримку безпечного освітнього простору в ЗДО зазначено в листі МОН від 21.08.2023 р. № 1/12490-23 «Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2023/2024 навчальному році» (<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-okremi-pitannya-diyalnosti-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-u-20232024-navchalnomu-roci>). А в листі МОН від 02.04.2022 р. № 1/3845-22 «Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану» надано відповідні рекомендації для керівників ЗДО (<https://mon.gov.ua/ua/npa/prorekomentaciyi-dlya-pracivnikiv-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-na-period-diyi-voyennogo-stanu-v-ukrayini>).

Міністерство освіти і науки України ініціювало створення класів безпеки, метою яких є створення культури безпечної поведінки у здобувачів освіти. Більше про організацію і функціонування таких класів можна знайти в наказі Міністерства освіти і науки України «Деякі питання створення та функціонування класів безпеки у закладах освіти» № 135 від 10.02.23 р. (https://oplatforma.com.ua/files/news/2023/Nakaz_MON_pro_klasy_bezpeky_2023_Pedrada.pdf).

На виконання доручення Прем'єр-міністра України від 10.06.2022 р. № 14529/0/1-22 стосовно створення безпечних умов перебування в закладах освіти дітей, учнів, студентів і працівників з урахуванням збройної агресії Російської Федерації Державна служба України з надзвичайних ситуацій у листі від 14.06.2022 р. № 03-1870/162-2 «Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти» надала рекомендації щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (<https://ips.ligazakon.net/document/FN074069>).

Освітянам стане в нагоді лист Міністерства освіти і науки України «Про рекомендований порядок дій на випадок виникнення загроз соціального та воєнного характеру» № 1/12583-22 від 25.10.22 р. (<https://drive.google.com/file/d/1vQW1WSgaKICZeLXfn-S8uZynaRwZgKEi/view>), а також рекомендації Державної служби з надзвичайних ситуацій щодо організації укриттів у об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти (<https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/civilnij-zahist-ta-bezpeka-zhittyediyalnosti/zahisni-sporudi-civilnogo-zahistu>).

Важливими для педагогів є питання пов'язані з формуванням здоров'язбережувальних компетентностей здобувачів освіти з питань мінної безпеки. В МОН наголошують, що мінна безпека стане обов'язковим доповненням до шкільного курсу «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ» (<https://mon.gov.ua/ua/news/minna-bezpeka-stane-obovyazkovim-dopovnennyam-do-shkilnogo-kursu-zdorovya-bezpeka-ta-dobrobut>).

Для вчителів уже доступний посібник з детальними планами, а також презентації для уроків із мінної безпеки, адаптовані для початкової та середньої школи, які розробив Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні спільно з партнерами (режим доступу: <https://bezpeka.info/>).

У листі Міністерства освіти і науки України від 30.07.14 р. № 1/9-385 надано методичні рекомендації щодо проведення бесід з учнями загальноосвітніх навчальних закладів з питань: уникнення враження мінами і вибухонебезпечними предметами та поведінки у надзвичайній ситуації (https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/42292/).

Наказ МОН від 21.11.2016 р. № 1400 «Про затвердження Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту» містить Положення яке визначає мету, завдання, організацію управління, склад сил і засобів, порядок їх взаємодії і діяльності функціональної підсистеми навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1623-16#Text>).

Наказ МОН від 15.08.2016 р. № 974 «Про затвердження Правил пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України містить затвержені Правила пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1229-16#Text>).

У листі Міністерства освіти і науки України від 17.03.2022 р. № 1/3485-22 надано методичні рекомендації щодо проведення бесід з учасниками освітнього процесу з питань уникнення враження мінами і вибухонебезпечними предметами та правил безпечної поведінки у надзвичайних ситуаціях (<https://osvita.cv.ua/wp-content/uploads/2022/03/Dodatok-2-do-lysta-MON.pdf>).

Міністерство освіти і науки України надає методичні рекомендації щодо проведення просвітницької роботи з учасниками освітнього процесу в закладах дошкільної освіти з питань уникнення враження мінами, вибухонебезпечними предметами та ознайомлення з правилами поведінки в надзвичайних ситуаціях (лист МОН від 25.04.2022 р. №1/4428-22 «Про методичні рекомендації» (https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-metodichni-rekomendaciyi-1_442822).

Рекомендації «Безпечне середовище: нові виміри безпеки», що розробила Державна служба якості освіти України разом з ініціативою

«Система забезпечення якості освіти» (SURGe), допоможуть керівнику закладу освіти організувати безпечне освітнє середовище, а також ефективніше змінювати формати освітнього процесу (https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Bezpechne_osvitnie_seredovysche_2022_SQE-SURGe.pdf).

Сучасні небезпеки пов'язані з торгівлею людьми потребують мобілізації різноманітних ресурсів, налагодження міжвідомчої взаємодії, розвитку національних та транснаціональних механізмів співпраці представників влади та інститутів громадянського суспільства. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 червня 2023 р. № 496-р «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>) направлене на удосконалення механізму запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності виявлення осіб, які вчиняють злочини, пов'язані з торгівлею людьми, а також забезпечення захисту прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та надання їм допомоги. Не втратили актуальності такі рекомендації Міністерства освіти і науки щодо попередження виникнення ситуації торгівлі людьми: лист Міністерства освіти і науки від 25.03.2022 р. № 1/3663-22 «Щодо запобігання торгівлі людьми в умовах воєнної агресії». В листі акцентовано увагу на необхідності впровадження в освітній процес заходів щодо підвищення рівня обізнаності здобувачів освітніх послуг та їх батьків з питань запобігання торгівлі людьми» (<https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-zapobigannya-torgivli-lyudmi-v-umovah-voennoyi-agresiyi>); лист Міністерства освіти і науки від 14.06.2022 р. № 1/6355-22 «Про рекомендації щодо усунення ризиків торгівлі людьми у зв'язку з війною в Україні та гуманітарною кризою» (<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-rekomendaciyi-shodo-usunennya-rizikiv-torgivli-lyudmi-u-zvyazku-z-vijnoyu-v-ukrayini-ta-gumanitarnoyu-krizoyu>).

Варті уваги постійні інформування для освітян, громадськості, здобувачів освіти на актуальну безпекову тематику. На сайті Міністерства освіти і науки України розміщені такі інформаційні матеріали: «Цілісна політика у школах про безпечне онлайн-середовище для дітей: мрія чи реальність? Роль освітніх закладів та вчителів у формуванні безпечного Інтернету» (<https://mon.gov.ua/ua/news/cilisna-politika-u-shkolah-pro-bezpechne-onlajn-seredovishe-dlya-ditej-mriya-chi-realnist-rol-osvitnih-zakladiv-ta-vchiteliv-u-formuvanni-bezpechnogo-internetu>); «МОН спільно з ДСНС презентує уроки мінної безпеки для школярів» (<https://mon.gov.ua/ua/news/mon-spilno-z-dsns-prezentuye-uroki-z-minnoyi-bezpeki-dlya-shkolyariv>): про доступ до безплатного онлайн-курсу із порадами провідних експертів ГС «Освіторія» у співпраці зі студією онлайн-освіти EdEra, МОН та за підтримки дитячого фонду ЮНІСЕФ – «Спільно до навчання: ефективна та безпечна освіта під час війни» (<https://mon.gov.ua/ua/news/dlya-vchiteliv-stvoreno-kurs-pro-bezpechnu-osvitu-pid-chas-vijni>) та «Школа стійкості».

Інформаційно-освітні матеріали, що розміщені в довіднику «У разі надзвичайної ситуації або війни», включають поради, як захистити себе у надзвичайній ситуації (<https://dovidka.info/>).

На сайті Інституту модернізації змісту освіти зібрано матеріали для використання в роботі під час воєнних дій (<https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voiennykh-diy/>).

На сайті Державної служби з надзвичайних ситуацій України в розділі «Абетка безпеки» розміщені матеріали щодо дій населення в умовах небезпек соціального, техногенного, природного характеру, пожежної та інших видів небезпек. Також у підрозділі «Дії населення в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру» містяться інформаційні матеріали та інформаційні банери про актуальні правила безпечної поведінки в ситуаціях криз та загроз: як пережити кризу та зберегти спокій; як діяти при обстрілах житлових будинків; правила порятунку; правила поведінки під час комендантської години; дії у разі зникнення ефірного мовлення; що потрібно знати про небезпеку ВНП (вибухонебезпечних предметів); як діяти, якщо трапився завал будинку; як уникнути переохолодження в умовах війни (<https://dsns.gov.ua/uk/abetka-bezpeki>).

У посібнику «Врятуйте дітей – стандартні процедури та правила безпеки для учнів та студентів» викладено посилання на напрацювання Ресурсного центру прав дитини (Save the Children Marla Petal, Ph.D. Senior Advisor for Education and Disaster Risk Reduction May, 2015, https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/355_sops_and_safety_rules.pdf?fbclid=IwAR0aYahhLCTCJtdhz9cqHgID2baPqMth3LKLxkMyCSy9NCtIjxuGXsLPMxM).

На сайті освітнього омбудсмена Сергія Горбачова опубліковано алгоритми дій учасників освітнього процесу в разі надзвичайних ситуацій, вищезазначені матеріали містяться на офіційній сторінці освітнього омбудсмена Сергія Горбачова (<https://eo.gov.ua/dii-uchasnykiv-osvitnoho-protsesu-v-razi-nadzvychnykh-sytuatsiy/2022/01/18/>).

Вагомого значення набуває створення психологічно комфортного освітнього простору для здобувачів освіти, забезпечення якісного освітнього процесу та надання своєчасної психологічної підтримки педагогічним працівникам, учням та їх батькам. Основні аспекти діяльності психологічних служб закладів освіти викладені в листі МОН від 21.08.2023 №1/12492-23 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти у 2023/2024 навчальному році» (https://rada.info/upload/users_files/43929422/2f72d74d85253f78e80e451dc529acd2.pdf)

Також, з огляду на існуючу загрозу психічному здоров'ю учасників освітнього процесу внаслідок збройної агресії російської федерації, Міністерство освіти і науки України розробило методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» для педагогічних працівників, психологів і соціальних педагогів закладів освіти. У листі МОН

від 04.04.2022 р. № 1/3872-22 «Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» можна ознайомитися з розділами щодо: першої психологічної допомоги, порушення психічних процесів, протоколи надання першої психологічної допомоги під час переживання негативних психічних реакцій і станів, корисні матеріали щодо надання першої психологічної допомоги (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1387729-22#Text>).

Дистанційний курс «Протидія торгівлі людьми в Україні» від EdEra містить концептуальні положення щодо попередження та протидії торгівлі людьми в Україні та методологічні засади здійснення превентивної роботи у закладах загальної середньої освіти (https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra_OSCE+ST101+ST101/about).

Лекція 2. Компетентнісний підхід до розуміння сутності освітнього середовища

Питаннями впровадження та реалізації компетентнісного підходу на сучасному етапі розвитку освіти України займаються Т. Андрющенко (Андрющенко, 2013), Н. Бібік (Бібік, 2019), Л. Капаєва (Капаєва, 2017), І. Кубенко (Кубенко, 2010), О. Локшина (Локшини, 2007), Л. Овсієнко (Овсієнко, 2017), О. Овчарук (Овчарук, 2004), О. Онопрієнко (Онопрієнко, 2007), Ю. Панфілов (Панфілов, 2017), Л. Паращенко (Паращенко, 2004), Н. Побірченко (Побірченко, 2012), О. Пометун (Пометун, 4004; Пометун, 2010), Л. Рибалко (Рибалко, 2012), Н. Скрипник (Скрипник, 2020), Н. Хольченкова (Хольченкова, 2022) та ін.

Розглянемо деякі трактування цього поняття. Н. Бібік вказує на те, що у шкільній освіті перехід до компетентнісного підходу означає переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, розгляд цього результату з погляду актуальності в суспільстві, забезпечує спроможності випускника школи відповідати новим запитам ринку. У науковий обіг шкільної дидактики поняття «компетентність», «компетенції» ввійшло з професійної. Водночас запозичення термінології з зарубіжних видань через неточності перекладу внесло безліч непорозумінь у з'ясування явищ, які за своєю суттю не є новими ні для української термінолексичної традиції, ні для педагогічної дійсності (Бібік, 2019, с. 45-46).

При цьому Н. Бібік зазначає: у дискусіях, які розгорнулись на електронних сторінках і педагогічних виданнях, пропонується не переважувати педагогіку новою термінологією, обмежитись терміном «компетентність» (без «компетенції»), наголосити на засвоєнні методів здобуття знань, що насправді становить сутність компетентнісного підходу (Бібік, 2004, с. 48).

Багато вчених вважають, що компетентнісний підхід значною мірою відображає процес розвитку та модернізації системи освіти як у зарубіжних державах, так і в Україні. На думку Т. Андрющенко, компетентнісний підхід став новим концептуальним орієнтиром у світі та в Україні. Він передбачає надання переваги практичній спрямованості освіти, характеризується особистісним та діяльнісним аспектами. Він вимагає перенесення акценту із засвоєння дітьми нормативно визначених знань, умінь та навичок на формування й розвиток у них здатності самостійно діяти, адекватно застосовуючи знання та індивідуальний досвід у різноманітних життєвих ситуаціях (Андрющенко, 2012, с. 124).

О. Овчарук зазначає, що «нинішня освіта» повинна формувати у молоді уміння оперувати новими технологіями та знаннями, бути готовими змінюватися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці, оперувати і

управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатися упродовж життя. Україну, як європейську країну, не можуть оминати всі вищеназвані процеси» (Овчарук, 2004, с. 6). Л. Паращенко пише: «Компетентнісний підхід полягає в зміщенні акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування й розвитку в учнів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки і досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики. Перспективність компетентнісного підходу полягає в тому, що він передбачає високу готовність випускника школи до успішної діяльності в різних сферах» (Паращенко, 2004, с. 71-72).

Дещо інше бачення у розумінні поняття «компетентнісний підхід» пропонує О. Пометун: під поняттям «компетентнісний підхід» вона розуміє «спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості, результатом якого буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися у процесі навчання й містити знання, уміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості» (Пометун, 2004, с. 66). Співзвучними даному висловлюванню є думка О. Бараболі та В. Ляшенко: «На сучасному етапі потрібно докласти зусилля, щоб досягти нової якості освіти за рахунок збільшення обсягу знань і навіть за рахунок зміни змісту знань з окремих предметів. Потрібно змінити характер зв'язків і відносин між учбовими дисциплінами. Традиційний підхід до визначення цілей освіти орієнтує на збереження екстенсивного шляху розвитку школи. З позицій цього підходу чим більше знань має той, хто навчається, тим краще, тим вище рівень його освіти. Компетентнісний підхід передбачає, що основним безпосереднім результатом освітньої діяльності стає формування компетентностей» (Бараболя, Ляшенко, 2017, с. 30).

Як бачимо, існують різні підходи до сприйняття і тлумачення поняття «компетентнісний підхід». На думку Н. Побірченко, це пов'язано з особливостями суспільно-економічного розвитку кожної держави, національними традиціями, притаманними кожному народові особливостями формування й розвитку системи освіти. При цьому компетентнісний підхід означає поступову переорієнтацію провідної освітньої парадигми з переважною трансляцією знань на створення умов для опанування комплексом ключових, загальногалузевих та предметних компетенцій, тобто у зміщенні кінцевої мети освіти зі знань на компетентність (Побірченко, 2012, с. 25).

Аналіз поняття «компетентнісний підхід» дозволив Т. Андрющенко виділити його основні положення, до яких вона зарахувала: перевага надається практичній спрямованості освіти; надання дітям готових знань не є пріоритетним завданням педагогів; важливими у процесі навчання стають власні зусилля, ініціатива, суб'єктивний смисл діяльності тих, хто навчається (Андрющенко 2013, с. 9).

У свою чергу, аналіз поняття «компетентнісний підхід» дозволив Н. Побірченко зробити такий висновок: «... даний термін має широку амплітуду висловлювань як на його користь, так і щодо його неприйняття. Однак більшість дослідників схильні вважати, що компетентнісний підхід в усіх значеннях і аспектах найбільш глибоко відображає модернізаційні процеси, які нині наявні в усіх країнах Європи» (Побірченко, 2012, с. 25). Далі вона виділяє основні позитивні моменти даного підходу: компетентнісний підхід сприяє оновленню змісту педагогічної освіти; посилює практичну орієнтацію освіти; вийшовши за межі обмежень «зунівського» освітнього простору забезпечує здатність випускника школи відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем, пошуку свого «Я» в процесі, у соціальній структурі; орієнтує на побудову навчального процесу відповідно до очікуваного чи бажаного результату освіти (що буде знати і уміти учень «на виході») (Побірченко, 2012, с. 25).

Детальний аналіз сучасної літератури щодо проблеми компетентнісного підходу дозволив Ю. Панфілову та Б. Фурманець вважати, що традиційний підхід в освіті прагне до того, щоб учень отримав якомога більше знань. Однак рівень освіченості, а тим більше в сучасних умовах, не можна визначити через обсяг знань. Компетентнісний підхід цінує не знання, а здатність їх використання. Якщо традиційний підхід прагне до результату, який показує, про що дізнався учень, то компетентнісний підхід показує, чому він навчився за період навчання (Панфілов, Фурманець, 2017, с. 60).

Компетентнісний підхід передбачає, що учень повинен мати уявлення про сучасні проблеми в суспільстві, розуміти «як влаштований світ», за яким фізичним, економічним, соціальним і іншим законом він працює, розуміти існування різних соціальних ролей і вміти виступати в цих ролях (Панфілов, Фурманець, 2017, с. 56).

Поділяємо думку Ю. Панфілова та Б. Фурманця, що компетентнісний підхід в освіті має здолати певну відірваність освіти від потреб суспільства, її односторонність. Він дасть змогу підготувати ініціативних, самостійних і відповідальних членів суспільства, які будуть мати не тільки ґрунтовні теоретичні знання, а й певні компетенції, тобто вміння ними користуватися, будуть здатні вирішувати професійні та соціальні завдання і відповідати за їх наслідки. За допомогою компетентнісного підходу будуть вирішуватись проблеми нашої держави та суспільства (Панфілов, Фурманець, 2017, с. 60).

У контексті нашого дослідження постає необхідність уточнення даних понять. Враховуючи, що поняття «компетентність» та «компетенція» є об'єктом дослідження різних наук: педагогіки, психології, соціології та інших, які розглядають його зі своїх точок зору та методологічних підходів, у науковій літературі не існує загальноприйнятого визначення понять «компетентність» та «компетенція».

Переважає більшість вчених вважають означені терміни синонімами, які мають дуже близьке або тотожне лексичне значення. Натомість, інші

дослідники переконані, що терміни є різними за своєю структурою (Волікова, 2019, с. 38). Розглянемо деякі трактування цих понять у нормативних документах.

У статті 1 Закону України «Про освіту» зазначається, що «компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність (Закон України «Про освіту», 2022).

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти «компетентність» трактується як набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці (Державний стандарт базової, 2020).

У концепції Нової української школи поняття «компетентність» розглядається як динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та / або подальшу навчальну діяльність (Концепція Нової української, 2016).

В «Українському педагогічному енциклопедичному словнику» поняття «компетентність» трактується як «результат набуття компетенцій, якій передбачає особисту характеристику, ставлення до предмета діяльності» (Гончаренко, 2011, с. 231).

Експерти країн Євросоюзу трактують поняття «компетентність» як здатність використовувати знання й уміння, що забезпечує активне застосування навчальних досягнень у нових ситуаціях. У дослідженнях ЮНЕСКО компетентність – це поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень, використовуваних у повсякденні (Чижевський, 2006).

М. Кобан та Ю. Лимар відзначають, що «компетентність» – це результативно-діяльнісна характеристика освіти, під якою розуміють спеціально структуровану сукупність знань, умінь, навичок, ставлення яких учні набувають у процесі навчання. Вони дозволяють дитині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати проблему незалежно від її контексту та характеру галузі діяльності (Кобан, Лимар, 2019, с. 42).

За визначенням М. Каленика «компетентність є особистісною характеристикою сукупності інтеріоризованих мобільних знань, умінь, навичок і гнучкого мислення і має містити такі складові, як: володіння наявними знаннями, навичками, життєвим досвідом, які дозволяють судити про будь-що; комплексний особистісний ресурс, який забезпечує можливість ефективної взаємодії з навколишнім світом у тій чи іншій галузі, і яка залежить від необхідних для цього компетенцій. У той час як компетенції – наперед задані вимоги до освітньої підготовки учнів, одиниці навчальної програми, які складають «анатомію» компетентності» (Каленик, 2010, с. 116-117; Bobrytska, Luzik, Skyrd, Tereminko, Hurska, 2021).

М. Леонтян також пропонує розрізняти поняття «компетенція» і «компетентність», оскільки компетентність, на відміну від компетенції (що містить в собі ключові поняття «знання», «уміння» та «навички» та ін.), які передбачають дію людини за стандартною ситуацією, має в собі елемент готовності до ситуації через особистісну характеристику людини, через перехід від якості знання до якості діяльності, яка може бути нестандартною. І тому за своєю суттю поняття «компетентність» є значно ширшим від поняття «компетенція» (Леонтян, 2012, с. 74).

М. Волікова вважає, що дефініція «компетентність» – це поняття, пов'язане з людиною, і розкриває її сутнісні характеристики і має в собі елемент готовності до ситуації завдяки особистісним характеристикам учнів, завдяки переходу від якості знання до якості діяльності, яка може бути нестандартною. Тож за своєю суттю поняття «компетентність» є значно ширшим від поняття «компетенція». Компетентність є результатом набуття компетенцій, а відтак, складовий елемент готовності до виконання поставленого завдання, та включає певні елементи особистісних характеристик учнів (мобільність, ініціативність тощо) (Волікова, 2019, с. 41).

Аналіз наукової літератури, документів із загальної середньої освіти показав, що під компетентністю учнів слід розуміти спеціально структуровану, динамічну, інтегровану здатність учня, що складається із сукупності знань, умінь, навичок, цінностей і ставлення, яких учні набувають у процесі навчання і можуть цілісно реалізувати на практиці.

У Державному стандарті 2011 року поняття «компетенція» трактується як «суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини (*Державний стандарт базової*, 2020).

В «Енциклопедії освіти» поняття «компетенція» розглядається як «відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат» (*Енциклопедія освіти*, 2008, с. 409).

С. Воронов дає наступне трактування: «Компетенція як категорія відображає суттєві характеристики здатності особи визначати засоби та прийоми дій, які доцільні для вирішення завдання або досягнення цілі у конкретному виді діяльності» (Воронов, 2017, с. 168).

М. Радченко вважає, що «компетенція – це узагальнена характеристика професіоналізму фахівця незалежно від його особистісних якостей. Вона існує формально, відчужено від її безпосереднього носія і потребує присвоєння» (Радченко, 2017, с. 113).

На думку Ю. Поскрипко та О. Данченко, компетенції можна сформулювати і розвинути у процесі навчання, а також оцінити ступінь їхньої сформованості після його завершення, в той час як компетентність формується тільки на основі компетенцій і виключно шляхом набуття

досвіду практичної діяльності з певного фаху (Поскрипко, Данченко, 2019, с. 119).

В. Желясков вказує, що «Компетенція – це здатність людини реалізувати на практиці свою компетентність, тобто виявити готовність до діяльності, що ґрунтується на досвіді та знаннях. Знання й уміння є основою компетентності, а також формою її вияву». Разом з тим, на думку автора, компетенція може виступати основою для формування компетентності, що служить засобом її досягнення. Він пов'язує компетенцію зі знаннями, обізнаністю, а компетентність – з особистістю, з досвідом самої людини (Желясков, 2019).

М. Волікова, проаналізувавши значну кількість наукових робіт, дійшла до висновку, що дефініцію «компетенція» слід визначати через такі категорії як «знання», «вміння», «навички», «отриманий досвід» та «здібності», які набуті й розвинуті завдяки навчанню. На її думку «Компетенція» – це обізнаність особистості, яка володіє наявними знаннями, уміннями та навичками, новаціями і направлена на вирішення складних завдань у будь-якій сфері діяльності. Це поняття багатоаспектне та багатозначне. При цьому слід пам'ятати, що даний термін ототожнюється з колом питань, у яких учень добре обізнаний (Волікова, 2019, с. 41).

Список використаних джерел:

1. Андрющенко Т. К. Компетентнісний підхід як стратегічний напрям розвитку освіти в Україні: теоретичний аспект. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Національна академія педагогічних наук України, Інститут педагогіки. Кам'янець-Подільський, 2013. Вип. 13. С. 8–12.
2. Андрющенко Т. К. Формування здоров'язберезувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2012. № 7. С. 123–127.
3. Бараболя О. В., Ляшенко В. В. Основи підготовки здобувача вищої освіти за компетентного підходу до дисципліни. *Науково-методичні основи компетентнісного підходу до підготовки здобувачів вищої освіти*. Матеріали 48-ї науково-методичної конференції викладачів і аспірантів. Полтава : РВВ ПДАА, 2017. С. 28–31.
4. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики*. Під заг. ред. О. В. Овчарук. К. : «К. І. С.». 2004. С. 45–50.
5. Бібік Н. М. Суперечності процесу запровадження компетентнісного підходу в освітню практику. *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи*: тези доп. І Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Київ, 30 вер. 2019 р.) Київ : Педагогічна думка, 2019. С. 8–11.

6. Волікова М. М. Сутність понять «компетенція» та «компетентність» в науковому дискурсі. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, 2019. Вип. 5 (161). С. 37–43.

7. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., доп. і випр. Рівне: Волинські обереги, 2011. 519 с.

8. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020. «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти».

9. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

10. Желясков В. Системний підхід у підготовці майбутніх судноводіїв до професійної комунікативної взаємодії. *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи*. Тези доповідей X Міжнародної науково-практичної конференції (7-8 листопада 2019 року). Хмельницький : Хмельницький національний університет, 2019. С. 35–36.

11. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст. 380). Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2126-ІХ від 15.03.2022 р.

12. Каленик М. В. Поняття компетенція, компетентність, навчальні досягнення учнів з фізики. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кіровоград, 2010. Вип. 90. С. 117–120.

13. Капаєва Л. М. Науково-педагогічна система забезпечення кокомпетентнісного підходу до підготовки здобувачів вищої освіти. *Науково-методичні основи компетентнісного підходу до підготовки здобувачів вищої освіти*. Матеріали 48-ї науково-методичної конференції викладачів і аспірантів. Полтава : РВВ ПДАА, 2017. С. 25–28.

14. Кобан М. Ю., Лимар Ю. М. Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 12. Т. 1. С. 41–44.

15. Концепція Нової української школи. Концептуальні засади реформування середньої школи. Пройшла громадські слухання та ухвалена рішенням колегії Міністерства освіти України 27.10.2016 року.

16. Кубенко І. М. Що таке компетентність і як її розуміють в світі. Додаток до електронного журналу «Теорія та методика управління освітою». 2010. № 1. С. 1–13.

17. Леонтьян М. А. Поняття «компетенція» і «компетентність» у теорії освіти. *Наукові праці (Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»)*. Сер. : Педагогіка. 2012. Т. 188, Вип. 176. С. 73–75.

18. Локшина О. Розвиток компетентнісного підходу в освіті Європейського Союзу. *Шлях освіти*. 2007. № 4. С. 16–21.

19. Овсієнко Л. М. Компетентнісний підхід до навчання: теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика: науковий журнал*. Київ : ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС»», 2017. Вип. 2(57). С. 82–87.
20. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики* / Під заг. ред. О. В. Овчарук. К. : «К. І. С.». 2004. С. 5–14.
21. Онопрієнко О. Концептуальні засади компетентнісного підходу в сучасній освіті. *Шлях освіти*. 2007. С. 32–37.
22. Павлова Ю. Рухова активність, харчування та якість життя молоді. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2015. № 2. С. 136–141.
23. Панфілов Ю., Фурманець Б. Компетентнісний підхід в освіті: досвід, проблеми, перспективи. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2017. № 3. С. 55–67.
24. Паращенко Л. І. Технологія формування ключових компетентностей у старшокласників: практичні підходи. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики*. Під заг. ред. О. В. Овчарук. К. : «К. І. С.». 2004. С. 71–84.
25. Побірченко Н. С. Компетентнісний підхід у вищій школі: теоретичний аспект. *Освіта та педагогічна наука*. 2012. № 3 (152). С. 24–31.
26. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики* / Під заг. ред. О. В. Овчарук. К. : «К. І. С.». 2004. С. 64–70.
27. Пометун О. І. Стратегія розвитку компетентнісного підходу в освіті: порівняльний аспект. *Методичні рекомендації з реалізації компетентнісного підходу у змісті освіти та навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів. Аналітичний звіт за результатами дослідження*. Наук. ред. Н. М. Бібік. К., 2010. С. 12–29.
28. Поскрипко Ю. А., Данченко О. Б. Компетенція і компетентність: консенсус. *Вчені записки Університету «КРОК»*. К. : Університет економіки та права «КРОК». 2019. №3 (55). С. 117–127.
29. Радченко М. І. Шляхи формування інноваційної компетентності студентів. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Педагогіка. Психологія*. К. : НАУ, 2017. № 11. С. 112–116.
30. Рибалко Ю. В. Компетентнісний підхід у науково-педагогічній літературі. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2012. Вип. 35. С. 385–394.
31. Скрипник Н. І. Компетентнісний підхід як основний орієнтир у підготовці майбутніх учителів-філологів. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. К. : 2020. Вип. 190. С. 137–140.
32. Хольченкова Н. Сучасні підходи до інтерпретації поняття «Здоров'язбережувальна компетентність» в умовах реформування системи

освіти в Україні». URL: http://www.pulib.sk/web/kniznika_ielpub/dokument/Bernatova9. С. 21–29 (дата звернення 19.03.2022).

33. Чижевський Б. Г. Організаційно-педагогічні умови становлення ліцеїв в Україні. Київ : Ін-т педагогіки АПН України, 2006. – 249 с.

Лекція 3. Поняття здорового способу життя: спосіб життєдіяльності та система ставлення до світу

У науковій літературі дається багато визначень поняття здорового способу життя. На думку Н. Ясінської, дане поняття має розглядатися у співвідношеннях тріади: здоров'я – здоровий спосіб життя – культура здоров'я. Тому вчена вважає, що формування позитивного ставлення до власного здоров'я та позитивної мотивації на здоровий спосіб життя – це цілеспрямований процес сприяння дітей в усвідомленні ними здоров'я найвищої життєвої цінності, переконання у потребі дбати про своє здоров'я шляхом дотримання правил здорового способу життя, включення у процес його індивідуальних можливостей та здібностей (Ясінська, 2018, с. 30-31).

Слідом за О. Яременко В. Чаплигін та В. Терещенко вважають: «Здоровий спосіб життя – це все в людській діяльності, що стосується збереження й зміцнення здоров'я, усе, що сприяє виконанню людиною своїх людських функцій через діяльність з оздоровлення умов життя – праці, відпочину, побуту. Згідно з цим, до змісту здорового способу життя входить як сама життєдіяльність особистості в усіх проявах (фізичній, психічній, духовній, соціальній), так і умови її збереження (діяльність із оздоровлення)» (Чаплигін, Терещенко, 2018, с. 173).

На думку Ю. Таймасова та інших, поняття здорового способу життя в цілому розглядається як один із пріоритетних напрямків розвитку системи освіти. Значущість формування цінностей здорового способу життя обумовлена необхідністю збереження і примноження здоров'я людей і вдосконалення їхнього фізичного, психічного соціального і духовного благополуччя. Добре самопочуття, фізична працездатність є умовою і базисом для розкриття творчого потенціалу особистості. Від того, наскільки ефективно вдасться сформувати і закріпити спрямованість на здоров'язбереження в молодому віці, залежить в майбутньому спосіб життя молоді людини, стан її здоров'я, отже її благополуччя і задоволеність життям (Таймасов, Турчинов, 2017, с. 220).

О. Литвиненко із співавторами стверджують, що здоровий спосіб життя – це дії, звички, певні обмеження, пов'язані з оптимальною якістю життя, яка охоплює соціальні, розумові, духовні, фізичні компоненти та, відповідно, із зниженням ризику розвитку захворювань. Здоровий спосіб життя поєднує все, що сприяє виконанню людиною професійних, суспільних і побутових функцій в оптимальних для здоров'я умовах і виражає орієнтованість особистості в напрямку формування, збереження і зміцнення як індивідуального, так і суспільного здоров'я (Литвиненко, 2018, с. 284).

А. Кошель та В. Кошель під поняттям «здоровий спосіб життя» розуміють спосіб життєдіяльності, який відповідає генетично обумовленим типологічним особливостям даної людини і конкретним умовам її життя і

спрямований на формування, збереження і зміцнення здоров'я та повноцінне виконання людиною її соціально-біологічних функцій. Здоровий спосіб життя – це науково обґрунтований, найбільш раціональний і оптимальний у конкретних умовах спосіб життєдіяльності та усвідомлений особистістю як життєва необхідність. Він спрямований на розв'язання таких завдань: формування гармонійного розвитку особистості, створення сприятливих умов для найбільш повної реалізації життєвих планів і потреб студентів, підтримка високої працездатності й високого життєвого тону, забезпечення ефективної навчально-трудої діяльності та соціальної активності, формування фізичного й психічного здоров'я (Кошель, 2020, с. 39).

С. Омельченко розглядає здоровий спосіб життя як взаємодію, взаємозалежність певних аспектів життя: фізичного, інтелектуального, емоційного, соціального, морального, особистісного; як етап повного фізичного, психічного, соціального здоров'я та добробуту людини; як потребу і вимогу часу; умову гармонійного життя та щастя; діяльність людини в напрямі зміцнення індивідуального і суспільного здоров'я (Омельченко, 2007, с. 18).

Дещо інше трактування поняття «здоровий спосіб життя» дають Н. Даниленко та Р. Батир. Вони вважають, що в даний час поняття здорового способу життя відрізняється практичною та дієвою спрямованістю. Воно відображає не стільки суму знань індивіда про те, що таке здоров'я, скільки передбачає активне освоєння методів, прийомів підтримки і зміцнення здоров'я (Даниленко, Батир, 2021, с. 503).

На думку І. Мельничук, «здоровий спосіб життя – це сукупність способів і форм життєдіяльності особистості, спрямованих на щоденне збереження та зміцнення свого здоров'я, складниками якого є раціональне харчування, безпечний побут, якісні умови праці й відпочинку, оптимальна фізична активність, безпечна сексуальна поведінка, гігієна, загартування, відсутність шкідливих звичок, володіння необхідними знаннями, уміннями та навичками зі збереження і зміцнення свого здоров'я й усвідомлення людиною важливості дій у цьому напрямі» (Мельничук, 2012, с. 102).

У психолого-педагогічній літературі відмічається, що поняття здорового способу життя набагато ширше, ніж відсутність шкідливих звичок, режим праці і відпочинку, система харчування, різноманітні загартовуючі і розвивальні вправи; до нього також входить система ставлення до себе, до іншої людини, до життя в цілому, а також усвідомленість буття, життєві цілі і цінності. Звідси випливає, що здоровий спосіб життя є однією з людських цінностей за такими підставами: по-перше, здоровий спосіб життя є орієнтиром, ідеалом, до якого повинна прагнути людина, що бажає зберегти і зміцнити своє здоров'я; по-друге, здоровий спосіб життя служить засобом формування, зміцнення і збереження здоров'я; по-третє, здоровий образ життя – це мета, здійснення якої дозволяє людині відмовитися від шкідливих звичок, підвищити соціальну активність і соціальний статус, реалізувати потреби в самоактуалізації, досягти високої працездатності й раціональної

організації всієї життєдіяльності; по-четверте, здоровий спосіб життя має сенс, завдяки чому наповнюється сенсом і життя людини, яка максимально наближається до реалізації своїх принципів і життєвих устремлінь (Долинський, 2020, с. 132).

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволів ученим охарактеризувати цінності здорового способу життя як позитивний результат ведення здорового способу життя, що забезпечує єдність фізичних, психічних, духовних і соціальних потреб особистості. До цінностей здорового способу життя вони віднесли: здоров'я; творче довголіття; вдале сімейне життя; всебічний розвиток особистості; інтелектуальні здібності; мужність; сміливість; вміння спілкуватися; володіння красою та виразністю рухів; гарну поставу і фізичний стан; авторитет серед оточуючих; наявність матеріальних благ; задоволеність життям та навчанням; високий розвиток фізичних якостей; цікавий відпочинок; знання про функціонування людського організму; фізичну готовність до обраної професії; громадську активність (Підборський, Підборський, 2016, с. 135).

І. Кенсицька поняття «цінність здорового способу життя» розглядає як ключовий орієнтир вибору життєвих стратегій, системної й динамічної психічної освіти особистості на основі емоційно-ціннісної сфери, сукупності знань зі здоров'яформування, що обов'язково відображається та реалізується у свідомо обраному способі життя, підвищенні рівня спеціально-організованої рухової активності (Кенсицька, 2018 с. 6).

Початок формування здорового способу життя розпочинається ще в дитячому віці, а в шкільні та студентські роки актуалізується усвідомлення того, що за дотримання принципів здорового способу життя буде легше себе реалізувати у повсякденному житті (Танасійчук, 2022, с. 343). Окрім цього вважається, що формування здорового способу життя – багатопланове, комплексне завдання, для успішного вирішення якого необхідні зусилля всіх ланок державного і громадського механізмів, широка участь всіх свідомих членів суспільства (Таймасов, 2017, с. 224).

Проблема формування здорового способу життя у закладах освіти – складний системний процес, що охоплює безліч компонентів способу життя сучасного суспільства і включає основні сфери і напрямки життєдіяльності молодих людей. Орієнтованість учнівської молоді на ведення здорового способу життя залежить від безлічі умов. Це і об'єктивні суспільні, соціально-економічні умови, що дозволяють вести, здійснювати здоровий спосіб життя в основних сферах життєдіяльності (навчальної, трудової, дозвілля), і система ціннісних відносин, яка спрямовує свідому активність молодих людей у русло саме цього способу життя (Литвиненко, 2018, с. 284).

Як стверджує Т. Омельченко, сучасна система заходів у напрямку формування здорового способу життя учнівської молоді в Україні розвивається і реалізується на трьох рівнях: соціальному, інфраструктурному та особистісному.

На соціальному рівні передбачається пропаганда здорового способу життя засобами масової інформації, проведення інформаційно-просвітницької роботи закладами охорони здоров'я, освіти, соціального захисту суспільства.

Інфраструктурний рівень передбачає створення умов для ведення здорового способу, наявність вільного часу, матеріальних засобів, розвиток мережі дозвілля, профілактичних організацій, проведення екологічного контролю.

Особистісний рівень являє собою формування системи ціннісних орієнтацій молодшої людини, стандартизація побутового укладу його життя.

Результативність даної системи заходів можна оцінити, якщо формування здорового способу життя одночасно відбувається на трьох рівнях, які між собою перебувають у тісному взаємозв'язку. Недостатньо проведена робота на будь-якому із рівнів негативно впливає на результат (Омельченко, 2017, с. 229).

Формування позитивного ставлення до власного здоров'я та позитивної мотивації на здоровий спосіб життя – це цілеспрямований процес сприяння дітей в усвідомленні ними здоров'я як найвищої життєвої цінності, переконання у потребі дбати про своє здоров'я шляхом дотримання правил здорового способу життя, включення у процес його індивідуальних можливостей та здібностей. При цьому вважається, що формування мотивації учнів до здорового способу життя буде успішним за умов: активізації позитивного ставлення до здорового способу життя, розширення знань учнів та набуття ними вмій та навичок здорового способу життя, застосування сучасних педагогічних та соціально-оздоровчих технологій у процесі формування в школярів компетентнісного та особистісно-зорієнтованого ставлення до власного здоров'я (Ясінська, 2018, с. 30).

Аналіз даних літератури свідчить про те, що здоровий спосіб життя розглядається як визначальний чинник здоров'я. При цьому його реалізація залежить не тільки від об'єктивних, а й від суб'єктивних чинників, рівня свідомості і загальної культури людини. Саме тому здоровий спосіб життя можна цілеспрямовано формувати. Здоровий спосіб життя слід розглядати як активну цілеспрямовану форму поведінки, що забезпечує збереження і тривале підтримання психічного і фізичного здоров'я, а також підвищення адаптаційних можливостей організму (Таймасов, 2017, с. 224-225).

Здоровий спосіб життя і його реалізація залежать не тільки від об'єктивних, а й від суб'єктивних чинників, рівня свідомості і загальної культури людини. Саме тому здоровий спосіб життя можна цілеспрямовано формувати. Здоровий спосіб життя слід розглядати як активну цілеспрямовану форму поведінки, що забезпечує збереження і тривале підтримання психічного і фізичного здоров'я, а також підвищення адаптаційних можливостей організму (Таймасов, 2017, с. 225).

Критеріями формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у підлітків є:

– на рівні фізичного здоров'я: прагнення до фізичної досконалості, ставлення до власного здоров'я як до найвищої соціальної цінності, фізична розвиненість, загальна фізична працездатність, загартованість організму, дотримання раціонального режиму дня, виконання вимог особистої гігієни, правильне харчування;

– на рівні психічного здоров'я (психологічного комфорту): відповідність пізнавальної діяльності календарному віку, розвиненість довільних психічних процесів, наявність саморегуляції, адекватна самооцінка, відсутність акцентуацій характеру та шкідливих звичок;

– на рівні духовного здоров'я: узгодженість загальнолюдських та національних моральних і духовних цінностей, наявність позитивного ідеалу, працелюбність, відчуття прекрасного в житті, у природі, у мистецтві;

– на рівні соціального здоров'я (соціального благополуччя): сформована громадська відповідальність за наслідки нездорового способу життя, соціально орієнтована комунікативність, доброзичливість у ставленні до людини, здатність до самоактуалізації, саморегуляції, самовиховання (Поштарук, Шабаш, 2016, с. 138).

Найважливішими педагогічними умовами, які сприяють формуванню здорового способу життя, мотиваційно-ціннісного ставлення до збереження та зміцнення здоров'я дітей є показники: врахування особистісного фактора, який відіграє особливу роль у формуванні культури здорового способу життя; організація навчально-виховного процесу шляхом удосконалення змісту освіти за допомогою включення системи валеологічних знань і умінь; необхідність зосередження зусиль на формуванні відповідного ставлення з боку суспільства до навчальних закладів різного рівня як таких, що мають на меті, поряд із іншими завданнями, навчити дітей бути здоровими; краще розвивати профілактичну роботу серед молоді (Ясінська, 2018, с. 31).

Аналіз наукової літератури показав, що остаточного поняття «здоровий спосіб життя» поки що не визначено і воно потребує подальшого дослідження. Хоча І. Самокиш вважає, що одним з поширених визначень поняття «здоровий спосіб життя» – це спосіб життя людини, спрямований на профілактику хвороб і зміцнення здоров'я (Самокиш, 2017, с. 129).

Список використаних джерел:

1. Даниленко Н. В., Батир Р. Ю. Здоровий спосіб життя та засоби його формування. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 4. С. 502–510.
2. Долинський Б. Т., Борщенко В. В. Здоров'язбережувальна парадигма в педагогічному процесі вищої школи. Формування компетентності індивідуального збереження: теорія і практика в освітніх процесах. Монографія. Київ : 2020. «Майстерні магістеріуму». Ч. III. С. 122–134.
3. Кенсицька І. Л. Формування цінностей здорового способу життя студентів у процесі фізичного виховання (Текст) : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.02 / Кенсицька Ірина Леонідівна ; Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. Київ, 2018. 22 с.
4. Кошель А. П., Кошель В. М. Здоровий спосіб життя як ціннісна складова формування культури здоров'я майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Формування компетентності індивідуального здоров'язбереження: теорія і практика в освітніх процесах. Монографія. Київ : 2020. «Майстерні магістеріуму». Ч. I. С. 33–42.
5. Литвиненко О. М., Адаменко О. О., Борецька Н. О. Фізична культура як засіб формування здорового способу життя студентської молоді у вищому навчальному закладі. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (56). С. 283–286.
6. Мельничук І. М. Актуальність проблеми формування культури здоров'язбереження у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: педагогіка, соціальна робота. Ужгород : УжНУ, 2012. Вип. 24. С. 101-104.
7. Омельченко Т. Г. Сучасні підходи до формування здорового способу життя молоді в Україні та світі. *Науковий часопис НПУ імені М. М. Драгоманова*. 2017. Вип. 5 К (86). С. 227–231.
8. Підборський Ю. Г., Підборський Р. Г. Проблеми формування здорового способу життя в сучасній загальноосвітній школі. *Молодий вчений*. 2016. № 9.1 (36.1). С. 134–138.
9. Поштарук Л. І., Шабаш С. І. Проблеми формування здорового способу життя сучасної молоді. *Наукова думка сучасності і майбутнього* : збір. статей учасників другої практично-пізнавальної Інтернет-конф. (Дніпропетровськ, 25-30 квіт. 2016 р.). Дніпропетровськ: Видавництво НМ, 2016. С. 134–139 Самокиш, 2017, с. 129).
10. Таймасов Ю. С., Турчинов А. В., Пашинський П. П. Здоров'язбереження як об'єкт наукового пізнання. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія. За заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.
11. Танасійчук Ю. М., Бойко Ю. С., Соколенко Л. С. Проблеми формування культури здорового способу життя студентів закладів вищої освіти. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». 2022. № 1 (6). С. 339–350.

12. Чаплигін В. П., Терещенко В. І. Методолого-теоретичні засади формування здорового способу життя студентів засобами фізичного виховання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 5 (99). С. 171–173.

13. Ясінська Н. В. Формування мотивації на здоровий спосіб життя школярів в умовах інноваційного освітнього середовища. *Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проєктування і реалізації : матеріали круглого столу*. Упоряд. Н. А. Поліщук. Луцьк : ВІППО, 2018. С. 29–31.

Лекція 4. Структура і зміст поняття «здоровий спосіб життя»

Здоровий спосіб життя характеризується структурою та змістом. Як показав аналіз наукової літератури, серед вчених не існує єдиної думки в розумінні його ключових складових.

В українській Вікіпедії здоровий спосіб життя розглядається як раціональне та ефективне використання власних життєвих ресурсів і включає в себе різноманітні складові, що стосуються усіх галузей здоров'я – фізичної, психічної, соціальної і духовної.

Здоровий спосіб життя включає: раціональне та здорове харчування, регулярну фізичну активність, якісний та достатній сон, психічну рівновагу та контроль рівня свого стресу, безпечні умови життя та праці, соціальне здоров'я – позитивні взаємовідносини з родиною, близькими та друзями, духовний розвиток та можливість для самоактуалізації та самореалізації, регулярні загартовування та діяльність направлення на збільшення власної енергійності, продуктивності, ефективності, спортивних результатів, омолодження свого біологічного віку, та збільшення власного рівня щастя та щастя близьких людей.

При цьому до найважливіших з них відносять харчування (зокрема споживання якісної питної води); необхідної кількості білків, жирів, вуглеводів, мікроелементів; побут (якість житла, умови для розслаблення і активного відпочинку, рівень психічної і фізичної безпеки на просторах життєдіяльності), умови праці (безпека не лише у фізичному, а й психічному сенсі, наявність заохочень і умов професійного розвитку), рухова активність (фізична культура і спорт, використання засобів різноманітних систем оздоровлення, спрямованих на підвищення рівня фізичного розвитку, його підтримку, відновлення сил після фізичних і психічних навантажень) (*Здоровий спосіб життя. Вікіпедія, 2022*).

В. Чаплигін та В. Терещенко до ознак поняття «здоровий спосіб життя» віднесли такі компоненти: здоров'я, спосіб життєдіяльності, умови життя, соціальні і природні чинники, фізичні і духовні зусилля, спеціальні знання і вміння, цілісна система життєвих проявів особистості, чинники ризику, усвідомленість та відповідальність, соціальне середовище, раціональна організованість, моральність та інші. Центральний компонент – поняття «здоров'я». Він є головним в усіх визначеннях незалежно від їхнього об'єму (широти чи вузькості) та змісту. Поняття «здоров'я» виступає смислотворюючою основою здорового способу життя, його метою, що досягається завдяки функціонуванню різних сприятливих умов та комплексу засобів її досягнення (матеріальних, духовних, організаційних тощо) (Чаплигін, Терещенко, 2018, с. 172).

Розглядаючи здоровий спосіб життя учнівської молоді, Н. Башавець вважає, що його основними складовими є: раціональне харчування,

безпечний побут, якісні умови праці й відпочинку, оптимальна фізична активність, безпечна сексуальна поведінка, гігієна, загартування, відсутність шкідливих звичок, володіння необхідними знаннями, вміннями та навичками зі збереження і зміцнення свого здоров'я й усвідомлення людиною важливості дій у цьому напрямі (Башавець, 2012).

Виходячи із сучасних наукових уявлень про здоровий спосіб життя, до основних його складових А. Кошель та В. Кошель відносять: раціональний режим праці та відпочинку, організацію сну, достатню рухову активність, виконання вимог санітарії та гігієни, загартовування, культуру міжособистісного спілкування, профілактику або усунення шкідливих звичок, раціональне харчування, психофізичну регуляцію організму (Кошель, 2020, с. 40).

М. Носко із співавторами до основних елементів здорового способу життя відносять: оптимальний руховий режим, раціональне харчування, загартовування, заняття фізичними вправами, особиста гігієна й режим дня, перегляд телепередач, комп'ютерні ігри, тривала фізична і розумова праця, викорінення шкідливих звичок (Носко, 2020, с. 122).

Ю. Таймасов із співавторами виділити основні компоненти здорового способу життя, умовно розділивши їх на дві частини:

1. Особиста поведінка, що сприяє підвищенню захисних сил організму: розумний режим праці та відпочинку; раціональне харчування; оптимальний руховий режим; заняття фізичною культурою; загартовування; дотримання правил особистої гігієни; дотримання норм і правил психогігієни; сексуальна культура; медична активність, динамічне спостереження за своїм здоров'ям.

2. Особиста поведінка, спрямована на боротьбу зі шкідливими звичками: утримання від тютюнопаління та зловживання спиртними напоями; недопущення самолікування у відповідальних медичних випадках (Таймасов, 2017, с. 225).

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що основними складовими здорового способу життя виступають: дотримання режиму праці та відпочинку; режиму харчування і сну; вимог санітарії, гігієни, загартування; організація індивідуального доцільного режиму рухової активності; відмова від шкідливих звичок; культура міжособистісного спілкування; психофізична регуляція організму; змістовне дозвілля. Останнім часом вчені відносять сюди культуру сексуальної поведінки (Самокиш, 2017, с. 139).

На наш погляд, найповнішу характеристику основних компонентів здорового способу життя дає Ю. Грицай із співавторами:

1. Дотримання правил особистої гігієни (раціональний добовий режим, загартовування організму, догляд за тілом і порожниною рота, використання раціонального одягу і взуття навички особистої гігієни; вміння виконувати гігієнічні процедури (догляд за шкірою, зубами, волоссям тощо).

2. Раціонально збалансоване харчування, дотримання режиму харчування; вміння складати харчовий раціон, враховуючи реальні

можливості і користь для здоров'я; уміння визначати і зберігати високу якість харчових продуктів.

3. Оптимальний руховий режим (регулярна рухова активність середньої інтенсивності, виконання ранкової гімнастики; регулярні заняття фізичною культурою, спортом, рухливими та спортивними іграм, фізичною працею).

4. Режим праці та відпочинку. Уміння чергувати розумову і фізичну діяльність; вміння знаходити час для регулярного харчування й повноцінного відпочинку.

5. Відсутність шкідливих звичок. Уміння відстоювати свою позицію і відмовлятися від небажаних пропозицій, зокрема пов'язаних з притяганням до паління, вживанням алкоголю, наркотичних речовин; вміння уникати небезпечних ситуацій і діяти при загрозі насилля.

6. Володіння елементарними методиками самоконтролю. Навички самоконтролю: вміння правильно виражати свої почуття; вміння контролювати прояв гніву; вміння долати тривогу; вміння переживати невдачі; вміння раціонально планувати час.

7. Культура міжособистісного спілкування і поведіння в колективі (створення навколо себе і для себе сприятливого психологічного клімату; вміння розрізняти конфлікти поглядів і конфлікти інтересів; вміння розв'язувати конфлікти поглядів на основі толерантності; вміння розв'язувати конфлікти інтересів за допомогою конструктивних переговорів; вміння бути «членом команди»; вміння визнавати внесок інших у спільну роботу; вміння адекватно оцінювати свої можливості і свій внесок у спільну діяльність.).

8. Психофізичну саморегуляцію організму (уміння протистояти стресу):

– когнітивні: зрозуміти причини стресу, визначити суть цього стану, все обдумати, «розкласти все по полицках»;

– емоційні: намагатися заспокоїтися, опанувати себе, взяти в руки, не панікувати;

– поведінкові: зайнятися корисним конкретним ділом, спортивні навантаження, поринути в роботу, зробити щось приємне людям і собі; арттерапія.

9. Визначення життєвих цілей і програм: вміння визначати життєві цілі, керуючись своїми потребами, нахилами, задатками; вміння планувати свою діяльність, враховуючи аналіз можливостей і обставин; вміння визначати пріоритети і раціонально використовувати час.

10. Здоровий спосіб життя має постійно та цілеспрямовано формуватися упродовж життя людини, а не залежати від обставин і життєвих ситуацій. Тільки у цьому випадку він буде важелем первинної профілактики, зміцнення та формування здоров'я, сприятиме удосконаленню резервних можливостей організму, забезпечуватиме успішне виконання соціальних і

професійних функцій, незалежно від політичних, економічних і соціально-психологічних ситуацій (Грицай, 2015, с. 25-26).

У сучасній літературі, яка розглядає питання здоров'язбереження, поряд із розкритими вище поняттями існує ще одне – «культура здорового способу життя». На думку А. Кошель та інших (Кошель, Кошель, Міненко, 2020, с. 124), дане поняття у наукову літературу однією з перших запровадила Л. Соколенко. Це поняття дослідниця визначає як багатоаспектне, що охоплює екологічну грамотність, знання й раціональне використання людиною можливостей свого організму, вміле застосування народних методів оздоровлення, яке передбачає принципово новий підхід до свого здоров'я, спрямований на його збереження і зміцнення, усвідомлення можливостей свого організму, диференційований підхід до інноваційних методик оздоровлення та лікування тих чи інших захворювань, вміле використання валеологічних знань у професійно-педагогічній діяльності, пропаганду ідей здорового способу життя й дотримання їх у власній життєдіяльності, вимогливе ставлення до свого організму, здатність до самокерування і самокорекції, що поєднується з творчим, системним мисленням, розвиненою потребою в систематичному зміцненні здоров'я (Соколенко, 2010, с. 117).

Виховання культури здорового способу життя у молодіжному віці – це необхідна умова існування здорової нації, тривалості максимальної трудової та фізичної активності. Проблема формування культури здорового способу життя в учнів/студентів є актуальною, оскільки стан їхнього здоров'я нині – це здоров'я суспільства через 20-30 років (Танасійчук, 2022, с. 343).

Культуру здорового способу життя А. Кошель та інші визначають як інтегроване особистісне утворення, яке характеризується наявністю в учнів/студентів знань про норми й цінності різних аспектів здоров'я, позитивним їх переживанням як спонуки до виконання певних дій, вироблення умінь і навичок реалізовувати такі дії у власній життєдіяльності, а також втілювати в майбутній професійній діяльності (Кошель, Кошель, Міненко, 2020, с. 124).

Г. Грибан із співавторами, розглядаючи теоретичну основу культури здорового способу життя, дійшли висновку, що її становила система теоретичних знань: основи культури здорового способу життя; основи організації і методики найбільш ефективних видів і форм рухової активності; основи методики оздоровлення і фізичного вдосконалення традиційними і нетрадиційними засобами фізичної культури; основи формування навичок до щоденних занять фізичними вправами у різноманітних формах; поінформованість про головні та інноваційні засоби оздоровчої фізичної культури (Грибан, Гарлінська, Солодовник, Ткаченко 2022, с. 44).

У науковій літературі визначено структуру культури здорового способу життя, яка включає три компоненти: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, і практично-поведінковий. Когнітивний включає до себе знання про норми й цінності різних аспектів здорового способу життя, засоби їх

дотримання; мотиваційно-ціннісний – емоційно-позитивне ставлення до норм і цінностей здорового способу життя, мотивація на реалізацію всіх аспектів здорового способу життя, практичні вміння; практично-поведінковий – уміння і навички дотримуватися норм і цінностей здорового способу життя, активне їх використання з метою самовдосконалення (Соколенко, 2010, с. 116).

Процес формування в учнівської молоді культури здорового способу життя може складатися з трьох провідних компонентів: інформаційно-пропагандистський, мотиваційний та діяльнісний.

Інформаційно-пропагандистський компонент формування культури здорового способу життя учнів/студентів включає: систему знань та уявлень про форми, способи, методи збереження та зміцнення здоров'я.

Мотиваційний компонент включає: усвідомлення необхідності ведення ЗСЖ, бажання займатися фізичною культурою і спортом, інтерес до занять фізичною культурою, стійку потребу у веденні здорового способу життя.

Діяльнісний компонент формування здорового способу життя учнів/студентів передбачає: участь у масових фізкультурно-оздоровчих заходах, активні заняття спортом за інтересами, активний відпочинок з урахуванням стану здоров'я та рівнем фізичного розвитку учнів/студентів, участь у оздоровчих заходах. Виділені компоненти процесу формування здорового способу життя учнів/студентів взаємопов'язані та взаємообумовлені (Танасійчук, 2022, с. 347).

Список використаних джерел:

1. Башавець Н. А. Теоретико-методичні засади формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів : дис. д-ра пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2012. 554 с.
2. Грибан Г. П., Гарлінська А. М., Солодовник О. В., Ткаченко П. П., Скорий О. С., Пантус О. О., Пилипчук П. Б. Формування культури здорового способу життя здобувачів закладів вищої освіти засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. Вип. 6 (151). С. 42–47.
3. Грицай Ю. О., Бірюк С. В., Литвиненко О. М. Педагогічні основи здоров'язберігаючого навчального процесу школярів. Навчальний посібник. Миколаїв : Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г. В., 2015. 214 с.
4. Завидівська Н. Н. Педагогічні новації у системі фізкультурної освіти студентів: концепт здоров'язберезувального навчання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт. Зб. наукових праць. За ред. О. В. Тимошенка. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 3 К (97) 18. С. 213–217.

5. Кошель А. П., Кошель В. М. Здоровий спосіб життя як ціннісна складова формування культури здоров'я майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Формування компетентності індивідуального здоров'язбереження: теорія і практика в освітніх процесах. Монографія. Київ: Майстерні магістеріуму», 2020. Ч. I. С. 33–42.

6. Кошель А. П., Кошель В. М., Міненко А. О. Здоровий спосіб життя як ціннісний складник формування культури здоров'я майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020. Вип. 77. С. 122–127.

7. Носко М. О., Гаркуша С. В., Воеділова О. М. Аналіз науково-педагогічних досліджень проблеми формування здорового способу життя людини. *Вісник національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. Чернігів, 2020. № 7 (163). С. 120–129.

8. Самокиш І. Значення способу життя у зміцненні здоров'я та розширенні функціональних резервів студентської молоді. *Здоров'я людини: теорія і практика* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. За заг. ред. О. О. Єжової. Суми : Сумський державний університет, 2017. С. 135–142.

9. Соколенко Д. С. Культура здорового способу життя у студентів педагогічних вузів та стан її сформованості. *Культура здоров'я* : зб. наук. праць. Відп. ред. С. В. Шмалей. Херсон, 2010. С. 116–119.

10. Таймасов Ю. С., Турчинов А. В., Пашинський П. П. Здоров'язбереження як об'єкт наукового пізнання. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : *колективна монографія*. За заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.

11. Танасійчук Ю. М., Бойко Ю. С., Соколенко Л. С. Проблеми формування культури здорового способу життя студентів закладів вищої освіти. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». 2022. № 1 (6). С. 339–350.

12. Чаплигін В. П., Терещенко В. І. Методолого-теоретичні засади формування здорового способу життя студентів засобами фізичного виховання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 5 (99). С. 171–173.

УРОКИ БЕЗПЕКИ
в закладах
загальної середньої освіти:
поради вчителю

Полтава
2023

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ПОЛТАВСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ
ІМ. М. В. ОСТРОГРАДСЬКОГО

**УРОКИ БЕЗПЕКИ
В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ: ПОРАДИ ВЧИТЕЛЮ**

2-ге видання перероблене і доповнене

Полтава
2023

УДК 614.8(075.9)

У71

Розглянуто та рекомендовано рішенням вченої ради Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського (протокол № 4 від 20 вересня 2023 року)

Рецензенти:

Цина А. Ю., доктор педагогічних наук, професор кафедри виробничо-інформаційних технологій та БЖД, завідувач кафедри теорії і методики технологічної освіти ПНПУ імені В. Г. Короленка.

Зелюк В. В., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського.

Пилипенко В. В., кандидат педагогічних наук, перший заступник директора Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського.

У71 Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю: електрон. навч.-метод. посіб. / уклад.: С. Г. Дудко, Л. О. Жданюк, Т. І. Ярошенко. - 2-ге., вид., перероб. і допов. - Полтава : ПАНО, 2023. 44 с.

Ці рекомендації, підготовлені фахівцями ПАНО ім. М. В. Остроградського, подають зміни в чинному законодавстві України з питань безпеки дітей, внесені у 2022–2023 роках, і мають на меті полегшити роботу вчителів закладів загальної середньої освіти під час проведення уроків безпеки та інших заходів з формування в учнів/учениць компетентностей щодо власної безпеки та людей навколо в умовах воєнного стану і надзвичайних ситуацій. У рекомендаціях також враховані безпекові питання, озвучені на серпневих конференціях до 2023-2024 навчального року.

Методичні матеріали посібника допоможуть педагогічним працівникам виробити в дітей і дорослих правильні дії та навички безпечної поведінки в умовах воєнного стану, у разі виникнення надзвичайних ситуацій; щодо профілактики травматизму під час ведення військових дій та запобігання загибелі школярів; виховання в учасників освітнього процесу свідомого ставлення до власної безпеки та цінності життя, підвищення їхнього інформаційно-просвітницького рівня з питань мінної безпеки.

Адресовано педагогам закладів загальної середньої (дошкільної) освіти, слухачам курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників установ системи неперервної освіти України.

УДК 614.8(075.9)

© Уклад.: Дудко С. Г., Жданюк Л. О.,
Ярошенко Т. І., 2023

© ПАНО, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ.....	6
1.1. Нормативні документи (листи, накази) щодо організації безпечних умов навчання під час воєнних дій.....	6
1.2. Методичні рекомендації щодо організації, підготовки та проведення уроків безпеки з учнями закладів загальної середньої освіти	12
1.3. Поради для співпраці з батьками з питань безпечної поведінки та ризиків під час воєнного стану	25
2. БЕЗПЕКА І НЕБЕЗПЕКА: МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ.....	29
2.1. Щотижневі уроки безпеки: приклади вправ про дії та правила поведінки в разі виникнення небезпечної для життя ситуації.....	29
2.2. Що робити при загрозі хімічної небезпеки	29
2.3. Що робити в разі раптового виникнення хімічної небезпеки	30
2.4. Дії при ураженні сильнодіючими отруйними речовинами	31
2.5. Типи вибухонебезпечних предметів.....	32
2.6. Дії у разі виявлення вибухонебезпечних предметів.....	33
2.7. Обмеження під час воєнного стану	33
2.8. Дії у разі радіоактивного зараження.....	34
2.9. Що робити в разі раптового виникнення радіаційної небезпеки	35
3. КЛАСИ БЕЗПЕКИ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	37
3.1. Документи, які регламентують створення та функціонування класів безпеки.....	37
3.2. Шкільні класи безпеки: особливості облаштування та викладання безпекових питань.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43

ВСТУП

Другий рік поспіль відбувається збройна агресія російської федерації на території України. За останньою інформацією МОН України під час війни в країні зруйновано вщент 180 шкіл, більш ніж 300 закладів освіти зазнали значних руйнувань та понад тисячу мають пошкодження [<https://interfax.com.ua/news/general/898982.html>]. Щоденні сигнали повітряної тривоги та ракетної небезпеки, змушують освітянську спільноту працювати в особливих умовах навчання. Найбільш актуальними та затребуваними залишаються компетентності щодо збереження життєдіяльності учасників освітнього процесу в нових реаліях – небезпечних, кризових, непередбачуваних.

Основними пріоритетами держави в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні щодо роботи закладів загальної середньої (дошкільної) освіти є безпека, захист та збереження життя і здоров'я учасників освітнього процесу. Міністр освіти і науки України Оксен Лісовий зазначив, що першочерговим завданням є створення безпечних умов перебування учасників освітнього процесу у закладах освіти, створення безпечного, інклюзивного освітнього середовища [<https://osvita.rayon.in.ua/news/626623-yak-navchatimutsya-shkolyari-v-povomu-navchalnomu-rotsi-rozpoviv-ministr-osviti-i-nauki>].

Міністерство освіти і науки України ставить перед собою завдання – вивести навчання школярів в офлайн, забезпечити якісну онлайн-освіту там, де офлайн із якихось причин неможливий та гарантувати безпечне навчання дітей у дитячих садках, в школах і вищих навчальних закладах. Для виконання поставлених завдань МОН запроваджує комплекс безпекових питань, серед яких не лише те, що безпосередньо пов'язано з війною, не тільки бомбосховища та інші організаційні рішення. До такого безпекового комплексу віднесено психологію, оскільки наслідки, які вже принесла війна в Україну відчуватимуться ще багато десятків років, а психологія підтримує весь комплекс здоров'я дитини.

Колектив Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського з перших днів воєнного стану взяв на себе ініціативу щодо надання організаційно-методичної допомоги освітянам з питань безпеки: організація освітнього безпечного середовища в закладах освіти, проведення запроваджених МОН щотижневих уроків безпеки, надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу, забезпечення безпеки та інклюзивного простору для дітей з ООП тощо. Директором ПАНО ім. М. В. Остроградського Віталієм Зелюком ініційовано видання електронного навчально-методичного

посібника «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю до 2022/23 навчального року», створення концепції «Безпечна школа Полтавської області», підготовку науково-методичних семінарів, тренінгів, «круглих столів» із психологічної підтримки тощо. Зважаючи на те, що на сучасному етапі пріоритетом діяльності колективу залишається сприяння забезпеченню учасників освітнього процесу під час їхнього перебування в закладі освіти від можливих загроз, педагогічні та науково-педагогічні працівники ПАНО ім. М. В. Остроградського представляють освітянській спільноті оновлений електронний посібник «Уроки безпеки в закладах загальної середньої освіти: поради вчителю».

Посібник укладено на основі законодавчих, нормативно-правових, наукових першоджерел та практичного досвіду і містить матеріали щодо організації, підготовки та проведення щотижневих уроків безпеки та інших безпекових заходів і сприятиме реалізації мети соціальної та здоров'язбережувальної галузі Державного стандарту базової середньої освіти.

Мета уроків безпеки – допомогти дітям та дорослим виробити правильні дії, правила та навички безпечної поведінки в умовах воєнного стану, в разі надзвичайних ситуацій, сприяти профілактиці травматизму під час ведення військових дій та запобіганню загибелі учнів; виховання в учасників освітнього процесу свідомого ставлення до власної безпеки та цінності життя, підвищення їхнього інформаційно-просвітницького рівня з питань мінної безпеки та небезпек воєнного часу.

Посібник допоможе педагогам сформувати в учнів відповідальність за власне життя, здоров'я та добробут, зосередити увагу школярів на безпекових питаннях, що пов'язані з ризиками воєнного часу, формуватиме в педагогів навички надання психологічної самопомоги, реалізації засад концепції сталого розвитку суспільства, комунікативно зорієнтованого та діяльнісного підходу в навчанні, впровадження національно-патріотичного виховання, побудови навчального матеріалу з урахуванням важливості навчання впродовж життя, орієнтації на події соціального і природного довкілля.

Матеріали видання допоможуть учителям початкових класів, вихователям ГПД, учителям базової та старшої загальної середньої школи, директорам, заступникам директорів ЗЗСО та закладів дошкільної освіти, слухачам курсів підвищення кваліфікації набути практичний досвід реалізації засад забезпечення учасників освітнього процесу від загроз в умовах воєнного стану.

1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ

1.1. Нормативні документи (листи, накази) щодо організації безпечних умов навчання під час воєнних дій

Наслідки війни, що спалахнула в Україні у лютому 2022 року, вимагають дедалі більшої уваги не тільки військових, а й фахівців-освітян, їхньої професійної допомоги, що відповідає особливим освітнім потребам дітей України. У цьому контексті актуальною є тема реалізації можливостей забезпечення доступу дітей до безпечного навчального середовища, формування в учнів/учениць компетентностей власної безпеки в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуацій. Освіта має вирішальне значення для створення безпечних умов навчання, добробуту, здоров'я та розвитку дітей.

28 липня 2023 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову № 782 «Про початок навчального року під час дії воєнного стану в Україні». Метою постанови є зменшення загроз життя і здоров'я здобувачів освіти та працівників закладів освіти у період дії воєнного стану шляхом урегулювання питання щодо організованого початку 2023/2024 навчального року (<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pochatok-navchalnoho-roku-pid-chas-voiennoho-stanu-v-ukraini-i280723-782>).

Кабінет Міністрів України своїм Розпорядженням від 07 квітня 2023 р. № 301-р ухвалив Концепцію безпеки закладів освіти, яка передбачає організацію очного навчання під час війни. Метою Концепції є створення рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти, організація безпечного освітнього середовища, зокрема в умовах військової агресії Російської Федерації проти України. Особлива увага надаватиметься заходам, спрямованим на запобігання проявам фізичного та психологічного насильства, а також дотримання прав і норм інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Основними завданнями Концепції є:

- створення безпечної інфраструктури закладів освіти;
- ефективне попередження та протидія негативним безпековим явищам в освітньому середовищі;
- формування компетентностей безпеки в учасників освітнього процесу;
- організація безпечного підвезення учнів та вчителів до/із закладів загальної середньої освіти (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text>).

У Розпорядженні Кабінету міністрів України від 24.02.2023 року № 174-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі на 2023 рік» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2023-%D1%80#Text>) рекомендовано забезпечити виконання цього розпорядження Міністерству освіти і науки, іншим центральним органам виконавчої влади, обласним, Київській міській державним (військовим) адміністраціям.

Методичні рекомендації Міністерства освіти і науки «Про організацію 2023/2024 навчального року в закладах загальної середньої освіти» (лист МОН № 1/12186-23 від 16.08.23 року) (<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-20232024-navchalnogo-roku-v-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti>) розкривають **особливості організації нового навчального року в умовах правового режиму воєнного стану.**

Про організацію та підтримку безпечного освітнього простору в ЗДО ідеться в листі МОН від 21.08.2023 р. № 1/12490-23 «Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2023/2024 навчальному році» (<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-okremi-pitannya-diyalnosti-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-u-20232024-navchalnomu-roci>). А в листі МОН від 02.04.2022 року № 1/3845-22 «Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану» надано відповідні рекомендації для керівників ЗДО (<https://mon.gov.ua/ua/npa/prorekomendaciyi-dlya-pracivnikiv-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-na-period-diyi-voennogo-stanu-v-ukrayini>).

Міністерство освіти і науки України ініціювало створення класів безпеки, метою яких є формування культури безпечної поведінки у здобувачів освіти. Більше про організацію і функціонування таких класів можна довідатися в наказі Міністерства освіти і науки України «Деякі питання створення та функціонування класів безпеки у закладах освіти» № 135 від 10.02.23 року (https://oplatforma.com.ua/files/news/2023/Nakaz_MON_pro_klasy_bezpeky_2023_Pedrada.pdf).

На виконання доручення Прем'єр-міністра України від 10.06.2022 № 14529/0/1-22 стосовно створення безпечних умов перебування в закладах освіти дітей, учнів, студентів і працівників з урахуванням збройної агресії Російської Федерації Державна служба України з надзвичайних ситуацій у листі від 14.06.2022 року № 03-1870/162-2 «Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти» надала рекомендації щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (<https://ips.ligazakon.net/document/FN074069>).

Освітянам стануть у нагоді лист Міністерства освіти і науки України «Про рекомендований порядок дій на випадок виникнення загроз соціального та воєнного характеру» № 1/12583-22 від 25.10.22 року (<https://drive.google.com/file/d/1vQW1WSgaKICZeLXfn-S8uZynaRwZgKEi/view>), а також рекомендації Державної служби з надзвичайних ситуацій щодо організації укриттів у об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти (<https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/civilnij-zahist-ta-bezpeka-zhittyedyialnosti/zahisni-sporudi-civilnogo-zahistu>).

Важливими для педагогів є питання, пов'язані з формуванням здоров'язбережувальних компетентностей здобувачів освіти з питань мінної безпеки. В МОН наголошують, що мінна безпека стане обов'язковим доповненням до шкільного курсу «Здоров'я, безпека та добробут» (<https://mon.gov.ua/ua/news/minna-bezpeka-stane-obovyazkovim-dopovnenniam-do-shkilnogo-kursu-zdorovya-bezpeka-ta-dobrobut>).

Для вчителів уже доступний посібник із детальними планами, а також презентації для уроків із мінної безпеки, адаптовані для початкової та середньої школи, які розробив Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні спільно з партнерами (режим доступу: <https://bezpeka.info/>).

У листі Міністерства освіти і науки України від 30.07.14 № 1/9-385 надано методичні рекомендації щодо проведення бесід з учнями загальної середньої освіти з питань: уникнення враження мінами і вибухонебезпечними предметами та поведінки у надзвичайній ситуації (https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/42292/).

Наказ МОН від 21.11.2016 № 1400 «Про затвердження Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту» містить Положення, яке визначає мету, завдання, організацію управління, склад сил і засобів, порядок їхнього взаємодії і діяльності функціональної підсистеми навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів дій у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1623-16#Text>).

Наказ МОН від 15.08.2016 № 974 «Про затвердження Правил пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України» містить затвержені Правила пожежної безпеки для закладів та установ системи освіти України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1229-16#Text>).

У листі Міністерства освіти і науки України від 17.03.2022 № 1/3485-22 надано методичні рекомендації щодо проведення бесід з учасниками освітнього процесу з питань уникнення враження мінами і вибухонебезпечними предметами та правил безпечної поведінки у надзвичайних ситуаціях (<https://osvita.cv.ua/wp-content/uploads/2022/03/Dodatok-2-do-lysta-MON.pdf>).

Міністерство освіти і науки України надає методичні рекомендації щодо проведення просвітницької роботи з учасниками освітнього процесу в закладах дошкільної освіти з питань уникнення враження мінами, вибухонебезпечними предметами та ознайомлення з правилами поведінки в надзвичайних ситуаціях (лист МОН від 25.04.2022 року №1/4428-22 «Про методичні рекомендації» (https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-metodichni-rekomendaciyi-1_442822)).

Рекомендації «Безпечне середовище: нові виміри безпеки», що розробила Державна служба якості освіти України разом з ініціативою «Система забезпечення якості освіти» (SURGe), допоможуть керівнику закладу освіти організувати безпечне освітнє середовище, а також ефективніше змінювати формати освітнього процесу (https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Bezpechne_osvitnie_seredovysche_2022_SQE-SURGe.pdf).

Сучасні небезпеки, пов'язані з торгівлею людьми, потребують мобілізації різноманітних ресурсів, налагодження міжвідомчої взаємодії, розвитку національних та транснаціональних механізмів співпраці представників влади та інститутів громадянського суспільства. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 червня 2023 року № 496-р «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>) спрямоване на удосконалення механізму запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності виявлення осіб, які вчиняють злочини, пов'язані з торгівлею людьми, а також забезпечення захисту прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та надання їм допомоги. Не втратили актуальності рекомендації Міністерства освіти і науки щодо попередження виникнення ситуації торгівлі людьми, викладені в листі Міністерства освіти і науки України від 25.03.2022 № 1/3663-22 «Щодо запобігання торгівлі людьми в умовах воєнної агресії», де наголошено на необхідності впровадження в освітній процес заходів щодо підвищення рівня обізнаності здобувачів освітніх послуг та їхніх батьків з питань запобігання торгівлі людьми (<https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-zapobigannya-torgivli-lyudmi-v-umovah-voennoyi-agresiyi>) та листі Міністерства освіти і науки від 14.06.2022 № 1/6355-22 «Про рекомендації щодо усунення ризиків торгівлі людьми у

зв'язку з війною в Україні та гуманітарною кризою» (<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-rekomendaciyi-shodo-usunennya-rizikiv-torgivli-lyudmi-u-zvyazku-z-vijnoyu-v-ukrayini-ta-gumanitarnoyu-krizoyu>).

На сайті Міністерства освіти і науки України розміщені такі інформаційні матеріали: «Цілісна політика у школах про безпечне онлайн-середовище для дітей: мрія чи реальність? Роль освітніх закладів та вчителів у формуванні безпечного Інтернету» (режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/cilisna-politika-u-shkolah-pro-bezpechne-onlajn-seredovishe-dlya-ditej-mriya-chi-realnist-rol-osvitnih-zakladiv-ta-vchiteliv-u-formuvanni-bezpechnogo-internetu>); «МОН спільно з ДСНС презентує уроки мінної безпеки для полярів» (<https://mon.gov.ua/ua/news/mon-spilno-z-dsns-prezentuye-uroki-z-minnoyi-bezpeki-dlya-shkolyariv>): про доступ до безплатного онлайн-курсу із порадами провідних експертів ГС «Освіторія» у співпраці зі студією онлайн-освіти EdEra, МОН та за підтримки дитячого фонду ЮНІСЕФ – «Спільно до навчання: ефективна та безпечна освіта під час війни» (<https://mon.gov.ua/ua/news/dlya-vchiteliv-stvoreno-kurs-pro-bezpechnu-osvitu-pid-chas-vijni>) та «Школа стійкості».

Інформаційно-освітні матеріали, що розміщені в довіднику «У разі надзвичайної ситуації або війни», включають поради, як захистити себе у надзвичайній ситуації (<https://dovidka.info/>).

На сайті Інституту модернізації змісту освіти зібрано матеріали для використання в роботі під час воєнних дій. (<https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voienykh-diy/>).

На сайті Державної служби з надзвичайних ситуацій України в розділі «Абетка безпеки» розміщені матеріали щодо дій населення в умовах небезпек соціального, техногенного, природного характеру, пожежної та інших видів небезпек. Також у підрозділі «Дії населення в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру» містяться інформаційні матеріали та інформаційні банери про актуальні правила безпечної поведінки в ситуаціях криз та загроз: як пережити кризу та зберегти спокій; як діяти при обстрілах житлових будинків; правила порятунку; правила поведінки під час комендантської години; дії у разі зникнення ефірного мовлення; що потрібно знати про небезпеку ВВП (вибухонебезпечних предметів); як діяти, якщо трапився завал будинку; як уникнути переохолодження в умовах війни (<https://dsns.gov.ua/uk/abetka-bezpeki>).

У посібнику «Врятуйте дітей – стандартні процедури та правила безпеки для учнів та студентів» викладено посилання на напрацювання Ресурсного

центру прав дитини (SavetheChildrenMarlaPetal, Ph.D. SeniorAdvisorforEducationandDisasterRiskReductionMay, 2015, (https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/355_sops_and_safety_rules.pdf?fbclid=IwAR0aYahhLCTCJtdhz9cqHgID2baPqMth3LKLxkMyCSy9NCtjxuGXsLPMxM).

На сайті освітнього омбудсмена Сергія Горбачова опубліковано алгоритми дій учасників освітнього процесу в разі надзвичайних ситуацій, вищезазначені матеріали містяться на офіційній сторінці освітнього омбудсмена Сергія Горбачова (<https://eo.gov.ua/dii-uchasnykiv-osvitnoho-protsesu-v-razi-nadzvychnykh-sytuatsiy/2022/01/18/>).

Вагомого значення набуває створення психологічно комфортного освітнього простору для здобувачів освіти, забезпечення якісного освітнього процесу та надання своєчасної психологічної підтримки педагогічним працівникам, учням та їхнім батькам. Основні аспекти діяльності психологічних служб закладів освіти викладені в листі МОН від 21.08.2023 №1/12492-23 «Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти у 2023/2024 навчальному році» (https://rada.info/upload/users_files/43929422/2f72d74d85253f78e80e451de529acd2.pdf)

Також, з огляду на загрозу психічному здоров'ю учасників освітнього процесу внаслідок збройної агресії російської федерації, Міністерство освіти і науки України розробило методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» для педагогічних працівників, психологів і соціальних педагогів закладів освіти. У листі МОН від 04.04.2022 № 1/3872-22 «Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» йдеться про першу психологічну допомогу, порушення психічних процесів, протоколи надання першої психологічної допомоги під час переживання негативних психічних реакцій і станів, корисні матеріали щодо надання першої психологічної допомоги (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1387729-22#Text>).

Дистанційний курс «Протидія торгівлі людьми в Україні» від EdEra містить концептуальні положення щодо попередження та протидії торгівлі людьми в Україні та методологічні засади здійснення превентивної роботи у закладах загальної середньої освіти.

(https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra_OSCE+ST101+ST101/about

1.2. Методичні рекомендації щодо організації, підготовки та проведення уроків безпеки з учнями закладів загальної середньої освіти

Одним із важливих пріоритетів діяльності закладів освіти під час воєнного стану є організація безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу. Життя та здоров'я дітей – це найбільша цінність людства. Під час війни освітній заклад є осередком, який дає змогу учням отримати актуальну інформацію щодо питань безпеки, психологічну підтримку, спілкування, допомагає їм переключити увагу, відволіктися від тривожних новин, надає впевненість, відчуття належності до спільноти. Надання дітям знань та формування в них практичних навичок, необхідних для безпечної життєдіяльності, є важливим завданням кожного педагога.

Зважаючи на воєнні дії на всій території України та активне застосування ракетних ударів, є велика загроза опинитися під завалами, отримати ураження від мін та вибухонебезпечних предметів. Учні повинні знати про небезпеку під час воєнних дій, мінімізувати можливі ризики та зважено ухвалювати рішення, пов'язані з власною безпекою. Саме освітній заклад повинен надати молодому поколінню необхідний багаж знань та практичних навичок, забезпечити дітей та підлітків сприятливими умовами для життя, навчання, дозвілля.

Одним із засобів досягнення цієї мети є проведення уроків безпеки в закладах освіти. Такі уроки – своєрідні навчально-тренінгові заняття для дітей з особистої та колективної безпеки, вони не потребують суворої регламентації, їхній зміст залежить від видів загроз на місцевості, особливостей ведення воєнних дій на території, професійного досвіду педагогів та підготовленості дітей.

Рекомендуємо проводити щотижневі уроки безпеки для всіх учасників освітнього процесу в закладах освіти щодо питань мінної небезпеки й вибухонебезпечних предметів, плану дій на випадок різних видів обстрілів та дій у надзвичайних ситуаціях, ядерної та хімічної небезпеки. Для учнів необхідні роз'яснення в доступній формі: що таке базові правила поведінки під час надзвичайних ситуацій та як необхідно діяти в разі виявлення небезпечного предмета, яку небезпеку несуть покинуті іграшки, у чому полягає небезпека боєприпасів та які мають бути дії під час повітряної тривоги.

Мета уроків безпеки – формування в учнів відповідальності за здоров'я та власну безпеку; опанування основ безпечної поведінки в умовах надзвичайних ситуацій, життєвих умінь та навичок; удосконалення теоретичних і практичних навичок усіх учасників освітнього процесу з питань захисту та дій в умовах воєнного стану.

Завдання уроків безпеки:

- формування в учнів мотивації до дбайливого ставлення до життя і здоров'я;
- формування в учнів обізнаності щодо мінної небезпеки, вибухонебезпечних предметів, ракетних обстрілів, дій під час евакуації, повітряної тривоги та хімічної, біологічної чи ядерної загрози;
- виховання бережливого, дбайливого та усвідомленого ставлення до власної безпеки як однієї з найвищих людських цінностей, умінь самозбереження та самозаспокоєння;
- розвиток активної громадянської позиції учнів, спрямованої на збереження життя і зміцнення здоров'я згідно з основними принципами та закономірностями життєдіяльності людини в природному та соціальному середовищах;
- формування в учнів сталої мотиваційної настанови на безпечну поведінку;
- навчання учнів практичних навичок та умінь щодо надання першої медичної допомоги в умовах загрози для життя;
- навчання учнів методів самооцінки ризиків небезпеки.

Конкретним результатом навчання під час уроків безпеки визначено розвиток компетентностей зі здоров'язбереження, безпеки життєдіяльності учнів, поглиблення життєвих навичок (зокрема аналіз ризиків, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами, ухвалення виважених рішень, розв'язання проблем, розвиток творчого та критичного мислення, навичок спілкування, самооцінки та почуття гідності, протистояння негативному психологічному впливові, подолання емоцій та стресу, а також розвиток співчуття і відчуття себе як громадянина), усвідомлення учнями необхідності відповідати за життя і безпеку – власні та людей навколо.

Ефективна реалізація мети і змісту уроків безпеки можлива лише на засадах активної співпраці й партнерства всіх учасників освітнього процесу, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, що передбачає:

- збагачення змісту роботи емоційним, особистісно-значущим матеріалом;
- використання інтерактивних методів навчання;
- стимулювання позитивних інтелектуальних почуттів дітей та їхніх батьків;
- пізнавальна робота учнів із різними джерелами інформації, різними типами та видами ресурсних матеріалів;
- відпрацювання практичних навичок при надзвичайних ситуаціях та воєнних діях;
- створення умов для активного діалогу між учасниками-партнерами пізнавально-практичного процесу (учні, учителі, члени родини, представники ДСНС, ЗСУ, правоохоронних служб, психологічної служби та медичної сфери);

- залучення учнів до самооцінки своєї поведінки в небезпечних для здоров'я і життя ситуаціях, створення і розвиток безпечних життєвих навичок;

- залучення до активної співпраці школи, сім'ї, громади, органів державної влади та місцевого самоврядування з питань безпеки життєдіяльності в умовах воєнного стану.

На інноваційну діяльність учителів освітнього закладу впливає специфіка викладання уроків безпеки, що визначається практичною спрямованістю. Навчання має бути спрямоване на застосування учнями умінь і навичок у реальних життєвих умовах для власної безпеки та формування здатності визначати й обґрунтовувати ризики для життя.

На допомогу педагогічним працівникам у контексті підготовки до уроків безпеки рекомендуємо онлайн-платформи для навчання дорослих та дітей правил мінної безпеки та культури безпечної поведінки у воєнний час:

- Навчання з попередження ризиків від вибухонебезпечних предметів (https://prometheus.org.ua/course/course-v1:UDA+PRE101+2022_T2);

- Все про безпеку – онлайн-платформа від Unicef. Посилання на курс для підлітків: <https://bezpeka.info/teens/>, посилання на курс для дітей молодшого віку: <https://bezpeka.info/kids/>;

- ДСНС розповідає про мінну безпеку (<https://www.unicef.org/ukraine/stories/patron-dsns-movies>);

- Освітній проєкт СТОПМІНА. Посилання на курс для дітей 6–11 років (<https://stopmina.dk/course/view.php?id=7&lang=uk>), посилання на курс для дітей 12–17 (<https://stopmina.dk/course/view.php?id=11>), посилання на курс для дорослих (<https://stopmina.dk/course/view.php?id=6>).

Зверніть увагу на безоплатний онлайн-курс для вчителів, директорів та адміністрацій шкіл з порадами експертів щодо організації безпечного перебування учнівства в закладі освіти. Зареєструватися на курс «Спільно до навчання: ефективна та безпечна освіта під час війни» можна за посиланням: <https://osvitoria.university/courses/spilnodonavchannya/>.

Особливість методики проведення уроків безпеки полягає в тому, що опанування життєвих навичок, які сприяють безпечній поведінці й розвитку особистості, потребує багаторазового вправлення, насамперед у процесі групової взаємодії. Увага вчителя має бути зосереджена на проведенні занять із використанням методів навчання, що ґрунтуються на активній участі всіх учасників освітнього процесу: робота в групах, обговорення, розробка брошур щодо алгоритму дій під час повітряної тривоги, мозкові штурми, створення

ментальних карт, ролі ігри, дискусії, творчі проекти, інтерв'ю, аналіз життєвих ситуацій, екскурсії, моделювання дій під час надзвичайних ситуацій тощо.

У процесі розроблення уроків безпеки вчителям варто враховувати засади їхньої організації:

1. Партнерство при взаємодії всіх учасників освітнього процесу з огляду на їхні вікові особливості та здібності.
2. Органічне поєднання навчальної, виховної і позанавчальної діяльності.
3. Наявність ефективного зворотного зв'язку – обговорення та обмін думками.
4. Практична спрямованість занять.
5. Наочність навчання.

Особливу увагу необхідно приділяти позитивній мотивації учнів не лише до здобуття знань щодо безпечного способу життя, а й стимулювання їх до активних, щоденних і поступальних дій за правилами та вимогами збереження життя. А саме:

– учні осмислюють і застосовують концепції щодо усвідомлення безпеки задля поліпшення життя людини і суспільства;

– учні аналізують впливи суспільства, сім'ї, однолітків, культури, засобів масової інформації, технологій та інших чинників на вибір і формування життєвих навичок;

– учні сприймають виклики, усвідомлюють небезпеку, ухвалюють виважені рішення, демонструють навички безпечної поведінки під час воєнних дій для збереження та гарантування безпеки;

– учні практикують здорову безпечну поведінку, сприймають ризики та розуміють вплив ризикованої поведінки.

Практика свідчить, що процес формування свідомого ставлення до власного здоров'я та безпеки потребує поєднання інформаційного й мотиваційного компонентів із практичною діяльністю учнів. Це сприятиме опануванню дітьми необхідних здоров'язбережних умінь і навичок.

Це завдання реалізується в процесі уроку безпеки шляхом використання єдиного інформаційного простору з урахуванням вікових та психологічних особливостей учнів 1–12 класів. При плануванні уроків безпеки учнів освітнього закладу доцільно об'єднати в три вікові групи: I група – 1–4 класи закладів загальної середньої освіти, II група – 5–9 класи закладів загальної середньої освіти, III група – 10–12 класи закладів загальної середньої освіти.

Попри спільні методологічні засади, уроки безпеки мають суттєві відмінності залежно від віку учнів.

Так, для початкової школи основу уроку безпеки мають становити інтерактивна гра та бесіда. Урок побудований таким чином, що вчитель насамперед виходить з особливостей розуміння дітьми безпеки та безпечної поведінки. Він допомагає дітям усвідомити й зрозуміти зміст ключових слів: безпечна поведінка, безпечна будівля, правила безпечної поведінки під час прогулянки, повітряна тривога, правила евакуації, мінна небезпека, вибухонебезпечні предмети. Цьому значною мірою сприяє робота над зазначеними поняттями з урахуванням вікових можливостей сприймання інформації.

Зважаючи на те, що в дітей молодшого шкільного віку переважає конкретно-образне мислення, доцільне оформлення дошки плакатами, малюнками відповідної тематики та використання мультимедійних презентацій, навчально-пізнавальних мультфільмів.

У середній школі основою уроку є робота в групах, присвячена моделюванню різних ситуацій, що обумовлено специфічними потребами підліткового віку: самооцінка, прагнення до самовираження, збільшення соціального простору, в якому устанавлюються певні рівні взаємовідносин з іншими та певні правила поведінки в соціумі, формування в процесі групової роботи засад безпечної поведінки.

У старшій школі наголос уроку безпеки полягає в аналізі проблемних ситуацій через призму моделі безпечної та свідомої поведінки для виокремлення суб'єктивних і об'єктивних факторів ризиків небезпеки та розвитку безпечних життєвих навичок. Ураховуючи специфічні особливості уроків безпеки, варто під час їхнього проведення зберегти атмосферу поваги, доброзичливості, турботи, відвертості та емоційно-психологічного благополуччя.

Для набуття учнями практичних навичок безпечної поведінки за умов небезпечних та надзвичайних ситуацій різного характеру використовуються активні методи навчання у поєднанні з тренінговими заняттями.

У процесі розробки уроків учителям варто звернути увагу на такі форми навчання.

Перша вікова група:

- вікторини з основ безпечної поведінки та мінної небезпеки;
- рольові ігри з основ здоров'я та безпеки життя;
- змагання, до програм яких включаються від одного до кількох завдань, вправ, що стосуються руху під час евакуації чи пожежної небезпеки, з розпізнавання різних небезпек;
- подорожі в «Країну попереджуючих знаків безпеки»;

- малювання на тему мінної небезпеки та вибухонебезпечних предметів;
- театралізовані покази про безпечну поведінку на вулиці та вдома;
- перегляд відеоматеріалів, що висвітлюють питання надзвичайних ситуацій;
- рольові ігри з відпрацювання дій за сигналом оповіщення.

Друга вікова група:

- вікторини з основ безпечної поведінки та ризиків воєнного часу;
- змагання на знання правил евакуації;
- тести на теми життєвих небезпечних ситуацій;
- ігри з правил дій під час надзвичайних ситуацій;
- рольові ігри з основ безпеки життя;
- створення лепбуків «Правила безпечної поведінки», «Мінна небезпека», «Мої дії під час хімічної, біологічної, ядерної загрози» тощо, альбомів, колажів із цікавими та актуальними матеріалами, випуск шкільної газети про заходи безпеки.

Третя вікова група:

- семінари з обговоренням результатів підготовлених доповідей;
- захист проєктів;
- практичні заняття з вирішення ситуаційних завдань;
- вікторини з безпеки життєдіяльності;
- екскурсії до пожежно-рятувальних підрозділів та підрозділів ДСНС;
- брейн-ринги;
- проведення командних змагань «Школа безпеки».

Серед педагогічних технологій під час уроків безпеки ефективними будуть ігрові технології, метод проєктів та метод аналізу конкретних ситуацій.

Спираючись на концепцію особистісно орієнтованого навчання та можливості реалізації її в процесі навчання уроків безпеки, рекомендуємо використовувати найбільш ефективні види дидактичних ігор: навчально-пізнавальні, проєктувальні та дослідні, імітаційні та комплексні, пов'язані зі здатністю учня творчо мислити, з умінням самостійно ухвалювати виважені рішення в умовах моделювання безпечної поведінки. У процесі гри можна застосовувати групову та індивідуальну роботу, спільне обговорення, проводити тестування та опитування, створювати рольові ситуації. У ситуаційних іграх розігрується ситуація небезпеки, пов'язана з ризиками воєнного стану, моделюється поведінка дитини у надзвичайній ситуації. При цьому учень повинен мобілізувати весь свій досвід, знання, навички, зуміти «вжитися» в ситуацію. Варто пам'ятати, що основне завдання

методу – навчити дитину орієнтуватися в різних надзвичайних ситуаціях, давати об'єктивну оцінку своїм діям, урахувати можливості інших людей тощо. Варто дотримуватися головної мети уроків безпеки – формування готовності до дій в умовах надзвичайних ситуацій. Під час застосування ситуаційних ігор варто наголосити на формуванні в учнів таких умінь:

- діяти в умовах надзвичайних ситуацій;
- ухвалювати рішення, брати на себе відповідальність;
- дбати про своє здоров'я та здоров'я своїх близьких;
- визначати рівень небезпеки для себе й людей навколо;
- надавати першу допомогу постраждалим;
- взаємодіяти з людьми;
- застосовувати свої знання на практиці;
- аналізувати, логічно мислити;
- займати активну громадянську позицію (не бути байдужими).

У процесі розроблення уроків учителям варто звернути увагу на дидактичну гру, яка є багатофункціональною за своїм характером, сприяє розвитку організаторських, комунікативних здібностей, моральних та інших важливих якостей особистості учня, значущих для його майбутньої безпечної життєдіяльності. Корисними для організації навчальних ігор можуть бути такі форми роботи: «круглий стіл», засідання експертної групи, форум, симпозіум, дебати, судове засідання, інсценізація тощо. Варто врахувати, що навчальні рольові ігри будуть ефективні щодо висвітлення тем: «Безпека та захист людини в небезпечних і надзвичайних ситуаціях», «Дії під час повітряної тривоги», «Домедична допомога. Надання екстреної домедичної допомоги у разі травми», «Ризики, пов'язані з вибухонебезпечними предметами», «Дії під час хімічної атаки» тощо.

Актуальним та практично спрямованим є метод розв'язання ситуаційних завдань і вправ щодо ризиків, що становлять небезпеку. Підбір вправ визначається реальними загрозами для здоров'я, життя та добробуту, з якими може зіткнутися сучасний учень в умовах війни. Це загрози обстрілів та бойових дій, мінна небезпека, ризик отримати травму при хімічній атаці або при застосуванні біологічної зброї, небезпека при виявленні вибухонебезпечних предметів, ситуації, що виникають в разі екстреної евакуації.

Звертаємо увагу, що основою навчання за допомогою ситуаційних вправ є опис проблеми або ситуації. Мета цього методу – поставити учасників у таку ситуацію, за якої вони будуть змушені брати активну участь у розробленні

й ухваленні рішення в умовах неповної інформації. Варто продумати та систематизувати фактори, визначити основні й другорядні стратегії та рекомендації щодо подальших дій. Використання методу допомагає учням набутися навичок творчого і логічного мислення, усного спілкування, обґрунтування, вибору й ухвалення усвідомлених рішень. Метод дає змогу залучити кожного, хто навчається, до активної навчально-пізнавальної діяльності, що сприяє практичній реалізації принципів особистісно орієнтованого підходу в навчанні та вихованні учнів. Варто використовувати у своїй діяльності найбільш ефективні види ситуаційного навчання, а саме: ситуація-ілюстрація, ситуація-оцінка, ситуація-вправа.

Слід звернути увагу на аналіз конкретних ситуацій в умовах навчання правил безпечної поведінки, що включає глибоке й детальне дослідження реальної або імітованої ситуації. При плануванні вчитель повинен керуватися тим, що пояснення має займати трохи більше від третини часу уроку, а решта часу повинна відводитися для практичної та тренінгової діяльності учнів. Треба враховувати, що зазначений метод потребує більш ґрунтовної підготовки. Наприклад, беремо конкретну життєву ситуацію, що прямо стосується теми правил безпеки під час воєнних дій. Учні вивчають ситуацію, аналізують її, дають відповіді на запитання: «1. Що трапилось? 2. Як ви вважаєте, чому так сталося? 3. Ваші дії? Наведіть аргументи, вибираючи ту чи іншу позицію». Обов'язково необхідно фіксувати всі варіанти рішень питання, формулювати позитивні й негативні наслідки та спрямовувати учнів до певних висновків, при цьому треба враховувати, що рішення не обов'язково повинне бути однозначним. Конкретний алгоритм роботи особливо ефективний тоді, коли учні вже мають певні уявлення про те чи інше питання і, спираючись на раніше здобуті знання з інших предметів або життєвий досвід, беруть активну участь в обговоренні, вчать аргументувати свою позицію, слухати інших, аналізувати отриману інформацію та виважено ухвалювати рішення.

Доцільним на уроках безпеки буде застосування методу проєктів. Робота над проєктом спонукає учня не лише до глибокого вивчення теми безпеки, а й до освоєння нових програм, використання новітніх інформаційних та комунікаційних технологій. Слід дотримуватися етапів проєктної роботи: вибір теми, збір інформації та робота над проєктом. Варто враховувати, що у процесі розвитку особистості учня найбільш ефективною є проєктна технологія навчання, яка відповідає таким специфічним віковим перевагам, як готовність до самостійних форм навчальної роботи та прагнення до співпраці. Метод проєктів дає учням змогу засвоїти

не лише теорію, а й практику безпечної поведінки, розвиває мислення, сприяє розвитку свідомої творчої активності, уміння працювати самостійно та в команді. При формулюванні теми проєкту варто враховувати індивідуальні інтереси та можливості дитини, заохочувати її до творчої праці. Пам'ятайте, що найважливіше – можливість реалізувати творчий потенціал дитини, самостійно вибираючи форму подання матеріалу, спосіб та послідовність його викладу. Учень, маючи узагальнене уміння проєктувати майбутню діяльність, може використовувати його під час вирішення різноманітних пізнавальних завдань не тільки в рамках уроків безпеки, а й у практичній діяльності, зокрема й у разі виникнення реальної загрози життю та здоров'ю людини. Результатом творчого проєкту можуть бути: колаж, мультимедійна презентація, доповідь, графічна робота, конференція, ділова гра, брошура, плакат або постер тощо. Різноманітність видів проєктів надає учням широкий спектр вибору теми та завдання майбутньої діяльності. А це ще більше індивідуалізує процес навчання основ безпечної поведінки, максимально наближає його до практичних навичок та реальних життєвих ситуацій.

Роз'яснювальну роботу щодо безпечної поведінки в умовах воєнного стану необхідно проводити з використанням різних форм організації освітньої діяльності. Актуальним та практичним форматом роботи є тренінгові заняття.

Особливо активно тренінгові методики використовуються тоді, коли процес навчання спрямований не на накопичення наукової інформації, а на формування життєвих навичок і компетенцій. Тому саме тренінгові технології мають бути основою процесу навчання на уроках безпеки в школі.

Варто враховувати, що мета будь-якого тренінгу полягає не в аналізі та інтерпретації проблем особистості задля подальшого їх усунення або зміни мотивації поведінки, а в активному, свідомому навчанні бажаної поведінки.

У навчанні основ безпеки рекомендуємо використовувати «тренінги життєвих компетенцій (умінь, навичок)», які з'явилися в 60-х роках і ґрунтуються на ідеях гуманістичної психології К. Роджерса. При плануванні тренінгових форм роботи слід враховувати особливості життєвих компетенцій, на яких буде зосереджено увагу: 1) компетенції, які визначають соціальне благополуччя, – це навички: ефективного спілкування, співчуття, вирішення конфліктів, поведінки в умовах тиску, загрози дискримінації, спільної діяльності й співпраці; 2) компетенції, які визначають психологічне благополуччя; 3) інтелектуальні компетенції – навички самоусвідомлення і самооцінки, навички аналізу проблеми й ухвалення рішень, навички критичного мислення і визначення життєвих цілей та програм; 4) емоційно-вольові компетенції – навички самоконтролю, управління стресами;

навички, що формують мотивацію до успіху і сприяють гартуванню волі; 5) компетенції, які визначають фізичне благополуччя, – це навички раціонального харчування, рухової активності та загартовування, санітарно-гігієнічні навички та навички раціональної організації праці та відпочинку.

Варто звернути увагу, що тематичні або соціально-просвітницькі тренінги зазвичай включають вправи, які спрямовуються на розвиток усіх перерахованих компетенцій. Обговорення кожної вправи дає можливість учасникам проаналізувати інформацію, знання чи власний досвід, отриманий під час виконання вправи, зосередитися на навичках, які відпрацьовуються. Радимо пам'ятати, що запитання для обговорення – відкриті, тобто припускають багато варіантів відповідей. На тренінгу немає правильних і неправильних відповідей, кожен має право на власну думку, і саме вона є цінною, адже відображає особистість в усіх аспектах. Звертаємо увагу, що форми і методи, які використовуються під час проведення тренінгів, ґрунтуються на активності кожного учасника освітнього процесу, на співіснуванні різних поглядів та вільному їх обговоренні.

Важливим під час тренінгів є виконання учнями практичних дій: моделювання стереотипів поведінки в умовах загрози та виникнення різних надзвичайних ситуацій, проведення екскурсій у територіальні підрозділи МНС України в області, у музеї, на пожежно-технічні виставки. Наприклад, тренінги щодо надання першої допомоги (із запрошенням фахівців), різноманітні вправи тощо.

Для старшої вікової групи пропонуємо організувати практичне навчання щодо правил використання індивідуальних засобів захисту в надзвичайних ситуаціях та вміння виготовляти найпростіші засоби захисту органів дихання, надання першої медичної допомоги. При проведенні практичного заняття вчитель спрямовує увагу учнів на детальний розгляд теоретичних положень теми та формує вміння і навички їхнього практичного застосування шляхом індивідуального виконання учнями відповідно до сформульованих завдань.

Варто продумати складові елементи практичного заняття згідно з етапами роботи:

- проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок учнів;
- постановка загальної проблеми вчителем та її обговорення за участю учнів;
- організація вирішення завдань перед класом;
- аналіз вирішення завдань з опорою на теоретичний матеріал. Варто зосередити увагу учнів, що своєчасне і вміле використання засобів індивідуального захисту забезпечує надійний захист від небезпечних

хімічних, бойових отруйних речовин, радіоактивного пилю, біологічних аерозолів та інших шкідливих речовин. Переглянути уроки-тренінги з безпекових питань можна за посиланням: <http://surl.li/kkwto>.

Під час організації практичного навчання щодо засобів захисту в надзвичайних ситуаціях рекомендуємо використовувати матеріали Державної служби України у надзвичайних ситуаціях.

Звертаємо увагу, що уроки безпеки передбачають навчальні тренування. Наприклад, тренування щодо евакуації учасників освітнього процесу при загрозі застосування звичайної зброї або зброї масового ураження, під час якої виникають вторинні чинники ураження населення. Окрім евакуації, варто навчати дітей і поведінки, порядку дій у різноманітних надзвичайних ситуаціях. Уміння правильно оцінити ситуацію й вибрати алгоритм дій є дуже важливим для кожної людини, а особливо для дітей. Зверніть увагу на Абетку з безпеки на сайті Державної служби України з надзвичайних ситуацій <https://dsns.gov.ua/abetka-bezpeki>.

Варто продумати повноцінність таких тренувань із різних видів безпеки за різними видами сценаріїв, у різний час, без попередження учасників освітнього процесу. Ресурсний центр прав дитини пропонує до уваги посібник «Врятуйте дітей – стандартні процедури та правила безпеки для учнів та студентів», у якому представлено алгоритм дій у разі надзвичайних ситуацій, який дає змогу кожному учаснику освітнього процесу швидко оцінити ситуацію та вибрати правильний порядок дій. Детально ознайомитися з матеріалами можна на сайті освітнього омбудсмена «Дії учасників освітнього процесу в разі надзвичайних ситуацій».

Доцільно візуалізувати уроки безпеки, так як використання мультимедійних технологій активізує роботу учнів під час проведення навчання. Зверніть увагу на підбірку відеоматеріалів на YouTube-каналі «Уроки безпеки життєдіяльності» https://youtube.com/playlist?list=PLVVdKgQ7KILsOsrealSvxrmym-dzqq6H-v&si=wrc_wzs9T4AOmpqx.

Сучасну освіту неможна уявити без мультимедійних технологій, інтерактивних технологій, технологій моделювання ситуацій та застосування комунікативних технологій. Під час уроків безпеки відеоматеріали застосовуються для активізації пізнавальної діяльності учнів. Пропонуємо застосовувати мультимедійні матеріали на всіх етапах навчального процесу: під час інформаційно-роз'яснювальної роботи, практичних занять та самопідготовки. Використання інформаційно-комунікаційних технологій надає учителю такі можливості:

- зробити навчання більш інтенсивним і, головне, ефективним за рахунок реалізації переваг мультимедійних навчальних систем у наочному поданні навчального матеріалу;
- індивідуалізувати навчання для максимальної кількості дітей із різними стилями навчання й різними можливостями сприйняття;
- створити сприятливу атмосферу для спілкування, обміну і взаємодії.

Важливо не просто «вкласти» в кожного учня певний запас знань, а насамперед створити умови для прояву пізнавальної активності учнів.

Пропонуємо педагогу створити мультимедійну теку із безпечної поведінки у надзвичайних ситуаціях, що включатиме навчальні відеоролики, спрямовані на засвоєння правил поведінки із вибухонебезпечними предметами, відеоматеріали з прикладами життєвих ситуацій та історіями, що сприятимуть формуванню моральних якостей і засвоєнню учнями моральних норм поведінки, сюжети для засвоєння практичних навичок безпечної поведінки, відеоматеріали, інтерактивні вправи щодо алгоритму дій під час надзвичайних ситуацій чи небезпеки під час війни.

Рекомендуємо до використання при підготовці та проведенні уроків безпеки матеріали за посиланнями:

- [«Абетка з безпеки школяра середньої школи»](#), розроблена Департаментом комунікації Міністерства внутрішніх справ України;
- [довідник «У разі надзвичайної ситуації або війни»](#), в якому зібрані [поради, як захистити себе у надзвичайній ситуації](#);
- [данський освітній проєкт «Стопміна»](#);
- [Stop-sexting](#) освітня платформа щодо захисту дітей в інтернеті;
- [рекомендації щодо дій учасників освітнього процесу в разі надзвичайних ситуацій](#);
- [сайт для дітей «Суперкоманда проти мін»](#), де діти мають змогу в ігровій формі дізнатися, які є міни, де вони можуть бути, як поводитися, виявивши підозрілий предмет;
- [Мобільний застосунок «Дій. ТАК»](#). Кишеньковий довідник з безпечних дій у різних загрозливих ситуаціях;
- [Презентації для вчителів](#) для проведення уроків у школах/онлайн з мінної просвіти;
- [рекомендований вміст тривожної валізи](#) – доступний [за посиланням](#);
- [інформаційний комікс для дітей «Поради від захисника України»](#);
- [інтерактивна онлайн-книжка для дітей про правила поведінки з вибухонебезпечними предметами «Мінна безпека не без ПЕКА»](#);

- центр з контролю та профілактики захворювань в США. Мультфільм про правила поведінки під час радіаційної аварійної ситуації.

На сьогодні важливо навчити дітей справлятися з невизначеністю, вміння протистояти стресу, відновлювати себе, свій психічний, фізичний та емоційний стан після травматичних подій. Зверніть увагу на онлайн–курс «Життєстійкість молоді в умовах криз», зареєструватися можна на платформі Prometheus за посиланням: https://prometheus.org.ua/course/course-v1:Prometheus+RESILIENT+CE101+2022_T3.

Важливо приділяти увагу психічному здоров'ю, віднаходити власні ресурси стійкості, покращувати свій емоційний стан. Рекомендуємо у роботі використовувати навчальні ресурси, інструменти, статті з психологічної підтримки освітян, дітей, батьків за посиланнями:

- Аптечка психологічної самодопомоги, Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?»;
- Resilience help, навчання і ресурси для зміцнення стійкості освітян;
- Перша допомога. Довідник для населення;
- поради з надання першої психологічної допомоги людям, які пережили кризову подію;
- 8 вправ для самодопомоги при стресі: поради психолога «Як допомогти собі під час стресу»;
- поради від експертів ЮНІСЕФ «Як підтримати дітей у стресових ситуаціях».

1.3. Поради для співпраці з батьками з питань безпечної поведінки та ризиків під час воєнного стану

Постійної уваги вчителя заслуговує співпраця з батьками, дорослими членами сім'ї, зокрема під час виконання завдань, спрямованих на моделювання безпечної поведінки дитини: «Створення інформаційного плаката про види надзвичайних ситуацій», «Про правила поведінки під час повітряної тривоги вдома», «Ухвалення зважених рішень під час евакуації з будинку», «Обстеження безпеки своєї оселі», «Алгоритм дій у разі пожежі» тощо. Важливо пам'ятати, що основне завдання сім'ї та освітнього середовища – виховання свідомого громадянина, який здатен самостійно протистояти небезпекам і вести активне суспільне життя, відстоювати основні принципи безпечної діяльності та відпочинку.

При проведенні інформаційно-роз'яснювальної кампанії важливо дотримуватися систематичності й плановості роботи з учнями та їхніми батьками, що сприяє формуванню в дітей навичок регулювання власної поведінки в надзвичайних ситуаціях, серед людей, небезпечних предметів, в умовах загрози для життя. Формування в учнів свідомої безпечної поведінки базується на позитивних прикладах дорослих, які впливають на світогляд дітей, на сприйняття ними своєї суспільної ролі та уявлення про значення безпеки в житті людини. Тому необхідно приділити особливу увагу саме роботі з батьками, зробити їх своїми однодумцями з питань безпечної поведінки та ризиків під час воєнного стану. Завдяки взаємодії та співпраці батьки можуть повною мірою включитися в освітній процес, спрямований на забезпечення безпеки життєдіяльності дитини.

Взаємодія між учителем та батьками в рамках уроків безпеки включає такі напрями роботи:

- ознайомлення батьків із правилами особистої безпеки та правилами поведінки в екстремальних ситуаціях;
- інформування щодо створення максимально безпечних умов перебування дитини вдома, на подвір'ї, на відпочинку тощо;
- ознайомлення батьків із роботою освітнього закладу щодо безпечного освітнього середовища для дітей та результатами практичного навчання з питань евакуації;
- залучення батьків до навчально-тренінгових занять;
- створення порад, пам'яток, плакатів, матеріалів для стендів, постерів, колажів, наповнених інформаційними матеріалами щодо мінної небезпеки та ризиків, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами, правилами евакуації під час ракетних ударів, хімічної та ядерної загрози;
- ознайомлення з Інтернет-ресурсами та навчальною літературою з питань безпечної поведінки в умовах воєнного часу;

– вивчення та поширення кращого досвіду родинного виховання з формування у дітей основ безпечної поведінки та психологічно-емоційної підтримки.

Учитель має віднайти у своїй діяльності найпродуктивніші форми навчання та способи взаємодії з учнями і батьками. Під час планування різних форм проведення уроків безпеки слід враховувати вікові особливості учнів, їхню інформаційну обізнаність та емоційно-психологічний стан і надавати перевагу різним формам взаємодії:

– уроки сміливості, під час яких запрошують члена родини учня, котрий бере активну участь у житті громади, допомагає тим, хто постраждав від воєнних дій і є прикладом мужності, справедливості та відданості державі. Це навчання на реальних життєвих ситуаціях, де учні рівняються на власних героїв, які живуть поряд із ними;

- зустрічі поколінь;
- психологічні розминки;
- тренінги-практикуми, наприклад «Алгоритм дій під час евакуації з будівлі»;
- усні журнали.

Наголосіть батькам на їхньому обов'язку допомогти дитині сприйняти виклики війни та сприяти її емоційно-психологічному комфорту в умовах небезпеки.

На допомогу вчителям закладів загальної середньої освіти в контексті роботи з батьками рекомендуємо використовувати узагальнені поради щодо того, як підійти до розмови з дитиною про війну, та важливих моментів, які варто обговорити з дитиною, щоб мінімізувати додатковий стрес.

Під час розмови з дітьми варто враховувати вікові особливості дитини.

Найбільшої уваги щодо інформування про правила безпечної поведінки потребують діти 8–14 років, оскільки це етап активного формування самооцінки, інтересів, моральних уявлень, соціальних настанов та потреби в спілкуванні з однолітками. Пізнання світу – одна з основних потреб дітей вказаного віку. Вони хочуть постійно дізнаватися й робити щось нове, схильні порушувати суворі заборони, тому їм слід пояснювати, чому так важливо бути обережним.

У розмові з дітьми варто наголошувати на інформаційно-роз'яснювальній роботі та питаннях щодо безпеки реагування на надзвичайні ситуації, а саме:

- типи мін та інших вибухонебезпечних предметів;
- причини й наслідки вибуху;
- небезпечні та безпечні місця, попереджувальні знаки;
- правила безпечної поведінки з небезпечним предметом, на мінному полі, біля вибуху;

- алгоритм дій під час повітряної тривоги;
- правила поведінки під час артобстрілу і бомбардування житлових масивів;
- правила безпечної евакуації при хімічній чи ядерній загрозі.

Для забезпечення діалогу з дітьми важливо врахувати такі поради:

- покажіть дитині спеціальний сайт про мінну безпеку та разом прочитайте інтерактивну онлайн-книжку про правила поведінки з вибухонебезпечними предметами «Мінна безпека не без ПЕКА»;

- водночас ознайомтеся з інформацією про мінну небезпеку та інші загрози для безпеки, щоб бути готовими поговорити з дитиною і відповісти на її запитання;

- не наголошуйте на заучуванні інформації;
- підтримуйте інтерес дитини до теми і виявляйте його самі;
- уникайте повчань і суворих заборон.

Для налагодження комунікації з дітьми 15–18 років варто пам'ятати про емоційно-психологічну нестабільність дітей цього віку. Підліток оцінює світ і ставлення до нього, здійснює стихійний пошук відповідей на важливі для нього питання. Дуже часто під час воєнного конфлікту підлітки мають сильне почуття провини. Вони звинувачують себе за те, що не можуть вплинути на ситуацію або допомогти. Їм важко змиритися з тим, що майже все залежить від обставин, а не від них. Саме з дітьми цього віку важливо бути уважними і підтримувати їх, разом із ними шукати та обговорювати відповіді на важливі для них питання.

Дати дитині відчуття безпеки.

Необхідно говорити з дитиною про безпеку та допомагати їй розвивати критичне мислення, вчити робити аргументований вибір та бути відповідальною за його результати. Зважати на почуття дитини, пояснювати, що боятися – це нормально. Батьки мають зробити свій дім емоційно безпечним місцем для дитини, проводити якомога більше часу зі своєю дитиною, особливо під час воєнних дій, підвищувати самооцінку дитини, дозволяти їй самостійно робити вибір і бути відповідальною за нього. Варто продумати план на випадок надзвичайних ситуацій для сім'ї та поділитися ним із членами родини, пояснити в доступній формі, а також поділитися з дітьми планами на випадок надзвичайних ситуацій, які мають їхні школи. Варто підготувати дітей до того, що школи закриваються під час надзвичайної ситуації з дітьми всередині, і вапа дитина повинна знати, що вона буде захищена в школі, навіть якщо вона не з батьками.

Інформаційна безпека дитини.

Важливо здійснювати систематичний моніторинг інформації, яку сприймає дитина. Доцільно обмежити кількість новин, які дитина дивиться під час війни, стежити за використанням Інтернету дитиною, щоб переконатися, що вона не відвідує сайти, які публікують криваві розповіді про війну. Варто розуміти, що воєнний стрес може посилити щоденний стрес.

В умовах воєнного стану важливо дотримуватися розпорядку дня.

У часи невизначеності слід відтворювати та зберігати послідовність дня. Сталий графік позитивно впливає на дитину, оскільки при правильній організації дня дитина розвивається рівномірно та почуває себе добре. Варто зосередитися на звичайних та повсякденних речах.

Бути уважними до ознак страху чи тривоги, зміни поведінки, режиму сну та апетиту дитини.

Необхідно спостерігати, як дитина буде контактувати зі світом, і реагувати на її потреби. Під час взаємодії та спілкування з дітьми важливо допомагати їм висловити свої почуття: писати чи розповідати історії, малювати картинки, розробляти власні проекти, які показують, що дитина відчуває. Важливо зважати на почуття дитини і не заперечувати їх, дати дитині зрозуміти, що її приймають і про це можна говорити у родині.

Залучати дитину до різних видів допомоги.

Варто зосередитись на корисних діях. Дітям важливо знати, що люди допомагають один одному. Наприклад, робота волонтерів, які надають підтримку всім, хто її потребує, чи робота територіальної оборони. Підлітки можуть виявити бажання приєднатися до роботи в гуманітарному штабі чи іншої діяльності. Дитина повинна усвідомлювати значущість своєї допомоги, що сприяє благополуччю родини та країни. Наголосіть на позитивній перспективі для вашої дитини.

Бути уважними до власного емоційно-психологічного стану.

Дорослим варто обмежити своє перебування в мережі та читання новин, наскільки це можливо. Увагу треба зосередити на важливому завданні чи роботі, що допомагає розслабитися та відновитися. Діти наслідують реакцію дорослих на події воєнного стану, тому варто формувати навички психологічної стійкості, бути прикладом для своєї дитини.

Для організації роботи з батьками радимо скористатися інформаційно-освітніми матеріалами, перейшовши за посиланнями:

– поради від експертів ЮНІСЕФ «Як підтримати дітей у часи невизначеності та стресу».

Поради для батьків.

– поради від експертів ЮНІСЕФ «Як батькам підтримати дитину в укритті?»;

Рекомендації щодо спілкування з дітьми під час переховування».

– поради від експертів ЮНІСЕФ «7 порад, як підтримати дитину в дорозі. Як батькам допомогти дитині перенести примусове переміщення?»;

Поради батькам під час війни – брошура з важливою інформацією для батьків, які переживають війну разом зі своїми дітьми.

2. БЕЗПЕКА ТА НЕБЕЗПЕКА: МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

2.1. Щотижневі уроки безпеки: приклади вправ про дії та правила поведінки в разі виникнення небезпечної для життя ситуації

У розділі систематизовано інформацію щодо дій та правил поведінки в разі виникнення небезпечної для життя ситуації та наведено завдання, якими можна скористатися під час підготовки та проведення щотижневих уроків безпеки.

Задля ефективного використання матеріалів необхідно дотримуватися таких порад:

1. Кожне завдання складається з двох частин: довідкова інформація та вправа до неї.
2. Спочатку опрацюйте з учнями довідкову інформацію (групова чи парна робота, колективне обговорення, коротке повідомлення тощо).
3. Для закріплення опрацьованого матеріалу скористайтеся наданою вправою або створіть власну.

2.2. Що робити при загрозі хімічної небезпеки

Довідкова інформація. Аварії на підприємствах, транспорті та продуктопроводах можуть супроводжуватися викидом або виливом в атмосферу і на прилеглу територію небезпечних хімічних речовин (НХР): хлор, аміак, синильна кислота, фосген, сірчаний ангідрид тощо. Це є серйозною небезпекою для населення, бо заражене повітря вражає органи дихання, а також очі, шкіру та інші органи.

Під час загрози хімічної атаки:

- сирени і переривчасті гудки підприємств – це сигнал «Увага всім». Негайно ввімкніть радіо або телевізор, уважно слухайте інструкції;
- зберігайте спокій, уникайте паніки;
- попередьте сусідів, надайте допомогу інвалідам, дітям та людям похилого віку;
- щільно закрийте вікна та двері, щілини заклейте;
- підготуйте запас питної води: наберіть воду у герметичні ємності, підготуйте мильний розчин для обробки рук;
- дізнайтеся у місцевих органів влади про місце збору мешканців для евакуації та уточніть час її початку;

- упакуйте у герметичні пакети та складіть у валізу документи, цінності та гроші, предмети першої необхідності, ліки, мінімум білизни та одягу, запас консервованих продуктів на 2–3 доби;
- перед виходом із будинку вимкніть джерела електро-, водо- і газопостачання, візьміть підготовлені речі, одягніть засоби захисту.

Вправи. 1. Вирахуйте масову частку мильного розчину, якщо 20 г господарського мила розчинено у 780 г води. (Відповідь: 0,025, або 2,5 %).

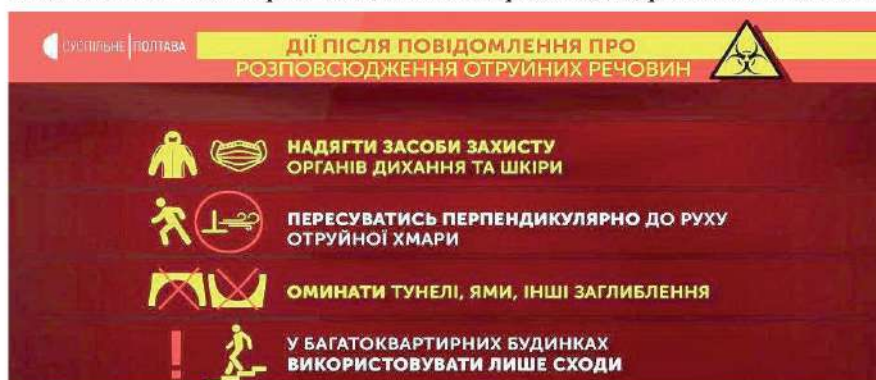
2. Обговоріть з дітьми, як можна захистити органи дихання та шкіри під час хімічної атаки.

2.3. Що робити в разі раптового виникнення хімічної небезпеки

Довідкова інформація. Під час загрози раптового виникнення хімічної небезпеки:

- зберігайте спокій, уникайте паніки;
- надягніть протигаз, респіратор або ватно-марлеву пов'язку, закритий одяг;
- якщо засобів індивідуального захисту немає і вийти із району аварії неможливо, залишайтеся у приміщенні і щільно закрийте вікна та двері, димоходи, вентиляційні люки, щілини в рамах вікон та дверей заклейте;
- вимкніть джерела газо-, електропостачання та загасіть вогонь у печах;
- приготуйте і покладіть документи, цінності, ліки, продукти, запас питної води та інші необхідні речі в герметичну валізу та підготуйтеся до евакуації;
- попередьте сусідів про початок евакуації. Надайте допомогу дітям, інвалідам та людям похилого віку, оскільки вони насамперед підлягають евакуації;

- виходьте із зони хімічного зараження в бік, перпендикулярний до напрямку вітру, обходячи тунелі, яри, долини – у низинах може бути висока концентрація небезпечних хімічних речовин (НХР);
- при підозрі на ураження НХР уникайте будь-яких фізичних навантажень, необхідно пити велику кількість рідини та звернутися до медичного закладу;
- постраждалим надайте першу домедичну допомогу;
- вийшовши із зони зараження, зніміть верхній одяг, ретельно вимийтесь.

Вправа. З'ясуйте різницю між паралельними та перпендикулярними прямими. Наведіть приклади перпендикулярних прямих у навколишньому середовищі.

2.4. Дії при ураженні сильнодіючими отруйними речовинами

Довідкова інформація. Дії при отруєнні сильнодіючими речовинами:

- захистіть органи дихання від подальшої дії отруйних речовин;
- на потерпілого надягніть протигаз або ватно-марлеву пов'язку, попередньо змочивши її при отруєнні хлором водою або 2 % розчином питної соди, а при отруєнні аміаком – водою або 5 % розчином лимонної кислоти, і винесіть або виведіть його із зони ураження;
- забезпечте потерпілому спокій і тепло;
- промийте очі і відкриті ділянки тіла чаєм, молоком тощо;
- зверніться по допомогу до медиків.

Дії при отруєнні аміаком:

- шкіру, очі, ніс, рот вимийте водою.
- в очі закапайте дві-три краплі 30 % розчину альбуциду, у ніс – оливкове масло.

Дії при отруєнні хлором:

- при зупинці дихання зробіть штучне дихання.
- шкіру, рот, ніс вимийте 2 % розчином питної соди або водою.

Дії при отруєнні метаном:

- при зупинці дихання зробіть штучне дихання.

Дії при отруєнні чадним газом:

- розстебніть комірці одягу.
- при зупинці дихання зробіть штучне дихання.

Вправа. Скільки грамів води Вам необхідно нагріти, щоб зробити 5 % розчин лимонної кислоти, якщо Ви маєте пачку лимонної кислоти масою 100 г? (Відповідь: 2000 г).

2.5. Типи вибухонебезпечних предметів

Вправа. Виміряйте ширину свого кроку. Користуючись таблицею, визначте, скільки кроків Вам потрібно зробити, щоб перебувати на безпечній відстані в разі виявлення вибухового пристрою (при підозрі на виявлення вибухового пристрою).

Тип вибухового пристрою (підозрілої речі)	Безпечна відстань
Ручна граната	Не менш ніж 200 м
Тротилова шашка	Не менш ніж 50 м
Банка ємністю 0,33 л	Не менш ніж 60 м
Валіза (кейс)	Не менш ніж 300 м
Дорожня валіза	Не менш ніж 400 м
Легковий автомобіль	Не менш ніж 600 м
Мікроавтобус	Не менш ніж 1000 м

2.6. Дії у разі виявлення вибухонебезпечних предметів

Довідкова інформація. Що робити в разі виявлення вибухонебезпечних предметів?

1. Зупиніться, нічого не чіпайте.
2. Зберігайте спокій, уникайте паніки. Запам'ятайте місце виявлення предмета.
3. Попередьте про виявлений предмет осіб, які поруч.
4. Якщо ви або люди навколо виконують якісь роботи – негайно припиніть їх.
5. Відійдіть самі і відведіть людей, що поруч, якнайдалі (не менше ніж на 100 м) від знайденого предмета. Водночас відходити необхідно тим самим маршрутом (бажано слід у слід), яким ви прийшли. Якщо відходить група людей, то рухатися необхідно колоною по одному й слід у слід.

6. Повідомте про виявлення підозрілого предмета в правоохоронні органи і спеціальні служби за телефонами 101 зі 102 (повідомлення необхідно робити без поспіху, чітко, із зазначенням точної адреси (орієнтирів) місця знаходження вибухонебезпечного предмета).

7. По можливості до прибуття правоохоронних органів або спеціальних служб вживайте заходів із недопущення до небезпечної зони сторонніх людей. Негайно повідомте про виявлення підозрілого предмета правоохоронні органи або спеціальні служби.

Вправа. Розмістіть у порядку слідування Ваші дії у разі підозри на виявлення вибухонебезпечних предметів: <https://learningapps.org/view26071578>

Вправа. «Валіза безпеки». Виберіть базовий набір речей, необхідний під час військових дій та інших екстрених ситуацій, який ви покладете у валізу безпеки: <https://learningapps.org/view26132831>

Вправа. «Знаки безпеки».

Гра «Знайди пару»: <https://learningapps.org/view26132157>.

Вправа. Номери екстрених служб України. Необхідно перетягнути картинку, на якій зображена життєва ситуація, до відповідного номера телефону екстреної служби (<https://learningapps.org/watch?v=p74jrq0p522>).

2.7. Обмеження під час воєнного стану

Довідкова інформація. Обмеження під час воєнного стану:

Вправа. Серед запропонованих обмежень під час воєнного стану виберіть ті, що стосуються вас. Поясніть, яким чином ці обмеження впливають на ваше життя.

2.8. Дії в разі радіоактивного зараження

Довідкова інформація. Що робити в разі загрози радіаційної небезпеки:

- не панікуйте, слухайте повідомлення органів влади з питань надзвичайних ситуацій;
- попередьте сусідів, надайте допомогу інвалідам, дітям та людям похилого віку;
- дізнайтеся про час та місце збору мешканців для евакуації;
- зменшіть проникнення радіації в квартиру чи будинок: щільно закрийте вікна та двері, щілини заклейте;
- підготуйтеся до можливої евакуації: упакуйте у герметичні пакети та

складіть у валізу документи, цінності та гроші, предмети першої необхідності, ліки, мінімум білизни та одягу, запас консервованих продуктів на 2–3 доби, питну воду;

– перед виходом з приміщення від'єднайте всі електроприлади від електромережі, вимкніть газ та воду.

Вправа. Згідно з рекомендаціями ВООЗ (Всесвітньої організації охорони здоров'я), на кожен кілограм актуальної маси тіла потрібно 40 мл води на день. Визначте, скільки літрів води потрібно запасти, щоб її вистачило на 3 дні.

2.9. Що робити в разі раптового виникнення радіаційної небезпеки

Довідкова інформація. При загрозі раптового виникнення радіаційної небезпеки:

– негайно укрийтеся в будинку. Стіни дерев'яного будинку послаблюють іонізуюче випромінювання у 2 рази, цегляного – у 10 разів; заглиблені укриття (підвали): з покриттям із дерева – у 7 разів, з покриттям із цегли або бетону – у 40–100 разів;

– не панікуйте, слухайте повідомлення органів влади з питань надзвичайних ситуацій;

– зменшіть можливість проникнення радіації в приміщення – закрийте всі вікна та двері;

– проведіть йодну профілактику. Йодистий калій вживати після їжі разом із чаєм, соком або водою 1 раз на день протягом 7 днів: дітям до двох років – по 0,040 г на один прийом; дітям від двох років та дорослим – по 0,125 г на один прийом. Водно-спиртовий розчин йоду приймати після їжі 3 рази на день протягом 7 днів: дітям до двох років – по 1-2 краплі 5% настоянки на 100 мл молока (консервованого) або годувальної суміші; дітям від двох років та дорослим – по 3-5 крапель на стакан молока або води. Наносити на поверхню кінцівок рук настоянку йоду у вигляді сітки 1 раз на день протягом 7 днів;

– уточніть місце початку евакуації. Попередьте сусідів, допоможіть дітям, інвалідам та людям похилого віку, оскільки вони підлягають евакуації в першу чергу;

– підготуйте і покладіть документи, цінності, ліки, продукти, запас питної води, найпростіші засоби санітарної обробки та інші необхідні вам речі у герметичну валізу;

- перед виходом із будинку вимкніть джерела електро-, водо- і газопостачання, візьміть підготовлені речі, одягніть протигаз, респіратор чи ватно-марлеву пов'язку, верхній одяг, гумові чоботи;

- з прибуттям на нове місце перебування проведіть дезактивацію засобів захисту, одягу, взуття та санітарну обробку шкіри на спеціально обладнаному пункті або ж самостійно – зніміть верхній одяг, ставши спиною проти вітру, витрясіть його і повісьте на перекладину, віником або щіткою видаліть із нього радіоактивний пил та вимийте водою; обробіть відкриті ділянки шкіри водою або розчином типу ІПП-8 (Індивідуальний протихімічний пакет ІПП-8), який буде виданий кожному. Для обробки шкіри можна використовувати марлю чи просто рушники;

- дізнайтеся у місцевих органів державної влади адреси організацій, що відповідають за надання допомоги потерпілому населенню.

Важливі поради при радіаційному забрудненні:

- використовуйте для харчування лише продукти, що зберігалися у зачинених приміщеннях і не зазнали радіоактивного забруднення; не вживайте овочі, які росли на забрудненому ґрунті; не пийте молоко від корів, які пасуться на забруднених пасовиськах;

- не пийте воду із відкритих джерел та із мереж водопостачання після офіційного оголошення радіаційної небезпеки, колодязі накрийте;

- уникайте тривалого перебування на забрудненій території;

- у приміщеннях щодня робіть вологе прибирання, бажано з використанням мийних засобів;

- у разі перебування на відкритій, забрудненій радіоактивними речовинами місцевості обов'язково використовуйте засоби захисту: для захисту органів дихання (протигаз, респіратор, ватно-марлеву чи протипилову пов'язку, зволожену марлеву пов'язку, хустинку); для захисту шкіри – спеціальний захисний одяг типу ЗЗК (загальновійськовий захисний комплект), плащ із капшоном, накидку, комбінезон, гумове взуття і рукавиці.

Вправа. Визначте, скільки грамів йодистого калію необхідно придбати, щоб його вистачило на 7 днів для всієї родини.

3. КЛАСИ БЕЗПЕКИ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

3.1. Документи, які регламентують створення та функціонування класів безпеки

Ураховуючи вимоги сьогодення, Міністерство освіти і науки України наголошує, що створення безпечних умов перебування учасників освітнього процесу у закладах освіти, створення безпечного освітнього середовища є одним із головних пріоритетів держави в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. Одним із шляхів вирішення цього питання є створення класів безпеки у закладах освіти.

7 вересня 2022 року на засіданні Уряду ухвалено проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до плану основних заходів цивільного захисту на 2022 рік». Внесення змін передбачало посилення профілактичної роботи з питань безпеки життєдіяльності здобувачів освіти, зокрема створення та функціонування у закладах освіти класів безпеки, що сприятиме:

- формуванню в учнів здоров'язбережувальних компетентностей;
- знань із правил пожежної безпеки;
- знань із мінної безпеки;
- цивільного захисту;
- алгоритму дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій;
- алгоритму надання домедичної допомоги.

На виконання пункту 22 Плану основних заходів цивільного захисту на 2022 рік, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2021 року № 1742, відповідно до підпунктів 16¹, 69² пункту 4 та пункту 8 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630 (із змінами), та з метою створення умов для формування в учнів здоров'язбережувальних компетентностей, знань правил пожежної, мінної безпеки та цивільного захисту, алгоритму дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій, надання домедичної допомоги Міністерство освіти і науки України спільно з Державною службою надзвичайних ситуацій, Міністерством внутрішніх справ та Національною поліцією України розпочали втілення Всеукраїнського проєкту «Клас безпеки».

Наказ *Міністерства освіти і науки України № 135 від 10.02.2023 року* «Деякі питання створення та функціонування класів безпеки у закладах освіти» містить:

1. Рекомендації щодо створення та забезпечення функціонування класів безпеки у закладах освіти.

2. Примірний перелік обладнання для класів безпеки у закладах освіти.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.04.2023 року № 370-р «Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту України на 2023 рік» затверджено план основних заходів цивільного захисту України на 2023 рік, першочерговим пунктом зазначено створення та забезпечення функціонування класів безпеки в закладах освіти.

Наказ Міністерства освіти та науки України від 18.05.2023 року №589 «Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту Міністерства освіти і науки України на 2023 рік» містить список заходів, від створення класів безпеки, утримання споруд цивільного захисту – до закупівлі засобів хімічного й радіаційного захисту, поновлення планів евакуації. Також план регулює співпрацю закладів освіти з ДСНС, МОЗ, Національною поліцією тощо.

У листі Департаменту освіти і науки Полтавської обласної військової адміністрації від 01.03.2023 року №02.02-10/205 йдеться про затвердження Регіонального плану заходів щодо створення класів безпеки на 2023 рік у закладах освіти області. Наголошено на посиленні навчання базових компетенцій щодо безпечної поведінки, ризиків воєнного часу та необхідності функціонування класів безпеки.

3.2. Шкільні класи безпеки: особливості облаштування та викладання безпекових питань

З часу повномасштабного вторгнення російських військ в Україну лунають повітряні тривоги, є ракетна небезпека, ризик опинитися під завалами. І саме зараз освітяни стикнулися з необізнаністю здобувачів освіти, які не завжди орієнтуються, як діяти в надзвичайних ситуаціях, куди бігти, кому телефонувати і до кого звертатися. Чимало необхідної інформації поширюється в засобах масової інформації, у соціальних мережах, на уроках основ здоров'я та захисту України. Ці знання потрібно відпрацювати практично, наприклад, надати першу домедичну допомогу собі та іншим, викликати відповідну службу захисту населення, діяти відповідно до алгоритму дій у надзвичайній ситуації. Зважаючи на затребуваність покращення компетенції безпекових питань, відкриття «Класів безпеки» – це вимога часу.

Саме з метою виховання у школярів базового поняття основ безпечного середовища, яке містить у собі знання з правил пожежної, мінної безпеки, пожежної безпеки, безпеки на дорозі та безпеки життєдіяльності, засвоєння алгоритму дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій різного характеру, заклади освіти спільно з Державною службою України з надзвичайних ситуацій та органами місцевого самоврядування мають здійснювати та здійснюють роботу щодо створення в закладах освіти класів безпеки.

Проект реалізує Міністерство освіти та науки України на виконання доручення прем'єр-міністра України щодо створення безпечних умов для учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Міністерство освіти надало школам рекомендації щодо створення та забезпечення функціонування класів безпеки. Рекомендації містять вимоги до облаштування класів безпеки, їхнього зонування та методичного забезпечення, а також примірний перелік обладнання для таких класів.

Вимоги до облаштування класів безпеки.

Класи безпеки – це насамперед інтерактивні класи, технічне оснащення яких дозволяє забезпечити освітній процес та постійну активну взаємодію всіх його учасників.

Для облаштування класів безпеки Міністерство освіти і науки України рекомендує використовувати класні кімнати, це може бути навчальна аудиторія з сучасним ремонтом та можливістю навчання одночасно до 30 осіб.

Оснащення класів безпеки здійснюється відповідно до Примірного переліку обладнання для облаштування класів безпеки у закладах освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 10.02.2023 року № 135).

Для технічного оснащення класу безпеки також можна використовувати телевізори, відеопроєктори, моторизований настінний екран для проєктора, акустичні системи, стенди з обпаленими предметами, магнітні дошки, маркерні дошки, мобільні симулятори пожежної безпеки, вогнегасники різних видів для проведення занять, протигази, дитячий одяг рятувальників, дитячі каски, іграшки, пазли, конструктори тощо (у тому числі для дітей з вадами зору).

Зверніть увагу, що обладнання класів безпеки має відповідати Санітарному регламенту для закладів загальної середньої освіти, затвердженому Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205.

Облаштовуючи клас безпеки, необхідно враховувати можливість залучення до занять осіб з особливими освітніми потребами. Варто пам'ятати, що інклюзивна освіта – елемент сучасної школи.

Зонування простору:

Клас безпеки у закладі загальної середньої освіти рекомендується облаштувати за зональним принципом організації освітнього простору, що сприятиме оптимізації освітнього процесу та систематизації сприйняття інформації.

При облаштуванні класів безпеки у закладах освіти рекомендується передбачити такі зони:

- зона перегляду відеоуроків та презентацій;
- зона пожежної безпеки (для вивчення правил пожежної безпеки, алгоритму дій при пожежі, вивчення основ користування вогнегасниками та іншими первинними засобами пожежогасіння);
- зона мінної безпеки (для вивчення правил поведінки у разі виявлення вибухонебезпечних та підозрілих предметів);
- зона безпеки життєдіяльності (для вивчення правил безпечної поведінки у різних сферах життя, у тому числі алгоритми дій у разі надзвичайних ситуацій різного характеру);
- зона домедичної допомоги (для проведення занять та тренінгів з надання першої домедичної допомоги при травмах різного характеру та опіках, у тому числі зупинка кровотечі, проведення серцево-легеневої реанімації тощо);
- зона психологічного розвантаження (для роботи з психологами, виконання творчих завдань, проведення бесід тощо);
- ігрова зона (для дітей молодшої вікової категорії для проведення тематичних рухливих ігор та вправ).

Правильно організований простір класу безпеки – один з ключових факторів набуття дитиною у школі знань та практичних навичок, як діяти у разі надзвичайної ситуації та в умовах війни.

Навчання в класах безпеки здійснюється відповідно до типових освітніх програм, зокрема при реалізації наскрізних змістових ліній: екологічна безпека, громадянська відповідальність, здоров'я і безпека та викладанні предметів соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, у тому числі інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» для учнів у 5–6 класів, предметів «Основи здоров'я» для учнів 7–9 класів та «Захист України» для учнів 10–11 класів та інших.

Діяльність вчителя повинна бути спрямована на посилення профілактичної роботи з питань безпеки життєдіяльності, питань захисту життя, формування культури безпеки і норм поведінки у надзвичайних ситуаціях. Найважливіше завдання педагога у воєнний час – навчити дитину уникати небезпечної ситуації та вміти правильно реагувати на виклики, небезпеки війни.

Кейс навчально-методичних матеріалів для класів безпеки

Для облаштування класів безпеки рекомендується використовувати будь-який методичний та агітаційний матеріал: буклети, листівки, плакати, аудіоролики, відеоролики, презентації, слайди, мультфільми, тематичні розмальовки, кросворди, конструктори, тести тощо.

Наповнення класів може змінюватися відповідно до мети навчання, категорій учасників освітнього процесу, їхніх вікових та психологічних особливостей.

Для отримання методичних та демонстраційних (наочних) матеріалів варто співпрацювати з територіальними органами Державної служби з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України, закладами охорони здоров'я та іншими органами виконавчої влади. Також зверніть увагу на співпрацю з Товариством Червоного Хреста України, їхні інструктори долучаються до освітнього процесу та практично навчають навичок надання домедичної допомоги.

Територіальні органи Державної служби з надзвичайних ситуацій, Національної поліції України надають рекомендації закладам освіти щодо облаштування та функціонування класів безпеки, долучаються до спільних заходів і занять щодо популяризації серед здобувачів освіти знань у сфері цивільного захисту.

На сайті Державної служби України з надзвичайних ситуацій створений пілотний інтерактивний портал «Класи безпеки», який постійно оновлюється і наповнюється презентабельними класами безпеки, які функціонують в його регіоні. На порталі можна обрати область та наочно ознайомитися з підбіркою класів безпеки, які вже функціонують (режим доступу: <https://sites.google.com/view/klasbezpeky-ua/safetyclasses/poltavska?authuser=0>).

На сайті Traffic Challenge розміщений у вільному доступі детальний візуальний посібник для адміністрацій шкіл з облаштування класів безпеки «Рекомендації з оснащення та облаштування кабінетів безпеки закладів освіти 1-3 ступенів», розроблений у рамках проєктів Safety Park та Національної програми з попередження дорожньо-транспортного травматизму Traffic Challenge. У документі детально описано повне проєктування з нуля шкільних класів безпеки:

- готові плани розміщення учнів, меблів, візуальних матеріалів та підручних засобів для проведення занять з безпеки;

- креслення меблів та опис матеріалів, з яких вони мають бути виготовлені, які адміністрації можуть використовувати як готове технічне завдання для виробників меблів при замовленні меблів у класі безпеки;

- повний вичерпний перелік обов'язкових, рекомендованих та бажаних

підручних засобів для проведення лекцій, практикумів та тренінгів з будь-яких напрямків безпеки, що викладаються у школі;

– макети та розміщення наочних візуальних матеріалів, що мають бути на стінах та «під рукою» під час шкільних занять з безпеки;

– перелік посилань рекомендованих додаткових матеріалів для самостійного опрацювання;

– перелік рекомендованої літератури для розміщення у бібліотеці класу.

Завантажити брошуру «Рекомендації з облаштування класів безпеки»;

Завантажити усі макети для класів безпеки (Google Drive).

Фахівці навчально-методичного центру цивільного захисту та оборони Полтавської області надали доступ до відеороликів з питань мінної безпеки, хімічної та ядерної небезпеки, дій під час повітряної тривоги, крім того, можна завантажити буклети, плакати та пам'ятки за посиланням: https://drive.google.com/drive/folders/17thwFz8wEFnrJl5jqzy82tdnla18Q_kP?usp=drive_link.

Методистом відділу розвитку природничих та математичних дисциплін ПІАНО ім. М.В. Остроградського створений «Кейс навчально-методичних матеріалів для класів безпеки», де зібрані матеріали відповідно до зонування у класах безпеки: онлайн платформи з актуальними матеріалами, відеоролики, навчально-методичні посібники, посібники з питань безпеки, матеріали для друку можна завантажити за посиланням: <http://surl.li/komof>. Картотека нормативно-правової бази та навчальних матеріалів розміщена на Google Drive та постійно оновлюються.

На онлайн платформі «Stemclass» можна замовити стенди та макети вибухонебезпечних предметів, симулятори, тематичні друківані матеріали відповідно до зонування тощо (режим доступу: <https://stemclass.com.ua/catalog/kabinet-bezpeki>).

На сайті «Кабінет методиста» пропонується комплексний перелік обладнання відповідно до зон у класах безпеки (режим доступу: <https://klasbezpeki.com.ua/>).

Отже, облаштування та функціонування класів безпеки сприяє розбудові безпечного освітнього середовища, формуванню навичок безпечної поведінки. Класи безпеки мають вкрай важливе значення, адже знання із безпеки молодого покоління – запорука успішного та безпечного майбутнього України. Сьогодні це просто уроки, але, можливо, завтра отримані знання допоможуть їм у реальній надзвичайній ситуації і збережуть життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бартошук І. І. Здоров'язбережувальні компетентності на уроках основ здоров'я. *Здоров'я та фізична культура*. 2014. № 22. С. 4–7.
2. Ващенко О., Свириденко С. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі. *Здоров'я та фізична культура*. 2006. № 8. С. 1–6.
3. Гондол І. Л. Школа сприяння здоров'ю – дорога в майбутнє. *Педагогічна майстерня*. 2016. № 3. С. 8–16.
4. Дудко С. Г. Актуальність формування здоров'язбережувальної та здоров'ярозвиваючої компетентностей учнів 5-6 класів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка: науковий збірник*, 2021. № 41. С. 229–242.
5. *Здоров'язберігаючі технології: Здоров'язбережна організація навчального процесу*. Завуч. 2013. № 9. С. 27–30.
6. Плахтій П. Д., Савчук А. М., Підгорний В. К., Бурдейний І. М. *Безпека життєдіяльності в запитаннях і відповідях: навч. посібник / за ред. П. Д. Плахтія*. Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2005. С. 255.
7. Страшко С. В., Животовська Л. А., Міненко А. О. *Соціально-просвітницькі тренінги з формування мотивації до здорового способу життя та профілактики ВІЛ/СНІДУ : навчально-методичний посібник для викладачів валеології, основ медичних знань та безпеки життєдіяльності, вчителів основ здоров'я, студентів вищих педагогічних навчальних закладів / за ред. С. В. Страшка*. Київ : Освіта України, 2006. С. 260.
8. Холодова Н. О. *Безпека життєдіяльності дитини – це стиль життя*. *Педагогічна майстерня*. 2014. № 5. С. 32–39.
9. Ярошевська В. М. та ін. *Словник термінів і понять з безпеки життєдіяльності*. Київ. НМЦ. 2004. С. 255.

Навчальне видання

**УРОКИ БЕЗПЕКИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ: ПОРАДИ ВЧИТЕЛЮ ДО НАВЧАЛЬНОГО РОКУ**

Електронний навчально-методичний посібник

Укладачі:

Дудко Сергій Григорович, заступник директора Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, кандидат педагогічних наук.

Жданюк Людмила Олексіївна, доцент кафедри розвитку освітніх галузей Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, кандидат педагогічних наук.

Ярошенко Таїсія Іванівна, методист з основ здоров'я відділу розвитку природничих та математичних дисциплін Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського.

Редагування: Стоцька О.

Комп'ютерний дизайн: Дружиніна А.

Верстка: Тимчук О., Шарлай Т.

Редакційно-видавничий відділ Полтавської академії неперервної освіти ім.

М.В. Остроградського

вул. Соборності, 64-ж, м. Полтава, Україна, 36014 Tel/Fax: +380532563852

E-mail: pano@pano.pl.ua

Нормативно-правова база створення класів безпеки в українських ЗЗСО

На виконання пункту 22 Плану основних заходів цивільного захисту на 2022 рік, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2021 року № 1742, відповідно до підпунктів 16¹, 69² пункту 4 та пункту 8 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630 (із змінами), та з метою створення умов для формування в учнів здоров'язбережувальних компетентностей, знань правил пожежної, мінної безпеки та цивільного захисту, алгоритму дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій, надання домедичної допомоги Міністерство освіти і науки України спільно з Державною службою надзвичайних ситуацій, Міністерством внутрішніх справ та Національною поліцією України розпочато втілення Всеукраїнського проекту «Клас безпеки».

Наказ Міністерства освіти і науки України № 135 від 10.02.2023 р. «Деякі питання створення та функціонування класів безпеки у закладах освіти» містить:

1. Рекомендації щодо створення та забезпечення функціонування класів безпеки у закладах освіти.

2. Примірний перелік обладнання для класів безпеки у закладах освіти.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.04.2023 р. № 370-р «Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту України на 2023 рік» затверджено план основних заходів цивільного захисту України на 2023 рік, першочерговим пунктом зазначено створення та забезпечення функціонування класів безпеки в закладах освіти.

Наказ Міністерства освіти та науки України від 18.05.2023 р. № 589 «Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту Міністерства освіти і науки України на 2023 рік» містить список заходів, від створення

класів безпеки, утримання споруд цивільного захисту – до закупівлі засобів хімічного й радіаційного захисту, поновлення планів евакуації. Також план регулює співпрацю закладів освіти з ДСНС, МОЗ, Національною поліцією тощо.

У листі Департаменту освіти і науки Полтавської обласної військової адміністрації від 01.03.2023 р. №02.02-10/205 йдеться про затвердження Регіонального плану заходів щодо створення класів безпеки на 2023 рік у закладах освіти області. Здійснено акцент на кампаніях щодо посилення навчання базовим компетенціям безпечної поведінки, ризиків воєнного часу та необхідності функціонування класів безпеки.

Зверніть увагу, що обладнання класів безпеки має відповідати Санітарному регламенту для закладів загальної середньої освіти затвердженому Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 р. № 2205.

Створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища

Створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища базується на постанові Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 року № 957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» зі змінами № 483 від 26.04.2022 р., наказі Міністерства освіти і науки України від 31.12.2015 р. № 1436 «Про затвердження Плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами», наказі Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 р. № 609 «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти».

Карта оцінювання ефективності педагогічних умов формування ЗРОС ЗЗСО

Параметр оцінювання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Найменування педагогічної умови</i>										
Створення логіко-функціональної схеми моделі ЗРОС ЗЗСО у цілісності її конструктивів – методологічному (логіко-семіотичному) теоретичному (змістово-технологічному); моніторинговому (діагностувально-оцінному).										
Вивчення міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів щодо обраної проблеми, їх популяризація у експериментальних ЗЗСО.										
Моделювання управлінськими командами ЗЗСО системи поетапного моніторингу ЗРОС.										
Розробка та своєчасне оновлення навчально-методичного забезпечення процесу здоров'язбереження учнів у ЗРОС ЗЗСО, інклюзивний дизайн простору.										
Виокремлення комплексу здоров'язбережувальних технологій та методів діяльності вчителів, персоналу, учнів і батьків.										
Побудова гуманних відносин у ЗРОС ЗЗСО, позбавлених булінгу та насильства на суб'єкт-суб'єктних засадах.										
<i>Відповідність методологічним підходам</i>										
<i>загально-теоретичні підходи:</i>										
акмеологічний										
аксіологічний										
феноменологічний										
системний										
інтегративний										
культурологічний										
<i>освітні наукові підходи:</i>										
особистісний										
компетентнісний										
діяльнісний										
контекстний										
середовищний										
парадигмальний										

Сума балів _____ Середній бал _____

Карта-алгоритм оцінювання змісту модулів удосконаленої модельної програми інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)»

Назва модуля _____

Параметр оцінювання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
відповідність і збалансованість теоретичного і практичного матеріалу										
сформованість галузевих зв'язків										
повнота і варіативність застосування методів навчання										
чіткість і послідовність формулювання поняттєвого апарату										
спрямованість на формування здоров'язбережувальної компетентності										
логічність змісту тем										
можливість зворотного зв'язку і корекції знань										
системність, об'єктивність оцінювання знань										
доступність матеріалу										
ресурси, обладнання, устаткування										
рівень організації самостійної роботи учнів										
спрямованість на дослідницьку діяльність										
наявність засобів для внутрішнього діалогу, відкритих питань, ситуаційних задач										

Сума балів _____ Середній бал _____

Анкета 1

оцінювання ефективності формування ПЗК і ЗК вчителів та учнів ЗЗСО
у яких формується здоров'язвивальне середовище

Анкета

Шановні здобувачі освіти!

Просимо Вас відповісти на запитання щодо формування ПЗК і ЗК вчителів та учнів у вигляді оцінки відповідно рівнів: *в* – високий, *д* – достатній, *с* – середній, *н* – низький.

Запитання	В	Д	С	Н
1. Наскільки важливим, на Вашу думку, є створення в закладі освіти середовища, в якому враховані вимоги сучасних світових і вітчизняних концепцій освіти?				
2. Чи вважаєте Ви необхідною переорієнтацію освітнього процесу ЗЗСО на здоров'язбереження?				
3. Чи поділяєте Ви думку про те, що сучасний учитель кожної освітньої галузі має досконало володіти професійно-здоров'язбережувальними компетентностями?				
4. Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що важливим складником формування ЗРОС ЗЗСО є розвиток професійно мотиваційного ставлення громадсько-педагогічної спільноти				
5. Оцініть важливість розробки навчально-методичного забезпечення здоров'язвивального середовища ЗРОС ЗЗСО.				
6. Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що комплексне застосування здоров'язбережувальних технологій є вагомим чинником формування ЗРОС ЗЗСО?				
7. Оцініть важливість спеціальної підготовки учителів усіх освітніх галузей до формування здоров'язбережувальної компетентності учнів.				
8. Оцініть власний рівень сформованості професійної здоров'язвивальної компетентності.				
9. Оцініть загальний рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності Ваших учнів.				

Анкета 2

ранжування пріоритетності значущих аспектів дослідження

1. Оцініть шляхом ранжування від 1 до 9 пріоритетність здоров'язбереження в освітніх галузях.

<i>мовно-літературна (МОВ)</i>	
<i>математична (МАО)</i>	
<i>природнича (ПРО)</i>	
<i>технологічна (ТЕО)</i>	
<i>інформатична (ІФО)</i>	
<i>соціальна і громадянська та історична (ГІО)</i>	
<i>здоров'язбережувальна (СЗО)</i>	
<i>мистецька (МІО)</i>	
<i>фізична культура (ФІО)</i>	

2. Оцініть шляхом ранжування від 1 до 6 пріоритетність пропонованих Вам складників здоров'я людини, які, на Вашу думку мають формуватися у ЗРОС ЗЗСО.

<i>Фізичне здоров'я</i>	
<i>Психічне здоров'я</i>	
<i>Соціальне здоров'я</i>	
<i>Духовне здоров'я</i>	
<i>Емоційне здоров'я</i>	
<i>Інтелектуальне здоров'я</i>	
<i>Професійне здоров'я</i>	
<i>Екологічне здоров'я</i>	

Дякуємо за Ваші відповіді!

№ запитання	Варіант відповіді	Назва експериментального закладу освіти				
		Ліцей № 14 «Здоров'я» Полтавської міськ. рад.	Полтавська ЗОШ № 24	Полтавська ЗОШ № 11	Гімназія № 25 Полтавської міськ. рад.	Середнє значення
1	<i>a</i>	65	67	69	70	66,2
	<i>б</i>	31	29	19	21	26
	<i>в</i>	2	3	12	8	6,7
	<i>г</i>	2	1	0	1	1,2
2	<i>a</i>	89	85	87	76	84,3
	<i>б</i>	9	11	10	21	13,3
	<i>в</i>	2	4	3	3	2,3
	<i>г</i>	–	–	–	–	–
3	<i>a</i>	84	85	85	89	85,5
	<i>б</i>	4	15	14	19	13
	<i>в</i>	2	0	1	1	0,7
	<i>г</i>	–	–	–	–	–
4	<i>a</i>	–	–	–	–	–
	<i>б</i>	–	–	–	–	–
	<i>в</i>	–	–	–	–	–
	<i>г</i>	–	–	–	–	–
5	<i>a</i>	–	–	–	–	–
	<i>б</i>	–	–	–	–	–
	<i>в</i>	–	–	–	–	–
	<i>г</i>	–	–	–	–	–
6	<i>a</i>	96	81	93	78	84,5
	<i>б</i>	2	9	3	11	7,3
	<i>в</i>	1	6	3	9	5,7
	<i>г</i>	1	4	1	2	2,5
7	<i>a</i>	63	66	70	70	67
	<i>б</i>	24	22	20	21	21,7
	<i>в</i>	4	5	4	3	4,7
	<i>г</i>	9	7	6	6	6,7
8	<i>a</i>	55	59	55	57	56,8
	<i>б</i>	41	37	40	37	38,5
	<i>в</i>	3	4	4	4	3,7
	<i>г</i>	1	0	1	2	1
9	<i>a</i>	49	56	58	64	59,2
	<i>б</i>	47	37	36	30	36,7
	<i>в</i>	4	6	5	5	5
	<i>г</i>	0	1	1	1	0,7

Додаток
до наказу ПОПППО
від 28.12.2017 №01-01/379 ОД

РЕГЛАМЕНТ РОБОТИ
науково-педагогічних працівників і методистів ПОПППО у
спеціальних дослідницьких групах Полтавського обласного
інституту післядипломної педагогічної освіти
ім. М. В. Остроградського

1. Загальні положення

1.1. Робота спеціальних дослідницьких груп (СДГ) є невід'ємною складовою науково-дослідницької діяльності ПОПППО, важливою передумовою вирішення актуальних освітніх проблем, що стосуються стратегії та управління освітою, впровадження в освітній процес інноваційної діяльності та забезпечення на цій основі умов для підвищення педагогічної майстерності вчителів.

1.2. СДГ є обласними опорними пунктами для дистанційного навчання педагогів шляхом науково-дослідницької діяльності. Їх робота повинна забезпечити високу доступність і варіативність післядипломної освіти, зекономити кошти, що витрачаються на курсове навчання.

1.3. Координатор СДГ є помічником, організатором і консультантом дистанційної освіти учасників групи.

1.4. Активна участь педагогічних працівників Полтавщини у роботі СДГ упродовж двох років за рішенням ученої ради ПОПППО прирівнюється до проходження курсів підвищення кваліфікації, про що видається відповідне свідоцтво про «проходження курсів підвищення кваліфікації через участь у СДГ».

1.5. Основними *завданнями* спеціальних дослідницьких груп є:

- 1) Визначення найактуальніших проблем сучасної педагогічної теорії і практики, розвитку освіти на Полтавщині.
- 2) Проведення наукових, методичних досліджень нагальних проблем розвитку освіти Полтавської області.
- 3) Вивчення наявних і розроблення нових методик, технологій, засобів навчання, їх апробування та впровадження у практику закладів дошкільної та загальної середньої освіти.
- 4) Вивчення передового та новаторського педагогічного досвіду, популяризація та науково-методичний супровід його впровадження в освітній процес.
- 5) Вивчення класичної спадщини педагогів минулого, висвітлення результатів проведених досліджень на сторінках преси та педагогічних видань.
- 6) Підготовка до друку підручників, посібників, антологій,

методичних матеріалів, розробок уроків та іншої друкованої продукції за результатами роботи СДГ.

- 7) Сприяння формуванню та розкриттю наукового і творчого потенціалу учасників СДГ, підвищення їх професійного рівня, зокрема інформаційно-комунікаційної компетентності.

2. Участь у роботі СДГ

2.1. У роботі СДГ можуть брати участь різні категорії освітян.

2.2. Наукові працівники та методисти ПОППЮ можуть залучатися до участі в роботі СДГ за їхньою згодою та письмовим погодженням із безпосереднім керівником (завідувачем кафедри, відділу, центру).

2.3. Склад учасників спеціальних дослідницьких груп формується добровільно.

2.4. Зарахування до СДГ здійснюється на підставі листа органів управління освітою.

2.5. Усі учасники СДГ заповнюють анкету за наданим зразком (додаток 1).

2.6. Права учасника СДГ:

2.6.1. Брати участь в обговоренні, організації та роботі засідань, конференцій, семінарів та інших заходів для СДГ.

2.6.2. Отримувати інформацію щодо поточної діяльності СДГ.

2.6.3. Представляти результати своїх розвідок у виданнях ПОППЮ.

2.6.4. Отримувати методичну, наукову, інформаційну допомогу щодо проведення досліджень.

2.6.5. Припинити брати участь у роботі СДГ.

2.7. Обов'язки учасника СДГ :

2.7.1. Дотримуватись Положення про СДГ і відповідних наказів щодо її діяльності.

2.7.2. Вчасно та сумлінно виконувати завдання в рамках діяльності СДГ

2.7.3. Брати активну участь у заходах СДГ.

2.7.4. Сприяти досягненню мети і завдань спеціальної дослідницької групи, дбати про зміцнення авторитету та підвищення позитивного іміджу СДГ.

2.8. Припинення участі у СДГ:

2.8.1. Педагог може бути відрахований зі складу СДГ за власним бажанням на підставі особистої заяви.

2.8.2. Педагог може бути відрахований зі складу СДГ у разі недотримання ним вимог Положення про спеціальні дослідницькі групи ПОППЮ, наказів інституту, а також у разі невиконання обов'язків учасника СДГ.

3. Організація роботи СДГ

3.1. Організаційне керівництво спеціальною дослідницькою групою здійснює *координатор (тьютор)* із числа методистів або викладачів Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського.

3.2. Обов'язки координатора СДГ:

3.2.1. Подає оголошення про створення спеціальної дослідницької групи для публікації у «Постметодиці», «Іміджі сучасного педагога», «Новинах ПОПППО» за зразком (додаток 2). Формує склад групи та при необхідності вносить до нього зміни. Готує проекти відповідних наказів ПОПППО. Про зміни у складі СДГ у встановленому порядку інформує органи управління освітою.

3.2.2. Створює та підтримує інформаційну базу даних про учасників групи та їхні дослідження.

3.2.3. Складає проекти планів роботи СДГ. Подає на погодження науковому керівнику групи, затвердження ректору ПОПППО.

3.2.4. Здійснює контакти з установами та організаціями, що пов'язані з діяльністю СДГ.

3.2.5. Систематично інформує про діяльність СДГ на сайті ПОПППО, сприяє висвітленню роботи групи у засобах масової інформації, на сторінках педагогічних і методичних видань.

3.2.6. Збирає та узагальнює інформацію про поширення результатів індивідуальних досліджень учасників групи серед громадськості (публікації, проведення майстер-класів, виступи на педагогічних радах, семінарах, конференціях різного рівня, батьківських зборах, телепередачах тощо).

3.2.7. Готує та подає звіти про результати діяльності СДГ.

3.2.8. Подає пропозиції ректору щодо відзначення роботи учасників групи подяками ПОПППО.

3.2.9. Вносить на розгляд ученої ради інституту пропозиції щодо розвитку й удосконалення діяльності спеціальних дослідницьких груп, зарахування роботи педагога у СДГ як проходження курсів підвищення кваліфікації.

3.3. Відповідність роботи СДГ сучасному науковому рівню дослідження проблеми забезпечує *науковий керівник (керівники)* із числа методистів, викладачів ПОПППО або науковців педагогічних вищих навчальних закладів.

3.4. Обов'язки наукового керівника (керівників) СДГ:

3.4.1. Визначає проблему дослідження чи тему експерименту, над яким працюватиме СДГ.

3.4.2. Керує роботою зі складання проектів поточних і перспективних планів діяльності спеціальної дослідницької групи.

3.4.3. Схвалює до опублікування праці, що висвітлюють результати досліджень учасників СДГ.

3.5. Рішення про створення СДГ, затвердження науково-практичної проблеми, над якою працюватиме група, координатора (тьютора) та керівника (керівників) здійснюється вченою радою ПОППО. Склад групи, план роботи затверджується наказом інституту.

3.6. Робота СДГ проводиться у формі засідань, семінарів, симпозіумів, практикумів, відкритих занять, участі в науково-практичних конференціях тощо.

4. Звітність про результати роботи СДГ

4.1. Координатор СДГ зобов'язаний до 1 грудня кожного року подавати звіти про роботу СДГ та висновки про доцільність продовження чи припинення її діяльності.

4.2. У лютому – березні кожного року проводиться засідання учасників СДГ, на якому розглядаються проблеми і перспективи роботи СДГ та першочергові завдання на майбутнє.

4.3. Результати діяльності СДГ раз на два роки підлягають обговоренню на засіданні вченої ради інституту.

Ректор

В. В. Зелюк

Додаток 1
до Регламенту роботи у СДГ
від _____ № _____

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
ім. М. В. Остроградського

Кафедра _____

Анкета

Учасника спеціальної дослідницької групи з проблеми _____

Прізвище, ім'я та по батькові _____

Місце роботи _____

Посада _____

Адреса _____

№ телефону: роб. _____ моб. _____ E-mail _____

Які питання даної проблеми вас зацікавили

Дата

підпис

Примітка: Якщо ви бажаєте взяти участь у роботі СДГ, заповніть цю анкету та надішліть її за адресою: 36014, м. Полтава, вул. Соборності, 64-ж, тел./факс (+38 0532) 56-38-52, e-mail: root@pei.poltava.ua

Кому (Прізвище, ім'я та по батькові тьютора) _____

Додаток 2
до Регламенту роботи у СДГ
від _____ № _____

Оголошення

про формування спеціальної дослідницької групи з проблеми:

ПОППО та кафедра (відділ, центр) _____
зацікавлені

у формуванні спеціальної групи з вивчення

Кафедра (відділ, центр) буде підтримувати наукові дослідження з питання

Дослідження повинні містити такі теми:

Мета роботи СДГ:

Раніше досліджуване питання вивчалось _____
(де, ким)

Для більш детальної інформації звертайтеся до

(П.І.Б., посада)
за адресою _____

Запрошуємо до співпраці всіх, хто бажає взяти участь в організації та проведенні підготовчої дискусії.

Результати методичного семінару вчителів (ЕГ₂) по оцінюванню змісту та методики проведення лекцій з курсу «Здоров'я, безпека та добробут», (%)

Експериментальні ЗЗСО	Показники експериментальної групи за темами лекцій			
	Низький	Середній	Достатній	Високий
ЛЕКЦІЯ 1				
«Нормативно-правове забезпечення здоров'язривального середовища ЗЗСО»				
Ліцей № 14 «Здоров'я»	0	10	40	50
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №24»	5	15	35	45
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №11»	0	10	50	40
Гімназія №25	0	20	40	40
СЗШ І-ІІІ ступенів №5 ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району	5	10	50	35
ОЗ Карлівський ліцей №4 Карлівської міської ради	0	10	45	45
ЛЕКЦІЯ 2				
«Компетентнісний підхід до розуміння сутності освітнього середовища ЗЗСО»				
Ліцей № 14 «Здоров'я»	0	15	45	40
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №24»	5	10	50	35
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №11»	0	20	45	35
Гімназія №25	0	25	45	30
СЗШ І-ІІІ ступенів №5 ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району	5	10	55	30
ОЗ Карлівський ліцей №4 Карлівської міської ради	0	15	50	35
ЛЕКЦІЯ 3				
«Поняття здорового способу життя як усвідомлення здоров'я найвищою життєвою цінністю»				
Ліцей № 14 «Здоров'я»	0	10	50	40
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №24»	5	10	50	35
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №11»	0	20	45	35
Гімназія №25	0%	15	50	35
СЗШ І-ІІІ ступенів №5 ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради	5	10	55	30

Кременчуцького району				
ОЗ Карлівський ліцей №4 Карлівської міської ради	0	10	55	35
ЛЕКЦІЯ 4				
«Структура і зміст поняття «Здоровий спосіб життя»				
Ліцей № 14 «Здоров'я»	0	10%	50	40
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №24»	5	10	50	35
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №11»	0	20	45	35
Гімназія №25	0	20	45	35
СЗШ І-ІІІ ступенів №5 ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району	5	15	50	30
ОЗ Карлівський ліцей №4 Карлівської міської ради	0	10	55	35
ЛЕКЦІЯ 5				
«Класифікація здоров'язберезувальних технологій за видами та етапами розвитку дитини»				
Ліцей № 14 «Здоров'я»	0	10	55	35
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №24»	5	10	55	30
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №11»	0	20	50%	30
Гімназія №25	0	15	50	35
СЗШ І-ІІІ ступенів №5 ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району	5	10	50	35
ОЗ Карлівський ліцей №4 Карлівської міської ради	0	10	55	35

Результати методичного семінару вчителів (ЕГ₂) по оцінюванню змісту та методики проведення лабораторних та практичних занять з курсу «Здоров'я, безпека та добробут», (%)

Експериментальні ЗЗСО	Показники експериментальної групи за темами лабораторних та практичних занять			
	Низький	Середній	Достатній	Високий
ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ				
«Інформаційні матеріали Державної служби з надзвичайних ситуацій України «Абетка безпеки»»				
Ліцей № 14 «Здоров'я»	0	10	45	45
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №24»	5	10	40	45
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №11»	0	15	45	40
Гімназія №25	0	20	40	40
СЗШ І-ІІІ ступенів №5 ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району	5	10	50	35
ОЗ Карлівський ліцей №4 Карлівської міської ради	0	10	50	40
ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ				
«Інформаційні матеріали: «Цілісна політика у школах про безпечне онлайн-середовище для дітей: мрія чи реальність? Роль освітніх закладів та вчителів у формуванні безпечного Інтернету»»				
Ліцей № 14 «Здоров'я»	0	15	50	35
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №24»	5	15	40	40
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №11»	0	20	45	35
Гімназія №25	0	15	45	40
СЗШ І-ІІІ ступенів №5 ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району	5	10	50	35
ОЗ Карлівський ліцей №4 Карлівської міської ради	0	10	55	35
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ				
«Правила поведінки в раз виникнення небезпечної для життя ситуації»				
Ліцей № 14 «Здоров'я»	0	10	45	45
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №24»	5	10	45	40
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №11»	0	15	45	40
Гімназія №25	0	20	40%	40
СЗШ І-ІІІ ступенів №5 ім. Л. І. Бугаєвської	5	10%	50	35

Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району				
ОЗ Карлівський ліцей №4 Карлівської міської ради	0%	10	50	40
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ «Правила використання індивідуальних засобів захисту в надзвичайних ситуаціях та вміння виготовляти найпростіші засоби захисту органів дихання»				
Ліцей № 14 «Здоров'я»	0	10	50%	40
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №24»	5	10	50	35
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №11»	0	20	45	35
Гімназія №25	0	20	45	35
СЗШ I-III ступенів №5 ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району	5	10	50	35
ОЗ Карлівський ліцей №4 Карлівської міської ради	0	10	55	35
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ «Надання першої медичної допомоги»				
Ліцей № 14 «Здоров'я»	0	15	45	40
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №24»	5	10	50	35
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №11»	0	20	45	35
Гімназія №25	0	15	50	35
СЗШ I-III ступенів №5 ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району	5	10	50	35
ОЗ Карлівський ліцей №4 Карлівської міської ради	0	10	55	35
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ «Дії у разі виявлення вибухонебезпечних предметів»				
Ліцей № 14 «Здоров'я»	0	10	50	40
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №24»	5	15	45	35
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів №11»	0	20	45	35
Гімназія №25	0	15	50	35
СЗШ I-III ступенів №5 ім. Л. І. Бугаєвської Горішньоплавнівської міської ради Кременчуцького району	5	10	50	35
ОЗ Карлівський ліцей №4 Карлівської міської ради	0	10	55	35